

780 /
1990/2

ISSN 0134-9848

1990/5

საშობნალო

საშობნალო-საშობნალო

№ 290
(N5)

არნესტ ლეონაძე ბლუმენსტაინი. სანგარე და კრისტოს მთები.

საუნჯე

1990/5

საქართველო
ოპორტიზმი
საქართველო
საქართველო

ზინაარსი

პროზა და პოეზია

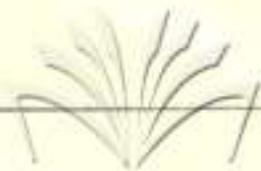
ანტონ ჩახოვი. ნადირობისას მომხდარი დრამა. დასასრული. თარგმნა ლია იმერლიაშვილმა	8
ოთხი იაკონელი კოეტი. ლექსები. თარგმნა ჯაბა ასათიანმა	81
მიომ მოკინა. დედამ მიწავს! ლექსი. თარგმნა ნათელა ონაშვილმა	89
თოვას მანი. ჟალთაბანდ ფელიქს კრულის აღსარება. რომანი. გაგრძელება. გერმანულიდან თარგმნა დალი ფანჯიქიძემ	91
ლესია უკრაინაბ. ციკლიდან „შვიდი სიმი“. უკრაინულიდან თარგმნა რაულ ჩილაჩავამ	149
გომრბ თრატლი. ლექსები. გერმანულიდან თარგმნა დათო ბარბაქაძემ	158
უილიამ ფოლკანერი. აგვისტოს ნათელი. რომანი. გაგრძელება. ინგლისურიდან თარგმნა ზაზა კილაძემ	168
ბინტარას კატაცკასნი. ლექსები. ლიტვურიდან თარგმნა შერი შალვაშვილმა	204
ვაჟან დავთიანი. ციფრ-ცხელება. თარგმნა ნიკო რეხვიაშვილმა	210

წერილები

ფიოდორ ზალსაკინი. ნილაბი და სული. თარგმნა მანანა ამისულაშვილმა	216
ევგენი ევტუხენკო. ნადროვი ავტობიოგრაფია. თარგმნა იოსებ ჯაბადარმა	257
მზია გელაშვილი. მ. ბულგაკოვის რომანის „ოსტატი და მარბარიტას“ სიმბოლური გააზრებისათვის	279
ნიკოლოზ რერიხი. ლადატი. (ერთი თავი წიგნიდან „ალტაი-ჰიმალაი“). თარგმნა დათო ბარბაქაძემ	289
კუგო ფრიდრიხი. თანამედროვე ლირიკის სტრუქტურა. გაგრძელება. გერმანულიდან თარგმნა ლამარა ნაროუშვილმა	309

საქართველოს მწერალთა კავშირი
მსოფლიო ლიტერატურის ორთვიური ალმანახი

მხატვრული თარგმანისა და ლიტერატურულ ურთიერთობათა
მთავარი სარედაქციო კოლეჯია

«САУНДЖЕ»
ДВУХМЕСЯЧНЫЙ АЛЬМАНАХ ВСЕМИРНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

На грузинском языке

1990 № 5

СОЮЗ ПИСАТЕЛЕЙ ГРУЗИИ

ГЛАВНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ ПО ХУДОЖЕСТВЕННОМУ
ПЕРЕВОДУ И ЛИТЕРАТУРНЫМ ВЗАИМОСВЯЗЯМ

მთავარი რედაქტორი:
შოთა ნიშნიანიძე

გივი ძნელაძე (მთ. რედ. მოადგილე)

ნანა ღარჩია (პგ. მდივანი)

სარედაქციო კოლეჯია:

ჯემალ აჯიაშვილი

მზია ბაქრაძე

ბაჩანა ბრეგვაძე

ნოდარ გურაშვილი

მაგალი თოდუა

ნოდარ კაკაბაძე

რენე კალანდია

გიორგი ნიშნიანიძე

დალი ფანჯიკიძე

ნიკო მინასაშვილი

დავით ნერაძიანი

გარეკანზე: გიორგი ჯულიუს ოსლონ ნორველდი, ნატურმორტი ხატით.

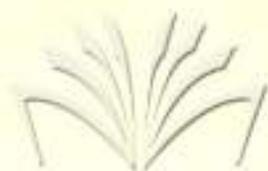
მხატვარი ა. თოდუა, მხატვრული რედაქტორი ა. ვართაგავა, გამომშვეები ნანა ბართაია

ჩვენი მისამართი: თბილისი, 380026, კარლ მარქსის ქ. № 1, ტელეფონები: მთავარი რედაქტორი
— 72-47-31, მასუხისმგებელი მდივანი — 99-60-22, განყოფილებათა გამგეები — 72-26-30.

გად. წარმ. 1. 08. 90 წ., ხელმოწ. დასაბეჭდად 14. 12. 90 წ., ქაღალდის ზომა 70×108¹/₁₆
სააღრ. თ. 25,51, სასტ. თ. 28. საღებავის გატ. 28,7, ტირ. 10 000. შეკვ. № 1744.

ფასი 1 მან. იმ კაპ.

საქ. კვ ცვ-ის გამომცემლობის შრომის წითელი დროშის
ორდენოხანი სტამბა, თბილისი, კოსტავას, 11.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

თარგმნა ლია იმერლიანიძე

სტუმრების წასვლის შემდეგ მე და გრაფი მაგიდას მივუსხედით და საუბრე განვაგრძეთ. ვსაუზმობდით საღამოს შვიდ საათამდე, მერე კურკელი ალაგეს და სადილი მოგვართვეს. ახალგაზრდა ლოთებმა იციან, როგორ შეავსონ გრძელი ანტრაქტები. ჩვენ გამუდმებით ვსვამდით და თითო ლუკმას ვაყოლებდით. ასე შევინარჩუნეთ შადა, რომელიც უჩველად დავკვარგებოდა. სულ თუ არაფერს შევკამდით.

— შენ დღეს ვინმეს ფული გაუგზავნე? — ვკითხე გრაფს, რაკი ასმანეთიანების დასტა გამახსენდა. დილით რომ ტენეგოს საფოსტო განყოფილებაში ვნახე.

— არავის.

— მითხარი ერთი, ეს შენი... რა ჰქვია... ახალი მეგობარი, კაზიმირ კაეტანიჩი თუ კაეტან კაზიმიროვიჩი. მდიდარი კაცია?

— არა, სერიოზო, ლატაკია!.. მაგრამ რომ იცოდე რა კაცია, რა გული აქვს! სულ ტყუილად ახსენებ ასეთი ზიზლით... ტყუილად აითვალწუნე... უნდა მიუჩვიო. ძმაო, ხალხის ცნობას. თითოც ხომ არ დავლიოთ?

სადილად კშეხოცკი დაბრუნდა. მე რომ სუფრასთან მჯდარი დამინახა, კიკით ხელში. შუბლი შეიკმუნა. ერთხანს ჩვენს მაგიდასთან იტრიალა, მერე თავის ოთახში წასვლა იჩინა. სადილზე უარი განაცხადა, თავის ტკივილი მოიმიზეზა. მაგრამ როცა ვრაფმა შესთავაზა, შეხს ოთახში, საწოლში ისადილეო, წინააღმდეგობა აღარ გაუწევია.

მეორე თავ კერძს რომ გეახლებოდით, ურბენინი შემოვიდა. ვერ ვიცანი, ფართო, წითელი სახე სიამოვნებისაგან უბრწყინავდა. კმაყოფილი ღიმილი გაფშეკილ ყურებს და კოტიტა თითებსაც კი უნათებდა, როცა წამდაუწუმ ახალ, კობწია ყელსახვევს ისწორებდა.

— ძროხა გავვიხდა ავად, თქვენო ბრწყინვალეებავ. — მოახსენა გრაფს. — ჩვენს ვეტერინართან კაცი გავგზავნე, მაგრამ სადღაც წასულა. იქნებ ქალაქიდან მოგვეყვანა ვეტერინარი. თქვენო ბრწყინვალეებავ?... მე რომ გავგზავნო ვინმე, არ დამიჯერებს. არ წამოყვება, თქვენ რომ მისწეროთ, სულ სხვა იქნება. შეიძლება ძროხას სულ უბრალო რამე სჭირს, შეიძლება ცუდი ამბავიც იყოს.

— კარგი, მივწერ... — ჩაილაპარაკა გრაფმა.

— მომილოცავს. პიოტრ ეგორიჩი. — ფეხზე წამოვდექი მე და მოურავი ხელი გავუწოდე.

— რას მილოცავთ? — წაიჩურჩულა მან.

79610

საქართველოს
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

— შითბრეს, კოლს ირთავსო!

— პო, პო, წარმოიდგინე, მართლა ირთავს! — თქვა გოგონა და გაწითლებული ურბენინის მისამართით თვალი ჩამიკრა. — ბატონო, მერე იცო, ვის ირთავს? იმ საღამოს მე და შენ თითქმის გამოვიცანით, ბატონო, პოტრ ეგორიჩ, ჯერ კიდევ მაშინ ვიფიქრეთ, რომ თქვენს ცალ გულში რაღაც უცნაური რამ ზდებოდა, როგორც კი დაგინახათ სერიოზულ თქვენ და ოლენკა, მაშინვე თქვა: „ეტყობა, ჩაფლთ ემაწვილიო!“ პა-პა! დაბრძანდით, ისაღილეთ ჩვენთან ერთად, პოტრ ეგორიჩ!

ურბენინი ფრთხილად, მოკრძალებით ჩამოჯდა, თვალებით ილია მოიხმო და წენიანის მოტანა უბრძანა. მე არაფერი დავუხსნი.

— არა ვსვამ, — თქვა მან

— რას ბრძანებთ, თქვენ ჩვენზე მეტს სვამთ.

— ვსვამდი, ახლა კი აღარ ვსვამ, — გაიღიმა მოურავმა. — აღარ შეიძლება... არცა მჭირდება... მადლობა ღმერთს, ყველაფერმა კეთილად ჩაიარა, ყველაფერი მოგვარდა, თანაც ისე, როგორც ჩემს გულს უნდოდა, უფრო მეტადაც ვიდრე ველოდი.

— მაშინ, გახარებულ გულზე, ეს მაინც დალიეთ, — ვუთხარი და ბერესი დავუხსნი.

— მაგას არა უშავს, ისე, მართლა ბლომად ვსვამდი, ახლა უკვე შემიძლია გამოვეუტყუდე მის ბრწყინვალეებას, ზოგჯერ დილიდან საღამომდე ვსვამდი, ადგები დილით, გავახსენდება შენი გასაჭირი... და... რა თქმა უნდა, მაშინვე კარადას მიადგები, ახლა, მადლობა ღმერთს, აღარაფერი მჭირს არაფერი ჩასახრჩობი.

ურბენინმა დალია ჭიქა ბერესი, მე მეორე დავუხსნი, ისიც დალია და შემჩნეველად დათვრა...

— არც კი მჯერა... — თქვა და ბედნიერი ბავშვური სიცილით გაიციანა. — ვუყურებ ამ ბეჭედს, ვიხსენებ იმის სიტყვებს, რომლითაც თანხმობა გამომიცხადა და არა მჯერა... სასაცილოც კია... განა შემეძლო ჩემი ხნის კაცს, ჩემი გარეგნობის პატრონს, იმედი მქონოდა, რომ ეს ღირსეული ქალიშვილი არ იუკადრისებდა ჩემს... ჩემი ობლების დედობას? ის ხომ მზეთუნახავია, აქი თვითონვე ხახეთ, ნამდვილი ინგელოზი! სასწაულია და სხვა არაფერი! კიდევ დამისხით?.. რაც არის, არის, უკანასკნელად დავლევ... დარდისგან ვსვამდი, სიხარულისგანაც დავლევ, როგორ ვიტანჯებოდი, ბატონებო, რამდენი მწუხარება გადავიტანე! ერთი წლის წინ დაეინახე და — არ დამიჯერებთ! მას შემდეგ ერთი ღამეც არ მძინებია მშვიდად, ერთი დღე არ გამომიტოვებია, რომ არყით არ ჩამეხმო ეს ჩემი... ბრიყვული სისუსტე, არ მეღანძღა საკუთარი თავი... ზოგჯერ ფანჯრიდან ვუყურებდი, ვტკბებოდი მისი ცქერით და... თავზე თმას ვიგლეჯდი... კინაღამ თოვზე ჩამოვეკიდე... მაგრამ, მადლობა ღმერთს... გავბედე, წინადადება მივეცი და თითქოს თავში რაღაც დამკრესო!.. პა, პა! მესმის და ყურებს არ ვუჯერებ... „თანახმა ვარო“, ამბობს, მე კი მეჩვენება: „თავიდან მომწყდი, ბებერო ჩერჩეტო“... მერეღა ვირწმუნე, როცა მაკოცა

ორმოცდაათი წლის ურბენინს პოეტური ოლენკას პირველი კოცნის გახსენებაზე თვალები დაეხუჭა და სახე პატარა ბიჭივით აელანძა... მე ამ სურათმა ზიზღი მომგვარა.

— ბატონებო, თქვა მან და ბედნიერი, ალერსიანი თვალებით შე-

მოგვხედა. — რატომ ცოლებს არ ირთავთ? რისთვის ფლანგავთ უაზროდ თქვენს ცხოვრებას? რატომ ერიდებით იმას, რაც ყველა სულდგმულისთვის უმთავრესი სიკეთეა? სიამოვნება, რასაც გარყვნილება იძლევა, არ იქნება იმისა, რასაც წყნარი, ოჯახური ცხოვრება მოგანიჭებთ! უმარტივესი... თქვენო ბრწყინვალეებავ და თქვენც, სერგეი პეტროვიჩი! ბედნიერი ვარ და... იცის ღმერთმა, როგორ მიყვარხართ ორივე! რომ ბრიყვულ რჩევას გიბუდავთ, მაგრამ... თქვენთვის მხოლოდ ბედნიერება მსურს! რატომ არ ქორწინდებით? დაოჯახება კუშმარტივი სიკეთეა... ეს ყველას ვაღიარებ!

ჩემთვის აუტანელი ვაზდა ბედნიერი, გულაჩუყებული მოხუცის ცქერა, რომელიც ნორჩ ქალიშვილზე ქორწინდებოდა და ჩვენც გვირჩევდა, გარყვნილი ცხოვრება წყნარ, ოჯახურ სიმყუდროვეზე გაგვეცვალა.

— დიახ, — ვთქვი მე, — დაოჯახება ყველას ვაღიარებ, გეთანხმებით. მაშასადამე, თქვენ ამ ვალს მეორედ იბდით?

— დიახ, მეორედ, მე საერთოდ მიყვარს ოჯახი. უცოლო კაცის ან ქვრივის ცხოვრება ნახევარ არსებობად მიმაჩნია, რაც არ უნდა თქვათ, ბატონებო, ცოლქმრობა დიდი ამბავია!

— რა თქმა უნდა... მაშინაც კი, როცა ქმარი თითქმის სამჯერ უფროსია თავის ცოლზე — ურბენინი გაწითლდა. ხელი, რომლითაც წვნიანი კოვზი პირთან მიჰქონდა, აუკანკალდა და წვენი ისევ თუფში ჩაეღვარა.

— მესმის, რისი თქმა გასურთ, სერგეი პეტროვიჩ, — ჩაილაპარაკა მან. — გმადლობთ გულახდილობისთვის. მე თვითონვე ვეკითხები ჩემს თავს, უსინდისოდ ხომ არ ვიქცევი-მეთქი. ვწუხვარ! მაგრამ რა დროს კითხვა და პასუხია, როცა ყოველ წუთს ბედნიერებისგან ვბრუნდები, მავიწყდება ჩემი სიბერე, სიმახინჯე... ყველაფერი! Homo sum!, სერგეი პეტროვიჩ! და როცა წამით გამიელვებს კითხვა ასაკობრივ განსხვავებაზე, პასუხის საძებრად დიდ გულმოდგინებას არ ვიჩენ, თავს ისე ვიმშვიდებ, როგორც შემოდლია. მე მგონია, ოღვას ბედნიერება მივანიჭე. მას მამა ეყოლება, ჩემს შვილებს კი დედა. თუმცა, ეს ყველაფერი რომანს უფრო წააგავს და... თავბრუს მესხმის. ტყუილად დამალევიხეთ ხერესი.

ურბენინი ადგა, ხელსახოცით სახე მოიწმინდა და ისევ დაჯდა. წუთის შემდეგ ერთბაშად გამოსცალა ქიქა. მერე დიდხანს ვედრებით მიყურებდა, თითქოს შეწყალებას მთხოვსო. უეცრად მხრები აუცახცახდა და პატარა ბიჭივით ატირდა.

— არაფერია, არაფერი, — ბურტყუნებდა და ცდილობდა შეეკავებინა კვითინი. — ნუ შეწუხდებით. თქვენი სიტყვების მერე გული რაღაც წინათგრძნობამ შემიკუმშა. მაგრამ ეს არაფერია.

ურბენინის წინათგრძნობა ახდა, თანაც ისე ჩქარა, რომ ვერც კი ვასწრებ კალამი გამოეცვალა და ახალი გვერდი დავიწყო. შემდეგი თავიდან ჩემი წყნარი მუხა სიმშვიდის გამომეტყველებას მრისხანებისა და მწუხარების გამომეტყველებით იცვლის. წინასიტყვაობა დამთავრებულია, დრამა იწყება. ადამიანის დანაშაულებრივი ნება მოქმედებს.

მახსოვს მშვენიერი კვირა დილა. გრაფის ეკლესიის სარკმლიდან გამკვირვალე, ლურჯი ცა მოსჩანს, თვითონ ეკლესიის კი, მოხატული გუმბათიდან იატაკამდე მქრქალი სხივი ევეთს, რომელშიც მხიარულად ცეკვავენ საკმევ-

ლის კვამლის ბოლქვები... ღია სარკმლებიდან და კარიდან მერცხლებისა და შოშიების ყვილი ისმის... ერთი ბელურა, ალბათ დიდი გულადი ვინმე, კარიდან შემოიჭრა, ტყვიანით დატრიალდა ჩვენს თავებს ზემოთ, ამდენჯერმე ჩაყვინთა მქრქალ სხივში და სარკმლიდან გაფრინდა... ეკლესიაშიც გალობენ... შეწყობილად მღერიან, გრძნობით და ისეთი გატაცებით, რომელიც ჩვენს მალოროსიელ მომღერლებს ახასიათებთ. როცა მსმენელნი უკრადლებას გრძნობენ და ბედავენ, რომ ყველა მათ შემოსტევიან... მელოდები მზიარულია, ცოცხალი, ნათელი, როგორც კედლებსა და მსმენელთა სამოსელზე მოთამაშე მზის ათინათი... დაუმუშავებელ, მაგრამ რბილსა და სასიამოვნო ტენორს, მიუხედავად მზიარული საქორწინო პანგისა, ჩემი ყური ერთგვარ მკერდისმიერ სევდიან ეღერას ამჩნევს. თითქოს ტენორს გული სწყდება, რომ მომხიბლავი, პოეტური ოლენკას გვერდით დათვივით ტანმძიმე, ხანმოთეული ურბენინი დგას... მაგრამ მარტო ტენორს როდი ანაღვლიანებს ის უთანასწორო წყვილი... მრავალრიცხოვან სახეებზე, რომლებითაც მოფენილია ჩემი თვალსაწიერი, იდიოტიც კი ამოიკითხავს სინანულს, თუმცა ყველა ცდილობს მზიარული და უზრუნველი გამოჩნდეს.

მე, ახალთახალ ფრაკში გამოწყობილი, ოლენკას უკან ვდგავარ და მის თავზე გვირგვინი მიჭირავს. გაფითრებული ვარ, თითქოს ავადაც ვარ... თავი მისკდება გუშინდელი სმისა და ტბაზე გასეირნების შემდეგ. წამდაუწყებელ ვაკვირდები, ხომ არ მიკანკალებს ხელი, რომლითაც გვირგვინი მიჭირავს... სული შეძრწუნებული მაქვს, დამძიმებული. თითქოს ტყეში ვიყო შემოდგომის წვიმიან ღამეს.

წყენას, ზიზღს, სიბრაღულს ერთად განვიცდი... გული მიწუხს, თითქოს სინდისიც მქენჯნის... იქ, სიღრმეში, ჩემი სულის რომელიღაც კუნჭულში პატარა ეშმაკი ზის და გამუდმებით ჩამჩურჩულებს, თუ ოლენკას ქორწინება მოუქნელ ურბენინთან ცოდვაა, მაშინ ამ ცოდვაში შენც გიძევსო წილი. საიდან უნდა მომდიოდეს ასეთი აზრები? განა მე შემეძლო მეხსნა ეს ნორჩი ქარაფშუტა მისი წინდაუბედავი საქციელისა და უეჭველი შეცდომისაგან?

„რა ვიცი! — ჩურჩულებს ეშმაკი... — შენი საქმისა შენ უკეთ მოგეხსენება!“ — ბევრჯერ მინახავს ჩემს ცხოვრებაში უთანასწორო ქორწინება, არაერთხელ ვმდგარვარ პუკირიოვის სურათის წინ, ბევრი რომანი წამიკითხავს ცოლისა და ქმრის შეუფერებლობაზე, ბოლოს და ბოლოს, ისიც ვიცოდი, რომ ფიზიოლოგია მკაცრად სჯის ასეთ ქორწინებას, მაგრამ ვერ არასოდეს ვყოფილვარ ისეთ საზარელ სულიერ მდგომარეობაში, როგორიც ვერა და ვერ მომეშორებინა ახლა. ოლენკას ზურგს უკან რომ ვიდექი და ხელისმომკიდის მოვალეობას ვასრულებდი... თუ ჩემს სულს მარტო სინანული აშფოთებდა, რატომ ადრე არასოდეს მიგრძენია იგი სხვათა ჯვრისწერისას?

„ეს სინანული კი არა, ექვიანობაა“... — ჩურჩულებს ეშმაკი. ექვიანობა მხოლოდ იმაზე შეიძლება, ვინც გიყვარს. ნუთუ მე მიყვარს წითელკაბიანი გოგონა? თუ ყველა ქალიშვილს შევიყვარებ, რომელთაც ცის ქვეშ ვხვდები, რა გული გამიძლებს. განა მეტისმეტი არ იქნება?

ჩემი მეგობარი, გრაფი კარნეევი ბოლოში დგას, ზედ ეკლესიის კართან, ქტიტორის ნიშის უკან და სანთლებს ჰყიდის. გადასლექილ-გადავარცხნილ სუნამოს გამაბრუებელ, სულისშემბუთავ სურნელს აფრქვევს. დღეს ისე

საყვარლად გამოიყურება, რომ დილით, მისალმებისას, თავი ვერ შევიკავე და ვუთხარი:

— ალექსეი, დღეს შენ იდეალურ მოკადრილეს ჰგავხარ!

ყველა შემსვლელს თუ გამომსვლელს ალერსიანად უღიმის და შეგეს მის მისი მოუქნელი ქათინაურები ქალთა მიმართ, მისგან სანთელს რომ უღიმიან, უღიმიან, უღიმიან. მას, ბედის ნებიერს, არასოდეს სჭერია ხელში სანთელი. ფული, ამიტომ წამდაუწუმ ძირს უცვივა შაურიანები და სამკაპიკიანები. მის გვერდით ნიშას დაყრდნობია მედიდური კალინინი. ფიზიონომია ერთიანად უბრწყინავს და უპრიალებს. ნასიამოვნებია, რომ „ეურფიქსების“ მოწყობაზე მისეული იდეა ნოყიერ ნიადაგზე დაეცა და უკვე ნაყოფის გამოღებას იწყებს. გულის სიღრმეში ურბენინს ათას მადლობას სწირავს: მისი ქორწილი, რა თქმა უნდა, უაზრობაა, მაგრამ ამ საბაბით პირველი ეურფიქსის მოწყობა შეიძლება.

პატივმოყვარე ოლენკა გახარებული უნდა იყოს... ჯვრისწერის ანალოგიდან ეკლესიის კარიბჭემდე გაჭიმულა ჩვენი მაზრის ყვავილნარის წარმომადგენელთა ორი მწკრივი, სტუმარი ქალბატონები ისე გამოწყობილან, თითქოს თვით გრაფი ირთავდეს ცოლს: უკეთესი მორთულობა ძნელი სანატრელია. აქ უმეტესად არისტოკრატები არიან... არც ერთი მღვდლის ცოლი, არც ერთი ვაჭრის მეუღლე... ისეთებიც მობრძანებულან, ვისაც წინათ ოლენკა სალამსაც ვერ უბედავდა. ოლენკას საქმრო მოურავია, პრივილეგირებული მსახური, მაგრამ მისი პატივმოყვარეობა ამით არ შეიძლება შეილანოს. ურბენინი აზნაურია, მეზობელ მაზრაში დაგირავებული მამული აქვს. მამამისი მაზრის წინამძღოლი იყო, თვითონ კი აგერ უკვე ცხრა წელია მშობლიური მაზრის მომრიგებელი მოსამართლე გახლავთ... მეტი რაღა უნდა აზნაურის ქალის პატივმოყვარეობას? მეჯვარედაც კი მთელ გუბერნიაში ცნობილი ბონვივანი და დონ ეუანი ჰყავს. ესეც საამოდ უღიტიანებს მის სიამაყეს... მეჯვარეს ვერც ერთი სტუმარი ქალი თვალს ვერ აშორებს... ისეთი ეფექტურია, ორმოცი ათას მეჯვარეს უდრის, და რაც მთავარია, დათანხმდა მეჯვარედ გაჰყოლოდა მას, უბრალო გოგონას, თუმცა ყველამ იცის, რომ არისტოკრატებსაც უარით ისტუმრებდა, როცა მეჯვარეობას სთხოვდნენ...

მაგრამ პატივმოყვარე ოლენკა მხიარული მაინც არ არის... იმ ტილო-სავით გაფითრებულა, ამას წინათ ტენევოს ბაზრობიდან რომ მოჰქონდა. ხელი, რომელშიც სანთელი უჭირავს, ოდნავ უცახცახებს, ნიკაპიც ზოგჯერ შეუყრთება ხოლმე. თვალები როგორღაც გაშტერებია, თითქოს უეცრად რაღაც გაუკვირდა ან რაღაცამ შეაშინაო. კვალიც არ ეტყობა იმ მხიარულებისა, ჯერ კიდევ გუშინ რომ უსხვივოსნებდა თვალებს, როცა ბაღში დარბოდა და გატაცებული ჰყვებოდა, როგორ შპალერს გააკრავდა სასტუმრო ოთახში, რომელ დღეებში მოიწვევდა სტუმრებს... ახლა სახე მეტისმეტად სერიოზული აქვს, უფრო სერიოზული, ვიდრე დღევანდელი საზეიმო განწყობილება მოიახზოვს...

ურბენინი ახალ ფრაკში გამოწყობილა. კარგად აცვია, მაგრამ თმა ისე აქვს დავარცხნილი, როგორც თორმეტ წელში ივარცხნიდნენ მართლმადიდებლები. როგორც ყოველთვის, ახლაც წითელია და სერიოზული, თვალებით ლოცულობს და პირჯვარიც, რომელსაც ყოველი „უფალო შეგვიწყალეს“ მერე ისახავს, ანგარიშმიუცემელი არ არის. ჩემს უკან დგანან ურბენინის შვილები პირველი ცოლისაგან — გიმნაზიელი გრიშა და ქერათმიანი გოგონა საშა. ისინი შესცქერიან მამის წითელ კეფასა და გაფშეკილ ყურებს და

სახეები კითხვის ნიშნებად ქცევიათ. ვერ გაუგიათ, რისთვის უნდა მამას დეიდა ოლია და რატომ მოჰყავს სახლში. საშა მხოლოდ გაოცებულია, თოთხმეტი წლის გრიშა კი იბღვირება და წარბშეკრული იყურება. ხამამისს რომ ცოლის შერთვის ნებართვა ეთხოვა, ალბათ უარით უპასუხებდა...

ჯვრისწერის წესს განსაკუთრებული ზეიმით ასრულებენ სანამ მღვდელი და ორი დიაკვანი. წირვა დიდხანს გრძელდება, ისე დიდხანს, რომ მღვდელი ხელი, რომლითაც გვირგვინი მიჭირავს, ქალბატონები, თუმცა, უყვართ ჯვრისწერის ცქერა, უკვე აღარ იხედებიან მექორწინე წყვილისაკენ. მღვდელი დინჯად კითხულობს ლოცვებს, არცერთს არ სტოვებს; მგალობლები ნოტებით მღერიან რაღაც გაუთავებელს. დიაკვანი შემთხვევით სარგებლობს, რომ თავი მოიწონოს თავისი ოქტავით და „განსაკუთრებულად გაბმით“ კითხულობს სამოციქულოს... ბოლოს და ბოლოს, მღვდელი ხელიდან მართმევს გვირგვინს... ახლად შეუღლებულნი ერთმანეთს კოცნიან... სტუმრები დელავენი, მწკრივები იშლება, ისმის მილოცვები, კოცნა, აჰი და ოჰი. გაბრწყინებული, მომლიმარე ურბენინი ხელკავს გამოსდებს ახალგაზრდა ცოლს და ჩვენ პაერზე გამოვდივართ...

თუ ვინმე, ეკლესიაში ჩემთან ერთად მყოფი, ამ აღწერას არაზუსტად და არასრულად ჩამითვლის, დაე, მიაწეროს ეს შეცდომები თავის ტკივილს და ზემოხსენებულ სულიერ მდგომარეობას, რომლებიც დაკვირვებისას ხელს მიშლიდნენ... რა თქმა უნდა, მაშინ რომ მცოდნოდა, რომანის დაწერა მომიწევს-მეთქი, მიწას აღარ დავაჩერდებოდი იმ დილით და აღარც თავის ტკივილს მივაქცევდი ყურადღებას!

ბედისწერა ზოგჯერ გესლიანად ხუმრობს ხოლმე! ვერც კი მოასწრეს ახლად ჯვარდაწერილებმა ეკლესიიდან გამოსვლა, რომ მათ შესახვედრად უკვე მოჰქროდა მოულოდნელი და არასასურველი სიურპრიზი...

როცა მზეზე ათასფერად აელვარებული საქორწინო კორტეჟი ეკლესიიდან გრაფის სახლისკენ მიემართებოდა, ოლენკამ უეცრად უკანვე გადმოდგა ნაბიჯი, შეჩერდა და ისე მოქაჩა ქმარს იდაყვზე, რომ ურბენინი წაბარბაცდა...

— გამოუშვიათ! — ხმამალა თქვა ქალმა და თავზარდაცემულმა შემომხედა.

საბრალო! ხეივანში კორტეჟისკენ მორბოდა მისი შეშლილი მამა, მეტყვევ სევორცოვი. ხელებს იქნევდა, ბორძიკობდა, თვალებს უაზროდ ატრიალებდა... საკმაოდ უსიამოვნო სანახავი იყო. მაგრამ ეს კიდევ არაფერი, უარესი ის გახლდათ, რომ საცოდავს თავისი ჩითის ხალათი და ფლოსტები ეცვა, რომელთა სიძველე ცუდად ეხამებოდა მისი ასულის ბრწყინვალე საქორწინო მორთულობას. სახე ნამძინარევი ჰქონდა, თმას ქარი უწეწავდა, ღამის პერანგი გაღებოდა.

— ოლენკაა! — აღუღლულდა იგი, როცა ჩვენ გაგვისწორდა. — რატომ წახვედი?

ოლენკა გაწითლდა და თვალი მომლიმარე ქალბატონებისკენ გაექცა. საწყალი, სირცხვილით იწვოდა.

— მიტკამ კარი არ დაკეტა, — ახლა ჩვენ მოგვმართავდა მეტყვევ. — რა დაუშლით ქურდებს, რომ შემოიპარონ? შარშან სამზარეულოდან სამოვარი წაიღეს, ამას კი უნდა, რომ ახლაც გაგვქურდონ!

— არ ვიცი, ვინ გამოუშვა! — წამჩურჩულა ურბენინმა. — ვუბრძანე, ჩაკეტეთ-მეთქი... სერგეი პეტროვიჩ, თქვენი ქირიმე, მიიღეთ მოწყალება. როგორმე გვიხსენით ამ უხერხულობისაგან! როგორმე გვიშველეთ!

— მე ვიცი, ვინც მოიპარა თქვენი სამოვარი, — ვუთხარი ეტყვეს. — წამობრძანდით, გიჩვენებთ.

სკვორცოვს წელზე ხელი მოვხვიე და ეკლესიაში წავიყვანე... გაღვიძრეს შიგნით გავაჩერე და საუბარი გავუბი. მერე, როცა ჩემი ანგარე შეიქცა, საქონე წინო კორტეჟი უკვე საბლში მისული მეგულეობდა, იქვე შეჩვეულად რომ არ მიჩვენებია, სად იყო მისი მოპარული სამოვარი.

მოულოდნელი და უჩვეულო იყო შეშლილთან შეხვედრა, მაგრამ მაინც ძალე დაივიწყეს... ახალი სიურპრიზი, რაც ბედისწერამ ჯვარდაწერილებს მოუმზადა, უფრო საოცარი აღმოჩნდა...

ერთი საათის შემდეგ ჩვენ ყველანი გრძელ მაგიდებს ვუსხედით და ვსადილობდით.

ვინც მიჩვეული იყო აბლაბუდას, ობსა და ბოშათა ყიჟინას გრაფის აპარტამენტებში, იმას უცნაურად მოეჩვენებოდა ეს ჩვეულებრივი, პროზაული ბრბო, რომელიც უმიზნო ლაყობით არღვევდა ძველ, მიტოვებულ პალატა მყუდროებას. კრელი, ხმაურიანი ბრბო შოშიების გუნდს წააგავდა, მიტოვებულ სასაფლაოზე დასასვენებლად დაშვებულს, ანდა, — მომიტევონ ეს შედარება კეთილშობილმა ფრინველებმა, — შორეული გაფრენისას, საღამოს ბინდში უკაცრიელი ციხე-კოშკის ნანგრევებზე ჩამომსხდარ ყარყატებს.

ვიჩეჭი და მეზიზღებოდა ეს ხალხი, ამო ცნობისმოყვარეობით რომ ათვალიერებდა კარნეევების ლპობაშეპარულ საგვარეულო სიმდიდრეს. მოზაიკური კედლები, სკულპტურული ჭერი, დიდებული სპარსული ხალიჩები და როკოკოს სტილის ავეჯი აღტაცებასა და გაოცებას იწვევდა. გრაფს უღვაშა ფიზიონომია გაუთავებლად ემანჭებოდა თვითკმაყოფილი ღიმილით... სტუშართა აღტაცებულ პირფერობას დამსახურებულებით ლებულობდა, თუმცა სინამდვილეში, არავითარი ღვაწლი არ მიუძღოდა მიტოვებული ბუდის სიმდიდრესა და ფუფუნებაში. პირიქით, ყველაზე მწარე საყვედური და ზიზღილიც კი ეკუთვნოდა იმ ბარბაროსული ინდიფერენტობის გამო, რომელსაც მამა-პაპათა მიერ დღეების კი არა, ათეული წლების მანძილზე დაგროვილი ქონების მიმართ იჩენდა. მხოლოდ სულიერად ბრმა და უსულგულო ადამიანს შეეძლო არ შეემჩნია ყოველ გაშავებულ მარმარილოს ფილაზე, ყოველ სურათზე, გრაფის ბაღის ყოველ მიყრუებულ კუნჭულში იმათი ოფლი, ცრემლები და კოჭრები, ვისი ნაშიერნიც ახლა გრაფის სოფლის ქობხანებში იყუებოდნენ.

უამრავი სტუმარი უჯდა საქორწინო სუფრას, ესენი იყვნენ მდიდარი, დამოუკიდებელი ადამიანები, რომელთაც არაფერი უშლიდათ ხელს ყველაზე უფრო მკაცრი სიმართლის თქმაშიც კი. მაგრამ მათ შორის არ აღმოჩნდა არც ერთი კაცი რომელიც გრაფს ეტყოდა, რომ მისი თვითკმაყოფილი ღიმილი ბრიყვული იყო და უადგილო... ყველას საჭიროდ მიაჩნდა პირფერულად გაეღიბა და იაფი გუნდრუკი ეკმია მისთვის. თუ ეს უბრალო თავაზიანობა იყო (ჩვენში უყვართ, ყველაფერი თავაზიანობასა და ქცევის წესებს გადააბრალონ), მაშინ ამ ფრანგებს ისევ ხეპრეები მირჩევნია, ხელით რომ ჭამენ და ცხვირს ორი თითის დახმარებით იხოცავენ...

ურბენინიც იღიმებოდა, მაგრამ საამისოდ მას თავისი მიზეზები ჰქონდა. ის იღიმებოდა პირფერულადაც, პატივისცემითაც და ბავშვური სიხარულითაც. მისი ღიმილი ძალღური ბედნიერების სუროგატი იყო. ერთგულ, მოსიყვარულე ძალღს მიეფერნენ, გააბედნიერეს, და ისიც, მადლობის ნიშნად, მზიარულად და გულწრფელად აქიციებდა კუდს...

ის, როგორც აღფონს დოდეს რომანის პერსონაჟი რისთვის უფროსი, სიამოვნებისგან ზღოებს ისრესდა, შესცქეროდა თავის ახალგაზრდა ცოლს და გრძნობამოქარბებული თავს ველარ იკავებდა შეკითხვებისგან:

— ვინ იფიქრებდა, რომ ეს ნორჩი მზეთუნახავი ჩემს ცხოვრებას შეიყვარებდა? ნუთუ ვერაფერს მონახა უფრო ახალგაზრდა მზებუნებელი? ქალის გულისას რას გაიგებს ადამიანი?

იმდენად გაგულადდა, რომ მე გადმომხედა და წამოაყრონტალა:

— ერთი ნახეთ რა დროება დაგვიდგა! ჰე-ჰე! ბერიკაცი ქაბუჭებს ცხვირწინ ამისთანა ფერიას იტაცებს! რას უყურებდით, ყმაწვილებო, არა, ახლანდელი ახალგაზრდობა ღმერთს არ უქნია.

და რაკი მადლიერების მოზღვავეებული გრძნობა მკერდში ველარ დაეოკებინა, წამდაუწუმ დგებოდა, თავის ჭიქას გრაფის ჭიქისკენ იწვდიდა და მღელვარებისგან ათრთოლებული ხმით ამბობდა:

— ჩემი თქვენდამი სიყვარული კარგად მოგეხსენებათ, თქვენო ბრწყინვალეზავ... დღეს კი იმდენი სიკეთე მიყავით, რომ ეს სიყვარული მტვრადაც აღარ მიმაჩნია... რით დავიმსახურე თქვენი ბრწყინვალეებისგან ასეთი ყურადღება, რომ ასე გაიზიარეთ ჩემი სიხარული? მხოლოდ გრაფები და ბანკირები იხდიან ასეთ ჭორწილს! ეს ფუფუნება, ამდენი წარჩინებული სტუმარი... არ ვიცი, რა ვთქვა! მერწმუნეთ, თქვენო ბრწყინვალეზავ, არახოდეს დამავიწყდება თქვენი გულკეთილობა, ისევე როგორც ვერასოდეს ვერ დავივიწყებ დღევანდელ დღეს, ჩემი სიცოცხლის საუკეთესო და უბედნიერეს დღეს...

და ასე შემდეგ... ოლენკას, ეტყობოდა, მაინცდამაინც გულზე არ ეხატებოდა ქმრის ასეთი მალაფარდოვანი მოკრძალებულობა. თავს აბეზრებდა მისი ლაბარაკი, სტუმართა ღიმილს რომ იწვევდა და თითქოს ერცხვინებოდა კიდევ. მიუხედავად იმისა, რომ ერთი ჭიქა შამპანური დალია, მაინც ვერ გამხიარულდა, უწინდებურად შუბლშეკრული იყო. ისეთივე მკრთალი ფერი ჰქონდა. როგორც ეკლესიაში და თვალეზშიც იგივე შიში ედგა. ჩუმად იჯდა, ზანტად პასუხობდა კითხვებზე, ძალისძალად იღიმებოდა გრაფის მახვილსიტყვაობაზე და ძლივს ეკარებოდა ნუგბარ კერძებს...

რაც უფრო ბედნიერად მიაჩნდა თავი შემთვრალ ურბენინს, მით უფრო უბედური ჩანდა ოლენკას პატარა, ლამაზი სახე. ძალიან მეცოდებოდა და რომ არ დამენახა, ვცდილობდი თეფშიდან თავი არ ამელო. რა უნდა ყოფილიყო მისი სევდის მიზეზი? ნუთუ უკვე ღრღნიდა სინანული საცოდავ გოგონას? ან იქნებ მისი პატივმოყვარე სული უფრო მეტ ზარ-ზეიმს მოელოდა?

მეორე თავი კერძი რომ შემოიტანეს, შევხედე და გული ტკვილისგან შემეკუმშა. საბრალო, გრაფის რომელიღაც უაზრო კითხვას რომ პასუხობდა, ცდილობდა, ყელში მოწოლილი ცრემლი როგორმე დაეძლია. პირიდან ცხვირსახოცს ვერ იშორებდა და შემკრთალი, პატარა მხეცივით დაფეთებული შემოგვცქეროდა: ვაითუ შევნიშნეთ, რომ ტირილი უნდოდა.

— რატომ ხართ დღეს ასე უგუნებოდ? — ჰკითხა გრაფმა. — ეჭვი! პიოტრ ეგორიჩ, თქვენი ბრალია! კეთილი ინებეთ და გაამხიარულეთ მეუღლე! ბატონებო, მე კოცნას მოვითხოვ. ჰა-ჰა! რა თქმა უნდა, ჩემთვის არა... მე მიხდა... მე მსურს, რომ მათ ერთმანეთს აკოცონ! აბა, აკოცეთ!

— აკოცეთ! — აჰყვა კალინინი.

ურბენინს წითელი სახე ღიმილმა გაუბადრა, წამოდგა და თვალეზი აახამხამა. სტუმრების ყიყინითა და შეძახილებით იძულებულმა ოლენკამ

ოდნავ წამოიწია და ურბენინს უმოძრაო, უსიცოცხლო ტურები მავშვარა-
 იმან აკოცა... ოლენკამ ტურები მაგრად მოკეჭა, თითქოს შეეშინდა. მან
 არ მაკოცოსო და მე შემომხედა... ჯობდა ჩემი მზერა მოსაწოლი იყო.
 ოლენკა უეცრად აიღეწა, ცხვირსახოცს მისწვდა და ცხვირის ხრქმევს
 რომ როგორმე დაემალა თავისი საშინელი დაბნეულობა... შემბრაძნა
 რომ მას ჩემი რცხვენოდა, რცხვენოდა ამ კოცნის გამო, კორწინების გამო...

„რა ჩემი საქმეა? — ვფიქრობდი მე და იმავე დროს თვალს არ ვაცი-
 ლებდი ოლენკას, მიხდოდა მისი დაბნეულობის მიზეზი ამომეცნო...
 საწყალმა ჩემს მზერას ვერ გაუძლო, მართალია, სიწითლემ ჩქარა გადა-
 უარა მაგრამ სამაგიეროდ თვალებიდან ცრემლები გადმოსცვივდა, ნამდვი-
 ლი ცრემლები, როგორც წინათ მის სახეზე არასოდეს მენახა... ცხვირსახო-
 ცი აიფარა, წამოხტა და სასადილო დარბაზიდან გარეთ გავარდა.

— ოლგა ნიკოლაევნას თავი სტკივა, — საჩქაროდ განვმარტე მისი წას-
 ვლის მიზეზი, — ჯერ კიდევ დილით შემომჩივლა...

— კარგი ერთი, ძმაო! — იობუნჯა გრაფმა. — თავის ტკივილი არაფერ
 შეაშია... ყველაფერი კოცნის ბრალია, შერცხვა პატონებო, ნეფეს მკაცრ
 საყვედურს ვუტყაბებ! თავისი პატარძალი კოცნას ვერ შეაჩვია! პა-პა-პა!

გრაფის მანვილსიტყვაობით აღტაცებული სტუმრები ახარხარდნენ, მაგ-
 რამ ხარხარი უადგილო გამოდგა, გავიდა ხუთი, ათი წუთი, ოლენკა არ
 ბრუნდებოდა... სიჩუმე ჩამოვარდა... გრაფმაც კი შეწყვიტა ხუმრობა... პა-
 ტარძლის არყოფნა მით უფრო შესამჩნევი იყო, რომ იგი მოულოდნელად
 გაიქცა, სიტყვის უთქმელად...

ეტკეტი დაირღვა, ეს თავისთავად შეურაცხყოფელი იყო, მაგრამ
 ამაზე რომც არაფერი ვთქვათ, ოლენკა სწორედ კოცნის შემდეგ გავიდა, თით-
 ქოს გაბრაზდა, რომ აიძულეს ქმრისთვის ეკოცნა... ვერ იფიქრებდით, დაბ-
 ნეულობისგან მოიქცა ასეო... დაბნევა შეიძლება წუთით, ორი წუთით, მაგ-
 რამ არა ამდენი ხნით, საზოგადოებას მისი წასვლიდან პირველი ათი წუთი
 მთელ საუკუნედ ეჩვენა... რამდენმა ცუდმა აზრმა გაარბინა: შექვიფიანე-
 ბულ მამაკაცთა თავებში, რამდენი კორი შეთხზეს მშვენიერმა ქალბატონებ-
 მა! პატარძალი სუფრიდან ადგა და წავიდა — როგორი ეფექტური და სცე-
 ნური ეპიზოდია: „არისტოკრატიული“ სამაზრო რომანისთვის!

ურბენინი შეშფოთებული იხედებოდა აქეთ-იქით.
 — ნერვები... — ბუტბუტებდა თავისთვის. — ან იქნებ რამე გაეხსნა
 ტანსაცმელზე... რას გაიგებ ამ ქალებისას! ახლავე დაბრუნდება... ამ წუთას.

მაგრამ როცა კიდევ ათი წუთი გავიდა და ოლენკა არ გამოჩნდა, ისეთი
 უბედური, ისეთი მავედრებელი თვალებით შემომხედა, რომ შემეცოდა...

„რა იქნება, რომ წავიდე და მოვძებნო! — შეუბნებოდნენ მისი თვალე-
 ბი. — მიშველეთ, თქვენი ქირიმე, დამიხსენით ამ გასაჭირიდან. თქვენ ხომ
 აქ ყველაზე ჭკვიანი, გაბედული და მოხერხებული ადამიანი ხართ, გვედ-
 რებით, მომეხმარეთ!“ შევიწყნარე მისი თვალების უხმო ვედრება და გი-
 დაწყვიტე, დავხმარებოდი, როგორ მივეხმარე, ამას მკითხველი შემდგომ
 დაინახავს... მარტო იმას ვიტყვი, რომ კრილოვის დათვი, რომელმაც მეუ-
 დაბნოვს გაუწია სამსახური, ჩემს თვალში მთელ თავის მხეცურ სიდიადეს
 კარგავს, ხუნდება და უცოდველ ინფუზორიად იქცევა, როცა ჩემი თავი
 მაგონდება „დაუზარებელი ბრიყვის“ როლში... ჩემსა და დათვს შორის მსგავსება
 მხოლოდ ის გახლავთ, რომ დასახმარებლად ორივენი გულწრფელად ვეშუ-
 რებოდით და ცუდ შედეგს წინასწარ არ ველოდით, გახსნავება კი დიდზე

დიდია... ჩემი ქვა, რომელიც ერბენის შუბლში ვუთავაზე, გაცილებით მძიმეა...

— სად არის ოღვა ნიკოლაევნა? — ვკითხე ლაქიას, რომელიც სალათას მთავაზონდა.

— ბაღში გაბრძანდა, — მიმასუხა მან.

— ეს უკვე მეტისმეტია mesdames! — ხუმრობს მისი მეგობარი, ჯარმოდუტქვი მე და ქალბატონებს გადავხედე. — პატარძალი წავიდა და ჩემი ღვინო ამჟავდა!.. უნდა წავიდე, მოვძებნო და აქ მოგვკვაროთ, თუნდაც ყველა კბილი ერთად სტკიოდეს! მეჭვარე თანამდებობის პირია და ახლა თავისი ძალაუფლების გამოსაყენებლად მიდის!

ეროვნული

ივდექი და ჩემი მეგობარი გრაფის ხმამაღალი ტაშის თანხლებით სასადილო დარბაზიდან ბაღში გავედი. ისედაც ღვინით გახურებულ შუბლზე შუადღის მზემ მწველი სხივებით დამაცხუნა. სახეში სიცხე და ხვატი მეცა. ალალბედზე გავუყვივ ერთ-ერთ გვერდით ხეივანს და რომელიღაც მულოდის სტვენით მთელი ძალით ავამუშავე ჩემი გამომძიებლური ნიჭი უბრალო მატებრის როლის შესასრულებლად. დავათვალე რე ყველა ბუჩქი, ფანჩატურები, მღვიმეები და როცა უკვე ვნანობდი, რატომ წავედი მარჯვნივ და არა მარცხნივ-მეთქი, უეცრად უცნაური ხმა შემომესმა. ვიღაც ტიროდა თუ იცინოდა. ხმა იმ გამოქვაბულიდან მოდიოდა, რომლის დათვალე რებასაც სულ ბოლოს ვაპირებდი. სასწრაფოდ შევედი შიგ და ნესტის, ხავსის, სოკოსი და კირის სუნით სულშებუთულმა დავინახე ის, ვისაც ვეძებდი.

ოღვენკა შავი ხავსით დაფარულ ხის სვეტს მიყრდნობოდა, თავზარდაცემული, სასოწარკვეთილი შემომცქეროდა და თავზე თმას იგლეჯდა. თვალებიდან ისე სდიოდა ცრემლი, როგორც ღრუბელს სდის წყალი, როცა ხელს მოუტყერენ.

— ეს რა ჩავიდინე, რა ჩავიდინე! — ლულულულებდა, იგი.

— ჰო, ოლია, ცუდი საქმე ჩაიდინეთ! — ვუთხარი მე და გულხელდაკრეფილი წინ გავუჩერდი.

— რატომ გავყვივ ცოლად იმას? სად მქონდა ქვეა, სად მქონდა თვალები?

— მართალია, ოლია, ძნელი ასახსნელია თქვენი საქციელი... რომ ვითბრათ, გამოუცდელიობით მოგივიდათ-მეთქი, მეტისმეტი ლმობიერება იქნება. უზნეობის დარკმევა კი არ მიხდა...

— მხოლოდ დღეს მივხვდი... დღეს გავიგე! რატომ გუშინ არ ვიფიქრე? ახლა რაღა ეშველება, ყველაფერი დაკარგულია! ყველაფერი! ხომ შემეძლო გავყოლოდი იმას, ვინც მიყვარს, ვისაც ვუყვარვარ!

— ვინ არის ეგეთი, ოლია? — ვკითხე მე.

— თქვენს! — მითბრა და თვალი გამისწორა. — მაგრამ აეჩქარდი! სისულელე ჩავიდინე! თქვენ ქვეიანი ხართ, კეთილშობილი, ახალგაზრდა, მდიდარი... მეგონა, ვერ მოგწვდებოდით.

— კარგი, ოლია, გეუფათ. — ვუთხარი და ხელზე ხელი მოვეკიდე. — აბა, შეიმშრალეთ ცრემლები და წავიდეთ... გველოან... ნუღარ ტირით, დამშვიდდით... — ხელზე ვაკოცე.

— გეუფათ, გოგონი! სისულე ჩავიდინე და კიდევ უნდა ზღო... დამნაშავე შენ თვითონა ხარ... კმარა ახლა, დაწყნარდი...

— შენ ხომ გიყვარვარ? ჰა? რა დიდი ხარ, რა ლამაზი! ხომ გიყვარვარ?

— წასვლის დროა, ძვირფასო... — ვუთხარი და თავზარდაცემულმა შევ-

უნდა ყვარებოდა, რომ იგი ჩემი იყო და მისი ბედით ჩემს ჩინებისზე ეკი-
და... ნათლად დავინახე, რომ ამ არსებასთან სამუდამოდ ვიკავი/მიჩაქვული
და ამ ჩაქვს ველარაფერი ამხსნიდა.

— მისმინე, ჩემო ძვირფასო, ჩემო საუნჯე! — ეს ნა-
ბიჯი ძალზე გაბედულია... ყველა ანობელს წაგვაჩხუბებს, ათას საყვედურს
და ცრემლიან მოთქმა-ჩივილს დაგვატეხს თავზე. შეიძლება ჩემს კარიერასაც
დაემუქროს, ათასგვარი უსიამოვნება შემამთხვიოს. მაგრამ, ჩემო საყვარე-
ლო, უკვე ყველაფერი გადაწყვეტილია! შენ ჩემი ცოლი იქნები... უკეთესი ცო-
ლი მე არ მჭირდება, ჯანდაბას სხვა ქალები! ჩემთან ბედნიერი იქნები, თვა-
ლის ჩინივით გაგიფრთხილდები, ვიდრე ვიცოცხლებ, აღვზრდი, ნამდვილ
ქალად გაქცევ! პირობას გაძლევ, შევასრულებ ყველაფერს. აი ჩემი პატიო-
სანი ხელი!

გულწრფელი გატაცებით ვლაპარაკობდი, როგორც jeune premier.¹
რომელიც თავისი როლის ყველაზე პათეტიკურ ნაწილს ასრულებს...
მშვენივრად ვლაპარაკობდი, ტყუილად კი არ დამიქნია ფრთები ჩვენს თავ-
ზე გადაფრენილმა დედა არწივმა. ჩემმა ოლიამ ჩამომართვა გაწვდილი ხე-
ლი, თავის პაწია ხელისგულებში მოიქცია და ნაზად აკოცა. მაგრამ ეს თანხ-
მობის ნიშანი არ იყო... ბრიყვულ სახეზე გაოცება, დაბნეულობა ეხატა.
გამოუცდელი ვახლდით, არასოდეს სმენოდა ასეთი სიტყვები... ვერა და
ვერ ჩასწვდომოდა მათ აზრს.

— შენ ამბობ, ჩემთან წავიდეთ... — ჩაილაპარაკა დაფიქრებულმა... —
კარგად ვერ გავიგე, რისი თქმა გსურს... განა არ იცი, რას იტყვის ის?

— რაში გეკითხება, რას იტყვის?

— როგორ თუ არ მეკითხება? არა, სერიოზულა, სჯობს გაჩუმდე... ვთხოვ.
ნულარაფერს მეტყვი... შენ გიყვარვარ, მეტი არაფერი მინდა. შენი სიყვა-
რული თუ არ მომაკლდება, ჯოჯოხეთშიც ვავძლებ...

— მერე, როგორ იქნები, სულელო?

— აქ ვიცხოვრებ, შენ კი... ყოველდღე მოხვალ ბოლმე... მე შენს შე-
სახვედრად ყოველთვის გამოვალ.

— მაგრამ მე არ შემიძლია დამშვიდებით ვიფიქრო შენს ამგვარ ცხოვ-
რებაზე! ღამით — ის, დღისით — მე... არა, ეს შეუძლებელია! ოლია, ამ
წუთას ისე მიყვარხარ, რომ... ღამის გავგოვდე ექვიანობისგან... არც კი მე-
გონა, თუ ასეთი გრძნობები გამაჩნდა.

რა წინდაუხედაობა იყო, ჩვენის მხრივ! მე მის წელზე მქონდა ხელი
შემოჩვეული, ის კი ნაზად ეფერებოდა ჩემს ხელს. ყოველ წუთს შეიძლე-
ბოდა ვინმეს გაეელო ხეივანში და დავენახეთ.

— წავიდეთ. — ვთქვი მე და ხელი შევუშვი... — ჩაიცვი და გავემგზავ-
როთ!

— რა სწრაფად გადაწყვიტე ყველაფერი... — ოლგას ხმაში ტირილი
გაერია. — ისე ჩქარობ, თითქოს ცეცხლი გეკიდება... ღმერთმა არ იცის რა
მოიგონე! გავიქცე, სწორედ ჯვრისწერის დღეს! რას იტყვის ხალხი!

და ოლენკამ მხრები აიჩეჩა. სახეზე ისეთი შეცბუნება, გაოცება და დაბ-
ნეულობა ეხატა, რომ ხელი ჩავიქნიე და მისი „სიკვდილ-სიცოცხლის“ სა-
კითხის გადაქრა შემდეგისთვის გადავდე. აღარც დრო იყო საუბრის გასაგ-
რძელებლად: უკვე ტერასის ქვის კიბეზე ავდიოდით და ხალხის ხმაც გვეს-

¹ პირველი საყვარლის თეატრალური ამბოქვა (ფრანგ.).

მოდა. სასადილო დარბაზის კართან ოლიამ თმა შეისწორა, კაბა შეათვალიერა და შევიდა. სახეზე შეკრთომა აღარ ეტყობოდა. ისე ყოჩაღად მიდრთდა, რომ გამიკვირდა.

— ბატონებო, გიბრუნებთ ლტოლვილს, — ვთქვი მე და ჩემს ადგილს მივაწურე. — ძლივს მივაგენი... დავიღალე კიდევ ძებნით... გავსრქნა მზღმზღ და ვხედავ, ხეივანში დასეირნობს... აქ რას აკეთებთ-მეთქი, ვეცდები, ვეცდები ფერს, ცოტა დამცბაო, შიბასუხა.

ოლენკამ შემომხედა, მერე სტუმრებს გადახედა, ქმარს და... სიცილი აუტყდა. უეცრად გამხიარულდა. სახეზე შევატყე, რომ სურდა ამ მოსადილე საზოგადოებისთვისაც გაეზიარებინა თავისი მოულოდნელი ბედნიერება და რაკი სიტყვებით ამას ვერ შესძლებდა, სიხარული სიცილად გადმოაფრქვია.

— რა სასაცილო ვარ — თქვა მან. — ვიცი, ვიცი და თვითონაც არ ვიცი. რატომ... გრაფო, თქვენც გაიცინეთ!

— აბა, კოცნა! — დაიძაბა კალინინმა. ურბენინმა ჩაახველა და კითხვის გამომხატველი მზერით შეხედა ცოლს.

— რა იყო? — ჰკითხა ქალმა და წამით წარბები შეიჭმუნა. — გვეძახიან „კოცნაო“. — ჩაიცინა ურბენინმა. წამოდგა და ხელსახოცით ტუჩები მოიწმინდა.

ოლგა ადგა, ქმარს უძრავი ტუჩები მიუშვირა და კოცნა დაანება... ცივი იყო ეს კოცნა, მაგრამ უფრო მეტად გააღვივა ცეცხლი, გულში რომ მენტო და ყოველ წუთს მზად იყო აღად ამოვარდნილიყო... კბილი კბილს დაეკიბრე, განზე გავიხედე და სადილის დამთავრებას დავუწყე ჯოდინი... ჩემდა საბედნიეროდ, ცდამ დიდხანს არ მომიწია, თორემ ვერ გავუძლებდი.

— აქეთ წამოდი! — უხეშად ვუთხარი გრაფს სადილის შემდეგ და მივუბლოვდი.

გრაფმა გაკვირვებით შემომხედა და ცარიელ ოთახში შემომყვა, საითაც მე გავუძეხი.

— რა გინდა, მეგობარო? — მკითხა მან, ყილექი შეიხსნა და ამოაბოყინა. — ორიდან ერთი ამოირჩიე... — ვუთხარი მე, თან მრისხანებისგან ფეხზე ძლივს ვჩერდებოდი. — ან მე, ან პშეხოცკი! თუ არ შემპირდები, რომ ეს არამზადა ერთ საათში აიბარგება შენი სოფლიდან, მე აქ ფეხის დამდგმელი აღარა ვარ!... ნახევარ წუთს გაცლი მოსაფიქრებლად!

გრაფს პირიდან სიგარა გამოუვარდა, გაოცებულმა ხელები გაშალა.

— რა დაგემართა, სეროიჯა? — მკითხა თვალეზგაფართოებულმა. — ადამიანს აღარ ჰგავხარ!

— ზედმეტი ლაპარაკი საჭირო არ არის! მძულს ჯაშუში, არამზადა, არაკაცი და შენი მეგობარი პშეხოცკი და თუ ჩვენი კეთილი ურთიერთობა რამედ გიღირს, მოვითხოვ, ახლავე მოშორდეს აქედან.

— ისეთი რა დაგიშავა? — შეშფოთდა გრაფი. — რატომ ლანძღავ ასე ძალიან?

— ერთხელ კიდევ გეკითხები, მე თუ ის? — კი მაგრამ, ჩემო კარგო, ძალიან ცუდ დღეში მაგდებ... მოიცა, ფრაკზე ბუმბული გაქვს მიკრული... შეუძლებელს მთხოვ!

— მშვიდობით! — ვთქვი მე. — დღეიდან მე შენ აღარ გიცნობ.

მკვეთრად შემოვტრიალდი, წინკარში გავედი, ჩავიცვი და სწრაფად გავეცალე იქაურობას. ბაღის გავლით მსახურთა სამზარეულოსკენ წავედი, რომ მებრძანებინა. ცხენი შეებათ, მოულოდნელმა შეხვედრამ შემაჩერა. ყავის

პატარა ფინჯნით ხელში ჩემკენ ნადია კალინინა მოდიოდა. ისიც იყო ურბენინის ქორწილში, მაგრამ ბუნდოვანი შიში მაიძულებდა მასთან საუბარს მოერიდებოდი. მთელი დღის მანძილზე ერთხელაც არ მივსულვარ და ერთი სიტყვაც არ მიტყვამს...

— სერგეი პეტროვიჩ! — მომმართა ნადიამ არაბუნებრივად დაბალი ხმით, როცა გვერდით ჩავუარე და ოდნავ მოვუხადე ქუდი. — მოითმინეთ!

— რას მიბრძანებთ? — ვკითხე მე და მივუახლოვდი.

— საბრძანებელი არაფერი მაქვს... და არც თქვენა ხართ ლაქია. — თქვამან, თვალი თვალში გამიყარა და საშინლად გაფითრდა. — სადღაც მიგეჩქარებათ, მაგრამ იქნებ მაინც შეყოვნდეთ ერთი წუთით?

— რა თქმა უნდა... რა საკითხავია.

— მაშ, ჩამოვსხდეთ... სერგეი პეტროვიჩ, — განაგრძო მან, როცა დავსხედით, — თქვენ მთელი დღე ცდილობდით თვალი აგერიდებინათ ჩემთვის, განზე მივლიდით, შეხვედრისა გეშინოდათ, მე კი, თითქოს განგებ, სწორედ დღეს გადავწყვიტე თქვენთან საუბარი... მე ამაყი ვარ და თავმოყვარე... არ მინდა თავი მოვაბეზროთ... მაგრამ სიცოცხლეში ერთხელ შეიძლება სიამაყის დათმობა.

— რატომ ბრძანებთ ამას?

— დღეს გადავწყვიტე გკითხოთ... ეს კითხვა ჩემთვის დამამცირებელია და მიიმე... არც კი ვიცი, როგორ გადავიტან... ნუ შემომხედავთ, ისე მიპასუხეთ... ნუთუ არ გეცოდებით, სერგეი პეტროვიჩ!

ნადიამ შემომხედა და ოდნავ გააქნია თავი. სახე კიდევ უფრო გაუფითრდა, ზედა ტუჩი აუცახცახდა და მოეღრიცა...

— სერგეი პეტროვიჩ! სულ მგონია, რომ თქვენ რაღაც გაუგებრობის, რაღაც კაპრიზის გამო ჩამომშორდით... ასე მგონია, თუ ერთმანეთს გამოვუტყდებით, ყველაფერი ძველებურად წავა... ასე რომ არ მეგონოს, არ შეყოფოდა გამბედაობა შეკითხა ის, რასაც ახლა მოისმენთ... სერგეი პეტროვიჩ, მე ძალიან უბედური ვარ... ამას თქვენ უნდა ხედავდეთ... ჩემი სიცოცხლე სიცოცხლე აღარ არის... ერთიანად ჩამოვსხმი... ყველაზე ცუდი ეს გაურკვეველობაა, აღარ იცი, გქონდეს თუ არა იმედი... თქვენი საქციელი ჩემს მიმართ ისეთი გაუგებარია, რომ ვერავითარი დასკვნა ვერ გამომაქვს... მითხარით და მეცოდინება, როგორ უნდა მოვიქცე... მაშინ ჩემს ცხოვრებას რაღაც მიმართულება მაინც მიეცემა... რაღაცას მაინც გადავწყვეტ...

— ნადეჟდა ნიკოლაევნა, თქვენ გინდათ რაღაც მკითხოთ, — ვთქვი მე და გულში პასუხიც მოვაძებნადე სავარაუდო კითხვაზე.

— დიახ, მინდა გკითხოთ... შეკითხვა დამამცირებელია... ვინმემ რომ ყური მოჰკრას, ეგონება, ძალით გეხვევით თავზე... პუშკინის ტატიანასავით... მაგრამ ამ კითხვამ მე ძალიან გამაწამა...

ეს სიმართლე იყო, როდესაც ნადიამ სახე ჩემსკენ მოაბრუნა, რომ შემკითხვოდა, შემეშინდა: ერთიანად ცახცახებდა, თითებს იმტვრევდა, გულის შემალონებლად აყოვნებდა საბედისწერო სიტყვის წარმოთქმას. საზარლად იყო გაფითრებული.

— შემიძლია იმედი ვიქონიო? — წაიჩურჩულა ბოლოს. — ნუ გეშინიათ, პირდაპირ მითხარით... რაც არ უნდა მიპასუხოთ, გაურკვეველობას მაინც აჯობებს. მაშ, შემიძლია ვიქონიო იმედი?

ის პასუხს ელოდა, მე კი ისეთ გუნებაზე ვიყავი, რომ არ შემეძლო აზრიანი პასუხის მიცემა. მთურალი, გამოქვაბულში მომხდარი ამბით აღელ-

ვებული. კშეხთაცის ჩაშუშობით და ოლგას ყოყმანით გაშმაგებული. გრაფ-
თან სულელური სიბრაზით გალიზიანებული ძლივს ვუსმენდი ნადიას.

— შემიძლია ვიქონიო იმედი? — გაიმეორა მან. — მიპასუხეთ,
— რა გიპასუხობთ, ნადეჟდა ნიკოლაეენა! — ჩავიქნიე ხელი და ვთქვე-
ქი. — ახლა არავითარი პასუხის მოტემა არ შემიძლია. მაპატიეთ, მაგრამ
ვერ მოგისმინეთ და ვერც გაგიგეთ. კბრიყვი ვარ და გაცოცხლებული ვარ
ტყუილად შეწუხებით. მართალს გეუბნებით.

კიდევ ერთხელ ჩავიქნიე ხელი და ნადიას გავეცალე. შემდეგ, როცა
გონს მოვეგე, მივხვდი, რა სიბრიყვე და სისასტიკე გამოვიჩინე, როცა ქა-
ლიშვილს ვერ ვუპასუხე, უბრალო შეკითხვაზე... რატომ არ ვუპასუხე?
ახლა, როცა უკვე შემიძლია წარსულს აუღელვებლად გადავხედო, ჩემს
სისასტიკეს სულის აფორჩაქებულობით ვერ ავხსნი... ასე მგონია, მაშინ ვი-
კვალუცა, თავპატივი გამოვიდე და იმითომ არ ვუპასუხე. ძნელია ადამია-
ნის სულის შეცნობა, საკუთარისა კი მით უფრო. თუ მართლაც ვკვალუცო-
ბდი, ღმერთმა შემინდოს! თუმცა, სხვისი უბედურების მასბრად აგდება
კაცს არ უნდა მიეტევოს.

სამი დღე წინ და უკან დავდიოდა ოთახში გალიაში გამომწყვდეული
მგელივით და მთელი ჩემი ზებუნებრივი ნებისყოფის დაძაბვით ვცდილობდი
საკუთარი თავი შინიდან არ გამეშვა. არ გავკარებოდი ქალღმერთის გროვას,
ჩემს მაგიდაზე რომ ეწყო და ჩემს ყურადღებას ელოდა, არავინ მიმიღია,
ვეჩხუბებოდი პოლიკარბს, ვიღრინებოდი... არ ვუშვებდი საკუთარ თავს გრა-
ფის მამულში და ეს ჯიუტობა ძვირად უჯდებოდა ჩემს წერვებს. ათასჯერ დი-
ვავლე ხელი ქუდს და ათასჯერვე გავავდე ხელიდან... ხან გადავწყვეტიდი
არაფერს დავრიდებოდი დედამიწის ზურგზე და რაღაც არ უნდა დამქლო.
მოდა, წავსულიყავი ოლგასთან, ხან ცივად ვაიძულებდი საკუთარ თავს შინ
ქდომას... გონება ეწინააღმდეგებოდა გრაფის მამულში წასვლას. რაკი და-
ვიფიცე გრაფის წინაშე, აქ ფეხს აღარ მოვადგამ-მეთქი, განა შემეძლო გა-
მეწირა საკუთარი თავმოყვარეობა და სიამაყე? რას იფიქრებდა ეს უღვაშა
კობტაპრუწა, იმ ბრიყვეული საუბრის შემდეგ რომ მასთან მივსულიყავი,
თითქოს არაფერი მომხდარიყოს? განა ეს საკუთარი მარცხის აღიარება არ
იქნებოდა?...

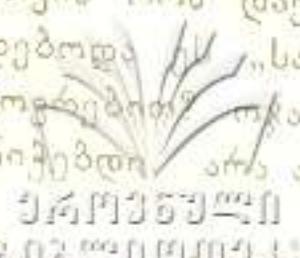
ამას გარდა, როგორც პატიოსანი კაცი, მოვალე ვიყავი გამეწყვიტა ოლ-
გასთან ყოველგვარი ურთიერთობა. ჩვენი შემდგომი კავშირი დაღუბვის
მეტს არაფერს მოუტანდა მას. ურბენინს რომ ცოლად გაჰყვა, შეცდომა დი-
უშვა, მე რომ გადამეყარა, ეს მისი მეორე შეცდომა იყო. ბებერ ქმარ-
თან რომ ეცხოვრა და მის უჩუმრად საყვარელი ჰყოლოდა, განა გარყვნილ
თოჯინას არ დაემსგავსებოდა? იმაზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, რა საზიზღ-
რობაა ასეთი ცხოვრება, მომავალ შედეგებზე ხომ მაინც საჭირო იყო ფიქრი?

რა სილაჩრეა! მე მეშინოდა შედეგებისაც, აწმყოსიც, წარსულისაც...
ჩვეულებრივი ადამიანი ალბათ დამცინებდა ამგვარი მსჯელობისათვის. ის
არ ირბენდა წინ და უკან, არ იცემდა თავში, არ დააწყობდა ათასნაირ გეგმას.
ყველაფერს ცხოვრების დინებას მიანებებდა, რომელიც წისქვილის ქვასაც
კი მტვრად აქცევს. ცხოვრება ყველაფერს მოინელებდა, არც ნებართვას ით-
ხოვდა და არც დახმარებას. მაგრამ მე სიმხდალემდე ეჭვიანი ვარ... ვაწყდე-
ბოდი კედლებს, ავად ვიყავი ოლგასადმი თანაგრძნობით და იმავე დროს
თავზარს მცემდა აზრი, რომ ოლგა ჩასწვდებოდა ჩემი სიტყვების მნიშვნელო-
ბას, თავდავიწყების წუთებში რომ წამომცდა და შინ გამომეცხადებოდა. სა-

01961

საპარტიველთს
ს. ი. მ. მ. მ. მ.
ბ ი ბ ლ ი მ თ ე კ ა

მუდამოდ, როგორც შევბირდი. რა მოხდებოდა, ჩემთვის რომ დაეჯერებინა და მაშინვე გამომყოლოდა? რამდენხანს გაგრძელდებოდა „სამუდამო“ ყოფა? რას მოიგებდა საბრალო ოლგა ჩემთან ცხოვრებით? თქვენს ვერ შევუქმნიდი, მაშასადამე, ვერც ბედნიერებას მივანიჭებდი არა არ უნდა წავსულიყავი ოლგასთან!

იმავ დროს, ჩემი სული გახლებული ისწრაფებდა მისკენ. სევდა მკლავდა, როგორც სიცოცხლეში პირველად შეყვარებულ ყმაწვილს, რომელსაც არ უშვებენ rendez vous!-ზე. მაგონდებოდა გამოქვაბულში განცდილი და მწყუროდა ახალი შეხვედრა. წუთითაც არ მშორდებოდა გონებიდან ოლგას გამომწვევი ხატება. ვიცოდი, რომ ისიც მელოდა და დარდით ილეოდა.

გრაფი წერილს წერილზე მიგზავნიდა, ერთი მეორეზე უფრო ცრემლიანსა და დამამცირებელს... მემუდარებოდა, „ყველაფერი დაივიწყე“ და ჩამოდიო. ბოდიშს იხდიდა პშეხოცკის გამო, მთხოვდა, აბატიე ამ „კეთილ, უბრალო, რამდენადმე შეზღუდულ“ ადამიანსო. უკვირდა, რომ წვრილმანის გულისთვის ვარღვევდი დიდი ხნის მეგობრობას. ერთ-ერთ ბოლო წერილში მპირდებოდა, მე თვითონ ჩამოვალ და თუ ისურვებ, პშეხოცკისაც ჩამოვიყვან, რომ ბოდიში მოგიხადოსო, თუმცა არავითარი დანაშაული არ მიუძღვისო. მე ვკითხულობდი წერილებს და ყოველ მომტანს ვთხოვდი, თავი დამანებეთ-მეთქი, დიახ, თავბატიუის გამოდება მართლაც კარგად ვიცოდი.

და აი, როცა ჩემმა ნერვულმა დამაბულობამ მწვერვალს მიაღწია, როცა ფანჯარასთან მდგარი უკვე ვფიქრობდი სადმე სხვაგან გამგზავრებაზე, თავს ვიწამებდი ათასგვარი მსჯელობით, ყვედრებით, სიყვარულის სურათების წარმოდგენით, ოლიასთან რომ მელოდა, ჩემი ოთახის კარი ნელა გაიღო, ზურგსუკან მსუბუქი ნაბიჯების ხმა შემომესმა და სულ მალე ორი პატარა, ლამაზი მკლავი უკვე კისერზე მეხვეოდა.

— შენა ხარ, ოლგა? — ვკითხე და მოვუტრიალდი. მე ის ვიცანი ცხელი სუნთქვით, იმით, თუ როგორ ჩამომეკიდა კისერზე და კიდევ სურნელებით. პატარა თავით ჩემს ლოყაზე მოკრული უჩვეულოდ ბედნიერი მეჩვენებოდა... ბედნიერებისგან სიტყვის თქმაც ვერ მოეხერხებინა... მკერდზე მივიკარი და— სად გაქრა სევდა, სად გაქრნენ კითხვები, მთელი სამი დღე რომ მტანჯავდნენ. სიამოვნებისგან ხარხარი ამიტყდა, მოსწავლე ბიჭივით ხტუნვას მოვყევი.

ოლგას ცისფერი აბრეშუმის კაბა ეცვა, რომელიც ძალიან უხდებოდა მის ფერმკრთალ სახეს და მშვენიერ, ჩალისფერ თმას. კაბა მოღურა იყო და უსაშველოდ ძვირფასი. ურბენინს იგი თავისი წლიური ჯამაგირის მეოთხედი მაინც დაუჯდებოდა...

— რა ლამაზი ხარ დღეს! — ვუთხარი ოლგას. ხელში ავიყვანე და კისერში ვაკოცე. — აბა, რას მეტყვი, როგორა ხარ?

— ეს შენი ოთახი სულაც არ მომწონს, — ჩაილაპარაკა მან და ჩემს კაბინეტს თვალი მოაწვლო. — მდიდარი კაცი ხარ, დიდ ხელფასს იღებ და ასე... უბრალოდ ცხოვრობ!

— ყველა ხომ ისეთი ფუფუნებით ვერ იცხოვრებს, ჩემო ძვირფასო, როგორც გრაფი ცხოვრობს... — ვუთხარი მე. — მოვეშვათ ჩემს სიმდიდრეს. შენ ის მითხარი, რომელმა კეთილმა ქარმა გადმოგაგდო ჩემს ბუნაგში?

¹⁾ პაემანზე (ფრანგ.)

— მოიცა, სერიოზა, კაბას დამიკუსუქნი... ჩამომსვი ძირს... შენთან.
ჩემო კარგო, სულ ერთი წუთით შემოვირბინე. სახლში ყველას ვუთხრო.
აკატიხასთან მიუდივარ-მეთქი, გრაფის მოსარეცხესთან. აქ ახლოს ცხოვრობს,
შენგან სამი სახლის იქით... ჩამომსვი, ძვირფასო, თორემ უნდა გეცხადო
რატომ ამდენ ხანს არ გამოჩნდი ჩვენთან?

მე რაღაც ვუბასუხე, ჩემს პირდაპირ დაესვი და მისი სილამაზის ჭკრეტას შევუდექი... მთელი წუთი შევცქეროდით ერთმანეთს და ვდუმდით.

— ძალიან ლამაზი ხარ, — ოლია! — ამოვიოხრე მე. — გული მწყდება და არც კი მიხარია, რომ ასეთი ლამაზი ხარ!

— რატომ გწყდება გული?

— იმიტომ, რომ ეშმაკმა იცის, ვისი კერძი გახდი.

— მეტი რაღა გინდა! შენი არა ვარ? ხომ მოვედი... მისმინე, სერიოზა... რაღაც რომ გკითხო, სიმართლეს მიბასუხებ?

— რა თქმა უნდა.

— შემირთავდი, პიოტრ ეგორიჩს რომ არ გავყოლოდი?

„ალბათ, არა“. — მინდოდა მეთქვა, მაგრამ რა საჭირო იყო ისედაც მტკივნეული კრილობის ჩიჩქნა, საბრალო ოლიას გულს რომ სტანჯავდა.

— უეჭველად. — ვთქვი მართალი კაცის ტონით.

ოლიამ ამოიოხრა და თავი ჩაქინდრა.

— როგორ შევცდი, როგორ შევცდი! ყველაზე უარესი კი ის არის, რომ აღარაფერი ეშველება! ხომ ველარ გავეყრები?

— ველარ...

— რა მეჩქარებოდა, ნეტა ვიცოდე! ქალიშვილები ისეთი ბრიყვები და ქარაფშუტები ვართ... კარგი ცემა არ გვაწყენდა, თუმცა, სულ ტყუილია ახლა მსჯელობა და ლაპარაკი, ველარაფერს დაიბრუნებ... აღარც ლაპარაკი გიშველის, აღარც ცრემლები. წუხელის, სერიოზა, მთელი ღამე ვტიროდი. ის იქვე, გვერდით წევს... მე კი ჩემთვის ვფიქრობ. ვერ ვიძინებ... გაქცევაც კი მინდოდა შუალამისას, თუნდაც ტყეში, მამაჩემთან... ისევ შეშლილ მამასთან ყოფნა სჯობს. ამ... ამასთან ცხოვრებას...

— მსჯელობა, ოლია, მართლაც აღარ გიშველის... მაშინ უნდა გეფიქრა და გემსჯელა, ტენოვოდან რომ მოდიოდი ჩემთან ერთად და გიხაროდა, მდიდარ კაცს მივყვებო... ახლა უკვე გვიანია მჭევრმეტყველებაში ვარჯიში...

— მართალია, გვიანია... მაგრამ რაც არის, არის! — თქვა ოლიამ და მტკიცედ ჩაიქნია ხელი. — ნეტა უარესი არ იქნებოდეს და ასე კიდევ შეიძლება ცხოვრება... მშვიდობით! ჩემი წასვლის დროა...

— არა, ჯერ არა...

ოლგა მივიზიდე და კოცნა დავუწვე, თითქოს მინდოდა საკუთარი თავი დამეჯილდოვებინა სამი დაკარგული დღის გამო. ის გათოშილი კრავივით მეკვროდა. ცხელი სუნთქვით მითბობდა სახეს... სიჩუმე ჩამოვარდა...

— ქმარმა ცოლი მოკლა! — დაიყვირა ჩემმა თუთიყუშმა... ოლია შეკრთა, ჩემი მკლავებიდან თავი გაინთავისუფლა და კითხვის გამომხატველი მზერა მომაპყრო.

— თუთიყუშია, ძვირფასო. — ვუთხარი მე, — დაწყნარდი...

— ქმარმა ცოლი მოკლა! — გაიმეორა ივან დემიანიჩმა.

ოლია წამოდგა. ხმისამოუღებლად დაიხურა ქუდი და ხელი გამომიწოდა... სახეზე შიში ეხატა...

— რა მოხდება, ურბენინმა რომ გაიგოს? — მკითხა და თვალეზგაფარ-

თოვბულმა შემომხედა -- ხომ მომკლავს?

— აბა, რას ამბობ... — გავიციანი მე. — კარგი ვინმე ვერაფერი შეხედა, შენა მოველა რომ დაძვინჯებოდა! არც შეგონი. შევეძლოს ასეთი ვინმე საწყისი ჩადენა, როგორც სველულობაა. მიდიხარ? მაშ მშვიდ ვბინძვები. გემო. გავშვო... გული... ხვალ ტყეში ვიქნები, იმ სახლის მახლობლად. მარცხენა კარზე... იქ შეგხედები...

ოღვა რომ გავაცილე და კაბინეტში შემოვბრუნდი, პოლიკარპა შემომხედა. ის შუა ოთახში იდგა, პირქუშად შემომცქეროდა და ზიზღით აქნევდა თავს.

— სხვა დროს ასეთი რამ აქ არ ვნახო, სერგეი პეტროვიჩი! — მითხრა მკაცრი მშობლის ხმით. — არ მსიამოვნებს...

— რაზე ამბობ? — რაზე და იმაზე... გკონიათ ვერ დავინახე? ყველაფერიც დავინახე... აღარ გაბედოს აქ მოსვლა! სიყვარულობანას სათამაშოდ სხვა ადგილები არსებობს.

დიდებულ გუნებაზე გახლდით და ამიტომ პოლიკარპის ჯამუშობამ და მენტორულმა კილომ ვერ გამაღიზიანა. გავიციენ და სამზარეულოში გავგზავნე.

ოღვას წასვლის შემდეგ ჯერაც გონს ვერ მოვსულიყავი, რომ ახალი სტუმარი მეწვია. ჩემს ბინას ხმაურით მოადგა კარეტა და პოლიკარპმა ფურთხვითა და ლახძე-გინებით მომახსენა „იმისი, ჯანდაბას მისი თავი...“ გრაფის მობრძანება, რომელიც სულთ და გულით სძაგდა. გრაფი შემოვიდა, იტრემლებულმა შემომხედა და თავი გადააქნია...

— ზურგს მაქცევ... არ გსურს ჩემთან ლაპარაკი...

— არ გაქცევ ზურგს. — ვუთხარი მე.

— მე ისე ძალიან მიყვარდი, სერიოზა, შენ კი... სულ უბრალო რამის გულისთვის! რატომ მაყენებ შეურაცხყოფას? რისთვის?

გრაფი დაჟდა, ამოითხრა და თავი გაიქნია...

— აბა, ნუ სულელობ! — ვუთხარი მე. — კმარა!

დიდი გავლენა მქონდა ამ სუსტ. უმწიფო კაცუნაზე, ისეთივე დიდი, როგორც მისდამი ზიზღი. ასეთმა დახვედრამ არ შეურაცხყო იგი, პირიქით... კმარა-მეთქი, რომ ვუთხარი, წამოიხტა და მომეხვია.

— თან წამოვიყვანე... კარეტაში მიზის... გინდა, ბოდიში მოგიხადოს?

— მერე, იცი მისი დანაშაული?

— არა...

— ჰოდა, ძალიან კარგი. მაგისი ბოდიში არ მჭირდება. ოღონდ გააფრთხილე, თუ კიდევ გაბედავს მსგავს რამეს, კი აღარ გავგულისდები, პირდაპირ ზომებს მივიღებ.

— მაშ შევრიგდით, სერიოზა? ძალიან კარგი დროც იყო, თორემ უშმაკმა იცის რისთვის წავიჩხუბეთ! თითქოს ინსტიტუტული გოგოები ვიყოთ! პო, მართლა, ჩემო კარგო ნახევარი ქიქა არაყი ხომ არ გექნება? რალაც ყელი გამიშრა!

არყის მოტანა ვბრძანე. გრაფმა ორი ქიქა გადაჰკრა, დივანზე გადაწვა და ლაქლაქს მოჰყვა.

— ახლა, ძმაო, ოღვის შევხვდი... საოცარი ქალია! უნდა გითხრა, რომ ურბენინისადმი თანდათან სიძულვილი მიბყრობს. ის იმ ნიშნავს, რომ

ოღენჯა სულ უფრო და უფრო მომწონს... მშვენიერი რამაა! ვფიქრობ, რომ არ მივუტოვებდი-მეტეტი.

გათხოვილ ქალებს ხელი არ უნდა აალო — ამოვიბრუნე მე.

დიდი ამბავი, თუ იმ ბებერს... პიოტრ ეგორიჩს ცოლს გავუბრუნებდი ის ამ ვოგოს შესაფერი არ არის. ავი ძაღლივითაა, ვერც თვითონ უნდა დაგვიტყულებს... დღეიდან დავიწყებ შეტევას და სისტემატურად ვაგრძელებ... მეტისმეტად ლაზათიანი ვინმეა, ძმაო, პირდაპირ თითებს ჩაიკვნეტ!

გრაფმა შესამე ჭიქაც გადაკრა და განაგრძო...

— იცი კიდევ ვინ მომწონს აქაურებში?.. ნადენჯა, იმ სულელი კალინინის ქალიშვილი... შავგვრემანია, ფერმკრთალი, ისეთი თვალები აქვს... იქითაც კარგი იქნება ანკესის გადაგდება... სამების დღესასწაულზე სალამოს ვმართავ... მუსიკალურ-ვოკალურ-ლიტერატურულ სალამოს... განგებ მისთვის ვმართავ... რომ მოვიწვიო, აქ, ძმაო, არც ისე ცუდად ყოფილა საქმე, საზოგადოებას არა უშავს, ქალებიც არიან... შეიძლება ცოტა წავიძინო?... თვალს მოვატყუებ...

— შეიძლება... მაგრამ კშეხოცკის რა ეშველება კარეტაში?

— მოიცადოს... უშმაკსაც წაუღია! არც მე შეხატება გულზე. — გრაფმა წამოიწია, იდაყვს დაეყრდნო და საიდუმლოდ განმანდო... — იძულებული ვარ ჩემთან ვიყოლიო... სხვა გზა არა მაქვს. ეჰ, ჯანდაბას მაგისი თავი! იდაყვი გამოეცალა, თავი ბალიშზე დაუვარდა, წუთის შემდეგ ხვრინვაც ამოუშვა.

სალამოს, გრაფი რომ წავიდა, შესამე სტუმარი გამომეცხადა: ექიმი პაკელ ივანოვიჩი. მოვიდა, რომ ჩემთვის შეეტყობინებინა ნადეჟდა ნიკოლაევნას ავადმყოფობის ამბავი და კიდევ ის, რომ მან... საბოლოოდ უთხრა უარი ცოლობაზე, საბრალო მეტად დაღონებული იყო და გაწუწულ ქათამს წააგავდა.

გავიდა პოეტური მაისი...

დაიყვავილეს იასამანმა და ტიტებმა, მათთან ერთად ეწერა დაქვანობა სიყვარულის ყვავილსაც, დანაშაულებრივი და მტანჯველი იყო ეს სიყვარული, მაგრამ ზოგჯერ მაინც გვანიჭებდა დაუვიწყარ სიტკბოებას, ცხოვრებაში არსებობს ისეთი წუთები, რომელთა გულისთვის ღირს თვეების და წლების გაწირვა!

ივნისის სალამო იდგა, მზე უკვე ჩასულიყო, მაგრამ მისი ფართო ნაკვალევი — მეწამულ-ოქროსფერი ზოლი ისევ ამკობდა დასავლეთის ცას და საბავალიოდ წყნარ, მზიან ამინდს გვპირდებოდა. მე, ზორკაზე ამხედრებული, იმ ფლიგელს მივუახლოვდი, სადაც ურბენინი ცხოვრობდა, ამ დღეს გრაფთან „მუსიკალური“ სალამო უნდა გამართულიყო, სტუმრები უკვე მოდიოდნენ, გრაფი კი შინ არ ბრძანდებოდა: სასეირნოდ წასულიყო ცხენით და დაებარებინა, მალე დაებრუნდებო.

ცოტა ხნის შემდეგ უკვე პარმალთან ვიდექი, ცხენი სადავით მეჭირა და ურბენინის ქალიშვილს საშას ვესაუბრებოდი, თვითონ ურბენინი საფეხურზე იჯდა, თავი მუშტებზე დაეყრდნო და შორს გაპყურებდა სივრცეს, ღია ქიშკარაში რომ მოჩანდა, პირქუში იყო, კითხვებზე ძალისძალად მპასუხობდა, თავი დაევანებე და საშას მივუბრუნდი.

— სად არის შენი ახალი დედა? — ვკითხე ბავშვს.

— გრაფთან ერთად სასეირნოდ წავიდა, ყოველდღე ასე სეირნობს.

— ყოველდღე. — ჩაიბურტყუნა ურბენინმა და ამოიოხრა.

ამ ოხვრაში ბევრი რამ ისმოდა. ისმოდა სწორედ ის, რაც ჩემს გულსაც აფორიაქებდა. რის გაგებასაც ვცდილობდი. მაგრამ ვერ ვამეგობრებოდა სული მღვრეოდა.

ყოველდღე ოლგა გრაფთან ერთად ცხენზე ამხედრდებოდა. სასეირნოდ. მაგრამ ეს არაფერი. ოლგას არ შეეძლო გრაფის შეყვარება და ურბენინის ექვიანობა უსაფუძვლო იყო. ჩვენ გრაფზე კი არ უნდა გვეეჭვიანა, არამედ რაღაც სხვაზე. რასაც ამდენ ხანს ვერ მივმხვდარიყავი. ეს რაღაც სხვა ჩემსა და ოლგას შუა კედელივით აღმართულიყო. ოლიას ისევ ვუყვარდი. მაგრამ წინა თავში აღწერილი შეხვედრების შემდეგ ჩემთან მხოლოდ ორჯერ იყო. სხვაგან თუ ვნახავდი სადმე, უცნაურად წითლდებოდა და ჭიუტად არიდებდა თავს ჩემს შეკითხვებს. ჩემს ალერსს მხურვალედ ეპასუხებოდა. მაგრამ ისე ნაჩქარევად და ისეთი შიშით, რომ ჩვენი ხანმოკლე შეხვედრებიდან მეხსიერებაში მხოლოდ მტანჯველი გაოცება ჩამრჩა. აშკარა იყო. სინდისი ქენჭნიდა. მაგრამ რა მიზეზით, ვერა და ვერ ამომეკითხა მის დამნაშავე საბეზე.

— იმედი მაქვს, შენი ახალი დედა ჯანმრთელადაა? — ვკითხე საშას.

— ჯანმრთელადაა. ოღონდ ღამე კილები სტკიოდა და ტილოდა.

— ტიროდა? — ურბენინმა საშასაკენ მიატრიალა სახე. — შენ თვითონ ნახე? ალბათ დაგესიზმრა, ჩემო კარგო. ოლგას კბილები არ სტკიოდა. თუ ტიროდა, ალბათ სხვა მიზეზით და არა ტკივილის გამო.... — კიდევ მინდოდა საშასთან ლაპარაკი. მაგრამ ველარ მოვახერხე. იმიტომ რომ ფლოქვების თქარუნი მოისმა და მალე დაეინახეთ უნაგირზე ულაჩათოდ მჯდარი მხედარი და გრაციოზული ამორძალი. ოლგასთვის რომ ჩემი სიხარული დამემალა, საშახელში ავიყვანე. ქერა თმაზე მოვეფერე და თავზე ვაკოცე.

— რა მშვენიერი ბარ, საშა, — ვუთხარი გოგონას. — რა ლამაზი კულულები გაქვს!

ოლგამ წამით შეშავლო თვალი. უბნოდ მიპასუხა სალამზე და გრაფის ხელზე დაყრდნობილი ფლიგელში შევიდა. ურბენინი ადგა და უკან მიპყვა.

ხუთი წუთის შემდეგ ფლიგელიდან გრაფი გამოვიდა. ასეთი მხიარული არასოდეს მენახა. თითქოს საბეც გახალისებოდა, მოფერიანებულიყო.

— მომილოცე — მითხრა, მკლავი გამომდო და ჩაიჭირქილა.

— რა მოგილოცო!

— გამარჯვება... კიდევ ერთი ასეთი გასეირნება და ჩემი კეთილშობილი წინაპრების ძვლებს გეფიცები. ამ ლამაზ ყვავილს ფურცლებს შემოვაცლი.

— ჭერ არ შემოგიცილია?

— სულ ოდნავ! მთელი ათი წუთი „შენი ხელი ხელთ მიპყრია“, — წაიმღერა გრაფმა. — და არც ერთხელ არ ცდილა გაენთავისუფლებინა... ვკოცნე და ვკოცნე! ხვალამდე მოვიცადოთ! ახლა კი წავიდეთ. მელიან. ჰო, მართლა! შენთვის რაღაც უნდა მეკითხა, ჩემო კარგო, მითხარი, ძვირფასო, მართალს ამბობენ, რომ შენ... ასე ვთქვათ, ბოროტი ზრახვა გაქვს ნადენკა კალინინას მიმართ?

— რა იყო?

— თუ მართალია, ხელს არ შეგიშლი. სხვისთვის სარმის გამოღება წესად არა მაქვს. მაგრამ თუ არაფერს აპირებ, მაშინ...

— არაფერს არ ვაპირებ.

— Merci, ჩემო საყვარელო!

გრაფს სურდა ერთბაშად ორი კურდღელი მოეკლა და დარწმუნებული

იყო, რომ მოახერხებდა. იმ საღამოს მისი დევის მოწმე გავბდი. ბრყველი და სასაცილო იყო ეს დევი. კარგ კარიკატურას წაავდა. თუ თვალს მოვიყვანებდი, ან გაგაცივებდა, ან აღგაშფოთებდა გრათის უხამსობა. მაგრამ ვერ ვიფიქრებდა, რომ ეს ყმაწვილური გართობა ერთთა დაცემით. მეორეთა დაფუძნებით და მესამეთა დანაშაულით დამთავრდებოდა.

გრათმა ორი კი არა, მეტი კურდღელი მოკლა! მოკვლით მოკლა. მაგრამ არც ხორცი ერგო და არც ტყავი.

ვხედავდი, როგორ უჭერდა ჩუმად ხელს ხელზე ოლგას. რომელიც ყოველთვის მეგობრული ღიმილით ხვდებოდა და ზიზღიანი მზერით აცილებდა. ერთხელ, რომ ეჩვენებინა, შენგან დაფარული არაფერი მაქვსო, გრათმა ქალს ჩემი თანდასწრებით აკოცა ხელზე.

— ჩამდვილი რეგვენია! — ყურში წამჩურჩულა ოლგამ და ხელი გაიწმინდა.

— მისძინე, ოლგა! — ვუთხარი გრათის წასვლის მერე. — ასე მგონია, რომ შენ რაღაცის თქმა გინდა ჩემთვის, ხომ გინდა?

გამომცდელად შევხედე სახეში. ის აიღეწა და შეშინებულმა თვალები ახამია. ქურდობაზე წასწრებულ კატასავით.

ოლგა, უნდა მითხრა, — ვთქვი მკაცრად. — მე მოვითხოვ, რომ მითხრა.

— კო, მინდა რაღაც გითხრა. — აჩურჩულდა იგი და ხელი მომიჭირა. — მიყვარხარ, უშენოდ სიცოცხლე არ შემიძლია, მაგრამ... ნულარ მოხვალ ჩემთან, ძვირფასო! ნულარც გეყვარები მეტად და თქვენობით მელაპარაკე. ასე ვულარ გავაგრძელებ, არ შეიძლება... ნურც ნურავის შეამჩნევიან, რომ გიყვარვარ...

რატომ?

მე ასე მსურს, მიზეზის ცოდნა არ გინდა, ამიტომ არც გეტყვი. აქეთ მოდიან... ჩემგან შორს დადექი.

ადგილიდან არ დაეძრულვარ და ოლია თვითონვე გახდა იძულებული საუბარი შევწყვიტა... გვერდით ჩავლილ ქმარს ხელკავი გამოსდო, თარისეგლური ღიმილით დამიკრა თავი და წავიდა.

გრათის მეორე კურდღელი — ნადეკდა კალინინა — იმ საღამოს გრათის განსაკუთრებული ყურადღებით იყო გარემოსილი. მთელი საღამო მის ახლოს ტრიალებდა, ანეკდოტებს უყვებოდა. მახვილსიტყვაობდა, კეკლუცობდა... ფერმკრთალი, გაწამებული ნადია თავს ძალას ატანდა, რომ როგორმე გაეღიმა. ბოსამართლე კალინინი გამუდმებით თვალს ადევნებდა, წვერზე ხელს ისვამდა და მრავალმნიშვნელოვნად ახველებდა. გრათის არშეიყობა სულით და გულით უხაროდა. სიძედ გრათი ეყოლებოდა! ამაზე უფრო საამო რა უნდა ყოფილიყო მაზრის ბონფივანისთვის? მას შემდეგ, რაც გრათი მის ქალიშვილს მიელაკიცა, იგი საკუთარ თვალში მთელი არშინით ამაღლდა. რა მედიდურად მიყურებდა, რა გესლიანად ახველებდა, როცა მესაუბრებოდა! „შენ, იი, პრანტიყურებდა, რა გესლიანად ახველებდა, როცა მესაუბრებოდა! „შენ, იი, პრანტიკვა დაიწყე, წახვედი, თავში ქვა გიხლია! ჩვენ ახლა გრათი გყავს!“

მეორე საღამოს მე ისევ გრათის მამულში ვიყავი. ამჯერად საშას კი არა, მის გიმნაზისტ ძმას ვესაუბრე. ბიჭმა ბაღში შემეყვანა და მთელი თავისი გულისტკივილი გადმომიშალა. მისი გულახდილობა ჩემმა შეკითხვამ გამოიწვია.

როგორ გეცხოვრება-მეთქი ახალ დედასთან.

— ან თქვენი კარგი ნაცნობია. — დაიწყო ბიჭმა და ნერვული მოძრაობა.

ბით შეიხსნა მუნდირი. — ალბათ ყველაფერს უამბობთ, მაგრამ მე არ მეშინია... უამბეთ, რაც გინდათ... ის ბოროტია, სულმდაბალი!

და მიამბო, როგორ წაართვა ოლგამ ოთახი, როგორ გააგდო ბებერი ძიძა, რომელიც ურბენინებთან ათ წელიწადს ცხოვრობდა. როგორ ჩხუბობდა და ყვიროდა.

გუშინ თქვენ ჩემს დაიკოს თმა შეუქეთ... ხომ შეიძლება კარგი თმა ჰქონდა? ნამდვილი სელი გეგონებოდა! იმან კი დღეს დილით საშას თმა შეკრიჭა!

— ეს უკვე ექვიანობაა! — გავიფიქრე ჩემთვის, როცა ოლგას პარიკმახერული საქმიანობის ამბავი მოვისმინე.

— თოქოს შეშურდა, რომ თქვენ საშას თმა შეაქეთ და არა იმისი! — დამიმოწმა ბიჭმა ჩემი ნაფიქრალი. — მამაც დატანჯა. მამა ძალიან ბევრს ხარჯავს იმისთვის, საქმეს გულს ველარ უღებს... და ისევ სმა დაიწყო! ის კი სულელია... მთელი დღე ტირის, სიღარიბეში ვცხოვრობო, ასეთ პატარა ფლიგელშიო. განა მამა დამნაშავეა, რომ ბევრი ფული არა აქვს? — ბიჭმა ბევრი სამწუხარო რამ მიამბო, ის იმას ხედავდა, რასაც ვერ ამჩნევდა ან არ ამჩნევდა მისი დაბრმავებული მამა. საბრალოს შეურაცხყოფილი ჰყავდა მამა, და, მოხუცი ძიძა გამოგდებული იყო თავისი პატარა სამყოფელიდან, სადაც წიგნები ჰქონდა, სადაც გალიაში დამწყვდეულ ჩიტბატონებს საკენკს უყრიდა. ყველაფერი გააფუჭა, ყველაფერს დასცინა ბრიყვმა და სრულუფლებიანმა დედინაცვალმა! მაგრამ საცოდავ ბიჭს სიზმრადაც არ მოელანდებოდა ის საშინელი შეურაცხყოფა, რომელიც ახალგაზრდა დედინაცვალმა მის ოჯახს მიაყენა და რომლის მოწმეც იმავე საღამოს გავხდი, მასთან საუბრის შემდეგ. ამ შეურაცხყოფას ვერაფერი შეედრებოდა, საშას კულულების შეკრიჭა მხოლოდ უმნიშვნელო წერილმანი იყო.

გვიან საღამოს გრაფთან ვიჯექი. ჩვეულებისამებრ, ვსვამდით, გრაფი უკვე მაგარი მთვრალი იყო, მეც ცოტა შექეიფიანებული გახლდით.

— დღეს უკვე ნება დამრთეს, შემთხვევით წელზე შევხებოდი, — ბურტყუნებდა იგი. — ხვალ ალბათ უფრო შორს წავალთ.

— მერე ნადია? იმასთან როგორღაა საქმე?

— იქაც წინ მივიწევთ. იმასთან ჯერ მხოლოდ დასაწყისია. თვალებით საუბრის ეამი გვიდგას. მიყვარს, ძმაო, მისი შავი, სევდიანი თვალების ცქერა. იქ ისეთ რელიცას ამოიკითხავ, რასაც სიტყვით ვერ გადმოსცემ, მხოლოდ გულით თუ მიხვდები. დავლიოთ?

— ალბათ მოსწონხარ, რაკი საათობით ჰყოფნის მოთმინება შენთან სასაუბროდ, მამამისსაც მოსწონხარ.

— მამამისს? ამას იმ ბრიყვზე ამბობ? ჰა-ჰა! საწყალს ჰგონია, რომ კეთილი ზრახვა მამოძრავებს. — გრაფმა დაახველა და ისევ დალია. — ფიქრობს, რომ ცოლად შევირთავ! ცოლის შერთვა არ შემიძლია, მაგრამ ამაზე რომ არაფერი ვთქვა, ჩემი მზრივ უფრო პატიოსანი საქციელი იქნებოდა ქალიშვილის შეცდენა. ვიდრე მისი შერთვა... მუდმივად ცხოვრება ლოთ, ხველით შეპყრობილ, თითქმის ბებერ მამაკაცთან — ფუჰ! ჩემი ცოლი ერთბაშად დატყნებოდა, ანდა მეორე დღესვე გაიქცეოდა... რა ხმაური ისმის?

ორივენი წამოვხტით... ერთდროულად გაჯახუნდა რამოდენიმე კარი და ჩვენს ოთახში ოლგა შემოვარდა. საშინლად გაფითრებულიყო და იმ სიმივით თრთოდა, რომელსაც მაგრად დაჰკრეს. თმა ჩამოშლოდა, თვალები გაფართო-

ვიცოდი, რომ სხვისი ცოლისთვის შურისძიება ოთხკედელშია სიტყვების ფრქვევით დამთავრდებოდა და დუელიც ხვალვე დაავიწყდებოდა. მაგრამ რატომ დუმდა ოლგა? არ მინდოდა მეფიქრა, რომ ის თანახმა იქნებოდა გრაფის მიერ შეთავაზებულ სამსახურზე. არ მინდოდა დამეჯერებინა, რომ ეს ბრიყვი, ლამაზი კატა მთლად უთავმოყვარეო აღმოჩნდებოდა და სინარულით დაანებებდა მთვრალ გრაფს ცოლქმრული საქმის გარიგებას.

— მე მას მიწასთან გავასწორებ! — ჯიოდა ახლად გამოცხვარი ჩაინდი.
— მე მას სილას ვუთავაზებ ხვალვე!

ოლგამ კი არ გააჩუმა არამზადა, რომელიც სიმთვრალისგან გონებააბრული შეურაცხყოფას აყენებდა კაცს, რომლის ბრალიც მხოლოდ ის გახლდათ, რომ მოატყუეს და მოტყუვდა! ურბენინმა მაგრად მოუჭირა ხელზე ხელი. ეს გახდა მიზეზი გრაფის სახლში სკანდალური გაქცევისა. ახლა კი, მის თვალწინ, გაღეშილი, ზნედაცემული უმწიფარა ფეხით თელავდა პატიოსანი კაცის სახელს, თავლავს ასხამდა ადამიანს, რომელიც იმ წუთებში ეჭვითა და დარდით გასივთებული თავს მოტყუებულად გრძნობდა. არა, ოლგას წარბიც არ შეუხრია!

ვიდრე გრაფი ბრახს ანთხევდა, ოლგა კი ცრემლებს იმშრალედა, მსახურმა შემწვარი კაკბები მოგვართვა. გრაფმა სტუმარს ნახევარი კაკაბი გადაუღო. მან ჯერ უარის ნიშნად თავი გაიქნია, მერე თითქოს სხვათა შორის, აიღო ჩანგალი, დანა და ჭამას შეუდგა. კაკაბს დიდი ჭიქით ღვინო მოჰყვა და მალე ცრემლების კვალიც აღარ დარჩა, თუ არ ჩავთვლით ოდნავ შეწითლებულ თვალის უბეებს და იშვიათ ღრმა ამოხვრას.

მალე სიცილიც გავიგონეთ... — ოლგა იცინოდა, როგორც ნუგეშეკემული, წყენადავიწყებული ბავშვი... მისი შემხედვარე გრაფიც იცინოდა.

— იცით, რა მოვიგონე? — დაიწყო მან და ოლგას ახლოს მიუჯდა. — მინდა ჩემს სახლში მოყვარულთა სპექტაკლი მოვაწყო. გავითამაშებთ პიესას, სადაც კარგი როლები იქნება ქალებისთვის. რას იტყვი?

საუბარი მოყვარულთა სპექტაკლზე გადავიდა. როგორ არ შეეფერებოდა ეს სულელური ლაყბობა იმ თავზარსა და საშინელებას, ოლგას რომ სახეზე ეხატა ერთი საათის წინათ, როცა გაფითრებული, მტირალი და თმაგაწეწილი ჩვენთან შემოვარდა. რა უფასური იყო ის თავზარი, ის ცრემლისღვრა.

ამასობაში დრო გადიოდა, საათმა თორმეტი ჩამოჰკრა. წესიერი ქალები ამ დროს იძინებენ. ოლგასათვის უკვე წასვლის დრო იყო. საათმა პირველის ნახევარიც ჩამოკრა, პირველიც, ის კი ისევ იჯდა და ესაუბრებოდა გრაფს.

— ძილის დროა. — ვთქვი მე და საათს შევხედე. — მე მივდივარ... ნუ ღას დამრთავთ, გაგაცილოთ, ოლგა ნიკოლაევნა?

ოლგამ ჯერ მე შემომხედა, მერე გრაფს.

— სად წავიდე? — წაიჩურჩულა მან. — იმასთან წასვლა არ შემიძლია.

— დიახ, დიახ, რა თქმა უნდა, იმასთან თქვენი წასვლა აღარ შეიძლება.

— თქვა გრაფმა. — ვინ არის თავდები, რომ აღარ გცემთ? არა, არა!

ოთახში გავიარ-გამოვიარე. სიჩუმე ჩამოვარდა. მე აქეთ-იქით დავდიოდი, ჩემი მეგობარი და ჩემი საყვარელი კი ჩემს ნაბიჯებს აყოლებდნენ თავლს. მე ჩვენებოდა, რომ მესმოდა ამ დუმილის, ამ მზერის მნიშვნელობა. ისინი მელოდნენ, მოთმინება ეკარგებოდათ. ჭული დავდე და დივანზე დავჯექი.

— მაშ ასე, — წაიბურტყუნა გრაფმა და მოუთმენლად მოიფშვნიტა ხელები. — მაშ ასე... ახლა რა ვქნათ? — ორის ნახევარი დარეკა. გრაფმა სწრა-

ფად ახედა საათს, შუბლი შეიკმუნა და ოთახში სიარულს მოჰყვა. ისე შემომხედავდა ხოლმე, ეტყობოდა, რაღაცის თქმა სურდა ჩემთვის, რაღაც საჭიროსი, მაგრამ საჩოთიროსი და უსიამოვნოსი. მომისმინე, სერიოჟა! — როგორც აქნა გაბედა. გვერდით მომიჯდა და ყურში წამჩურჩულა. — არ გეწყინოს, ჩემო კარგო... ალბათ გამიგებ და ჩემი თხოვნაც თავხედურად აღარ მოგებნებენა.

— დროზე თქვი, რაც გინდა, რა საჭიროა მიღებ-მოღებში? —

— იცი, რას გეტყვი... ისა... წასულიყავი, ჩემო კარგო... ხელს გვიშლი... ამალამ ჩემთან დარჩება... მაპატიე, რომ გაგდებ, მაგრამ... მიმიხვდები, რა მოუთმენლობაც მკლავს.

— კარგი.

ჩემი მეგობარი გულისამრევად იქცეოდა; რომ არ შემზიზნებოდა, ალბათ ხოქოსავით გავსრესდი. როცა ციებიანივით აცახცახებული მთხოვდა, ურბენინასთან მართო დამეტოვებინა. პოეტური „წითელკაბიანი გოგონა“, ეფექტურ სიკვდილზე მეოცნებე, ტყის წიაღში და შმაგი ტბის ნაპირზე აღზრდილი, ამ დონდლო, სპირტით გაჟღენთილი და სნეული ანაქორეტის კერძი უნდა გამხდარიყო. არა, ოლენკა მას ახლოსაც არ უნდა გაეკარებოდა.

მე ოლიასთან მივედი.

— მივდივარ. — ვუთხარი.

მან თავი დამიქნია.

— წავიდე? ჰო? — ვკითხე და მინდოდა მის ლამაზ, აწითლებულ სახეზე სიმართლე ამომეკითხა. — ჰო?

„ჰო“. — მიპასუხა მან გრძელი წამწამების ოდნავი რხევით.

— კარგად მოიფიქრე?

მან ზურგი შემაქცია, როგორც შეაქცევენ ხოლმე აბეზარ ქარს. ჩემთან ლაპარაკი არ სურდა. ან რა უნდა ეთქვა? არ შეიძლება ვრცელ თემას მოკლედ უპასუხო. ბევრი ლაპარაკისთვის კი არც დრო იყო და არც ადგილი.

ქული ავიღე და დაუმშვიდობებლად გამოვედი. შემდგომ ოლგამ მიაგბო, რომ როგორც კი გამოვსულვარ და ჩემი ფეხის ხმა ბაღში ქარის ხმაურს შერევიდა, მთვრალ გრაფს მაშინვე ხვევნა-ალერსი დაუწყია მისთვის. ის კი იდგარეული წასვლოდა ზიზღ, საგან, ერთი-ორჯერ კინალამ დასხლტომია კიდეც, რომ ტბაში გადაშვებულიყო, თმას იგლეჯდა თურმე, ტიროდა, ძნელი ყოფილა საკუთარი თავის გაყიდვა.

სახლიდან რომ გამოვედი, საჯინიბოს მივაშურე. სადაც ზორკა მეგულეობდა. გზად მოურავის ბინას ჩავუარე და ფანჯარაში შევიხედე. მაგრამ ამოწეული, მბოლავი ლამპის მკრთალ შუქზე მაგიდასთან მჭდარი პიოტრ ეგორიჩი დავინახე. სახე არ უჩანდა, ხელები აეფარებინა. მაგრამ მთელი მისი მსხვილი, მოუქნელი ფიგურა ისეთ მწუხარებას, დარდსა და სასოწარკვეთას გამოხატავდა, რომ არც იყო საჭირო სახის დანახვა, ისედაც მიხვდებოდი. სულში რა ვარამი უტრიალებდა. წინ ორი ბოთლი ედგა. ერთი ცარიელი, მეორე ოდნავ ნაკლული. ორივე არაყისა იყო. საბრალო, სიმშვიდეს საკუთარ სულში კი არა, აღამიანებში კი არა, ალკოჰოლში ეძებდა.

ხუთი წუთის შემდეგ უკვე შინისკენ მივდიოდი. ბნელოდა. ტბა ბორგავდა, თითქოს ბრაზობდა, რომ მე, ასეთი ცოდვილი, ცოდვიანი საქმის მოწმე, ვხედავდი მისი მკაცრი სიმშვიდის დარღვევას. უკუნეთში ტბას ვერ ვხედავდი.

ისე მეჩვენებოდა, თითქოს უჩინარი ურჩხული ღრიალებდა, თვითონ ჩემ ირგვლივ გამეფებული წკვარამი ღრიალებდა.

ზორკა შევაჩერე, თვალები დავხუჭე და ურჩხულის ღრიალში ჩავფიქრდი.

— რა მოხდება, რომ დავბრუნდე და ორივე მოვხსნა...
საშინელი ბოღმა მიტრიალებდა სულში... ის მცირედი სიკეთე და პატიოსნება, რაც კიდევ შემომჩენოდა ხანგრძლივი გარყვნილების მანძილზე, ყველაფერი, რაც ხრწნას გადაურჩა, რასაც ველოლიავებოდი, რითაც ვამაყობდი — შეურაცხყოფილი, შეგინებული და ლაფდასხმული აღმოჩნდა!

წინათ ვიცნობდი ცუდი ყოფაქცევის ქალებს, ვყიდულობდი მათ, ვაკვირდებოდი, მაგრამ იმათ არ ჰქონდათ ისეთი უცოდველი სიწითლე, ისეთი გულწრფელი ცისფერი თვალები, როგორც მაისის იმ დილით ვნახე, ტენევის ბაზრობაზე მიმავალმა... თვითონ სულით ხორცამდე გარყვნილი, ყველას მიმართ მიმტევებელი ვიყავი. ვქადაგებდი ბიწიერებისადმი შემწყნარებლობას... მწამდა, რომ ტალახი ტალახად უნდა დარჩენილიყო და არ შეიძლებოდა იმ ოქროს ფულის დადანაშაულება, გარემოებათა მიზეზით ტალახში რომ ჩავარდა... მაგრამ წინათ არ ვიცოდი, რომ ოქროს შეეძლო ტალახში გახსნილიყო და ერთიან მასად შერეოდა მას. თურმე ოქროც ხსნადი ყოფილა!

ქარის ძლიერმა ტალღამ ქუდი მომგლიჯა და სიბნელეში გააქანა. გაფრენილი ქუდი ზორკას დრუნჩზე მოხვდა. ცხენი დაფეთდა. ყალყზე შედგა და ნაცნობ გზაზე გაიქრა.

შინ მისული საწოლზე დავეგდე. პოლიკარპმა გახდა შემომთავაზა. არაფრის გულისთვის გავლანძღე, ეშმაკმა წაგილოს-მეთქი.

— ეშმაკი თვითონა ხარ. — ჩაიბუზღუნა პოლიკარპმა და საწოლს მოშორდა.

— რაო, რა თქვი? — წამოვხტი მე.

— ყრუებისთვის მღვდელი ორჯერ არა წირავს.

— რას მიბედავ, შე რეგვენო! — და ბრაზისაგან აცახცახებულმა მთელი ბოღმა საცოდავ ლაქიას გადავანთხიე. — გაეთრიე! შენი ფეხი აღარ ვნახო აქ. არამზადავ! ახლავე გაეთრიე!

მსახურმა ვერც კი მოასწრო გასვლა, საწოლზე დავემხე და პატარა ბიჭვით ავტირდი. დაძაბულმა ნერვებმა მიმტყუნეს. უძლური ბრაზი, შეურაცხყოფილი გრძნობა, ეჭვიანობა — ეს ყოველივე როგორღაც უნდა გადმოღვრილიყო სულიდან.

— ქმარმა ცოლი მოკლა! — გაიძახოდა ჩემი თუთიყუში და გაქუცულ ფრთებს აფართქუნებდა.

მის ხმაზე თავში გამიელვა, რომ ურბენინსაც შეეძლო თავისი ცოლი მოეკლა.

ბურანში წასულს მკვლელობა მესიზმრა. კოშმარი მახრჩობდა, მტანჯავდა... მეჩვენებოდა, რომ ხელით რაღაც ცივს ვეხებოდი და როგორც კი თვალს გავახელდი, მაშინვე გვამს დავინახავდი... მელანდებოდა, რომ სასთუმალთან ურბენინი შედგა და თვალებით რაღაცას მეხვეწებოდა...

აღწერილი ღამის შემდეგ სიმშვიდე დამეუფლა.

შინ გამოვიკეტე, მხოლოდ სამსახურის საქმეების გამო თუ გავიდოდი სახლიდან. საქმე უამრავი დამიგროვდა და მოსაწყენად აღარ მეცალა. დილიდან საღამომდე მაგიდას ვუჯექი და ბეჯითად ვწერდი ან ჩემს გამოძიებულურ

იქ ყოფნა მხოლოდ სრულყოფდა ჰარმონიას... ჰარმონია კი ისეთია, ძმაო, ისეთი, რომ ენით ვერ აგიწერს!

გრაფმა ხელი გამოსწია და გააქნია.

— თვითონაც ვერ გამიგია. კარგად მეცხოვრება მასთან თუ ცუდად. ეშმაკიც ვერაფერს მიხვდება! არის წუთები, როცა ნახვეარ სიცილს მივცემდი „bis“-ის გულისთვის. ზოგჯერ კი მთელი დღეობით ვერც ვაღიარებ და ვერბივარ შლეგივით და ტირილი მახრჩობს... გინგლიცისეკა

— რატომ?

— არაფერი მესმის, ძმაო. ამ ოლგასი. ქალი კი არა. ნამდვილი ციებ-ციხელებაა... ციებ-ციხელებისას ხან გცივა, ხან გცხელა, იმასაც დღეში ცხრაჯერ ეცვლება გუნება. ხან მხიარულია, ხან ისე მოერევა სევდა, რომ ცრემლებს ულაპავს და ლოცვად დგება... ხან ვუყვარვარ, ხან არა... ზოგჯერ ისე მიაღერსებს, როგორც არავის არასდროს არც ერთი ქალი არ მიფერებია. ხან კი, აი, რა ხდება. უეცრად გაიღვიძებ. თვალს გაახელ და ხედავ შენზე მოჩერებულ სახეს... საზარელსა და ველურს... ბრაზითა და ზიზლით დამახინჯებულს... როგორც კი ამისთანა რამეს დაინახავ, მთელი მომხიბვლელობა ქრება... ხშირად მიყურებს ასე...

— ზიზლით?

— ჰო! რა ვიცი... მარწმუნებს. მხოლოდ სიყვარულის გამო დაგიაბლოვდიო, ყოველ ღამე კი ასეთი სახით მიცქერის... ვერაფრით ვერ ამიხსნია... არ მინდა დავიჯერო, მაგრამ ხანდახან მგონია, რომ ძალიან ვძულვარ. მაგრამ მსიყვარულება იმ ძონძების გულისთვის, რომელთაც მისთვის ვყიდულობ. უყვარს ძონძები! ახალი კაბა თუ აცვია. შეუძლია დილიდან საღამომდე სარკის წინ იტრიალოს; გაფუჭებული ფურჩალისთვის დღე და ღამე იტირებს... საოცრად ქარაფშუტაა! ყველაზე მეტად იმით მოვწონვარ, რომ გრაფი მქვია. გრაფი რომ არ ვიყო, არც შემეყვარებდა. სადილი ისე არ გაივლის და ვახშამი, რომ ცრემლებმორეთლმა არ მისაყვედუროს, რატომ არისტოკრატიული საზოგადოება არ გახვევია გარსო. მას უნდა ამ საზოგადოებაში იმეფოს... უცნაური ქალია!

გრაფმა ამღვრეული მზერა ჰერს მიაპყრო და ჩაფიქრდა. დიდად გავეოცდი, როცა შევნიშნე, რომ ჩვეულების საწინააღმდეგოდ დღეს ფხიზელი იყო. გამიკვირდა და გულიც ამიჩუყდა.

— დღეს ნორმალურად გამოიყურები, — ვუთხარი, — არც მთვრალი ხარ და არც არაყს თხოულობ. რას ნიშნავს ეს, ცხადია თუ სიზმარი?

— არაფერს არ ნიშნავს! არ მეცალა დასაღვევად, ვფიქრობდი... უნდა გითხრა, სერიოზა, მართლა გამიტაცა ამ ქალმა. არ გეხუმრები. საშინლად მომეწონა. გასაგებიცაა... იშვიათი ქალია. არაჩვეულებრივი, გარეგნობაზე რომ აღარაფერი ვთქვათ. ჰკუთნის დიდად არ გამოირჩევა, მაგრამ რამდენი გრძნობა აქვს, რა სინატიფე, სინორჩე!.. ვერ შევადარებ ჩემს ჩვეულებრივ ამალიებს. აწყელიკებს და გრუშებს, ვისი სიყვარულითაც დღემდე ვსარგებლობდი. ეს სხვა სამყაროდანაა მოსული, იმ სამყაროდან, რომელსაც არ ვიცნობ.

— ფილოსოფოსობ! — გავიცინე მე.

— გამიტაცა. თითქმის შემეყვარდა! ახლა კი ვხედავ, რომ ამაოდ ვცდილობ ნული კვადრატულ ხარისხში ავიყვანო. ის, რამაც მე ამაღელვა, მხოლოდ ნიღაბი ყოფილა. უმანკოების სიწითლე სურინჯი აღმოჩნდა, სიყვარულის ამბორი — ახალი კაბის თხოვნა... შინ მივიყვანე, როგორც ცოლი, ის კი საყვა-

რელივიით იქცევა. რომელსაც ფულს უხდიან. მაგრამ კმარა! დავიოკებ ჩემს გრძნობას და მეც ისე მოვექცევი, როგორც საყვარელს.... კმარა!

- კმარი როგორღაა?
- კმარი? კმ... როგორ გგონია, რა დაემართა?
- მე გგონია, მასზე უბედური კაცის წარმოდგენა შეუძლებელია.
- ვითომ? სულ ტყუილია... ეს ისეთი არამზადაა, ისეთი უბედურებაა, სულ არ მებრალება... გაიძვერა არასოდეს არ შეიძლება უბედური იყოს, ყოველთვის გამონახავს გამოსავალს...

— რისთვის ლანძღავ ასე?

— იმისთვის, რომ თადლითია. შენ ხომ იცი, როგორ პატივს ვცემდი, როგორ ვენდობოდი მეგობარივით... მეც, შენც და ყველაც პატიოსან, წესიერ კაცად ვთვლიდით, გვეგონა, მოტყუება არ შეეძლო. მაგრამ თურმე ჩუმ-ჩუმად მძარცვავდა! ბოროტად სარგებლობდა მოურავის უფლებით და ჩემს ქონებას ისე ანიავებდა, როგორც სურდა. მხოლოდ იმას ვერ ახლებდა ხელს, რისი ადგილიდან დაძვრაც არ შეიძლებოდა.

მე ურბენინს უკიდურესად პატიოსან, უანგარო კაცად ვიცნობდი და გრაფის სიტყვების გაგონებაზე გველნაკბენივით წამოვხტი.

- დაიჭირე ქურდობაში? — ვკითხე და მივუახლოვდი.
- არა, მაგრამ მისი ქურდობის ამბავი სარწმუნო წყაროებიდან ვიცი.
- რა წყაროებია ამისთანა, შეიძლება ჩვენც გავიგოთ?
- დამშვიდდი, ტყუილუბრალოდ კაცს არ დავადანაშაულებ, ოღამ მიამბო ყველაფერი. ჯერ იმისი ცოლი არ ყოფილა, რომ თავისი თვალით უნახავს, როგორ გზავნიდა ქალაქში დაკლული ქათმებით და ბატებით სავსე სახიდარს. ბევრჯერ უნახავს. ჩემს ბატებს და ქათმებს როგორ უგზავნიდა საჩუქრად ვილაც კეთილისმყოფელებს. ვისთანაც მისი გიმნაზისტი შვილი დგას ბინად. კიდევ მეტი უნახავს, რომ იმავე გზით იგზავნებოდა ფქვილი, ფეტვი, ქონი. დავუშვათ, ეს ყველაფერი წვრილმანია. მაგრამ განა ეს წვრილმანი მიწია? საქმე ღირებულება კი არა, პრინციპია. პრინციპია შეურაცხმყოფელი. ჰერე კიდევ, ოღას უნახავს მის კარადაში ფულის დასტა. საიდან არის და ვისიო, რომ უკითხავს, ურბენინს უთხოვია, ნურსად წამოგცდებო, რომ ფული მაქვსო. ჩემო კარგო, შენც კარგად იცი, რომ ამ კაცს სულს იქით არაფერი აბადია! ჯამაგირი თავის სარჩენად ძლივს ჰყოფნის... ამიხსენი, საიდან ჰქონდა იმდენი ფული?

— და შენ, სულელო, იმ პატარა ქვეწარმავლისა გჯერა? — შევყვირე სულის სიღრმემდე შეძრულმა. — ის არ ეყო, რომ გამოექცა, მთელ მაზრაში თავი მოსკრა, ახლა სულ უპირებს გაწირვას? რამდენ სისაძაგლეს იტევს ეს პატარა, ერთი ბეწო სხეული!.. ქათმები, ბატები, ფეტვი... ეჰ, მეპატრონევ! შენი პოლიტიკურ-ეკონომიკური გრძნობა, შენი სასოფლო-სამეურნეო სიბრიყვე შეურაცხყოფილია იმით, რომ შენი მოურავი სადღესასწაულო საჩუქრად იყენებდა დაკლულ ფრინველს, რომელსაც, სულ ერთია, მელა-ტურა დასჭამდა, რომ არ დაეკლათ და არ გაესაჩუქრებინათ. მაგრამ განა როდესმე შეგიმომწმებია ის ვეება ანგარიშები, ურბენინი რომ წარმოგიდგენდა ხოლმე? ითვლიდი ათასებს და ათიათასებს? არა! რა უნდა გელაპარაკო? ბრიყვი ხარ და ავბორცი. გინდა თავიდან მოიშორო შენი საყვარლის ქმარი და არ კი იცი, როგორ!

ჩემი ურთიერყოფა ოღასთან არაფერ შუაშია. კმარია იმისი თუ არა,

რაკი მოიპარა, მოვალე ვარ ქურდი ვუწოდო, მაგრამ თავი დავანებოთ თვალთ-
მაქცობას. მითხარი: პატიოსნური საქციელია, ჯამაგირს ღებულობდე და მთე-
ლი დღეობით გაღეშილი ვადო? ყოველდღე მთვრალია! სიბრძნეა და სი-
საზიზღრე. წესიერი ხალხი ასე არ აკეთებს საქმეს.

— სწორედ იმიტომ სვამს, რომ წესიერი ადამიანი ვერ იქნება.

— შენ რაღაც ძალიან გსიამოვნებს ამგვარი ვაყბობები. მაგრაამ მე მტკიცედ გადაწყვიტე შეუბრალებელი ვიყო. დღეს ანგარიში გა-
ვუგზავნე და ვთხოვე, ადგილი გაეთავისუფლებინა შემცვლელისათვის. უკვე
მოთმინება დამელია.

ხედმეტად ჩავთვალე გრაფისთვის შემტკიცებინა, რომ უსამართლო,
არაპრაქტიკული და ბრძევული იყო მისი საქციელი. მის წინაშე ურბენინის
დაცვა წყლის ნაყვას ჰგავდა.

ხუთიოდე დღის შემდეგ გავიგე, ურბენინი თავის გიმნაზისტ ვაყიშვილ-
თან და პატარა ქალიშვილთან ერთად ქალაქში გადასახლდაო. ისიც მითხრეს,
ქალაქში მიმავალი ისეთი მთვრალი იყო, ცოცხალ-მკვდარს ჰგავდა და ორჯერ
საზიზღრიდან გადმოვარდაო. გიმნაზისტი და საშა მთელი გზა ტიროდნენ.

ურბენინის გამგზავრებიდან ცოტა ხნის შემდეგ იძულებული გავხდი გრა-
ფის შამულში წავსულიყავი. ქურდებმა გატეხეს გრაფის ერთ-ერთი საჯინი-
ბო და რამდენიმე ძვირფასი უნაგირი წაიღეს. შეატყობინეს სასამართლოს გა-
მომჩიებელს, ესე იგი, მე და *volens nolens!* წასვლამ მომიწია.

გრაფი მთვრალი და გაშმაგებული დამხვდა, ოთახიდან ოთახში დადიოდა,
სევდის გაქარვებას ლამობდა, მაგრამ ამაოდ.

— დამტანჯა ამ ოლგამ! — თქვა და ხელი ჩაიქნია. — ამ დილით გამიბ-
რაზდა, დამემუქრა, თავს დაეიბრჩობო, სახლიდან წავიდა და, როგორც ხე-
დავ, ჯერ არ დაბრუნებულა. ვიცი, რომ არ დაიბრჩობს თავს, მაგრამ მაინც
მოუსვენრად ვარ. გუშინ მთელი დღე იბღვირებოდა და კურკელს ამსხვრევდა.
სამი დღის წინ უზომო შოკოლადი ჰკამა. ეშმაქმა იცის, რა სულიერია!

გრაფი დავამშვიდე, როგორც შემეძლო, და სადილზე დავეწვიე.

— არა, უკვე დროა ამ ბავშვურ სისულელებს ბოლო მოვუღო, — ბუზ-
ლუნებდა მთელი სადილის მანძილზე. — დროა, თორემ სიბრიყვე და მასხრო-
ბა გამოდის, თანაც, უნდა გამოგიტყუდე, უკვე თავს მამბეზრებს თავისი გამუ-
დმებელი ფხუკიანობით. მე მიწდა ვინმე წყნარი, ერთგული, მშვიდი, აი, ნა-
დენკა კალინინას მაგვარი... იცი, რა მშვენიერი გოგონაა!

ნასადილევს, ბაღში სეირნობისას „დამხრჩვალს“ გადავეყარე. ჩემს და-
ნახვაზე საშინლად გაწითლდა და — უცნაურია — ბედნიერებისგან სიცილი
დაიწყო. სახეზე სირცხვილი სიხარულით შეეცვალა. უბედურება — ბედნიე-
რებით. ერთი კი გამოძხვდა ცერად, მერე გამოიქცა და სიტყვის უოქმელად
კისერზე ჩამომეკიდა.

— მიყვარხარ, — მეჩურჩულებოდა და კისერზე მეხვეოდა. — ისე მო-
მენატრე, რომ არ ჩამოსულიყავი, დარდი მომკლავდა.

მეც მოვეხვიე და მღუმარედ წავიყვანე ფანჩატურისკენ, ათი წუთის შემ-
დეგ, განშორებისას ჯიბიდან ოცდახუთმანეთიანი ამოვიღე და მივეცი. ოლგას
თვალეები გაუფართოვრდა.

— ეს რა არის?

1. ნება-უნებლიეთ (ლით.).

— ეს დღევანდელი სიყვარულის საფასურია.

ოღა ვერ მიხვდა და ისევ განცვიფრებული შემომცქეროდა.

— არიან ისეთი ქალები, — ავუხსენი მე. — რომლებიც სიყვარულს ფულზე ჰყიდიან. იმათ მეძავეები ჰქვიათ. მათ ფული უნდა გადაუხადონ. თუკი სხვებისგან იღებ, რატომ არ გინდა, ჩემგანაც აიღო? მე მოწვევას მჭირდება!

მიუხედავად ჩემი ცინიზმისა და შეურაცხყოფელი სიტყვებისა, ოღამ ვერაფერი გამიგო. ჯერ კიდევ არ იცნობდა ცხოვრებას და არ იცოდა, რა იყო ძეძავი.

ავვისტოს მშვენიერი დღე იდგა.

მზე ისევ ზაფხულივით აცხუნებდა, ლურჯი ცა ალურსით გზიბლავდა. მაგრამ ჰაერში უკვე იგრძნობოდა შემოდგომის სურნელი. დაბურული ტყის სიმწვანეს დამკნარი ფოთლების ოქროსფერი შერეოდა, ჩამუქებული მინდვრები სევდიანად, მოწყენით გამოიყურებოდნენ.

გარდაუვალი. მძიმე შემოდგომის წინათგრძნობა ჩვენშიც ჩაბუდებულიყო. ძნელი წარმოსადგენი არ იყო, რომ დასასრული ახლოვდებოდა. ბოლოს და ბოლოს, ხომ უნდა დაექუბა, ხომ უნდა წამოსულიყო წვიმა, რომ გაეგრძელებინა ჩახუთული გარემო! ჭექა-ქუხილის წინ, როცა ცაზე ტყვიისფერი ღრუბლები გროვდებოდნენ, ყოველთვის დამძიმებულია ჰაერი. ჩვენ კი ზნეობა გვქონდა დამძიმებული. ეს გვეტყობოდა მოძრაობაშიც, ღიმილშიც, საუბარშიც — ყველაფერში.

მსუბუქი შარბანით მივემგზავრებოდი, ჩემ გვერდით ნადენკა იჯდა. მოსამართლის ქალიშვილი. ის თოვლივით გაფითრებულიყო, ნიკაპი და ტუჩები უფროთოდა, თითქოს ტირილს აპირებდნენ. უძირო თვალებში მწუხარება ჩასდგომოდა. მაგრამ მაინც მთელი გზა იცინოდა და თავს ისე იტყერდა, თითქოს ძალზე მხიარულად იყო.

ჩვენ წინ და ჩვენ უკან ყველა დროისა და ზომის ეკიპაჟები მოდიოდნენ. მარჯვნივ და მარცხნივ მხედრები და ამორძალები მოაქცნებდნენ.

მასხარას სამოსის მსგავს მწვანე სანადირო კოსტუმში გამოწყობილი გრაფი კარნეევი წინ წაბრილიყო და უღმერთოდ ხტოდა თავისი შავრა ცხენის უნაგირზე. მისი მოხრილი სხეულისა და ტკივილისაგან დამანტული გალუული სახის შემხედვარე იფიქრებდით, ცხენზე პირველად შემჯდარაო. ზურგზე ორლულიანი თოფი მოეგდო. წელზე ჩანთა ეკიდა, რომელშიც დაქრილი მექვიშია ფართხალეობდა.

კავალკადის მშვენიერება გახლდათ ოლენკა ურბენინა. იგი გრაფის ნაჩუქარ შავრა ცხენზე იჯდა. შავი საცხენოსნო კაბა ეცვა, ქუდს თეთრი ფრთა უმაშვენებდა. ასე მორთული უკვე აღარ ჰგავდა იმ წითელკაბიან გოგონას, რამდენიმე თვის წინ ტყეში რომ შემოგვხვდა. ახლა მის გარეგნობას მაღალი წრის ქალბატონის დიდებულება ეტყობოდა. მათრახის აქნევა, ღიმილი — ყველაფერი წინასწარ გათვლილი იყო, ყველა მოძრაობას მისი არისტოკრატობა და სიზვიადე უნდა ეჩვენებინა. გამომწვევი და აღმგზნები იყო ეს მოძრაობაც და ეს ღიმილიც. თავისი ცხენის სიმაღლიდან ქედმაღლური ზიზლით მოავლენდა ხოლმე თვალს მთელ საზოგადოებას, თითქოს არაფრად მიაჩნდა ჩვენი სათნო ქალბატონების მიერ მისი მისამართით ნათქვამი შენიშვნები. ყოყოჩობდა და კეკლუცობდა თავისი კადნიერებით, გრაფთან თავისი სიახლოვით.

თითქოს არ იცოდა, რომ გრავს უკვე მობეზრებოდა და ყოველ წუთს ელოდა ზელსაყრელ შემთხვევას მისგან თავის დასახსნელად.

— გრავს ჩემი გაგდება უნდა! ხმამაღალი, მწარე სიტყვებით მითხრა ოლენკამ, როცა კავალკადა ეზოდან გამოდიოდა. ალბათ იცოდა და ესმოდა, რაც მოელოდა... მაგრამ ეს ხმამაღალი სიტყვიერი შეხვედრები და მიკვირდა, საიდან ჰქონდა ტყეში გაზრდილ ქალს სიმკვირცხლე? როდის ისწავლა უნაგირზე ასე გრაციოზულად ჯდომა. ნესტოების თამაში, ბრძანებლური ეესტებით თავის მოწონება?

— გარყვნილი ქალი ღორისაგან არ ვინსხვედება. — მითხრა ექიმმა ჰაველ ივანიჩმა. — მაგიდასთან რომ დასვაშენ, ზედ ფეხითაც შედგება...

მაგრამ ეს განმარტება ძალზე უბრალო იყო. არავის ენალვლებოდა ოლენკა ჩემზე მეტად და პირველი მე კიყავი მზად მის ჩასაქოლად. მაგრამ სიმართლის სუსტი ხმა ჩამძახოდა, რომ ეს არ იყო სიმკვირცხლე, არც კმაყოფილი, მამლარი დიაცის ბაქიაობა. ეს გახლდათ სასოწარკვეთა, მოხლოებული და გარდაუვალი დასასრულის წინათგრძნობა.

დილით ადრე სანადიროდ წასულები ახლა უკან ვბრუნდებოდით. ნადირობა უიღბლო გამოდგა. დად იშედს ვამყარებდით ქაობებზე. მაგრამ იქ მისულებს მონადირეთა ჯგუფი შემოგვხვდა. მათგან გავიგეთ, გარეული ფრინველები ვიღაცას დაუფრთხიანო. მხოლოდ სამი მექვიშია და ერთი იხვი გაყამგზავრეთ იმქვეყნად — სულ ეს იყო, რაც ათმა მონადირემ მოვიინადარეთ. ბოლოს ერთ-ერთ ამორძალს კბილი ასტკივდა და იძულებული გავხდით, სასწრაფოდ უკან დაგბრუნებულიყავით. მშვენიერი გზით ვბრუნდებოდით, მინდვრებზე გავლით. ახლად მომკილი ქვავის ძნები ყვითლად მოჩანდა დაბურული ტყის ფონზე... ჰორიზონტზე თეთრად კიაფობდნენ გრავის ეკლესია და სახლი, მარჯვნივ შორს გადაჭიმულიყო ტბის სარკისებრი ზედაპირი. მარცხნივ შავად აღმართულიყო ქვის სამარე...

— რა საშინელი ქალია! — წამჩურჩულებდა ხოლმე ჩადენკა, როცა ოლენკა ჩვენს შარაბანს გაუსწორდებოდა. — რა საშინელი! იმდენადვე ბოროტია, რამდენადაც ლამაზი... განა რა ხანი გავიდა, რაც მაგის კორწილში შეჯვარედ იყავით? ჯერ მაშინდელი ფეხსაცმელი არც კი გაუცვეთია და უკვე სხვისი ნაჩუქარი ფარჩით და ბრილიანტებით იწონებს თავს... არც კი მჯერა ეს უცნაური და სწრაფი მეტამორფოზა... თუკი ასეთი ინსტინქტები ჰქონდა, ტაქტი მაინც გამოეჩინა და ერთი-ორი წელი მოეთმინა...

— ცხოვრებას ჩქარობს! მოსათმენად არა სცალია! — ამოვიოხრე მე.

— იცით, რა მოუვიდა მის ქმარს?

— ამბობენ, ლოთობსო...

— დიახ... მამა სამი დღის წინ ქალაქში იყო, ჩახა, როგორ მოდიოდა საიდანღაც ეტლით, თავი გვერდზე გადაგდებული. უქულოდ, სახე ტალახით მოსვრილი... დაიღუპა კაცი, ამბობენ, საშინელ სიღატაკეში არიანო. ლუკმაპური არა აქვთ, ბინის ქირას ვერ იხდიან, საწყალი პატარა საშა მთელი დღეობით უსმელ-უქმელი ზის. მამამ უველაფერი უამბო გრავს... მაგრამ თქვენც ხომ იცნობთ, რანაირია, პატიოსანია, კეთილი, მაგრამ დაფიქრება და განსჯა არ უყვარს, ას მანეთს გავუგზავნიო, უთქვამს, ამდგარა და გაუგზავნია... ჩემი აზრით, ამაზე მეტ შეურაცხყოფას ურბენინს ვერ მიაყენებდი იუკადორისებს გრავის მოწყალეებას და უფრო მოუმატებს სმას...

— დიას. გრაფი ბრიჯია. — ვოქვი მე — ის ფული შეეძლო ჩემი ხელით და ჩემი სახელით გადაეცა.

— რა უფლება ჰქონდა. ფულს რომ უგზავნიდა! განა მე შექნა ვინმე და გაქვამოთ და გაყვას. თუ იმავე დროს გაბრძობა და თქვენი მუზონტა...
— ვგაყ მათალია...

გავჩუშდით და ჩავფიქრდით... ურბენინის ბედზე ფიქრი ყოველთვის წუხებდა: ახლა კი როცა ჩემს თვალწინ ცხენს ანავარდებდა მისი დამღუბველი ქალი. უამრავმა შევმა აზრმა გამიელვა თავში... რა უშველება ან მას და ან მის შვილებს? რა დაემართება ბოლოს ოლენკას? რომელი უზნეობის გუბეში დაასრულებს სიცოცხლეს ეს უბადრუკი, უძლური გრაფი?

ჩემ გვერდით იჯდა ერთადერთი წესიერი. პატივისცემის ღირსი არსება... ჩვენს მახრაში მხოლოდ ორ ადამიანს ვიცნობდი, რომელთა სიყვარული და პატივისცემა შემეძლო და რომელთაც უფლება ჰქონდათ ჩემთვის ზურგი შეექციათ. რადგან ჩემზე მალლა იდგნენ. ესენი იყვნენ ნადეჟდა კალინინა და ექიმი პაველ ივანოვიჩი... რა მოელოდა მათ?

— ნადეჟდა ნიკოლაევნა! — მივმართე ქალიშვილს. — ჩემდა უნებურად ბევრი უსიამოვნება მოგაყენეთ, ამიტომ, სხვასთან შედარებით ნაკლები უფლება მაქვს გულწრფელობა მოგთხოვოთ. მაგრამ გეფიცებით, ჩემზე უკეთ ვერავინ გაგიგებთ. თქვენი მწუხარება ჩემი მწუხარებაა. თქვენი ბუნებრივობა — ჩემი ბედნიერება... ახლა რომ რაღაც გკითხოთ, უბრალო ცნობისმოყვარეობაში ხომ არ ჩამომართმევთ? მითხარი, ჩემო ძვირფასო, რატომ აძლევთ ამ ჯუჯა გრაფს თქვენთან სიახლოვის უფლებას? რატომ არ მოაშორებთ რატომ უსმენთ მის უხამს ქათინატრებს? მისი არშიყობა ხომ შეუძლებელია თავმოყვარე ქალისთვის? რატომ ანებებთ ამ კორიკანებს თქვენი სახელის ხსენებას მისი სახელის გვერდით?

ნადენკამ თავისი ხათელი თვალები მომაპყრო და თითქოს ჩემს სახეზე გულწრფელობა ამოიკითხო. მხიარულად გაიღიმა.

— მაინც, რას ამბობენ? — იკითხა მან.
— ამბობენ, რომ მამათქვენი და თქვენი გრაფზე ნადირობთ. მაგრამ ბოლოს და ბოლოს გრაფი პირში ჩალაგამოვლებულს დაგტოვებთ.

— არ იცნობენ გრაფს და იმიტომაც ამბობენ ასე! — აენტო ნადენკა. — უსიარცხელი კორიკანები არიან! მიეჩვივნენ, ყველას ეუფლი თვალთ უყურონ. კარგი და კეთილი რამ უცბოა მათი შეგნებისთვის!

— თქვენ შეხიშნეთ მას რამე კარგი და კეთილი?

— დიას. შევნიშნე! ყველაზე უწინ თქვენ უნდა გცოდნოდეთ, რომ მე მას თავს არ გავუყვარებდი. დარწმუნებული რომ არ ვიყო მის პატიოსნებაში

— მაშ. საქმე უკვე „პატიოსნებამდე“ მივიყვანიეთ. — გავოცე მე. — აწრატად გივლიათ... მერე, რაში გჭირდებათ მისი პატიოსნება?

— გინდათ იცოდეთ? — მკითხა და თვალები აუციმკრძმა. — ის კორიკანები არ ტყუიან: მე მინდა გრაფს ცოლად გავყვე! ნუ შეიცხადებთ და ნურც გაიღიმებთ! თქვენ მეტყვიით, უსიყვარულოდ გათხოვება უსინდისობააო და ასე შემდეგ. ეს ყველაფერი უკვე ათასჯერ არის ნათქვამი. მაგრამ... რა დამარჩენია? ვიქდე და თავს უსარგებლო ნივთად ვგრძნობდე? საშინელება... საშინელებაა უშიზნოდ ცხოვრება... როცა ეს თქვენგან მოძულეებული კაცი ცოლად შემირთავს. ჩემს ცხოვრებას აზრი მიეცემა... მე მას გამოვასწორებ.

სმას გადავარგევ. შრომას მივაჩვევ... აბა შეხედეთ! ახლა ადამიანს არა ჰგავს. მუცო მას ადამიანად ვაქცევ

— და ასე შემდეგ. — ვთქვი მე. — თქვენ გაუფრთხილებით მის ენება ქონებას, საქველმოქმედო საქმეებს მიპყროფთ ხელს. მთელი მატრია თქვენს ლოცვა-კურთხევაში იქნება. უნუგეშოთა სახუგეშოდ მთელს ხელსაწყოებს დაგსახავენ... თქვენ გახდებით გრაფის შეილები და დედა და აღმზრდელი... მართლაც დიადი ამოცანაა! ქვეყანა ქალი ბრძანდებით, გიმნაზიელივით კი მსჯელობთ!

— შეიძლება ჩემი იდეა არაფრად ვარგა, სასაცილოა და გულუბრყვილო. მაგრამ დღეს მაგით ვცოცხლობ... მაგის წყალობითა ვარ ჩანმრთელი და მხიარული... ნუ გამიტეხთ გულს! დაე, გამიცრუვდეს იმედია, ოღონდ არა ახლა... მერე, შორეულ მომავალში... თავი დავანებოთ ამ ლაბარაკს!

— კიდევ ერთი კადნიერი შეკითხვა გრაფისაგან ხელის თხოვნას ელით? — დიახ... მისი ბარათის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, რომელიც დღეს გადმომცეს, ჩემი ბედი ამ საღამოს გადაწყდება... მწერს, ძალზე მნამუნელოვანი რამ მაქვსო სათქმელი. ჩემს პასუხზე იქნება დამოკიდებული მთელი მისი შემდგომი ბედნიერება...

— გზადლობთ გულახდილობისთვის. — ვთქვი მე. ჩემთვის ნათელი იყო გრაფის ბარათის აზრი. საბრალო ქალიშვილს ბილწ წინადადებას შესთავაზებდნენ... გადავწყვიტე. ამერიდებინა მისთვის ეს უბედურება.

— უკვე ჩვენს ტყესთან მივედით. — გვითხრა გრაფმა, როცა ჩვენს შარბანს გაუსწორდა. — ნადევდა ნიკოლაეენა, ხომ არ ინებებდით შესვენება მოგვეწყო?

პასუხისთვის არ დაუცდია. ტაში შემოჰკრა და გაბზარული ტენორით ხმამაღლა დაიძახა:

— აბა, შევისვენოთ! ტყის პირას ჩამოვქვეითდით.

მზე ხეებს მოეფარა, მხოლოდ ყველაზე მაღალი თბმელების კენწეროებს სღა ფერავდა წითლად და გრაფის ეკლესიის ოქროს ჯვარზე ირეკლებოდა. დამფრთხალი თვალშავეები და მოლალურები თავზე დაგვეტრიალებდნენ. ვილაცამ გაისროლა და კიდევ უფრო ააწრიალა ფრთოსანთა სამეფო, ყურის წამლები კონცერტი გაიმართა. ასეთ კონცერტებს თავისი ხიბლი აქვთ გაზაფხულზე და ზაფხულში, მაგრამ როცა ჰაერში შემოდგომის სუსხი იგრძნობა, ნერვებს გილიზიანებს და მოახლოებულ გადაფრენას გაბსენებს.

ტყეში საღამოს გრილმა ნიავმა წამოუბერა ქალების ცხვირები გაულურჯდათ. მცოცხანა გრაფი ხელების სრესას მოაყვა. ამ დროს სწორედ მისწრება იყო სამოვრის ნაკვერჩხლების სუნი და ჩაის კურკლის წყრიალი. ცალთვალა კუხმამ კშენითა და ბორძიკით ძლივს გამოათრია მაღალ ბალახში კონიაკის ყუთი. გათბობას შევეუდექით.

გრილ, სუფთა ჰაერზე ხანგრძლივი სეირნობა ყველა წამალზე უკეთ აუმჯობესებს მადას. ასეთი სეირნობის შემდეგ ზურგიელი, ბიზილალა, შემწვარი კაკბები და სხვა ნუგბარი საქმელი საამოდ ესალბუნება მზერას, როგორც ვარდები გაზაფხულის ადრეულ დილით.

— დღეს ძალიან ბრძნულად იქცევი. — ვუთხარი გრაფს. თან ზურგიელს მოზრდილი ნაკერი ჩამოვათალე — ასეთი ბრძენი არასოდეს ყოფილ-

ბარ. უფრო კვვიანური განკარგულების გაცემა ყოვლად წარმოუდგენელია...
 — გრაფმა და ჩვენ ერთად გავეცით განკარგულება! — ჩაქობილი
 ლინინმა და თვალით შეეტლევებზე მანიშნა, შარაბანებიდან საუზმეულს
 ესე პარკებს, ლეინოს და კურკულს რომ ეზიდებოდნენ. — მშვენიერი
 გამოგვივა... ბოლოს შამპანეაც იქნება...

ეროვნული
 გიგლიძე

მოსამართლას სახე დღეს ისეთი კმაყოფილებით ლაპლაპებდა, როგორც
 არასდროს. იქნებ ფიქრობდა, რომ ამ საღამოს, გრაფო მის ნადენკას ხელს
 სთხოვდა? იქნებ შამპანურიც იმითომ მოიპარაგა, რომ ახალგაზრდები დაე-
 ლოცა? სახეზე დავაკვირდი, მაგრამ ჩვეულებისამებრ ვერაფერი ამოვიკით-
 ხე, გარდა უზრუნველი კმაყოფილების, სიმამლის და ჩლუნგი მედიდურობი-
 აა. მოელ მის სოლიდურ ფიგურას რომ მსჭვალავდა.

მზიარულად მივესიეთ საუზმეულს ჩვენს წინ. ფარდაგებზე გაფენილი
 მდიდრული სასმელ-საჭმელის მიმართ მხოლოდ ორნი დარჩნენ გულგრილნი
 ოლგა და ნადენკა კალინინა. პირველი განზე გამდგარიყო და შარაბინის ზურგს
 ძირდნობილი მდუმარედ, გაუნძრევლად დასჩერებოდა ძირს დაგდებულ
 გრაფის სანადირო ჩანთას. ჩანთაში გრაფის მიერ დაჭრილი მექვიშია ფართ-
 ხალებდა. ოლგა უბედური ფრინველის ტანჯვას შესცქეროდა. თითქოს მის
 სიკვდილს ელოდა.

ნადია ჩემ გვერდით იჯდა და უაზროდ ადევნებდა თვალს მზიარულად
 ამოძრავებულ ყბებს. „როდის გათავდება ეს ყველაფერი?“ — ამბობდნენ მი-
 სი დაღლილი თვალები.

ხიზილალიანი ბუტერბროდი შევთავაზე. მადლობა გადამიხადა და გვერ-
 დზე გადასდო. ალბათ ჭამის გუნებაზე არ იყო.

— ოლგა ნიკოლაევნა, რატომ არ მობრძანდებით? — გასძახა გრაფმა
 ოლგას.

ოლგამ არ უპასუხა. ისევ ისე ქანდაკებასავით გაუნძრევლად ადგა და
 ფრინველს დასცქეროდა. მისკენ გავემართე:

— რა უგულოები არიან ადამიანები, — ვუთხარი ახლოს მისულმა. —
 ნუთუ თქვენ, ქალს, შეგიძლიათ გულგრილად უყუროთ ამ მექვიშიას ტანჯ-
 ვას? მაგისი ფართხალის ცქერას, სჯობდა, გებრძანებინათ და ბოლო მოეღოთ.

— თუ სხვები იტანჯებიან, ეგეც იტანჯოს. — თქვა ოლგამ და წარბი შე-
 იკმუხნა. ჩემთვის არც შემოუხედავს.

— მაინც, ვინ იტანჯება კიდევ?
 — თავი დამანებე! — მითხრა ხრინწიანი ხმით. — დღეს არა მსურს ლა-
 პარაკი. არც შენთან... არც იმ შენს ტუტუც გრაფთან! მომშორდი!

ცრემლითა და ბრაზით სავსე თვალები შემომანათა. სახე გაფითრებული
 მქონდა. ტუჩები უცახცახებდა.

— რა საოცარი ცვლილებაა! — ვთქვი მე, სანადირო ჩანთა ავიღე და
 მექვიშიას ბოლო მოვუღე. — რა სხვაგვარი ტონია! მიკვირს, პირდაპირ გა-
 რცეხას ვარ!

— თავი დამანებე-მეთქი, გითხარი! სულ არ მეხუმრება!
 — რა დაგემართა, ჩემო მშვენიერო?

ოლგამ ქვემოდან ამომხედა და პირი იბრუნა.
 — ასე მხოლოდ გარყვნილ ქალებს და მეძავეებს ელაპარაკებიან. — თქვა
 ძან. — შენ მე ასეთად მიგაჩნევარ... ჰოდა, წადი იმ წმინდანებთან!.. მე აქ
 ყველაზე უარესი, ყველაზე საზიზღარი ვარ... იმ სათნოებით სავსე ნადენკას-

თან ერთად რომ მგზავრობდი, ჩემი შემოხედვის გეშინოდა... ჰოდა, წადი იმათთან! რაღას უდგახარ? მიბრძანდი!

— დიახ, შენ აქ ყველაზე უარესი, ყველაზე საზიზღოვარი ხარ, ვუთხარი და ვიგრძენი, როგორ თანდათან მერეოდა ბრაზი. — გარყვნილი ხარ და შექავეიცი.

— ჰო, მახსოვს, როგორ შემომთავაზე ის წყველი ფული... მაშინ არ მესმოდა, რას ნიშნავდა, ახლა კი ვიცი...

რისხვამ მთელი ჩემი არსება მოიცივა. ეს რისხვა ისეთივე ძლიერი იყო, როგორც ის სიყვარული, წითელკაბიანი გოგონას მიმართ რომ ჩამესახა ოდესღაც გულში... ან კი ვინ დარჩებოდა ვულგარული, რომელი ჭვა და ლოდი? ჩემ თვალწინ ვხედავდი სორცმესამულ მშვენიერებას, უწყალო ბედის მიერ ტალახში ამოსვრილს. არც ახალგაზრდობით დაინდეს, არც სილამაზით, არც გრაციით... ახლა, როცა ეს ქალი უფრო მშვენიერი მეჩვენებოდა, ვიდრე ოდესმე, ვგრძნობდი, რა დაკარგა მისი სახით ბუნებამ... გული მევსებოდა მტანჯველი ბრაზით ბედის უკუღმართობის, უსამართლობის მიმართ...

რისხვის წუთებში თავის შეკავებას ვერ ვახერხებ, არ ვიცი, კიდევ რას ეეტყოდი ოლგას, ზურგი რომ არ შემოეჭკია და არ გამშორებოდა წყნარად გაემართა ხეებისაკენ და მალე თვალსაც მიეფარა... მომეჩვენა, რომ ტიროდა...

— მოწყალო ქალბატონებო და მოწყალო ბატონებო! — მომესმა კალინინის სიტყვები. — დღეს, როდესაც ჩვენ შეეჩერდით იმისათვის... იმისათვის, რომ გავერთიანებულიყავით... ყველა აქა ვართ, ყველა ერთმანეთს ვაცნობთ, ყველა ვმხიარულობთ და ამ დიდი ხნის ნანატრ ერთიანობას უნდა ვუმადლოდეთ მხოლოდ და მხოლოდ ჩვენს მნათობს, მთელი ჩვენი გუბერნიის ვარსკვლავს... თქვენ, გრაფო, ნუ წითლდებით... ქალბატონებმა იციან, ვისზეც ვლაპარაკობ... ჰე-ჰე-ჰე!.. მაშ, განვაგრძობთ... რაკი ყოველივე ამას უნდა ვუმადლოდეთ ჩვენს განათლებულ და ყმაწვილ... ყმაწვილ... გრაფ კარნეევს, ვთავაზობთ მის სადღეგრძელოს... მაგრამ აქეთ, მგონი, კილაც მოემგზავრება! ვან არის?

ტყისპირისკენ, სადაც ჩვენ ვისხედით, გრაფის მამულიდან ეტლი მოემართებოდა...

— ვინ უნდა იყოს? — გაუკვირდა გრაფს და თავისი ბინოკლი ეტლისკენ მიმართა. — კმ, უცნაურია... აღბათ უცხო მგზავრები არიან, თუმცა არა! ვაეტან კაზმიროვიჩის ცხვირპირს ვხედავ... ვინ ახლავს? — და უეცრად გრაფი გველნაკბენივით წამოხტა, სახეზე მკვდრისფერი დაედო, ხელიდან ბინოკლი გაუვარდა, ხაფანგში მომწყვდევული თავივით მოჰყვა თვალების ცეცებას, ხან შე შემომხედდაცდა, ხან ნადიას... ბევრმა ვერ შენიშნა მისი შემფოთება, რაკი მათი ყურადღება მოახლოებულმა ეტლმა მიიპყრო.

— სერიოზა, მოდი აქ ერთი წუთით! — წამჩურჩულა გრაფმა, ხელი გაქოძლო და გვერდზე გამიყვანა — ჩემო კარგო, გვეედრები, როგორც მეგობარს, როგორც ყველაზე უკეთესს ადამიანთა შორის... ნურაფერს მკითხავ, ნურც გაიოცებ! ყველაფერს მერე გაამბობი გეფიცები, სულ პაწაწინა ჩამესაც არ დაგიმალავ... ეს ისეთი უბედურებაა ჩემს ცხოვრებაში, ისეთი უბედურება, რომ გამოთქმაც არ შემიძლია, ყველაფერს გაიგებ, ოღონდ ახლა ნურაფერს მკითხავ! გვეედრები, მიშველე!

ამასობაში ეტლი უფრო აბლოვდებოდა, ბოლოს გაჩერდა და ჩვენი გრა-

ფის ბრიყვეული საიდუმლო მთელი მაზრის სალაპარაკო გახდა. ეტლიდან ქშენით გადმოვიდა მოლიმარე პშებოცკი. ჩესუჩის ახალ კოსტუმში გამოწყობილი. მის უკან სბარტად გადმოხტა ოცდასამიოდე წლის ახალგაზრდა ქალბატონი. ეს იყო მალალი, მოხდენილი, ქერათმიანი არსება, რომელსაც ცისფერი თვალები და სწორი, მაგრამ ულამაზო სახის ნაკვთები ჰქონდა. მისი ცისფერ თვალებში მისი ცისფერი, უმეტესველო თვალები, შეპუდრული ცხვების მსგავსი მტკიცე ტისმეტად დიდებული კაბა და ორივე ხელზე ასხმული მასიური სამაჯურები დამამაბსოვრდა... ისიც მახსენდება, რომ სალამოს სინესტისა და დაღვრილი კონიაკის სუნი რომელიღაც სუნამოს მკვეთრმა სურნელმა დაფარა.

— რა ბევრნი ხართ! — თქვა უცნობმა ქალმა დამტვრეული რუსულით. — ალბათ ძალიან მზიარულობთ! გამარჯობა, ალექსის!

ალექსისთან მივიდა და ლოყა მიუშვირა საკოცნელად. გრაფმა სწრაფად აკოცა და შეშფოთებულმა გადახედა თავის სტუმრებს.

— იცნობდეთ, ჩემი მეუღლე! — აღუღლულდა იგი. — ესენი კი, სოზი, ჩემი კარგი ნაცნობები არიან... კმ... მახველებს რატომღაც.

— მე, ეს არის, ახლა ჩამოვედი! კაეტანმა მითხრა, დაისვენეო! მე ვუთხარი, რა დასვენება მინდა, ისედაც მთელი გზა მეძინა-მეთქი. უმჯობესია, სადალიროდ წავალ-მეთქი! ჩავიცვი და წამოვედი... კაეტან, სად არის ჩემი სიგარეტები?

პშებოცკიმ ქერათმიან ქალბატონთან მიიბრინა და ოქროს პორტსიგარი გაუწოდა.

— ეს კი ჩემი ცოლის ძმა გახლავთ... — განაგრძობდა ლულულს გრაფი, თან პშებოცკიზე უთითებდა. — მომეხმარე როგორმე! — იდაყვი გამკრა მან. — ღვთის გულისათვის, მიშველე რამე!

ამბობენ, კალინინს გული შეუღონდაო, ნადიას უნდოდა მიხმარებოდა, მაგრამ ადგილიდან ვერ დაძრაო, ამბობენ, ბევრმა თავის ეკიპაეს მიაშურა და გაემგზავრაო. მე არაფერი არ დამინახავს. მხოლოდ ის მახსოვს, რომ ტყეში შევედი. ბილიკს დავუწყე ძებნა, და წინ არ გამიხედია, უგზო-უკვლოდ განვაგრძე გზა!.....

ტყიდან რომ გამოვედი, ფეხებზე წებოვანი თიხა მიმკვროდა, თვითონაც ტალახში ვიყავი ამოსვრილი. ალბათ ნაკადულს გადავახტი, მაგრამ არ მახსოვს, ისეთი დაღლილი და განაწამები ვიყავი, თითქოს კეტებით მცემესო. საჭირო იყო გრაფის მამულამდე მიღწევა, მერე კი ზორკას მოვახტებოდი და წავიდოდი მაგრამ ასე არ მოვქცეულვარ. შინისაკენ მიმავალ გზას ფეხით დავადექი. არც გრაფის დანახვა შემეძლო და არც მისი წყეული მამულისა?....

გზა ტბის პირს მიჰყვებოდა. წყლის ეს ვეება უჩინო უკვე ღრიალებდა მწუხრის სიმღერას. თეთრკოჩრიანი მალალი ტალღები მობობოქრობდნენ ბის უზარმაზარ ზედაპირზე. ჰაერში გუგუნნი და გრიალი იდგა. ცივი, ნესტიანი ქარი ძვალსა და რბილში მივლიდა. მარცხნივ გაშმაგებული ტბა იყო, მარ-

1. აქ კამიშოვის ხელნაწერში ას ორმოცი სტრიქონია გადაშლილი. — ა. ჩ.
2. ხელნაწერში ამ ადგილას მელნით არის დახატული ქალის ღამაზი თავი, სახის ნაკვთები შიშისაგან დამაბინჯებელი აქვს. რაც ქვეშ წერია, საგულდაგულოდ წაშლილია. მომდევნო გვერდის ზედა ნახევარიც გადახატულია და მელნის მთლიანი ლაქიდან მხოლოდ ერთი სიტყვის გარჩევა შეიძლება ისაფეთქელი. — ა. ჩ.

სიზმარიც კი მესიზმრა. ვითომ ზამთრის ნათელ დილით პეტერბურგში ნიკო-
ვის პროსპექტზე მივდიოდი და უსაქმურობისაგან მალაზიის ფანჯრებში ვი-
ყურებოდი, თავს მსუბუქად მხიარულოდ ვგრძნობდი... არსად მიმეჩვენებო-
და. საქმე არაფერი მქონდა. — სრული თავისუფლებით ვტყუდობდი... გმის
შეგნება, რომ შორს ვიყავი ჩემი სოფლიდან. გრაფის მამულში მსუბუქად
რე ცივი ტბიდან, კიდევ უფრო მამშვიდებდა და მახალისებდა. ვეკლამებოდა
ფანჯარასთან შევჩერდი და ქალის ქუდების თვალიერებას მოვყევი... ნაცნობი
ქუდები იყო... ერთი მათგანი ოლგას ეხურა ერთხელ, მეორე ნადიას, მესამე
ქუდი ნადირობის დღეს ვნახე უეცრად ჩამოსული სოზიას ქერათმიან თავზე...
ქუდების ქვემოდან ნაცნობმა სახეებმა შემომლიმეს... მათთვის რაღაცის თქმა
დავაპირე და უეცრად სამივე ერთ დიდ წითელ ფიზიონომიად იქცა. მან
ბრაზიანად დამიბრიალა თვალები და ენა გამომიყო... უკნიდან ვილაყამ კი-
სერზე მომიჭირა...

— ქმარმა ცოლი მოკლა! — დაიძაბა წითელმა ფიზიონომიამ. მე შევ-
ბტი. წამოვიყვირე და გველნაკებნივით წამოვბტი ლოგინიდან... გული სა-
შინლად მიცემდა. შუბლზე ცივმა ოფლმა დამასხა.

— ქმარმა ცოლი მოკლა! — გაიმეორა თუთიყუშმა. — მომეციოთ შაქა-
რი! რა სულელი ხართ! ბრიყვო!

— თუთიყუშია... დავამშვიდე საკუთარი თავი და ისევ ლოგინში ჩავწე-
ქი. — მადლობა ღმერთს...

მონოტონური ბუტბუტი ჩამესმა... წვიმა ხმაურობდა სახურავზე... ტბის
პირას მიმავალმა რომ დასავლეთისკენ ღრუბლები დავინახე, იმ ღრუბლებს
ახლა მთელი ცა დაეფარათ, სუსტად გაიელვა და განსვენებული პოსპელო-
ვის სურათი წამით განათდა... ზედ ჩემს თავთან დაიქუხა...

— უკანასკნელი ქექა-ქუხილია ამ ზაფხულს“. — გავიფიქრე უნებურად.

და გამახსენდა ერთ-ერთი პირველი ქექა-ქუხილი... სწორედ ასე ქუხდა
ოდესღაც ტყეში. როცა პირველად აღმოვჩნდი მეტყვევის პატარა სახლში...
მაშინ ფანჯარასთან ვიდექით და ელვისაგან გა-
ნათებულ ფიჭვებს გავცქეროდი... მშვენიერი კმნილების თვალებში მაშინ
შიში გამოვრთოდა. მან მითხრა, რომ დედამისი მეხმა მოკლა და რომ თვი-
თონაც ეფექტური სიკვდილი სურდა... მას ისეთი ჩაცმა-დახურვა უნდოდა.
როგორც მამრის უდიდესი ბანოვანნი იცვამდნენ და იხურავდნენ. გრძნობდა.
რომ მის მშვენიერას ძალიან მოუხდებოდა დიდებული მორთულობა, ამ ამო-
დიდებულების შეგრძნებით გაამაყებული ნატრობდა ასულიყო ქვის სამარე-
ზე და იქ ეფექტურად მომკვდარიყო.

მისი ოცნება ახ... თუმცა არა ქვის სა...! რაკი დაძინების ყოველგვარი
იმედი გადამეწურა. ავდექი და საწოლზე ჩამოვჯექი. წვიმის ჩუმი ბუტბუტი
თანდათან ბრაზიან ხმაურში გადაიზარდა. რაც ასე ძალიან მიყვარდა. როცა
ასული შიშისა და ბოღმისაგან თავისუფალი მქონდა... ახლა ეს ხმაური აებე-
დიოდა მეჩვენებოდა. ქუხილს ქუხილი მოსდევდა.

— ქმარმა ცოლი მოკლა! — დაიძაბა თუთიყუშმა.
ეს მისი უკანასკნელი ფრაზა იყო... მდაბალი შიშით შეპყრობილმა სიბ-
ნელეში ბელის ფათურით მოვძებნე გალია და კუთბისკენ მოვისროლე...

1. აქ, დაწვრილად, ისევ წამოვლილია ეტეობა, კამოვბტი წვიმა, დროს კი არ მლიდა, არა
ქუდ შევადგე... მონოტონობის დასასრულს კი წამოვლი ადგილებზე კანსაკეთებულად ვამჩნე-
ვებ ვერადღებია... — ა. შ.

— ეშმაკებმა წაგიღონ! — ვიყვირე და გალიის წკარუნთან ერთად თუთიყუშის წრიბიბიც გავიგონე...

საწყალი, კეთილშობილი ჩიტო! კუთხისკენ გაფრენს მისთვის/საბედისწერო გამოდგა. მეორე დილით გალიაში მხოლოდ გაყინული გვამი ეგდო. რისთვის მოვკალი? თუ მისმა საყვარელმა ფრახამ ცუდი საქმე მარზე მე გამახ...!

ჩემი წინამორბედის, პოსპელოვის დედამ ბინის დაკლისას მთელი მოწყობილობის საფასური გადამაბდეინა. ჩემთვის უცნობი ადამიანების ფოტოგრაფიული გამოსახულებანიც კი მიანგარიშა. მაგრამ კაბიციც არ გამოურთმევეია ძვირფას ფრინველში. ფინეთში გამგზავრების წინ მთელი ღამე ემშვიდობებოდა თავის კეთილშობილ ჩიტს. მახსოვს ქვეითინი და მოთქმა, რომელიც თან სდევდა გამომშვიდობებისას. მახსოვს, როგორი ცრემლის ღვრით მთხოვდა გავფრთხილებოდი მის მეგობარს მის დაბრუნებამდე. მაშინ პატიოსანი სიტყვა მივეცი, რომ თუთიყუშს სახანებლად არ გაუზღებოდა ჩემი გაცნობა, და სიტყვა ვერ შევესრულე. ფრინველი მოვკალი. წარმომედგინა, რას იტყოდა მოხუცი, თავისი ლაქლაქას ბედი რომ შეეტყოს!

ვიღაცამ ფრთხილად დამიკაკუნა ფანჯარაზე. ჩემი პატარა სახლი გზის ბოლოს იდგა და ფანჯარაზე კაკუნი არცთუ იშვიათად შესმოდა ხოლმე. განსაკუთრებით ავღარში. როცა მგზავრები თავშესაფარს ეძებდნენ. მაგრამ ამჯერად მგზავრი არ აკაკუნებდა. ფანჯარასთან რომ მივედი და ელვის გაკვეთებას დაველოდე, ვიღაც მაღალი, გამხდარი კაცის მუქი სილუეტი დავლანდე. ფანჯრის წინ იდგა და თითქოს სიცივისაგან აბუზულიყო. ფანჯარა გამოვალე.

— ვინ არის? რა გნებავთ? — ვიკითხე.

— სერგეი პეტროვიჩ, მე ვარ! — გავიგონე საცოდავი ხმა, როგორიც გათოშილ და შეშინებულ ადამიანებს აქვთ ხოლმე. — მე ვარ! თქვენთან მოვედი, ჩემო კარგო!

შავი სილუეტის საცოდავი ხმა, ჩემდა გასაოცრად. ჩემი მეგობრის, ექიმ პაველ ივანოვიჩის ხმად შევიცანი. ჭუტა წესიერად ცხოვრობდა. თორმეტ საათზე ადრე იძინებდა. ამიტომ მისი სტუმრობა უცნაურად მეჩვენა. რამ აიძულა ჩვეულებისთვის ელალატა და ღამის ორ საათზე ჩემთან გამოცხადებულიყო. თანაც ასეთ საშინელ ამინდში?

— რა მოხდა? — ვკითხე და გულის სიღრმეში შევუკურთხე მოულოდნელ სტუმარს.

— მაპატიეთ, გეთაყვა... კარზე მინდოდა დამეკაკუნებინა. მაგრამ თქვენს პოლიკარპს ალბათ მკვდარივით სძინავს. ამიტომაც ფანჯარაზე გავბედე დაკაკუნება.

— არ იტყვიტ, რა მოხდა?

პაველ ივანოვიჩი უფრო ახლოს მოდგა ფანჯარასთან და გაუგებრად ჩაიბურტყუნა რაღაც. ერთნაირად კახკახებდა. მთვრალს ჰგავდა.

— გისმენთ! — კუთხარი მოთმინებდა, კარგულმა.

— თქვენ... თქვენ! მგონი, ბრაზობთ... მაგრამ რომ იცოდეთ, რა მოხდა, აღარ გაბრაზდებით ისეთ სისულელეებზე. როგორცაა ძილის დაფრთხობა და უდროოდ დროს სტუმრობა... ახლა ძილის დრო არ არის! ო, ღმერთო! სა-

ეს ანეკდოტ-სატყულოადაა კიდობი უფრო თანამის მოყოლი გვირგვინი კადრჩილილია მბოლოდ რაბდენიძე სატყუო მაგრამ წამლილია ანბნ ერო ხახის - - -

მი ათეული წელია ცხოვრობ ქვეყანაზე და ასეთი უბედური ჯერ არ ვყოფილვარ! უბედური ვარ, სერგეი პეტროვიჩ!

— მაინც რა მოხდა ასეთი? ან მე რა შესაქმება? ჩემი თავი თვე... აღარაფერ შენაღვლება!

— სერგეი პეტროვიჩ! — მტირალა ხმით თქვა ჭუტამ და სველებული ხელი ჩემი ხანისკენ გამომიწოდა. — პატროსანო გობარო! — და მე გავიგონე მამაკაცის ტირილი. ეჭიში ტიროდა.

— პაველ ივანოვიჩ, წადით შინ! — ვუთხარი მცირე დუმილის შემდეგ. ახლა არ შემიძლია თქვენთან ლაპარაკი... არც მე ვარ გუნებაზე და არც თქვენ, ერთმანეთს ვერ გავუგებთ... ჩემო კარგო, ჩემო ძვირფასო! — ფედრებით ჩაილაპარაკა ეჭიშმა. — მყირთვთ იგო.

— ხომ არ შეიშალეთ! — ვუთხარი და ფანჯარა მივუჭახუნე. თუთიყუშის შემდეგ ეჭიში მეორე მსხვერპლი გახლდათ ჩემი უგუნებობისა. ოთახში არ შემოვიბატიე და ფანჯარაც ცხვირწინ მივუკატიე. ორი უბე-მი, უზრდელი საქციელი ჩავიღინე. რომელთა გამო მე თვითონ ქალსაც კი დულში გამოვიწვევდი! მაგრამ წყნარსა და უბოროტო ჭუტას დულზე წა-რმოდგენაც არ ჰქონდა. მან არ იცოდა, რა იყო გაბრაზება.

ორიოდე წუთში ისევ იელვა და ფანჯარას რომ გავხედე, ჩემი სტუმრის მოხრილი ფიკურა დავინახე. ამჯერად მისი პოზა თხოვნას, მოლოდინს გამო-ჩატავდა. თითქოს მათხოვარი ელისო მოწყალებას. ალბათ ეგონა, რომ მივე-ტყვებდი და აზრის გამოთქმის საშუალებას მივცემდი.

საბედნიეროდ, სინდისის ქენჯნა ვიგრძენი. თავი შემეცოდა. შემეცოდა იმიტომ, რომ ბუნება ამდენი სისასტიკე და სისამაგლე ჩამინერგა... ჩემი მდა-ალლი სული ისეთივე ქვა და რკინა იყო, როგორც ჩემივე ჩანმრთელი სხეუ-ლი!.....ფანჯარასათან მივედი და გამოვაღე.

— ოთახში შემოდით! — ვუთხარი ჭუტას. — არა მცალია! ყოველი წუთი ძვირფასია! საწყალმა ნადუნკამ თავი მოიწამლა და ეჭიში მასთან უნდა იყოს... ძლივს გადავარჩინეთ საცოდავი... განა უბედურება არ არის? თქვენ კი მოსმენაც არ გინდათ. ფანჯარას მივე-ტყვით.

— ხომ მაინც გადარჩა? — მაინც... ასე არ ლაპარაკობენ უბედურ ადამიანზე. ჩემო კეთილო! ვინ იფიქრებდა, რომ ეს ქვეყანი, პატროსანი პიროვნება სიკვდილს მოისურვებ-და ისეთი სუბიექტის გამო, როგორც გრაფია? აბა, ჩემო მეგობარო, კაცთა მოდგმის სავალალოდ, ქალები არ შეიძლება სრულყოფილნი იყვნენ! რაც არ უნდა გონიერი იყოს ქალი, რაც არ უნდა მაღალი ნიჭით დაჯილდოებული ჩანდეს, მაინც უზის სულში რაღაც ისეთი, რაც ცხოვრებას უშლის მასაც და აბეჭებს... ავიღოთ თუნდაც ნადია... აბა მითხარით, რისთვის ჩაიღინა ეს?

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...

მოდლო და მხოდლო თავმოყვარეობისთვის! ავადმყოფური თავმოყვარეობისთვის! თქვენს გამოსაჯერებლად გადაწყვიტა გრადს გამოლოდა ცოლად... თუ მისი თულო უნდოდა, არც სახელი... მხოდლო ეს თავმოყვარეობის დამაყოფილება სურდა... და უეცრად ხელი მოეცა! თქვენ იცით რომ გრადის ცოლი ჩამოვიდა... ეს გარყვნილი არამხოდლო ცოლია... კიდევ იტყვიან, ქალები ამტანები არიან... თქვენს ქალებს კაცებზე უკეთ უძლებენო... რაღა ამტანობა! ეს ამტანობა კი არა, ამოღობაა და სიძულელი.

— გაცივდებით...
— რაც მე ახლა ვნახე, ყველანაირ გაცივებაზე უარესია... ეს თვალები... სიფითრე... რა! არც სიყვარული გამოუვიდა, არც შურისძიება, არც თვითმკვლელობა... ამაზე მეტი უბედურება ძნელი წარმოსადგენია, ჩემო კარგო, ჩემო ძვირფასო, თუ ოდნავი სიბრაღული მაინც გაგაჩხიათ... თქვენ გენახათ... განა რა მოხდება, რომ მიბვიდეთ მასთან, რომ გაყვარდეთ! თუ აღარ გაყვართ, რომ შეიძლება: მისი გულისთვის შეელოთ თავისუფლებას? ადამიანის სიცოცხლე ყველაზე ძვირფასია, მისთვის ყველაფრის გაწირვა შეიძლება... ყველაფრის იხსენით სიცოცხლე!

ვიდაცამ მაგრად დააბრაზუნა კარზე. შევეკრთი, გულზე ცეცხლი მომედო, წინაფრთხობა არა მწამს, მაგრამ ამჯერად ჩემში შიში არ გამტყუნებულა... ქუჩის მხრიდან მიბრაზუნებდნენ...

— ვინ არის? — გავძახე ფანჯრიდან.
— თქვენთან ვარ, თქვენო მოწყალეებავ!
— რა გინდა?
— გრადის წერილი მოგართვით, თქვენო კეთილშობილებავ! კაცი მოკლეს!

ტყაბუკში შეფუთული მუჭი ფიგურა ფანჯარას მოადგა და წერილი მომაწოდა, თან უამინდობაზე ბუზღუნებდა...

სწრაფად მოვცილდი ფანჯარას, სანთელი ავანთე და აი რა წავიკითხე: „ღვთისგულისათვის, ყველაფერი დაივიწყე, ახლავე წამოდი, ოღვა მოკლეს თავგზააბნეული ვარ და საცაა ქუჩაზე შევიშლები, შენი ა. კ.“

ოღვა მოკლეს! ამ მოკლე ფრაზამ თავბრუ დამახვია და თვალთ დამიბნეულა... საწოლზე ჩამოვჯექი ცნობამიხდილი, ხელები უღონოდ ჩამომიცივდა.

— თქვენ ბრძანდებით, პაველ ივანოვიჩ? — გავიგონე გამოგზავნილი გლეხის ხმა. — სწორედ ახლა ვაპირებდი თქვენთან წამოსვლას... თქვენთვისაც მაქვს წერილი.

ხუთი წუთის შემდეგ მე და ქუტა დახურულ ეკიპაჟში ვისხედით და გრადის მიმულისაკენ მივემგზავრებოდით... ეტლის სახურავზე წვიმა ხმაურობდა, ჩვენ წინ წამდავწუმ ელვა იკლავებოდა.

ტბა ბობოქრობდა...
დრამის ბოლო მოქმედება იწყებოდა და ორი მოქმედი პირი გულისმომძვრელი სურათის ხანახავად მიემგზავრებოდა.

როგორ გგონიათ, რა დაგვბეძვება იქ? — ვკითხე გზამე პაველ ივანოვიჩს.

— არაფერი არა მგონია... არ ვიცი...
— არც მე ვიცი...
— ოდესღაც პაშლუტი ხანობდა, რომ ციხე თა მიწის თათლობა თვითმკვლელობა

ლობის ცოდვა აერძალი. შეეც ასევე ვნანობ ახლა, რომ ბედმა ეჭიშობა დამა-
ქსრა... ძალიან ვნანობ!

— ვშიშობ, ჩემის მხრივ შეეც სანანებლად არ გამიხდეს სასამართლო
გამომძიებლობა. — ვთქვი შე. — თუ გრავს მკვლელობა თვითმკვლელობაში
არ აერია და ოღვა მართლა მოკლეს, ჩემს საცოდავ ნერვებს კარგად მოგე
დაადგება!

— თქვენ შეგიძლიათ უარი თქვათ ამ საქმეზე... — შე კითხვით შევხედე
პაველ ივანოვიჩს და, რა თქმა უნდა, ვერაფერი დავინახე უკუნეთი სიბნელის
გამო... საიდან იცოდა, რომ შე შემიძლო უარი მეტყვა ამ საქმეზე? ოღვას სა-
ყვარელი ვიყავი, მაგრამ ეს თვითონ ოღვას მეტმა არავინ იცოდა და კიდევ
პშეხოცკიმ, რომელმაც ოღვსაც აპლოდისმენტები შემომაგება.

— რატომ გგონიათ, რომ შე შემიძლია უარი ვთქვა? — ვკითხე კუტას.
— ისე... შეგიძლიათ ავად ვახდეთ ან სამსახურიდან გადადგეთ... ეს სუ-
ლაც არ იქნება უპატიოსნობა, იმიტომ რომ შემცველელი მოგეძებნებათ, ეჭი-
შის მდგომარეობა კი სხვაა.

„სულ ეს არის?“ — ვავიფიქრე ჩემთვის.
თიხნარ ნიდაგზე ხანგრძლივი, მომავკვდინებელი მგზავრობის შემდეგ ეკი-
პავი როგორც აქნა გაჩერდა სადარბაზო შესასვლელთან. ზედ შესასვლელის
თავზე ორი ფანჯარა კარგად იყო განათებული, მარჯვნივ, ბოლო ფანჯარა,
ოღვას საწოლი ოთახისა, მკრთალად ნათობდა დანარჩენი ფანჯრები შავ ლა-
ქებად მოჩანდნენ კიბეზე კოტი შემოგვხვდა, მან თავისი ჩხვლეტია თვალე-
ბით შემომხვდა და დანაოკებელი სახე ბოროტმა, დამკინაგმა ღიმილმა დაუ-
მანქა.

„კარგი სიურპრიზი მოგეყლით!“ — აჭობდენ მისი თვალები.
ალბათ ეგონა, საქვიფოდ მოვედით და არ ვიცოდით, რომ სახლში უბე-
დურება ტრიალებდა.

— გაბოვთ, მიაქციოთ ყურადღება. — ვუთხარი პაველ ივანოვიჩს, მონტუს
ჩაჩი გადავიძრე და ერთიანად მელოტი თავი გამოეუჩინე. — ეს კუდიანი
ოთხმოცდაათი წლისა იქნება, ჩემო კეთილო, ჩვენ რომ ოღვსზე გაგვეკვეთა ეს
სუბიექტი, სრულიად სხვადასხვა შეხედულებებს გამოვთქვამდით, თქვენ აღ-
მოაჩენდით ტვინის ატროფიას ხანდაზმულობის გამო, შე კი დაგარწმუნებ-
დით, რომ ეს ყველაზე უფრო ეშმაკი და ჰკვიანი არსებაა მთელს მახრაში...
ნამდვილი კაბიანი ეშმაკი გახლავთ!

დარბაზში რომ შევედით, განვცვიფრდი, მოულოდნელი სურათი დავი-
ნახე, ყველა სკამსა და დივანზე ადამიანები ისხდნენ... კუთხეებში და ფან-
ჯრებთანაც ხალხი ჩგუფებად იდგა... საიდან უნდა მოსულიყვნენ? ადრე რომ
ვინმეს ეთქვა, ამ სახლში ეს ხალხი დაგხვდებო, ალბათ გამეცინებოდა, იმ-
დენად დაუჭერებელი და უადგილო იყო მათი ყოფნა გრავის სახლში იმ
დროს, როცა ერთ-ერთ ოთახში მკვდარი ან მომავკვდავი ოღვა იწვა, ეს გაბ-
ლდათ ბოშათა გუნდი ობერ-ბოშა კარპოვის ხალმძღვანელობით რესტორან
„ლონდონიდან“, სწორედ ის გუნდი, რომელსაც მკითხველი უკვე იცნობს
ერთ-ერთი წინა თავიდან, შე რომ შევედი, ერთ ჩგუფს გამოეყო ჩემი ძველი
მეგობარი ტინა და მიცნო, თუ არა მხიარულად შექყვირა, ფერმკრთალ, შავ-
გვრემან სახეზე ღიმილი გადაეშალა, როცა ხელი გავუწოდე, თვალებიდან კი
ცრემლები გადმოსცვივდა, როცა რალიცის თქმა დააპირა... ცრემლებმა არ
აცალეს ლამარაკი და მისგან ვერაფერი გავიგე, მაშინ სხვა ბოშებს მივუბრუნ-

დი. მათ თავიანთი იქ ყოფნა ასე ამიხსნეს: დილით გრაფმა მათ გაუგზავნა ტელეგრამა და საღამოს ცხრა საათისთვის თავის მამულში მოიწვია მოელი ვუნდი სრული შეზადგენლობით ამ „შეკვეთის“ შესასრულებლად ჩასხდნენ მატარებელში და რვა საათზე უკვე ამ დარბაზში იყვნენ.

— გვიხლოდა, გვესიამოვნებოდა მისი ბრწყინვალეობა და ბატონი სტუმრები... იმდენი ახალი რომანსი ეიცო! მაგრამ უცნაურად...

მაგრამ უცნაურად ცხენით მოვარდა გლეხი და ამბავი მოიტანა, ნადირობისას მხეცური შევლულობა მოხდაო, ნაბრძანებია, ოღვა ნიკოლაევას საწოლი მოამზადეთო, გლეხს არ დაუჯერეს, ამიტომ რომ მთვრალი იყო „ლორთვით“, მაგრამ როცა კბეზე ხმაურს ატედა და დარბაზში შავი სხეული გაატარეს, ეკვი აღარავის შეჰპარვია.

ახლა აღარ ეიცოთ, როგორ მოვიქცეთ! ჩვენი აქ დარჩენა არ შეიძლება... სადაც მღვდელია, იქ მხიარულ ხალხს არაფერი ესაქმება... თანაც მომღერლები შეშინებულები არიან და ტირიან, არ უნდათ იმ საბლში ყოფნა, სადაც მიცვალებულია, უნდა წავიდეთ, მაგრამ ცხენებს არ გვაძლევენ! ბატონი გრაფი ავად ბოძანდება, მასთან არაფერს უშვებენ, მახურები ჩვენს თბოვნაზე დაცინვით გვპასუხობენ... თუხით ხომ არ წავალთ ასეთ უკუნეთში! მსახურები, საერთოდ, ძალზე უხეშად გვექცევიან! როცა ჩვენი ქალებისთვის საშოვარი მოეითხოვეთ, ჭირსაც წაუღიბართო, გვითხრეს.

მთელი ეს ჩივილი იმით დაამთავრეს, რომ ტირილით მოუბმეს ჩემს დიდსულოვნებას და მოიოფეს, როგორმე შეშოვა მათთვის ეს პაეები, რათა ამ „წყველ“ საბლს დროზე გასკლოდნენ.

ოფ ცხენები არ დაუმწყვდევიათ და შეეტლავებიც არ გაუშვიათ, უეჭველად გაგისტუმრებთ. — ვუსთარო, — ახლავე ვუბრძანებ...

მასხარას სამოსში გამოწყობილებს, სითამამესა და ხუმრობას მიჩვეულთ, ძალიან არ უხდებოდათ ცხვირჩამოშვებული ჯდომისა, გაუბედავი ქცევა და საუბარა, ჩემმა დაპირებამ, სადგურზე გაგაგზავნით-მეთქი, ყოტა გამოაკოცბლა ისინი, მამაკაცთა ჩუთჩული ხმამალალ ლაპარაკად იქცა, ქალებმა ტირილს თავი ანებეს...

გრაფის კაბინეტისკენ გავემართე, გავიარე მთელი ანფილადა მხელი ოთახებისა და მრავალრიცხოვან კართავან ერთ-ერთში შევიხედე, გულის ამანუყებელი სურათი დავისახე ამიშინებულ სამოვარს შემოსხდომოდნენ სოზია და მისი ძმა პშეხოცკო, სოზიას მსუბუქი ბლუზა ეცვა, სამაჯურები და ბეჭდები ისევ ეყვთა, პატარა ფლავონს ყნოსავდა და მინაზებული, ზიზლიანად წრუტავდა ჩაის ფინჯნიდან, თვალები ნამტირალევი ჰქონდა... ალბათ, ნადირობისას მომხდარმა ამბავმა მეტისმეტად აუშალა ჩერვები და დიდი ხნით გაუფუჭა გუნება, პშეხოცკო, ძველებურად სახეგაშეშებული, დიდი ყლუბებით ხვრებდა ჩაის თეფშიდან და რაღაცას ეუბნებოდა დას, მისი სახის მენტორული გამომეტყველებითა და ქცევის მიხერით იფიქრებდით, რომ ამშვიდებდა მას და არწმუნებდა, არ ეტირა.

თავისთავად იფულისხმება, რომ გრაფი მეტისმეტად აფორიაქებული დამხვდა, ისუდაც ჩია და უღონო, კიდევ უფრო გამხდარი და ლოყებჩაყვნილი ჩანდა, გაფითრებული იყო, ტუჩები ცივბანივით უცახცახებდა, თავზე თეთრი ცხვირსახოცე შემოეხვია, რომლისგანაც მთელ ოთახში ძმრის მძაფრი სუნს იდგა, როგორც ეს შევედი, ტაბტზე მწოლარე უცნაურად წამობტა, ბალათის კალთები რაღა შეშოიბვია და ჩემკვხ გამოექანა.

— ხედავ? — დაიწყო ცახცახით, სულშეხუთულმა, — ოჰ! ოჰ!
 კიდევ რამდენიმე გაურკვეველი წამოძახილი აღმოხდა, მერე სახელოზე
 მომქაჩა და ტახტისკენ წამათრია. როგორც კი დავჯექი, მაშინვე ხელ მომე-
 ხუტა და შეშინებულ ფინიასავით აწკმუტუნდა...

— ვინ იფიქრებდა? ჰა? მოიცა, ჩემო კარგო, პლედს დავუფარებ შენს
 ციებს... მოკლეს, საცოდავი! მერე რა ბარბაროსულად მოკლეს! ახლა რა
 სუნთქავს, მაგრამ ექიმი ამბობს, ამაღამ მოკვდებო... ეს რა საშინელი დღე
 გათენდას... ჯერ იყო და, ცამოწმენდილზე ჩემი ცოლი გამომეცბადა... ქირს
 წაუღია იმის თავი... ეს არის ჩემი ცხოვრების საბედისწერო შეცდომა, მე, სე-
 რიოვა, პეტერბურგში მთვრალი დამაქორწინეს, გიმაღავდი, იმიტომ რომ
 მრცხვენოდა, მაგრამ აი, ჩამობრძანდა და შეგიძლია იხილო... უყურე ახლა და
 იტანჯე... ო, ჩემი წყეული სისუსტის ბრალია ყველაფერი! თავდავიწყებისა
 და არყის გავლენით რას არ ჩავიდენ! ცოლის ჩამოსვლა პირველი საჩუქარი
 იყო, ოლგას ამბავი — მეორე... ახლა მესამეს ველი... ვიცა, კიდევ რაც მოხ-
 დება... ვიცო! ნამდვილად შევიშლები და ეგ იქნება.

გრაფმა კიდევ სამი ქიქა არაყი გადააქრა, წაიტირა, ნამდვილი სახედარი,
 ლოთი და არამზადა ვარო, განაცხადა და მღელვარებისგან ენაარეულმა ამი-
 წერა ნადირობისას მომხდარი დრამა... მიამბო დაახლოებით შემდეგი: ჩემი
 წასვლიდან ოცი, ოცდაათი წუთის შემდეგ, როცა სოზიას ჩამოსვლით გამოწ-
 ვიული გაოცება ცოტათი ჩაცხრა და საზოგადოების გაცნობის შემდეგ იგი
 დიასახლისის როლის შესრულებას შეუდგა, უეცრად გამგმირავი, სულის შემ-
 ძვრელი კვილი მოისმა. კვილი ტყის მხრიდან მოისმა და ოთხჯერ მაინც გა-
 იმეორა ექომ, ხმა ისეთი უცნაური იყო, რომ ადამიანები მაშინვე ფეხზე წამო-
 ცვიდნენ, ძაღლები აყუფდნენ, ცხენებმა ყურები დაცქვიტეს, არაბუნებრივი
 კვილი იყო. მაგრამ გრაფმა მაინც შეიცნო ქალის ხმა... ამ ხმაში სასოწარ-
 კვეთა, საშინელება ისმოდა... ასე უნდა კოვდნენ ქალები, როცა მოჩვენებას
 გადაეყრებიან ან ბავშვის უეცარ სიკვდილს შეესწრებიან... შეშფოთებულმა
 სტუმრებმა გრაფს შეხედეს, გრაფმა — მათ... სამიოდე წუთით სამარისებური
 დუმბილი გამეფდა...

და ვიდრე ბატონები ერთმანეთს მღუმარედ შესცქეროდნენ, მეეტლები
 და ლაქიები იქით გაცვივდნენ, საიდანაც კვილი მოისმა. უბედურების პირ-
 ველი მაცნე ლაქია იყო, ბებერი ილია, ის ტყიდან გამოვარდა, გაფითრებუ-
 ლი, თვალბდაკვეტილი, რაღაცის თქმას ცდილობდა, მაგრამ ქოშინი და
 მღელვარება სულს უხუთავდა, ბოლოს, თავს მოერიო, პირჯვარი გადაიწერა
 და ძლივს ამოთქვა:

— კალბატონი მოკლეს!
 რომელი კალბატონი? ვინ მოკლა? მაგრამ ილიამ ამ კითხვებს ვერ უპა-
 სუბა... მეორე მაცნის როლი წილად ხვდა ადამიანს, რომელსაც არავინ ელო-
 და და რომლის გამოჩენამაც ყველას თავხარი დასცა, თავხარდამცემი იყო
 მისი უეცარი გამოჩენაც და შესახედაობაც... როცა გრაფმა ის დაინახა და გა-
 ახსენდა, რომ ოლგა ტყეში სეირნობდა, გული შეუღონდა და საშინელი წი-
 ნათგრძნობისაგან მუხლები მოეკვეთა.

ეს იყო პიოტრ ეგორიჩ ურბენინი, გრაფის ყოფილი მოურავი და ოლ-
 გას ქმარი, ჯერ მძიმე ნაბიჯებისა და ფიჩხის მტვრევის ხმა მოისმა... თითქოს
 ტყიდან დათვი მოიკვლევდა გზას, მერე გამოჩნდა უბედური პიოტრ ეგორი-
 ჩის ზორბა სხეული... ტყისპირაზე გამოსულმა ხალხი რომ დაინახა, ერთი ფე-

ბით უკან დაიხია და გაშეშდა. ორიოდ წუთს ჩუმად იყო. არ იძვროდა და ამიტომ მისი შეთვალეობა ადვილი იყო... საყოველღეო რუხი პიჯაკი და შარვალი ეცვა. უკვე გვარიადად გაცვეთილი... თავზე ქვედა/წინა/ხურა. აბურდული თმა ოფლიან შუბლსა და საფეთქლებზე მისწებებოდა... ჩვეულებრივ წითელი, ზოგჯერ კი ლურჯ-წითელი სახე უჩვეულოდ გამოიყურებოდა... თვალები გიჟისა ჰქონდა. ტუჩები და ხელები უცახტავად იყვნენ.

ყველაზე საზარელი კი, რამაც უწინარესად მიიქცია გაოცებულ მაყურებელთა ყურადღება, მისი სისხლიანი ხელები იყო... ორივე ხელი და მანკეტები სქლად დაეფარა სისხლს, თითქოს სისხლიან აბაზანაში ამოევლოთ.

სამწუთიანი გაშეშების შემდეგ ურბენინი თითქოს ძილიდან გამოფხიზლდა. თურქულად ჩაჯდა იქვე, ბალახზე და ამოიკვნესა. ძაღლები, რომელთაც უჩვეულო რაღაც იგრძნეს, გარს შემოერთყნენ და ყეფა ატეხეს... ურბენინმა ამდვრეული მზერა მოავლო ირგვლივ, ორივე ხელი თვალებზე აიფარა და ხელახლა გაშეშდა...

— ოლგა, ოლგა, ეს რა ჩაიდინე! — ამოიკვნესა მან. ყრუ ქვითინი აღმოხდა მკერდიდან და გოლიათური მხრები შეურხია... როცა სახიდან ხელები მოიშორა, მაყურებლებმა მის ლოყებსა და შუბლზეც დაინახეს სისხლი, რომელიც ხელებიდან სახეზე გადაუვიდა...

აქამდე რომ მივიდა, გრაფმა ხელი ჩაიქნია, კრუნჩხვით გადააკრა არაყი და განაგრძო:

ამის შემდეგ ჩემი მოგონებები ირევა. შეგიძლია წარმოიდგინო როგორ გამაოგნა მომხდარმა ამბავმა, როგორ დავკარგე აზროვნების უნარი... არაფერი არ მახსოვს. რაც მერე იყო! მაგონდება მხოლოდ, რომ კაცებმა ტყიდან გამოიტანეს ვილაცის კაბაშემოხებული სისხლიანი სხეული... არ შემეძლო მისი შეხედვა! ჩადეს ეტლში და წაიღეს... არც კვნესა გამიგონია, არც ტირილი... ამბობენ, ფერდში სწორედ ის ხანჯალი გაურკვეს, რომელსაც მუდამ ატარებდაო... გახსოვს? მე ვაჩუქე ის ხანჯალი. ბლაგვი იყო, უფრო ბლაგვი, ვიდრე აი ამ ქიქის პირი... რა ძალა უნდა ჰქონოდა მკვლელს, რომ ასე ჩაერკო! მიყვარს. ძმავ, კავკასიური იარაღი, მაგრამ ახლა დანახვა აღარ მინდა. ხვალვე ვუბრძანებ გადაადგონ!

გრაფმა კიდევ დალია არაყი და განაგრძო:

— რა სამარცხვინო ამბავია! რა საზიზღრობაა! მოვიყვანეთ ეტლით... ყველა შეწუხებულია, თავზარდაცემული. და უცებ, ეშმაკმა წაიღოს ამ ბოშების თავი და ტანი, ისეთი სიმღერა დააგუგუნეს! ჩამწყრივდნენ, ოხრები და ღრიალებენ!.. დიდებული შეხვედრა უნდოდათ, ძალზე უადგილოდ კი გამოვიდა! ივანე-სულელიც არ იყოს, კაცის დასაფლავება რომ ნახა და აღტაცებულმა იყვირა: ათრევთ და ვერ გადაათრევთო! ასეა, ძმავ! მინდოდა სტუმრებისთვის მესიამოვნებინა, ბოშები მოვიწვიე, ყველაფერი კი უკუღმა გამოვიდა. ბოშები კი არა, ექიმები და მღვდლები უნდა მომეწვია. ახლა აღარ ვიცი, რა ექნა! რა უნდა გავაკეთო? არაფერი არ ვიცი, გინდა მომკალი!.. მადლობა მამა ივრემიას, როგორც კი გაიგო რა მოხდა, მაშინვე მოვიდა საზიარებლად. მე ვერც კი მოვიფიქრებდი მის მოწვევას. გემუდარები ძმავ, შენ გაუძეხი დავიდარაბას! ღმერთმანი, ლამის კკუაზე შევიშალო! ჭერ ცოლის ჩამოსვლა, მერე მკვლელობა... ოჰ, ღმერთო!.. სად არის ახლა ჩემი ცოლი? ნახე?

— ვნახე. კშეხოცკისთან ერთად ჩაის მიირთმევს.

— ესე იგი, ძმასთან ერთად. კშეხოცკი დიდი არამზადაა! პეტერბურგიდან რომ ჩუმად გამოვებოდი. იუნოსა და ამეკიდა... რამდენი ფული გამრამ-
ცინკლა ამ ხნის მანძილზე. კაცი ვერ იტყვის.

გრაფთან დიდხანს სალაპარაკოდ არ მეცალა. ავდექი და გამრამ-
მართე.

— მისმინე. — შემაჩერა გრაფმა. — მე.. მეც ხომ არ გამოყრის დანას
ეს ურბენინი?

— ოლგას განა იმან გაუყარა?

— იმან. აბა მაშ ვინ? ერთი ვერ გამიგია მხოლოდ. საიდან განხდა იქ
რა ეშმაკმა მოიყვანა ტყეში? მაინცდამაინც იმ ტყეში? დავუშვათ, ჩასაფრე-
ბული იყო და გველოდა. მაგრამ საიდან იცოდა, რომ სწორედ იქ მოვისურ-
ვებდით შეჩერებას და არა სხვაგან?

— შენ საერთოდ არაფერი არ გესმის, — ვუთხარი მე. — ამიტომ ერთ-
ხელ და სამუდამოდ გათხოვ... თუ ამ საქმეს მე ვიკისრებ, შენი მოსაზრებე-
ბით ნუ შემაწუხებ... კეთილი ინებე და მხოლოდ ჩემს შეკითხვებს უპასუხე.
სხვას ნურაფერს იტყვი.

გრაფს თავი ვანებე და იმ ოთახისკენ გავემართე. სადაც ოლგა იწვა!...
ოთახში პატარა ცისფერი ლამპა ენათო, მისი შუქი სუსტად ანათებდა სა-
ხეებს... წერა და კითხვა ასეთ სინათლეზე შეუძლებელი იყო. ოლგა თავის სა-
წოლზე იწვა. თავი შეზვეული ჰქონდა. მხოლოდ ძალზე გაფითრებული, წაწვეტე-
ბული ცხვირი და დაბუჭული ქუთუთოები მოუჩანდა. ჩემი შესვლისას მკერდი
გაშიშვლებული ჰქონდა. ზედ ყინულიან ბუშტს ადებდნენ. ალბათ ჭერ კო-
დეც ცოცხალი იყო. ორი ექიმი დასტრიალებდა თავს. თვალმომოკუტული
პაველ ივანიჩი გაუთავებელი კშენა-სრუტუნით უსმენდა მისი გულის ფეთ-
ქვას. არაქათგამოცლილი მაზრის ექიმი, რომელიც თვითონაც არ ჰგავდა ჯან-
მრთელს, სავარძელში იჯდა საწოლის გვერდით და ჩაფიქრებული ვითომ მაჯას
უთვლიდა ავადმყოფს. მამა ივრემიას ის იყო მოეთავებინა თავისი საქმე,
ჯვარს ეპიტრახილში ახვევდა და წასვლას აპირებდა...

— ნუ ნალვლობთ ასე ძალიან, პიოტრ ეგორიჩ! — ამბობდა იგი და კუთ-
ხისკენ იყურებოდა. — ყველაფერი ღვთის ნებაა. ღმერთს შეევედრეთ.

კუთხეში. ტაბურეტზე იჯდა ურბენინი. ისე შეცვლილიყო, რომ ძლივს
ვიცანი. ბოლოდროინდელ უსაქმურობასა და ლოთობას ძლიერი კვალი დაეჩ-
ნია მის გარეგნობასა და ტანსაცმელზე. სამოსი ერთიანად შემოსცვეთოდა,
სახე დაბერებოდა. უძრავად იჯდა უბედური, თავი მუშტებზე ჩამოედო და
საწოლს მიშტერებოდა. სახე და ხელები ისევე სისხლიანი ჰქონდა... დავიწ-
ყებოდა დაბანა...

1. აქ წამოიღია ორი სტრაქონი. — ა. ჩ.

2. შეთხვეული უსრადლებას მივანუობ ერთ გარემოებას: კამიშოვი კოველთვის ბევრს
ლაპარაკობს თავის სულიერ მდგომარეობაზე. მაშინაც ვი, როცა პოლიკარპეს ეკამათება. ამ-
ჯერად კი არაფერს ამბობს იმ შთაბეჭდილებაზე, რაც მომაკვდავი ოლგას ნახვამ მოახდინა მა-
ახე. კფექრობი, ეს აქ განხრავია გამოტოვებულა. — ა. ჩ.

აი, წინათგრძნობავ ჩემი სულისა და ჩემი საბრალო ჩიტის წინასწარმეტყველებავ!

როცა ჩემი კეთილშობილი, ჩემს მიერ მოკლული ფრინველი წამოიძახებდა ხოლმე ფრაზას ცოლის მკვლელ ქმარზე, თვალწინ ყოველთვის ტრბენინი დამიდგებოდა ხოლმე. რატომ?.. ვიცოდი, რომ ექვიანი ექვიანად ხოცავდნენ მოლაღატე ცოლებს. მაგრამ ისიც ვიცოდი, რომ მსხვერპლები ადამიანს არ კლავდნენ... ამიტომ თავიდან ვიშორებდი იმ აზრს, რომ ოღვა შეეძლო ქმარს მოეკლა. ეს აბსურდად მეჩვენებოდა. „მკვლელია თუ არა?“ — ვკითხვო საკუთარ თავს. როცა მისი ვასაცოდავებული სახე დავინახე, და მართალი გითხრათ, გამიჭირდა დადებითი პასუხის გაცემა. მიუხედავად სისხლში მოსვრილი მისი ხელებისა და თავ-პირისა.

„მას რომ მოეკლა, მაშინვე ჩამოიბანდა სისხლს სახიდან და ხელებიდან... — გამახსენდა ჩემი ნაცნობი გამომძიებლის დებულება. — მკვლელები ვერ იტანენ თავიანთ მსხვერპლთა სისხლს“.

ცოტა რომ ტვინი გამენძრია, კიდევ უამრავ ამგვარ დებულებას გავიხსენებდი, მაგრამ არ იყო საჭირო წინ გახტომა და ნაადრევი დასკვნებით თავის გამოჭედვა.

— სალაძი, ჩემო ბატონო! — მომმართა მაზრის ექიმმა. — მობარული ვარ, რომ თქვენ მაინც მობრძანდით... მითხარით, თუ შეიძლება, ვინ არის აქ პატრონი?

— აქ არავინ არის პატრონი... აქ ქაოსი მეფობს. — ვთქვი მე.

— მშვენიერი გამოთქმაა, მაგრამ მე შელავათს ვერ მაძლევს. — ბრაზიანად ჩაახველა მაზრის ექიმმა. — სამი საათია ვებეწეები, ერთი ბოთლი პორტვინი ან შამპანური მომიტანეთ-მეთქი, მაგრამ არავინ არის გამკითხავი! ყველა დაყრუვდა! ყინულიც ეს წუთია მოიტანეს, თუმცა სამი საათის წინ ვუბრძანე, იშოვეთ-მეთქი, რასა ჰგავს ეს? ადამიანი კვდება, ესენი კი თითქოს მასხარად იგდებენ! გრაფი თავის კაბინეტში ლიჭიორებს მიირთმევს. აქ კი ერთი ჭიქაც არ მოაქვთ! ქალაქში მინდა გავგზავნო კაცი, აფთიაქში, — შეუბნებიან, ცხენები გაქაფულები არიან და წამსვლელოც არავინ არის, ყველა მთვრალიაო... ჩემთან, საავადმყოფოში მინდოდა ვინმეს გავგზავნა წამლებისა და სახვევებისთვის და, მოიღეს მოწყალება, მომცეს ვიღაც ლოთი, ფერზე რომ ძლივს იდგა, ორი საათის წინ გავგზავნე და რა გამოვიდა? თურმე ეს წუთია წასულა! ამისთანა განუკითხაობა გაგონილა სადმე? ყველა მთვრალია, ყველა უხეშობს, ყველა ხეპრეა! ნამდვილი იდიოტები არიან! ღმერთს ვეფიცებით, ჩემს სიცოცხლეში პირველად ვხედავ ასეთ უსულგულო ხალხს!

ექიმი სამართლიანად ბრაზობდა, არაფერს არ აზვიადებდა, პირიქით... ყველა იმ უმსგავსობის, უწესობის და სისაძაგლის გადმოსანთხევად, რაც გრაფის მამულში ხდებოდა, მთელი ღამეც არ ეყოფოდა. უსაქმურობით და უპატრონობით გადაგვარებული მსახურები პირდაპირ ამაზრზენნი იყვნენ, ვერ ნახავდით ვერც ერთ ლაქიას, გაპირუტყვეებული, ქონმორეული ადამიანის პროტოტიპად რომ არ გამოგდგომოდათ.

მე ღვინის საშოვნელად წავედი, ერთი-ორი სილაქის ფასად შამპანურიც ვიშოვე და ვალერიაანის წვეთებიც, რითაც აუწყრელი სიხარული მივანიჭე მე-

დოკუმენტს, ერთი საათის შემდეგ¹ საავადმყოფოდან ფერწალი მოვიდა და რაც
საჭირო იყო, ყველიფერი მოიტანა.

პაველ ივანოვიჩმა როგორღაც მოახერხა და ოლგას პირში სუფრის თევ-
ზით შამპანური ჩაასხა. მან ჩაყლაპა და დაიკვნესა. მერე კანქვეშა შეღებვა-
ნეს პროფმანის წვეთების მაგვარი რაღაც.

— ოლგა ნიკოლაევნა! — ყურში ჩასძახა მაზრის ექიმმა.
კოლა-ევნა!

— არა მგონია, გონს მოვიდეს! — ამოიხრა პაველ ივანოვიჩმა. — ბევ-
რი სისხლი დაკარგა, თანაც თავში აქვს დარტყმული რაღაც ბლაგვი იარაღი.
ალბათ ტვინის შერყევაც ექნება.

შერყეული ჰქონდა ტვინი თუ არა, ვერ გეტყვით, მაგრამ ოლგამ თვალე-
ბი გაახილა და წყალი მოითხოვა... აღმგზნებმა საშუალებებმა იმოქმედეს.

— ახლა შეგიძლიათ ჰკითხოთ, რაც გჭირდებათ... — იდაყვი გამკრა პა-
ველ ივანოვიჩმა. — ჰკითხეთ.

საწოლთან მივედი. ოლგას მზერა ჩემკენ იყო მომართული.

— სადა ვარ? — მკითხა მან.

— ოლგა ნიკოლაევნა! — დავიწყე მე. — მცნობთ, ვინა ვარ?

ოლგამ რამდენიმე წამს მიყურა და თვალები დახუჭა.

— დიახ! — ამოიკვნესა მან. — დიახ!

— ზინოვიევი გახლავართ, სასამართლოს გამომძიებელი, პატივი მქონ-
და თქვენი ცნობისა, და, თუ გაიხსენებთ, თქვენი ხელისმომკიდვეც ვიყავი
ქორწილში...

— შენა ხარ? — ამოიჩურჩულა ოლგამ და მარცხენა ხელი წინ გაიწო-
და. — დაჯექი...

— ბოდავს! — ამოიხვნეშა კუტამ.

— მე ზინოვიევი ვარ, გამომძიებელი... — განვაგრძობდი მე. — თუ გახ-
სოვთ, სანადიროდაც გახლდით... როგორ გრძნობთ თავს?

— ჰკითხეთ ის, რაც საჭიროა! — წამჩურჩულა მაზრის ექიმმა. — ვერ
დაგპირდებით, რომ გონებაზე დიდხანს იქნება...

— გთხოვთ, ნუ მასწავლით! — გავვულისდი მე. — თვითონ ვიცი, რა
უნდა ვკითხო... ოლგა ნიკოლაევნა. — განვაგრძე და ისევ ოლგას მივუბრუნ-
დი. — იქნებ გაიხსენოთ დღევანდელი დღის ამბები, მე მოგებმარებით... პირ-
ველ საათზე ცხენზე შეჯექით და სხვებთან ერთად სანადიროდ წაბრძანდით...
ნადირობა ოთხ საათს მაინც გრძელდებოდა... მერე ტყისპირას შევისვენეთ...
გახსოვთ?

— და შენ... შენ... მო...

— მოვეალი მექვიშია? მას შემდეგ რაც მოვეალი დაჭრილი მექვიშია,

1. მკითხველის ყურადღება ვიდრე ერთ, ძალზე მნიშვნელოვან გარემოებაზე მინდა შევა-
ჩერო. 2-3 საათის მანძილზე ბატონი ემიშოვი მხოლოდ ოთახიდან ოთახში დადის, ექიმებთან
ერთად მოამსახურებებს კაცხავს, უხვად არიგებს სილაქებს და ა. შ. ვინა ჰკავს იგი სასამართ-
ლოს გამომძიებელს? ეტყობა, არ ჩქარობს და ცდილობს როგორღაც გაიყვანოს დრო აშკარაა,
იციან ვინ არის მკვლელი. საყურადღებოა ქვემოთ აღწერილი, ყოველად გაუმართლებელი ჩხრე-
კა კოტის ოთახში და ბოშათა დაკითხვა, რაც დაცინვას უფრო ჰკავს, ეს ყოველივე მხოლოდ
დროის ელასტიკურად შეიმღებოდა მოემოქმედათ. — ა. ჩ.

ღვეული იყო. ეს სიგრძივი ნაროვევი დაახლოებით სამი გოჯის ზომისა. ალბათ გადაყვანის ან გახდის დროს აჩნდა: შეიძლება აღრიხთ იგი ყოფილიყო ოლგას არ უყვარდა დაეერება-გადაეერება: არც ის იყო დასაწყისის მიერ კაბა შესაკეთებლად. ამიტომ, შესაძლოა, ნარღვევს ხავერდის შერყუვის ქვიშ მალავდა. ვფიქრობ, აქ არაფერ შუაშია ბოროტმოქმედების გამმაგება, რაზეც პროკურორის თანაშემწე განსაკუთრებით ხშირად ლეგებს თავის სიტყვაში. ქამრის მარჯვენა მხარე და მარჯვენა ჯიბე სისხლით იყო დამბალი. ამ ჯიბიდან ამოღებული ცხვირსახოცი და ხელთათმანი ეანგისფერ უფორმო ჩერებად ქცეულიყვნენ. მთელ კაბაზე, ქამრიდან შლუეიფამდე, სხვადასხვა ზომისა და ფორმის ლაქებად აჩნდა სისხლი... ამ ლაქების უმრავლესობა, როგორც შემდგომ გამოიჩვენა, ამ შეეტლევებისა და ლაქების სისხლისა ხელების ანაბეჭდი იყო. რომელთაც ოლგა მოჰყავდათ... პერანგი სისხლიანი იყო. უმეტესად მარჯვენა მხარეს, სადაც მჭრელი იარაღით გამოწვეული ნახვრეტი აჩნდა. პერანგიც გაგლეჯილი იყო მარცხენა მხარსა და მაჯასთან. მაჯეტი სანახევროდ მორღვეული ჰქონდა. ოლგას ნივთები — ოქროს საათი, ოქროს გრძელი ძეწკვი, ბრილიანტისთვლიანი გულსაბნევი, საყურეები, ბეჭდები და საფულე, შივ ვერცხლის მონეტით, ხელუბლოებლად ეწყო ტანსაცმელთან. აშკარა იყო, რომ ბოროტმოქმედს ანგარება არ ამოძრავებდა.

სასამართლო-სამედიცინო გაკვეთას, რომელიც ჩემი თანდასწრებით მოახდინეს კუტამ და მაზრის ექიმმა ოლგას სიკვდილის მეორე დღეს, საკმაოდ გრძელი ოქმი მოჰყვა. რომელსაც აქ ზოგადად მოვიყვან. გარეგანი შემოწმებით ექიმებმა შემდეგი დაზიანება აღმოაჩინეს: თავზე, მარცხენა საფეთქელსა და თხემის ძვალს შორის — ერთნახევარი დუიმის სიგრძის, ძელოამდე დასული კრილობა აჩნდა კრილობის ნაპირები უსწორმასწორო იყო — ეტყობა კრილობა ბლაგვი იარაღით იყო მიყენებული. როგორც შემდგომ დაეადგინეთ, ხანჯლის ბუდით, კისერზე, კისრის ძალებს გასწვრივ. უკანა მხრიდან, ნახევარკალივით აჩნდა წითელი ზოლი. ამ ზოლის მთელ სიგრძეზე კანის დაზიანება და უმნიშვნელო სისხლის ჩაქცევები შეინიშნებოდა მარცხენა ხელზე, მაჯის ცოტა ზემოთ ოთხი ჩალურჯებული ლაქა ეტყობოდა, ერთი ზურგის მხარეს. დანარჩენები ხელის გულისკენ. ალბათ, თითების ნაკვალევი. ეს აზრი იმითაც მტკიცდებოდა, რომ ერთ ლაქაზე პატარა განავაწრიც აჩნდა თრჩხილისაგან... ამ ლაქების შესაბამის ადგილზე, როგორც მკითხველს ახსოვს, კურთყუის მარცხენა სახელოც გარღვეული იყო და პერანგის მანეტიც სანახევროდ მოგლეჯილი... მეოთხე და მეხუთე ნეკნა შორის, იმ ადგილას, სადაც პირობითად გაივლება ილღის ფოსოდან დაშვებული ვერტიკალური ხაზი, დილა, დია კრილობა ჩანდა. დაახლოებით დუიმის სიგრძისა. კრილობის ნაპირები სწორი იყო, შედედებული სისხლით გაყენთილი... კრილობა გამჭოლო ჩანდა... მიყენებული იყო მჭრელი იარაღით, როგორც წინასწარი მონაცემებით შეიძლებოდა გვევარაუდა, ხანჯლით, რომლის სიგანე ზუსტად შეესაბამებოდა კრილობის ზომას.

შინაგანმა შემოწმებამ გვიჩვენა მარჯვენა ფილტვისა და პლევრის კრილობა, ფილტვის ანთება და სისხლჩაქცევა პლევრის ღრუში.

რამდენადაც მახსოვს, ექიმებმა ასეთი დასკვნა გამოიტანეს ა) სიკვდილის მიზეზი გახლდათ სისხლნაკლებობა, რაც გამოიწვია სისხლის დიდი რაოდენობით დაკარგვამ. სისხლის დაკარგვა აიხსნებოდა გამჭოლი კრილობით მკერდის მარჯვენა მხარეს, ბ) თავის კრილობა შეიძლებოდა მძიმე დაზიანე-

ბად ჩავვეთვალა. მკერდისა კი უეჭველად სასიკვდილო იყო: ეს უკანასკნელი უნდა მიჩნეულიყო სიკვდილის უშუალო მიზეზად. გ) თავის ქრილობა ნებელი იყო ბლაგვი იარაღით. მკერდისა კი მკრელით. თანაც (დ) ყველა ზემოთ აღწერილი დაზიანება არ შეიძლებოდა გამოწვეულიყო გარდაცვლილის საკუთარი ხელით და ე) ქალის ღირსებას უნდა ადგილი არ უნდა ჰქონოდა. დიდი ხნით რომ არ გადავდო და ძერე გაგორება არ მომიხდეს. მკითხველს ახლავე გავაცნობ: მკვლელობის სურათს, რომელიც კვამის გასინჯვის, ორი-სამი კაცის დაკითხვისა და გაკვეთის ოქმის გაცნობის შედეგად მიღებული პირველი შთაბეჭდილებებით დაეხატე.

ხალხს გამოჩენილი ოლგა ტყეში სეირნობდა. ოცნებამ გაიტაცა თუ ავბა ფიქრებმა გაიტყუეს (მკითხველს ახსოვს მისი გუნებ-განწყობა იმ საბედისწერო საღამოს). შორს შევიდა ტყის სიღრმეში. აქ შემოხვდა მკვლელი. ფიქრებში ჩაფლული ქალი ხის ძირას იდგა. მას მიუახლოვდა ვიღაც და გათვლიაპარაკა... ეს კაცი საუკვოდ არ მოეჩვენა. თორემ უეჭველად მშველელს უხმობდა. მაგრამ ძახილი ასეთი სულის შემძვრელი არ იქნებოდა. საუბრის დროს მკვლელი მარცხენა ხელში ჩააფრინდა. თანაც ისეთი ძალით, რომ ქურთუკის სახელოც გაუხია და პერანგისაც. მაჯაზე კი თითების ოთხი ნაკვალევი დაუტოვა. ალბათ სწორედ ამ დროს იკვლა ოლგამ იმ საზარელი იმით, რომელიც ყველამ გაიგონა. — იკვლა ტკივილისაგან და ალბათ იმის გამოც. რომ მკვლელის სახეზე ამოიკითხა მისი განზრახვა. იმიტომ, რომ ქალს მეორედ არ დაეყვირა. ანდა ბოროტი გრძნობით აღესიღმა. მკვლელმა მკერდზე, საყვილოსთან სტაცა ხელი. რაზეც მიუთითებს ორი მოგლეჯილი დილი და წითელი ზოლი კისერზე ამ ჩხლრევა-ქიდილში ოქროს ძეწკვი დაიჭიმა. ბახუჩის და დაწოლისაგან გაჩნდა ის ზოლიც. მერე მკვლელმა თავში ჩასტო რაღაც ბლაგვი — შეიძლება კეტი ან იმ ხანჯლის ბუდე. რომელიც — ალბათ წელზე ეკიდა. — ეშხში შესულმა თუ შეშინებულმა იმით, რომ ერთი ქრილობა საკმარისი არ იქნებოდა, ხანჯალი ბუდიდან ამოაძრო და ძალუმად ჩასტო მარჯვენა ფერდში — ძალუმად-მეთქი იმიტომ ვამბობ, რომ ხანჯალი ბლაგვი იყო.

აი, ასეთი პირქუშია ის სურათი, რომლის დახატვის უფლებაც მქონდა ზემოთ ჩამოთვლილი მონაცემების საფუძველზე. საკითხი, თუ ვინ იყო მკვლელი, არც ისე ძნელი ჩანდა და თავისთავად ირკვეოდა. ჯერ ერთი, მკვლელს ამოძრავებდა არა ანგარება, არამედ რაღაც სხვა მიზანი... მაშასადამე, რომელიმე გზადამნეულ მაწანწალას ან ტბაზე მოთევზავე ბოგანოს მკვლელად ვერ მივიჩნევდით. მსხვერპლის კვილი მძარცველს ხელებს ვერ შეუკრავდა გულსაბნევის ან საათის აცლა ერთი წამის საქმე იყო...

მეორეც, ოლგამ განგებ არ დამისახელა მკვლელი. ამას, რა თქმა უნდა, არ იზამდა. ის რომ უბრალო მძარცველი ყოფილიყო, ჩანდა, მკვლელი მისთვის ძვირფასი ადამიანი იყო და არ სურდა. მისი გულისთვის მკაცრად დასჯილიყო... ასეთი პიროვნება შეიძლებოდა ყოფილიყო მისი შეშლილი მამა. ქმარი, რომელიც არ უყვარდა, მაგრამ რომლის წინაშეც თავი დამნაშავედ მიანიჭდა, გრაფი. რომლის მიმართაც გულის სიღრმეში მადლიერებას გრძნობდა... შეშლილი მამა. მსახურთა ჩვენებით, მკვლელობის საღამოს თავის ტყისპირა სახლში ფეხმოუცვლილად იჯდა და სამაზრო პოლიციის უფროსს სწერდა წერილს ქურდების თაობაზე. დღედაღამ მისი სახლის გარშემო რომ დაძრწოთნებ... ვრავი მკვლელობამდე და მის შემდეგაც სტუმრებს არ მოსცილებია. ისღა რჩებოდა, რომ მკვლელობის მთელი სიძლიერე მხოლოდ ურედელო ვრბე

სათვის, მარტს დასწოლოდა მისი უფულო გამოჩენა. შესახედაობა და სხვა დასარჩენი მშენებელი სამხილო გალდათ

მესამე, ბოლო ხახეში ოლგას ცხოვრება ერთგვანად მიმდინარეობს წარმოადგენდა ეს რომაი ისეთი ხასიათისა იყო. მვეულემბრივ სხლის სამართლის დანიშნულით რომ მოაგრდება. ბებერი, მოყვარულე მამისა, ექვიახობა, ცუმატყევა, გრაფთან — თავის საყვარელს კორწინებიდან ერთი თუ ორი თვის შემდეგ... თუ ასეთი რომაის მშვენიერი გმირი ქალი კვდება, ქურდებსა და ყაჩაღებს ტყუილად ნუ ეძებთ. შეამოწმეთ რომაის გმირები. ამ მესამე პუნქტის თანახმად ყველაზე უფრო შესაფერისი მკვლელი ისევ და ისევ ურბენინი იყო...

წინასწარი დაკითხვა მოზარეულ სასტუმრო ოთახში ჩავატარე. სადაც ოდესღაც მიყვარდა რბილ ტახტზე ჩებივრობა და ბოშა ქალებთან ლალობა... პირველი, ცინც დაკითხე. ურბენინი გახლდათ. ის ჩემთან ოლგას ოთახიდან მოიყვანეს. სადაც ისევ ისე იჯდა კუთხეში მოდგმულ ტახტზე და თვალმოუშორებლივ შესცქეროდა დასარიელებულ საწოლს... წუთით მდუმარედ ადგა ჩემს წინაშე და უახლოდ შემომცქეროდა. მერე, ეტყობა, მიხვდა, რომ სასამართლოს გამოძიებელი ამირება მასთან საუბარს და დაქანცული, დარდისა და ვაგებისაგან გულმოკლეული ადამიანის ხმით ჩაილაპარაკა:

ჯერ სხვა მოწმეები დაკითხეთ. სერგეი პეტროვიჩ, მე კი ბოლოს... არ შემოძლია...

ურბენინი თავის თავს მოწმედ თვლიდა. ან ეგონა, რომ სხვები ფიქრობდნენ ასე...

არა, თქვენი დაკითხვა სწორედ ახლა მიჭირდება. ერთკვი მე — და პრძანდით, თუ შეიძლება...

ურბენინი ჩემს პირდაპირ დაჯდა და თავი ჩაქინდრა, ის გასავათებული იყო, ავადმყოფი, უხალისოდ მპასუხობდა, ძლივს ამოეჩახე ჩვენება...

მან აჩვენა, რომ იგი, პოტრ ეგორიჩ ურბენინი, ახნაური გახლდათ, ორმოცდაათი წლისა, მართლმადიდებლური სარწმუნოების მიმდევარი. ქონდა მიმული მეზობელ ქ-ს მაზრაში. სადაც არჩევით მსახურობდა და ორი სამწლეულის მანძილზე საპატიო მოძრიგებულ მოსამართლედ ითვლებოდა. გაცოტრების შემდეგ მამული დააგირავა და საქიროდ ჩათვალა მუშაობა დაეწყო. გრაფთან მოურავად ექვსი წლის წინ დადგა. აგრონომია უყვარდა და არ ეთაკილებოდა კერძო პირთან სამსახური. საერთოდაც მიაჩნდა, რომ შრომისა მხოლოდ პრიყვებს რცხვენოდათ. გრაფისაგან ჯამაგირს ყოველთვის დროულად იღებდა და სადავო არაფერი ჰქონდა. პირველი კორწინებიდან ქალ-ვაჟი ჰყავდა და ა. შ.

ოლგა დიდი სიყვარულით შეირთო. დიდხანს ებრძოდა მტანჯველ გრძნობას, მაგრამ ვერც გონიერებამ უშველა და ვერც მოწოდული კაცის პრაქტიკული ქაუის ლოგიკამ; იძულებული გახდა აპყოლოდა გრძნობას და დაქორწინებულყო. ოლგა რომ სიყვარულით არ მიჰყვებოდა, იცოდა, მ. გრამ რაკი მეტიმეტად წესიერ და პატიოსან ქალად მიაჩნდა. გადაწყვიტა მ. ოლოდ მისი ერთგულება ეკმარა, მეგობრობა დაემსახურებინა.

როცა საუბარი იმედის ვაცრუებასა და ქალარის შეურაცხყოფას შეეხო, ურბენინმა მთხოვა, არ გველაპარაკა წარსულზე, რომელსაც ოლგას „ღმერთი შეუნდობდა“. ანდა, უკიდურეს შემთხვევაში, შემდეგისთვის გადაგვედო ეს საკითხი.

— არ შემიძლია... მიმძიმს... თანაც, თქვენ სვეთონ ბედავდით,
— კარგი, გადავდოთ შემდეგისთვის... ახლა მხოლოდ ის მოთხარა
თალია თუ არა, რომ სცემდით ცოლს? ამბობენ, ერთხელ ვრადე
უნახეთ და გაართუითო...

ეროვნული
გინგლიფისეა

— ტყუილია... მხოლოდ ხელი ჩავავლე ხელში, იმან კი ტყუილია
ყო და საჩივლელად გაიქცა.

— გრადთან მისი ურთიერთობის ამბავი იცოდით?
— აქო გთხოვეთ, გადავდოთ-მეთქი ეს საუბარი, თან აზრიც არა აქვს
— მხოლოდ ამ ერთ კითხვაზე მიძასუხეთ, ძალიან დიდი მნიშვნელობა
აქვს... იცოდით თუ არა თქვენი ცოლისა და გრადის ურთიერთობის ამბავი?

— რა, თქმა უნდა
— ასე ჩავწერ, დახარჩევს კი, თქვენი ცოლის ლაღატს რაც შეეხება,
შემდეგ ვისაუბროთ... ახლა სხვა საკითხზე გადავიდეთ, სახელდობო, გათხოვ
ამიხსნათ, როგორ მოხვდით გუშინ ტყეში, სადაც მოკლეს ოლგა ნიკოლაე
ნა... აქო თქვით, ქალაქში ვიყავით... საიდან გაჩნდით ტყეში?

— დიახ, ქალაქში ვცხოვრობ, ჩემს დასთან, მას შემდეგ, რაც ადგილი
დავკარგე... ახალ სამუშაოს ვეძებდი და თან ვლოთობდი სიმწროსაგან... ამ
ფეში განსაკუთრებით ბევრს ვსვამდი... წინა კვირა, მაგალითად, სულ არ მარ
ხსოვს, იმიტომ რომ არც კი გამოვღებინებულვარ, გუშინწინაც მაგრად და
ვითვერი... ერთი სიტყვიცა, ჩემი საქმე წასულია, საბოლოოდ წასული...

— თქვენ იმის თქმას აპირებდით, თუ როგორ მოხვდით გუშინ ტყეში...
— დიახ... გუშინ დილით ადრე გამეღვიძა, ოთხი საათი იქნებოდა, თავი
მტკიოდა წინადლის სმისაგან, მთელი სხეული მტკებდა, თითქოს ცხელება შე
მეყარაო... ვწევარ საწოლში, ფანჯრიდან ვხედავ, როგორ ამოდის მზე და მარ
სენდება ათასი რამ... გული დაძიმებდა, ოლგას ნახვა მომინდა, მომინდა კო
დევ ერთხელ შემეხედა, იქნებ უკანასკნელადაც... ბრაზი და სევდა ერთად
მომერია... ჩიბიდან ამოვიღე ასი მანეთი, გრადმა რომ გამომიგზავნა, დაეხედა
მერე ფეხებით შევდექი ზედ, ვქელე და ვქელე, ბოლოს გადავწყვიტე, წავ
სულიყავი და სახეში შესროლა ეს მოწყალება მისთვის რაც არ უნდა მმო
რი და ჩამოფლეთილი ვიყო, სვეთარ, ღირსებას მაინც არ ვაყვიდი, ბოლო
თუ ვინმე ჩემს მოსუიდეას აპირებს, ამას პირად შეურაცხყოფად ვთვლი, მო
და, ამას ვამბობდი, ოლგას დანახვა მომინდა-მეთქი, იმ მაცთუნებლისთვის, ეს
ცხვირ-პირში მინდოდა მიმეყარა მისი ფეხლები ისე ამიტაცე ამ სურვილი
რომ კინალამ კეუაზე შევიშალე, აქ ჩამოსასვლელად ფეხი არ შეკონდა, იმ
ასი მანეთის დახარჯვა კი არ შემეძლო, იმიტომ ფეხით დაეადექი გზას, მად
ლობა ღმერთს, ნაცნობ ვლებს შევხვდი და იმან თრ შაფრად გამომატარა
თურამეტი ვერსი თავისი ოთხთვალათი, თორემ ჭერაც გზაში ვიქნებოდი, ვლუ
ხმა ტენევიში გადმომსვია, იქიდან ფეხით გამოვწიე აქეთ და ოთხი საათისთვის
მოვედი კიდეც.

— ვინმემ ვნახათ აქ იმ დროს?
— დიახ, დარაჯი ნიკოლაი იჯდა ჭიშკართან და იმან მოთხრა, ბატონები
შინ არ არიან, საჩადიროდ წაბრძანდნენო ფეხზე ძლივს ვიდექი დაქანცულო
ბისაგან, მაგრამ ცოლის ნახვის სურვილი ტკივილზე უფრო ძლიერია იყო, წუ
თიც არ დაშისვენია, ისე წავედი საჩადირო ადგილისაკენ, გზას არ ვაყვივი,
ტყე-ტყე გადავედი... ყოველ ხეს ვიცნობ და გრადის ტყეში ისევე ძნელად
დავიბნევი, როგორც საკუთარ სახლში.

— ტყე-ტყე სიარულისას ხომ შეიძლებოდა ასცდენოდით მონადირეებს?
— არა გზას ძალიან არ დაეშორებოდა. სროლის ხმაც მესმოდა და სა-
უბარიც.

— ალბათ არ გეგონათ, რომ ტყეში საკუთარ ცოდს შესწავლიდით.

ურბენინმა გაოცებით შემომხედა. ცოტა დაფიქრდა და მიტხრა:

— მაპატიეთ, მაგრამ თქვენი შეკითხვა მიკვირს. მონადირეების იცის, როდის შემოხვდება მგელი, უბედურების წინასწარ განკურნება კი მით უფრო შეუძლებელია. ღმერთი მოულოდნელად მოგივლენს. აი, თუნდაც ეს საშინე-
ლი შემთხვევა ავიღოთ... მივდივარ თბმელნარში, სადარდელსა და სამწუნა-
როს არაფერს ველო, გული ისედაც დარღითა და ვარამით მაქვს საესე. უეც-
რად საშინელი კვილი მესმის. ხმა ისეთი მკვეთრი იყო, რომ ყური მომჭრა...
გავიქეცი იქითკენ...

ურბენინს ტუჩები მოეღრიცა. ნიკაპი აუცახცახდა. თვალები აახამხამა და აქვითინდა.

— გავიქეცი იქითკენ და რას ვხედავ... ოღვა ძირს გდია, თმა და შუბლი გაისხლიანებული აქვს, საბე-შეშლილი, ვყვირი, სახელს ვეძახი... არ იძვრის...
კოცნი, ხელში ვიყვამ...

ურბენინს სული შეეხუთა და საბეზე საბელო აიფარა. ცოტა ხნის შემდეგ განაგრძო:

— არამზადა არ დამინათავს... როცა ოღვასკენ გაეშობოდი, ვილაცის არქა-
რებული ხაბიჭების ხმა მომესმა... ალბათ ის იყო.

ეს ყველაფერი კარგად მოგიგონიათ, პიოტრ ეგორიჩ, ვთქვი მე. —
მაგრამ უნდა გითხრა, რომ გამომძიებლებს მაინცდამაინც დადად არ სჯერათ
ისეთი იშვიათი ამბებისა, როგორიცაა თქვენი შემთხვევათა გასეირნებისა და
მკვლევლობის ურთიერთდამთხვევა.

— მომიგონია? — იკითხა ურბენინმა და თვალები გაუფართოვდა. —
მე არაფერი არ მომიგონია...

უეცრად გაწითლდა და წამოდგა.

— თქვენ თითქოს ეჭვი გეპარებათ ჩემზე... ჩაიბურტყუნა მან... —
ეჭვის მიტანა ყველაზე შეიძლება, მაგრამ თქვენ ხომ მაინც დიდი ხანია მიც-
ნობთ, სერგეი პეტროვიჩ... ცოდვად ჩაგეთვლებათ ჩემთვის ამ საქმის დაბრა-
ლება... განა არ მიცნობთ?

მე კი მჯერა, რომ ყველაფერი სწორია... მაგრამ ჩემი პირადი აზრი
აქ არაფერს შუაშია... პირადი აზრის გამოთქმის უფლებას კახონი მხოლოდ
ნაფიც მსაჯულებს აძლევს, გამომძიებლის ხელში მხოლოდ სამხილს აქვს ძა-
ლა... სამხილი კი ძალიან ბევრია, პიოტრ ეგორიჩ.

ურბენინმა შიშით შემომხედა და მხრები აიჩეჩა.

— რა სამხილიც არ უნდა გქონდეთ. — ჩაილაპარაკა მან. — ხომ უნდა
გესმოდეთ... განა მე შემიძლია... მე! და მერე ვისი?! მწყურის ან შეკვიშიას
მოკვლა კიდევ პო, მაგრამ ადამიანისა... იმ ადამიანისა, რომელიც სიცოცხლეს
მერჩია, რომელზე ფიქროც ჩემს უბედურ ყოფას მზესავით ანათებდა... გა-
ნა ჩემზე ეჭვის მოტანა შეიძლება?!

ურბენინმა ხელი ჩაიქნია და დაქდა.

— ისედაც სიკვდილი სანატრელი გამხდომია, თქვენ კი შეურაცხყოფას
მაყენებთ! ვინმე უცნობი ჩინოვნიკი რომ იყოს, კიდევ არაფერი, მაგრამ თქვენს
სერგეი პეტროვიჩ... ნება მომეცით, წავიდე!

— შეგიძლიათ... ხვალ კიდევ დაგიტოხავთ, პიოტრ ეგორიჩ, ჭერჭერობით კი იძულებული ვარ დაგაპატიმროთ... იმედი მაქვს, ხვალინდელ დაკითხვამდე კარგად ასწონ-დასწონით თქვენს წინააღმდეგ არსებულ ყველა სამხილს, ^{როს} ~~როს~~ ტყუილად არ დაგვაკარგვინებთ და დანაშაულს აღიარებთ. ^{დარწმუნებულ} ~~დარწმუნებულ~~ ვარ, რომ ოლგა ნიკოლაევნა თქვენი მოკლულია... დღეს მეტი ^{კადრატის} ~~კადრატის~~ გეტყვი... შეგიძლიათ წახვიდეთ.

ესა ვთქვი და ქალაღებს მივუბრუნდი... ურბენინმა გაოგნებულმა შე-
მომხედა, წამოდგა და როგორღაც უცნაურად გაფარჩხა ხელები.

— ხუმრობთ თუ... მართლა ამბობთ? — იკითხა მან.

— ახლა ხუმრობის დრო არ არის... — ვთქვი მე. — შეგიძლიათ წახვი-
დეთ.

ურბენინი ისევ ისე იდგა, შევხედე, გაფითრებული და დაბნეული დას-
ჩერებოდა ჩემს ქალაღებს.

— ხალები რატომ გაქვთ სისხლიანი, პიოტრ ეგორიჩ? — ვკითხე მე.

მან დახედა თავის ხელებს, რომლებიც ისევ სისხლით ჰქონდა მოსვრილი და თითები შეარხია.

— რატომ? კმ... თუ ეს არის ერთ-ერთი სამხილი, მაშინ ეს სამხილი არ ვარგებულა... სისხლში მცურავი ოლგა რომ ავიყვანე, ხელები როგორ არ დამესვრებოდა... ხელთათმანები ხომ არ მცმია!

— წელან მითბარით, ჩემი ცოლი რომ დავინახე, ვყვიროდი, მშველელს ვუხმობდიო... რატომ არავინ გაიგონა თქვენი ყვირელი?

— არ ვიცი, ოლიას დანახვამ ისეთი თავზარი დამცა, რომ ხმამალა აღ-
ბათ ვერ ვიყვირებდი... თუმცა, არაფერი ვიცი... თავის მართლება რაში მჭირ-
დება, არც მჩვევია.

— რა თქმა უნდა, არ იყვირებდით... ცოლი რომ მოკალით, მაშინვე გაი-
ქეციოთ და ძალზე გაგაოცათ ტყის პირას ხალხის დანახვამ.

— თქვენი ხალხი არც დამინახავს, ხალხის თავი სულაც არ მქონდა მა-
შინ.

ამჯერად ამით გათავდა ურბენინის დაკითხვა... იგი მცველებს ჩავაბარეთ და გრაფის ერთ-ერთ ფლიგელში ჩავკეტეთ.

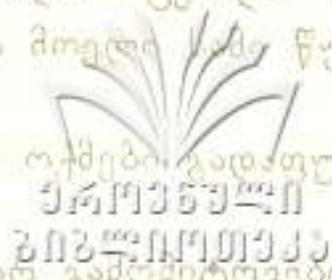
მეორე თუ მესამე დღეს ქალაქიდან ჩამოვიდა პროკურორის თანაშემწე პოლუგრალოვი, კაცი, რომლის ხსენებაც კი გუნებას მიფუჭებს. წარმოიდგი-
ნეთ ძალადი, გამბდარი, ოცდაათიოდე წლის მამაკაცი, სუფთად გაპარსული, ცხვარივით დახუჭუჭებული და კოპწიად მორთულ-მოკაზმული; სახის ნაკე-
თები დახვეწილი, მაგრამ იმდენად ცივი და უმეტყველო აქვს, რომ ადვილად შეიძლება გამოიცნოთ ამ ინდივიდის სულიერი სიცარიელე და ქარაფშუტო-
ბა ხმავე წყნარი აქვს, დათაფლული, მეტისმეტად თავაზიანი.

დილაუთენია ჩამოვიდა დაქირავებული ეტლით, ორი ჩემოდანი ჩამოი-
ტანა, ძალზე შეწუხებულმა დაიჩივლა, დავიქანცეო და ყველაზე უწინ ის იკითხა, იყო თუ არა მისთვის გამოყოფილი ოთახი გრაფის სახლში, ჩემი ბრძანებით მოათავსეს პატარა, მაგრამ ძალიან მყუდრო, ნათელ ოთახში, სა-
დაც ყველაფერი დაუდგეს, მარმარილოს პირსაბანიდან დაწყებული და ასან-
თის კოლოფით დამთავრებული.

— მომისმინეთ, ჩემო კარგო! მომიმზადეთ თბილი წყალი! — დაიწყო მან, როცა ოთახში შევიდა და ზიზღით შეიყნოსა პაერი. — ბიჭო, შენ გეუბნები! თბილი წყალი მომიტანი, თუ შეიძლება...

და კიდრე საქმეს შეუდგებოდა. დიდხანს იბანდა. იცვამდა. ივარცხნებოდა: კბილებიც კი გაიხეხა წითელი ფხვნილით და მოუღრიდა წითელი იქნიდა წვეტიან. ვარდისფერ ფრჩხილებს.

— აბა, ვნახოთ. — მოიცალა ბოლოს და ჩვენი ოქმები გადატურცლა. — რა ამბავია, რა მოხდა?

მე ყველაფერი ვუამბე. არცერთი წერილმანი არ გამომიტოვებია...

— დანაშაულის ადგილზე იყავით?

— არა. ჯერ არ ვყოფილვარ.

პროკურორის თანაშემწემ სახე შეიკმუხნა. თეთრი, ქალური ხელი ახალდაბანილ მუბლზე გადაისვა და ოთახში სიარულს მოჰყვა.

— ვერ გაშიგია, რა მოსაზრებით არ წასულხართ აქამდე. — ჩაილაპარაკა მან. — ჩემის აზრით, ყველაზე უწინ ეს უნდა გაგეგებებინათ. დაგაეიწყდათ თუ საკიროდ არ ჩათვალეთ?

— არც ერთი, არც მეორე: გუშინ პოლიციას ველოდი, დღეს კი წავიღ.

— იქ ახლა აღარაფერი დარჩებოდა: ეს დღეები სულ წვიმს. თანაც თქვენ ბოროტმოქმედს საშუალება მიეცით ყოველგვარი კვალი დაეფარა. დარაჯი მაინც თუ დააყენეთ? არა? არაფერი არ მესმის! — და ფრანტმა ავტორიტეტულად აიჩეჩა მხრები.

შიირთვით ჩაი. თორემ გაცივდება. — ვუთხარი გულგრილი კაცის კილოთი.

— მე ცოვი მიყვარს.

პროკურორის თანაშემწე ქალაქებს მიუბრუნდა და კშენითა და ქსუტუნით მოჰყვა ხმადაბლა კითხვას, დროდადრო შენიშვნებსა და შესწორებებს ურთავდა. ერთი ორჯერ ტუჩები მოუღრიცა დამტინავმა ღიმილმა: არ მოსწონდა ვაჟბატონს' არც ჩემი ოქმი, არც ექიმებისა: კოპწიად დავარცხნილ-დაბანილი ჩინოვნიკი ნამდვილი პედანტი ბრძანდებოდა, თვითკმაყოფილი და საკუთარ ღირსებებში დარწმუნებული.

შუადღისას დანაშაულის ადგილზე იყავით. კოკისპირულად წვიმდა, რა თქმა უნდა, ვერც ლაქები ვნახეთ და ვერც ნაკვალევი; ყველაფერი წვიმამ გადარეცხა. როგორღაც ვიპოვე ღილი, მოკლული ოლგას სახადირო სამოსს რომ აკლდა. პროკურორის თანაშემწემ კი წითელი ფერის, დამბალი ქალაქი აღმოაჩინა. რაც შემდგომ თამბაქოს შესახვევი აღმოჩნდა. ერთგან ბუჩქს გადავაწყდით, რომელსაც ორი გვერდითი ტოტი მოტეხილი ჰქონდა; პროკურორის თანაშემწეს ძალიან გაეზარდა ამ ბუჩქის ნახვა: ტოტები შეიძლებოდა ბოროტმოქმედს დაემტვრია. ისინი მიგვანიშნებდნენ მიმართულებას. საითაც მკვლედი მიიშალა. მაგრამ პროკურორის სიხარული ნაადრევი გამოდგა. მალე ბევრი სხვა ბუჩქიც აღმოვაჩინეთ ტოტებდამტვრეული და ფოთლებშეკრთნილი; ეტყობოდა, დანაშაულის ადგილას ნახირს გაეველო.

ადგილის გეგმა მოვხაზეთ. თანმხლებ მეეტლეებს გამოეკითხეთ, რა მდგომარეობაში ნახეს ოლგა და ნირწამხდარნი გაეზრუნდით უკან, ადგილის დათვალიერებისას, გარეშე მაცურებელს ჩვენი მოძრაობა ზანტი და უგერგილო

1. კამიშოვი ტყუილად ლანძღავს პროკურორის თანაშემწეს. ეს პროკურორი მთლად ამაში დასწავლავს, რომ მისი ფიზიონომია ბატონი კამიშოვის არ მოეწონათ, უფრო ბატონისანი საქციელი იქნებოდა გამოძტყდაროყო თავის გამოუცდელიობაში, ახლა ელიტების განგებ თამბაქოელი შეიკომები.

მოეჩვენებოდა... ამ სიზანტეს და სიზარმაცეს ნაწილობრივ ისიც განაპირობებდა, რომ დამნაშავე უკვე ხელთ გვეყავდა და საჭირო აღარ იყო ლეკოელებური ანალიზები.

ტყიდან შობრუნებული პოლუგრაძოვი ისევ დიდხანს იბანდა და ისევ თბილ წყალს თხოულობდა. ტუალეტს რომ შორია, სუთნა თქვა ხელახლა დაეკითხა ურბენინი, ამ დაკითხვისას საბრალოდ ჩაიხარჩხა ასალი არაფერი უთქვამს, ძველებურად უარყოფდა დანაშაულს და ფრად არ მიაჩნდა ჩვენი სამხილები.

— მიკვირს კიდევაც, როგორ შეიძლება ჩემზე ეჭვის მოტანა. — თქვა მან და მხრები აიჩეჩა. — უცნაური ამბავია!

— თავს ნუ იკატუნებთ, ჩემო კარგო! — უთხრა პოლუგრაძოვმა. — ტყუილუბრალოდ არაეინ არაფერს დაგაბრალებთ, ხოლო თუ გაბრალებენ, მაშასადამე, საამისო მიზეზიც აქვთ!

— რა მიზეზებიც არ უნდა გქონდეთ, რა მძიმეც არ უნდა იყოს თქვენი სამხილი, მაინც ხომ ადამიანურად უნდა განსაჯოთ! არ შემოძლია მე მოველა... გესმით? არ შემოძლია... მაშ, რაღა აზრი აქვს თქვენს სამხილს?

— ოჰ, — ხელი ჩაიქნია პროკურორის თანაშემწემ, — პირდაპირ უბედურებაა ინტელიგენტ დამნაშავეებთან ლაპარაკი, გლენს კიდევ რაღაცას შეაგნებინებ, ამას კი რა უნდა უყოს! არ შეუძლია მოკვლა, ადამიანურად გეუბნება... პირდაპირ ფსიქოლოგიაზე მიაქვს იერიში!

— მე ბოროტმოქმედი არა ვარ, — განაწყენდა ურბენინი, — გათხოვთ დაუკვირდეთ თქვენს გამოთქმებს...

— გაჩუქდით, ჩემო კარგო! არა გვეცალია თქვენთან საბოდიშოდ და თქვენი უკმაყოფილების მოსასმენად... თუ არ გინდათ აღიაროთ, ნუ აღიარებთ, ნება თქვენია, ჩვენ კი უფლება მოგვეცით მატყუარად ჩავთვალოთ...

— როგორც გენებოთ, — ჩაიბურტყუნა ურბენინმა, — მე ახლა თქვენს ხელში ვარ და რასაც გინდათ, იმას მიზამთ...

ურბენინმა ხელი ჩაიქნია, პირი ფანჯრისკენ მიაბრუნა და განაგრძო: — ჩემთვის ყველაფერი სულერთია; სიცოცხლე მაინც წაგებულა.

— მომისმინეთ, პოტრ ეგორიჩ, — ვთქვი მე, — გუშინ და გუშინწინ თქვენ ისე იყავით უბედურებისგან დაზაფრული, რომ ფეხზე ძლივს იდევით, თითო-ორთლა სიტყვას ძლივს მპასუხობდით; დღეს კი ისე კარგად გამოიყურებით, რა თქმა უნდა, შედარებით, ისეთი მხიარული სახე გაქვთ, რომ გრძობის საუბარი არ გეზარებათ. ჩვეულებრივ, დარდიანი ხალხი ლაპარაკს გაურბის, თქვენ, პირიქით, ბევრს ლაპარაკობთ და წვრილმან უკმაყოფილებასაც გამოთქვამთ. რითი უნდა აიხსნას ასეთი მკვეთრი ცვლილება?

— თქვენ რითი ახსნიდით? მკითხა ურბენინმა და დამცინავად მოკუტა თვალები.

— მე ამას იმით ვხსნი, რომ თქვენი როლი დაგავიწყდათ, ძნელია ხანგრძლივად თამაში, ან როლი დაგავიწყდებათ, ან მსახიობობა მოგებზრდებათ...

— ეს გამომძიებლური მსჯელობაა, — ჩაიციხა ურბენინმა, — და თქვენს საზრიანობაზე მეტყველებს, მართალი ბრძანდებით, ცვლილება დიდი მოხდა ჩემში...

— შეგიძლიათ ამიხსნათ მიზეზი? — ინებეთ, დაფარვა საჭიროდ არ მიმაჩნია, გუშინ ისეთი ელდანაცემი და განადგურებული ვიყავი თავსდამტყდარი უბედურებისგან, რომ თავის

მოკვლა მინდოდა... ჭკუაზე ვიშლებოდი. წუხელის კი დავფიქრდი. ერთი აზრი მომივიდა თავში. სიკვდილმა ოლგა გარყენილებისგან იხსნა, ხელიდან გამოსტაცა იმ თაღლითსა და უქნარას, ჩემს დამლუბველს. სიკვდილზე არ ვეჭვიანობ: სჯობს ოლგა მას ერგოს. ვიდრე გრაფს. ამ აზრმა გუნება გამომიკეთა და ძალაც შემმატა: ახლა სული ისე დამძიმებულია, რამდენსაც შეიძლება.

— მარჯვედ მოუფიქრებია. — კბილებში გამოსტაცებოდა. — ეტყობა, ენა კარგად უჭრის.

— მე ვიცი, რომ გულწრფელად ვლაპარაკობ და მიყვირს, თქვენ, განათლებულ ხალხს, გულწრფელობა თვალთმაქცობისაგან ვერ გავირჩევით! თუმცა, როცა რაიმეს წინასწარ აჩემებ, მეტი გადათქმა ძნელია: მესმის თქვენი მდგომარეობა, წარმომიდგენია, რა მოხდება, როცა თქვენი სამხილების საფუძველზე გამასამართლებენ. წარმომიდგენია: როგორ გაითვალისწინებენ ჩემს მხეცურ ფიზიონომიას. ჩემს ლოთობას... მე არა მაქვს მხეცური გარყენობა. მაგრამ წინასწარი აჩემება თავისას იზამს...

— კარგი, კარგი, საკმარისია. — თქვა პოლუგრაძოვმა და ქალაქდება მიუბრუნდა. — მიბრძანდით.

ურბენინის წასვლის შემდეგ გრაფის დაკითხვა დავიწყეთ. მისი ბრწყინვალეობა დაკითხვაზე ხალათით გამობრძანდა. თავზე ძმრიანი ტილო შემოეხვია. პოლუგრაძოვს გაეცნო. სავარძელში გადაწვა და ჩვენების მიცემა დაიწყო...

— ყველაფერს გვიამბობთ, სულ თავიდან... როგორ ბრძანდება თქვენი თავმჯდომარე ლიონსკი? ჯერ კიდევ არ გაყრია ცოლს? პეტერბურგში შემთხვევით გავიცანი... ბატონებო, რატომ არ უბრძანეთ რაიმე მოგართვან?... კონიაკი სათქმელსაც გაგვიადვილებს... ისე კი, დარწმუნებული ვარ, რომ ამ მკვლელობაში ურბენინია დამნაშავე...

და გრაფმა გვიამბო ყოველივე ის, რაც უკვე იცის მკითხველმა. პროკურორის თხოვნით მან წვრილად გადმოგვცა ოლგასთან ცხოვრების ყველა დეტალი და ისე გაერთო ლამაზ ქალთან ცხოვრების სიამეზე საუბრით, რომ რამდენჯერმე პირიც გააწყლაპუნა და თვალიც ჩაგვიკრა. მისი ჩვენებიდან ერთი ძალზე საყურადღებო რამ გავიგე, რაც მკითხველმა არ იცის. თურმე ურბენინი ქალაქიდან სეტყვასავით აყრიდა გრაფს წერილებს. ზოგში ლანძღავდა, ზოგში ემუდარებოდა, ცოლი დამიბრუნეო, თან ჰპირდებოდა, ყველა წყენას და შეურაცხყოფას დავივიწყებო: საცოდავი ისე ეკიდებოდა ამ წერილებს, როგორც წყალწადებული ხავსს.

ორი-სამი შეეტლის დაკითხვის შემდეგ პროკურორის თანაშემწემ გემრიელად ისაძილა. მთელი ინსტრუქცია წამიკითხა. ჩაჯდა ეტლში და გაემგზავრა. წასვლის წინ იმ ფლიგელში შევიდა. სადაც ურბენინი იყო დაპატიმრებული და გამოუცხადა, აქამდე თუ ვეჭვობდიო. ახლა დარწმუნებული ვართ თქვენს ბოროტმოქმედებაშიო. ურბენინმა ხელი ჩაიქნია და ცოლის დასაფლავებაზე დასწრების ნებართვა ითხოვა: ნებართვა მისცეს.

პოლუგრაძოვს ტყუილი არ უთქვამს: ჩვენი ეჭვი სავსებით განმტკიცდა. დარწმუნებული გახლდით, რომ დამნაშავე ცნობილი იყო და უკვე ხელთ გვეყავდა. მაგრამ ეს თავდაჯერება დიდხანს არ გაგრძელდებულა!

ერთ მშვენიერ დილას, როცა ის იყო პაკეტს ვლუქავდი, რომლის ძალითაც ურბენინი ქალაქის ციხეში უნდა გამეგზავნა, საშინელი ხმაური შემომესმა. ფანჯარაში გავიხედე და უცნაური რამ დავინახე: ათიოდე ზორბა ყმაწვილი მსახურთა სამზარეულოდან მოათრედა ცალთვალა კუზმას. გაფითრებუ-

ლი, გაჩეჩილი კუზმა ფეხებით მიწას ჩასობოდა, და რაკი ხელებით თავდაცვის საშუალება წართმეული ჰქონდა, მტერს თავით იგერიებდა.

— თქვენო კეთილშობილებავ, წამობრძანდით! — მითხრა შეშფოთებულმა ილიამ. — არ მოჰყვება!

— ვინ არ მოჰყვება?

— მკვლეელი.

— რომელი მკვლეელი?

— კუზმა... იმან მოკლა, თქვენო კეთილშობილებავ... პიოტრ ეგორიჩი

ტყუილად ისჯება... ღმერთმანი...

ეზოში გამოვედი და მსახურთა სამზარეულოსკენ გავემართე, სადაც კუზმა უკვე დასხლტომოდა ღონიერ მკლავებს და ახლა მარჯვნივ თუ მარცხნივ სილაქებს არიგებდა...

— რა მოხდა? — ვიკითხე მე და ბრბოსთან მივედი, უცნაური და მოულოდნელი რამ წიამბეს.

— თქვენო კეთილშობილებავ, კუზმა მკვლეელია!

— ტყუილია! — იბღავლა კუზმამ. — ტყუილი, დასწყევლოს ღმერთმა!

— მაშ რატომ ირეცხავდი სისხლს, ეშმაკის ნაშიერო, თუ სინდისი სუფთა გქონდა? მოიცა, მისი კეთილშობილება ყველაფერს გაარკვევს!

მეტყევე ტრიფონს მდინარის პირას დაუნახავს, რომ კუზმა რალაცას საგულდაგულოდ რეცხავდა, ჯერ ეგონა, თეთრეულს ავლებსო, რომ დააკვირდა, ხიფთანი და ეილეთი აღმოჩნდა, უცნაურად მოეჩვენა, რადგან მაუდს მდინარეში არ რეცხავენ.

— რას აკეთებ? — დაუძახა ტრიფონმა, კუზმა შეცბა, კიდევ უფრო რომ დააკვირდა, ტრიფონმა ხიფთანზე მუქი ფერის ლაქები შენიშნა...

— მაშინვე მივხვდი, რომ სისხლი იყო... სამზარეულოში მივედი და ჩვენებს ვუამბე, ისინი ჩაუსაფრდნენ და ნახეს, როგორ აშრობდა ღამე ბაღში ხიფთანს. ჰოდა, რა თქმა უნდა, შეშინდნენ, რისთვის რეცხავდა, თუ დამნაშავე არ იყო? ალბათ ჰქონდა დასამალად საქმე და იმიტომ იმალებოდა... ვიფიქრეთ, ვიფიქრეთ და თქვენ კეთილშობილებასთან წამოვართრეთ, ჩვენ მოვართრეთ, ის კი გვიძალიანდება და თვალბში გვაფურთხებს, რატომ გვიძალიანდებოდა, თუ დამნაშავე არ იყო?

შემდგომი დაკითხვისას აღმოჩნდა, რომ სწორედ მკვლელობის წინ, როცა გრაფი სტუმრებთან ერთად ტყისპირას იჯდა და ჩაის მიირთმევდა, კუზმა ტყეში შესულიყო, ოღვას გადაყვანაში არ მონაწილეობდა, მაშასადამე, სისხლითაც ვერ მოისვრებოდა.

ჩემს ოთახში რომ შემოიყვანეს თავდაპირველად მღელვარებისაგან კუზმამ ხმა ვერ ამოიღო, ერთადერთ თვალს აბრიალებდა, პირჯვარს იწერდა და ბურტყუნ-ბურტყუნით იფიცებოდა...

— დამშვიდდი, ყველაფერი მიამბე და გაგიშვებ, — ვუთხარი მას.

კუზმა ფეხებში ჩამივარდა და ენის ბორძიკით ისევ ფიცისა და პირჯვარის წერას მოჰყვა...

— მიწა გამისკდეს, თუ მე მომეკლას... არც დედაჩემს და არც მამაჩემს არ ეღირსოს... თქვენო კეთილშობილებავ! ღმერთმა შემრისხოს, თუ მე...

— ტყეში მართლა შეხვედი?

— ჰო, შევედი... ბატონებს კონიაკი მივართვი და, მაპატიეთ, ცოტა მეც მოესვი; თავში ამივარდა, წამოწოლა მომინდა, ტყეში შევედი, დავწექი, და

დამეძინა... ვინ მოკლა ან როგორ, არ ვიცი, არც მინდა ვიცოდე... სრულ სი-
მართლეს მოგახსენებთ!

— მაშ რატომ ირეცხავდი სისხლს?

— შემეშინდა, არაფერი დამამრალონ-მეთქი...
მეთქი...

— საიდან გაჩნდა შენს ხიფთანზე სისხლი?

— არ ვიცი, თქვენო კეთილშობილებავ.

— როგორ თუ არ იცი? ხიფთანი ხომ შენია?

— ჩემია, მაგრამ არ ვიცი, სისხლი მაშინ დავიწახე, როცა გამომეღვიძა.

— მაშ, ძილში დაისვარე ხიფთანი სისხლით?

— დიახ, თქვენო კეთილშობილებავ...

— აბა, წადი, ძმაო, კარგად მოიფიქრე... თორემ სისულელეს ჩმახავ; მო-
იფიქრე და ხვალ მითხარი... წადი.

მეორე დღეს, როცა გამომეღვიძა, მომახსენეს, რომ კუზმას ჩემთან ლაპა-
რაკი სურდა, ვუბრძანე შემოეყვანათ.

— მოიფიქრე?

— დიახ, მოვიფიქრე...

— აბა, თქვი, როგორ დაისვარე ხიფთანი?

— მე, თქვენო კეთილშობილებავ, სიზმარივით მახსოვს... რაღაც, თით-
ქოს ბურუსში ვარო, ის კი არ ვიცი, მართალია თუ არა.

— აბა, რა გახსოვს, მიაბბე

კუზმამ ზევით ალაპყრო თავისი ერთადერთი თვალი, დაფიქრდა და თქვა:

— საოცარია... თითქოს სიზმარში ვნახე... ვწევარ ბალახზე მთურალი და
ვთვლებ, თითქოს მართლა მძინავს... მესმის, შორიახლო ვიღაც ხმაურით მია-
ბიჭებს... თვალს ვახელ და ვხედავ, როგორც სიზმარში: ვიღაც ბატონი მოდის
ჩემთან, იხრება და ხელებს იწმენდს ჩემი ხიფთანის კალთებზე... ჭერ კალთებ-
ზე შეიწმინდა, მერე უილტზე გადამისვა... აი, ასე.

— ვინ ბატონი იყო?

— არ ვიცი, მახსოვს მხოლოდ, რომ ბატონი იყო და არა გლეხი... ბატო-
ნის ტანისამოსი კი ეცვა, მაგრამ ვინ იყო, როგორი სახე ჰქონდა, არ მახსოვს.

— რა ფერის ტანისამოსი ეცვა?

— რა ვიცი! შეიძლება თეთრი, შეიძლება შავიც... მართო ის მახსოვს,
რომ ბატონი იყო, სხვა არაფერი მაგონდება... პო, მართლა, გამახსენდა! როცა
დაიხარა და ხელები შემაწმინდა, ლოთი არამზადაო, თქვა.

— ეს ყველაფერი სიზმარში ნახე?

— არ ვიცი... შეიძლება სიზმარშიც, მაგრამ სისხლი საიდან გაჩნდა?

— ის ბატონი, შენ რომ ნახე, პიოტრ ეგორიჩს ჰგავდა?

— თითქოს არა... ან შეიძლება იყო კიდეც... მაგრამ პიოტრ ეგორიჩი
არამზადას არ იტყოდა.

— აბა, გაიხსენე... წადი, დაჩეჭი და კარგად გაიხსენე... იქნებ როგორმე
მოგაგონდეს.

— მესმის.

თითქმის უკვე დამთავრებულ რომანში ცალთვალა კუზმას ამ მოულოდ-
ნელმა შემოქრამ წარმოუდგენელი არევ-დარევა გამოიწვია, თავგზა დამებნა,
არ ვიცოდი, როგორ მომეველო კუზმასთვის, დანაშაულს გადაჭრით უარყოფ-
და, წინასწარი გამოძიებაც გამორიცხავდა მის მონაწილეობას მკვლელობაში.

ოლგა ანგარების მიზნით არ იყო მოკლული, ექიმების დასკვნით. არც მისი ქალური ღირსება იყო შეურაცხყოფილი. მხოლოდ ის შეიძლებოდა გვევარაუდა, რომ კუზმამ მოკლა ოლგა, მაგრამ ამ ორი მიზნიდან ვერცერთს ვერ შეიძლება იმიტომ, რომ ძალზე მთვრალი იყო და მოსაზრება დაკარგა, ანდა შეშინდა. — ეს კი მკვლელობის გარემოებას არა და არ შეესაბამებოდა.

მაგრამ თუ კუზმა უდანაშაულო იყო, რატომ ვერ ასაბუთებდა ვინმე გაჩნდა მის ხიფთაზე სისხლის ლაქები, რატომ იგონებდა სიზმრებსა და ჰალუცინაციებს? საიდან მოიყვანა ბატონი, რომელიც დაინახა, რომლის ხმაც გაიგონა, მაგრამ იმდენად აღარ ახსოვდა, რომ მისი სამოსის ფერიც ველარ გაიხსენა?

კიდევ ერთხელ გვეწვია პოლუგრადოვი.

— აი, ხომ ხედავთ! — თქვა მან. — თქვენ რომ დანაშაულის ადგილი მაშინვე დაგეთვალთქვამთ, ახლა ყველაფერი ისე ნათლად გამოჩნდებოდა, როგორც ხელისგულზე! მაშინვე რომ დაგეკითხათ ყველა მსახური, კარგა ხნის წინათ გვეცოდინებოდა, ვის მოჰყავდა ოლგა და ვის არა, ახლა კი იმასაც ვერ განვსაზღვრავთ, შემთხვევის ადგილიდან რა მანძილზე იწვა ეს ლოთი!

ორი საათი მოანდომა კუზმას დაკითხვას, მაგრამ იმან ახალი ველარაფერი უთხრა; მხოლოდ იმას ამბობდა, რომ ნახევრად მძინარემ დაინახა ვიღაც ბატონი, რომელმაც ხელები ხიფთანის კალთებზე შეაწმინდა და „ლოთი არამზადაო“, გამოლანძლა. ვინ ბატონი იყო, როგორი სახე ჰქონდა, რა ეცვა, აღარ უთქვამს.

— კონიაკი რამდენი დალიე?

— ნახევარი ბოთლი.

— იქნებ კონიაკი არც იყო?

— რას ბრძანებთ, ნამდვილი ფინ-შაჰბანი გახლდათ....

— ერთი უყურე, ღვინოების სახელებიც სცოდნია! — გაეცინა პროკურორის თანაშემწეს.

— როგორ არ მეცოდინება! სამი ათეული წელია, რაც ღვთის მადლით, ბატონებს ვემსახურები, დროა ვისწავლო...

პროკურორის თანაშემწეს რატომღაც დასჭირდა კუზმა ურბენინისთვის პირზე წაეყენებინა, კუზმამ დიდხანს უცქირა ურბენინს, მერე თავი გააქნია და თქვა:

— არა, არ მახსოვს... შეიძლება პოტრ იგორიჩი იყო, შეიძლება არც იყო... ვინ იცის!

პოლუგრადოვმა ხელი ჩაიქნია და გაემგზავრა, მე მომანდო, ორი მკვლელიდან ერთი ამომერჩია, ნამდვილი.

ძიება გაჭიანურდა. ურბენინი და კუზმა საპატიმროში ჩასვეს, იმ სოფელში, სადაც ჩემი ბინა იყო. საბრალო პოტრ ეგორიჩი სულით დაეცა, გახდა, გაჭალარავდა, რელიგიური განწყობილება დაეუფლა, ერთი-ორჯერ თხოვნა გამომიგზავნა, სასჯელების განაწესი მაჩვენეთო, ალბათ აინტერესებდა, რა ნაირი სასჯელი ელოდა.

— რა ეშველებათ ჩემს ბავშვებს? — მკითხა ერთ-ერთი დაკითხვის დროს, — მარტოხელა რომ ვიყო, თქვენი შეცდომა დიდად არ დამამწუხრებდა, მაგრამ მე ხომ ჩემი ბავშვებისთვის უნდა ვიცოცხლო! უჩემოდ დაილუპებია, თან... მეც არ შემიძლია მათთან განშორება! რას მიშვრებით, რა გინდათ ჩემგან?!

როცა მცველებმა „შენობით“ დაუწყეს ლაპარაკი, როცა ერთი-ორჯერ ფეხით მოუწია მთელი გზის გაველა სოფლიდან ქალაქამდე და უკან, მცველების თანხლებით, ნაცნობი ხალხის თვალწინ, მათად წარუგვეთა ნახო, ნერვიულობა დაიწყო.

ესენი იურისტები არიან. ყვიროდა მთელი საბატონო გარეგანი ნაწილი. — ესენი უსულგულო, ბოროტი ლაწირაკები არიან, მათი ნიშნებს ინდობენ და არც სიმართლეს დაგიდევენ! ვიცი, რატომაც ვზივარ აქ, ვიცი და ნაშაულს მე შაბრალებენ, რომ ნამდვილი ბოროტმოქმედი დამადონ! გრაფმა მოკლა, გრაფმა, ან იმისმა მიგზავნილმა.

როცა კუზმას დაბატონებდა გაიგო, თავდაპირველად ძალიან გაეხარდა. — აი, მიგზავნილი მკვლელები აღმოჩნდა! მათხრა მან — როგორც იქნა.

მაგრამ შალე, რაკი ნახა რომ არ ათავისუფლებდნენ და კუზმას ჩვენებაც შეატყობინეს, ისევე დასევდიანდა.

— ახლა კი დავიღუპე, ამბობდა იგი, საბოლოოდ დავიღუპე: თავი რომ დაიხსნას, ეს ცალთვალა უნასო, ადრე თუ გვიან, მე დამადებს ხელს, იტყვის, რომ მე შევაწმინდე აელები ხიფთაანზე, მაგრამ რომ ნახეს, რომ ჩელები დასერილი მქონდა!

ასე თუ ისე, ჩვენი ვკვები უნდა გაფანტულიყო. იმავე წლის ნოემბრის ბოლოს, როცა ჩემი თანჯრების წინ უკვე ფიფქები ირეოდნენ, ტბა კი უსასრულო თეთრ უდაბნოს ჰგავდა, კუზმამ ჩემი ნახვა მოისურვა, დარაჯი გამოგზავნა და შემომისულა, გავიხსენო.

უუბრძანე მოეყვანათ. — ძალიან მიხარია, რომ გაიხსენე როგორც იქნა, — მივეკვებე. — უკვე დროა თავი დაანებო ტყუილებს. ჩვენს გამოთურებას პატარა ბავშვებივით, აბა, ბრძანე, რა გაიხსენე.

კუზმამ არ მიბასუხა; იდგა ოთახის შუაგულში, დუმდა და ივალისდაუხამზამებლად მომჩერებოდა... თვალუბში შიში უჩანდა, თვითონაც შიშისაგან დაზაფრულს ჰგავდა; გაფითრებული იყო და ცანცაბებდა, სახეზე კირის ოფლი ღვარად ჩამოსდიოდა.

— რაღას უყურებ, თქვი, რა გაიხსენე! — გავიმეორე მე. — ისეთი რამ გამახსენდა, რომ უარესს ვერც მოიფიქრებ... — ამოთქვა ძლივს. — გუშინ ცხადად მომავონდა, როგორც ყელსახვევი ეკეთა იმ ბატონს, წუხელის კი კარგად დაფიქრდი და სახეც გამახსენდა.

— ჰოდა, ვინ არის?

კუზმამ მწარედ ჩაიციხა და შუბლიდან ოფლი მოიწმინდა. — მეშინია, თქვენო ბრწყინვალეებო, ნება მომეცით არა ვთქვა: ისეთი უცნაური და გასაკვირი ამბავია, რომ მგონი, მართლა დამესიზმრა ან მომეჩვენა..

— მერედა, ვინ მოგეჩვენა?

— არა, ვერ ვიტყვი, ნება მომეცით არა ვთქვა, რომ ვითხრათ, ცოცხალს არ გამიშვებთ... ნება დამართეთ კიდევ მოვიფიქრო და ხვალ ვითხრათ... მეშინია.

— ფუჰ, — გავბრაზდი მე. — მაშ რაღას მანუხებდდი, თუ თქმა არ გინდოდა? რაღად მოდიოდი აქ?

— მეგონა, გავბრუნდებოდი, მაგრამ მეშინია არა, თქვენო კეთილშობილო-

ձեռք բերվելու, որը նշանակում էր 1907 թ. հունիսին Մոսկվայից հեռանալը:

ՇՆՈՐՀԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՆՈՒՆԻՍԻՆԻՅԵ

Երևանի համալսարանի ֆիզմաթ մեթոդական կոմիտեի նախագահի պաշտոնը զբաղեցրել է Մ. Գրիգորյանը:

Այնպես կարգավորվեց:

Այսպես հայտնի է, որ 1907 թ. հունիսին Մոսկվայից հեռանալով, Մ. Գրիգորյանը չէր համարում իրեն ինքնուրույն գիտնական, այլ ընդհանուր առմամբ իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

Մ. Գրիգորյանը իր ժամանակը անց էր կրել Մ. Գրիգորյանի հետ:

— არა ვტყუი! თქვენ ნიანგის ცრემლებს ღერიდით, დასციროდით ჩვენს სამზილებს... იყო წუთები, როდესაც თქვენი უფრო მაკრონიკი ვიდრე სამზილების... ო, რა ვარგი მსახიობი ხართ! შავრამ ახლა აღარ მსახიობს, თუნდაც მაგ თვალებიდან თვალთშექცერი მსახიობურად წარმოგვიდგინა/ ნაცვლად სისხლი გადმოგდინდეთ! თქვენი თქვენი მოკალით ქუბს

— თქვენ ან მთვრალი ხართ, ან დამკინაო! სერგეი შორჩილებასა და მოთმინებას თავისი ზღვარი აქვს! ანა ვაკე ვიღარ ავიტახი!

და ურბენინმა თვალებიდან ცეცხლი გადმოუარა, მუშტები მაგიდან დასცხო.

— ვუშინ, ჩემდა საუბედუროდ, თავისუფლება მოგეცით. — განვიგრძე მე. — იმის ნება დაგრთეთ, რასაც სხვა პატიმრებს არ ვაღირსებდით: დერეფანში სასეირნოდ გამოგიშვიო, და აი, მადლობის ნაცვლად, ღამით ჩუმიად შეიპარეთ უბედურ ქუხმასთან და მძინარე ადამიანი დაახრჩეთ! იცოდეთ, მარტო ქუხმა არ დაგიღუპიათ, თქვენი გრაფისთვის დარაჯებიც გაუბედურდებიან.

— განა რა ჩავიდინე ასეთ, ღმერთო! — ჩააღაპარა ვა ურბენინმა და ხელები თავზე წაივლო.

— დასაბუთება გინდათ? იჩებეთ... თქვენი კარი ჩემი ბრძანებით ღია იყო, ბრიფინგა დარაჯებმა კარი გააღეს, გასაღების ღამილეა, ეს დაავიწყდათ, ყველა საკანი ერთხანით გასაღებით იოება, თქვენ ღამით გასაღები აიღეთ, გამოხვედით დერეფანში, გააღეთ მეზობელი პატიმრის კარი... დაახრჩეთ იგი, ისევ დაკეტეთ საკანი და გასაღები თქვენსავე კოტეჯში გაუჩქეთ.

— რატომ უნდა დამეხრჩო? რატომ?

— იმიტომ, რომ მკვლელად დაგასახელათ... ვუშინ რომ ეს ამბავი თქვენთვის არ შეუქვია, ცოცხალი იქნებოდა... ცოცხალია და ბრალიც, პოტრ გოგრიჩ!

— სერგეი პეტროვიჩ! ჩემო კარგო! — უცხრად წყნარი, რბილი ხმით აღაპარაყდა მკვლელი და ხელზე წამებოტანა. — თქვენ პატიოსანი, წესიერი ადამიანი ხართ... ცოდვას წუ იდებთ კისერზე, წუ ილანძღავთ საკუთარ თავს უსამართლო ეჭვებითა და დაუფიქრებელი პრალდებებით! წუთუ ვერ ბედავთ, რა სასტიკად და მწარედ შეურაცხყოფო, როცა ჩემს ალაღმართალ სულს ახალ ბრალდებას უყენებთ... მე წამებულის ვარ, სერგეი პეტროვიჩ! გეშინოდეთ წამებულის შეურაცხყოფისა! როცა დრო, როცა ბოდიშის მოხდა მოგიწევთ ჩემთვის! ეს დრო მალე დადგება... მართლა ხომ არ გაწარავენ! მაგრამ ეს ბოდიში თქვენ არ დაგაკმაყოფილებთ, ჩამს დაბძრვასა და შეურაცხყოფას განა არა სჯობს ადამიანურად... არ უშინობ მკვლობრულად-მედიკი, თქვენ უკვე უარი თქვით ჩვენს მეგობრულ ურთიერთობაზე. — ადამიანურად გამომაკითხოთ ყველაფერი? როგორც მოძმე და თქვენი დამხმარე მართლმსაჯულებას უფრო მეტ სარგებლობას მოეუტანათ, ვიდრე დამნაშავეის როლში მყოფს შემძლია, ავილოთ თუნდაც ეს ახალი ბრალდება... მე ბევრი რამის თქმა შემძლია, თუკი მომისმენთ, ღამით არ მძინებია და ყველაფერი მესმოდა...

— რა გესმოდათ?

— ღამით, ასე რა საათზე უფუნეთი სიბნელე იდგა მესმის, კილაც ჩუ

მად დადის დერეფანში და წამდაუწუმ ჩემს კარს სინჯავს...
იარა, იარა, მერე გააღო კარი და შემოვიდა.

— ვინ?

— არ ვიცი: ბნელოდა, ვერ გაეარჩიე... ერთ წუთს იდგა ჩემს საკანში, მერე გავიდა... და სწორედ ისე, როგორც თქვენა ბრძანეთ, უკუქმულ ჩემი კლიტიდან გასაღები და მეზობელი საკანი გააღო, ორი წუთის შემდეგ ჩრველი გავიგონე, მერე სხვაგვარი ხმებიც მომესმა. ვიფიქრე დარაჯი დადის და რა-ღაცას საქმიანობს-მეთქი, ხრიალი კი ხვრინვა მეგონა, თორემ ხმაურს ავტებ-დი.

— ზღაპარია ეგ ყველაფერი! — ვუთხარი მე, — თქვენს გარდა არავის შეეძლო აქ კუზმას მოკვლა. მორიგე დარაჯებს ეძინათ, ერთი მათგანის ცოლ-მა, რომელსაც მთელი ღამე არ უძინია, ჩვენება მოგვცა, რომ სამივე დარაჯს მკვდრებივით ეძინათ და საკუთარი საწოლებიდან წუთითაც კი არ წამომდგარან. რა იცოდნენ უბედურებმა, რომ ამ უბადრუკ საპატიმროში ამისთანა მხეცები აღმოჩნდებოდნენ, ოც წელზე მეტია აქ მსახურობენ და გაქცევის შემთხვევაც კი არ აგონდებათ, არათუ ისეთი საშინელება, როგორც მკვლელობაა. ახლა თქვენი წყალობით, მათი ცხოვრება უკულმა დატრიალდება... მეც კარგად მომხვდება იმისთვის, რომ ქალაქის ციხეში არ გაგაგზავნეთ და აქ თავისუფლად სეირნობის ნება მოგეცით, დიდი მადლობელი ვარ თქვენი!

ეს იყო ჩემი უკანასკნელი საუბარი ურბენინთან, მეტად მასთან აღარასოდეს აღარ მილაპარაკია, თუ არ ჩავთვლით იმ ორ-სამ შეკითხვას, რომელიც ბრალდებულის სკამზე მჯდომმა მომცა, როგორც მოწმეს...

ჩემი რომანის სათაურში მითითებულია, რომ საქმე გამოძიებას შეეხება, ახლა, როცა „ოლგა ურბენინას მკვლელობის საქმე“ ახალი, მეტისმეტად გაუგებარი და ძალზე იდუმალი მკვლელობით გართულდა, მკითხველს უფლება აქვს მოელოდეს, რომ რომანი ყველაზე უფრო საინტერესო, გადამწყვეტ ფაზაში შევიდა, დამნაშავისა და დანაშაულის მოტივების გამოაშკარავება დიდ ასპარეზს ქმნის მახვილგონიერებისა და მოქნილი კეჟის გამოსავლინებლად. ამ დროს ბოროტი ნება და თვალთმაქცობა ომს უცხადებენ ცოდნას, ეს ომი ყოველმხრივ საინტერესოა...

მე ვაწარმოებდი ომს და მკითხველს უფლება აქვს მოელოდეს ჩემგან იმ საშუალებათა აღწერას, რომელთა წყალობითაც გამარჯვება მოვიპოვე. მას აღბათ, ჰგონია, რომ აქაც იპოვის იმ დახვეწილ საგამომძიებლო ხრიკებს, რომლებითაც ბრწყინავენ გაბორიოს და ჩვენი შკლიარევსკის რომანები, მე მზად ვარ გავამართლო მკითხველის მოლოდინი, მაგრამ... ერთ-ერთი მთავარი მოქმედი პირი ბრძოლის ველიდან ბრძოლის დამთავრებამდე გადის. — იგი ვერ მონაწილეობს გამარჯვებაში; მისი ადრინდელი ნამოქმედარი ამაოდ იყურება წყალში და იგი მაყურებელთა ბრბოს უერთდება, ეს მოქმედი პირი თქვენი „მონა-მორჩილი გახლავართ, ურბენინთან ზემოთ აღწერილი საუბრის მეორე დღეს შემომთავაზეს, უფრო სწორად, მიბრძანეს, სამსახურიდან გადავმდრე გარეყავი. ჩვენი მაზრის კორიკანებმა თავისი გაიტანეს... ჩემს მოხსნას საპატიმროში მომხდარმა მკვლელობამაც დიდად შეუწყო ხელი. პროკურორის თანაშემწესაც თურმე უჩემოდ დაუკითხავს მსახურები; მკითხველს ისიც ემახსოვრება, როგორ გავუტეხე ერთხელ ნაქეიფარმა გლეხს ნიჩბით თავი, გლეხმა საქმე აღძრა, ყველაფერმა ამაღ დიდი არევ-დარევა გამოიწვია, სულ რა-

და, რაოდენ დღეში უნდა გადაძებარებინა მკვლელობის საქმე განსაკუთრებულ მთავრობის საქმეად გამოძიებლისათვის.

მთავრობის და საგარეო ურთესპონდენციების წყალობით ფეხზე დადგა მთელი სამთავრობო შედამხედველობა პროკურორობის დღეგამოშვებით და დასადა გრაფის შამელში და მონაწილეობდა დაკითხვებში უხუცესი ექიმების საქმეებში და კიდევ იმის შევიდგმის გამეების ამოთხარება და ხელახლა შემოწმებასაც ამირებდნენ. თუმცა, ვეჭვობ, აქედან რაღა გამოსულიყო.

ურბენის ბრძენი წიყვანეს საგუბერნიო ქალაქში მის გონებრივ შესაძლებლობათა შესამოწმებლად და ბრძენი ნორმალურად ჩათვალეს. მე უკვე მომის რთულში გამოვდიოდი ახალი გამოძიებლები ისე გაატაცა საქმემ, რომ მარტო უკვე მოლოკარში აღმოჩნდა.

რეის გადადგომიდან ერთი წლის შემდეგ, როცა მოსკოვში ვცხოვრობდი, მწვენი მივიღე, ურბენის საქმის გარჩევაზე მიბარებდნენ გამეხარდა, რომ კარგი უმჯობესი ქადაგი შეჩვეულ ადგილებს და გავემგზავრე. გრაფი პეტერბურგში უკვე მოხდა და არ ჩამოსულია, თავის მაგიერ სამედიცინო ცნობა გამოვუწერე.

საქმე უკვე სამართალ ქალაქში ირჩეოდა. საოლქო სასამართლოს განყოფილებაში პრაქტიკული განსჯით პოლუგრაფი, სწორედ ის, დღეში ირჩებოდა რომ იწმინდდა მთავარი თხებილით კბილებს; დამცველი იყო ვინმე სამხრეთით, მაღალს გამხდარს, ქერს აცო, რომელსაც სენტომენტალური გამომსახველები და გრძელი სწორი ამა, კქონდა. ნაფიც მსაჯულებად მხოლოდ მთავარი და უმჯობესი იყვნენ, მათგან სულ ოთხმა იცოდა წერა-კითხვა. დანარჩენები რთულად ირჩებოდნენ და უხერხულად იშმუშნებოდნენ. როცა განსამოწმებლად გადასცეს ურბენის წიყვანები, ცოლისადმი მიწერილი, მამა-პაპობა და მადუქნე იქნა დემიანინი, სწორედ ის, ვისი სახელიც ჩემს განსჯებრივად აღმოუქმდა უკვე.

სამართლის დარბაზში რომ შევედი, ურბენის ვეღარც კი ვიცანი; ერთი-ორი გაქვარავერულიყო და მთელი ორი წლით ხხიერი ჩანდა. მეგონა, მისი თხე სველია და მდისადმი გულგრილობასა და აპათიას ამოვიკითხავდი. მკვლელობის მოლოდინი არ გამართლდა. ურბენის გულფიცხად აქცეოდა სამართალზე სამ მსაჯულს აცილებს მისცა. გრძელ ახსნა-განმარტებებს ირჩებოდა და მოწმეებს შეკითხვებს აძლედა. დანაშაულს თავგამოდებით უარვყოფდა და ყოველ მოწმეს, რომელიც მის წინააღმდეგ აძლედა ჩვენებას ხანგრძლივად დასკითხავდა.

მოწმე მკითხველმა სასამართლოზე აჩვენა, რომ მე განსვენებულ ოლგასთან ვქმნილობდი.

უცდილმა იყვირა ურბენისმა. — ტყუის ეგ კაცი! ჩემს ცოლს არ უცდილობს ამის კმევიან.

როცა მე კომლით ჩვენებებს, დამცველმა მკითხა, რა ურთიერთობა მქონდა ოლგასთან და გამაცნო მშეხოცვის ჩვენება, ოდესღაც ტაში რომ დამეცრა, სამართლის თქმა ნიშნავდა ბრალდებულის სასარგებლოდ ჩვენების მიწმის რაღა უფრო გარუენილია ცოლი, მსაჯულები მით უფრო თანაგრძნობით.

1. კბილავ, მესამე რთლი გაცილილით უფრო შეეფერებოდა, ვიდრე გამოძიებლისა; ურბენის მამის მის გამოძიებლად მოსტა, არ შეეძლო. — ა. ჩ.

ეკიდებიან კმარ-ოტელოს, -- ეს კარგად მესმოდა... მეორე მხრივ, ჩემი სიმართლე შეურაცხყოფდა ურბენინს... მოურჩენელ ტკივილს მიაყენებდა... სიცრუე ვამჯობინე.

— არა! ვთქვი მე.

როცა პროკურორი თავის სიტყვაში მკვეთრი ფერებით ხატავდა ოლგას მკვლელობას, განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია მკვლელობის მსახიობის სასტიკეს... „ბებერმა ავხორცმა ნახა ლამაზი, ახალგაზრდა გოგონა, ისტორია, რა საშინელი ცხოვრება ჰქონდა შეშლილი მამის ჰერქვეშ, ლუქმაპურით, სახლკარით და ჰრელ-ჰრულა ძონძებით აცთუნა... ისიც დათანხმდა: შეძლებული ბებერი კმარი მაინც უფრო ასატანია, ვიდრე შეშლილი მამა და სილატაკე. მაგრამ გოგონა ახალგაზრდა იყო, ახალგაზრდობას კი, ბატონო მსაჯულებო, თავისი შეუვალი კანონები აქვს... რომანებზე და ბუნების წიაღში აღზრდილ ქალიშვილს ადრე თუ გვიან სიყვარული უნდა სწვეოდა“. და ა. შ. და ამგვარად, ბოლოს ასე დაამთავრა: „რაკი ქალს ვერაფერი მისცა, გარდა თავისი სიბერისა და ფერადი ზიზილ-პიპილებისა და ნახა, რომ ნადავლი ხელიდან უსხლტებოდა, იმ ცხოველივით გაშმაგდა, რომელსაც ცხვირთან გავარვარებული რკინა მიუტანეს. ცხოველურად უყვარდა და სიძულვილიც ცხოველურად უნდა გამოეხატა“ და ა. შ.

კუზმას მკვლელობაში რომ ადანაშაულებდა, პოლუგრაღოვმა მიუთითა იმ კარგად აწონილ-დაწონილ ჰურდულ ხრიკებზე, რომლითაც ურბენინმა მოახერხა „მძინარე ადამიანის მოკვლა, რაკი ამ უკანასკნელმა დაუფიქრებლობა გამოიჩინა და წინა ღამით მის წინააღმდეგ ჩვენება მისცა. ხოლო კუზმა რომ სწორედ მის დასახელებას აპირებდა, ამაში, ვგონებ, ექვი არავის ეპარება“.

დამცველი სპირნიაევი არ უარყოფდა ურბენინის დანაშაულს, მხოლოდ მოითხოვდა, გაეთვალისწინებინათ, რომ იგი აფექტის გავლენით მოქმედებდა და ამიტომ შეწყნარებას იმსახურებდა. როცა ექვიანობის მტანჯველ გრძნობას აღწერდა, მაგალითად შექსპირის ოტელო მოიყვანა. ეს „საკაცობრიო ტიპი“ ყოველი მხრიდან გააშუქა, მრავალი კრიტიკოსის ციტატი გაგვაცნო და ისეთ უღრანებში შეიჭრა, რომ თავმჯდომარე იძულებული გახდა შეეხსენებინა, უცხოური ლიტერატურის ცოდნა ნაფიც მსაჯულებს არ მოეთხოვებათ.

ურბენინმა ბოლო სიტყვის უფლებით ისარგებლა და ღმერთი მოიხმო მოწმედ, რომ მკვლელობა არა თუ ჩაუდენია, გულშიც კი არ გაუვლია.

— პირადად ჩემთვის სულ ერთია, სად ვიქნები: ამ მაზრაში, სადაც ყველაფერი ჩემს დაუმსახურებელ სირცხვილსა და ცოლს მაგონებს თუ კატორღაში, მაგრამ ბავშვების ბედი მაწუხებს, მათი დარდი არ მასვენებს.

მერე ხალხს მიუბრუნდა და ტირილით შესთხოვა, შეეფარებინათ მისი შვილები.

— თქვენ უბატონეთ, გრაფი, რა თქმა უნდა, შეეცდება თავი მოიწონოს სულგრძელობით, მაგრამ მე უკვე გავაფრთხილე ბავშვები, მისგან ერთ ნამცვესაც არ აიღებენ.

როცა ხალხში მე დამინახა, ვედრებით შემომხედა და მითხრა:

— დაიფარეთ ჩემი შვილები გრაფის წყალობისაგან.

ეტყობოდა, სულ დაავიწყდა მომავალი განაჩენი და მხოლოდ ბავშვებზე ღიქრობდა. იქამდე ლაპარაკობდა თავის შვილებზე, ვიდრე თავმჯდომარემ არ შეაჩერა.

ნაფიც მსაჯულებს დიდხანს არ უთათბირიათ. ურბენინი ჰეშმარტ დამნა-

შავედ შერაცხეს, არც ერთი მუხლით არ მისცეს წეწვნარება. ყველა უფლება აპყარეს და თხუთმეტე წლით კატორღა მოუსაჯეს.

ასე ძვირად დაუჯდა მთისის დილით „წითელკაბიან ქალს“ შენვედრა.

აღწერილი ამბებიდან რვა წელზე მეტი გავიდა. დრეკი მონაწილე მოკვდა და მიწამ შექაშა. ზოგი სასჯელს იხდის ჩაბნელებისათვის, ზოგიც მიათრევს წუთისოფელს, ებრძვის ყოველდღიურ მოწყენილობას და სიკვდილს ელოდება.

რვა წლის მანძილზე ბევრი რამ შეიცვალა... გრაფი კარნევი საბოლოოდ გალოთდა, თუმცა ძველებურად ჩემი გულითადი მეგობარია. მისი მამული, სადაც დრამა გათამაშდა, მის ცოლსა და პშუბოკის დარჩათ. გრაფი ახლა ლატავია და ჩემს ხარჯზე ცხოვრობს. ზოგჯერ სადამოკიდით, ჩემს ნომერში დივანზე წამოწოლილს. უყვარს ძველი ამბების გასენება.

— კარგი იქნებოდა ახლა ბოშებისთვის მოგვესმინა — ნატრობს იგი. — სერიოზა, გაგზავნე ვინმე კონიაკის მოსატანად!

მეც შევიცვალე. ძალ-ღონე თანდათან შელღვა. ვგრძნობ, როგორ ტოვებენ ჩემს სხეულს ჩანმრთელობა და ახალგაზრდობა. აღარც ფიზიკური ძალა მომდევს, აღარც სისხარტე და ამტანობა მაქვს. რითაც თავს ეიწონებდი ოდესღაც, რამდენიმე ღამე გადაბმული რომ ვქეიფობდი და იმდენს ვსვამდი, რამდენის აწევაც კი აღარ შემიძლია დღეს.

სახეზე ერთი მეორის მიყოლებით მიჩნდება ჩაოჭები, თმა მითხვლდება. ხმა მიუხეშდება... სიციცხლე გავიდა...

წარსული გუშინდელივით მახსოვს: როგორც ბურუსში, ისე ვხედავ ადგილებს და ადამიანებს. ძალია არ მყოფნის, მათ გულგრილად მოვეკიდო. ძველებურად მიყვარს და მძულს ყოველი მათგანი. დღე ისე არ გავა, ბრაზითა და მძულვარებით აღვსილმა თავზე არ ვიტაცო ხელები. გრაფი ძველებურად მეზიზღება, ოღვა ისევ მზარავს. კალიხონი სასაკულო მეჩვენება თავისი ბრიყული ამპარტავენობით. ბოროტებას ბოროტებად ვთვლი. ცოდვას — ცოდვად. მაგრამ არც თუ იშვიათად მაქვს ისეთი წუთებიც, როცა ჩემს მაგიდაზე მდგარ პორტრეტს შევეცქერი და დაუოკებლად მსურს „წითელკაბიან გოგონასთან“ ერთად ტყეში გასეირნება. მაღალი ფიჭვების შრიალში მისი მკერდზე მიხუტება, ეს სურვილი მეუფლება მიუბედავად ყველაფრისა. ასეთ წუთებში მზად ვარ ვაპატიო სიცრუეს, ბინძურ უფსკრულში დანთქმაც. ყველაფერი, ოღონდ ერთხელ კიდევ განმეორდეს წარსულის თუნდაც პატარა ნაგლეჯი... ქალაქური მოწყენილობით გაბეზრებულს მენატრება ერთხელ კიდევ მოვისმინო გოლიათი ტბის ბორგვა-ღრიალი, მის წაპირზე გავიქროლო ჩემი ზორკათი... ყველაფერს ვაპატიებდი და დავივიწყებდი. ერთხელ კიდევ რომ გამეგლო ტენეოს გზაზე და მებაღე ფრანცს გადაეყროდი თავისი არყის ვასრიახად, ეოკეის ქუდით თავზე... ზოგჯერ მზადა ვარ გულკეთილ პორტრეტგოროვიჩსაც ჩამოვართვა სისხლიანი ხელი და ვესაუბრო რელიგიაზე, მოსაველზე, საიღბო განათლებაზე, მინდა მოვიწახულო ქუტაც თავისი ნადენკათი...

შმაგია ცხოვრება, თავაშეუბული და მშფოთვარე, როგორც ტბა აგვისტოს ღამით... ბევრი მსხვერპლი ჩაიხთქა სამუდამოდ მის მღვრიე ტალღებში... ფსკერზე მძიმე ნალექი დევს...

მაშ, რისთვის მიყვარს ზოგჯერ სიციცხლე? რისთვის შევეუნდობ ხოლმე

ყველაფერს და მივექანები მისკენ მთელი გულით როგორც მომხდარი შეი-
ლი, როგორც გალიიდან გამოშვებული ჩიტა
ის ცხოვრება, რომელსაც ახლა სასტუმროს კაგრიდან გავცემო, ნატ-
რისფერ წრეს მაგონებს. მხოლოდ წინააღმდეგობა ირგვლივ ყველაფერი, არა-
ვითარი სხვა ელფერი, არც წაშლის ნაპირსკალი... მაგრამ როგორც ჩემს
ლებს დავხუქავ და წაშლის გავიხსენებ. მაშინვე ცისარტყელა გამოჩნდება,
რომელსაც მზის სპექტრის იმეორება... დაახ. იქ ქარიშხალია. მაგრამ იქ სინათ-
ლეცა...

ს. ხინოვიძე

დასასრული

ხელნაწერის ბოლოს მიწერილია:

მოწყალეო ხელმწიფე-ბატონო რედაქტორო! გთხოვთ, შემოთავაზე-
ბული რომანი (თუ მოთხოვთ, როგორც გენებოთ) შეძლებისდაგვარად, შე-
უმოკლებლად დაბეჭდოთ, არაფერი აბოჭრათ და დაუმატოთ, თუმცა, ცვლი-
ლების შეტანა შეიძლება, თუ არ მოგეწო-
ნებათ, გთხოვთ ხელნაწერს შეინახოთ და დამიბრუნოთ. ვცხოვრობ (დროე-
ბით) მოსკოვში, ტვერის ქუჩაზე, სასტუმრო „ინგლისში“, ივან პეტროვიჩ კა-
მიშოვი, P. S. მონიკარი - რედაქციის შეზღუდულობისამებრ.

წელი, რიცხვი

ახლა, როცა მკითხველს კამიშოვის რომანი გავაცანი, ვაგრძელებ მასთან
შეწყვეტილ საუბარს. უპირველეს ყოვლისა, უნდა გავაფრთხილო, რომ თუმ-
ცა დასაწყისში შევბირდი, კამიშოვის რომანს შეუმოკლებლად, in toto! დავ-
ბეჭდავ-მეთქი, მაგრამ სიტყვა ვერ შევასრულე, რომანი მნიშვნელოვანი შე-
მოკლებით იბეჭდება. საკმე ის ვახლოვდები, რომ „ნადირობისას მომხდარი დრა-
მა“ არ შეიძლებოდა დაბეჭდულიყო იმ ვაზისში, რომელზედაც პირველ თავ-
ში ვსაუბრობდით: როცა ხელნაწერი მიწერა, ვაზისში არსებობა შეწყვიტა...
ამყამინდელმა რედაქციამ ეს შეუმოკლებლად ჩათვალა კამიშოვის რომანის მთლი-
ანად დაბეჭდვა. ბეჭდვისას ცალკეულ თავების კორექტურას მიგზავნიდა და
მთხოვდა „შემეცვალა“ მე არ მინოდა ცოდვა ჩემს თავზე ამელო, სხვისი ნა-
შრომი გადამეკეთებინა და უაღრესი ადგილების შეცვლის მაგიერ ვამჯო-
ბინე სულ გამომეტოვებინა ისინი, ჩემთან შეთანხმებით რედაქციამ ბევრი
მონაკვეთი გამოტოვა მათი გასაოცარი ცინიზმის, პრაველსიტყვაობის ან ლი-
ტერატურული თვალსაზრისით მიუღებლობის გამო. ეს შემოკლება-ამოღება
დიდ სიფრთხილეს და დროს მოითხოვდა, ამ მიზეზით პრაველი თავის დაბეჭ-
დვა დაგვიანდა, სხვათა შორის, ამოვიღეთ ლამეული ორგიების ორი აღწერაც,
ერთი ორგია გრაფის სახლში მიმდინარეობდა. - მეორე ტბაზე, გამოვტოვეთ
პოლიკარბის ბიბლიოთეკისა და კითხვის ორიგინალური მანერის აღწერაც. ეს
ადგილი ძალზე გაწვლილი და უტარირებული გვეჩვენა.

ყველაზე მეტად ვიცავდი, მაგრამ რედაქციამ არ დამატოვებინა ის თავი,
სადაც ნაამბობი იყო, როგორც გასტარებული ბანქოს თამაში იცოდნენ გრა-
ფის მსახურებმა ყველაზე თავგამოდებული მთაბამეები იყვნენ შებაღე

1. მთლიანად

ფრანცი და ბეიკი - ჭოტი. ერთხელ, გამოძიების დროს, ერთ-ერთ ხანჩატურ-თან ჩავლისას კამიშოვიცა შიგ შეიხედა და გაშმაგებულ კარტის თამაშს წააწყდა: თამაშობდნენ ჭოტი, ფრანცი და... პშენოცი. ჩამოდოლდნენ 90 კაპიკს, რემიში 30 მანეთს აღწევდა. კამიშოვი მოთამაშეებს მიტყუებდა ურთიანად "გაფცქვანა". წაგებულნი ფრანცი, რაკი თამაშის დაგრძელება სურდა, ტბისკენ გაეშურა, სადაც ფული ჰქონდა დამალული. კამიშოვი ჩაესაფრდა, დიანახა ფრანცის სამალავი და ისე გაქურდა, კაპიკი არ დაუტოვებია. მოპარული ფული მეთევზე მიხვის მისცა. ეს უცნაური ქველმოქმედება მშვენივრად ახასიათებს ახირებულ გამოძიებელს. მაგრამ ისე დაუდევრად არის აღწერილი, მოთამაშეთა საუბარი ბილწისიტყვაობის ისეთი მარგალიტებით ბრწყინავს, რომ რედაქციამ შეცვლის თანხმობაც კი არ მომცა.

გამოტოვებულია ოლგასი და კამიშოვის რამდენიმე შეხვედრაც; კამიშოვის ერთი საუბარი ნადენკა კალინინასთან და ა. შ. მაგრამ, ვფიქრობ, რაც დაიბეჭდა, ისიც საკმარისია ჩემი გმირის დასახასიათებლად. Sapiienti sat...! ზუსტად სამი თვის თავზე რედაქციის დარაჯმა ანდრეიმ მომახსენა, "კოკარდიანი ბატონი" მობრძანდაო.

— სთხოვე! — ვუთხარი მე.

შემოვიდა კამიშოვი, ისეთივე ლოყაწითელი, ჯანმრთელი და ლამაზი, როგორც სამი თვის წინათ. ნაბიჯი ისევ ჩუმი და უხმაურო ჰქონდა... თავისი ქუდი ისე ფრთხილად დადო რაფაზე, გეგონებოდათ, დიდ სიმძიმეს დებსო... ცისფერი თვალები ისევ ბავშვურად, მეტისმეტად გულკეთილად უბრწყინავდა...

— კიდევ გაწუხებთ! — დაიწყო მან, გაიღიმა და ფრთხილად დაჯდა. — მაპატიეთ, ღვთის გულისთვის! რას მეტყვი, რა განაჩენი გამოუტანეთ ჩემს ხელნაწერს?

— დამნაშავეა, მაგრამ შეწყნარებას იმსახურებს. — ვთქვი მე. კამიშოვმა გაიციხა და სურნელოვანი ცხვირსახოცით მოიხოცა ცხვირი.

— მაშასადამე, ბუხრის ცეცხლში უპირებთ გადასახლებას? — იკითხა მან.

— არა, რატომ ასე მკაცრად? დამსჯელ ზომებს არ იმსახურებს, გამოსასწორებელს მივმართავთ.

— გასწორება სჭირდება?

— დიახ, კოტა... ოღონდ ურთიერთშეთანხმებით...

წუთის მეოთხედი დუმბილში გავიდა. გული საშინლად მიცემდა, საფეთქლები მისკდებოდა, მაგრამ მღელვარების გამოძვლავნება ჩემს გეგმაში არ შედიოდა.

— დიახ, ურთიერთშეთანხმებით. — გავიმეორე მე. — წარსული შეხვედრისას მითხარით, ჩემი თბზულების ფაბულად ნამდვილი ამბავი ავიღო.

— დიახ, და ახლაც მზად ვარ იგივე გავიმეორო. თუ წაიკითხეთ ჩემი რომანი, მაშინ... პატივი მაქვს წარმოგიდგეთ: ზინოვიევი გახლავართ.

— მაშ, თქვენ იყავით ხელისმომკიდე ოლგა ნიკოლაეენას ქორწილში?

— ხელისმომკიდეც და ოჯახის მეგობარიც. განა სიმპათიურად არ გამოვიყურებთ ამ ხელნაწერში? — გაიციხა კამიშოვმა, მუხლზე ხელი გადაისვა და გაწითლდა. — კარგი ვინმე ვარ, ცემა არ მაწყენდა, მაგრამ მცემელი არავინ არის.

1. ქველინისოვის საკმარისია (მან ერთი სიტყვიცაღ ესმის) (ლათ.)

— დიახ... თქვენი მოთხოვნა მომწონს უფრო უკეთესი და საინტერესოა, ვიდრე ბევრი სხვა საგამომძიებლო რომანი... ოღონდ ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე ზოგიერთი საყურადღებო შესწორების შეტანა მოგვიწყოს.

— ეგ შეიძლება. მაგალითად, რისი შეცვლა მიგაჩნიათ საქართველოში

— თვითონ რომანის habitus¹-ის მისი ფიზიონომიის. ~~საქართველოში~~ რაც საგამომძიებლო რომანს სჭირდება: დახაშული, სამნილი, გამოძიება, თხუთმეტწლიანი კატორღაც კი. მაგრამ არ არის უველაზე მთავარი.

— რას გულისხმობთ?

— მასში არ არის ნამდვილი დამნაშავე...

კამიშოვმა წარბები ასწია და წამოდგა.

— სიმართლე გითხრათ, არ მესმის თქვენი. — თქვა მცირე ხნის დუმილის შემდეგ. — თუ ნამდვილ დამნაშავედ არ მიგაჩნიათ კაცი, რომელმაც ერთი დანით მოკლა და მეორე დააბრჩო, მაშინ... აღარ ვიცი, ვინ უნდა ჩაითვალოს ასეთად. რა თქმა უნდა, ბოროტმოქმედი საზოგადოების პროდუქტია და საზოგადოება დამნაშავეა. მაგრამ... თუ ამ მაღალ მოსაზრებებს გამოვეკიდებით, მაშინ რომანებს უნდა შევეშვათ და მხოლოდ რეფერატები ვწეროთ.

— რა შუაშია აქ მაღალი მოსაზრებები! ურბენინს ხომ არ მოუკლავს?

— როგორ თუ არა? — იკითხა კამიშოვმა და ჩემკენ მოიწია.

— ნამდვილად არ მოუკლავს!

— შესაძლოა. Humanum est errare². არც გამომძიებლები არიან სრულყოფილნი: სასამართლო შეცდომები ბლომად გვხვდება ამქვეყნად. თქვენი აზრით, ჩვენ შევცდით?

— არა, თქვენ არ შეცდით, თქვენ მოისურვეთ შემცდარიყავით.

— მაბატიეთ, ისევ ვერ გავიგე ვერაფერი. ჩაიცინა კამიშოვმა. — თუ თქვენ მიგაჩნიათ, რომ ძიებამ შეცდომამდე მიგვიყვანა, თანაც, თუ სწორად მიგიხვდით, წინასწარგანზრახულ შეცდომამდე, მაშინ საინტერესო იქნებოდა თქვენი აზრის გაგება. თქვენ როგორ გგონიათ, ვინ მოკლა?

— თქვენ!

კამიშოვმა გაკვირვებით შემომხედა, თითქმის თავზარდაცემულმა. გაწითლდა და ნაბიჯი უკან გადადგა. მერე მიბრუნდა, ფანჯარასთან მივიდა და გაიცინა.

— აი, თურმე რა ყოფილა! — წაიბურტყუნა მან, ფანჯარა დააორთქლა და ნერვიულად დაიწყო მინაზე ხატვა.

ვუყურებდი მის ხელს და თითქოს ვცნობდი იმ რკინისებურ, დაკუნთულ მარჯვენას, რომელსაც ერთბაშად შეეძლო დაეხრჩო მძინარე კუზმა ან დაეფლითა ოლგას ნაზი სხეული. იმაზე ფიქრი, რომ ჩემ წინ მკვლელი იდგა, საშინელებისა და შიშის უჩვეულო გრძნობით მავსებდა... არა ჩემს გამო, არამედ ამის, ამ ლამაზი და მოხდენილი გოლიათის გამო... საერთოდ, ადამიანის გამო...

— თქვენ მოკალით! — გაეიმეორე მე.

— თუ არ ხუმრობთ, მაშინ აღმოჩენას გილოცავთ. — გაიცინა კამიშოვმა და ამჯერადაც ამარიდა თვალი. — თუმცა თქვენი აკანკალებული ხმისა და გაფითრებული სახის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ძნელი წარმოსადგენია, რომ ხუმრობდეთ. ძალზე ნერვიული ბრძანებულებათ!

1. გარეგნული სახე, იური (ლათ.).

2. ადამიანს სწევია შეცდომა (ლათ.).

კამიშოვმა ზემკენ მოაბრუნა აღეწილი სახე, ნაძალადივად გაიღიმა და განაგრძო:

— საინტერესოა, საიდან გაგიჩნდათ ასეთი აზრი? განა ჩემს რამდენიმე წერია რაიმე ამის მსგავსი? ღმერთმანი, მართლა საინტერესოა ყველაფერი, ცხოვრებაში ერთხელ მაინც უნდა გამოსცადო ეს გრძნობები, გიყურებენ როგორც მკვლელს.

— სწორედ რომ მკვლელი ხართ, — ვთქვი მე. — თანაც დაფარვასაც ვერ ახერხებთ; რომანში ცუდად იცრუეთ, ახლაც ცუდად მსახიობობთ.

— ეს კიდევ უფრო საინტერესოა, მართლა კარგი იქნებოდა მომესმინა, გთხოვთ, მიამბოთ.

— თუ საინტერესოა, მაშინ მისმინეთ. მე წამოვხტი და აღელვებულმა წინ და უკან სიარული დავიწყე. კამიშოვმა კარს უკან გაიხედა და მერე კარგად მოხურა. ამ სიტუაციებში გასცა იგი.

— რისი გეშინიათ? — ვკითხე მე.

კამიშოვი შეცბა. ჩაახველა და ხელი ჩაიჭნია.

— არაფრისა არ მეშინია, ისე უბრალოდ... ავდექი და კარში გავიბუდე. თქვენ რა, ესეც დაგჭირდებათ? აბა, გისმენთ.

— შეიძლება დაგკითხოთ?

— როგორც გენებოთ.

— ოღონდ გაფრთხილებთ. მე გამომძიებელი არა ვარ, დაკითხვა არ მეხერხება, ამიტომ წესსა და რიგს ნუ მომთხოვთ, ნურც შემაწყვეტინებთ და ნურც დაბნევას შეეცდებით. ყველაზე წინ ის მიბრძანეთ, სად გაუჩინარდით როცა ტყისპირას მოქეიფე მონადირეები მიატოვეთ?

— მოთხრობაში ნათქვამია: შინ წავედი.

— მოთხრობაში თქვენი გზის აღწერა საგულთაგულად არის წაშლილი, იმ ტყით მიდიოდით?

— დიახ!

— მაშ, შეგეძლოთ იქ ოლგას შეხვედროდით?

— დიახ, შემეძლო. — ჩაიციხა კამიშოვმა.

— ჰოდა, შეხვდით კიდევ.

— არა, არ შეხვედროვარ.

— გამოძიებისას დაგავიწყდათ დაგეკითხათ ერთი ყველაზე უფრო მთავარი მოწმე, საკუთარი თავი... თქვენ გაიგონეთ მსხვერპლის კვილი?

— არა... ჩემო კარგო, თქვენ მართლაც არ გეხერხებათ დაკითხვა.

ამ უბოდიშო „ჩემო კარგომ“ ყური მომჭრა; სულ არ ეხამებოდა იმ თავზიანობასა და მორიდებულობას, რომლითაც ჩვენი საუბარი დაიწყო. მალე შევამჩნიე, რომ კამიშოვი მოწყალედ, შემწყნარებლურად მიცქეროდა და თითქოს ტკბებოდა ჩემი დაბნეულობით, რაკი ვერ ვახერხებდი თავი დამეღწია იმ უამრავი კითხვისათვის, ასე რომ მალეღებდა და მანერვიულებდა.

— დავუშვათ, თქვენ არ შეხვედრიხართ ტყეში ოლგას. — განვაგრძე მე.

— თუმცა, ურბენინისთვის უფრო ძნელი იყო მასთან შეხვედრა, ვიდრე თქვენთვის, ურბენინმა არ იცოდა, რომ ოლგა ტყეში იყო და არც უძებნია, თქვენ კი, მთვრალსა და გაშმაგებულს, არ შეგეძლოთ არ გეძებნათ იგი. ალბათ ეძებდით კიდევ, რაკი ტყით გაეშურეთ შინისაკენ და არა გზით. მაგრამ დავუშვათ, ოლგა არ გინახავთ. მაშინ რით ახსნით თქვენს გაყოფებას იმ საბედის-

წერო დღის საღამოს? რატომ მოკალით თუთიყუში, რომელიც ცოლის მკვლელ ქმარზე გაპკიოდა? მე მგონია ის თქვენ საკუთარ ბოროტმოქმედებას გავიწყებდათ... ღამით გრაფის სახლში წაგიყვანის, მაგრამ იმის ნაცვლად რომ მაშინვე შესდგომოდით საქმეს, თითქმის მთელი დღე-ღამე პოლიციის კვლევის უცდიდით და ალბათ თვითონვე ვერ ამჩნევდით ამას... ასე პირდაპირ თქვენს მხოლოდ ის გამომძიებლები, რომელთათვისაც დამნაშავე უკვე ცნობილია.. თქვენთვის ის ცნობილი იყო. შემდეგ, ოლგამ არ დაასახელა მკვლელი, იმიტომ რომ იგი მისთვის ძვირფასი იყო. ქმარს რომ მოეკლა, იტყოდა, თუკი გრაფთან, თავის საყვარელთან, შეეძლო მისი დაბეზლება, მკვლელობაში დანაშაულება მით უფრო არ გაუჭირდებოდა: არ უყვარდა და არც ეძვირფასებოდა. ოლგას თქვენ უყვარდით, და სწორედ თქვენ იყავით მისთვის ძვირფასი. თქვენ გიფრთხილდებოდათ, ნება მომეცით, ისიც გკითხოთ, რატომ გააჭიანურეთ დრო და პირდაპირ არ ჰკითხეთ ოლგას მთავარი, რაც გაინტერესებდათ, როცა წუთით გონს მოეგო? რატომ აძლევდით ისეთ კითხვებს, რომელთაც საქმესთან არაფერი საერთო არ ჰქონდათ? ნება მიბოძეთ, ვიფიქრო, რომ ამას დროის გასაყვანად აკეთებდით, რათა ოლგას თქვენ არ დაესახელებინეთ. მერე ოლგა კვდება... რომანში ნახევარი სიტყვითაც კი არსად არის ნათქვამი, რა შთაბეჭდილება მოახდინა თქვენზე ოლგას სიკვდილმა. აქ სიფრთხილეს ვხედავ, არ გავიწყდებათ აღნიშნოთ, რამდენ ჭიქას სვამთ, ხოლო ისეთი მნიშვნელოვანი ამბავი, როგორიცაა „წითელკაბიანი გოგონას“ სიკვდილი, რომანში უკვალოდ ქრება... რატომ?

— განაგრძეთ, განაგრძეთ...

— დაკითხვას საძაგლად აწარმოებთ. ძნელი დასაშვებია, რომ თქვენ ჭკვიანი და ძალზე ეშმაკი კაცი, ამას განგებ არ სჩადიხართ. თქვენი დაკითხვა იმ წერილს ჰგავს, განგებ რომ გრამატიკული შეცდომებით დაუწერიათ, — უტრირება გამხელთ. რატომ არ დაათვალიერეთ დანაშაულის ადგილი? იმიტომ კი არა, რომ დაგავიწყდათ ან საჭიროდ არ ჩათვალეთ. არამედ ელოდით, რომ წვიმა თქვენს ნაკვალევს წაშლიდა. ცოტას წერთ მსახურთა დაკითხვაზე. ეტყობა, კუზმა არც დაგიკითხავთ მანამ, სანამ ხიფთანის რეცხვაზე არ წაასწრეს. არ გინდოდათ მისი ამ საქმეში გაბმა, რატომ არ დაკითხეთ სტუმრები, თქვენთან ერთად რომ ქეიფობდნენ ტყის პირას? მათ ნახეს გასისხლიანებული ურბენინი, გაიგონეს ოლგას კვილი, — ისინი უეჭველად უნდა დაგეკითხათ. მაგრამ ასე არ მოიქეციეთ, იმიტომ რომ გეშინოდათ, რომელიმე მათგანს არ გახსენებოდა, როგორ შეხვედით ტყეში მკვლელობამდე ცოტა ხნით ადრე და მერე აღარ გამოჩენილხართ. შემდგომ ალბათ ისინიც დაკითხეს, მაგრამ ეს გარემოება უკვე ყველას გადაავიწყდა...

— მარჯვედ მოგიფიქრებით! — ჩაილაპარაკა კამიშოვმა და ხელები მოისრისა. — განაგრძეთ, განაგრძეთ.

— ნუთუ საქმარისი არ არის, რაც უკვე ითქვა? თქვენი დანაშაულის საბოლოოდ დასამტკიცებლად უნდა მოგაგონოთ, რომ თქვენ იყავით ოლგას საყვარელი და გაგცვალეს თქვენთვის საძულველ ადამიანზე! ქმარს შეუძლია ცოლის მოკვლა ეჭვიანობის ნიადაგზე. ჩემი აზრით, საყვარელსაც შეუძლია ამის ჩადენა... ახლა გადავიდეთ კუზმაზე... უკანასკნელი დაკითხვის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, რომელიც მის სიკვდილს უძღვება წინ, კუზმას თქვენ ჰყავდით მხედველობაში; თქვენ შეაწმინდეთ ხელები ხიფთანზე, თქვენ უწოდეთ არამზადა... ასე რომ არ ყოფილიყო, რატომ შეეწყვეტდით დაკითხვას ყველაზე

საინტერესო აღვილას? რატომ არ ჰკითხეთ, რა ფერისა იყო მკვლელის ჰალს-ტუნი, როცა კუზმამ გამოგიცხადათ, იმ ჰალსტუხის ფერი ვამჩინებო? რატომ მიანიჭეთ ურბენინს თავისუფლება სწორედ მაშინ, როცა კუზმამ მკვლელის სახელი გაიხსენა? რატომ უფრო ადრე ან უფრო გვიან გამოუშვიტ საკნიდან? იმიტომ, რომ სხვისთვის გინდოდათ გადაგზავნიდით და ამაღლი, კაცი გჭირდებოდათ, რომელიც ღამე თავისუფლად ისეირნებდა დერეფანში... ასე და ამგვარად, კუზმაც თქვენ მოკალით, რომ არ დაესახელებინეთ.

— გეყოფათ! თქვა კამიშოვმა და გაიცინა. — საკმარისია! თქვენ ისე გაცხარდით და ისე გაფითრდით, რომ საცაა გულიც წაგივიათ, ნულარ გააგრძელებთ, თქვენ მართალი ხართ მე მოვკალი.

ღუმილი ჩამოვარდა, მე ოთახში გავიარ-გამოვიარე, კამიშოვმაც იგივე გააკეთა.

— მე მოვკალი, — განაგრძო მან, — თქვენ კუდში სტაცვით ხელი საიდუმლოს და ამიტომ გაგიმართლათ, იშვიათად, რომ ვინმემ მოახერხოს ეგ; თქვენი მკითხველების ნახევარზე მეტი ბებერ ურბენინს გალანძლავს და ჩემს საგამომძიებლო ნიჭსა და უნარს გაიოცებს.

კაბინეტში რედაქციის თანამშრომელი შემოვიდა და საუბარი შეგვაწყვეტინა. რაკი ნახა, რომ არ მეცალა და აღელვებული ვიყავი, ცოტა ხანს იტრიალა ჩემს მაგიდასთან, ცნობისმოყვარედ დააცქერდა კამიშოვს და გავიდა, მისი წასვლის შემდეგ კამიშოვი ფანჯარასთან მივიდა და მინის დაორთქვლა დაიწყო.

მას შემდეგ რვა წელი გავიდა. — დაიწყო მცირე ღუმილის შემდეგ. — რვა წელი გულში ვატარებდი საიდუმლოს, მაგრამ საიდუმლო და ცხელი სისხლი ერთ ორგანიზმში ძნელი შესათავსებელია, არ შეიძლება დაუსჯელად იცოდე ის, რაც არ იცის დანარჩენმა კაცობრიობამ. მთელი რვა წელი თავს წამებულად ვგრძნობდი. სინდისი არ მაწუხებდა, არა! სინდისი თავისთვის იყო... არც მე ვაქცევდი დიდ ყურადღებას. „სინდისის“ ხმას კარგად ახშობს მის მოქნილობაზე მსჯელობა, როცა გონება არ მუშაობს, სინდისს ღვინით და ქალებით ვახშობ, ქალებს ძველებურად მოვწონვარ, ამას à priori გეუბნებით, მე სულ სხვა რამ მაწუხებდა: უცნაურად მეჩვენებოდა, რომ ადამიანები მეც ჩვეულებრივ ადამიანად მთვლიდნენ; რვა წლის მანძილზე არც ერთ ცოცხალ არსებას ჩემთვის გამომცდელად არ შემოუხედავს; უცნაურად მეჩვენებოდა, რომ დამალვა არ მჭირდებოდა, საშინელი საიდუმლო ვიცოდი და ქუჩაში თავსუფლად დავდიოდი, წვეულებებს ვესწრებოდი, ქალებს ვეარშიყებოდი! ბოროტმოქმედისთვის ასეთი მდგომარეობა არაბუნებრივია და მტანჯველი, ასე არ დაეიტანებოდი, მალვა და ჩქმალვა რომ დამჭირებოდა, ეს უკვე ფსიქოზია, ჩემო კარგო! ბოლოს და ბოლოს ერთგვარი ეინი დამეუფლა... მომინდა, როგორღაც გადმომეშალა გულის ჩადები: ყველასთვის მიმეფურთხებინა, ცხვირ-პირში მიმეხალა ჩემი საიდუმლო, რაღაც განსაკუთრებული გამეკეთებინა... ავდექი და ეს მოთხრობა დავწერე — მხოლოდ გონება შეზღუდულ კაცს გაუჭირდება მისი მიხედვით ჩემი საიდუმლოს ამოცნობა, ყოველ გვერდზე ახალი მასალებია მოცემული... ასე არ არის? თქვენ ალბათ მაშინვე მიხედით... როცა ვწერდი, მხედველობაში საშუალო ღირის მკითხველი მყავდა...

ისევე შეგვიშალეს ხელი. ანდრეი შემოვიდა და სინით ორი კიჭა ჩაი შე-
მოიტანა... სასწრაფოდ უკან გავაბრუნე.

— თითქოს ცოტა გულზე მომეშვა. — გაიცინა კამიშოვმა. — ახლს
თქვენ ჩემში უჩვეულო ადამიანს ხედავთ. ადამიანს, რომელსაც საიდუმლო
გააჩნია და მეც თავს უფრო ბუნებრივად ვგრძნობ... მაგრამ...
ათია. მე კი ეტლში კაცი შევლოდებო...
საიდუმლო
ქრისტეული
შეშინების

— მოითმინეთ. დადეთ ქული... თქვენ მიაჩნებოდა, რომ გაიძულათ მოთხრო-
ბის დაწყება. ახლა ისიც მოთხარით, როგორ მოქალაქეთ...

— ეს წაკითხულის დამატებით გნებავთ გაიგოთ? ინებეთ... მოკვალი
აფექტის გავლენით. ახლა აფექტის გავლენით ეწვევიან თამბაქოს. აფექტის
გავლენით სვამენ ჩაის. აი. თქვენც მღელვარებისგან საკუთარის ნაცვლად ჩე-
მი კიჭა იღეთ და ჩვეულებრივზე მეტს ეწვეით... ცხოვრება ერთი გაბმული
აფექტია... ყოველ შემთხვევაში. მე ასე მგონია... ტყეში რომ მივდიოდი.
შევლელობა აზრადაც არ მომხვლია: ერთი მიზანი მქონდა მხოლოდ. ოღვა
მებოვა და დამეგესლა... სიმთვრალეში ყოველთვის ვინმეს დაგესვლა მიხდა...
ტყისპირიდან ორას ნაბიჯზე ვიპოვე... ბას ძირას. ოღვა და დაფუქრებული გას-
ცქროდა ცის... დავუძახე მე რომ დამიზანა. გაილიმა და ხელები გამომიწო-
და...

— ნუ გამიჯავრდებო. ძალიან უბედური ვარ! — თქვა მან.
იმ საღამოს ისეთი ღამაში იყო: რომ მე, მთვრალს, ამქვეყნად ყველაფე-
რი დამავიწყდა. მაგონად ჩავეკარი გულში. შენს გარდა არასოდეს არავინ არ
მეყვარებიაო. მეფიცებოდა. მართალი იყო. მე ვუყვარდი... მაგრამ ამ ფიცო-
ში უფროად საზოგადოებრივად გამოვიჩინე. „რა უბედური ვარ! ურბენინს რომ
არ გავყოლოდი. ახლა შემეძლო გრადის ცოლი გავმხდარიყავი!“ ამ სიტყვე-
ბის გაგონებაზე თითქოს ცოცხალი წყალი გადამასხეს. მკერდში მთელი ბოლმა
ერთბაშად აზავთდა... ზიზღმა შემიპყრო. სიმთვრელეში გამაშმაგა... მხრებში
ჩავაფრონდი პატარა. საძაგლო არსებებს და ბურღივით დავანარცხე ძირს...
ჩემმა სიბრაზემ მაქსიმუმს მიაღწია... ჰოდა... ბოლოც მოველე... ავდექი და
ბოლო მოველე... კუბმას ამბავი კი თქვენთვის გასაგებია...

კამიშოვს შევხედე: სახეზე არც სინანული ეტყობოდა. არც სიბრაღული.
„ავდექი და ბოლო მოველე“ — ისე ადვილად თქვა, როგორც „ავდექი და
გავაბოდე“-ს იტყოდა. ახლა მე დამეუფლა ზიზღი და სიბრაზე. შევბრუნდი.
ზურგი ვაქცე.

— ურბენინი ისევე კატოლდაშია? — ვკითხე წყნარად.
— დიახ... ამბობენ. გზაში მოკვდაო. მაგრამ დანამდვილებით არავინ
იყის... რა იყო?

— როგორ თუ რა იყო? — კაცი უთანამართლოდ ისჯება. თქვენ კი ამბობთ.
რა იყო?

— მაშ რა ექნა? წავიდე და ვაღიარო?
— ჩემი აზრით ასე უხდა მოიქცეთ.

— დავუშვათ, მართალი ხართ. არა ვარ წინააღმდეგი. ურბენინი შევცვა-
ლო... მაგრამ უბრძოლველად არ დავჩებდები... თუ უხდათ. წამიყვანონ. ჩე-
ბით კი არ წავალ. რატომ არ დამიჭირებს. როცა მათ ხელში ვიყავი? ოღვა
დასაფლავებაზე იმდენს ვლოიალებდი. ისეთი ანტირიკები მეშარტებოდა. რომ
ბრძანასაც კი შეეძლო კემშარიტების დახახვა... რა ჩემი ბრალია. თუ ისინი
ბრძელები არიან?

— მე თქვენ მეზიზღებით, — ვუთხარი კამიშოვს.

— ბუნებრივია... თვითონვე მეზიზღება საკუთარი თავი...

სიჩუმე ჩამოვარდა... ანგარიშგების წიგნი გადავშალე და უბოროტ დავაჩერდი ციფრებს. კამიშოვი ქუდს დასწვდა.

— გატყობთ, სული გეხუთებათ ჩემს გამო, — თქვა კამიშოვმა. — თქვენი მტრები მართლა არ გინდათ გრაფი კარნეევის ნახვა? აგერ, ეტლში ზის!

ფანჯარასთან მივედი და გავიხედე... ეტლში, ჩვენკენ ზურგშექცევით იჯდა ჩია, წელში მოხრილი ფიგურა. გაქუცული ქუდი ეხურა და საყელოც გამოხუნებული ჰქონდა.

ძნელი საცნობი იყო დრამის ერთ-ერთი მოქმედი პირი!

— მითხრეს, რომ აქ, მოსკოვში, ანდრეევის სასტუმროში, ურბენინის ვაჟი ცხოვრობს, — თქვა კამიშოვმა, — მინდა ისე მოვაწყო, რომ გრაფმა მისგან მოწყალება მიიღოს... დაე, ერთი დამნაშავე მაინც დაისაჯოს! თუმცა, წასვლის დროა, adieu!

კამიშოვმა თავი დამიკრა და სწრაფად გავიდა. მაგიდას მივუჭექე და მწარე ფიქრებმა წამიღეს.

სული მეხუთებოდა.

თარგმანა ჯაბა ასათიანმა

ქველისა და ახლის „საკუთარი“ და „უცხო“ მაგურის სინთეზის წყალობა იაკონური თაყისუფალი ლექსი — გენდაისი. სწორედ გენდაისის სათავეებთან იღვწენ ცეცხლი სიგეძი, მტრო-სასივი და ტაყაში ძიუნ, ახლა მღროსმა და ტაყამის სახელობის პრემიები ერთ-ერთ ვეელაზე პრეს-ტაყელ ლიტერატურულ ჯილდოდ ითვლება იაკონიაში. ტანთაყე სიუნტარო კი მათი ღირსეულ მემკვიდრეა და ამის შემსაგომ თაობის გამორჩეული პოეტი.

სუბოი სიგეძი

სიმღერა

სადაც არ უნდა გაიხედო —
კედელი აღმართულა.
საითაც არ უნდა გაიხედო —
ლულა მოგჩერებია.
ადამიანის თვალსა და
თოფის თვალს შორის —
სამარისებული სიჩუმეა.
მანძილი —

ხელის ერთი გაწვდენა.
უფრო ახლოს...
უფრო ახლოს...
„ცეცხლი“ —
მაგრამ სიმღერა მაინც ხშიანობს,
მტრედვიით ფართქალებს.
განრისხებულო...
სიმღერასაც მიზანში იღებს თოფი!
სიმღერასაც მიზანში იღებს თოფი!

საკაერო ხომალდი

ზეცას მიემართე და
ვეელაზე უიღბლო დღე გავითენე —
ჩემი სიტყვა საკაერო ხომალდად იქცა...
გზადავზე დიდდებოდა, იბერებოდა და ბოლოს
უზარმაზარ საკაერო ხომალდად აელვარდა ქალიქის ცაზე.

ქუჩებში ათასნაირი ხმა დაირბა:
„შხამიანი გაზით ყოფილა გაბერრილი სადაცაა აფეთქდება!“

ცხოვრებით დამაშვრალი ქალაქები,
ცაში მზის არსებობა რომ გადავიწყნოდათ კიდევ-
აღლა ერთავად მაღლა იყურებოდნენ და
საქაერო ხომალდის დანახვაზე შიშით ძრწოდნენ.

არავინ იცოდა — როდის რა მოელოდათ,
ხალხი ქუჩაში გამოფენილიყო, ასე ხმაურობდნენ და
ყაყაყებდნენ. იფიქრებდნენ, ეს-ეს არის რევოლუცია მოტაო.

პოლიციას არაქათი გაუწყდა. ყველგან მადებრები დაძრწოდნენ,
მაგრამ მთავარი დამნაშავე დაუსჯელი რჩებოდა.
თავზარდაცემულ ხალხს მოწოდებებით აჩუმებდნენ:
„თუ სადმე იმ კაცს წააწყდით, ვინც უიღბლო დღე გაათენა,
დაუყოვნებლივ გვაცნობეთ! დაწვრილებით აღგვიწერეთ დამნაშავე!“

მაგრამ კაცები, უიღბლო დღეთა გათენება რომ ხელეწიფებათ,
ბევრზე-ბევრნი არიან და იმ დღის დამნაშავე ვერსად იპოვეს.
ბოლოს და ბოლოს პოლიციაც დამშვიდდა.

საქაერო ხომალდი დღესაც დაეხეტება
კრამიტიანი სახურავების მაღლა პატარა ქალაქის ცაზე.
მუდამ, როგორც კი ქარი წამოუბერავს,
ჩან დასავლეთისაკენ მიიქცევა, ხან — აღმოსავლეთისაკენ...

მურო სანსეი

სამი წელი მთაში

სამი წელი გავატარე მთაში.
ბუნებას ბოლომდე რას გაუგებ...
რამდენჯერაც არ უნდა სცადო,
ვერ მიაღწევ სანუკვარ მიზანს.
ჰოდა, ქალაქში დაბრუნება გადავწყვიტე.
სულ ამოოა
დაუშრეტელის თვალთვალში ცხოვრების ხარჯვა.
საამისოდ ოცდაათი წუთიც კმაროდა.
მე კი მთებს
სამი გრძელი წელიწადი შევეყურებდი.
სამჯერ ვნახე
გაზაფხულის დაბრუნება.
ის ისევ მოვა,
მაგრამ ვერ დავუცდი, დრო აღარა მაქვს.
ერთი შეხედვით!
ყველა ჩემი მეგობარი
ომბა შეიწირა.

მარტო მე.
 შენა გადაერჩი.
 დღესაც თვალწინ მიდვას
 გაღმა ნაპირიდან გამოგზავნილი
 დაისის ცეცხლი...
 გადაერჩი.
 აჰ, მთებმა კალთა გადამაფარეს.
 ვბრუნდები დედაქალაქში.
 მაგრამ ჩემს ბაღში
 აღარ ავყვები
 ბუნების დაზვიანებულ კარნახს.
 არა, ბაღმა მხოლოდ ის გამიმხილოს.
 რაც სულს კვლავ გაეხსნება...
 იჰ, სადაც ჩემი დაღუპული მეგობრები
 დააბიჯებდნენ, ბილიკს გავეკვალავ.
 დე, დაუსრულებლად
 გაგრძელდეს და გაგრძელდეს ეს ბილიკი,
 ჩემს საწერ მაგიდას მოსწვდეს,
 ჩემამდე მოაღწიოს... ვინც თავი გადაირჩინა.
 ერთადერთმა...

ქალაქი

თეთრია ქალაქი.
 მაგრამ სითეთრე
 ნისლის ბოლქვებად გაიკრიფება.
 ნისლი თოვლად გარდაიქმნება.
 ღრუბლად იქცევა,
 ღრუბელი — დაისის ხანძრად
 ან მოვარის ციალად.
 ქალაქი გადაგიხსნის შორეულ მხარეს.
 აგერ, გრძელი ქუჩაც.
 ვიღაცა ახველებს,
 ვიღაცის საამო ხმა ისმის.

თეთრია ქალაქი.
 დარაბის ღრეჩოში.
 შემოიხედავს მთვარიანი ღამე.
 ქალაქის ფურცელს სიღრმე არა აქვს.
 მაშ, როგორღა იქნება უძირო?
 და მაინც, მაინც.
 ქალაქის ფურცელს აქვს სიღრმე.
 იქ ერთმანეთზე მიჯრილი სახლები
 ქათქათებს.
 იქ მთელი დღე გაისმის ადამიანთა
 ლაპარაკი.
 იქ არ წყდება იღუმთალი ჩურჩული.

სპილო

მკრქალ თეთრ ფაიფურზე
 ლურჯი სპილო მისდევს მეხრე-ბიჭუნას.
 ძველ ოსტატთა ნახელავია ეს გვერდელა ლანგარი.
 ინდიგოსფერი სპილო სიღრმიდან მოაბიჯებს
 და ნაღვლიან ლანდად პირბლაზნება.

ამ ძველ ღანგარს
 ფსევრი გაქვადეინია, თოქოს ღაქაო დაუდა
 ხადამოს სინდში სპილო აღარ გვეჩვენება
 ისეთი გრძელია
 მობლუნძულა და კლავ უფრო დანადგლ
 შიშლნიყოთქა

ი ა ვ ნ ა ნ ა

როცა თოვს,
 მუდამ საამური ივენანა მომესმის.

კარგა ხანია, რაც ფანჯრებიდან,
 კარებებიდან და
 ზეციდან
 მომესმის ეს საამური სიმღერა.
 მაგრამ ჩემთვის ხომ
 არასოდეს უმღერიათ...

დედა არ მახსოვს და
 წარმოუდგენელია
 ჩემს გულში ცოცხლობდეს
 ამ სიმღერის მანგი.

საოცარია:
 როცა თოვს,
 მუდამ საამური ივენანა მომესმის.
 რაც არასოდეს,
 არასოდეს ბავშვობაში არა მსმენია.

ტ ა კ ა ვ ი ძ ი უ ნ

ზ ი შ ვ ე ლ ი ნ ა კ ი რ ი

გამომეღვიძა.
 მოღრუბლულმა განთიადმა
 ჩემს დაბადებაზე გაგონილი ამბავი გამახსენა.
 არასასურველი,
 უკურთხეველი,
 უქორწინო ბავშვის ფარული დაბადების ამბავი.

დაე აღსასრულის დღესაც
 ფარულად დავტოვო ეს ქვეყანა.
 მარტო მეუღლეს, ერთადერთ მოწმეს.
 გაუმტერდება უწყინარი თვალები.

ღუმილის იმ წუთს,
 მხოლოდ ზღვა მიეხეთქება ნაპირს და
 აბობოქრებული ტალღები დაიტირებენ ჩემს
 აღსასრულს.

რადგან ზამთრის იმ დილით,
 მხოლოდ შეშველი ნაპირი შეესწრო ჩემს დაბადებას.
 იმ დილით იაპონიის ზღვაზე გრიგალი მძვინვარებდა
 და თოვლის მათრახები სცემდა აღმუვლებულ ტალღებს.

გარდაცვალების დღეს,
 როგორც დაბადების დღეს იყო —
 ქვემეხების გრილივით მისწვდება ჩემს სასთუმალს
 ტალღების გრუხუნია.

ელეგანტური ნივთები

ეს ელეგანტური ნივთები,
 ეს ელეგანტური პატარა საათები,
 ზომიერად ჩამორჩენილი მაჯის საათები...
 თქვენ იმიტომ ჩამორჩებით,
 რომ ელეგანტურები ხართ?
 თუ იმიტომ ხართ ელეგანტურები,
 რომ ჩამორჩებით?

ეს თვალმაქცი ელეგანტური ნივთები,
 ნივთები,
 რომლებსაც არ შეუძლიათ არ იცრუონ.
 ეს თავაზიანი, ზანტი ნივთები,
 ნივთები,
 რომლებიც მზად არიან სიზარმაცეს ემსახუროს.
 საკუთარი ცხოვრების წესით კმაყოფილი
 ეს ნივთები,
 ნივთები,
 რომლებსაც სიბრძნე მიაწერე და ენდობი,
 რადგან მუდამ ზომიერად ჩამორჩებიან.
 ეს გაიძვერა ნივთები,
 ზომიერების საზღვარს რომ არასოდეს არღვევენ.
 ერთი შეხედვით ჰუმანური ნივთები,
 მაგრამ ძალზე ეგოისტი ნივთები.

ო. ეს ელეგანტური ნივთები!

2

ზომიერად ჩამორჩენილი ელეგანტური მაჯის საათები...
 ელეგანტური მეძავის ზომიერი სიყვარული...

ეროვნული

წიგნების კავშირი

ქენება,
რომ იცოცხლოს,
იცოცხლოს,
რომ დაჰქნეს.

გმირული სიცოცხლე,
ლამაზი ჭკობისათვის.

ყოველ წელს ვაგვიყვება
თავის ქმნილებებს,
და მაინც,
ყოველ წელს აგულიანებს მათ
მზის სახილველად.

ფოთლები -- რბილი,
ტოტები -- მყარი.

მყარ ტოტებზე
რბილი ფოთლები აღმოცენდება.

ფოთლებსა და ტოტებს
უშურველად ამხეურებს,
ხოლო ფესვებს --
სიცოცხლისათვის
ესოდენ მნიშვნელოვანს, --
გულდაგულ მალავს.

თითქოს ადამიანის სული იყოს

წყლიან ტაშტში არეკლილი
მზის თინათინი
მრგვალ ლაქასავით ცახცახებს ჭერზე.
ხან ჩიბუხად გამოგეცხადება,
ხან მარინადში ჩადებულ
დანაოქებულ ქლიავად,
ხან მატყლის ძაფის გორგლად,
ხანაც ორდენივით აელვარდება,
ხან კიდევ --
ადამიანის ჩონჩხივით აიწოწება...

ერთი სიტყვით,
ათასნაირად იცვლება:
თრთის და ცახცახებს
და ამ მოძრაობით გატაცებული,
წამითაც არ ფიქრობს შესვენებს,
არ სურს
დამშვიდდეს და სარკეს ემსგავსოს.
თითქოს
ადამიანის სული იყოს.

გემი მესიზმრა,
თეთრაფრიანი გემი,
რა ლამაზი იყო!
თვალი ცრემლით ამეფხო.

ქარმა დაუბერა, ტალღები წამოშალა
ვხედავ -- გემი იძირება.
ზღვის უფსკრული იტაცებს.
სიზმრიდან მეკარგება!
რალა ვქნა?

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ბანიკავა სიუნტარო

კაცი

ტროტუარზე მიაბიჯებს
ვეერგაპარსული.
ქუჩამოფხატული კაცი.
ფეი მარტოხელაა და
სლიან დაღლილი.
წებულ ქალთან ეძინა.
ტეპობაზე ლაპარაკიც ზედმეტია.
სლიშს გაქონილი თმის სუნი ასდიოდა.
მკვდარივით ჩაეწინა.
ბლშიც მარტოხელა იყო.
აღე ტროტუარზე მიაბიჯებს...

ის კაცი შენა ხარ?
იქნებ მე ვარ?
მიაბიჯებს დაღლილი.
ყველა მარტოხელა კაცის ალი-კვალი.
აქვს დიდი ხელები,
დიდი ფეხები და
გამოცარიელებული გული.
მკერდი სუნთქვისაგან აუდ-ჩაუდის.
მიაბიჯებს
მარტოხელა კაცი...

პირისახე

ღაბნო — სამყაროს ვეება შუბლი.
ბე — თმა.
კ — თვალი.
ბია — ცხვირი.
ზევა — ლოყა.
სამყარო — უზარმაზარი პირისახე.

ის ორი ხალი —
ჩემი ამოგლეჯილი თვალები.
ციცქნა საყურე —
ჩემი გაყინული გული.
სამყარო — ღიმილიანი პირისახე,
შემზარავი ნიღაბი...

ქალს

Not as a stranger*

ქოდა, ცხოვრება არ წყდება —
ღამით — ქუჩის ფარნის შუქზე
გრძელდება,
ღილით — დასრესილ ლოგინზე
გრძელდება.
„აი, ამიტომ მჭირდება, ძვირფასო!“
ეუბნება კაცი ქალს.
ვიდრე ცხოვრება ასე გრძელდება,
ღღე — ხალხის ჯგლეფთაში. საღამოს —
სამზარეულოს ქურასთან, ბინდბუნდში.

„მე მინდა შემიყვარდე!“ —
ეუბნება კაცი ქალს.
„მე მიყვარხარ!“ —
კაცს ეუბნება ქალი.
ვიდრე ცხოვრება ასე გრძელდება,
ვიდრე იენისის მინდორში ჰყვავის
მარწყვი.
ვიდრე იანვრის ოთახში
ქურაზე თუხთუხებს ჩაიდანო...

* ანა როგორც უცხო (ინგ.).

ეს დღე

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

დღე, როცა ჩემთვის რაღაც დაიწყო.
დღე, როცა ჩემთვის დამთავრდა რაღაც.
ამ დღეს ყველა ერთივით დუმდა.
დღე, როცა არაღის ფოთლებს მზე გადააქვროდა
და ანგელოზები თვლებს აცეცებდნენ.
დღე, რომელიც გუშინდელს არ ჰგავს.
დღე, რომელიც ჰგავს დღეის დღეს.
დღე, როცა არავისთვის არაფერი დაწყებულა.
დღე, როცა არავისთვის არაფერი დამთავრებულა.
მარტო გადავიარე რკინიგზის გადასასვლელი.
მერე უკან დაებრუნდი.
ერთხელაც გადავიარე.
რელსებსშუა გავჩერდი —
თვალი ვერ მოვწყვიტე ჩამავალ მზეს.
ეს დღე ძალიან ჰგავს დღეის დღეს.
ეს დღე ძალიან ჰგავს ხვალის დღეს.
დღე, როცა ვდუმვარ და არა ვტირი.
დღე, როცა ვიღაც იბადება და კვდება.
დღე, როცა ჩემთვის რაღაც დაიწყო.
დღე, როცა ჩემთვის დამთავრდა რაღაც.

თარგმანი ნათელა ონაშვილიძე

(სიბოროტის უპირისპირად)

II

ლიმონს მოელის დედამიწა,
ბელტების ლიმონს,
გაზაფხულის ყუყუნა წვიმის,
მზის ჩქერალის და ცელქი ნიავის
უბიწო ლიმონს, რომ აღტაცებით აღავლინოს სული
ზეცამდე.

ვით სიმბოლო მარადისობის,
ასე ცხადდება ერთი დიდი საიდუმლო
ჩვენი სიცოცხლის.

III

დაღლილი მზერა გადაიფრენს სამყაროს მიღმა,
გაიფანტება ეჭვები როცა,
ასე ჩავწვდებით ვარსკვლავების უძირო სიღრმეს
და ყვავილების ნაზად გაშლის საიდუმლოსა.
ტკივილით ვიგრძნობთ, — მიწა ვართ და მიწად ვიქცევით
ამ მიწის დერიტას დავატარებთ მხურვალე სისხლით
გაჩენის დღიდან, ვიდრე არყოფნის დაგვფარავს ნისლი.
კვლავ საიდუმლო გაბრწყინდება, ვით დიადემა
და ჩვენ ვირწმუნებთ, რომ ყოფნა არის
მარადიული მონაცვლეობა დაისების და განთიადების.

III

და რადგან სევდა დაგვებედა ოდითგან მძიმე,
რადგან ნალექი თვალებს გვივსებს ცრემლების მძივით,
თუკი რამ გვიბსნის,
სულს აგვინთებს აისის ფერით,
ოდენ მოყვასის სიყვარული,
სხვა არაფერი.
ეს რწმენა მიწამ გვიანდერძა

ჩვენდა ნუგეშად,
 თესლად ჩააგდო ჩვენი სულის
 ჩოყიერ ხნულში.
 მიწამ, რომელიც გაჩენიდან სიკვდილის
 არის ჩვენგან განუყოფელი.

IV

კვლავ მიწის წიაღს ვუბრუნდებით,
 მივდივართ იქით.
 საიდანაც მოვევლინეთ ნათელ სამზვოს.
 უკვე განცდილი სიყვარულით
 ვართ განწმენდილნი
 და
 არყოფნის მრუბვლე წვედიადში
 კვლავ სიყვარული მიგვეყვება ლამპრად,
 რადგან გვჯერა, ამ სიყვარულით გაგვალღვივებს
 მიწა ისევ სიკეთის თესლად.

V

ძვირფასო ჩემო,
 რად დამიჯერე, არ მოგვეკვდები?
 სიტყვები ჩემი მიწაა და
 მიწა ვართ ჩვენაც,
 ამ ხის ტოტებში გახლართული ნაზი ნიავიც
 მიწას ეძახის თავდავიწყებით
 და ეს ძახილი თან მიჰყვება ოკეანეებს
 განუშორებელ თანამგზავრივით.
 წყლისა და ზეცის სივრცეებსაც მიწა აერთებს.

VI

სევდას ღიმილი ენაცვლება
 და ღიმილს — სევდა.
 აქაც ცხადდება საიდუმლო
 ჩვენი სიცოცხლის.
 ნათელი და იდუმალი მონაცვლეობა.

VII

როცა შენს წიაღს ისევ ტკბილად ვეზიარებით,
 დედაო მიწავ,
 კვლავ ნეტარებით შევეისუნთქავთ
 შენი ბალახის საამო სურნელს
 და სხვა ნათება მოგვაშუქებს
 მზესუმზირას მორცხვი ღიმილით.

ეროვნული
წიგნიცოთეკა

რომანი

გერმანულიდან თარგმნა დალი ფანჯიკიძემ

მეოთხე თავი

ეს ამბავი მოიბადა ივლისის ერთ საღამოს. ჯერ კიდევ ეროვნულ დღესასწაულამდე, როცა იხურება ხოლმე თეატრის სეზონი. იმ დღეს მიწვედა ჩემი უკმე დღე, ადმინისტრაციისგან ორ კვირაში ერთხელ რომ შერგებოდა, და როგორც სხვა დროსაც მიქნია, გადავწყვიტე სენ-ვერმენის ბულვარზე, გრანდ ოტელ დეზ ამბასადერში მესადილა. მისი ბანიდან, მოაჯირზე ჩამწყრივებულ ყუთებში გაშენებულ ყვავილნარს მიღმა, თვალს ქალაქის ფართო ხედი ახალისებდა, გაღმა კი 1889 წლის მსოფლიო გამოფენის საოცრება — ეიფელის კოშკი. ბანზე ხუთი თუ ექვსი სართულის სიმალლეზე ლიფტით უნდა ასულიყავი, იქ გრილოდა, ისმოდა კულტურული საზოგადოების წყნარი საუბარი, თვალებს ცნობისმოყვარედ არავინ აცეცებდა და მათ შორის მეც ლალად და თავისუფლად გავერიე. პატარ-პატარა აბაყურიანი ლამპებით განათებულ მაგიდებთან, მოწნულ სავარძლებში ისხდნენ ქალები, რომელთაც ღია ფერის კაბები ეცვათ და იმდროინდელი მოდის მიხედვით თამამად აბრეხილი, უზარმაზარი შლაპები ეხურათ, და ჩემნაირ მკაცრ საგარეო კოსტუმებში გამოწყობილი, უღვაშიანი მამაკაცები. მამაკაცთაგან ზოგს ფრაკიც კი ეცვა. მართალია, მე ფრაკი არ მქონდა, მაგრამ იმდენად ელეგანტურად კი მეცვა, რომ არხეინად შემძლებოდა ობერკელნერისაგან მითითებულ თავისუფალ მაგიდას მივჯდომოდი, საიდანაც მან მაშინვე აალაგებინა მეორე წყება ქურჭელი და დანა-ჩანგალი. მშვენიერი სადილის შემდეგ საამური საღამო მელოდია, რადგან ჯიბეში კომიკური ოპერის ბილეთი მედო. სადაც იმ დღეს ჩემი საყვარელი ოპერა „ფაუსტი“. ნეტარხსენებელი გუნოს ეს მელოდორი ქმნილება ვადიოდა, „ფაუსტი“ ერთხელ უკვე მოსმენილი მქონდა და წინასწარ მიხაროდა. მაშინდელ სასიამოვნო შთაბეჭდილებას რომ განვიახლებდი.

ოღონდ ხსენებულ განზრახვას ახდენა არ ეწერა. თურმე იმ საღამოს ბედი სულ სხვა რამეს, ჩემი ცხოვრებისთვის მნიშვნელოვან შეხვედრას მიმზადებდა.

ის იყო ჩემს მაგიდასთან დაბრილ კელნერს შემოთავაზებული მენიუდან არჩეული კერძები მივუთითე, ღვინოების ნუსხა მოვთხოვე და თან დაუდევარი, ვითომ დადლილი მზერა რესტორნის საზოგადოებას მოვავლე, რომ ჩემი

თვალეზი სხვა წყვილ თვალს შეეჩება და ეს გახლდათ ახალგაზრდა მარკიზ დე ვენოსტას მხიარულად მოციმციმე თვალეზი — ზუსტად ჩემნაირად ჩაცმული მარკიზი ოდნავ მოშორებით, ერთადგილიან მაგიდასთან მარტო იჯდა და სადილს მიირთმევდა. ცხადია, მე იგი პირველმა ვიცახი ჩემთვის გაცილებით ადვილი იყო საკუთარი თვალისთვის დამეჭერებინა, ვიდრე უფროსი შეეძლო ეფიქრა, თვალი ხომ არ მატყუებსო. მან მხოლოდ ვერა-ვერა შეიკმუხნა შუბლი და მერე სახეზე სიხარულნარევი გაოცება გამოეხატა; თუმცა მე სალამი დავაყოვნე (მტკიცედ არ ვიყავი დარწმუნებული, ტაქტი ამის უფლებას მაძლევდა თუ არა), მაგრამ უნებურად გავუღიმე და ამით დავუდასტურე, ის კელნერი და ეს ვაჟბატონი ერთი და იგივე პიროვნებაა-მეთქი. მან თავისი გაოცება და სიხარული იმით გამოხატა, რომ თავი ოდნავ გადაიქნია და ხელები გაშალა, ხელსახოცი სუფრაზე დადო და მაგიდებს შორის ჩემკენ გამოიკვლია გზა.

— Mon cher Armand, ეს თქვენა ხართ? მაპატიეთ ჩემი წამიერი დავიწყება! და ისიც მაპატიეთ, ჩვეულების გამო სახელით რომ მოგმართავთ, საუბედუროდ, თქვენი გვარი ან არ ვიცი, ან დამვიწყებია. ჩვენთვის ხომ თქვენ უბრალოდ არმანი იყავით...

მე ფეხზე წამოვდექი და ხელი ჩამოვართვი — ცხადია, მას დღემდე ჩემთვის ხელი არასოდეს გამოუწვდია.

— სიმატლე თუ გნებავთ, თქვენ ჯერ სახელითაც არ მოგიმართავთ ჩემთვის, მარკიზო. არმანი არის მხოლოდ mon de guerre ანუ d'affaires¹. სინამდვილეში კი ფელიქსი მქვია. ფელიქს კრული. მიხარია, რომ გხედავთ.

— Mon cher Kroull², ვიცოდი და არ უნდა დამვიწყებოდა! მეც მიხარია, მერწმუნეთ! Comment allez-vous?³ გარეგნულად გეტყობათ, კარგად უნდა იყოთ, თუმცა შესახედაობა... შესახედავად მეც არა მიშავს, მაგრამ ნამდვილად ცუდად ვარ. არა, არა, მართლა ცუდად ვარ, მაგრამ ამას მოვეშვით, თქვენ რასა იქმთ, ნუთუ მიატოვეთ „სენტ ჯემს ენდ ალბანი“. სადაც თქვენი სამსახურით დიდ სიამოვნებას გვანიჭებდით?

— არა, რას ბრძანებთ. იგი ამასთან ერთად გრძელდება, თუ პირიქით, ეს ყოფა გრძელდება იმასთან ერთად. აქაც ვარ და იქაც.

— Tres amusant.⁴ ნამდვილი ჯადოქარი ხართ, მაგრამ მგონი, მყუდროება დაგირღვიეთ. ახლავე მოგშორდებით... თუმცა არა, დავსხდეთ ერთად, ჩემთან ვერ მიგიპატიებთ, ჩემი მაგიდა პატარაა. მაგრამ თქვენ, ვხედავ, ადვილი გაქვთ. მართალია, დესერტს უკვე გეახელით. მაგრამ თუ საწინააღმდეგო არაფერი გექნებათ, ყავას თქვენთან ერთად დავლევ. მაგრამ იქნებ მარტო ყოფნა გირჩევნიათ?

— როგორ გეკადრებათ, მარკიზო. თქვენთან ჯდომა სასიამოვნოა. — დინჯად ვუბასუხე მე და კელნერს გავძახე: — ბატონს ერთი სკამი მოართვით!

თავი განგებ ისე მეჭირა, არც არაფრით გამიმელავნებია და არც სიტყვით გამომიხატავს, ჩემთვის თქვენთან ჯდომა დიდი პატივია-მეთქი. მხოლოდ ის ვიკმარე, რომ განზრახვა მოვუწონე. იგი პირდაპირ დამიჭდა და სანამ მე სა-

1 ფსევდონიმი (ფრანგ.).

2 ძეორფასო კრულ (ფრანგ.).

3 როგორ ბრძანდებით? (ფრანგ.).

4 ერთობ საინტერესოა (ფრანგ.).

დი შემწვარია, უმჯობესია ცხვრის კანკი მიირთვათ. მეტრდოტელი მართალი აღმოჩნდა, რომ მარწმუნებდა. საკმაო ხანს ლბებოდა რძეშიო. Enfin! კო, რას ვამბობდი: თქვენზე? თქვენი სამსახურის გამო იძულებული ხართ დაბალი ფენის წარმომადგენლად გვეჩვენოთ — და ეს, მე მგონი, სიამოვნებასაც განიკლებთ — მაგრამ შინაგანად, ბუნებრივია, როგორც ჩენტლმეიერი თქვენს კლასს არ ლაღატობთ და დროდადრო დღევანდელისა არ იყოს, გარეგნული საბითაე უბრუნდებით. კარგია, ძალიან კარგი, მაგრამ ჩემთვის სავსებით უცხოა და გამოგნებელი. აჰ, აქაც ჩანს, ადამიანს, თუნდაც საზოგადოებაში გამოსულს, სხვა ადამიანთა ცხოვრებისა ბევრი რომ არა გაეგება რა, მომიტევეთ და „აქაც და იქაც“ უფრო ტექნიკურად არც ისე ადვილი უნდა იყოს. ვთქვათ, თქვენი ოჯახისაგან უზრუნველყოფილი ბრძალებით, ყურადღება მიაქციეთ, მე არაფერს გეკითხებით. მხოლოდ ვარაუდს გამოვთქვამ იმაზე, რასაც აშკარად ვხედავ. მაშასადამე, თქვენ შეგიძლიათ სამსახურებრივი ფორმის გარდა ჩენტლმენური გარდერობიც იქონიოთ, მაგრამ თქვენ რომ ერთსაც იშნობთ და მეორესაც, აი, ეხ არის საინტერესო.

— ტანსაცმელი ქმნის ადამიანს, მარკიზო, ანდა პირიქით, ადამიანი ქმნის ტანსაცმელს.

— მაშ თქვენი ცხოვრების წესი დაახლოებით მაინც სწორად გამომიცვნია, არა?

ძალიან სწორად-მეთქი, დავუდასტურე და ვუამბე, რომ რაღაც სახსარი გამაჩნია, ო, არა, საკმაოდ მოკრძალებული, მაგრამ მაინც, ქალაქში პატარა კერძო ბინა მაქვს დაქირავებული, იქ ხდება ჩემი გარეგნული გარდასახვა და იმის წყალობაა, ახლა თქვენთან ჯდომის სიამოვნება რომ მომენიჭა-მეთქი.

მშვენივრად ვხედავდი, როგორ აკვირდებოდა ჩემს ჭამის მანერას და მეც, ყოველგვარი აფექტაციის გარეშე, მანერებს მეტი კულტურა და სიმკაცრე შევმატე — დანა-ჩანგალი ისე დავიჭირე, რომ იდაყვები ფერდებზე მქონდა მიბჭენილი. მან, თავის მხრივ, თავი იმით გასცა, რომ უცხო ჭამის წესებზე მოჰყვა ლაპარაკს. გამიგონია, ამერიკაში ევროპელს იმით ცნობენ, ჩანგალი პირთან მარცხენა ხელით რომ მიაქვსო. ამერიკელი კი თურმე ყველაფერს ჯერ დაჭრის, მერე დანას გადადებს და მარჯვენა ხელით ჭამს. რაღაც ბავშვური მანერაა, არაო? თუმცა, ეს მხოლოდ გადმოცემით სცოდნია. ოკეანეს ვალმა ნამყოფი არც ყოფილა და არც სურვილი ჰქონია იქით გამგზავრებისა, არავითარი, იოტისოდენა სურვილიც არა მაქვსო, თქვენ თუ ყოფილხართ სადმეო? — მკითხა მე.

— ღმერთო ჩემო, არსად, მარკიზო, თუმცა არა, რაღაც კი მინანავს, რამდენიმე ლამაზი საკურორტო ქალაქის გარდა, მაინის ფრანკფურტში ვარ ნამყოფი, მერე პირდაპირ პარიზში მოვხვდი, პარიზი კი ნამდვილად ბევრს ნაშნავს.

— პარიზი ბევრი კი არა, ყველაფერია! — პათეტიკურად განაცხადა მან. — ჩემთვის იგი ყველაფერია, ჩემი ნება რომ იყოს, მთელ სიცოცხლეს აქ გავატარებდი, მაგრამ, ვაგლახ, რომ იძულებული ვარ წავიდე, მოგეხსენებათ, ძვირფასო კრულ, ოჯახის ძე ვარ, თქვენ კიდევ რა გიშავთ, მხოლოდ კარგი ოჯახიშვილი ხართ, მე კი, ჩემდა სავალალოდ, ოჯახიშვილი ვბრძანდები...

1 როგორც იქნა (ფრანგ.)

მე ჯერ ჩემი Peche Melba-არ მომეძთავრებინა, რომ მან ჩვენთვის შეგულებული ერთი ბოთლი ლაფიტე შეუკვეთა.

— მე სმას შევუდგები. — მითხრა მან. — თქვენ კი ყავას რომ შრო-
ჩებით, ჭიქას მომიჭახუნებთ, და თუ ღრმად შევტოპეთ, კიდევ ერთ ბოთლს
დავიმატებთ.

— ძალიან კი გაუტყუეთ, მარკიზო, ჩემი ზედამხედველობის შემდეგ ჩემს
ქემს ენდ ალბანიში“ უფრო ზომიერებას იცავდით.

— დარდი, ვარაში, გულისტკივილი, ძვირფასო კრულ! მეტი რაღა დამ-
რჩენია, ჭიქაში უნდა ჩავიკლა დარდები, ახლა გავიგე ბაკუსის ფასი, ასე
ჭკვია, არა? „ბაკუსი“ და არა „ბახუსი“, როგორც გაიოლებულად ამბობენ
ხოლმე, გაიოლებას ვამბობ, უფრო მაგარი სიტყვა რომ არ მინდა ვიხმარო
მითოლოგიაში ძლიერი ხართ?

— არც ისე, მარკიზო, ვიცი, მაგალითად, რომ არსებობს ღმერთი ჰერ-
მესი, მაგრამ იმის იქით თითქმის აღარაფერი გამეგება.

— ან კი რაში გჭირდებათ! განსწავლულობა, ზოგჯერ იძულებითიც რო-
მაა, ჯენტლმენის საქმე არ არის და იგი ამითაც ჰგავს არისტოკრატს, რა
მშვენიერი იყო ის უძველესი ტრადიცია, კარგ გვარიშვილს სხვა რომ არა-
ფერი ევალეობდა, ცხენზე ჯდომის გარდა და სხვას არც არაფერს სწავლობდა,
წერა-კითხვაც კი არ იცოდა, წიგნები მღვდლებისთვის ჰქონდა გადალოცვილი,
ამ ტრადიციებიდან ჩემი წრის ხალხს ბევრი რამ შემორჩა, მათ შორის ბევ-
რი ელევანტური ცულლუტი ურევია, მაგრამ მომხიბლავ ადამიანს ნაკლე-
ბად შეხვდებით, ცხენზე ჯდომა იცით: ნება მომეცით ახლა თქვენც დაგის-
ხათ ეს დარდის გამქარვებელი სიტხე! ერთხელ კიდევ თქვენი კეთილდღეობისა
იყოს! ო, არა, ჩემი რა მოსატანია, თუ გნებავთ, დალიეთ და სიკეთე მისურ-
ვეთ, მაგრამ ასე იოლად ჩემს ჭირ-ვარაშს არ ეშველება, მაშ, ცხენზე ჯდომა
არ იცით? დარწმუნებული ვარ, საამისო ნიჭი უხვად გექნებათ მომადლებული,
უფრო მეტიც, თქვენ პირდაპირ მხედრად ხართ დაბადებული და ბულონის
ტყეში ცხენით რომ გაგატარებთ, ყველა კავალერს დაჯაბნიდით.

— გამოგიტყდებით, მარკიზო, რომ მეც თითქმის ასე მწამს და მჯერა.

— ეს ჯანსაღი თვითრწმენაა და მეტი არაფერი, ძვირფასო კრულ, ჯან-
საღს იმიტომ ვუწოდებ, რომ ამ რწმენას მეც ვიზიარებ, თქვენი ნამდვილად
მჯერა და არა მართო ამ საკითხში... ნება მიბოძეთ სრული გულახდილობა
გამოვიჩინო, არა მგონია, თქვენ თვითონ მიძნდობი კაცი იყოთ და ვინმეს
გული გადაუშალოთ, ბოლომდე გულახდილობას მაინც გაურბიხართ, რაღაც-
ნაირი იდუმალემა გაბლავთ თან, Pardon, ასეთ მოურიდებლობას რომ
ვიჩენ, ასე რომ გელაპარაკებით, ამით ჩემს საკუთარ სიმჩატესა და ენამოუ-
კავებლობას ვამხელ, მაგრამ თქვენს მიმართ ნდობასაც გამოვხატავ...

— ამისათვის დიდად მადლიერი ვარ თქვენი, ძვირფასო მარკიზო, ნება მო-
მეცით გკითხოთ, მადმუაზელ ზაზა როგორ ბრძანდება? გამიკვირდა კიდევ,
აქ ჟიმიხოდ რომ გნახეთ.

— როგორ გამახარეთ, ზაზა რომ მოიკითხეთ! თქვენც მოგწონთ, არა?
ვანა შეიძლება არ მოგწონდეთ? მე ნებას ვაძლევთ, მთელ ქვეყანას ვაძლევ
ნებას, მოსწონდეს იგი, მაგრამ ისიც მინდა, მთელ ქვეყანას გავარიდო და
მხოლოდ მე შეკუთვნოდეს, ჩემს ცუგრუმელას ამ საღამოს სპექტაკლი აქვს

1. ლუბანში ჩატრილი ატაპა (დრახე.)

თავის პატარა თეატრში. „ფოლი მიუზიკალში“. იქ სუბრეტიის როლს თამაშობს. არ იცოდით? ამჯერად გამოდის სპექტაკლში „Le don de lalée“¹, მაგრამ ეს დადგმა იმდენჯერ მაქვს ნანახი, რომ ყოველთვის ვიქნები თან ცოტათი ისიც მანერვიულებს. თავის კუპლეტების წარმოდგენისას ტანზე ცოტა რომ აცვია, მართალია, ის „ცოტა“ გემოვნურად შეწყობილი, მაგრამ ცოტა მაინც ცოტაა და ახლა ამას ძალიან განვიცდებით. მისი სიკვდილიანი ასე გაგივებით სწორედ ამან შემაყვარა ეს ქალი. თქვენ თუ გყვარებით ასე ვინმე?

— მე თითქმის მზად ვარ მხარი ავიბათ, მარკიზო.

— თქვენ რომ სიყვარულში გამობრძმედილი იქნებით, ეგ უთქმელადაც მჯერა. მაგრამ მაინც ისეთი ტიპი მგონიხართ, ვინც თვითონ უფრო უყვართ, ვიდრე მას უყვარს სხვა. ხომ მართალი ვარ? კარგი, დარჩეს ეს საკითხი გაურკვეველი. ზაზა მესამე აქტშიც მღერის, მერე მივაკითხავ და ჩაის ერთად დავლევთ იმ პატარა ბინაში. მე რომ მოვუწყვე.

— გისურვებთ კარგად გეტარებინოთ დრო! ეტყობა, ჩვენი ლაფიტეს გამოცლა უნდა დავაჩქაროთ და დავასრულოთ ეს ლამაზი შეხვედრა. მე პირადად კომიკური ოპერის ბილეთი მიღვეს ჭიბეში.

— მართლა? მე კი აჩქარება არ მიყვარს. ჩემს ცუგრუმელას შემიძლია დავურეკო, და ვუთხრა, შინ დამელოდოს. თქვენ ძალიან ხომ არ დაგწყდებათ გული. მეორე აქტზე რომ მიხვიდეთ?

— არც ისე. „ფაუსტი“ მშვენიერი ოპერაა. მაგრამ განა შეიძლება მე იმაზე უფრო მეტად მიმიწვევდეს მისკენ გული. ვიდრე თქვენ ზაზასკენ მიგიწვევთ?

— მე, მაგალითად, ძალიან მინდა წერილად გესაუბროთ და დარდი გაგიზიაროთ. მე რომ გაჭირვება მადგას, მძიმე, გულსმომკვლელი გაჭირვება, ამას ალბათ იმ სიტყვებზეც შემატყობდით, დღეს რომ წამომცდა.

— დიახ, შეგატყვეთ, ძვირფასო მარკიზო, და მხოლოდ ნიშანს ველოდი, რომ თქვენი საწუხარი თანაგრძნობით გამომეკითხა. თქვენი დარდის მიზეზი მადმუაზელ ზაზაა. არა?

— აბა სხვა რა უნდა იყოს! იცით, რომ სამოგზაუროდ მიშვებენ? ერთი წელიწადი მოგზაურობაში რომ უნდა გავატარო?

— მთელი წელი? მერედა რისთვის?

— ეხ, ძვირფასო მეგობარო, გეტყვით, გეტყვით. ჩემმა საბრალო მშობლებმა იციან — გახსოვთ, ერთბელ გელაპარაკეთ მათზე — ზაზასთან უკვე ერთი წელი რომ ვმეგობრობ, და, თქვენ წარმოიდგინეთ, ეს არც კორაობის ბრალია და არც ანონიმური წერილებისა. მე თვითონ აღმოვჩინდი ისე გულუბრყვილო და ალალი, რომ ჩემს ყოველ წერილში ეონავდა ხოლმე ჩემი ბედნიერების ამბავი და სამომავლო სურვილები. მერწმუნეთ, გულში რაც მიღვეს, ენაზეც ის მაკერია და ენიდან კალმამდე მხოლოდ ერთი მოკლე ნაბიჯიღა რჩება გადასადგმელი. ჩემი საყვარელი მოხუცი ბატონები სამართლიანად ფიქრობენ, ამ ამბავს სერიოზულად რომ ვეკიდები და ვაპირებ ეს გოგონა, ანუ, როგორც ისინი ეძახიან, „ის ქალბატონი“ ცოლად შევირთო, ამის გამო კუთაზე აღარ არიან, და, მართალი ვითხრათ, სხვა რეაქციას არც მოველოდი. ჩემი მშობლები ჯერ კიდევ გუშინწინ აქ იყვნენ, მძიმე დღეები გადავიტანე, მთელი კვირა გაუთავებელ კამათსა და ჩიჩინში გაატარე მამაჩემი ბოხი

1. ფრანკო პრეზი (ფრანგ.)

ხმით მელაპარაკებოდა. დედა კი ცრემლებიდან აკანკალებული. მაღალი ხმით. ერთი ფრანგულად და მეორე გერმანულად მიტევდა. არა, არც ერთი მკვანე სიტყვა არ უკადრებიათ, მხოლოდ დაუსრულებლად გაისმოდა „ის ქალბატონი“ და ეს უფრო მიკლავდა გულს. ამას მერჩია ჩემთვის „გოგო“ და უმგავსი, ოჯახის ღირსების შეურაცხყოფელი ეძახებინათ. უკაცნო ქალბატონი; მხოლოდ იმას ჩამჩინებდნენ, მათთვის და საზოგადოებისთვის. საბაბი არ მიმეცა და მეც ისეთივე ბოხი და აკანკალებული ხმით დავუფიცე, ძალიან განვიცდი, გულს რომ გტკენტ-მეთქი. ორივეს ხომ ძალიან ვუყვარვარ და ჩემთვის ვითომ სიკეთე უნდათ, ის კი არ ესმით, ჩემთვის სასიკეთო რა იქნება. იმდენად არ ესმით, რომ მემკვიდრეობის უფლების წართმევაზეც კი გადამიკრეს სიტყვა. თუ შენს სკანდალურ განზარხვას შეისრულებ და ურჩობას არ მოიშლიო. მართალია, არც ფრანგულად და არც გერმანულად აშკარად არ დამმუქრებიან, ხომ გითხარით, მკვანე სიტყვებს ვრიდებოდნენ-მეთქი, მაგრამ საქმე ისე დამიხატეს, რომ მუქარა აშკარად იგრძნობოდა. მართალია, მამაჩემს ლუქსემბურგის ფოლადის ინდუსტრიიდან იმოდენა შემოსავალი აქვს, რომ მე სავალდებულო წილითაც საკმაოდ შეძლებულად ვიცნობ რეზი, მაგრამ მემკვიდრეობის წართმევა არც მე გამომადგება და არც ზაზას. თქვენც კარგად გესმით, მემკვიდრეობაწართმეულ კაცზე გათხოვება მისთვისაც რაღა სასიხარულო იქნება.

— დაახლოებით მესმის. ყოველ შემთხვევაში, მადმუაზელ ზაზას გულში კარგად შემოდლია ჩავიხედო მოგზაურობა რა შუაშია?

— ამ დაწყევლილი მოგზაურობის მიზანი ასეთია: მშობლებს ჩემი გამოხსნა უნდათ. შენ ყინულის ბორკილებში ჩაჭედილი გემივით გამოხსნა. გკირდებაო. ფრანგულ საუბარში ჩამიგერმანულა მამამ. მე თუ მკითხავთ, არც ყინული და არც რკინა აქ არაფერ შუაშია და არც მე ვარ პოლარელი მოგზაურივით ჩაჭედილი ყინულისა და რკინის ბორკილებში — სასაცილოა ზაზას ლოგინის სიტბოსა და ტკბილი სხეულის მათთან შედარება, მე თუ რამე ნიკერს, ეს უნაზესი ვარდების ჩაქვია, თუმცა ამ ჩაქვის სიმტკიცეს არ უარყოფთ. პოდა, მათი აზრით, თურმე ეს ბორკილები უნდა გავწყვიტო, ანუ შევწყალო მათ მაინც მათ გაწყვეტას. აი, ასეთი იდეა დაებადათ ჩემს მშობლებს, ამას ეძღო სახურება ჩემი მოგზაურობა, რომელსაც ხელგაშლილად დამიფინანსებენ, რაკი ჰგონიათ, რომ იგი სასიკეთოდ წამადგება. ერთი სიტყვით, აქედან უნდა წავიდე, თანაც დიდი ხნით, მივატოვო პარიზი, Théâtre des Folies musicales, ზაზა, გავიცნო უცხო ხალხი და უცხო ქვეყნები და სხვა ჰკუაზე დავდგე, „თავიდან ოფოფები გამოვიბერტყო“, დიახ, ისინი ამას „ოფოფებს“ ეძახიან და შინ სხვა კაცი დაებრუნდე, დიახ, სხვა კაცი! იქნებ თქვენ გინდოდეთ სხვა კაცად ქცევა, ისურვოთ გახდეთ სხვა და არა ის, ვინცა ხართ? აი, თქვენ თვალეში ყოყმანი დაგეტყოთ, მე კი სულაც არ მინდა სხვად ვიქცე. მე მინდა ის ვიყო, ვინცა ვარ, სულაც არ მინდა საგანგებოდ დანიშნული სამოგზაურო მკურნალობით ვინმეს ვული და ტვინი გადმოვატრიალებინო, ჩემსავე თავს გავუუცხოვდე და ზაზა დავივიწყო, ეს, ბუნებრივია, შესაძლებელია. დიდი ხნით წასვლა, ჰავის ძირფესვიანად შეცვლა და ათასი ახალი შთაბეჭდილება ამას შეძლებს, მაგრამ თუ არ ირჩიულად რომ შესაძლებელად მიმაჩნია ზაზას დავიწყება, ეს ექსპერიმენტიც სულით და გულით სწორედ ამიტომ მეზიზღება.

— ისიც რომ უნდა იფიქროთ, — ვუთხარი მე. — თუკი სხვად იქცევით, მაშინ თქვენს წინანდელ, ანუ ახლანდელ „მეს“ აღარც მოისაყლოს და აღარც მოინატრებთ. იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ დღეს რაც ხართ ის აღარ იქნებით.

— განა ეს ჩემს ახლანდელ ყოფას ნუგეშად წააფხვნიან და ახლანდელს ვინმეს დაივიწყოს თავისი სიყვარული? დავიწყებაზე უბადრუკი და საზიზღარი ამქვეყნად არაფერი მეგულება.

— კარგი, ეგრე იყოს, მაგრამ გულის სიღრმეში ხომ ფიქრობთ, რომ თქვენი ზიზღი ამ ექსპერიმენტის მარცხის საწინდრად ვერ ჩაითვლება.

— თეორიულად კი, მაგრამ პრაქტიკულად ამ ექსპერიმენტს ახდენა არ უწერია. ჩემს მშობლებს სიყვარულითა და ჩემზე ზრუნვით უნდათ გულში ჩამიკლან გრძნობა, მაგრამ არაფერი გამოუვათ, ეს ისევე მჭერა, როგორც საკუთარ თავში არ შეპარება ექვი.

— ეს უკვე რაღაცას ნიშნავს, ნება მომეცით გკითხოთ, ფიქრობენ თუ არა თქვენი მშობლები, ჩვენ ჩვენსას ვეცდებით, მაგრამ თუ არაფერი გამოგვივიდა და ვერ გავტეხეთ, მაშინ სურვილი შევუსრულოთო?

— ესეც ვკითხე, მაგრამ აშკარა თანხმობას ვერ ველირსე. მათ ახლა მხოლოდ ის უტრიალებთ თავში, როგორმე დამიხსნან „ყინულის ტყვეობიდან“, ამის იქით ვერაფერს ფიქრობენ. ჩემი უბედურებაც ეგ არის, რომ იძულებული გავხდი პირობა მიმეცა, სამაგიერო კი არაფერი მიმიღია.

— მაშ მოგზაურობაზე დათანხმებიხართ და ეგაა.

— სხვა რა გზა მქონდა? ზაზას შემკვიდრობა ჩამორთმეული კაცის ცოლობისთვის ხომ ვერ გავწირავდი, ასეც ვუთხარი, ჩემს მშობლებს სამოგზაუროდ წასვლას დავპირდი-მეთქი, ზაზამ ბევრი იტირა, ჯერ ხანგრძლივი განშორების გამო და მერე იმის შიშით, ვაითუ მშობლებისგან დანიშნულმა მკურნალობამ გასჭრას და გუნება შეგეცვალოსო. თ, ძვირფასო მეგობარო, რა დილემაა! უნდა გავემგზავრო და გამგზავრება კი არ მინდა; მშობლებს აღვუთქვი, გავემგზავრები-მეთქი, და ძალა არ მყოფნის, დანაპირები შეეასრულია, რა მეშველება? ამ გაჭირვებიდან ვინ დამიხსნის?

— მართლა შესაცოდი ბრძანდებით, ძვირფასო მარკიზო, — ვუთხარი მე. — სულით და გულით გითანაგრძნობთ, მაგრამ რაც თქვენ გიყისრიათ, იმ ვალდებულებას ვერაფერ ჩამოგხსნით.

— ვერა, ვერაფერ.

— კო, ვერაფერ

საუბარი ცოტა ხნით დაიწრიტა, იგი თავის ჭიქას ატრიალებდა ხელში, მერე შეცრად წამოდგა და მიიხრა:

— კინალამ დამავიწყდა, ზაზასთვის უნდა დამერეკა, ერთ წუთს ხომ დამიცდით...

იგი გავიდა, ამასობაში ბანი თითქმის დაცარიელდა, კიდევ ორ სხვა მაგიდასლა უსხდნენ მოსადილენი, კელნერების უმრავლესობა უსაქმოდ იდგა, მე დროს სიგარეტის წევაში გამყავდა, ვენოსტა დაბრუნდა თუ არა, კიდევ ერთი ბოთლი Château Lafitte შეუყვეთა და ხელახლა წამოიწყო:

— ძვირფასო კრულ, მე თქვენ გიამბეთ ჩემს მშობლებთან გაჩენილი კონფლიქტის ამბავი და მერწმუნეთ, ეს კონფლიქტი ორივე მხარისთვის ძალიან მტკივნეულია იმედა მაქვს, ჩემს მონათხრობში სავალდებულო მოწი-

წებისა და პატივისცემის ნორმები არ დამირღვევია, არც მადლიერების გამოხატვა დამვიწყებია, რასაც ყველაფრის მიუხედავად მიღვივებს ჩემდამი მათი სიყვარული, იმ გულუნებობასაც ვუმაძლი, რითაც სიყვარული ჩემზე ზრუნვას მიმტკიცებენ, თუმცა მათ წინადადებას უფრო ვალდებულ ვარ და საქმეების სუნი კი ასდის ისიც ვიცი, ეს მე მეჩვენება ასევე მძიმე და ძალიან მოგზაურობა აუტანელი და ამ დღეში მყოფს ჩემი თანამშრომლობის მაინც როგორ დავთანხმდი-მეთქი, თორემ ნებისმიერი ახალგაზრდა ოჯახიშვილი, თუ კარგი ოჯახიშვილი ამგვარ წინადადებას სიახლასა და თავდასაველის ნაირ-ნაირი ფერებით გაციკროვნებულ ზეციურ საჩუქრად მიიღებდა. მეტსაც ვეტყვით, მე თვითონ ჩემს დღეში მყოფი ვარ. ზოგჯერ ვგრძნობ, რომ ზაზასა და ჩვენი სიყვარულის დალატს ბევრი აღარაფერი მიკლია. მოგზაურობაში გატარებულ წელიწადს რომ წარმოვიდგენ და ფანტაზიაში ჩემდაუნებურად ფერად-ფერადი სურათების, სხვადასხვა სახეების შეხვედრების, გამოცდილებისა და ტკობის წუთების დატვას მოვუვები, რასაც უეჭველად მომიტანდა იგი. მათ შესაგრძნობად მე თვითონ თუ ვიქნებოდი განწყობილი, აბა წარმოიდგინეთ, რა მელის შორეული მხარეები, აღმოსავლეთი, ჩრდილო და სამხრეთ ამერიკა, აზია ჩინეთში თავს უამრავი მოსამსახურე დაგეხვევათ. ამბობენ, ევროპელ უცოლშვილო კაცს ექ თურმე მთელი მთელი ემსახურება — ერთს მხოლოდ მისი საღარბაზო ბარათის ტარება ევალება, საღარბაზო ბარათით წინ მიუძღვება თავის ბატონს, გამიგონია, ერთი ტროპიკული სულთანის ცხენიდან გადმოვარდნილა და წინა კბილები ჩამტვრევია, პარიზშივე შეუკვითია ოქროს კბილები და ყოველ მათგანში თითო ბრილიანტი ჩაუსმეყინებია. მისი სატრფო თურმე ეროვნული ტანსაცმლით დაიარება, ესე იგი, ტანზე მოქნილ თედოებს ქვემოთ გამოსკვნილი, ძვირფასი ქსოვილი ახვევია. ზღაპრული სილამაზის ქალს თურმე ყელზე ოთხმაგი მარგალიტის მძევი ჰკიდია და მის ქვეშ ამდენიმე აცმა ზღაპრული სიდიდის ბრილიანტები

- ეგ ყველაფერი თქვენმა პატივიცემულმა მშობლებმა გიამბუნს?
- არა, ისინი ხომ ტროპიკებში არ ყოფილან, მაგრამ განა რაც გიამბუნთ, სიმაართლეს არა ჰკავს? ხომ შეიძლება ყველაფერი მართლა ისე იყოს, როგორც წარმოგიდგენია, თუნდაც თედოების ამბავი ავიღოთ? მეტსაც გეტყვით: საპატიო სტუმრებს, ანუ ყველაზე წარჩინებულთ მათ შორის, სულთანნი თავის სატრფოს უთმობსო, ამბობენ: ცხადია, ჩემი მშობლებისგან არც ეს გამიგონია, მათ ისიც არ იციან, ამ მოგზაურობით რას აღარ მიმზადებენ, ეს ვამიგონია, მათ ისიც არ იციან, ამ მოგზაურობით რას აღარ მიმზადებენ, პოდა მე, ჩემი მხრივ, მართალია, არაფერზე ვუღიარებ არ მიმდის, მაგრამ თეორიულად მაინც ხომ უნდა დავათასო მათი გულუნებობა.
- უეჭველად, მარკიზო მაგრამ ამჯერად თქვენ ჩემი როლი იტვირთეთ, ასე ვთქვათ, ჩემი სათქმელი თქვით, ეს მე უნდა გცდილობდეთ შეძლებისდაგვარად შეგაგუოთ თქვენთვის საძულველ მოგზაურობას, მე უნდა გიქებდეთ ყველაფერს, რაც კი კარგი მოგელით, და უნდა გითხრათ, სანამ თქვენ ტელეფონზე ლაპარაკობდით, სწორედ ამ გეგმებს ვაწყობდი.
- თქვენ სმენადანშულ კაცს უქადაგებდით და ალბათ ბარე ასჯერ გამიმეორებდით, როგორ გშურთ ჩემი, მეტყობით, მარტო ის თედოები რად ღირსო.
- მშურსო? არა, მარკიზო, ეგ მთლად სწორი არ არის, შური ვერ მი-

ბიძგებდა, თქვენთვის სასიკეთო რამ შემეგონებინა, მე მოგზაურობის დიდი მოყვარული არ გაბლავართ. რაში სჭირდება პარიზელს დედამისის ყველა კუთხის ჩაბვა? განა ყველა კუთხე მისკენ არ მიიღტვის? მთელი ქვეყნიერება ჩვენს სასტუმროში მოდის, ხოლო თუ თეატრის დაქვრივების ყველა „მადრიდის“ ტერასაზე დავჯდებით, მაშინ ნამ ხელისგულზე გვიწერდეს მთელი ქვეყნიერება. ეგ თქვენ უჩემოდაც კარგად მოგეხსენებათ.

— მართალია, მაგრამ თქვენ თუ მოგზაურობის არაფრად აგდებთ, მაშინ აღარ უნდა გეფიქრათ, რომ იმასვე მე მომამწონებდით.

— ძვირფასო მარკიზო, მე მაინც შევეცდები, მოგაწონოთ, აბა ისე როგორღა შევძლებ დავაფასო თქვენი ნდობა? მე ისიც ვიფიქრე, თქვენთვის მუჩაია, თან წაგეყვანათ მადმუაზელ ზაზა.

— შეუძლებელია, კრულ, ეგ რამ გაფიქრებინათ? ვიცო, მაგას კეთილი გულით მეუბნებით, მაგრამ მაინც რამ გაფიქრებინათ? „ფოლი მიუზიკალთან“ ზაზას კონტრაქტს როგორმე მოეველება, კონტრაქტს გაწყვეტ ბოლოს და ბოლოს, მაგრამ როგორ შეიძლება ზაზა თან წავიყვანო და ვმალო? ისედაც ძნელია მოგზაურობაში თან ატარო ქალი, ვისზეც დაქორწინებული არ ხარ. თანაც მე მეთვალყურეობა არ მომეკლდება, ჩემს მშობლებს, თუნდაც ოფიციალურად, ბევრგან მიუწვდებათ ხელი, უეჭველად გაიგებენ, მე რომ ზაზასთან ერთად ვიმოგზაურო და ამით მთელი ამ მოგზაურობის მიზეზი და მიზანი გავაცამტვერო. ჩემი მშობლები ნამდვილად გაგაყდებიან! მაშინ შემიწყვეტენ კრედიტს, გარდა ამისა, ერთი ხანგრძლივი ვიზიტი მიწევს, მაგალითად, არგენტინელი მესაქონლეების ოჯახში, რომლებიც ჩემმა მშობლებმა საფრანგეთის ერთ-ერთ კურორტზე გაიყვნენ. მაშინ რა ვქნა, ზაზა კვირების მანძილზე ბუენოს აირესში უპატრონოდ მივატოვე, სადაც ათასგვარი საფრთხეა მოსალოდნელი? თქვენს წინადადებაზე კამათიც არა ღირს.

— ეგ მეც ვიფიქრე, სახამ ამ წინადადებას შემოგთავაზებდით, უკანვე მიმაქვს ჩემი სიტყვები.

— ჰოდა, ამით გამწირეთ კიდევ, თქვენ ჩემ მაგიერ გადაწყვეტეთ, რომ მართო უნდა გავემგზავრო. თქვენ რა გიჭირთ! აი, მე კი არ შემეძლია, იძულებული ვარ გავემგზავრო, დარჩენა კი მინდა, ეს ნიშნავს, ორ შეუთავსებელ გარემოებაზე ვიფიქრო, თან ვიმოგზაურო და თან აქ ვიყო. სწავაგვარად რომ ვთქვა: მე გაორება, ორად გაყოფა მჭირდება — ლუი ვენოსტას ერთმა ნაწილმა იმოგზაუროს, მეორე ნაწილმა კი პარიზში, თავის ზაზასთან დარჩენა შესძლოს, ოლონდ, მთავარი ისაა, ეს უკანასკნელი მე ვიყო, მოკლედ, მოგზაურობა თავისთვის უნდა მიმდინარეობდეს, ლუი ვენოსტა აქაც უნდა იყოს და იქაც თქვენ თუ ადევნებთ თვალს ჩემს აზრთა კიდელს?

— ვცდილობ, მარკიზო, ერთი სიტყვით, უნდა შეიქმნას სურათი, თითქოს თქვენ მოგზაურობთ, სინამდვილეში კი პარიზში დარჩეთ.

- ვაი რომ, ასეა!
- უბედურება ისაა, თქვენ რომ გგავდეთ, ისეთი არავინა გყავთ.
- არგენტინაში სახით არავინ მიცნობს და სულ არ შენადვლება, იქ რა სახით ჩავალ პირიქით, იმას რა სჯობია, იქ თუ უკეთესი გამოეჩნდება.
- ესე იგი, უნდა იმოგზაუროს თქვენმა სახელმა, შეერთებულმა პიროვნებასთან, რომელიც თქვენ არ იქნებით.
- არც ის მინდა, ვინმე პირველი შემხვედრი იყოს ჩემი ორეული.

— მეც ვგრე ვფიქრობ. ფრთხილი არჩევანი გმართებთ.
 მან კიქა გაიფსო. თითქმის სულმოუთქმელად გამოცალა და მაგიდაზე
 ხაზგასმულად მტკიცედ დადგა.

— კრულ. — მითხრა მან. — ჩემი მხრივ მე უკვე მოვახდინე არჩევანი.
 — ასე სწრაფად? ასე სახელდახელოდ?
 — ჩვენ ხომ მთელი საუკუნეა ერთმანეთის პირისპირ ვხივართ.
 — ეგ რა მოსატანია?

— კრულ. — გამიმეორა მან. — მე გვართ მოგმართავთ. თქვენ კარგი
 გვარიშვილი ხართ და სულაც არ გამიკვირდება. კაცს გაუჭირდეს თავის
 გვარზე ხელის აღება. თუნდაც ამის სამაგიეროდ უფრო წარჩინებული გვარი
 შესთავაზონ. ერთი სიტყვით. შეგიძლიათ მეგობრის საშველად ეს მსხვერპლი
 გაიღოთ? თქვენ მითხარით, მოგზაურობის დიდი მოყვარული არა ვარო. მა-
 გრამ მცირე სურვილი მაინც ხომ გაგაჩნიათ და ნუთუ იგი ვერ გადასწონის
 იმ ძრწოლას, ჩემში პარიზიდან წასვლაზე ფიქრი რომ ბადებს? თქვენ ისიც
 მითხარით, უფრო სწორად, ორივემ ვთქვით. მშობლებისთვის მიცემული პი-
 რობისგან ვერაფერს რომ ვერ დამიხსნის. იქნებ თქვენ გეკისრათ ჩემი დახსნა?

— მე მგონი. თქვენ ფანტაზიის სფეროში იჭრებით.
 — რატომ? ან თქვენ ისე რატომ ლაპარაკობთ ფანტასტიკაზე. თითქოს
 თქვენთვის სავსებით უცხო იყოს ეს სფერო? თქვენ ხომ ჩვეულებრივი ადამი-
 ანი არა ხართ, კრულ! თქვენი უცნაურობა კაცს საგონებელში აგდებს. თუ გან-
 სოვთ, მე მას იღუმალიც კი ვუწოდებ. „ფანტასტიკური“ რომ მეტყვა. ვითომ
 გამინაწყენდებოდით?

— არა, რას ბრძანებთ, თქვენ ხომ ცუდს არაფერს იგულისხმებდით.
 — მაგას როგორ გაკადრებდით! ამიტომაც არ უნდა გამინაწყენდეთ.
 თუკი თქვენმა პიროვნებამ მიმიყვანა ამ აზრამდე, თუკი ჩვენი შეხვედრისას
 მოვახდინე არჩევანი. ზედმიწევნით აწონილ-დაწონილი არჩევანი! და ის არ-
 ჩევანი პირადად თქვენზე შევაჩერე!

— ჩემზე შეაჩერეთ. ვინც უცხო ქვეყანაში თქვენი სახელი უნდა ატაროს
 თქვენ წარმოგადგინოთ. ვინც ხალხის თვალში თქვენ იქნებით, თქვენი მშობ-
 ლების ძე, არა მარტო თქვენი ოჯახის წევრი, არამედ თქვენ თვითონ? რო-
 გორც ამ საქმეს ერგებოდა. ისე კარგად კი იფიქრეთ ამაზე?

— სადაც მართლა ვიქნები. იქ ხომ ის დავრჩები, ვინცა ვარ.
 — კეთილი და პატიოსანი, მაგრამ უცხო ქვეყანაში ხომ სხვა იქნებით,
 მე ვიქნები თქვენი ნაცვალი. თქვენი სახე ჩემში უნდა დაინახონ. ყველას
 თვალში მე უნდა ვიყო თქვენი მაგიერი. სადაც მართლა ვიქნებიო, მეუბნე-
 ბით თქვენ. მაგრამ მართლა სადღა იქნებით? განა თქვენთვისაც და ჩემთვის
 საც კოტა ბუნდოვანი არ არის ასეთი არსებობა? ვთქვათ, ჩემთვის ეს გა-
 ურკვევლობა კარგიც გამოდგეს. თქვენთვის როგორიღა აღმოჩნდება? ნუთუ
 არ გეუბნებრბულემათ თქვენი პიროვნება მხოლოდ ლოკალურად მელაენდებო-
 დეს, სხვაგან კი, უფრო ფართო მასშტაბით, ჩემი სახით, ჩემი მეშვეობით,
 ჩემში არსებობდეთ?

— არა, კრულ. — გულთბილად მითხრა მან და მაგიდის ზემოდან გა-
 მომიწოდა ხელი. — თქვენი სახით არსებობა სულაც არ მეუბნებრბულემა. ლუი
 ვენოსტა არც მაშინ იზარალებდა დიდად, თქვენ რომ დაგეთმოთ მისთვის
 თქვენი პიროვნება და მას თქვენი სახით ევლო ქვეყანაზე. ანუ მისი სახელი

თქვენს სხეულთან ყოფილიყო შეერთებული, როგორც, სხვათა შორის, ახლაც იქნება, თუ თქვენ არაფერი გაქვთ საწინააღმდეგო. მე ბუნდოვანი ექვიც გამიჩნდა, არც სხვები დარჩებოდნენ გულნაკლულნი, ეს ერთობა სწორივად რომ არსებულებოდა, ანლა კი იძულებულნი არიან შეეგუონ სიამოვნებას, რომლის მიმოქცევანი მე პირადად სულაც არ მენახვლებოდა. თქვენს იქ ვარსებობ, სადაც გვერდით ზაზა მეყოლება, თქვენ კი ლეონტიძის მართლა ძალიან მომწონხართ. უდიდესი სიამოვნებით წარვსდგებოდი ხალხის წინაშე თქვენი სახით. თქვენ აქაც და იქაც ყოჩალი ბიჭი ხართ, ჭენტლმენობასაც იშნობთ და კელნერობასაც, თქვენ რომ მანერები გაქვთ, ისეთს ზოგიერთ ჩემი წრის წარმომადგენელსაც ვუსურვებდი. უცხო ენებიც იცით და თუ სიტყვა მითოლოგიაზე ჩამოვარდა, პერმესიტაც იოლადა გახვალთ. ამაზე მეტს არისტოკრატს არც არავინ მოსთხოვს, აი, ბურჟუას კი შეიძლება მეტიც მოეთხოვებოდეს. ჰოდა, გადაწყვეტილების მიღებისას იქნებ ეს შელავათიც გაგეთვალისწინებინათ მაშ, თანახმა ხართ? ამ დიდ მეგობრულ სამსახურს გამიწევთ თუ არა?

— თქვენ თუ დააკვირდით, ძვირფასო მარკიზო, რომ აქამდე ჩვენ მხოლოდ ჰაერში დაეფარფატებდით და კონკრეტულ საგნებზე, ანუ ასი ანგარიშგასაწევი სიძნელიდან ჭერ არც ერთზე არ გვისაუბრია, — ვუთხარი მე.

— თქვენ მართალი ხართ, — მომიგო მან, — უბირველეს ყოვლისა, სწორად იქცევით, რომ მომაგონეთ, კიდევ ერთხელ რომ მჭირდება ერთგან დარეკვა. ზაზას უნდა ავუხსნა, მალე რომ ვერ მივაკითხავ, ისეთ მოლაპარაკებაში ვარ ჩაბმული, სადაც ჩვენი ბედნიერების საკითხი წყდება, გთხოვთ, მაპატიოთ!

იგი ისევ გავიდა და წინანდელზე უფრო დიდხანს დაყოვნდა, პარიზში ბინდი ჩამოწვა და ბანი უკვე კარგა ხანია დღის სინათლით იყო განათებული. ასე გვიანამდე აქ არავინ რჩებოდა, მხოლოდ თეატრების დაკეტვის მერე დაიწყებოდა ხელახალი გამოცოცხლება. ვგრძნობდი, ჯიბეში როგორ მიცვდებოდა ოპერის ბილეთი, მაგრამ ამ უხმო პროცესს, სხვა დროს რომ გულს მატკენდა, ამჯერად დიდ ყურადღებას აღარ ვაქცევდი. თავში ათასი ფიქრი მიტრიალებდა, მათ, შეიძლება ითქვას, გონება დარაჯობდა, რომელიც ფიქრებს, მართალია, გაჭირვებით, მაგრამ მაინც მიფიქრებდა და ნებას არ აძლევდა თრობა მორეოდათ, მიხაროდა. ცოტა ხანს მართო რომ დავრჩი, ანლა შემეძლო ვითარება ხელის შეუშლელად ამეწონ-დამეწონა და ჩემთვის წინასწარ მომეფიქრებინა, საუბრის გაგრძელებისას რა საკითხები უნდა განგვეხილა, ჩემი ნათლიისგან მოხაზულ გზაზე გაჩენილი გადასახვევი, რომლის შესაძლებლობა, სხვათა შორის, მანვე მიწინასწარმეტყველა. უეცრად გადამეშალა წინ და თან ისეთი მაცდუნებელი ფორმით, რომ გონებას მართლა გაუჭირდა განესაჯა, ეს მაცდუნებელი გზა ჩიხად ხომ არ გადამეტყვეოდა, გონიერება მკარნახობდა, ის გზა, რომელსაც უნდა შეუდგე, ნიფათიანიყო, და მათრთილვებდა, რომ ამ გზაზე მტკიცე ნაბიჯით სიარული დამჭირდებოდა, გონიერება ჭიუტად ჩამძახოდა, მაგრამ მხოლოდ იმას მიაღწია, რომ კიდევ უფრო მეტი მომხიბლაობა შესძინა მოსალოდნელ ფათერაკებს და ყველა ჩემს ნიქსა და უნარს სიმამაცის გამოჩენისკენ მოუბზო, ამას გარჯაა მამაც აღამიანს საქმით აშინებდე და თან ეუბნებოდე, საამისოდ სიმამაცვა საჭიროო, არ დავფარავ, რომ ამ ავანტიურაზე წასვლა დიდი ხნით აღრი მქონდა გადაწყვე-

ტილი, იმაზე ადრე, სანამ ჩემი პარტნიორი მიმატოვებდა და უკანვე მობრუნდებოდა, დიან, ეს გადაწყვეტილება ჯერ კიდევ მაშინ მივიღე, როცა ვუთხარი, მშობლებისთვის მიცემული პირობისგან ვერავინ დაგისწითლებს. იმ წუთში ნაკლებად მადარდებდა პრაქტიკული სიძნელეები, ამ გეგმის განხორციელებისას რომ შეიძლებოდა წინ გადაგვლობოდა, ~~ქრისტეანე~~ ~~მშობლებ-~~ და, ეს სიძნელეები რომ გამეუფასურებინა, მარკიუს ჩემ ~~მშობლების~~ ~~წინაშე~~ არ გასჩენოდა.

სავათა შორის, იგი უამისოდაც ეჭვის თვალთ მიცქეროდა. ამას მოწმობდა ის სიტყვები, რითაც ჩემი პიროვნება დაახასიათა: „ცნობისმოყვარეობის აღმძვრელი“, „იდუმალი“, „ფანტასტიკური“. მე სულაც არ ვიქმნიდი ილუზიებს, რაკი ეს წინადადება მე შემომთავაზა, სხვას არაფრით არ შესთავაზებდა-მეთქი, მართალია, პატივი მე მომანიჭა, მაგრამ ამ პატივისცემას ოდნავ საეჭვო ელფერი დაჰკრავდა. მიუხედავად ამისა, ვერ ვივიწყებდი. რატომღაც ჩამომართვა ხელი და ამით დამარწმუნა, ჩემთვის „უხერხული“ სულაც არ იქნება. უცხოეთში შენი სახით თუ ვივლიო; თავს ისიც ვუთხარი. თუ აქ ოინი თამაშდება, ის უფრო დამნაშავე გამოდის, რაკი მშობლების მოტყუება განუზრახავს. თუმცა მეტი აქტიურობა მე მეკისრება-მეთქი. როცა იგი ტელეფონით საუბარს მორჩა და უკან მობრუნდა, აშკარად შევატყვევებდი, რომ შედეგზე უფრო თვით ეს მზაკვრული იდეა ახალისებდა და აღაფრთოვანებდა. ბავშვური ლოყები წამოწითლებოდა — და ეს მხოლოდ ღვინის ბრალი არ იყო — თვალები კი ეშმაკურად უციმციმებდა. ალბათ ჯერ კიდევ ყურებში ედგა ზაზას ვერცხლისებური სიცილი, რითაც ის მის ნართაულებს შეხვდებოდა.

— ჩემო ძვირფასო კრულ, — მითხრა მან და ისევ მაგიდას მოუჯდა, — ჩვენ ერთმანეთისადმი ყოველთვის მეგობრულად ვიყავით განწყობილნი, მაგრამ სულ ცოტა ხნის წინ ვერავინ იფიქრებდა, ისე დავახლოვდებოდით, რომ ერთმანეთს შევენაცვლებოდით! ჩვენ ისეთი გასართობი მოვიფიქრეთ, ყოველ შემთხვევაში მოვხაზეთ მაინც, რომ გულში უკვე სიცილით ვკვდები. თქვენ რაღა გემართებათ? ასე სერიოზულად ნუ იყურებით! სადაა თქვენი იუმორის გრძნობა, ნუთუ არ იცით კარგი ხუმრობის ფასი, ასეთი კარგი ხუმრობისთვის ღირს გავიჭირვოთ და ყველა ხერხი გამოვიყენოთ, მით უმეტეს, რომ ეს შეყვარებულ წყვილს წაადგება. მე მგონი, იმის მტიკიცებას არ მოვყვებით, მე, მესამე პირს რა ხეირი მერგებაო. ხეირს თქვენც ნახავთ და ამ ხუმრობა-ხუმრობაში კარგადაც გაერთობით, იქნებ მითხრათ, არაო, პა?

— ჩემთვის ცხოვრება არასოდეს ყოფილა ხუმრობა, ძვირფასო მარკიზო, იოლად ცხოვრებას ნაჩვევი არა ვარ და იოლად სწორედ ხუმრობას ვერ მოვეკიდები. ცხოვრებაში არსებობს ისეთი ხუმრობა, რომელსაც ზედმიწევნით სერიოზულად უნდა მოეკიდო, თორემ ხელში არაფერი შეგრჩება. კარგი ხუმრობა მაშინ გამოგივა, თუ შიგ მთელ შენს სერიოზულობას ჩააქსოვ.

— ძალიან კარგი. ჩვენც ასე მოვიქცეთ. თქვენ რაღაც პრობლემები და სიძნელეები ანსენეთ. პირველ რიგში რას გულისხმობთ?

— უმჯობესია ჯერ მომცეთ რამდენიმე კითხვის დასმის უფლება, მარკიზო, საით გიპირებენ გაგზავნას?

— ო, ჩემმა საყვარელმა მამიკომ დიდი მზრუნველობით შეარჩია მშვენიერი, ჩემ გარდა ყველას რომ მოხიბლავს. ისეთი მარშრუტი: ორივე ამერი-

კა, სამხრეთი ზღვის კუნძულები და იაპონია, რასაც მოჰყვება საინტერესო მოგზაურობა გემით ეგვიპტეში, კონსტანტინეპოლსა, საბერძნეთსა, იტალიაში და სხვაგან. ეს გახლავთ ეგრეთ წოდებული საგანმანათლებლო მოგზაურობა და, მე რომ ზაზა არ მყავდეს, ამაზე უკეთესს ვერაფერს ვინატრებდი. ახლა კი თქვენ უნდა მოგილოცოთ ეს ბედნიერება.

ერკუნუღი
გინგლიქოქა

— ხარჯებს ბატონი მამათქვენი გაიღებს?

— რა თქმა უნდა. საამისოდ ოცი ათასამდე ფრანკი აქვს გამოყოფილი, რათა ჩემი გვარიშვილობის შესაფერისად ვიმოგზაურო. მატარებლით ლისაბონში წასასვლელი ბილეთი და გემის ბილეთი არგენტინისაკენ, ესე იგი, საიდანაც უნდა დავიწყო მოგზაურობა. ამ თანხაში არ შედის, მამამ თვითონ ამიღო „კაპ არკონაზე“ კაიუტა. ოცი ათასი საფრანგეთის ბანკში შეიტანა. ეგრეთ წოდებული ცირკულარულ-საკრედიტო ბარათების სახით, რომელთაც მოგზაურობის მთავარი პუნქტების მისამართი აწერია. ისინი უკვე ხელთა მაქვს.

ამის ამოღება არ მიჩქარია.

— საკრედიტო ბარათს, ცხადია, თქვენ გადმოგცემთ, — დასძინა მან.

მე ისევ ვდუმდი. მან დაამატა:

— შეძენილ ბილეთებსაც, ცხადია.

— მერე თქვენ რითღა გინდათ იარსებოთ, მთელ თქვენს ფულს მე რომ მახარჯინებთ? — ვკითხე მე.

— მე? ჰოო! თქვენ საგონებელში მაგდებთ. საერთოდ ისე იცით კითხვის დასმა, თითქოს წინასწარ ცდილობდეთ განმთავრებოთ. ჰო, მართლა, ძვირფასო კრულ, რას ვაპირებთ? მართალი გითხრათ, იმაზე ფიქრს მიჩვეული არა ვარ, მთელი წელი თავი როგორ უნდა გავიტანო.

— მე კი მხოლოდ ის მინდოდა შემეხსენებინა, არც ისე იოლია საკუთარი პიროვნების განათხოვრება-მეთქი. კარგი, ამ კითხვას მოვეშვათ! სულაც არ მინდა პასუხი გამოგძალოთ. ანუ გაქნილი კაცის როლი ვითამაშო.

— სადაც გაქნილობაზე მიდგება საქმე, მე იქ ვერ გამოვდგები. ჩენტლმენს ეგ არ შეეფერება.

— მე მხოლოდ ის ვიფიქრე, ძვირფასო მეგობარო, იმ თქვენი მეორე ყოფიდან ცოტა გაქნილობა ჩენტლმენურ ყოფაშიც გადმოგეტანათ და გამოგეყენებინათ-მეთქი.

— სხვათა შორის, ჩემს ორივე ყოფას გაცილებით უფრო მტკიცე საფუძველი აქვს. ეს ცოტაოდენი ბურჟუაზიული დანაზოგი, ანუ მცირე საბანკო ანგარიში გახლავთ...

— რაზეც მე ხელის მომკიდებელი არა ვარ!

— ჩვენ ალბათ მაინც მოგვიწევს ანგარიშებში მისი ჩართვა. შემთხვევით საწერ-კალამი ხომ არა გაქვთ თან?

მან ჭიბუები მთისინჯა.

— დიახ, ავტოკალამი მაქვს, მაგრამ ქალალდი არა.

— მე მაქვს რაღაც, — ვთქვი მე და უბის წიგნაკიდან ერთი ფურცელი ამოვხიე. — თქვენი ხელმოწერა მაინტერესებს.

— რისთვის? თუმცა, როგორც გნებავთ, — მომიგო მან, ხელი და კალამი მარცხნივ მეტისმეტად გადახარა. თავის ხელმოწერა გამოიყვანა და ფურცელი ჩემკენ მოაჩოჩა. ჯერ კიდევ უკუღმოდან მეჩვენა ეს ხელმოწერა სასაცილო — კუდი ბოლოში კი არ უკეთდებოდა, პირიქით, თავიდანვე კუდით

იწყებოდა ჩახუჭუჭებულ „ლ“-ს ფეხი მარჯვნივ ჰქონდა წაგრძელებული, იგი მორკალული ბრუნდებოდა უკან და ინიციალს ზემოდან უსუნდებდა ხაზს, შემდეგ თავისსავე შექმნილ ოვალში მოქცეული წვრილი და მარცხნივ დაქანებული ასოებით გამოსაჩინებდა დანარჩენს — ლუი მარკიზ დე ვენოსტა, ლომილი ძლივს შევიკავე, მაგრამ მოწონების ნიშნად თავი მაინც დავუქნიე.

— ეს ხელმოწერა ნამემკვიდრეგია თუ თქვენ თვითონს? —
 ვკითხე და ავტოკალამი გამოვართვი.

— ნამემკვიდრეგია, — მითხრა მან, — მამა ზუსტად ასე აწერს ხელს. მაგრამ ჩემსავით კოხტად ვერა, — დასძინა მერე.

— გამოდის, რომ თქვენ გიჯობნიათ, — შექანიკურად ვუთხარი მე, რადგან უკვე ხელმოწერის გადმოღებას ვცდილობდი და კარგადაც გამომდიოდა. — მადლობა ღმერთს, მე არ მჭირდება თქვენი ჯობნა, პირიქით, ეს შეცდომაც კი იქნებოდა.

ამასობაში მეორე ასლიც გავაკეთე, ეს უკანასკნელი ნაკლებად მომეწონა, მაგრამ სამაგიეროდ მესამე უნაკლოდ გამომივიდა. ორი ზედა ასლი გადავშალე და ფურცელი მარკიზს მივაწოდე. იგი გაოგნდა.

— დაუჯერებელია! — წამოიძახა მან, — ჩემი ხელმოწერა პირდაპირ გადახატულს ჰგავს! და თქვენ ამბობთ, გაქნილობაზე სიტყვის გაგონებაც არ მინდაო! ისე, არც მე ვარ ისეთი გამოუქნელი, როგორც თქვენ გგონიათ, და მშვენივრად ვხვდები, რატომაც ვარჯიშობთ. ჩემი ხელმოწერა საკრედიტო ბარათების გასაფორმებლად გჭირდებათ.

— როცა მშობლებს სწერთ, მაშინ როგორ აწერთ ხოლმე ხელს?

იგი შეცბა და მერე წამოიძახა:

— ჰო, მართლა, მე ჩემს მოხუცებს რამდენიმე ქალაქიდან წერილი თუ არა, ღია ბარათები მაინც ხომ უნდა გამოვუგზავნო. ღმერთმანი, საოცარია, ყველაფერზე რომ ფიქრობთ! სახლში ლულუს მეძახიან, რადგან ბავშვობაში მე თვითონ ასე ვეძახდი საკუთარ თავს. აი, ასე ვაწერ ხოლმე.

მან ისევე დაწერა თავისი შინაურული სახელი, როგორც მთელ გვარსა და სახელს წერდა; მოხაზა ჩახუჭუჭებული „ლ“. ოვალში ჩასვა, პირველი არაბესკა იმ ოვალით გადახაზა და შიგ მარცხნივ გაქცეული ასოებით ჩაწერა „ულუ“.

— კარგი, — ვუთხარი მე, — ამას შევძლებთ, ერთი ფურცელი მაინც ხომ არა გაქვთ თქვენი ხელით ნაწერი?

სამწუხაროდ, არაო, მომიგო მან.

— მაშინ დამიწერეთ, — ვუთხარი მე და სუფთა ფურცელი მივაწოდე. — დაწერეთ: „Mon cher papa,“ საყვარელო დედა, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პუნქტიდან, ულამაზესი ქალაქიდან გიგზავნით ჩემს მადლობით აღსავსე სალამს, ახალ-ახალი შთაბეჭდილებებით გაბრუებულს ისეთი რამეები მავიწყდება, რაც აქამდე დაუვიწყრად მიმაჩნდა, თქვენი ლულუ“. აი, დაახლოებით ასე.

— არა, დაახლოებით კი არა, ზუსტად ასე დავწერ! ამაზე უკეთესი რა-ღა იქნება კრულ, vous êtes admirable!² ეს რა კარგად მოიფიქრეთ! — წამოიძახა მან და დაწერა ჩემი ნაკარნახევი, მარცხნივ გადახრილი ხე-

1 ძვიოფასო მამა (ფრანგ.).

2 გადასარევი კაცო ხარო (ფრანგ.)

რელო ბუდეს მოვიწყობთ. ბედნიერსა და ონაერულს... ოლონდ, არმან, უფრო სწორად: *mon Louis!* — მიტხრა მან და თავისი პატარა თვალები რაც შეეძლო, დააქყიტა. — ერთ კითხვაზე მიპასუხე, თუ შეგიძლია: რითი უნდა იცხოვრო?

მე ვუპასუხე, ჩვენ ეს საკითხი ხომ მაშინვე გადავწყვეტთ? — ვთქვი, მე მანკში თორმეტი ათასი ფრანკი მიღვეს და იმას შენს საკრედიტო ბარათში გიცვლი-მეთქი.

მარკიას გული აუჩუყდა და თვალზე ცრემლი მოადგა. — *აი, მესმის ჩენტლმენი!* — წამოიძახა მან. — თავიდან ფეხებამდე კეთილშობილი კაცი! შენ თუ არა გაქვს მინიმესა და რადიკულის მოკითხვის უფლება. აბა ვისლა კქონია? ჩემი მშობლები მათი სახელით საპასუხო მოკითხვას შემოგიტვლიან. მაშ ერთი კიქით კიდევ დავლიოთ იმ ჩენტლმენის სადღეგერძელო. ჩვენ ორივე რომ ვართ!

თეატრებში სპექტაკლების დამთავრებამდე დარჩენილი წყნარი საათები ერთად გავატარეთ. მხოლოდ მაშინ წამოვდექით, როცა სასტუმროს ბანი ამ თბილ ღამეს ნელ-ნელა ხელახლა ივსებოდა. ჩემი პროტესტის მიუხედავად ორივე სადილისა და ოთხი ბოთლი ლაფიტეს ფასი თვითონ გადაიხადა. სინარულისა და დვინისაგან აღგზნებული იყო.

ერთად, ყველაფერი ერთად გვიანგარიშეთ! — უთხრა მან დანაიარჯის გასასწორებლად მოსულ ობერკელნერს. — ჩვენ ერთი და იგივე პიროვნება ვართ. ჩვენი სახელი და გვარია არმან დე კრულოსტა.

— ძალიან სასიამოვნოა, — მიუგო კელნერმა ყოვლისმომთმენი ღიმილით, იგი, ბუნებრივია, მით უფრო იოლად იღიმებოდა, რაც უფრო მეტი იყო მისი პირადი გასამრჩელო.

ვენოსტამ ფიაკრით მიმიყვანა ჩემს უბნამდე და იქ გადმომსვა. გზაში დაეთქვით შემდეგი შეხვედრა, როცა მე ჩემს ხალდ ფულს გადავცემდი, ის კი თავის საკრედიტო ბარათსა და უკვე შეიხილ ბილეთებს მომცემდა.

— *Bonne nuit, à tantôt, monsieur le Marquis!* — მიტხრა მან სიმთვრალისაგან აღგზნებული ხმით და გამომშვიდობების ნიშნად ხელი ჩამომართვა. ეს მიმართვა იმ დღეს პირველად გავიგონე და სინამდვილისა და მოჩვენებობის გათანაბრებამ, რასაც ცხოვრება მიქადდა, იმ მოჩვენებითობაზე ფიქრმა, სინამდვილეს მთლიანად რომ უნდა შერწყმოდა, სინარულის ყრვოლა მომგვარა.

მეხუთე თავი

ო, როგორ იცის ამ გოხიერმა და გამჭრიახმა წუთისოფელმა ბავშვობის ოცნებების აღსრულება. ახუ ბუნდოვანი კონტურებიდან მათი ჩამოქნა-ჩამოშალიბენსა! ერთხანს ევლავ ჩემს ხელობას მივსდევდი და გუნებაში ვფიქრობდი, განა ინკოგნიტოდ ყოფნის ხიბლი და სიტყობება ჩემს ბიჭობაში არ მიგეშია. როცა ყველასგან დაფარულად თავს პრინცად წარმოვიდგენდი-მეთქი? ის მხიარული და ტყბილი ბავშვური თამაში დღეს სინამდვილად მექცა. იმ

1. მკირფასო, ლევი (ფრანგ.)
2. ღამე მშვიდობისა, მკირფასო, მარკიასი (ფრანგ.)

ზომამდე, რომ გარკვეული ვადით იმას იქით არც მინდოდა გადამეხედა, საიელდომბრ, ერთი წლით, რომ იტყვიან, ჭიბეში მედო მარკგრაფობის დამადასტურებელი მოწმობა. ეს იგივე ნეტარება იყო, ოდესღაც ვაღიარებდა, რომ მეუფლებოდა, ამ ნეტარებას ახლაც მთელი დღე გულით დავატარებდი და მაშინდელივით ჩემ ირგვლვე მყოფნი, ანუ მთელი სასტუმროს მფლობელურჯფრაკიან მსახურს ვთამაშობდი, ვერაფერს ხვდებოდა.

ჩემო გულშემატკივარო მკითხველო! მე ბედნიერი ვიყავი, საკუთარ თვალში ავმალლდი, თავი შემიყვარდა იმ ღირსების ამალღების გამო, რომელიც საკუთარ თავსაც გაყვარებს და სხვების სიყვარულით გმსჭვალავს. ვინმე ბრძიყვს ჩემნაირი თვითშეგნება ალბათ გონებას დაუბნელებდა, უფროსობისადმი უპატივცემულობისა და კადნიერების გრძნობას გაუღვიძებდა, ხოლო მასზე დაბლა მდგომთა მიმართ ქედმაღლობასა და უკადრისობას გამოაჩენინებდა, მე კი სასადილო დარბაზის სტუმრების მიმართ კიდევ უფრო გულისმომგებ თავაზიანობას ვიჩენდი, მათთან დალაპარაკებისას უწინ არასოდეს მქონია ასეთი ხავერდოვანი ხმა, ხოლო იმათ, ვისაც თავის ტოლად და სწორად მივაჩნდი, ანუ ჩემს კოლეგებსა და ზედა სართულის საწოლი ოთახის ბინადართ, ისე ხალისიანად და გულთბილად არასდროს მოვქცევივარ, როგორც იმ დღეებში ვექცეოდი, ხოლო ის დღეები შესაძლოა შეფერადებულიც კი იყო ჩემი საიდუმლოებით და შებურვილიც იმ ღიმილით, რომელიც ამ საიდუმლოს უფრო იცავდა, ვიდრე ამხელდა: საიდუმლოს ვუფრთხილდებოდი თუნდაც წმინდა კეთილგონიერების გამო, რადგან დასაწყისში მაინც სავსებით გულდაჯერებული ვერ ვიქნებოდი, რომ ამეამად ჩემი სახელის მატარებელი კაცი ჩვენი თათბირის მეორე დღესვე, ფხიზელ ჭკუა-გონებაზე თავის საქციელს არ იზანებდა და პირობას უკან არ წაიღებდა. მე საამისოდ წინდახედულება მყოფნიდა, დღეს და ხვალ ჩემს მარჩენალთათვის სამსახურზე უარი არ შეთქვა; ისე კი შემეძლო არხეინად ვყოფილიყავი. ჯერ ერთი, ვენოსტა უზომოდ ბედნიერი იყო, ხსნის გზას, მართალია, ჩემი წყალობით, მაგრამ მაინც თვითონ რომ მიავნო, და მეორეც, მისი ერთგულების საწინდრად ზაზას მაგნეტიზმიც გამომადგებოდა.

არ შევმცდარვარ, ჩვენი დიდი თათბირი 10 ივლისს, სალამოს შედგა, ხოლო შემდეგი, გადამწყვეტი შეხვედრა, წესით, ოცდაოთხამდე აღარ უნდა შემდგარიყო, მაგრამ ჯერ კიდევ ჩვიდმეტში თუ თერამეტში ისევ შეხვედი ვენოსტას, როცა ერთ სალამოს თავის სატრფოსთან ერთად ჩემს რესტორანში ისადილა, მკითხა, შენს სიტყვაზე მტკიცედ დგახარ თუ არაო, და ამით თავისი მზადყოფნაც დამიდასტურა.

— *Nous persistons, n'est ce pas?* — წაიჩურჩულა მან, როცა სუფრას ვუწყობდი და მეც ასევე მტკიცედ და ჩუმად ვუბასუბე — *C'est entendu.*²

სუფრას მოწიწებით ვემსახურებოდი, რაც, უპირველეს ყოვლისა, საკუთარი თავის პატივისცემას უდრიდა, და ზაზას, რომელიც თვალების ეშმაკურ თამაშს და საიდუმლოდ თვალის ჩაკერას არ იშლიდა, რამდენჯერმე მადლობის ნიშნად „*madame la Marquise*“ ვუწოდე.

ამის შემდეგ თავქარიანობად აღარ ჩამეთვლებოდა, მუსიო მახაჩეკისტვის გამეზილა, რომ ოჯახური მდგომარეობა მაიძულებდა 1 აგვისტოს „სენტ

¹ ჩვენი შეთანხმება ძალაში იჩიება, არა? (ფრანგ.)
² ეს საქმე გადაწყვეტილია (ფრანგ.)

ჩემს ენდოლბანიში“ სამსახური შემეწყვიტა. მახარემა ქვა ააგდო და თავი შეუშვია. რა არ მოიგონა, გასათრთხილებელი ვადა გასულა. ახლაც ვერ შეგელევილთ, ასე თუ გაიქცევი. სამსახურში არავინ აგიყვინს. ამ ოცნებას უფას დატოვებთ და ასე შეძლებ, მაგრამ მხოლოდ იმას მიადრინა, რომ მე ვითომ უკან დავიხიე, სინამდვილეში კი გადავწყვიტე სამსახურს პირველ აგვისტომდე, ანუ დაუყოვნებლივ მიმეტოვებინა, ეს მე მეჩვენებოდა, რომ ჩემი ახალი და უფრო წარჩინებული ცხოვრების დაწყებამდე დრო საძიხლად მიიზღაზნებოდა, თორემ სინამდვილეში სამოგზაურო სამზადისისთვის, ანუ ჩემი წოდების შესაფერი აღჭურვილობის შესაძენად ძალიან ცოტა დრო მქონდა დარჩენილი. ვიცოდი, რომ 15 აგვისტოს ლისაბონიდან გადიოდა ჩემი გემი „კაპ არკონა“. წესით, იქ რვა დღით ადრე მაინც უნდა ჩავსულიყავი და აქედან შევიძლიათ დაასკვნათ, დარჩენილი ვადა საჭირო სამზადისისა და საყიდლებისათვის როგორ გამწვდებოდა.

შინ დამრჩენ მოგზაურს ამაზე ველაპარაკე, როცა კრუა დე პწი შანის ქუჩაზე, თავის კონტა, სამოთახიან ბინაში მოვიჩახულე. იმ დროისათვის ანგარიში გაუქმებული მქონდა, ანუ ჩემი სახელით უკვე მას შეეძლო ესარგებლა და მეც ჩემს კერძო ბინაში ვცხოვრობდი. სასტუმროდან დილადრიან, ჩუმად გამოვიპარე, თან პატივისცემის ნიშნად დავტოვე ჩემი ლივრეა და გულდამშვიდებით ვთქვი უარი ერთი თვის ხელფასზე. თავს თითქმის ძალა დავატატანე, როცა ვენოსტას ლაქიამ კარა გამიღო და მე ჩემი გაცვეთილი, დიდი ხნის მობეზრებული სახელი და გვარი დავუსახელე, მხოლოდ იმის გაფიქრებამ მიშველა, რომ ამ სახელსა და გვარს უკანასკნელად წარმოვთქვამდი. ლუიზარ-ზეიმით შემეგება და დაუხანებლად გადმომცა დიდმნიშვნელოვანი საკრედიტო ბარათი, ეს იყო ორად გაკეცილი ქალაქი, ერთი ნაწილი საკრედიტო საბუთს წარმოადგენდა, ანუ ბანკის დასტურს იმაზე, რომ მოგზაურს უფლება ეძლეოდა აქ აღნიშნული თანხის ფარგლებში ნებისმიერი თანხა გაეტანა, მეორე ნაწილში კი იმ ქალაქების ბანკების ნუსხა იყო მოცემული, რომელთა მონახულებაც თანხის მფლობელს მქონდა განზრახული. წიგნაკში, შიდა მხარეს, თანხაზე უფლების მქონე პირის ხელმოწერის ნიმუში უნდა ყოფილიყო მოთავსებული. სადაც ლულუს უკვე დაესვა ჩემთვის უკვე ცნობილი ხელმოწერა. პორტუგალიის დედაქალაქში გასამგზავრებლად ბილეთთან ერთად ამ კეთილ ბიჭს ჩემთვის სასიამოვნო გამოსათხოვარი საჩუქრებიც მოემზადებინა: ოქროს ბრტყელი, მონოგრამიანი, რემონტუარიათი საათი, თავის ნატიფი პლატინის ძეწკვითურთ და საღამოს გამოსასვლელი შავი აბრეშუმის, ასევე ოქროს მონოგრამაამოქარგული შატელაინი, მისახსოვრა ერთი იმნაირი ოქროს ძეწკვი. იმ დროს სიამოვნებით რომ ატარებდნენ — ქილეტის ქვეშ დამაგრებული ძეწკვი შარვლის უკანა ჯიბემდე მიდიოდა და ზედ კვესი, ჯაყვა, ფანქარი და ოქროსივე პაწია პორტსიგარი ეკიდა. ეს ყველაფერი ხომ სასიხარულო იყო, მაგრამ გამომშვიდობების წამმა მართლაც საზეიმო იერი შეიძინა, როცა მან თითზე თავისი საბეჭდავი გამიკეთა, რომლის ასლიც წინდაბედულად შეეკეთა. ეს იყო მალაქიტზე ამოტვიფრული საგვარეულო გერბით დამშვენებული მსხვილი ოქროს ბეჭედი. გერბზე გამოსახულ კარიბჭეს კი ორთავე მხარეს კოშკები ამშვენებდა და დარაჯად გრიფები ეყენა. ამ საქციელით მან პანტომიმურად გამიმეორა, „იყავ ჩემნაირიო“, და ამით მრავალი მოგონება გამიღვიძა. ჩემი ბავშვური ფანტაზიისთვის ხომ უცხო არ ყოფილა

ქართული
საზოგადოებრივი
წიგნალაშენი

ტანსაცმლის-გადაცმით მოხიკებული წოდებრივი ამაღლებანი, და ამოა გახსენებაზე მღელვარება, და მჭიდროდ, ლუღლუღს კი ამ დროს პატარა ბავშვები ჩვეულებრივზე უფრო მეტად უკანობა და აშკარად ახსენებენ, რომ მისთვის მთავარი იყო, არ გამოჩნებოდა ამ თიხის ათც ერთი წერილობის და ეს მიზნისგან დამოუკიდებლად უდიდეს სიამოვნებას ჰგვრიდა.

ჩვენ კიდევ ბევრ ასეთ წვრილმანზე ვიმსჯელებთ, სადა ბუნებრივი ლიქობით სავსე სიორებს ზედიზედ ვცლიდით და თან-ბინებულ ეგვიპტურ სიგარატებს ვაბოლებდით, თავისი ბელწერის ამბავი სულ აღარ ფხალვებოდა. მაგრამ ჩემი წინადადება კი ძალიან მოეწონა. მისი მშობლებისგან რამდენ წერილსაც მივიღებდი, მის მისამართზე (Sèvres, aine-et-Oise, Rue Brancas) გადმომეგზავნა რაფა, მისგან, თუნდაც დაგვიანებით მიმეღო ჩემგან ძნელიდ გასათვალისწინებელი ოჯახური და საზოგადოებრივი ცხოვრების ამ-სახველი წვრილმანეები, და ჩემს პასუხებში მისი განმარტებანი გამომეყენებინა. ვენოსტას ისიც მოაგონდა, რაკი მე ხატვას ვაწავლობ, შენც იშვიათად, მაგრამ მაინც მოგიწევს ამ საქმეში ჩივის გამოჩენა, და ამას, non plus non, როგორღა მოახერხებო. მაგისტანების დარდი სუ გეჭნება-მეტქი, ვუთხარი და სახატავი ალბომი მოვატანინე, ალბომის სქელ ფურცლებზე რბილი ფანქრითა და ცარცით ნახატი, პეიზაჟები და ქალის უამრავი პორტრეტი აღმოჩნდა, ქალის ფიგურებიდან ზოგი ნახევრად შიშველი იყო, ზოგა მთლიანად შიშველი და აშკარად ჩანდა, მხატვარს მოდულად ზაზა რომ ედგა, აუ ეწვა ხოლმე, პორტრეტები, ჩემი აზრით, მეტისმეტად თამამი მონახაზებით იყო შესრულებული და ორიგინალთან დიდი თუ არა, ცოტა მსგავსება მაინც შეიძინეოდა. აი პეიზაჟების ესეიზენი კი ისე გაედლაბნა, რომ ხედ ვერაფერს გაარჩევდით, ხაზები ჯერ ასედაც მჭრქალად გაევილო, მერე საშლელათ ისე გაედლაბნა და ერთმანეთში ისე გაურკვეველად აერ-დაერია, მართალი ვითხრათ, ვერ მივხვდი, ეს მხატვრული მეთოდი იყო თუ შარლატანური, სადაგიერთდ მტკიცედ ვირწმუნე, ამ ნადლაბნს ცრუ ერქვა თუ არა, სულერთია, ასეთების ხატვა მეც არ გამიკირდებოდა, რწამსვე ვამოვართვი რბილი ფანქარი და ხშირი ხმარებისგან გაშავებული ქეჩის ქუდიანი ღერო, რითაც იგი თავის ნაწელავს ბუნდოვანების ხიბლს ანიკებდა, ცოტა ხანს სივრცეს გაუშტერე თვალი და საკმაოდ მოუხეშავად დაეხატე სოფლის ეკლესია, მის ირგვლივ ქარიშხლისაგან გახნექილა ხეებიც და საშლელის დახმარებით ჩემი ბავშვური ნაჭდაბნი ხატვის პროცესშივე ვენიალობიას საბურველში გავივიე, ლუი ჯერ თითქოს შეცბა, ფურცელი რომ ვაჩვენე, მაგრამ თან გაეხარდა და განმიცხადა, ეს სურათი დაუფიქრებლად შეიძლება გამოვყინო.

მისდა სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ გულწრფელად შეწუხდა, მე რომ დრო აღარ მრჩებოდა, ლონდონში ჩავსულიყავი და სახელგანთქმულ თერმთან, პოლთან, ეისთანაც თვითონ ხშირად იყვრავდა ხოლმე ტანსაცმელს, შემეკრა კოსტიუმები, ფრაკი, Cutaway¹ თავის წვრილხოლიანი შარვლითურთ, ღია და მუქი ლურჯი, განსხვავებული ფერის შარვალ-პიჯაკები, ვენოსტას კიდევ უფრო აუჩუყდა გული, როცა შემატყო, რა კარგად ვიცოდი, ჩემი წოდების შესაფერი აღჭურვილობისთვის ტილოსი თუ აბრეშუმის რა პერანგები, ნაირ-ნაირი ფეხსაცმელი, რა შლიაპები და ხელთათმანები მჭირდებოდა, აქე-

¹ ეშმაკა დალაგროსი (თრ. მკ.)
² სარაოვი (თხვ.)

დან ბევრი რამ მოცლილობის ეამს პარიზშივე მქონდა შეძენილი, კოსტიუმებსა შეკვეთასაც მშვენივრად მოვასწრებდი, მაგრამ თავი აღარ შევიწუხებ მშვენიერი მიზეზის გამო, რომ კარგად შეკერილი მზა ტანსაცმელი ქველაზე შეძვირე თერძის შეკერილივით მადგა ხოლმე ტანზე.

ზოგი საჭირო ნივთის შეძენა, სახელდობრ, ტროპიკებში ქვესაცმელი ტანსამოსისა, ლისაბონისთვის გადავდე. ვენოსტამ საყიდლების ფუნქციონირებადენიმე ასეული ფრანკი დამიმატა იმ თანხიდან, რაც მისთვის სამოგზაურო აღჭურვილობის შესაძენად მშობლებს დაეტოვებინათ და ზედ ჩემი მიცემული კაპიტალიდან კიდევ რამდენიმე ასეული ფრანკი დამისართა. მე პატიოსნად აღვუთქვი, ეს ფული მოგზაურობაში დაგროვილი დანაზოგიდან დამებრუნებინა. მომცა სახატავი ალბომი, ფანქრები და საშლელი, ჩვენს სახელზე გაკეთებული ერთი შეკვრა სადარბაზო ბარათები და კიდევ რამდენიმე ცალი ბარათი თავისი ახალი მისამართით: გადამეხვია, გულიანი ხარხარით ზურგზე მომიტყაპუნა ხელი, ახალი შთაბეჭდილებებით გახარება მისურვა და ასე გამისტუმრა შორი ქვეყნებისაკენ.

გავიდა ორ კვირაზე ცოტა მეტი, ჩემო კეთილმოსურნე მკითხველო, და აი, უკვე შორეული ქვეყნებისკენ მივემგზავრებოდი, ფეხი ფეხზე გადადებულ არხეინად ვიჭექი ფანჯარასთან სამხრეთ-ჩრდილოეთის ექსპრესის პირველი კლასის, სარკეებით მორთულ, ნაცრისფერპლუმშგამოკრულ ერთადგილიან კუბეში, მკლავით რბილი სავარძლის ასაკეც სახელურს ვეყრდნობოდი, თავი რბილ საზურგეზე გადაკრულ, მაქმანიან შალითაზე მედო, მეცვა კარგად გაუთოებული, ინგლისური ფლანელის კოსტიუმი, ლაქის ფეხსაცმელებზე მიხდებოდა ღია ფერის გამაშები, მაგრად გატენილი დიდი ჩემოდანი ჩავაბარე, ხელბარგი კი, ანუ ხმოსა და ნიანგის ტყავის ჩემოდნები, დამშვენიებული მარკიზ დე ვენოსტას მონოგრამითა და ცხრაქიმიანი გვირგვინით, თავზემოთ, ბადეზე მედო.

გული არავითარი საქმიანობისაკენ არ მიმიწევდა, კითხვაც კი მეზარებოდა. იმაზე მეტი გასართობი რაღა უნდა მენდომებინა, სადაც ვიჭექი და ვინც ვიყავი? ამის გაფიქრებაზე ნაზად და სასოებით მითრთოდა გული, მაგრამ შემეცდარია ის, ვინც დაიჭერებს, თითქოს ჩემი სასოება მხოლოდ და მხოლოდ, ან თუნდაც უპირატესად, ამით ყოფილიყოს ნასაზრდოები, ახლა რომ ასე დიდი კაცი ვიყავი. არა, ჩემი გაცვეთილი „მეს“ შეცვლა და განახლება, ძველი გარსის მოცილება და ახლით შემოსვა — აი, რა მავსებდა პირთამდე და რა მამედნიერებდა. ოღონდ იმან კი დამაფიქრა, რომ ყოფიერების შეცვლას საამურ გამოცდილებასთან ერთად ჩემი შინაგანი სამყაროს გაფერმკრთალებაც მოჰყვა, იმდენად დიდი გაფერმკრთალება, რომ ყველა მოგონება, რაც კი ჩემს მობეზრებულ ყოფას ეკუთვნოდა, გულიდან გამიხდა გამოსაძევებელი, რაკი აქ ვიჭექი, მათზე აღარც მქონდა არავითარი უფლება და ეს, ცხადია, დანაკლისად ვერ ჩაითვლებოდა. ჩემი მოგონებანი! მათი დანაკლისი რა ბედენაა, მაგრამ არც ის იყო იოლი, სხვა, ახლად შეძენილი მოგონებები მათ ადგილზე ზუსტად დამემკვიდრებინა. მეხსიერების შესუსტების უცნაური შეგრძნება, უფრო სწორად, მეხსიერების დაცარიელების შეგრძნება შემომეპარა ჩემს მდიდრულ სოროში და მივხვდი, რომ არაფერი ვიცოდი საკუთარ თავზე. ვიცოდი მხოლოდ ის, რომ ბავშვობა ლუქსემბურგის სავარეულო ციხე-დარბაზში მქონდა გატარებული, ხოლო ჩემს ახალ წარსულს სიზუსტეს ორად

ორი სახელი — რადიკული და მინიმე ანიჭებდა. დიახ, როგორც კი მოვიდოდნენ ბდი წარმომედგინა იმ ციხე-დარბაზის თუნდაც გარეგნული იქნა, რომლის კედლებშუაყ მე გავიზარდე. ჩემდა უნებურად თვალწინ ანგლისური ფაიფურის თევზებზე გამოსახული ციხე-დარბაზები დამიდგებოდა, რომელთაც ოდესღაც, ჩემს მდაბალ ყოფაში, საქმლის ნარჩენებისგან ვწმარტებდნენ. არგად ვგრძნობდი, რომ ასეთი მდარე მოგონებების ჩართვა ჩემს ხალხურ მსგავსებათა სამყაროში ნამდვილად არ შეკადრებოდა.

აი, ასეთი აზრები თუ დაკვირვებანი უტრიალებდა თავში მატარებლის რიტმულ რბოლას აყოლილ მეოცნებებს და ვერ ვიტყვი, გული დარდით ევსებოდა-მეთქი. პირიქით, მეჩვენებოდა, რომ ის შინაგანი სიცარიელე, ჩემი ბუნდოვანი, სინამდვილესთან მიახლოებული მოგონებანი, თავისი მელანქოლიური არსით მშვენივრად ეხამებოდა ჩემს კეთილშობილ წარმომავლობას და მეც სიამოვნებით ვახებებდი მათ ჩემი მზერისთვის მეოცნებე, კოდნავ ნალვლიანი, კეთილშობილური დაბნეულობის გამომხატველი ელფერი მოენიჭებინათ.

მატარებელი ექვს საათზე გამოვიდა პარიზიდან, ბინდი ჩამოწვა. შუქი აინთო და ჩემი ბუდე კიდევ უფრო მოხდენილი მეჩვენა. კონდუქტორმა, უკვე ხანდაზმულმა კაცმა, შემოსვლის ნებართვა მორიდებული კაცუნით ითხოვა, საღმის ჩიშნად ბელი ქედთან მიიტანა და ასევე პარტივისცემის გამომცაველი ეესტით დამიბრუნა უკან ჩემი ბილეთი. ამ ჭარმაგ კაცს სახეზე ეწერა ლოიალობა და მგზავრის დასაცავად მზადყოფნა, მას ხომ მატარებლის ჩამოვლისას საზოგადოების ყოველ ფენასთან უხდებოდა სამსახურებრივი ურთიერთობა, მათ შორის საექვო ელემენტებთანაც და ამ წუთში აშკარად ეტყობოდა კმაყოფილება, ჩემი სახით სულიერად განმწმენდ, აღზრდილობისა და არისტოკრატიების უმაღლეს გამოჩატულებას რომ ესალმებოდა. ამჯერად მართლა შეეძლო გულდამშვიდებული ყოფილიყო, რომ მისი მგზავრის მომავალი გზა მატარებლიდან ჩასვლის შემდეგაც უჩიფათოდ გაგრძელდებოდა. ჩემი მხრივ მეც აღარ დამიწყია მისი ოჯახური ამბების გამოკითხვა, ზემოდან მხოლოდ კეთილმოსურნე ღიმილით გადმოვხედე და თავი მიიმედ დავუქნიე, რამაც კიდევ უფრო განუმტკაცა ამ წესისა და რიგის ერთგულ კაცს საბრძოლო მზადყოფნა.

კარზე იმ კაცმა ფრთხილად მომიკაკუნა, ვაგონ-რესტორანის ტალონებს რომ არიგებდა. მე ერთი ტალონი გამოვართვი და, როცა ცოტა ხნის შემდეგ, გარეთ სადილის მაუწყებელი გონგის ხმა გაისმა, გამოსაცოცხლებლად კოხტა ნესესერი გადმოვიღე. სარკის წინ ჰალსტუხნი შევისწორე და ვაგონის გავლით ვაგონ-რესტორანს მივაშურე, რომლის კორექტულმა უფროსმა თავაზიანად მიმაცოცხლა ჩემს ადგილამდე და სკამი გამომიწია.

პატარა მაგიდასთან უკვე იჯდა ლა Hor-'d'oeuvres'-ს მიერთმევდა ერთი ხანდაზმული, კოხტა ტანის, ოდნავ ძველმოდურად ჩაცმული (თვალში მომხვდა მისი ვახამებულა, დამდგარი საყელო), ჭალარაწვერიანი კაცი. მე თავაზიანად მივესალმე და მან თავისი ვარსკვლავთვალეები შემომამანათა. ვერაფრით ავიხსნით, რა იყო მის თვალებში მაინცდამიანც ვარსკვლავისებური, იქნებ ის თვალის გუგები ზედმიწევნით ნათელი, ალერსიანი და შუქიანი ჰქონდა? ცხადია, ასეც იყო, მაგრამ განა მხოლოდ ამიტომ ეთქმოდა ვარსკვლავთვალეა?

1 საუბრე უფრო დეტალურად

ვარსკვლავით მოციმციმე გუგები შეიძლება ბევრს ჰქონდეს და ეს ლამის ფიზიკური ნიშანი აყოს თვალისა. მაგრამ სიტყვას „ვარსკვლავთვალება“ მაინც სხვა ნიუანსი გააჩნია.

მას მაშინვე არ მოუცილებია ჩემთვის მზერა. მიყურა, როგორ ვჯდებოდი, თან ჩემთვის თვალი თვალში ჰქონდა გაყრილი და თუკი თავიდან მიმხრული ში მხოლოდ აღერსიანი, სერიოზულობა ეტყობოდა. სულ მალე მოწმინდებულა წალამანების მაუწყებელი ღიმილი გამოუერთა. რაც მყისვე წვერებში ჩამალულ ბაგეზეც გამოეხატა. და მაშინ მიპასუხა, როცა მე უკვე ვიჯექი და ჩელში მენიუ მეჭირა. ისე გამოვიდა, თითქოს მე დამვიწყნოდეს თავაზიანობის გამოჩენა და ვარსკვლავთვალებას ჰკუთის სასწავლებელი მაგალითი მოეცეს ჩემთვის. უნებურად კვლავ გავიძეორე „Bonsoir, monsieur“-მეთქი. მაგრამ მან სამაგიეროდ სხვა სიტყვები მომაგება:

— მაღიანად მიირთვით, ბატონო ჩემო. — მითხრა მან და დასძინა: — თუმცა თქვენისთანა ახალგაზრდა კაცი მადას არც უნდა უჩიოდეს. ჩემთვის გავიფიქრე. ეს ვარსკვლავთვალება კაცი თავის თავს უცნაური სითამამის უფლებას აძლევს-მეთქი, მაგრამ მაინც ღიმილით დავუკარი თავი. თუმცა ამასობაში უკვე მომართვეს ზეთში ჩაწყობილი სარდინები ბოსტნეულის სალათითა და ნიახურიტურთ და ყურადღება იქით გადავიტანე. მწყურლოს და და ერთი ბოთლი ლუდიც შევუკვეთე. კადარაწვერიანს არ მორიდებია, იქნებ არამკითხაობის გამო მისაყვედურონო, და ეს განზრახვაც ენაწყლიანად მომიწონა.

— ჰკვიანურად იქცევით — მითხრა მან. — ჰკვიანურად იქცევით, ვახშამზე მაგარ ლუდს რომ აყოლებთ. ლუდი აწყნარებს ადამიანს და ძილს ჰგვრის, აი, ღვინო კი ალაგზნებს და ძილს უფროთხობს, ცხადია, თუ მაგრად არ გამოთვერი.

— რასაც, სხვათა შორის, ვერ ეგუები. — მივუგე მე.
 — ასეც ვიფიქრე. თუმცა ხელს არაფერი გვიშლის, ლამის ძილი ჩვენივე ნებით გავიხანგრძლივით. ლისაბონში დილამდე მაინც ვერ ჩავალთ. თუ თქვენ უფრო ახლოს მიბრძანდებით?
 — არა, ლისაბონში მივდივარ. წინ დიდი გზა მიდევს.
 — ალბათ ყველაზე დიდი, რაც აქამდე გქონიათ, არა?
 — ეს გზა არაფერია იმასთან, რაც წინ მიდევს. — მივუგე მე და ამით ბირდაპირ პასუხს თავი ავარიდე.

— რას ბრძანებთ! — წამოიძახა მან, თავი ხუმრობით გადააქნია და ასევე ხუმრობით შეხარა წარბები. — თქვენ მიზნად დაგისახავთ ჩვენი ვარსკვლავისა და მის ახლანდელ ბინადართა სერიოზული ინსპექცია. დედამიწა რომ „ვარსკვლავად“ მოიხსენია, ეს მისი თვალების შემხედვარეს უცნაურად მენიშნა. ასევე აღმიძრა სიტყვა „ახლანდელმა“, მან რომ ბინადართა მიმართ იზმარა, დროისა და სივრცის უკიდუგანობის შეგრძნება. ამასთან იგი ისეთი კილოთი და გრიმასებით მელაპარაკებოდა, როგორც უფროსები ელაპარაკებიან ბავშვს, თუნდაც გონიერს, მაგრამ მაინც ბავშვს აღერსიანად, მაგრამ გამაღიზიანებელი ტონით, ვიცოდი, რომ ჩემს ასაკთან შესაბამისად უფრო ახალგაზრდულად გამოვიყურებოდი და წყენა არ შემიმჩნევია.

1 სალამო მშვიდობისა (ფრანგ.)

მან სუბზე უარი განაცხადა. ამიტომ ახლა უსაქმოდ იჯდა ჩემ წინ. მხოლოდ ვიშის თუ დაისხამდა და იმასაც მეტისმეტად ფრობილად, რადგან ვაგოაი ძალიან ირწეოდა. მე ერთი კი მოვწყვიტე საქმელს წავალი და ოღონდ გაოცებით ავხედე. მაგრამ, ეტყობა, საუბრის განწყობა არ უნდოდა და ისე წამოიწყო.

— მოკლედ, რა დიდი გზაც არ უნდა გედოთ წინააღმდეგობის იოლად მაინც ნუ მოეკიდებით, მხოლოდ იმიტომ, რომ ეს დასაწყისია. თქვენ ძალიან საინტერესო ქვეყანაში ჩადიხართ, ისეთი დიდი წარსულის მქონე ქვეყანაში, რომელსაც ყოველი მოგზაური უნდა უმადლოდეს, ადრეულ საუკუნეებში ამდენი გზა პირველმა რომ გაკვალა. ლისაბონი, სადაც იმედია, მხოლოდ მხედვ-მოხედვით არ დაკმაყოფილდებით, ოდესღაც, ახალი ქვეყნების აღმოჩენის მოგზაურობების წყალობით, მსოფლიოს უმდიდრესი ქალაქი იყო, რა დასაწინააღმდეგებია, რომ ხუთი საუკუნით ადრე არ მოგიხდათ იქ ჩასვლა, მაშინ შეისუნთქავდით ოკეანის გაღმინებულ შემოტანილი სანელებლების სურნელს და იმასაც იხილავდით, ოქროს როგორ ხვეტავდნენ პორტუგალიელები, ვაი რომ ერთობა შეკვეცა მისი მშვენიერი სამფლობელოები, მაგრამ თქვენ ნახეთ, მაინც რა მომხიბლაობა შემორჩა ქვეყანასაც და მის ხალხსაც. ხალხს იმიტომ გიხსენებთ, რომ ყოველ მოგზაურობას თან ახლავს მანამდე უცნობი ადამიანური თვისებების შეცნობის ეინი, ხოლო ამ ეინზე არანაკლებია ცნობისმოყვარეობა, უცხო თვალეში ჩახედვის, უცხო სახეების განკვრეტი, სურვილი, თვალს უხარია უცხო აღნაგობისა და მიზრა-მოხრის ცქერა. თქვენ როგორღა ფიქრობთ, განა ასე არ არის?

მე რა უნდა მეფიქრა? ნამდვილად მართალი ბრძახდებით, მოგზაურობის სურვილს ნაწილობრივ ცნობისმოყვარეობასა და „ახლის“ შეცნობის ეინს“ რომ უტოლებთ-მეთქი, მივუგე მე

— ამგვარად, — განაგრძო მან, — იმ ქვეყანაში, საითაც თქვენ მიემართებით, თავისი სიჭრელით ფრიად საინტერესო რასათა ნაზავს შეხვდებით. ცხადია, გეცოდინებათ, რომ ჯერ კიდევ მისი უძველესი მოსახლეობა იბერები იყვნენ შერეული კელტებთან, მაგრამ ორი ათასი წლის განმავლობაში ფინიკიელები, კართაგენელები, რომაელები, ვანდალები, სვევეები და ვესტგოთები, განსაკუთრებით კი არაბები და შავრნი გაისარჯხენ იმ ტიპის შესაქმნელად, რომელსაც თქვენ ნახავთ, ოღონდ ნურც ზახვების სისხლის მომხიბლავ ნაკადს დაივიწყებთ იმ შავკანიანი მონებისას, იმ დროს რომ შემოვიდა ჩვენში, როცა პორტუგალიელები მთელი აფრიკული სანაპიროს ბატონ-პატრონი გახლდნენ. ამიტომ ნუ გაგიკვირდებათ თავისებური თმის, თავისებური ტუჩებისა და თავისებური, მელანქოლიური, ცხოველური მხერის და ნახვა. თუმცა იმაშიც დარწმუნდებით, მავრიტანულ-ბერბერული რაისი ელემენტი მაინც რომ ჯაბნის სხვას და ეს არაბთა ხანგრძლივი ბატონობის შედეგია. საბოლოოდ კი მივიღეთ არცთუ ძალიან ღონიერი, მაგრამ ნამდვილად სიმპატიური ტიპი, მუჭთმიანი, ოდნავ პირუცითელი, საკმაოდ ნატოვი აღნაგობის, კვიანურთვალეებიანი...

— გულწრფელად მისარია, — ეუთხარა მე და დავსძინე: „ — ნება მიბოძეთ გკითხოთ, ბატონო, თქვენ თვითონ პორტუგალიელი ბრძახდებით?

— არა, სულაც არა. — მომიგო მან, — მაგრამ დიდი ხანია იქ დავმკვიდრდი რამდენიმე დღით ვიყავი პარიზში, სამსახურებრივ საქმეებზე. მო,

ჩემი მიზანია მეტყვა: არაბულ-მავრიტანულ ილფერს, ქალაქის არქიტექტურაშიც ბევრგან შეამჩნევთ. რაც შეეხება ლისაბონს, წინასწარ უნდა შევამჩნიოთ, რომ ისტორიული ნაგებობების სიმცირემ არ შეგვიცვლია ქალაქის მიწისძვრების ეპიცენტრში მდებარეობს და მარტო წინა საუკუნეში მომხდარი დადმა მიწისძვრამ მისი ორი მესამედი აქცია ნაცარტუტად, რომელსაც ალორძინდა და დღეს ისეთი კოხტა ქალაქია, რომ არც ვიცი, რომელ ლისაბონსაწინააღმდეგე გაგამახვილებინოთ ყურადღება. ისე კი ბირველად მაინც შევხვდებით ბოტანიკურ ბაღს უნდა ეწვიოთ, დასავლეთის ბორცვებზე რომაა გაშენებული. მის მთელ ევროპაში ბაღალი არა ჰყავს და ეს კლიმატის წყალობაა, აქ ერთნაირად კარგად ხარობს ტროპიკული ფლორა და შუა სარტყლის მცენარეებიც. ბაღი არაუკარიებით, ბამბუკით, პაპირუსის ხეებით, იუკათი და ნაირ-ნაირი გიშის პალმებითაა გამოჭედილი, მაგრამ საკუთარი თვალთაგან ისეთ მცენარეებსაც იხილავთ, ჩვენი პლანეტის ახლანდელ ვეგეტაციაში რომ არ შეგუთვნიებიან, მაგალითად, ადრეული ხანის ხე-გვიმრას. იცოდეთ, ჩასვლისთანავე წადით და იხილეთ განახშირების ხანის ხე-გვიმრები! ეს უკვე ხანმოკლე კულტურის ისტორია აღარაა, ეს დედამიწის ბებერი ისტორია გახლავთ. მის სიტყვებზე ხელახლა დამეუფლა დროისა და სივრცის უცვლელ განობის შეგრძნება.

- ამ შემთხვევას ნამდვილად არ გავუშვებ ხელიდან, — აღვუთქვი მე.
- ოღონდ მაპატიეთ, ჩემი ლაპარაკით თითქოს დირექტივებს რომ გაძლევთ და თქვენი ყოველი ნაბიჯის წარმართვას ვცდილობ. — მობოდიშება აცადა მან. — იცით, რას მაგონებთ?
- ნუ გერიდებათ, მითხარით, — ღიმილით მივუგე მე.
- ზღვის შროშანს.
- ეგ ჩემთვის დიდი პატივია.
- ალბათ იმიტომ, რომ ზღვის შროშანი ყვავილის სახელი გგონიათ. სინამდვილეში ზღვის შროშანი ყვავილი არ არის, ესაა ზღვის სიღრმეში უძრავად მცხოვრები ცხოველი. ეკუთვნის ზღარბისნაირთა ოჯახს, ოღონდ მისი უძველესი ნაირსახეობის წარმომადგენელია. ნამარხი ბევრი ასეთი ცხოველი უიციო. ერთ ადგილზე მიმაგრებულ ცხოველებს ჩვეულებრივ ყვავილისებურად მოყვანილობა აქვთ, უფრო სწორად, მათ ვარსკვლავისებურად ან ყვავილისებურად მომრგვალებული, სიმეტრიული ფორმა აქვთ ხოლმე. დღევანდელი ზღვის ვარსკვლავა, უწინდელი ზღვის შროშანის შთამომავალი, ზღვის ფსკერზე ცხოვრობს და მხოლოდ ახალგაზრდობაშია თავის ყლორტზე მიმაგრებული. შემდეგ თავს აიშვებს. ემანსიპირდება და ნაპირებთან თამამად დაეცურავს და დაბობლავს. მომიტევეთ ეს შედარება, მაგრამ თქვენც თანამედროვე ზღვის შროშანივით მოსწყვეტიხართ თქვენს ღეროს და საინსპექციო მოგზაურობა წამოგიწყიათ. ამ დროს კაცი თავს ვერ იკავებს და ახალბედა მოგზაურს ჭკუას არიგებს ხოლმე... კარგი, ამას მოვეშვით. ჩემი გვარია კუკუკო. ერთი წუთით ისიც ვიფიქრე, მთლად დალაგებული ვერ უნდა იყოს მეთქი, მაგრამ მივხვდი, ჩემზე უფროსი კაცი პირველი თვითონ რომ გამეცნო და მეც დავეშურე, მისთვის თავი წარმედგინა. ის იყო, მარცხენა მხრიდან თევზი მომართვეს. ამიტომ თავი ოდნავ მარცხნისკენ გვერდშექცეულმა დავეუქარი და მოვახსენე:
- ვენოსტა.

— მარკიზი ვენოსტა? — ჩამეკითხა იგი და ოდნავ ასევე წარბეზო.
— ლაპ. — ვუბნისკი მე მარკიზ ასე უკვირდა. თიქვის ვენოსტა
ბოდი. ამის გარკვევა თქვენთვის მომინდვია-შეიძლება.

— თუ არ ვცდები, ლუისებურად შტოს ვიყავი. თქვენს
ტივი. თქვენს ერთ რომელი დეიდას ვიცნობდა. კონსტანცია დანტო
როონს, რომელიც ვენოსტას გვარისაა, ოღონდ იტილიც ვიცი. მისი
თი შტო ვენელ ჩეშენისებსა და გალანთაელ ესტერბაზებს ენათესავენ: მო
გეხსენებათ, ბიძაშვილები და გარეზიდაშვილები ყველგან ვყავთ. ბატონო მარკი
ზო, საქმეში ასე რომ ვარ ჩახედული, არ ვაგვიკვირდეთ. პალეონტოლოგია და
და გენეალოგია ჩემი საყვარელი საგნებია, უფრო სწორად, ეს ჩემი პროფე
სია გახლავთ. მიცნობდეთ: პროფესორი კუკუკი, პალეონტოლოგი, ლისაბო
ნის ბუნების ისტორიის მუზეუმის დირექტორი, ეს მუზეუმი ჩემი დაარსე
სებულია და ჯერ კიდევ ფართოდ არ არის ცნობილი.

მან საფულებად თავისი სადარბაზო ბარათი ამოიღო და მომაწოდა, მეც
ასევე მოვიქეცი და ჩემი, ანუ ლულუს სადარბაზო ბარათი მივეცი. პროფესო
რის ბარათზე ამოვიკითხე სახელები: ანტონიო ხოზე, წოდება და სამსახე
რისა და სახლის მისამართები. რაც შეეხება პალეონტოლოგიას, მისმა არ
ამბობმა ადრევე მიმანიშნა, ამ საგანთან დაახლოებული რომ ბრძანდებოდა.

ბარათების კითხვისას სახეზე ორივეს პატივისცემა და სიამოვნება გვეპ
ტებოდა. შემდეგ ბარათები ორივემ ჩიბეში ჩავიდეთ და ერთმანეთს, მად
ლობის ნიშნად თავი დავეუკარიტ.

— უნდა მოგახსენოთ, ბატონო პროფესორო, რომ მაგიდის შერჩევამ
ბედი მქონია. — ზრდილობიანად დაეძინე მე.

— ჩემი მხრივ მეც ასე ვფიქრობ. — მომიგო მან.

აქამდე ფრანგულად ვსაუბრობდით, მერე კი მან მკითხა:

— მე ვფიქრობ, თქვენ გერმანულიც უნდა იცოდეთ, მარკიზო ვენოსტა?
ქალბატონი დედათქვენი, რამდენადაც ვიცი, გათადანაა, სხვათა შორის, გა
თა ჩემი სამშობლოა, მისი გვარი, თუ არ ვცდები, ბარონესა პლეტენბერგაა.
არა? ხომ აედავთ, თქვენს გენეალოგიაში რა კარგად ვერკვევი მაშასადამე,
ჩვენ შეგვიძლია...

იმის თქმა როგორ დაავიწყდა ლუის, დედამისი, რომ პლეტენბერგი იყო
მე ეს სიახლე სწრაფად ავითვისე და სასწრაფოდ გამოვიყენე ჩემი მენსი
ერების გასამდიდრებლად.

— სიამოვნებით, — მივუგე მე და მისი სურვილისამებრ გერმანულზე
გადავედი. — ღმერთო ჩემო, რაც მე ბავშვობაში მიტიტინია გერმანულად
და არა მარტო დედაჩემთან, არამედ ჩვენს მეეტლე კლოსმანთანაც!

— მე კი. — შემაწყვეტინა კუკუკმა. — ჩემს მშობლიურ ენას გადავეჩ
ვიე და შემთხვევას არ ვუშვებ ხელიდან, რომ კვლავ მის წიაღში გადავეშე
ხოლმე. მე ახლა ორმოცდაჩვიდმეტი წლისა ვარ, ოცდაათი წელია უკვე
რაც პორტუგალიაში ჩამოვედი. ცოლად იქაური ქალი შევირთე, გვარად და
კრუცი, რაკი გვარებზე და წარმომავლობაზე ჩამოვაგდეთ ლაპარაკი, მოგახ
სენებთ, რომ იგი წმინდა სისხლის პორტუგალიელია, ხოლო პორტუგალი
ელები, თუ მაინცდმაინც უცხო ენაზე უნდა ილაპარაკონ, გერმანულს ფრან
გულს ამჯობინებენ. ჩვენს ქალიშვილს, მართალია, მახად ვუყვარვარ, მაგრამ
იმდენი ხათრი ვერ გამიწია, რომ ჩემი ენა შეეფიცებინა და ამიტომ პორტუ

საქართველოს
საბავშვო ლიტერატურის
საქართველოს
საბავშვო ლიტერატურის

გლიტონთან ერთად ისიც ფრანგულად ლაბარაკობს. მშვენიერი ქალიშვილი კი გვევს. ზუზუს ვეძახით.

— ზაზას არა?
— არა, ზუზუს. ეს სახელი სუზანადან მოდის. ზაზა საიდანღა მოდის.
— მართალი გითხრათ. ვერ ვეტყვით ამ სახელს შემთხვევით ხელში წავაწყდი.

— თქვენ ხელოვანთა წრეში ტრიალებთ?
— სხვა წრეებთან ერთად. ცხადია, მე თვითონ ხელოვანი მეთქმის. მატყარი ვახლავართ. გრაფიკოსი. ვსწავლობ პროფესორ ესტომპართან, არისტოლე ესტომპართან. ნატიფ ხელოვნებათა აკადემიაში.

— ო, სხვა სიკეთესთან ერთად ხელოვანიც ყოფილხართ. ძალიან სასიკეთო ხართ.

— თქვენ, ბატონო პროფესორო? თქვენ პარიზში ალბათ მუზეუმის საქმეებზე ბრძანდებოდით. არა?

— სწორად გამოიცანით. ჩემი მოგზაურობის მიზანი გახლდათ პალეო-ზოოლოგიურ ინსტიტუტში მეშოვა ჩვენთვის მნიშვნელოვანი ფრაგმენტები უდიდესი გადაშენებული ტაპირისებრთა ჩონჩხისა: თავის ქალა, ნეკნები და სხვის ძვალი. სხვათა შორის, ტაპირისგანაა წარმოშობილი, განვითარების მრავალი საფეხურის გავლით, ჩვენი ცხენი.

— როგორ, ცხენი მართლა ტაპირისგანაა წარმოშობილი?

— დიახ, ტაპირისა და მარტორქისაგან. თქვენს ბედაურს, ბატონო მარტო, ნაირ-ნაირი საფეხურები აქვს გავლილი. ერთ დროს, უკვე ცხენის სახით, იგი ლილიპუტის ზომისა იყო. ო, ჩვენ ბევრი მეცნიერული სახელი გვაქვს ცხენის განვითარების ადრეული და წინარე საფეხურების აღსანიშნავად, რომლებიც სიტყვა „hippos“ — ჯხენიდან მომდინარეობენ, დაწყებული „Eohippos“-ით, რადგან მამამთავარი ტაპირი სწორედ ეოცენის ეპოქაში ცხოვრობდა.

— ეოცენში. სიტყვას გაძლევთ, პროფესორო კუკუკ. რომ ამ სიტყვას დაემახსოვრებ. როდიდან დაიწყო ეოცენი?

— ახლახან. ეოცენი დედამიწის ახალი ერაა. ასე, ასი ათასი წლისა. ეს ეპოქაა, როცა პირველად გამოჩნდნენ ჩლიქოსნები. სხვათა შორის, ხელოვანი კაცისთვის ინტერესმოკლებული არ იქნება, რომ ჩვენ გვყავს სპეცი-ალისტები, თავის საქმის ოსტატები. რომლებსაც შეუძლიათ ჩონჩხის ნაწილებიდან ზედმიწევნით ზუსტად აღადგინონ ნებისმიერი გადაშენებული ცხოველი. ასევე შეუძლიათ აღადგინონ უძველესი ადამიანიც.

— ადამიანიც!

— დიახ, ადამიანიც.

— ეოცენის ეპოქის ადამიანის აღდგენაც შეუძლიათ?

— არა, ეგ ცოტა სამძიმო საქმეა. ჩვენ უნდა ვაღიაროთ, რომ ადამიანის გაჩენის საკითხი წყვედიადშია დანთქმული. მისი ჩამოყალიბება რომ გვიანდელ ამბავია და ეს პროცესი მხოლოდ ძუძუმწოვართა განვითარების ჩარჩო-ში უნდა მოქცეულიყო. მეცნიერულად დღესავით ნათელია, რა სახითაც ჩვენ ადამიანს ვიცნობთ. ის გაცილებით გვიანდელი მოვლენაა და ბიბლიური გენეზისი მართალია, მას რომ შესაქმეს მწვერვალად მოიხსენიებს, ოღონდ ბიბლია ამ პროცესს ერთობ მოურიდებლად ამოკლებს. ორგანული სიცოცხლე

დედამიწაზე დაახლოებით ხუთას ორმოცდაათი მილიონი წლისა. მაგრამ ეს
მიანის გაჩენამდე მაინც, კარგა ხანი უნდა გასულიყო.

— ხომ ზედავთ, როგორ გამოგნა თქვენმა პანათსა...
ფესორო.

ეროვნული

მართლაც ასე იყო. მისმა ლაპარაკმა თავიდანვე გამოგნა...
უფრო და უფრო მატულობდა. ისე დაძაბული და გულანთებული ვუსმენ...
ამ კაცს, რომ ჭამა ლამის დამავიწყდა. რალაც კერძებს მთავაზობდნენ, მეც
თეფშზე ვიღებდი, ლუქმასაც ვიდებდი პირში, მაგრამ მერე ყბა მიჩერდებო...
და, ყურთასმენად ქცეულს ხელში დანა-ჩახგალი მიშეშდებოდა და პროფე...
სორს სახეში, ანუ „ვარსკვლავთვალებში“ შევჩერებოდი, არა, ყურადღე...
რა სახსენებელია იმასთან. რა ძალითაც ჩემი სული მის ნათქვამს ისრუტავდა...
მაგრამ უამისოდ, იმ დაძაბული ინტერესის გარეშე რომ მესმინა, განა შევ...
ლებდი დღეს, ამდენი წლის შემდეგ, სუფრასთან მოსმენილი საუბრის შინა...
არსი, ანუ მისი მთავარი პუნქტები მაინც, თითქმის სიტყვასიტყვით, არა...
თითქმის კი არა, მართლა სიტყვასიტყვით გადმომეცა? მან რომ თქვა, ცნო...
ბისმოყვარეობა, ახლის შეცნობის ეინი მოვზაურობის სურვილის უმნიშვნე...
ლოვანესი შემადგენელი ნაწილებიაო, მახსოვს, უკვე ამ ნათქვამში ურ...
რალაც გამომწვევი, გულში ჩამწვდომი ძალა, თხრობის პროცესში თანდათან...
ამიფორიაქდა გრძნობები, მძლავრად შეგერბა სულის იღუმალე სიმები და...
ეს შეგრძნება სულ უფრო და უფრო მატულობდა, თუმცა თვითონ დინჯად...
ცივად, მოზომილად ლაპარაკობდა და ზოგჯერ ბაგეზე ღიმილიც კი უარყოფ...
ხოლმე...

— უძევს თუ არა მას, ანუ სიცოცხლეს, წინ ისეთივე გრძელი ვზა, —
განაგრძო მან, — როგორც უკან აქვს მოტოვებული, ამას ვერაფერ იტყვია,
თუმცა იგი არაჩვეულებრივად გამძლეა, განსაკუთრებით კი მისი უმდაბლეს...
ფორმები, დაიჯერებთ, რომ ზოგიერთი ბექტერიის სპორები კოსმოსის არცა...
საამურ ტემპერატურას, კერძოდ, მინუს ორას გრადუსს, მთელი ექვს თვეს უ...
ლებენ და არ იღუპებიან?

— ეგ მართლა გასაოცარია.

— და მაინც სიცოცხლის წარმოშობა და არსებობა განსაზღვრულ, ზედ...
მიწევნით შეზღუდულ პირობებზეა დამოკიდებული, ხოლო ეს პირობები მას...
ყოველთვის არც ეძლეოდა და არც მუდამ ექნება, ნებისმიერ ვარსკვლავზე სი...
ცოცხლის არსებობას განსაზღვრულე აქვს ვადა, მასზე სიცოცხლე ყოველთვის...
არც არსებულა და არც მუდამ იარსებებს სიცოცხლე მხოლოდ ერთი ეპიზო...
დია და ეონების მასშტაბით, სხვათა შორის, ძალიან ხანმოკლეც.

— სწორედ ამითაა იგი სანუკვარი ჩემთვის, როგორც ასეთი. — ვთქვ...
მე, სიტყვები „როგორც ასეთი“ მხოლოდ აღელვებისგან წამომცდა და კ...
დევ იმიტომ, რომ ძალიან მოვიხდომე ასეთ საგანზე ჩემი აზრი თვითკილაურად...
და წიგნის ენით გამომეთქვა. — არის ერთი ასეთი სიმღერა, — დავსძინე მე...
რე, — „გახაროდენ სიცოცხლე, საჩამ ანთია მისი ლამპარი“. ეს სიმღერა ბავ...
ეობაში მომისმენია და ყოველთვის მსიამოვნებდა მისი მოსმენა, მაგრამ თქუ...
ნი სიტყვების მერე, სიცოცხლე „ხანმოკლე ეპიზოდიაო“, ჩემს თავალში მან...
უდავოდ უფრო ფართო მნიშვნელობა შეიძინა.

— ჰოდა, ზედავთ, როგორ იჩქარა ორგანიზლმა ბუნებამ თავისი ჯიშები...
სა და სახეობების განვითარება, თითქოს იცოდა, ლამპარი ძარად არ ენთუ...

და. ეს განსაკუთრებით ეხება მის ადრეულ ხანას. კამბრიუმში — ასე ვუ-
 ლდებთ მეცნიერები დედამიწის ყველაზე ქვედა შრეს, ანუ პალეოკენოზის
 ფორმაციის ფორმაციას — მცენარეთა სამყარო ჯერ კიდევ მწირია
 ზღვის მცენარეები. წყალმცენარეები, აი ესაა სულ, ისე. სიცოცხლე რომ
 ცოდვთ, მლაშე წყლიდან. პირვანდელი თბილი ზღვიდან მომდინარეობს
 ამ ცხოველთა სამყარო იმთავითვე არა მარტო ერთუჯრედიანი პირველყო-
 ლი ცხოველებით, არამედ ღრუნაწლავიანებით, მატლებითა და კანეკლია-
 ნებითა წარმოდგენილი, ესე იგი, ყოველგვარი სახეობებით, ხერხემლიანთა
 არა. როგორც ჩანს, ხუთას ორმოცდაათი მილიონი წლიდან ორმოცდაათსაც
 რ გაუვლია, რომ უკვე ხერხემლიანები წყლიდან ხმელეთზე გამოვიდნენ, რომე-
 ლც ალაგ-ალაგ უკვე არსებობდა. მას შემდეგ ისეთი ტემპით წავიდა ევო-
 ლუცია, სახეობათა დახლეჩა, რომ შემდგომ, სულ რაღაც ოცდახუთ მილი-
 ონ წელიწადში, დედამიწაზე მთელი ხოეს კიდობანი არსებობდა თავის რეპ-
 ტლიებითურთ, და მის გარეთ მხოლოდ ჩიტები და ძუძუმწოვარა ცხოველები
 იყვნენ დარჩენილი. და ეს ყველაფერი ერთი იდეის წყალობით მოხდა, რომე-
 ლც ბუნებამ საწყის ეპოქაში დაისახა და ამ იდეით იმუშავა ადამიანის წარ-
 მოშობამდე...

— ძალიან გათხოვთ, დამისახელოთ იგი!

— თ. ესაა მხოლოდ უჯრედების თანაცხოვრების იდეა, უეცრად ჩასა-
 ხული აზრი, წინარე არსების, უმარტივეს ორგანიზმის ლორწოვან-გამჭირვა-
 ლე კოშტი მარტოდმარტო კი არ მიეტოვებინათ, არამედ ჯერ მცირედიდან,
 ხოლო მერე მილიონებიდან წარმოექმნათ ზეორგანიზებული სიცოცხლის ფორ-
 მები, მრავალუჯრედიანები, დიდი ინდივიდები, რომელთაც უკვე სისხლიც ექ-
 ებოდათ და ხორციც, რასაც ჩვენ „ხორცს“ ვუწოდებთ და რასაც რელიგია
 გამამცირებლად სუსტს და ცოდვილს, „ცოდვის საჭურჭლეს“ ეძახის, სხვა
 არაფერია, თუ არა ორგანიზულად სპეციალიზებული წვრილ-წვრილი ინდივი-
 დების კრებული, ანუ მრავალუჯრედიანი ქსოვილი. ბუნებამ კეშმარიტი გულ-
 მოდგინებით განახორციელა ეს ერთადერთი, მისთვის სანუკვარი ძირითადი
 იდეა. ზოგჯერ მეტისმეტიც კი მოუვიდა, ერთი-ორჯერ ხელიც წაუცდა და მე-
 რე სანანებლად გაუხდა საკუთარი გულუხვობა, ძუძუმწოვარნი უკვე შექმნი-
 ლა ჰყავდა, როცა სიცოცხლის კიდევ ერთი აფუება დაუშვა და ლურჯი ვე-
 ნაბი გააჩინა, ოცი სპილოსოდენა ურჩხული, დედამიწა რომ ვერ დაიტევდა
 და ვერ გამოკვებავდა. და იგი ზღვაში გაუშვა, ახლა ეს უზარმაზარი, თვა-
 ლებმოპოვებული მასა თავის განუვითარებელი უკანა ფეხებითა და ფარფლე-
 ბით აღმა-დაღმა დაცურავს, მისდა სავალალოდ, ცხიმის ინდუსტრიის საკბი-
 ლოდ ქცეული, თავის შვილებს უხერხულ პოზაში აწოვებს ძუძუს და კიბორჩ-
 ხალებს ნთქავს. მაგრამ დიდი ხნით ადრე, ჯერ კიდევ დედამიწის შუა საუკუ-
 ნეების დასაწყისში, ტრიას ფორმაციაში, ანუ დიდი ხნით ადრე, სანამ ჰაერში
 პირველი ჩიტი აიჭრებოდა ან ფოთლოვანი ხე ამწვანდებოდა, გაჩნდნენ ურ-
 ჩხულები, ქვეწარმავლები, დინოზავრები და ეს ყმაწვილები იმოდენებო
 იყვნენ, დედამიწის ზურგსაც ემძიმებოდა მათი ტარება. ერთი ასეთი ინდივი-
 დი მოზრდილი დარბაზის სიმაღლე გახლდათ, სიგრძით მთელი მატარებლის-
 ოდენა იყო და ორმოცი ათას გირვანქას იწონიდა. კისერი პალმას მიუგავდა.
 ხოლო თავი ტახთან შედარებით სასაცილოდ პატარა ჰქონდა ეს უზარმაზა-

რი ცხოველები ჩერჩეტები და ალბათ უწყინარნიც იქნებოდნენ. ჩვეულ რივ, რაც უმწეობას ახლავს თან...

— მაშასადამე, ამდენი ხორცის მიუხედავად ისინი არც ძალიან ცოფუნი იქნებოდნენ.

— ოლონდ ისევ და ისევ თავის სისულელის, მძინვრის კედევ რა ვითხრდინოზავრებზე? ალბათ ის, რომ ცდილობდნენ წელში გამართულებს ევლონამ სიტყვებზე კუკუკმა თავისი ვარსკვლავთვალები შემომანათა, მე თვევერ გავუსწორე და თითქოს დავირცხვინე კიდეც. ოლონდ მერე ვითომ არხნად ვუთხარი:

— გამოდის, რომ ის წელში გამართული ვაჟბატონები არ ჩამოჰგავდნენ ჰერმესს.

— ჰერმესი რამ გაგახსენათ?

— მაპატიეთ, მაგრამ ჩვენს ციხე-დარბაზში რომ ვიზრდებოდდი, ჩემ შინაური მასწავლებელი დიდ ყურადღებას აქცევდა მითოლოგიას. მითოლოგია მისი საყვარელი საგანი გახლდათ...

— ო. ჰერმესი, — მომიგო მან. — ჰერმესი ელეგანტური ღვთაება ყავას საერთოდ არა ესვამ. — უთხრა მან კელნერს. — მომიტანეთ კიდეც თი ბოთლი ვიში! ჰო, ჰერმესი ელეგანტური ღმერთია, — გაიმეორა მან. — ტანითაც ზომიერია, არც პატარაა და არც ძალიან დიდი, ადამიანის ბელერითი ბუროთმოდღვარი ამბობდა, ვისაც სურვილი აქვს, იმან ჯერ ადამიანს სხეულის სრულყოფილება უნდა შეისწავლოს, რადგან პროპორციების უდიდესი საიდუმლოებანი მათშია ჩამალულით. ფარდობითობის მისტიკურად გამარბებლები აღიარებენ, ადამიანი და, აქედან გამომდინარე, ადამიანის სახე გამომდრწილი ღმერთი, თავისი სიმალლით ზუსტი შუალედია გოლიათებს და ქონდრისკაცებს შორისო. ისინი ამბობენ, სამყაროს უდიდესი მატერიალური სხეული წითელი ვარსკვლავი-გიგანტი იმდენჯერ დიდია ადამიანზე, რამდენადაც ატომის უმცირესი ნაწილაკია მასზე პატარა. ხოლო ატომის ნაწილაკი ისეთი რამაა, ის მილიონჯერ უნდა გაადიდო, ხილული რომ გახდეს.

— აი, ხომ ხედავთ, წელში გამართული სიარული არაფრის მაქნისა პროპორციები თუ ვერ დაიცავი.

— გადმოცემის თანახმად, დიდი გაიძვერა კი ჩანს ის თქვენი ბერძნულ პროპორციებიანი ჰერმესი. — განაგრძო მან. — ტვინის უჯრედოვანი ქსოვილი, თუკი ღმერთის უჯრედოვან ქსოვილზე საერთოდ შეიძლება ლაპარაკი დიდად უკუღმართი ფორმისა ექნებოდა, მაგრამ თუკი მას მარმარილოს, თბაშირის ან ამბროზიისგან გამოქანდაკებულს კი არ წარმოიდგენ, არამედ ადამიანისებურად ნაგებ ცოცხალ სხეულად, მაშინ მასში ბუნების მრავალი გლობონაშოის აღმოჩენა შეიძლება. საოცარი კია, ტვინთან შედარებით რა უცვლელი დარჩა ადამიანის ხელ-ფეხი, მათ ყველა ის ძვალი შეინარჩუნეს, ამელეთის ყველაზე პრიმიტიულ ცხოველებშიც რასაც კი ვხვდებით.

— დიახ, გასაოცარია, ბატონო პროფესორო, თქვენ აქამდეც ბევრი გასაოცარი ცნობა მომაწოდეთ, მაგრამ ეს ერთ-ერთი ყველაზე გასაოცართაგანია. მაშ ადამიანის ხელ-ფეხის ძვლები და უძველეს ცხოველთა ძვლები ერთნაირი ყოფილა! არა, ეს ფაქტი სულაც არ მწყინს, მაგრამ დიდად კი მოცუბს. ჰერმესის სახელგანთქმულ ფეხებზე არაფერს ვამბობ, მაგრამ თუნდაც ქალის კოხტად მოყვანილი მკლავები აიღოთ, ჩვენდა საბედნიეროდ რომ შემო

...ლობიან ხოლმე და ამ დროს, ფუი ეშმაკს, უკაცრავად. უხეში სიტყვა
...ცდა. ამ დროს ხომ შეიძლება იფიქრო, რომ...

— მე შეჩვენება, ძვირფასო მარკიზო, რომ თქვენ ცოტა გამძაფრებული
გრძნობები. განვითარებულს, არსების ზიზღი უფებო მატლისნაობით
გასაგებია, მაგრამ აი ქალის კოხტად მოყვანილ მკლავზე თუ მიდგ
სხეულის ეს ნაწილი უფრო წინარეისტორიული ფრინველის ბრუნვის
ფრთად ან თევზის ფარფლად უნდა მივიჩნიოთ.

— კარგი, კარგი. ამიერიდან ამას გავითვალისწინებ და გპირდებით, რომ
ამბებს ყოველგვარი ზიზღისა და სიძულვილის გარეშე, გულთბილადაც
მოვეყიდები. მაგრამ ადამიანი მაიმუნისგან წარმოიშეაო, რომ გვეუბნებიან?

— ძვირფასო მარკიზო, ჯობია, ასე ვთქვათ: იგი ბუნების ბირმშოა და
ბუნებაში აქვს გადგმული. მისი ანატომიის მსგავსებამ მაღალგანვი-
რებულ მაიმუნებთან ალბათ ზედმეტად არ უნდა დაგვიბნელოს თვალები.
ისედაც დიდი აფრზაურია ატეხილი, ღორის წამწამებიან ცისფერ თვა-
ლსა და კანს უფრო მეტი საერთო აქვს ადამიანთან, ვიდრე ნებისბიერ შიმ-
შილს, ანდა ადამიანის შიშველი სხეული განა არ მოგვაგონებს ხოლმე ღო-
რისას? ჩვენს ტვირს კი, თავისი აგებულებით, ყველაზე მეტად ვირთხის ტვი-
რს უახლოვდება. ადამიანის მსგავსებას რომელიმე ცხოველთან ყოველ ფე-
სს ნაბიჯზე შეხვდებით. ხან თევზს მიამსგავსებ ვინმეს, ხან მელას, ძაღლს,
გლას, მიმინოს თუ ცაქარს. მაგრამ მეორე მხრივ, გამჭრიახი თვალი ცხო-
ველთა სახეშიც შეიცნობს რაღაც ადამიანურს, თითქოს ჯადოქრობის წყა-
ლობით ცხოველის ნიღბით მოვლენილს... ო, ადამიანი და ცხოველი საკმაოდ
ერთსავეება ერთმანეთს! თუ საქმე წარმოშობაზე მიდგა, ადამიანიც ისევეა
წარმოშობილი ცხოველისაგან, როგორც ორგანული ბუნებაა წარმოქმნილი
ათორგანულისგან. იოტისოდენა რაღაც წაემატებოდა და მორჩა.

— წაემატებოდა? მაინც რა წაემატებოდა, თუ ნებას მომცემთ, გკითხოთ?

— დაახლოებით ის, რაც წაემატა მაშინ, როცა არარაისგან ყოფა წარ-
მოდგა. თუ გაგიგონიათ სიცოცხლის გაჩენის ამბავი?

— სწორედ ამის გაგონების სურვილი მკლავს.

მან სწრაფად მიმოიხედა და შემდეგ, ვითომ მხოლოდ მე, ანუ მარკიზ დე
ენოსტას მენდო და დიდი საიდუმლო გამიმხილა:

— სიცოცხლის წარმოშობამ ერთი კი არა, სამი ფაზა გაიარა, ეს ფაზებია:
ყოფის წარმოშობა არარაისგან, სიცოცხლის გაღვიძება ყოფაში და ადამიან-
ის დაბადება.

კვლევა ამ სიტყვებს ერთი ყლუბი ვიში დააყოლა. ჭიქა ორივე ხელით
ეჭირა, რადგან ამ დროს მატარებელმა მოუხვია და მაგრად შეგვარყია. ვაგონ-
რესტორანში ხალხი უკვე გამეჩხერდა. კელნერები მეტწილად უსაქმოდ იდ-
გნენ. მართალია, სადილი თითქმის აელუბლებელი დამრჩა და აბლა ყავას ყა-
ვაზე ვაყოლებდი, მაგრამ თანდათან მოძალეებულ მღელვარებას მარტო ყავას
ვერ დავაბრალებდი. წინგადახრილი ვიკეტი და ყურს ვუგდებდი ჩემს
უცნაურ თანამგზავრს, ვინც ყოფაზე, სიცოცხლეზე, ადამიანებსა და არარაზე
შესაუბრებოდა, მისგან წარმოსმდგარიყო ეს ყოველივე და კვლავ მასში უკუ-
იქცეოდა. ერთი რამაა უეჭველიო, ამბობდა ის, მხოლოდ სიცოცხლე როდია
შედარებით სწრაფად წარმავალი ეპიზოდი, არამედ თვით ყოფაა ასეთი —
იგი არარასა და არარას შორისაა მოქაიულიო ყოფა არც ყოველთვის არ-

სებულა და არც მარად იარსებებს. რაკი საწყისი გააჩნდა, დასასრულიც და
 ბა და მასთან ერთად დასრულდება დრო და სივრცე. რადგან მათი ურთიერ
 კავშირი მხოლოდ და მხოლოდ ყოფის არსებობით არის განპირობებული
 სივრცეს სხვა არა არის რა. თუ არა მატერიალური სხეულები ურთიერთ
 რისი წესრიგი, ანუ ურთიერთმიმართება. იმ საგნების ურთიერთმიმართებას
 რცე უკავიათ, არც სივრცე იარსებებდა და არც დრო, რადგან დრო მხოლო
 საგანთა არსებობით განპირობებული მწკრივია მოვლენებისა, მიზეზ-შედეგ
 მოძრაობის პროდუქტი. დროს მათი მონაცვლეობა ანიჭებს იმ მიმართულ
 ურომლისოდაც იგი ვერ იარსებებდა. სამაგიეროდ, დროისა და სივრცის არ
 არსებობაა თავის მხრივ არარაის განმსაზღვრელი. ეს უკანასკნელი ყოველგ
 რი აზრით მოკლებულია განფენილობას. ესაა შეჩერებული მარადისობა
 მხოლოდ მყისიერად თუ გაწყდება დრო—სივრცობრივი ყოფით. ეონების
 მას მეტი დრო ერგო, ვიდრე სიცოცხლეს. მაგრამ რომ იგი ოდესმე უეჭველად
 სრულდება. მით უფრო სარწმუნოა, რომ დასასრულს უეჭველად თავისი
 საწყისი უნდა შეესაბამებოდეს. როდის მიეცა დასაბამისი დროს, ანუ მო
 ლენათა რბოლას, როდის შეტოვდა პირველად ყოფა არარაიდან ამოსატრ
 როდის შთაბერეს საამისო ძალა სიტყვებმა „და იყავნ“, რომელთა წილ
 თავიდან გარდუვალად ჩაბუდებულიყო სიტყვები „დაე წარვიდნენ“? აღ
 აღმოცენების აღმნიშვნელი თანმდევი ცნება „როდის“ არც ისე დიდი ხ
 წინაა დაბადებული და არც წარმავლობის აღმნიშვნელ იმავე ცნებას უწო
 დიდი დღე — აქეთ და იქით მხოლოდ მილიონი წელი თუ იქნება გასულ
 და გასავლელი...

ამ დროს კი ყოფა ზარ-ზეიმით დათარეშობს თავისსავე ნახელავ უზარ
 მაზარ სივრცეებში და მათ შორის ყინულოვანი სიცარიელით შებოქილ უზარ
 მაზარ მანძილებს ქმნისო, დასძინა მან და განაგრძო ლაპარაკი ამ ზეიმის უ
 ველებელ ასპარეზზე, კოსმოსზე, მარადიული არარაის ამ მოკვდავ პირმშობ
 ამოვსებული რომაა უამრავი მატერიალური სხეულით, მეტეორებით, მთვარე
 ებით, კომეტებით, ნისლეულებით, მილიარდობით ვარსკვლავით და ყველ
 ნი თავიანთი გრავიტაციული ველის ზეგავლენით ერთმანეთთან არიან დაკ
 შირებულნი, ჭგუფდებიან გროვებად, ღრუბლებად, ნისლეულებად, ნისლე
 ლების გიგანტურ სისტემად და ყოველი მათგანი თურმე უამრავი ანთუბულ
 მზის, თავიანთი ღერძის ირგვლივ მბრუნავი პლანეტების, გაიშვიათებული გა
 ზის მასების, რკინას, ქვისა და კოსმიური მტვრის ცივი გროვებისაგან შედგ
 ბა...

მლელვარებით ვუსმენდი პროფესორს, მშვენიერად მესმოდა, ასეთი რ
 ფორმაციის მოწოდებით რამოდენა პრივილეგიას მანიჭებდნენ და, ამ პრივი
 ლეგიას ჩემს არისტოკრატიულ წარმომავლობას, ანუ იმ ფაქტს ვუმაღლიდ
 მე რომ მარკიზ დე ვენოსტა ვბრძანდებოდი და რომში დეიდა მყავდა — კონ
 ტესა ცენტურიონე.

ჩვენი ნისლეული — ერთ-ერთი ნისლეული მილიონობით მის მსგავს
 თა შორის — ოცდაათი ათასი სინათლის წელიწადითაა დაშორებული თავის
 ცენტრსო, ამბობდა კუკუკი, და თითქმის კიდევ, საცეკვაოდ გაწვევის ამ
 მოლოდინში კედელთან ატუზული გოგონასავით ჰყავს ამოწებებული ჩვენი
 ლოკალური მზის სისტემა თავისი უზარმაზარი, მაგრამ სხვებთან შედარებით
 მაინც უმნიშვნელო სიდიდის გავარჯარებული სფეროს — მზის ჩათვლით, რო-

...საც ერთადერთს ვუწოდებთ. მაშინ როცა ერთ-ერთს უნდა ვეძახდეთ, ამო-
 ნიშნული ჰყავს მისი მიზიდულობის არეში მყოფი პლანეტებითურთ. მათ
 რიგებში შედის დედამიწაც და ამ უკანასკნელის ჰერი და ლენა ისაა, საბო-
 ლთაოსი მილის სიჩქარით იბრუნოს საკუთარი ლეობის ირგვლივ და წამში
 მილის სიჩქარით შემოუაროს მხეს, ამ წესით მიითვლის იგი თავის დღეებს
 და წლებს, თავისას-მეთქი, კარგად დაიმახსოვრეთ, რადგან სამართ-
 ლ სავა დღეები და წელიწადებიც არსებობს. პლანეტა მერკური, მაგალი-
 თად, ვეღლაზე აიღოა მზესთან და მის ირგვლივ შემოვლას ოთხმოცდარვა
 დღეებზე დღეს ანდომებს. სამაგიეროდ ამ დროის განმავლობაში თავის ღერ-
 თს ირგვლივ ერთხელ შემობრუნდება და ამიტომ მისთვის დღე და წელიწად-
 ე ერთია აქედან ჩანს, დრო რასაც წარმოადგენს. წონისა არ იყოს, არც
 რას გააჩნია არაერთი ზოგადი ღირებულება. სირიუსის თეთრ თანამგზავრ-
 ე, მაგალითად, რომელიც სიდიდით მხოლოდ სამჯერ აღემატება დედამიწას,
 მატერიას ისეთი ძალადი სიმკვრივე გააჩნია, რომ მისი ერთი კუბიკური დიუმი
 ზენთან ერთ ტონას აღწონდა. დედამიწის მატერია, ჩვენი კლდეები, ადამიან-
 ის სხეული მასთან შედარებით ფაფუკი, უმჩატეს ქაღალდ გამოჩნდებოდა.

დედამიწა თან თავისი მზის გარშემო ბრუნავს და ის და მისი მთვარე
 თან ერთმანეთის გარშემო ბრუნავენ, ჩემს გასაგონად გრძელდებოდა პრი-
 ვილევიური საუბარი, ნოლო ჩვენი ადგილობრივი მზის სისტემა ცოტა უფრო
 უცუელ. მაგრამ მაინც ადგილობრივ თანავარსკვლავედში მოძრაობს არა-
 წაუღლად, არამედ ნისლეულში მიჰქრის უდიდესი სისწრაფით.
 თავის მხრივ ისეთი წარმოუდგენელი სისწრაფით მიეჭანება, ისეთი სწრაფნი
 არიან ის უშორესი, მატერიალური კომპლექსები, რომ მათ რბოლასთან შე-
 დარებით უუმბარის ნამსხვრევის ფრენა უძრავად მოგეჩვენებათ. ისინი
 ყველა მიმართულებით განიზიდებან ერთმანეთისგან, არარაისკენ მიისწრა-
 ფიან და გრიგალისებურად მიერეკებიან დროსა და სივრცეს.

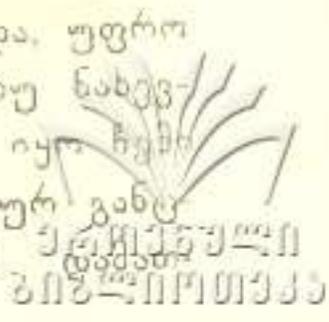
ეს ერთმანეთში და ერთმანეთის ირგვლივ ბრუნვა-ტრიალი, ნისლის ერთ
 კუელად შეკვრა, ეს წვა, აალება, გაცივება, სკლომა, გაფანტვა, ვარდნა და
 ქოლა, წარმოშობილი არარაისგან და გამღვიძებელი არარაისა, რაც იქნებ
 მობდა აილიდან არც გამოფხიზლებულიყო, რაკი აბლა კვლავ თავის ძილს
 ელოდება. ესაა ყოფა, სხვაგვარად ბუნებად წოდებული და იგი ერთია ყო-
 ველგან და ყოველში. ეჭვი არ შეპარება, მთელი ყოფა, მთელი ბუნება ჩაკე-
 ტულ ერთობას წარმოადგენს. დაწყებული უმარტივესი ცოცხალი მატერიიდან
 ყველაზე ცოცხალი სიცოცხლით — ქალის შხვართი მკლავითა და პერმესის
 ფიგურით დამთავრებული, ადამიანის ტვინი, ჩვენი ტანი და კიდურები იმა-
 ვი ელემენტარული ნაწილაკების მოხაიკაა, რისგანაც შედგება ვარსკვლავები,
 ვარსკვლავთა მტვერი და ვარსკვლავთშორისი სივრცის ნისლეულთა მუქი
 ღრუბლები. სიცოცხლეს, წარმოქმნილს ყოფისგან, ისევე როგორც ეს უკა-
 ნასკნელი წარმოიშვა ოდესღაც არარაისგან, სიცოცხლეს, ყოფის ამ ყვაფი-
 ლობას არაცოცხალ ბუნებასთან საერთო აქვს ყველა ძირითადი ნივთიერება,
 ეს ვერც ერთ ნივთიერებას ვერ გიჩვენებთ ისეთს, მხოლოდ მას რომ ეკუთვ-
 ნოდეს, ვერც იმას იტყვი, იგი ერთმნიშვნელოვნად ემიჯნებოდეს ყოფას, არა-
 ცოცხალ ბუნებას. მათ შორის საზღვრები მერყევიან, მცენარის უჯრედები ამ-
 ედავენებენ უნარს, მზის სხივების შემწეობით გარდაქმნან მინერალების რიგის
 ნივთიერებანი და თავის წიაღში სიცოცხლე შთაბერონ მათ, ქლოროფილის

ცხოველმყოფელი უნარი არაორგანულიდან ორგანულის წარმოქმნის მი-
ლითად შეიძლება ჩაითვალოს. არც უკუმაგალითები გვაქვია. ამის დაბ-
რად ცხოველური მყავებისგან კენჭების წარმოშობაც კმარა. ჩველეთის მო-
ბი თავიდან ზღვაში, მის ყველაზე ღრმა ადგილებში იზრდებოდნენ პაწაწი-
ცოცხალი არსებების ჩონჩხის ნაშთებისაგან, თხევადი კრისტალების ნა-
ვენებით ნახევარსიცოცხლეში ბუნების ერთი სფერო თვალსაჩინოდ გადა-
მეორეში. ყოველთვის, როცა კი ბუნება ოინბაზობს და ცდილობს არაორ-
განულად შემოგვასალოს, აი თუნდაც მაშინ, მიწაზე ჭირხლის ყვავილებს რი-
ხატავს. ამით გვასწავლის, ჩემი არსით მე ერთი ვარო.

ორგანული ბუნება თვითონაც ვერ ავლებს მკვეთრ საზღვრებს თავის ს-
ხეობებს შორის. ცხოველური არსი მცენარეულში გადადის იქ, სადაც რომ-
ლიმე ცხოველი ყლორტზე ზის და მასთან შერწყმის მიზნით ყვავილს ემსგ-
სება, მცენარეული კი ცხოველურში გადადის იქ, სადაც იგი ცხოველს იჭ-
და ნთქავს. იმის მაგიერ, რომ მინერალებით იკვებოს, ამბობენ, უშუალო-
ცხოველური საწყისისგან წარმოიშვა ადამიანიო, სინამდვილეში კი აქაც და-
მატა ის რაღაც, რასაც სახელს ძნელად მოუძებნი, ისევე როგორც სიცოც-
ლე ინარჩუნებს არაორგანულის ნიშნებს, რადგან თავის უკიდურეს სტრუ-
ტურაში, ატომში, იგი უკვე, ან ჭერ-კიდევ არ გადადის ორგანულ-
მაგრამ გულისგულში უხილავ ატომში, მატერია იმატერიალურში შთაინ-
მება. იგი სხეულებრივი აღარაა, რადგან რაც იქ მოძრაობს და რის წყალობ-
თაც ატომში ზედნაშენს წარმოადგენს, ის ყოფამდეც თითქმის არაა მი-
ლი, რადგან სივრცეში აღარც თავისი კუთვნილი ადგილი გააჩნია და აღარ-
მასთან შეხების ისეთი წერტილი, როგორც ეს ნაღდ სხეულს შეეფერება. მ-
გვარად, თითქმის უკვე ყოფიდან ყოფა ყალიბდება და თავის მხრივ თით-
მის-არა-ყოფაში ჩაედინება.

მთელი ბუნება, თავის უაღრესი, ლამის ჭერ კიდევ იმატერიალური გ-
უმარტივესი ფორმებიდან მოყოლებული, ყველაზე განვითარებულ და უა-
რესად ცოცხალ ფორმებამდე ყოველთვის მიისწრაფოდა თავმოყრისა და
ერთმანეთთან დაახლოებისაკენ — თანავარსკვლავედები იქნებოდა ეს, ქ-
მატლი თუ ადამიანი, ის ფაქტი, რომ ცხოველთა მრავალი სახეობა გადაშ-
და, რომ აღარ არსებობენ მფრინავი ხვლიკები, მამონტები, ეს ხელს სულ-
არ უშლის ამა თუ იმ ფორმით ჩამოყალიბებულ წინარეცხოველებს, ერთუ-
რედიაწებს, მწერებს, მიკრობებს. ერთი ხერელი რომ საკვების შესაყვანად
აქვთ და მეორე გამოსაყვანად. ადამიანის გვერდით იარსებონ, მათ მეტი არ-
სჭირდებათ. ამ ორი ხერელითაც ცხოველებად იწოდებიან და, სხვათა შორის
ადამიანად რომ იხსენიებოდეს, ამაზე მეტი ხშირად ადამიანსაც არ სჭირდ-
ბოლმე.

ეს გახლდათ კუკუკის ხუმრობა და თან საკმაოდ გესლიანიც. ეტყობა
ფიქრობდა, ჩემისთანა წარჩინებულ ანაღვაზრდა კაცს ასეთი გესლნარე-
ხუმრობა არ აწყენდა. ჰოდა, მეც გავიცინე მის ხუმრობაზე, და მეექვსე, თუ-
ცა რის მეექვსე, მერვე ფინჯანი დაშაქრული შავი ყავა აცახცახებული ხელი-
პირთან მივიტანე. ადრეც ვთქვი და ახლაც ვიმეორებ, რომ უჩვეულოდ ა-
ღელდი, მთელი არსებით შემიპყრო და გამასავათა იმ გრძნობამ, რასაც ბე-
ში თანამესუფრის საუბარი ყოფასა, ცხოვრებასა და ადამიანზე აღძრავდა. ი-
ნებ ვინმეს უცნაურადაც მოეჩვენოს, მაგრამ ეს ყოველისმომცველი ძლიერ-

უძლია ერთ ჩემს ბავშვობის დროინდელ განცდას ენათესავენბოდა. უფრო
წინადა. სავსებით ემოხვეოდა იმ განცდას. რასაც მე, ბავშვმა თუ ნახვე-
ბავშვმა. საოცნებო სიტყვა „დიდი სიხარული“ შევარქვი. ეს იყო ჩემი
უძლიესი საიდუმლო ფორმულა. სხვაგვარად მაშინ იმ სპეციფიკურ განც-
დას ვერც გამოვხატავდი. რომელმაც ჩემთვის აღრიდანვე შეიძინა
ობელი. ყოვლისმომცველი მნიშვნელობა.

არა. პროგრესი როგორ არ არის. უეჭველად არისო, განაგრცო კუკუკმა
თავისი ხუმრობა. *pithecanthropus erectus*-იდან ნიუტონამდე და შექსპირამ-
დე დიდი და ნამდვილად აღმა მიმავალი გზაა გავლილიო. მაგრამ ბუნება-
ს რაც ხდება. ზუსტად იგივე ხდება ადამიანთა სამყაროშიც: აქაც ისევე
არის თავს ყოველივე: კულტურისა და მორალის ყოველგვარი გამოვლინე-
ბა ყველაფერი. უადრესიდან მოყოლებული უგვიანესამდე. — ყველაზე სუ-
ბულურიდან ყველაზე ტყვიანურამდე. ყველაზე პირველყოფილიდან. უჩლუნგე-
ლიდან. უველურესიდან — უმაღლესამდე. ყველაზე დაბვეწილამდე, ეს ყოველივე
ყოველ ეპოქაში არსებობდა ერთმანეთის გვერდით, უფრო მეტიც, ხშირად დახ-
ვეწილობა ისე მომქანცველი და მოსაბეზრებელი ხდებოდა, რომ თვითონვე
რელტვოდა პირველყოფილებს და სიმთვრალით გონებადაბინდული ველურ
ყოფას უბრუნდებოდა. კარგი. ამას მოვეშვათო, თქვა კუკუკმა, მე მიინდა
ადამიანს თავისი მიეუზლა და მარკიზ დე ვენოსტას არ დავუშალო, ჰომო სა-
ბენსს, ბუნების სხვა წარმონაქმნებისაგან, ორგანული და უბრალო ყოფისაგან
რა განასხვავებს, ან რა ამსგავსებს, რა „დაემატა“ ისეთი, რამაც ცხოველთა
სამყაროდან გამოაცალკევაო. ეს იყო დასაწყისისა და დასასრულის არსე-
ბობის შეცნობა. თურმე მე ყველაზე ადამიანური აზრი წამომცდენია, როცა
პიტეკანს, სიცოცხლე იმით მიზიდავს, მხოლოდ ერთი ეპიზოდი რომ არის-
პიტეკი, თურმე წარმავალობა სულაც არ აუფასურებს სიცოცხლეს, პირიქით,
სწორედ ის მათებს უოფიერებას ფასს, ღირსებასა და მომზიბლაობას.
მხოლოდ ეპიზოდური რამ. ის, რასაც გააჩნია თავი და ბოლო, მხოლოდ ის
აღძრავს ჩვენს ინტერესსა და სიმპატიებს, რადგან იგი წარმავალობითაა ზეშ-
თაგონებული. ყველაფერი ასეა — კოსმოსური ყოფაც ზეშთაგონებულია თა-
ვისი წარმავალობით, მარადიული. აქედან გამომდინარე, ზეშთაგონებას მოკ-
ლებული და უსიმპატიოა მხოლოდ არარა. საიდანაც კოსმოსური ყოფაა, თა-
ვისი ქირადაც და ლხინადაც, წარმოშობილი.

ყოფნა კარგად ყოფნას არ ნიშნავს, იგი ქირიც არის და ლხენაც და
ყოველგვარი დრო-სივრცობრივი ყოფა. ყოველგვარი მატერია, თუნდაც იგი
ღრმა ბურანში იყოს ჩაფლული, მასთან ერთად ინაწილებს ამ ქირსა და ლხე-
ნას, იმის შეგრძნებას, რაც ადამიანს. ამ შეგრძნების ყველაზე ფაქიზ მატე-
რებელს. ყოვლისსიმპატიით განაწყობს, დიან, ყოვლისსიმპატიითო, გაიმეორა
კუკუკმა, მაგიდას წამოსადგომად ორივე ხელით დაეყრდნო, თავისი ვარსკე-
ლავთვალეები შემომანათა და თავი დამიქნია.

— ლამე მშვიდობისა, მარკიზ დე ვენოსტა, — მითხრა მან, — ვაგონ-
რესტორანს, როგორც ვხედავ, ჩვენ ორნილა შემოვრჩით. ძილის დროა. იმედია,
ლისაბონში ისევ შევხვდებით ერთმანეთს! თუ ისურვებთ, სიამოვნებით გაგი-
წვთ მეგზურობას ჩემს მუხეუმში. ძილი ნებისა! ძილში ჩაიყოლეთ ფიქრი
ყოფასა და სიცოცხლეზე! იოცნებეთ ნისლეულების გროვაზე, რომლებიც რა-
ც არსებობენ. ხალისით ეზიდებიან ყოფიერების ჭაპანს! იოცნებეთ პირველ-

ბორის ერთმა ფრანგულად მომაძახა: *Voilà le voyageur curieux!* და ფრანგულით ვიცანი, რომ ეს ზუზუ იყო, თუმცა მხრებამდე მოშიშვლებულმა მხარტომმა მკლავებმა მიკარნახა, რომ ეს უფრო, თუმცა უფრო რა მოსატა...
 ნამდვილად ზაზა უნდა ყოფილიყო, მთელი ძალით მოვხიდე ტაპირის ნეკნები, რათა ჩემი ტაიჭი გამეჩერებინა და ჩამოვქვეითებულიყავი ზუზუსა თუ ზაზასკენ გამიწია, მომინდა შევამხანაგებოდი და თავის მშვენიერი მკლავის ძვლების უძველეს წარმოშობაზე გავსაუბრებოდი, მაგრამ ჩემმა ტაიჭმა უდიერი მოპყრობა იუკადრისა, ყალყზე შედგა და ნისლეულის ნისლში გამადენინა ტყაპანი, ამის დანახვაზე შავთმიანმა კაცუნებმა და ზუზუმ თუ ზაზამ სიცილი დამაყარეს და ამ სიცილ-სიცილში დასრულდა კიდევ ჩემი სიზმარი, მაგრამ სამაგიეროდ ჩემს მძინარე და არა დასვენებულ ტვინში სხვა ისეთივე უგუნურმა ხილვებმა დაისადგურეს. სიზმარში ზღვიპირა თიხნარბოდებზე ოთხით ვლამობდი აფორთხებას, უკან დამთრევდა გრძელი, ლიანისებური ყლორტი და შიშით გულგახეთქილს ვერ გამერკვია, ცხოველი ვარ თუ მცენარე-მეთქი, თან ეს ეჭვი ჩემს თავმოყვარეობას ელამუნებოდა, რადგან „ზღვის შროშანობას“ ეხმიანებოდა და ასე გაგრძელდა ლამის დაუსრულებლად...

ბოლოს, გამთენიისას, როგორც იქნა, წამილო უსიზმრო ძილმა და მხოლოდ შუადღისას, ზედ ლისაბონში ჩასვლის წინ გამეღვიძა, საუზმეზე უკვე ფიქრიც აღარ შეიძლებოდა, ის კი არა, ხელ-პირის დაბანა და ჩემი ნიანგის ტყავის ნესესერის კობტა ხელსაწყობებზე ხელის შევლება ძლივსღა მოვასწარი, პროფესორი კუკუკი აღარც ბაქანის ალაგოთში შემხვედრია და არც მავრატანული სტილის სადგურის შენობის წინა მოედანზე მომიკრავს მისთვის თვალი, სადაც მეზარგულთან ერთად ეტლში ჩასაჯდომად გამოვედი, ნათელი და მზიანი დარი იდგა და არც ძალიან ცხელოდა, ახალგაზრდა მეეტლე, როგორც ჩემს მეზარგულს საბარგო ვაგონიდან გამოტანილი ზანდუკი გამოართვა და კოფოზე დააკრა, სულ თავისუფლად შეიძლებოდა იმ კაცუნების ქმისა ყოფილიყო, ნისლეულის გზაზე სიცილს რომ მაყრიდნენ: ჩია ტანისა იყო და ზუსტად ისეთივე პირყვითელა, როგორც კუკუკმა ამიწერა მისი ტიპის სალხი, ოდნავ აბზევილ ტუჩებს შუა სიგარეტი გაერჭო, ხოლო ბაგეს დაჯვარებული უღვაში უმშვენებდა, მაუდის მრგვალი ქუდი ოდნავ ალმაცერად ეხურა გაწეწილ, საფეთქლებზე ჩამოცვენილ მუქ თმაზე და თურმე მუქი თავისფერი თვალებით ტყუილად როდი იყურებოდა ასე მკვირცხლად — სამამ სასტუმროს დავუსახელებდი, სადაც დებეშით უკვე შეკვეთილი მქონდა, ოთახი, მისმა გამჭრიახმა გონებამ უკვე გამომიტანა მსჯავრი და დამასწრო სასტუმროს სახელის თქმა, — „სავოი პალასში“ მიგიყვანოთ, არაო? მისი აზრით, მე ის სასტუმრო შემეფერებოდა, ჩემი საკადრისი მხოლოდ იგი შეიძლებოდა ყოფილიყო და მეც მეტი რაღა დამრჩენოდა, მოკლედ დავუდასტურე, სწორი ბრძანდებით-მეთქი, მან ენის ბორძიკით, სიცილით გაიმეორა ჩემი ნათქვამი, კოფოს მოახტა, აღვირი მოქაჩა და ცხენს დაძვრა ანიშნა, *c'est exact—c'est exact!*, რამდენჯერმე სიამოვნებით წაიმღერა მან, სანამ სასტუმრომდე მისასვლელ მოკლე გზას გავივლიდით, ვიწრო ქუჩა სულ მალე დასრულდა და ჩვენ თვალწინ გადაიშალა ფართო და გრძელი ბულვარი,

1 ამ იასიც ცხოვრებისეული მოგზაური (ფრანგ.).
 2 სწორი: (თახი).

ავენიდა და ლიბერდალე, ერთ-ერთი ბრწყინვალე ქუჩათაგანი, რაც კი ოდესმე მინახავს, სამმაგი ქუჩის შუაში ტრანსპორტისა და ცხენოსნებისათვის განკუთვნილი აყრიამულეებული, ელევანტური გზასავალი გადიოდა, ხოლო მაშაქეთ-იქიდან ყვავილნარებით, ქანდაკებებითა და შადრევნებით შემკული, ირმშვენივრად მოკირწყლული ხეივანი მიუყვებოდა. მშაქეთ-იქიდან კორსონ მდებარეობდა ჩემი მართლაც სასახლის დარი სასტუმროს და ჩემი იქ მიბრძანებაც როგორ არ ჰგავდა იმ უბადრუკ წუთებს, მაშინ, პარიზში, სენტ-ონორეს ქუჩაზე მდებარე სასტუმროს რომ მივადექი!

სამი თუ ოთხი ლივრეიანი გრუმი და მწვანეწინსაფრეიანი მსახური მწამსვე შემოეგება ჩემს ეტლს, ისე სწრაფად ჩამოიღეს ჩემი ზანდუკი, ისე სწრაფად შეარბენინეს ვესტიბიულში ჩემი ხელბარგი, პალტო და პორტპლუდი, თითქოს წუთები მქონოდეს გამოთვლილი, მეც მოსეირნესავით მსუბუქად მივყევი მათ, მკლავზე მხოლოდ ესპანური ლერწმის ხელჯოხი მეკიდა თავის სპილოს ძვლის კაუჭითა და ვერცხლის რგოლით და რეგისტრატურისაკენ დინჯად მივემართებოდი. რეგისტრატურაში არც არავინ გაწითლებულა ჩემს დანახვაზე და აღარც ვინმეს უკადრებია, უკან მიდექით, აი, იქ, სულ უკან დადექითო, პირიქით, ჩემი სახელი და გვარი რომ დავუსახელე, პასუხად მხოლოდ მოწიწებით აღსავსე გულითადი ღიმილი, ხალისიანი თავის დაკვრა და მორიდებული თხოვნა მერგო, თუ არ შეწუხდებით, იქნებ მხოლოდ ყველაზე აუცილებელი მონაცემებით შეგვივსოთ ანკეტაო... ერთმა სერთუკიანმა ბატონმა გულმხურვალე ინტერესი გამოიჩინა, ხომ კარგად იმგზავრეთო, ლიფტით მეორე სართულზე ამაცილა და თვითონ შემიძღვა ჩემთვის გამზადებულ აპარტამენტში, სალონის, საძინებელი ოთახისა და მოკაფელებული სააბაზანოსაგან რომ შედგებოდა. ამ ოთახების დანახვაზე, რომელთა ფანჯრები ავნიდაზე გადიოდა, იმაზე მეტი აღტაცება დამეტყო, ვიდრე შემეფერებოდა მაგრამ ეს კმაყოფილება, უფრო სწორად, სიხარული, რაც მათმა დიდკაცურმა მშვენიერებამ მომგვარა, სწრაფად მოვთოკე, ჩემს მხლებელს მოწონების ნიშნად დინჯად დავუქნიე თავი და ასე გავისტუმრე. მაგრამ მართლ დავრჩი თუ არა, სანამ ბარგს შემომიტანდნენ. ჩემი ბინა ისეთი ბავშვური სიხარულით აღტაცებულმა შემოვირბინე, რომ სიხარულის ასეთი გამოხატვა ჩემს თავთან მართლ დარჩენილსაც კი არ შემეფერებოდა.

განსაკუთრებით მეამაყებოდა სალონის კედლების მოხატულობა, მოთხროვილ სარტყელში მოქცეული ნაძერწი სურათები, რომლებიც მე პირადად ყოველთვის მერჩია ბიურგერულ შპალერებს, ხოლო ნიშებში დატანებული ოქროს ორნამენტის მალალი კარები ასევე სასახლისებურ, თავადურ იერს ანიჭებდნენ ოთახებს. ერთი უზარმაზარი ოთახი ორად იყოფოდა, ღია თაღებით ძირითადი ნაწილიდან მომცრო ფართობს ანცალკევებდა, სადაც სურვილისამებრ პატარა სუფრის გაშლა შეიძლებოდა. იქაც და სალონის ბევრად უფრო დიდ ნაწილშიც, მალალი ჭერიდან საკმაოდ დაბლა ეშვებოდა ციმციმი პრიზმებით შემკული, მშვენიერი ბროლის ქალი, ზუსტად ისეთი, როგორც სხვაგან ყოველთვის სიხარულით მითვალთვინებია. იატაკზე ფუმფულა, ფართოარშიანი, ჭრელი ხალიჩები ეფინა, მათ შორის ერთი მაინც ისეთი უზარმაზარი იყო, მხოლოდ კიდებთან მოჩანდა კარგად გაპრიანებული პარკეტი, პლაფონსა და კარებს შუა კედლებს საამური მხატვრობა ამშვენებდა. წვრილ ფეხებზე შემდგარ კონტა კომოდზე ქანქარიანი საათი და ჩინური ვაზები იდგა.

მის თავზე გაეკრათ დიდებული გობელენი, რომელზეც ქალის მოტაცების ლეგენდა იყო გამოსახული. კოპწია ფრანგული სავარძლები მოხდენილად შემოწყობოდნენ ოვალურ პატარა მაგიდას. რომელსაც შუშის ქვეშ მაქმანის სუფრა ეფარა. ზედ პირის გასასველებლად რჩეული ხალით სავსე პატარა კა-ლათა, ხილის თევში და დანა, ცალკე თევშით ბისკვიტი ეწყო. ჭკუთუხუჭები ხელის ამოსაბანი გათლილი ბროლის თასიც იდგა. ეს ყველაფერი წყურპულად სასტუმროს დირექტორის ყურადღების ნიშანი გახლდათ, რასაც ორ ფორთო-ხალს შორის ჩადებული სავიზიტო ბარათიც მოწმობდა. სალონში იდგა ვიტ-რინა, მის შუშებს უკან კი ათასნაირი ფაიფურის ფიგურა მოჩანდა: გალან-ტურად ტანშემართული კავალრები და კრინოლინიანი ქალბატონები, რომელთაგან ერთს უკან კაბა გახეოდა და ვნებისაღმძვრელად მოუჩანდა შიშვე-ლი მრგვალი ნაკვთები, თვითონ კი, ვითომ დიდად გოცეებული, თავისსავც სიშიშველეს ყელმოღერებული დასცქეროდა; რა აღარ იდგა სალონში: აბრე-შუშის აბაჟურიანი ტორშერები, წერწეტა კვარცხლბეკზე შემდგარი, ბრინ-ჯაოს ნაქანდაკარი კანდელაბრები, ბალიშებშიმობნეულ ხვერდგადაფარებული ნატიფი ტახტი სრულყოფილ იერს ანიჭებდა სალონის მოწყობილობას და ჩემს ხარბ მზერას ისეთივე სიამოვნებას ანიჭებდა, როგორც ცისფერ და ნაცრის-ფერ ტონებში გადაწყვეტილი მდიდარი საძინებელი ოთახი, სადაც ჩარდა-ხიანი საწოლი იდგა. მის გვერდით თითქოს წამოსასვენებლად გეპატიებოდა მკლავებგადაშლილი რბილი, განიერი სავარძელი, აქ იატაკს მთლიანად ფა-რავდა ფუმფულა ხალიჩა, კედლებზე ზოლიანი, ნერვების დამაწყნარებელი, ღია ცისფერი შპალერი ეკრა, აქვე იდგა სარკე, ტუალეტი, ეკიდა რძისფერი შუშის აბაჟური, ხოლო კარადების თეთრ, განიერ კარებზე სპილენძის სახე-ღურები ბრწყინავდა...

ამასობაში ბარგი მომართვეს. მაშინ ჯერ კიდევ არ მყავდა პირისფარეში, მერე ხანგამოშვებით, მაგრამ ხშირად რომ მყოლია. ამიტომ ინგლისურ უჯ-რებში მე თვითონ ჩავალაგე ზოგიერთი საჭირო ნივთი, რამდენიმე კოსტიუმი საკიდებზე ჩამოვკიდე, აბაზანა მივიღე და ტუალეტს, ჩვეულებისამებრ, საგან-გებო გულმოდგინებით შევუდექი. ჩემი სამზადისი მსახიობის მიერ ნიღბის მორგებას ჩამოჰგავდა, თუმცა ახალგაზრდული გარეგნობა ისე ხანგრძლივად შემრჩა, კოსმეტიკა მერეც არასდროს მომიშველებია. ჩავიცვი სუფთა საცვ-ლები, ამინდის შესაფერისად გამოვეწყვე ღია ფერის თხელი ფანელის ტან-საცმელში, სასადილო დარბაზში ჩავედი და ჩინებულად მოვულხინე საუზ-მეულს. ნიჟარით მორთმეულ თევზის რაგუს, მაყლის ტალანებდამჩნეულ ბიფშტექსსა და მშვენიერ შოკოლადის სუფლეს, მითუმეტეს, რომ კარგად მო-შივებულიც გახლდით, რადგან გზაში, საინტერესო ამბების მოსმენით გოგ-ნებულმა, სადილი გამოვტოვე, ხოლო საუზმე დილის ძილში გამომეპარა. ქა-მაში გამოჩენილი მონდომების მიუხედავად, ჩემი ფიქრები კვლავ გუშინდელ საუბარს დასტრიალებდა, ისე ღრმად მქონდა გულში ჩარჩენილი მისი სამყა-როსეული მომხიბლაობა. მის გახსენებაზე გულში უზარმაზარი სიხარული მელვრებოდა და ჩემი ახალი, ნატიფი არსებობით მოგვრილ კმაყოფილებას ეჩაქვებოდა, საუზმეზე უფრო ერთი კითხვა მიტრიალებდა თავში. ხომ არ ჯობ-და დღესვე დავკავშირებოდი კუკუკს, სულაც შინ მომენახულებინა და არა მარტო იმ მიზნით, რომ მისი მუზეუმის დათვალიერებაზე შევეთანხმებოდი. უფრო იმიტომ, რომ ზუზუ გამეცნო.

მერე დავფიქრდი, ეს სულსწრაფობად, სახლში-ძალით-შეკრად არ ჩამთვლოდა, თავი შევიკავე და მასთან დარეკვა მეორე დილისთვის გადავდე. ისედაც ცოტა ძილნაკლული გახლდით, ამიტომ გადავწყვიტე, დღეს/ქალაქში ვავლა-გამოვლას დავჭერებოდი და ყავა დავლიე თუ არა, ქუჩაში გამოვედი, იქვე, სასტუმროს წინ ვიჭირავე ეტლი და მეეტლეს პრასსა და კომერჩოსკენ წასვლა ვუბრძანე. სადაც ასევე ბანკო დო კომერჩოდ წოდებული ჩემი ბანკი მეგულეობდა; მინდოდა ცირკულარული საკრედიტო ბარათის შემწეობით პირველად შემევესო საფულე და ამ ფულით სასტუმროს ანგარიში და სხვა წვრილმანი ხარჯები გამესტუმრებინა. პრასა დო კომერჩოს დიდებულ მოედანს უფრო წყნარი ეთქმოდა, ვიდრე ხმაურიანი, ღიად დატოვებული ერთ-ერთი მხარიდან ფართო ყურე და მდინარე ტაიოს დელტა მოჩანდა. სამი მხრივ კი თალებითა და კამარებიანი გასასვლელიებით იყო შემორკალული, ამ გასასვლელიებით საბაჟოსთან, მთავარ ფოსტასთან, სხვადასხვა სამინისტროებთან და იმ ბანკთან გახვიდოდი, სადაც მე ვიყავი აკრედიტებული. იქ ერთ შეგწვერა, ნდობისაღმძვრელ, დახვეწილმანერებიან კაცთან მოვეხვდი, მან პატივისცემით გამომართვა პირადობის მოწმობა, ყურადღებით მომისმინა, დავთარში გაწაფული ხელით გააკეთა სათანადო ჩანაწერები და შემდეგ თავისივე კალამი თავაზიანად მომაწოდა ბლანკზე ხელმოსაწერად. ჩემი მხრივ, ზუსტი ასლის გასაკეთებლად ნამდვილად არ დამჭირვებია ლუღუს ხელმოწერილი დოკუმენტისაკენ თვალის გაბარება, მარცხნივ გადახრილი ასოები ოვალურ რკალში მოვაქციე და ფულის მიღების დამადასტურებელ ქვითარზე ასევე ხალისითა და სიყვარულით მოვაწერე ჩემი ლამაზი გვარი და სახელი.

— ორიგინალური ხელმოწერაა, — ქათინაურისგან თავი ვერ შეიკავა მოხელემ.

— ტრადიცია გვაქვს ასეთი, — თითქმის მოვუბოდიშე მე, — ეს ხელმოწერა ჩვენს ოჯახში თაობიდან თაობაში გადაეცემა.

მან გულითადად დამიკრა თავი და მიღრახისებით გატენილი საფულით გამომისტუმრა ბანკიდან.

იქიდან უახლოეს ფოსტაში შევიარე და ციხე-დარბაზ მონრეფუჟეში ასეთი შინაარსის დებუშა ვაფრინე: „გიძღვნით ათასგზის სალამს და გაუწყებთ სავოი პალასში მშვიდობიანად დაბინავებას, პირთამდე სავსე ვარ შთაბეჭდილებებით და იმედი მაქვს მალე წერილით გადმოგცეთ ისინი, თავს უკვე ვატყობ, როგორ შემეცვალა აზრები, რომლებიც აქამდე ყოველთვის სწორი გზით არ წარიმართებოდა, თქვენი მადლიერი შვილი ლუღუ“. ამას რომ მოერჩი, ტრიუმფალური თაღით თუ მონუმენტური კარიბჭით სავაჭრო მოედანზე, ნავსადგურისკენ გამავალ მხარეს, ქალაქის ერთ-ერთ ყველაზე მორთულ-მოკაზმულ ქუჩაზე, რუა აუგუსტაზე გავედი, სადაც ერთი არისტოკრატიული ვალი მქონდა მოსახდელი. მე თვითონ მოვიფიქრე, ურიგო არ იქნება და ჩემი მშობლების საზოგადოებრივ მდგომარეობასაც შეეფერება, ლუქსემბურგის საელჩოში ოფიციალურად თუ გამოვეცხადებდი-მეთქი და ავისრულე კიდევ ჩანაფიქრი — ერთი დიდებული სახლის ბელეტაეს მივადექი, სადაც საელჩო იყო მოთავსებული. ბევრი გამოკითხვით თავი არ შემიწუხებია, ჩემი სამშობლოს დიპლომატიური წარმომადგენელი, ვინმე ბატონი პიუონი, ან მისი მეუღლე შინ ბრძანდებოდნენ თუ არა, კარი ვინც გამიღო, იმ მსახურს ორი სადარბაზო ბარათი გადავეცი, ერთ-ერთზე ჩემი მისამართი მივაჩნაპნე და

ვთხოვე, ბარათები თქვენს ბატონებს, მუსიო და მადამ ჰიუნონებს მიართვით-
მეთქი. მსახური ხანდაზმული კაცი იყო, ხუჭუჭა თმა უკვე გაქალარავებოდა.
საყურეები ეკეთა, მოსქო ტუჩები და რალაცნაირი ნალვლიანი, ცხოველსე-
ბური გამოხედვა მის შერეულ სისხლზე მეტყველებდა და მის მამართ სიმ-
პატიით განვეწყვე. გადამეტებული თავაზიანობა კი გამომშვიდობებისას გა-
მოვიჩინე, რაც არ უნდა იყოს. იგი კოლონიების აყვავებისა და სწორების
მსოფლიო მონობლიის ეპოქის შვილი გახლდათ.

რთა აუგუსტაზე მივბრუნდი და ამ ფეხით მოსიარულეებითა და ტრან-
სპორტით გადატვირთულ ქუჩას იმ მოედნამდე ავუყვავი, სასტუმროს კარის-
კაცმა ქალაქის უმნიშვნელოვანესი მოედანი რომ უწოდა. მოედანს ერქვა პრა-
სა და დონ პედრო კუარტო. ხალხი კი შინაურულად „ო როჩოს“ ეძახდა.
უფრო მეტი თვალსაჩინოებისათვის მოგახსენებთ, რომ ლისაბონი საკმაოდ მა-
ღალი ბორცვებითაა გარშემორტყმული და მათ კალთებზე, ახალი ქალაქის
სწორი ქუჩებიდან მარცხნივ და მარჯვნივ, მაღალი წრის საცხოვრებელი უბ-
ნებია შეფენილი. ვიცი, რომ სადღაც იქვე უნდა ყოფილიყო პროფესორ
კუკუკის სახლი და ამიტომ დაჟინებით ვიყურებოდი ზევით, ერთ პოლიციელ-
საც კი ვკითხე (სხვათა შორის, პოლიციელებთან გამოლაპარაკება ყოველთ-
ვის მიყვარდა). უფრო ქვესტებით, ვიდრე სიტყვით, რთა ქუჩან დე კასტილიუ-
ში სად იქნება-მეთქი. ასე ეწერა კუკუკის სადარბაზო ბარათში, მან მართლაც
ვიღების უბნისაკენ გაიშვირა ხელი და სიზმარში მოსმენილივით გაუგებარ
ენაზე ტრამვაი, საბაგრო გზა და ქორები ახსენა, რაც აშკარად იქ ასახე-
ლელად უნდა დამჭირებოდა. ჩემი მხრივ მაღლობა ფრანგულად გადავუხა-
დე, იმ წუთში ჩემთვის არცთუ საშურო ინფორმაციისათვის, ხოლო მან იმ მოკ-
ლე, ქვესტებით მდიდარი და სახალხო საუბრის დამთავრებისა და გამომშვი-
დობების ნიშნად ხელი საზაფხულო მუზარადთან მიიტანა. მაინც რა მშვე-
ნიერია საზოგადოებრივი წესრიგის დამცველის, სადა, მაგრამ მოხდენილ ფორ-
მის ტანსაცმელში გამოწყობილი გუშაგისაგან ასეთი პატივისცემის გამომე-
ღვენება!

ოლონდ ნება მიბოძეთ ეს შეძახილი განვაზოგადო და იმ ადამიანებს შე-
ვასხა ხოტბა, ვისაც გრძნეულმა ფერიამ დაბადებიდანვე დაანათლა ჩვეულებ-
რივზე აღმატებული ნიჭი — სულ უბრალო შემთხვევით გულისაჩუყების უნა-
რი. მართალია, ეს უნარი თავისთავად გაძლიერებულ მგრძნობიარობაზე მიუ-
თითებს, მაგრამ იგი მაინც სიბლაგვის საპირისპირო რამაა და მისი მატარებ-
ლისთვის ბევრი უსიამოვნებაც მოაქვს, მაშინ როცა სხვა თავის ნერვებს ზო-
გავს ხოლმე. მაგრამ მე მაინც მინდა მჯეროდეს, რომ მისგან მონიჭებული სი-
ხარულით მოტანილი მოგება იმ წაგებას — თუკი ასეთი რამ საერთოდ არ-
სებობს — ნამდვილად გადასწონის. ჰოდა, აი სწორედ ყოველდღიური, თუნ-
დაც სულ პატარა სიხარულის შეგრძნების უნარი მაიძულებდა ჩემი სახელი,
რომელსაც ასე ენამწარედ ახსენიებდა ხოლმე ნათლია შიმელპრისტები — ამ
შემთხვევაში ცხადია, ჩემს პირველ, ნამდვილ სახელს, ფელიქს ვგულისხმობ-
ჩემთვის ყველაზე ჭეშმარიტად და ზედგამოჭრილად მიმეჩნია.

რა მართალი იყო კუკუკი, სრულიად უცნობი ადამიანებისადმი მთრთოლ-
ვარე ინტერესი რომ მიაჩნდა ყოველგვარი მოგზაურობის უმთავრეს ინგრე-
დიენტად! მივდიოდი ხალხმრავალ, ტრანსპორტით სავსე ქუჩაზე, ამ შავთ-
მიან, მკვირცხლთვალეებიან, სამხრეთულად, ხელების ქნევით მოლაპარაკე ადა-

მიანებს შორის, ყველას თვალებით ვეალერსებოდი და გული მათკენ მიმიწევდა. მშვენივრად ვიცოდი იმ მოედნის სახელი, საითკენაც მივემართებოდი. მაგრამ დროდადრო ხან ერთ გამვლელს ვაჩერებდი და ხან მეორეს. ვეკითხებოდი მოედნის სახელს, ბავშვებს, ქალებს, მოქალაქეებს და მეზღვაურებს მხოლოდ იმიტომ ვუბამდი ლაპარაკს, სანამ თავაქარებს ვლევდა და ვწვილებით მიმასწავლიდნენ გზას, მათ სახეებს, მათ მიმიკას და მათი ხმას. მომესმინა მათი უცხო მეტყველება, ეგზოტიკით შეფერილი, ოდნავ ხრინწიანი ხმა და მერე დიდად ნასიამოვნები გავშორებოდი. ერთი ბრმაც გავიკითხე, რომელიც ტროტუარზე იჯდა სახლის კედელს მიყრდნობილი და წინ გაჭირვების დამადასტურებელი ხატოვანი წარწერით დამშვენებული მუყაოს ნაჭერი ედო რომ ენახა, ფიალაში რამოდენა თანხა ჩავუყარე, ალბათ გაცდებოდა, კიდევ უფრო უხვად გავიკითხე ერთი ხანდაზმული კაცი, რომელმაც ჩურჩულით მთხოვა მოწყალება, მართალია, იგი სერთუქში გამოწყობილიყო და მკერდს მედალიც უმშვენებდა, მაგრამ დახეული ფეხსაცმელები ეცვა და საყელოც არ ეკეთა. ჩემმა გულუხვობამ იგი ძალიან ააღელვა, წამოიტირა კიდევ და ისეთი სახით დამიკრა თავი, თითქოს მეუბნებოდა, ხომ ხედავ, ეს მაღალი წრის კაცი ჩემმა უნებისყოფობამ რა გაჭირვებაში ჩამიგდო და როგორ დამაქვეითაო.

შემდეგ, უკვე „როჩოს“ რომ მივალწიე და მისი ცნობილი ძეგლები: ბრინჯაოს ორი ჭა, ობელისკი და უცნაური, ტალღისებურად მოგებული მოზაიკა დავინახე, კიდევ უფრო მეტი საბაბი გამიჩნდა იქვე მოყიალე, თუ ჭის კიდეზე მზეს მიფიცებულ უსაქმურებს გამოვლაპარაკებოდი და იმ შენობების სახელი მეკითხა, მოედნის ირგვლივ ჩამწკრივებული სახლების თავზე, ცის ლავარდში ასე ლამაზად რომ ატყორცნილიყვნენ, მეკითხა რომელიღაც გოთური ეკლესიის ნანგრევებისა და შედარებით ახალი ნაგებობის სახელიც, ეს უკანასკნელი, ბორცვზე გაწოლილი შენობა მუნიციპალიტეტი, ანუ რიტჰაუსი აღმოჩნდა. ტრასას ქვემოთ ერთ მხარეს თეატრის ფასადი კეტავდა, ორ დანარჩენ მხარეს კი მაღაზიები, კაფეები და რესტორნები ჩამწკრივებულიყო, რაკი ცოდნის წყურვილის საბაბით უკვე მოვიკალი ამ უცხო ქვეყნის შეილებთან ურთიერთობის ყინი, სულის მოსათქმელად ერთ კაფეში შევედი, მაგიდას მივუჯექი და ჩაი მოვიტხოვე.

ჩემს მეზობლად ჩემსავით სამხარს მიირთმევდა სამი ადამიანი, რომლებიც მაშინვე შეფარული ინტერესით შევათვალაიერე. ესენი იყვნენ: ორი ქალბატონი — ერთი ხანშიშესული და ერთი ახალგაზრდა — მათ ყველაფერზე ეტყობოდათ, დედა-შვილი რომ უნდა ყოფილიყვნენ, და ერთი შუახანს მიტანებული მამაკაცი. მამაკაცს არწივისებური ცხვირი ჰქონდა, ეკეთა სათვალე და პანამიდან ჩამოშლილი გრძელი თმა ლამაზად ეფინა საყელოზე, იგი იმდენისა არ ჩანდა, სენიორას მეუღლედ, ანუ გოგონას მამად მიგელო, იგი ნაყინს მიირთმევდა და მუხლებზე, ალბათ რაინდობის გამოჩენის მიზნით, პაკეტებად კობტად შეკრული ხავაჭრი კი ედო, ხოლო ისეთივე, ორი თუ სამი პაკეტი მანდილოსნების წინაც იდო მაგიდაზე.

მე ვითომ ძალიან გამიტაცა ჩემს ახლოს მოჩუხჩუხე შადრევანზე წყლის ჭავლის ცქერამ, ან ეკლესიის ნანგრევებმა, სინამდვილეში კი ისეთი ინტერესი და თბილი გრძნობა აღმიძრა დედა-შვილის ყურებაში. დროდადრო თვალს მეზობელ მაგიდასთან მსხდომთაკენ ვაპარებდი, დიახ. ისინი დედა-შვილად მიმაჩნდა და სწორედ ამ ურთიერთკავშირის წარმოდგენისას ერწყმოდა ჩემს

სულში ერთმანეთს მათი სხვადასხვანაირი მომხიბლაობისგან აღძრული აღტაცება. ასეთი რამ ხომ დამახასიათებელი იყო ჩემი გრძნობათა სამყაროსათვის. აქი წინა გვერდებზე ვიამბეთ, რა მღელვარებამ შემიბყრო ერთდროულად ახალგაზრდა მაწანწალა, ჩემი საგუშაგოდან სასტუმრო „დრანკფურტის“ ავანზე რამდენიმე წუთით მდიდარი, ლამაზი და-ძმა რომ დავიწყებულა. კარგად აგიხსენით, ცალ-ცალკე, არც ბიჭი და არც გოგონა. ჩემს-მამის-მამას არ გამოიწვევდა-მეთქი. მე მათმა ორსახოვნებამ, მათმა მწყაზარმა და-ძმობამ ამალელვა. ვინმე ადამიანის სულის მესაიდუმლეს ორი სხვადასხვა მშვენიერებით მოხიბვლისადმი ჩემი ეს მიდრეკილება და-ძმიდან დედა-შვილის ურთიერთობაზე როგორღა გადავიტანე. სხვისი არ ვაცო და. ეს თვითონაც ძალიან მაინტერესებს, ოღონდ იმასაც დავსძენ, რომ ჩემი აღტყინება ლამის იმწამსვე წამოტივტივებული ვარაუდითაც იყო ნასაზრდოები, შემთხვევა გასაოცარ ოინს ხომ არ მიწყობს.-მეთქი.

სახელდობრ, მეზობლად მჯდომი ახალგაზრდა ქალი, ჩემი შეფასებით, თრამეტი წლისა, რომელსაც ეცვა სადა და სრული, ცისფერზოლიანი, იმავე ქსოვილის სარტყლით მოკრეფილი საზაფხულო კაბა, ერთი შეხედვით საოცრად მაგონებდა ზაზას და აი აქ ჩემი კალამი ვალდებულია გამოიყვანოს სიტყვა „ოღონდ“. დიახ, ეს იყო ნამდვილი ზაზა, ოღონდ მისი სილამაზე, თუკი ეს სიტყვა კადნიერებად არ ჩამეთვლება, მითუმეტეს, რომ იგი (ამასაც ახლავს აგიხსნით) დედამისს უფრო შეეფერებოდა, ერთი სიტყვით, მისი სილამაზე, ასე ვთქვათ, უფრო დამაჩერებელი, უფრო გულწრფელი, უფრო გულუბრყვილო იყო, ვიდრე ლულუს მიჯნურისა. ზაზას სილამაზე როგორღაც ხერხე იყო, პატარა Feu d'artifice, ანუ რაღაც ფოიერვერკის მსგავსი, და ჯობდა მხოლოდ თვალი მოეჭრა და კარგად არ დაკვირვებოდი. აქ კი კეთილსაიმედლობა იგრძნობოდა, თუკი საერთოდ შეიძლება 'ხნეობის სფეროდან' ხასეხები სიტყვა წითელი ტუჩები ერთსაც და მეორესაც (ოღონდ სიწითლე აქ ბუნებრივი წარმომავლობისა გახლდათ), აბზეკილი ზედატუჩის წყალობით ოდნავ ღია ჰქონდა და მათ შორის კბილები გამოკრთოდა, ტუჩს ქვემოთ დაქდებული ღრმულიც და მწყაზარი, სათუთი ყელისკენ მიმავალი ნიკაპის ხაზიც ზაზას მაგონებდა სხვა დანარჩენი სრულიად განსხვავებული ჰქონდათ, პარიზული იერი აქ იბერიულ-ეგზოტიკურ იერში გადადიოდა და სახასიათო შტრიხს განსაკუთრებით კუს ბაქნის წოწოლა სავარცხლის წყალობით იძენდა, რომელიც გოგონას კეფიდან მალლა აკრეფილ მუქ თმაში ებნია. შუბლზე გადაწეული, ორად გაყოფილი თმა ყურებთან კავებად ეშვებოდა, რაც ასევე სამხრეთულ, უცხო, სახელდობრ, ესპანურ ეფექტს ქმნიდა. ყურებს სამკაული უმშვეენებდა, რა ისეთი გიშრის გრძელი, მოქანავე საყურეები, როგორიც დედამისს ეკეთა, არამედ ისეთივე მოზრდილი, მაგრამ ყურის ბიბილოზე უფრო მჭიდროდ მიკრული, მარგალიტის ბაზრში ჩასმული ოპალისა, რომლებიც საერთო შთაბეჭდილებას ასევე ეგზოტიკურ ელფერს სძენდა, სახის კანი ზუზუს — ასე შევარქვი დანახვისთანავე — დედამისივით სამხრეთული ტიპის, სპილოსძვლისფერი ჰქონდა, თუმცა დედა სულ სხვა ტიპისა და სტილის ქალი იყო, უფრო წარმოსადეგი, რომ არა ვთქვა, დიდებული-მეთქი.

თავის ქალიშვილზე გაცილებით მალალ მანდილოსანს ტანწერწეტა აღარ ეთქმოდა, მაგრამ ვერც ჩასუქებულს ეტყოდით, ეცვა სადა, ელეგანტური, უელთან და სახელოებზე მაქმანივით შეკრილ-შემოჭრილი კრემისფერი ტი-

ლოს კაბა და ეკეთა შავი, გრძელი ხელთათმანები. მატრონის ასაკს ჯერ კიდევ ბევრი უკლდა. მაგრამ მაშინდელ მოდაზე ყვავილებით შემკულ აპრეხილ ჩალის ქუდს ქვემოთ სადად გადავარცხნილ შავ თმაში უკვე მხოლოდ ქალაქის ველებზე შემოკდობილი ვერცხლით ნაქარგი ხავერდის ბაფთა და მოქანავე გიშრის საყურეები მეტისმეტად შვენიოდა და კიდევ უფრო მეტად ამაყეს მატრონა ისედაც ამაყად მოღერებულ თავ-კისერს. და მატრონის მატრონა და მის ხაზგასმულ, ლამის პირქუშობამდე, სისასტიკემდე მისულ მედიდურობას. რაც სხვათა შორის, მთელ მის გარეგნობას ეტყობოდა და ასევე კარგად ეხატებოდა საკმაოდ ფართო პირისაზე — ზვიადად მოკუმულ ტუჩებზე, დიკიმულ ნესტოებსა და წარბებსშუა დარჩეულ ორ ღრმა ნაოჭზე. ეს გახლდათ სამხრეთული სისასტიკე, რასაც ბევრი ვერ ამჩნევს, რადგან წინასწარ აქვთ აკვიატებული, სამხრეთული პირმოთნეობის, ალერსიანობისა და სინაზის განსახიერება, ხოლო სისასტიკე ჩრდილოეთშია საძიებელიო. უნდა მოგახსენოთ რომ ეს სრულიად გაუკუღმართებული აზრი გახლავთ. ძველ-იბერიული სისხლი უჩქევს ძარღვებში-მეთქი. ვფიქრობდი გულში. ესე იგი, კელტურაჲც ურევია და ვინ იცის, კიდევ სადაური აღარ — ფინიკიური, კართაგენული, რომაული და არაბულიც შეიძლება ერიოს-მეთქი. გულში ისიც დავსძინე, რომ ასეთი დედის ფრთებქვეშ შეფარებული ასული უფრო დაცული იქნებოდა საფროხისაგან, ვიდრე ნებისმიერი რაინდი მამაკაცი დაიფარავდა.

ამ ფიქრების მიუხედავად არანაკლებ მსიამოვნებდა, სახლის გარეთ ორივე მანდილოსანს ერთ-ერთი ამ უკანასკნელთაგანი რომ მფარველობდა. საფუძვლიანი, თმამოშვებული ბატონი ჩემთან ყველაზე ახლოს იჯდა. ლამის მხრებით ვეხებოდით ერთმანეთს. რადგან მას სკამი მაგიდასთან აღმაცერად მიედგა და ჩემსკენ მოეშვირა მკაცრად მოხაზული პროფილი. თვალში, ჩვეულებრივ, უსიამოდ მხვდება საყელოზე დაფენილი თმა, რადგან არ შეიძლება დროთა განმავლობაში მაინც არ გაუზინთლოს თავის ბატონს საყელო, მაგრამ ამჯერად მაინც მოვთოკე ჩემი გულაზიზობა, ქალბატონებს მობოდიშე მზერა შევავლე და მათ კავალურს ასე მივმართე:

— მიუტევეთ, ბატონო ჩემო, სითამამე ახლად ჩამოსულ უცხოელს, ვინც სამწუხაროდ, ამ ქვეყნის ენა არ იცის და მხოლოდ მშობლიურ ენაზე მოლაპარაკე კელნერს თავის გულისხნადებს ვერ აგებინებს. ერთხელ კიდევ გთხოვო პატიებას, — გავიმეორე მე და ვითომ ძლივს გავბედე მანდილოსნებისკენ გამეზნედა. — გთხოვთ მაპატიოთ, საუბარში რომ ჩაგერიეთ, მაგრამ ძალიან მჭირდება ერთი, აქაურობასთან დაკავშირებული ცნობის მოპოვება. სურვილიც მაქვს და ჩემს მოქალაქეობრივ მოვალეობადაც მიმაჩნია ქალაქის ზემოუბანში ერთ ოჯახს ვეწვიო, ქუჩის სახელია რუა ჟუან დე კასტილიუში. ჩემი სიმართლის დასტურად მიინდა მოგახსენოთ, მე რომ ვეძებ, ის სახლი ერთ სატრფიალო სფეროში გადავიტანოთ, და ასევე შევამჩნიე რაღაცნაირი ბავშვური, პირდაპირი გამოხედვა. რასაც შემდგომ არაერთხელ ჩავუგდივარ საგონებელში...

ღიაბ. ეს იყო სხვა ზაზა და თან მართლა ისეთი სხვანაირი, რომ ჩემს თავს ახლაც ვეკითხები. ეს მსგავსება მართლა არსებობდა იმე არა, თუნდაც ჩემს თვალებს ერწმუნათ იგი. თუმცა, ვინ იცის, იქნებ თვალებს იმიტომ ვუჭერებდი, რომ მინდოდა მსგავსება დამენახა, ან, რაც არ უნდა უცნაურად მოგეჩვენოთ, თვალებს იმიტომაც ვუჭერებდი, ყველგან ზაზას ორეულს რომ დავეჩებდი? ვერაფერს გეტყვით. რადგან ამ პუნქტში ჩემს თავს მთლიანად

ვერ ვენდობი. მართალია, პარიზში ჩემს კეთილ ლულუს გრძნობებში არ შევ-
ცოლებივარ, ზაზა არ შემყვარებია, რაც არ უნდა ეჭუტუნებინა თვალებში არ
ავყვებოდი, მაგრამ ეტყობა, მისი სიყვარული ჩემს ახალ ინდივიდუალობას გა-
მოკყვავს თან, იგი მას შემდეგ შევიყვარე და ვნატრობდი. სხვა ზაზას უცხო მხარე-
ში გადავყროდი. ის რომ მომაგონდება, როგორ ვცქვიტე ყურები, პრეზენტებში
კუკუტკმა პირველად რომ ახსენა თავის ქალიშვილის სახელი, მართალია მისი
ხრათ. ეს თეორია ხელმოსაკრავი აღარც კი მეჩვენება.

მსგავსება რაღაა? ძალიან თუ მოინდომებ, თვრამეტი წელი და შავი თვა-
ლები უკვე მსგავსებას ნიშნავს, თუნდაც აქ თვალებს არც არავინ აკვესებდეს
და არც აეჭუტუნებდეს, პირიქით, როცა ამ გოგონას მოსქო უბეებისგან ოდნავ
შევიწროებულ თვალებში სიცილის ნაპერწკალი არ ელავდა, მაშინ ისინი
თითქოს გამომცდელად იმზირებოდნენ, მათში რაღაცნაირი ბიჭური უკმეხობა
გამოკრთოდა, ისევე როგორც მის ხმაშიც, რომელიც რამდენჯერმე ჩამესმა
და წკრიალა ხმის ნაცვლად, ყურს სწორედ მისი უკმეხი. ოდნავ ტლანქი ტემ-
ბრი მოხვდა, ამ ხმას გაპრანჭულობისა არაფერი ეცხო, მართლა ბიჭურად,
პატიოსნად და უშუალოდ ეღერდა. ცხვირების მსგავსება ხომ სახსენებლადაც
არ ღირდა. ზაზას პაჭუა ცხვირის საპირისპიროდ ოდნავ კეხიან, ოღონდ არც-
თუ თხელნესტოებიან ცხვირს ვხედავდი. კარგი, პირზე აღარაფერს ვამბობ,
მათ მსგავსებას დღესაც ვაღიარებ: დიდად პატივსაცემ ლისაბონელ მეცნიერს,
პროფესორ კუკუტს ეკუთვნის, იქნებ გამოიჩინოთ გულისხმიერება და მოკლედ
მიბრძანოთ, რა ტრანსპორტი დამჭირდება იქ მისასვლელად?

ო. რა ღვთის წყალობაა დახვეწილი და თავაზიანი მეტყველების უნარი,
ნატიფი მჭევრმეტყველების ნიჭი, მე კეთილმა ფერიამ თავის ნაზი ხელით აკ-
ვანშივე რომ დამანათლა და ასე ოსტატურად გადმომაფრქვევინა გულისნადე-
ვებზე ცოტა კი დამეზობრკა ენა: სახელდობრ იმიტომ, რომ გოგონამ ქუჩის
სახელისა და კუკუტის გვარის გაგონებაზე ჩაიხიბნითა, უფრო სწორად, ჩაი-
კისკისა. ამან, უნდა გითხრათ, ცოტა შემაცბუნა, რადგან ეს ლაპარაკი სინამდ-
ვილეში ჩემი ეჭვების დასადასტურებლად წამოვიწყე, სინიორამ გამხიარულე-
ბულ შვილს გაფრთხილების ნიშნად მედიდურად დაუქნია თავი, თუმცა თვი-
თონაც ვერ შეიკავა თავი და შავი ბუსუსებით დამშვენებულ ტუჩებზე მასაც
გამოესახა ღიმილი, გრძელთმიანმა ბატონმა ჯერ შეკრთომა ვერ დამალა, რად-
გან მანდილოსნებისაგან განსხვავებით, მას აქამდე არც შეუმჩნევია ჩემი იქ
ყოფნა, და მერე ზედმიწევნით თავაზიანად მიპასუხა.

— სიამოვნებით, ბატონო ჩემო. იქ მისასვლელად ბევრნაირი საშუალება
არსებობს, თუმცა ყველას ჩამოთვლა არა ღირს. შეგიძლიათ თუნდაც ფიაკრი
იჭირავოთ, მაგრამ იქ ისეთი ციკაბო ქუჩებია, რომ მგზავრი იძულებულია ჩა-
მოხტეს და ზოგიერთი მონაკვეთი ფეხით გაიაროს. ამას ჯობია, ჯორებშებ-
მულ ეკიპაჟში ჩაბრძანდეთ, რადგან ჯორები ყოველგვარ აღმართზე აღიან,
ყველაზე უფრო მოხერხებული კი საბაგირო გზაა, რომელიც აქვე, თქვენთვის
აღბათ უკვე ნაცნობ რუა აუგუსტაზე გამოდის და ზედ რუა ეჟანდე კასტი-
ლიუშთან სულ ახლოს, გაუჭირვებლად მიგიყვანთ.

— ჩინებულია, — მივუგე მე. — სულ ესაა, რაც მე მჭირდებოდა, აღარ
ვიცი, როგორ გადაგიხადოთ მადლობა. თქვენს რჩევას გამოვიყენებ. უღრმეს
მადლობას მოგახსენებთ.

ამ სიტყვების წარმოთქმისთანავე ისეთი სახით მივესვენე სკამზე, თითქოს ვამბობდი, თავს მეტს აღარ შეგაწყენთ-მეთქი, მაგრამ ჩემგან უკვე ზუზუ შერქმეულ გოგონას ეტყობა, სულაც არ ეშინოდა დედის დატუქსავი მზერისა და მხიარულების გამომხატველი ცმუტვა მანამ არ მოიშალა, სანამ სენიორა იძულებული არ გახდა ჩემთვის თავისი ასულის მხიარულების მიზეზი განემარტა.

— აბატიეთ პატარა გოგონას ასეთი მხიარულება, ბატონო ჩემო, — უხეში აქცენტით, მაგრამ მეღერი ალტით, ფრანგულად მომმართა მან. — მაგრამ საქმე ისაა, რომ მე მაღამ კუკუკი გახლავართ, ეს ჩემი ქალიშვილი სუზანაა, ხოლო ეს ჩემი მეუღლის მეცნიერთანამშრომელი, ბატონი მიგუელ ჰურტადო გახლავთ. თქვენ კი, თუ არ ვცდები, დონ ანტონიო ხოსეს თანამგზავრი მარკიზ დე ვენოსტა უნდა იყოთ. ჩემმა ქმარმა ჩამოსვლისთანავე გვიამბო თქვენთან შეხვედრის ამბავი...

— ალტაცებული ვარ, მაღამ! — გულწრფელი სიხარულით შევძახე მე და მას, გოგონასა და ბატონ ჰურტადოს თავი დავუკარი. — რა მშვენიერი დამთხვევაა! დიახ, ჩემი გვარია ვენოსტა, და პარიზიდან მომავალს მართლაც ბედმა მარგუნა ცოტა ხანი თქვენს მეუღლესთან გამეტარებინა. უნდა მოვახსენოთ, რომ ასე ნაყოფიერად ჩემს სიცოცხლეში არ მიმოგზაურობია. პროფესორთან საუბარი მართლაც რომ შთამაგონებელია...

— ნუ გაგიკვირდებათ, ბატონო მარკიზო, თქვენმა კითხვებმა რომ გამამხიარულა, — ლაპარაკში ჩაერიო ახალგაზრდა სუზანა, — თქვენ სულ კითხვა-კითხვაში ბრძანდებით, ჭერ კიდევ მოედანზე გაკვირდებოდით, ყოველ მესამე გამელელს რომ აჩერებდით და რაღაცას ეკითხებოდით, ახლა კი აგერ დონ მიგუელს ჩვენი სახლის გზა ჰკითხეთ...

— თამამად იქცევი, ზუზუ, — გააწყვეტინა დედამ სიტყვა და მე საოცრად გავიხარე, მისი საალერსო სახელი პირველად რომ გავიგონე, რომელიც გულში უკვე კარგახანია მისთვის შერქმეული მქონდა.

— მაპატიე, დედა, მაგრამ ახალგაზრდამ რაც არ უნდა თქვას, ყველაფერი სითამამეში ეთვლება. — უპასუხა პატარამ. — აი, თუნდაც მარკიზი ავიღოთ, ისიც ახალგაზრდაა, ჩემზე ცოტა უფროსი თუ იქნება და მანაც ხომ სითამამე გამოიჩინა, მაგიდიდან მაგიდაზე ლაპარაკი რომ გააბა. სხვათა შორის, მისთვის სულაც არ მითქვამს ის, რის თქმაც მინდოდა. უპირველეს ყოვლისა, მინდოდა მეთქვა, რომ მამას ჩამოსვლისთანავე, ანუ ფეხის შემოდგმისთანავე სულაც არ მოუყოლია მასთან შეხვედრის ამბავი, როგორც ეს შენი სიტყვებიდან შეიძლება დაასკვნას კაცმა. მან სხვა უამრავი რამ გვიამბო, სანამ გაკვრით იტყოდა, ვინმე დე ვენოსტასთან ერთად ვივასშმეო...

— სხვათა შორის, სითამამე არც სიმართლეს შეშვენის, ჩემო გოგონავ, — კვლავ თავის ქნევით დატუქსა დე კრუცის ასულმა თავისი ქალიშვილი.

— ღმერთო ჩემო, მადმუაზელ, — ვთქვი მე, — თქვენს სიმართლეში ეჭვიც არ მეპარება და არც ვაპირებ გაყოყოჩებას...

— ძალიანაც კარგი, ძალიანაც კარგი, თუ არ აპირებთ!

დედა: — ზუზუ!

გოგონა: — ყმაწვილი კაცი, ასეთი გვარიშვილი და შემთხვევით ასეთი კარგი შესახედავიც, ნამდვილად დგას გაყოყოჩების საფრთხის წინაშე, chère maman!

¹ ძვირფასო დედა (ფრანგ.).

ამ სიტყვების შემდეგ გამხიარულების მეტი აღარაფერი დაგვრჩენოდა და საერთო მხიარულებას ბატონი ჰურტადოც შემოუერთდა.

— მადმუაზელ სუზანა, ეტყობა, ვერ ხვდება, მისი სილამაზის ბატონს გაყოყოჩების გაცილებით დიდი საფრთხე რომ ემუქრება. ამას ებატონა გაამაყების კიდევ ერთი ბუნებრივი ცდუნება. ასეთი დედ-მამა უჩვეულოდ ვთქვი მე და ამ უკანასკნელ სიტყვებზე სინიორას თავი დავეცხვინე. ზუზუ გაწითლდა, და შესაძლოა, დედის მაგივრადაც, რადგან სენიორა გაწითლებას სულაც არ აპირებდა, ან იქნებ იუკვიანა კიდევ დედაზე, ვინ იცის. ასე იყო თუ ისე, ბატარამ გაწითლებით მოგვრილ უხერხულობას საოცრად მარჯვედ დააღწია თავი, თანამესუფრეებს თავით ჩემზე ანიშნა და გულგრილად განაცხადა:

— ნახეთ, რა მშვენიერი კბილები აქვს.

ასეთ პირდაპირობას ჩემს სიცოცხლეში არ წავწყდომივარ. თან მშვენიერად ახერხებდა შეერბილებინა თავისი უხეშობა, რადგან დედის სიტყვებზე „Zouzou, vous êtes tout à fait impossible!“¹ — ასეთი პასუხი გასცა:

— აბა ყოველწუთს რატომ გვიჩვენებს კბილებს, ეტყობა, უნდა ქების გაგონება, და ჩვენც არ გვარგებს გაჩუმება, დუმილი მავნებელია. აი, რაიმეს დადასტურობა კი არც მას ავნებს და არც სხვას.

უცნაური არსება იყო ეს ზუზუ, მაგრამ რა უცნაურიც იყო, როგორ არ თავსდებოდა საყოველთაოდ მიღებული წესებისა და საერთოდ მთელი მისი საზოგადოებრივი და ეროვნული გარემოს ჩარჩოებში, ამას მხოლოდ გვიან მივხვდი. ასევე გვიან მივხვდი, ეს გოგონა ლამის წარმოუდგენელი პირდაპირობით რომ ცდილობდა ემოქმედა, „დუმილი მავნებელია“, ჩემთვის ამ უცნაური სენტენციის მიხედვით.

საუბარში ოდნავ უხერხული პაუზა გაჩნდა, მაღამ კუჭურ და კრუცი თითებს მაგიდაზე მსუბუქად უკაქუნებდა, ხოლო ბატონი ჰურტადო სათვალეს აწვალებდა. უხერხულობიდან მე ვიპოვე გამოსავალი.

— ისლა დაგვრჩენია, მოვიწონოთ მადმუაზელ სუზანას პედაგოგიური ტალანტი, მანამდეც სწორად შენიშნა მან, მართლა სასაცილო იქნებოდა დაგვეჩერებინა, რომ მისი ბატონი მამა მოგზაურობის შთაბეჭდილებების მოყოლას ჩემით დაიწყებდა. ნაძლევს ჩამოვალ, იგი პირველ რიგში იმ მონაპოვარს მოგახარებდათ, რისთვისაც წავიდა პარიზში, გიამბობდათ, როგორ შეიძინა ფრიად მნიშვნელოვანი, ოღონდ, ჩვენდა სამწუხაროდ, დიდი ხნის გადაშენებული, ეოცენის ეპოქის ტაპირისებრთა ჩონჩხის ნაწილები...

— სავსებით მართალი ბრძანდებით, მარკიზო, — მითხრა სენიორამ. — დიახ, სწორედ ეგ გვიამბო მან უპირველეს ყოვლისა და თურმე თქვენთვისაც მოუყოლია, აქ კი თქვენ ხედავთ პიროვნებას, რომელსაც განსაკუთრებით ახარებს ის მონაპოვარი, რადგან მისი წყალობით სამუშაო გამოუჩნდა. მუსიო ჰურტადო ჩემი ქმრის მეცნიერთანამშრომლად რომ გაგაცანით, იმასაც ვგულისამობდი, რომ იგი ჩინებული მეფიტულე გახლავთ, იგი თანამედროვე ცხოველების ზედმიწევნით ბუნებრივ ფიტულებსაც უმზადებს ჩვენს მუზეუმს, და რაც მთავარია, გადაშენებული ცხოველების რეკონსტრუქციის ხელოვნებასაც ფლობს — ნამარხი ძვლებით ნებისმიერი ცხოველის აღდგენა შეუძლია.

¹ ზუზუ, თქვენი საქციელი აუტანელია (ურანგ).

აი, თურმე საიდან მოდის საყულოზე დაფენილი თმა, თუმცა თმის მოშ-
ვება, მგონი, აუცილებელი მაინც არ უნდა ყოფილიყო-მეტეო, გავიფიქრე მე
ხმამაღლა კი ვთქვი:

--- რას ბრძანებთ მაძამ, მუსიო, პურტადო, ამაზე უკეთეს რას ვინატ-
რებდით! აბა წარმოიდგინეთ, ბატონი პროფესორი გზაში წაიქცაოცარ საქ-
მიანობაზე მიყვებოდა და ბედმა ქალაქში გამოსვლას დაგვიშინა და გაცნობა
მარგუნა...

ამაზე რაღა თქვა ფროილაინ ზუზუმ, პირი რომ მიებრუნებინა და ვითომ
არც კი გვისმენდა? აი, რა მოგვახალა მან:

— ო, რა სასიხარულოა! ბარემ ყელზე ჩამოგვიდეთ! ჩვენი გაცნობა რა
მოსატანია იმასთან, რა აღტაცებასაც ახლა განიცდით, არა? თან მეცნიერე-
ბაზე თავგადაკლულ კაცს სულაც არ ჰგავხართ, მარკიზო, მეცნიერებაზე მეტად
ალბათ ბალეტი და ცხენები გიტაცებთ.

მისი სიტყვები გულთან ახლოს არ უნდა მიმეტანა, მაგრამ მე მაინც შე-
ვეკამათე:

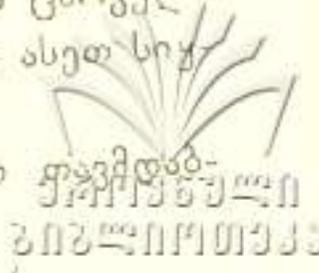
— ცხენებიო? ჯერ ერთი, ფროილაინ, ცხენს ბევრი აქვს საერთო ვოცე-
ნის ეპოქის ტაპირთან და მეორეც, ბალეტმაც შეიძლება მეცნიერული განს-
ჯის გუნებაზე დაგაყენოს, მაგალითად, მოგაგონოს, რომ იმ მობზრიალე კოხ-
ტა ფეხების ძვლებიც უძველესი წარმოშობისაა, მაპატიეთ ეს სიტყვები, მაგ-
რამ ბალეტი პირველმა თქვენ ახსენეთ, სხვა ყველაფერი თქვენი ნებაა, შეგიძ-
ლიათ ჩამთვალათ მდაბალზე მდაბალი ინტერესების მქონე ქარაფშუტად, ვა-
საც არაფერი გაეგება მაღალი მატერიების, კოსმოსის, პირველქმნილობისა
და ყოვლისსიმბატისა, როგორც იტყვიან, ძალა თქვენს ხელთაა, თლონდ იცო-
დეთ, სავსებით შესაძლებელია ცდებოდეთ და უსამართლოდ მექცეოდეთ.

— ზუზუ, ახლა კი შენი ჯერია მარკიზს აუხსნა, თქვენი წყენინება მიზნად
არ მქონია-თქო, — უთხრა დედიკომ, მაგრამ ზუზუ ტუჩებმოკუმული იჯდა.

აშკარად ნასიამოვნები ბატონი პურტადო კი შეეცადა წვრილად ეპასუხა
ჩემს აღფრთოვანებულ მისალმებაზე და თან გულისხმიერებაც გამოეჩინა.

— მადმუაზელს უყვარს ადამიანების გაბრაზება, ბატონო მარკიზო, —
მომიბოდიშა მან, — ჩვენ, მამაკაცებს, მოთმინება გვმართებს, ან კი რომელ
ჩვენგანს დაეზარება მოთმინების გამოჩენა? მეც ასე მამბრაზებს ხოლმე და
მეფიტულეს მეძახის, რადგან თავიდან მართლაც ეს იყო ჩემი ხელობა: ვინმეს
საყვარელი იადონი, თუთიყუში ან კატა თუ მოუკვდებოდა, ფიტულს გავუკე-
თებდი, ლამაზ შუშის თვალებსაც ჩავუსვამდი და ასე ვშოულობდი ლუკმა-
პურს, მერე კი მართლა უკეთესი საქმე გავიჩინე, დერმოპლასტიკაზე, ანუ
ხელოსნობიდან ხელოვნებაზე გადავედი და ახლა მკვდარი ცხოველების გა-
რეშეც შემიძლია ფიტული ცოცხალს დავამგვანო, ჩემს ხელობას მარჯვე ხე-
ლების გარდა ბუნებაზე დიდი დაკვირვება, მისი შესწავლა სჭირდება, ამას,
ცხადია, არ უარყყოფ, ამ საქმეში რა უნარიც გამაჩნია, წლების მანძილზე
ჩვენს ბუნების ისტორიის მუზეუმს შევალე, არა, იქ მართო როდი ვარ, ჩემს
გარდა კიდევ ორი ასეთივე ტიპის ხელოვანი მუშაობს და ყველანი ერთად
ვასხამთ ხორცს კუკუკის ჩანაფიქრს, ისეთი ცხოველების გამოსახულების აღ-
დგენას, სხვა, ანუ არქაულ ეპოქას რომ ეკუთვნიან, ცხადია, ზუსტი ანატო-
მიური მონაცემები სჭირდება, საიდანაც ლოგიკურად აიგება საერთო გამო-
სახულება, ამიტომაც მიზარია ასე ძალიან, ბატონმა პროფესორმა პარიზში

ერთ-ერთი წინარე ჩლიქოსანის ჩონჩხის ყველაზე საჭირო ნაწილები რომ იშოვა. ახლა მისი წყალობით შემოიძლია მთელი ჩონჩხის შევსება. ის ცხოველი ტანით მელისაზე დიდი არ იქნებოდა; გაქენწვლის შესაძლებლობა. — ასეთ სიყ-

თავედამ-
ქრისტეშვილი
ბიზლიქოთეკა

— ეხედავ, რა მოწადინებული ხარო, როგორმე გამიღვიძოთ ღრმის გრძნობა.

— ეტყობა, ეგ ფუჭი ვარჯაა. — მომიგო მან, დედამ დამოძღვრა:

— ჩემო საყვარელო გოგონავ, ახალგაზრდა ქალს კი უნდა შეეძლოს თავ-

დაქერილობისა და ენამწარობის ერთმანეთისაგან გარჩევა.

მე კი, თუ გნებავთ, სწორედ ამ ენამწარობამ ჩამინერგა იმედი, რომ ერთ

მშვენიერ დღეს — თუმცა რა ბევრი დღე მე მქონდა იქ გასატარებელი — იმ

მომზიდველად აბზეკილ ტუჩებზე კოცნას აღვბეჭდავდი.

სხვათა შორის, ეს იმედი თვით მაღამ კუკუქმა განმიმტკიცა, როცა თავა-

ზანობის ყველა წესის დაცვით სახვალიოდ სადილად მიმიპატიეა. ამასობა-

ში პურტიადო იმის განსჯას მოჰყვა, ჩემი გამოზომილი დრო ქალაქისა და მი-

სი შემოგარენის რა აუცილებელ ღირსშესანიშნაობებზე უნდა დამეხარჯა. ბო-

ლოს შირჩია პასეიუ და ესტრელად წოდებული პარკიდან ქალაქისა და მდი-

ნარის ხედი მეხილა და ამ დიდებული სანახაობით დავმტკბარიყავი, უახლოეს

ხანში დაგვეპილი ხარჯების ბრძოლაც ახსენა, ხოტბა-დიდება შეასხა ცენტრანს

ცახე-დარბაზებს და ბელემის მონასტერს, ხუროთმოძღვრების ამ მარგალიტს.

მე კი, ჩემი მხრივ, გავუმხილე გულისნადები, რაც ამ ქალაქზე მსმენია, იმათ-

ში ყველაზე უფრო ბოტანიკური ბაღი მიზიდავს, იქ თურმე ისეთი მცენა-

რეები ხარობს, რომლებიც უფრო ქვანახშირის ეპოქას მიეკუთვნება, ვიდრე

ჩვენი პლანეტის ამჟამინდელ ვეგეტაციას, სახელდობრ ხე-გვიმრებს ვგულისხ-

ნობ. ამ ცნობამ ყველაზე უფრო ამაღელვა და ბუნების ისტორიის მუზეუმის მე-

რე პირველი ის ბაღი უნდა მოვინახულო-მეთქი.

— ეგ, ბოლოს და ბოლოს, ერთი კარგი გასვირნებაა და მეტი არაფერი. —

ბრძანა სინიორამ და დასძინა, თან სულ იოლად მოსაწყობიო. ყველაფერს

სჯობია. მუზეუმის მონახულების შემდეგ რუა ეუან დე კასტილიუშზე

en, famille.¹ ჩვენთან ერთად ისადილოთ, ხოლო ნაშუადღევს დონ ანტონიო

ხოსე რომც არ მოგვეყვას. ბოტანიკურ ბაღში მაინც გავისვირნებთო.

ამ წინადადებასაც და სადილად მიპატიეებასაც დარბაისლობის ბეჭედი

ესვა და მე მგონი, იმის მტკიცება არ დამჭირდება, რა დახვეწილი ზრდილო-

ბითა და მადლიერებით მივიღე იგი. არასოდეს ისეთი სიხარული და აღფრ-

თოვანება არ განმიცდია ხვალინდელი დღის მოლოდინში, რასაც ახლა გან-

ვიცდი-მეთქი. განვაცხადე მე და მალე ყველანი წამოვიშალეთ კიდეც. ბატონ-

მა პურტიადომ კელნერს თავისი და მანდილოსნების დანახარჯი ერთად გაუს-

ტუმრა, ხოლო დამშვიდობებისას მარტო მან კი არა, მაღამ კუკუქმა და ზუ-

ზუმაც ჩამომართვეს ხელი.

— A demain!² — გაისმა კვლავ.

ვალამდეო, ზუზუმაც მითხრა, მაგრამ დამცინავად ესეც მოაყოლა:

— Grâce à l'hospitalite de ma mere.

¹ იკვანურ წრეში (ფრანგ.)

² ხვალამდე (ფრანგ.)

³ დედარჩინის სტუმართ-მოყვარეობის წყალობით (ფრანგ.)

შემდეგ კი ოვალები დახარა და მიიხრა:

— შე ხევისი მითითებით არ მიყვარს ლაპარაკი, ამიტომ გეუბრები და არ ვითხარათ, რომ მართლა არ მიხდოდა თქვენი წყნობა. მისმა ასეთმა მოღობამ ისე ვამაოგნა, რომ ჩემდაუფიქრებელი ხაზა და ვუძახე.

ერყენული
გინჯილიყოსება

Mais Mademoiselle Zaza...

— ხაზა, არა? — სიტყვით გამომაჯავრა მან და ზურგი შემომაქცია... იძულებული ვავხდი მიმეძახებინა:

Zouzu! Zousu! Excusez ma bevue, je vous en prie!

მერე სასტუმროსკენ გავემართე, ჩავუარე მავრიტანული სტილის ვაგონალს, დავადექი რუა დო პრანსიპეს, რომელიც როჩოს ავენიდა და ლიბერდადესთან აკავშირებდა და მთელი გზა საკუთარ თავს ვკიცხავდი, და რაც მთავარია, დანამდვილებით ვიცით, წინა ფეხებზე ოთხი, ხოლო უკანაზე სამი კარგად განვითრებული თითი რომ ჰქონია.

პურტადო ისე მგზნებარედ ლაპარაკობდა, რომ სახე წამოუწითლდა, მე გულითადად მივულოცე საინტერესო სამუშაოს მიღება და ვუთხარი, გული მზოლოდ იმაზე მწყდებდა, ჩემი ვემი ბუენოს აირესისაკენ ერთ კვირაში რომ ვადის და თქვენს ხაზრომს რომ ვერ ვიხილავ, სამაგიეროდ, რაც აქამდე შეგიქმნიათ, ის კი უექველად უნდა ვნახო, პროფესორმა კუკუკმა გულითადად გამოიჩინა, შემპირდა, მუხეუმში მეგზურობას მე თვითონ გაგიწევთო, და მისი ნახვა სწორედ ამიტომ მიხდა, მუხეუმში წასვლაზე რომ შევთანხმებულიყავით-მეთქი.

შეთანხმება ახლავე შეიძლებაო, მომიგო მან, ხვალ დილით, თუ არ შეწყუბებით და ასე, თერთმეტ საათზე, აქედან სულ ახლოს, რუა და პრატაზე, მუხეუმთან მობრძანდებით, ბატონი პროფესორიც და თქვენი მონა-მორჩილიც იქ დაგხვდებით და დიდ პატივად ჩავთვლი, ექსკურსიაზე მეც თუ-მიიხლებთო.

დიდი სიამოვნებით-მეთქი, მივუგე და თანხმობის ნიშნად ხელი ჩამოვართვი, ჩვენი მოლაპარაკების გამო მანდილოსნებმაც მეტ-ნაკლებად გამოხატეს კმაყოფილება — სიხიორამ გულმოწყალებ, ხოლო ზუზუმ დამცინავი ღიმილით, სხვათა შორის, ამის შემდეგ ზუზუ მაინც ჩაება ხანმოკლე სუაბარში, თუმცა არც ენამწარობა მოუშლია, საუბრიდან შევიტყვე, რომ დონ მიგუელი პროფესორს სადგურში დახვედრია, სახლამდე მიუცილებია და მათთან უსადილია, შემდეგ მანდილოსნებს გამოჰყოლია საყიდლებზე და ამ კაფეშიც შემოუყვანია, სადაც აქაური წეს-ჩვეულების მიხედვით მანდილოსნები მარტონი ვერ შემოვიდოდნენ, სიტყვა ჩემს მოგზაურობაზეც ჩამოვარდა, მსოფლიოს გარშემო ამ ერთწლიან მოგზაურობაზე, ჩემმა მშობლებმა მე, თავიანთ ერთადერთ ვაჟიშვილს რომ მომიძღვნეს, რა ქნან, ჩემდამი ვადაქარბებული სიყვარული მათი სისუსტის ნიშანია-მეთქი, დავსძინე.

— C'est le mot, — ხელიდან არ გაუშვია ზუზუს ჩემი ეს რა წამომცდა-მეთქი, ხაზა! იგი ცალკე, თავისთავად არსებობდა, თავის საყვარელ ლულუსთან და არა მედიდურ, წინარეიბურეულ დედოკოსთან დაწყვილებული და მოგახსებებათ, ამ ორ ამბიეს შორის რა უხარმაზარი განსხვავება იყო!

ზუზუ! ზუზუ! მათაგან ეს უნებური შეცდომა, ძალიან გაბოვი! (ყრახე).
 * ეს სიტყვა ზუზუ-მთარგმნელია (ყრახე).

მეზვიდე თავი

ლისაბონის ბუნების ისტორიის მუზეუმი რუა და პრაქაზე მდებარეობდა და რუა აუგუსტთან იქამდე მართლა რაი ნაბიჯი იყო გასაუღლელ უღიმღამო ფასადი აქონდა. არც კიბეები ამშეეხებდა და არც სვეტებიანი კორტალი. შესვლისთანავე, ანუ ჯერ კიდევ ტურნიკეტში გავლამდე, ტოებითა და ღია ბარათებით დახუნძლულ მაგიდასთან მოღარე იჯდა. ჯერ გაგაოგნებდათ ვესტიბიულის სიღრმე და სიდიდე, ხოლო იქიდან საღამო გაძღვნიდათ ასევე სუნთქვაშემკვრელი პანორამა. დაახლოებით შუაგულში, სცენასავით შემადლებული, ბალახით დაფარული ნაგებობის უკანა პლანზე მუქად მოჩანდა ნაწილობრივ დახატული, ნაწილობრივ კუხებითა და ფოთლებით შექმნილი უღრანი ტყე. მის წინ კი, თითქოს ეს-ესაა ტყიდან გამოსულაო, ბალახში იდგა თითქმის შეტყუებულ კოსტა უეხებზე შემდგარი თეთრი კორბუდა ირემი. თავზე ჯილასავით ადგა ფართოდ განტოტვილი რქები და ნაკრტენი, იდგა მუდღეური და თან გაფაციკებული, რქებს ქვემოთ დასქვეტილი ყურების ნიყარები წინისკენ მოექცია და მნახველს პირდაპირ შეპყრებდა შორისორ განლაგებული, კრიალა, თითქოს მშვიდი, მაგრამ მაინც დადარაჩებული თვალებით, ვესტიბიულის კერზე დატანებული სარკმლიდან ჩამომაგალი სინათლე პირდაპირ ეცემოდა მდელოსა და ამ სულიერის მოლივლივე სხეულს, ასე ამაყსა და წინდახედულს. მის შემხედვარეს ნაბიჯის გადადგმისა შეგეშინდებოდა, ვაითუ მოსწყდეს ადგილს და ერთი ნახტომით ტყის დეკორაციაში გაუჩინარდესო. პოდა, მეც ასე შევეკრთი და გავქვავდი ადგილზე ამ დამფრთხალი მარტოსული ნადირის შემყურე და სენიორ ჰურტადო მაშინვე არ შემომჩნევია — თურმე იგი ფიცარნაგთან მელოდებოდა, ზურგსუკან ხელბშემოწყობილი, სენიორ ჰურტადო ჩემსკენ გამოემართა, მოღარეს ანიშნა, უფასოდ გამოატარეო, თავაზიანად მომიკითხა და ტურნიკეტი შემოატრიალა.

— ვხედავ, როგორ მოუჯადოებინართ მუზეუმის მნახველთა შესაგებებლად შემართულ ჩვენს მეუფეს. ჩვენს თეთრ ფურირემს, — მითხრა მან, — არც მიკვირს, ისეთი მშვენიერი რამ არის, არა, მისი ფიტული აქ მე არ დამიდგამს, იგი სხვისი ნახელავია, ინსტიტუტში ჩემს მოსვლამდეა გაკეთებული, ბატონი პროფესორი გელოდებათ, ნება მომეცით...

იგი იძულებული გახდა ღიმილით გაეწყვიტა სიტყვა, რადგან მე ჯერ ამ დიდებულ ცხოველს მივაშურე, რომელსაც საბედნიეროდ, მართლა არ შეეძლო გაქცევა, და ახლოდან დავუწყე თვალიერება.

— ეს ჩვეულებრივი ჯიშის ირემი როდია, — ამიხსნა ჰურტადომ, — ეს გახლავთ კეთილშობილი, წითური ირმის ჯიში, რომელთა შორის ზოგჯერ თეთრიც გამოერევა ხოლმე. თუმცა რას ვიხსნით, მე ხომ ნადირის კარგ მცოდნეს ვესაუბრები. თქვენ მონადირე იქნებით, არა?

— მხოლოდ ხანდახან ვნადირობ, უფრო სწორად, მაშინ ვნადირობ, როცა ჩემი საზოგადოებრივი მოვალეობა მაიძულებს ხოლმე. აქ კი ნადირობასულ არ მაგონდება და ასე მგონია, ასეთ ცხოველს ვერც ვესროდი-მეთქი. მასში არის რაღაც ლეგენდარული და მცოხნელთა ჯგუფს მიეკუთვნება, არა, სენიორ ჰურტადო?

— დიან, ბატონო მარკაზო, ისიც ისეთივე მცოხნელია, როგორც მისი ბიძაშვილები, ჩრდილოეთის ირემი და ცხენ-ირემი.

და ისევე როგორც შინაური პირუტყვი. არა? იცით, ამას ბუნად შე-
 ატყობს კაცი. მართალია, აქვს რაღაც ლეგენდარული მადონა ამას მაინც
 შეატყობ. იგი თუთრია, გამოწკლანია თავის ჯიშში, კარბოთი. რქები ტყის
 მეფის იერს ანიჭებს, სირბილიც ავალწარმტაცი იცის. მაგრამ ბუნად ამ-
 ბელს, მცობნელთა თჯახს რომ მიეკუთვნება, თუმცა ვერცხვებს რას ერ-
 ჩის. მის მკერდსა და უკანატანს კარგად რომ დააკვირდე და ცხენს შეად-
 რო — ცხენი უფრო შმაგი ცხოველია, თუმცა იგი ტაპირის შთამომავალი გაბ-
 ლავთ — მაშინ ირემი გვირგვინოსან ძროხად მოგეჩვენება.

— თქვენ კრიტიკული თვალი გქონიათ, პატონო მარკოზო.

— კრიტიკული? არა, რას ბრძანებთ, მე მხოლოდ სიცოცხლის, ბუნების
 ფორმებისა და ხასიათების შეცნობის უნარი მაქვს და მეტი არაფერი.
 ვგრძნობ ფორმას, მშვენიერი ფორმა აღფრთოვანებას მკერის, რამდენადაც
 მე ვიცი, მცობნელებს უცნაური კუჭი აქვთ. მათი კუჭი რამდენიმე პარკუჭი-
 საგან შედგება და ერთ-ერთი მათგანიდან უკვე გადაყლაპული საკვები კვლავ
 პირში უბრუნდებათ ხოლმე შემდეგ წვანან, სიამოვნებით იცობნებიან და
 ხელახლა, გულდაგულ ლექავენ ერთხელ უკვე დაღეჭილ ლუკმებს, იქნებ მით-
 ხრათ, ასეთი შინაურული ჩვეულების მქონე პირუტყვი როგორ შეიძლებ-
 ტყის გვირგვინოსან მეფედ იწოდებოდესო, მაგრამ მე ბუნების ყოველგვარ
 ჭირვეულობას პატივს ვცემ და, თქვენ წარმოიდგინეთ, არც ის გამოიჭირდება,
 საკუთარი თავი მცობნელად წარმოვიდგინო! ბოლოს და ბოლოს ხომ არსებობს
 ისეთი გრძნობა, რასაც ყოველის სიმპატია შეიძლება ვუწოდოთ.

— დიახ, დიახ, უდავოდ... დამიდასტურა გაოგნებულმა პურტადომ,
 იგი, ცოტა არ იყოს, შეაცბუნა ჩემმა მალაღმარდოვანმა მეტყველებამ, თით-
 ქოს ამანე ხაკლებ მალაღმარდოვნად შეიძლებოდა ადამიანს ისეთ საგანზე
 ელაპარაკა, რის „ყოვლისსიმპატიაში“ იგულისხმებოდა, მაგრამ რაკი შეც-
 ბუნებისაგან თვალები გამოუშტერდა და დაუწაღვლიანდა, სასწრაფოდ შეეახ-
 სენე, მასპინძელი გველოდებოდა-მეთქი.

— მართალი ბრძანდებით, მარკოზო, წესით აქ არ უნდა დამეყოვნები-
 ნეთ, გთხოვთ მარცხნივ აიღოთ გეზი...

კუკუკის კაბინეტი ხელმარცხნივ, დერეფანში მდებარეობდა, ჩვენს შესვ-
 ლაზე პროფესორი თუჩზე წამოდგა და ვარსკვლავთვალეებიდან სამუშაო სათ-
 ვალე მოიხსნა, ეს თვალეები ისე შევიცანი, თითქოს აქ შემოსვლამდე, წინა-
 დამით სიზრმარში მქონოდა ჩანახა, იგი გულთბილად მომესალმა, დიდად ნა-
 სიამოვნები ვარ, ჩემი ქალბატონები შემთხვევით რომ გაგიცვნიათო და მო-
 მავალი შეგვედრაც დაგიგვეკმავათო რამდენიმე წუთით ვისხედით მის მაგიდას-
 თან, მან გამომქითხა, როგორ მოეწყვეთ, ლისაბონზე რა შთაბეჭდილება შე-
 გექმნათო და შემდეგ შემომთავაზა, შემოკლა ხომ არ დაგვეწყოსო.

ასეც მოვიქეცი, ირმის წიხ ახლა მთელი კლასი შეჯგუფებულიყო და ათი
 წლის ბავშვებს მასწავლებელი ამ ცხოველზე რაღაცას უყვებოდა, ისინიც, თა-
 ნაბარი პატივისცემით, ხან ირემს უყურებდნენ და ხან თავიანთ მენტორს,
 მოწაფეები შემდეგ ხოქოებისა და პეპლების კოლექციებით სავსე ვიტრინე-
 ბისკენ წაიყვანეს, რომლებიც ვესტიბიულის კედლებთან იყო ჩამწყობებული.
 ჩვენ იქ აღარ შევჩერებულვართ, ხელმარცხნივ, ერთმანეთში გამავალ დიდ-
 პატარა ოთახებისაკენ ვავემართეთ, სადაც „სიცოცხლის ხასიათის შეცნობის
 უნარს“, მე რომ დიდის ამბით ვიჩემებდი, კმაყოფილება, უფრო მეტიც, ზეკ-

მაყოფილება უნდა განეცადა, ოთახსა და დარბაზში, ყოველ ფენის ნაბიჯზე ისე მჭიდროდ და სიმპატიის აღმძვრელად ელაგა უხსოვარ დროს ბუნების წიაღში ნაშობი ქმნილებები, ხოლო მათ შორის ბუნების უღიმღამო ექსპერიმენტების გვერდით უაღრესად განვითარებულ, თავის ჭიშში სრულყოფილ ნიჭებსაც წააწყდებოდით. შუშის ქვეშ ზღვის ფსკერის ერთი მონაკვეთი წარმოედგინათ და ზედ ფუთფუთებდა უაღრესი ორგანული სიცოცხლე, მკვნილ რეული წარმონაქმნები, რომელსაც ზოგჯერ უწმაწური ფორმაც მზღებდნენ. იქვე, მათ გვერდით, დედამიწის სიღრმისეული ფენებიდან ამოდებული ნიქარებას კრილები გამოეფინათ, შიგ ჩანდა მილიონობით წლების წინ დაღუპული უთავო მოლუსკები, რომელთაც ეს ნიქარები ოდესღაც იფარავდნენ, ხოლო ნიქარების კედლები ისე ფილიგრანულად იყო დამუშავებული, რომ გაოცება გიპყრობდა, იმ უძველეს დროში რა სიმარჯვესა და სინატიფემდე მისულა ბუნება.

გზადაგზა გვხვდებოდნენ ცალკეული დამთვალეობები, ვისაც შემოსასვლელი ფული გადახდილი ექნებოდა, მაგრამ თავიანთი სათავეები მდგომარეობით არ ეკუთვნოდან მუზეუმის გიდის მომსახურება და ყოველ ექსპონატთან თავიანთ მშობლიურ ენაზე შედგენილ განმარტებებს კითხულობდნენ. ისინი ჩვენს პატარა ჯგუფს ცნობისმოყვარედ აყოლებდნენ თვალს და ალბათ ფიქრობდნენ, ეს ალბათ ვინმე უცხოელი პრინცია, მუზეუმის დირექტორია ასეთ დიდ პატივს რომ სცემსო. უნდა გამოგიტყდეთ, ეს უურადლება მსიაშოვნებდა, ამასთან რაღაცნაირი სათუთი გრძნობა მიჩნდებოდა იმ კონტრასტის ურებაზე, ჩემს ნატიფ, ელეგანტურ გარეგნობასა და ბუნების ძველთუძველეს, მეტწილად საზარელ, გაქვავებულ ექსპერიმენტებს შორის რომ ვამჩნევდი — ესენი იყვნენ ნამარსი კიბორჩხალები თუ თავფეხიანები, მხარსახსრიანები თუ საშინლად ძველი ღრუბლები და გამოშიგნული ზღვის ვარსკვლავები, რომელთაც ზერეულად გადავაგლე თვალი.

მათ შემხედვარეს ერთი ფიქრი მაფორიაქებდა, ყველა ეს პირველწარმონაქმნი, გამოვლენილი თუნდაც აბსურდული სახით, მაინც რომ არ ჰკარგავდა თავისებურ ღირსებასა და მიზანსწრაფვას, წარმოადგენდა ერთგვარ წინარე ცდას და გეზი ჩემსკენ. ანუ ადამიანისკენ ჰქონდა აღებული, ამით თუ აიხსნებოდა ის თავაზიანი და მოკრძალებული გამომეტყველება, რითაც მე შევეყურებდი შიშველკანიან, ვიწროდინგიან ზღვის კუს, რომლის ლამის ხუთმეტრიანი მოდელი იქვე, შუშის აქვარიუმში დაცურავდა. ეს ჩვენი ძვირფასი მეგობარი, რომელიც თურმე ამაზე ბევრად დიდიც შეიძლებოდა ყოფილიყო, ქვეწარმავალთა ოჯახს ეკუთვნოდა. მაგრამ სხეული თევზისა ჰქონდა და ძალიან ჰგავდა დელფინს, თუმცა დელფინი ძუძუმწოვარა გახლავთ. ასე ორ სახეობას შორის ნანაობდა ეს ცხოველი და გვერდიდან მომშტერებოდა, მე კი ცალი უურით კუკუკს ვუსმენდი და თვალი უკვე მომდევნო დარბაზებისკენ გამიბოდა — იქ, სულ ბოლო ოთახში მოჩანდა წითელი ხავერდის ბაგირებს შორის მოქცეული, მთელი ტანით აღმართული, ნატურალური ზომის დინოზავრი. მუზეუმები და გამოფენები საერთოდ ასეა მოწყობილი: ისინი მეტისმეტად ბევრს გთავაზობენ, სინამდვილეში კი გულსა და გონებას უფრო მეტ საზრდოს აძლევს ამ უამრავი საგნიდან ერთზე ან რამდენიმეზე უურადლების შეჩერება, თორემ რა გამოდის, მიხვალ რომელიმესთან და ამ დროს თვალი უკვე მეორისკენ გაგაქცევა. უურადლება გეფანტება და ასე

გადარბიხარ ერთი ექსპონატიდან მეორეზე, სხვათა შორის, ყველაფერი ზემოთ თქმული იმ ერთი დღის გამოცდილებას ეყრდნობა, თორემ მას შემდეგ შეიძლება ითქვას, აღარც მომინახულებია მსგავსი შეხვედრებითი დაწესებულებანი.

რაც შეეხება ბუნებისგან ასე გულსატკენად უარყოფითად მოქცეებულ აჩხუბებას, რომელიც შემორჩენილი ნაშთების მიხედვით მსგავსი მოდგინედ აღედგინათ და შეეკოწიწებინათ, მუზეუმს მისი დასატევი დარბაზიც არ გააჩნდა — ეს ღმერთგამწყვრალი თავიანთ-ფეხებიანად ორმოცი მეტრი სიგრძისა იყო და ფართო თაღებით ერთმანეთში გამავალ ორ ოთახში მხოლოდ იმითომ ეტეოდა, რომ ჭკვიანურად განელაგებინათ. ჩვენ ერთ ოთახში რკალისებურად დასვენებულ უზარმაზარ კუდს, უბალნო უკანა ფეხებსა და მუცელგამობერილი სხეულის უკანა ნაწილს შემოვუარეთ, იქით კი, ზედატანს კენძი თუ ქვის ბლაგვთავიანი სვეტი ჰქონდა შეყენებული, ამ სვეტზე ნახევრად წამოწეულ, საზარლად, მაგრამ მაინც გრაციოზულად ყელმოღერებულ საცოდავ ცხოველს ცალი ფეხი შემოედგა, უსაშველოდ გრძელ კისერზე გამომული პაწაწინა თავი თითქოს ნალვლიან ფიქრებს შეეპყრო — თუკი საერთოდ შეიძლება იაზროვნოს ბელურის ტვინმა — და კისერი სვეტზე შემოდგმული ფეხისაკენ დაეხარა...

დინოზავრის დანახვამ ძალიან ამაღელვა და გულში ასე მივმართე: „ნუ დალონდები! მართალია, თავის დროზე უსაშველო სიდიდის გამო მოვიძულეს და ჩამოგწერეს, მაგრამ სამაგიეროდ, ხომ ხედავ, ჩვენ ხელახლა შეგახვით ხორცი და შენზე ვფიქრობთ.“ ამას ვამბობდი, მაგრამ მთელი ჩემი ყურადღება მუზეუმის ამ საამაყო ექსპონატს მაინც არ შთაუნთქავს და ოვალს სხვა საინტერესო ექსპონატებისკენ გამექცა: ჭერიდან ჩამოშვებულ თოკზე, მაგალითად, ეკიდა მფრინავი ხვლიკი, გაეშალა თავისი უბუშბულო ფრთები და პაერში ქანაობდა, იქვე ეკიდა ქვეწარმავალთა ოჯახიდან ახლადგამოსული, კუდიან-ბრჭყალებიანი რომელიღაც ნამარხი ფრინველი, ასევე სულ ახლოს დავინახე კვერცხისმდებელი, ჩანთიანი ძუძუმწოვარა ცხოველები, ხოლო მოშორებით უტვინოსახიანი გოლიათი ჭიანჭველაჭამიები, მართალია, ბუნებას ამ უკანასკნელზე წინასწარ ეზრუნა და ზურგი და ფერდები ძვლის სქელი ჩავშნით დაეფარა, მაგრამ არც მასზე ხარბად მონადირე ხმალებილა ვეფხეებისთვის დაეკლო ხელი — მათთვის ისეთი ღონიერი ყბები და ღოჭები გამოეყოლებინა, რომ ამ კბილებით ალბათ ხრამა-ხრუშით კენეტდნენ ხოლმე ჭიანჭველაჭამიების ძვლოვან ჩავშანს და ტანიდან უგემრიელეს ხორცს მსხვილ-მსხვილ ლუკმებად აცლიდნენ. რაც უფრო იზრდებოდა და ჩავშანსაც ისქელებდა უემური მასპინძელი, მით უფრო უღონიერდებოდა ყბები და კბილები მის სტუმარს და გემრიელი ლუკმის პირში მოსაგდებად ზურგზე ცქვიტად ახტებოდა ხოლმე, მაგრამ ერთ მშვენიერ დღეს, მიყვებოდა კუკუკი, პავამ და მცენარეულმა საფარმა ოინი მოუწყვეს გოლიათ ჭიანჭველაჭამიას. მათ თავისი უწყინარი საკვები შემოაკლდა და შიმშილისაგან ამოწყდნენ, ასევე დარჩა ხახამშრალი მასთან ამდენი ხნის შეჩიბრის შემდეგ ხმალებილა ვეფხეცოავის მძლავრი ყბებითა და ჩავშანკენეტელა კბილებით გამოტენილი პირით, ისიც სულ მალე გასაცოდავდა და შეწყვიტა კიდევ არსებობა, ჭიანჭველაჭამიას ზრდის მხარდამხარ არც იზოგავდა თავს, არ ჩამოვრჩე, ჩავშნის საკვენეტად მუდამ მზად ვიყო, თავის მხრივ, ჭიანჭველაჭამიაც არ გაიზრდებოდა

ამოდენა და არც ამოდენა ჯავშანს შემოიკრავდა, მისი ხორცის მოყვარულები რომ არ არსებულებოდნენ. ვთქვათ, ბუნებას მისი დაცვა უნდა და ამიტომ უსქელებდა და უმაგრებდა ჯავშანს. მაშინ მის მტერს რაღას უღობიერებდა ყბებსა და ხმალივით კბილებს? თითქოს ორივეს მფარველობდა. მაგრამ სინამდვილეში არცერთი არ ედარდებოდა, ორივეს ამასხარავებდნენ. თუკი თავიანთი შესაძლებლობების მწვერვალზე აიყვანა, მაშინ უმუხვდნენ. მაშინ დის ანაბარად მიატოვა ორივე, მაინც რას ფიქრობს ბუნება? არც არაფერს და ეტყობა, არც ადამიანმა უნდა აიტკივოს თავი მასზე ფიქრით, თუმცა გაკვირვებით კი უნდა გაუკვირდეს მისი გულგრილობა და თვითონ მარჯვნივ და მარცხნივ არიგოს გულის სითბო, როცა საპატიო სტუმრის სახით დააბიჯებს მშვენიერი მოდელეებით სავსე მუზეუმში. ბუნების შექმნილ მრავალფეროვან ფიგურებს შორის, რომელთაგან ზოგი სხვისი, ზოგი ბატონ პურტადოს ნახელავია.

მაჩვენეს კიდევ ეშვებიანი, ბანჯგვლიანი მამონტი, რომელიც დიდი ხანია აღარ არსებობს და დანაოკებულ სქელ ტყავში გახვეული მარტორქა, რომელიც ჯერ კიდევ არსებობს, მაგრამ ნამდვილი კი არა გგონია. ხეების ტოტებიდან ვეებერთელა, კრიალა თვალებით ჩამომცქეროდნენ მაიმუნის მსგავსი არსებანი, ტანწვრილ ლამურა მაიმუნს, რომელიც სამუდამოდ ჩამებუქდა გულში, მშვენიერ თვალებს ვეღარ ვუქებ, პაწია მკლავებზე ისეთი ნაზი და ნატიფი ხელები ჰქონდა გამობმული, ის მკლავები კი თავის მხრივ, უძველეს ხმელეთის ცხოველთა ძვლებისგან იყო განვითარებული. მაჩვენეს ლეშური, მას თვალები ფიალებს მიუგავდა, წვრილ-წვრილი გრძელი თათები მკერდზე დაეკრიფა და სასაცილოდ გაეპარკვა ფეხის თითები. ბუნებას, ეტყობა, ეს პაწია სახეები ჩვენს გასაცივებლად შეექმნა, მაგრამ მე მათ დანახვაზე პირზე ღიმილიც კი არ მომსვლია, რადგან ყველა ამ სულიერს ეტყობოდა, საბოლოოდ გეზი ჩემსკენ რომ ჰქონდათ აღებული, თუნდაც ეს მიზანი შენიღბულად და გულისშემძვრელად სახუმარო სახით გამოვლენილიყო.

განა შემიძლია ყველა ის ცხოველი დავასახელო და ვაქო, რაც კი მუზეუმს ჰქონდა გამოფენილი. იქნებოდნენ ეს ფრინველები: ვითომ ბუდის ქსოვაში გართული თეთრი ყანჩები, პიოჩუში ბუკიოტები, წვრილფეხა ფლამინგოები, გრიფები და თუთიყუშები, თუ ნიანგები, სელაპები, ამფიები, სალამანდრები და მუქეჭიანი კუები, ერთი სიტყვით, ყველაფერი, რაც კი ამქვეყნად დანახავს და დაფრინავს! არასოდეს დამავიწყდება ერთი მელაკუდას ეშმაკური სახე და საერთოდ, ყველას — მელიას, ფოცხვერს, სამურავს, ხეზე ასულიაგუარსაც კი, მწვანე და ცბიერი თვალების ალმაცერ გამოხედვასა და მსუნაგ ხახაზე რომ ეტყობოდა, ბუნებას მისთვის სისხლისმსმელისა და ხორცის დამგლეჯის როლი დაეკისრებინა, იმასაც კი სიამოვნებით მოვეფერებოდი და აქა-იქ ასეც ვიქცეოდი, თუმცა ექსპონატების ხელის ხლება აკრძალული იყო. მაგრამ მე ვინ რას დამიშლიდა? ჩემს მხლებლებს პირიქით ესიამოვნათ, მე რომ ყალყზე შემდგარ დათვის ხელი ჩამოვართვი და იქვე ჩაცუცქულ შიმპანზეს გამხნეების ნიშნად მხარზე ხელი მოვუთათუნე.

— ადამიანი სადღაა? — ვიკითხე მე. — ბატონო პროფესორო, თქვენ ადამიანის ჩვენებასაც შემპირდით, ადამიანი სადღაა?

— სარდაფში, — მომიგო კუაუკმა. — აქ თუ უკვე იჯერეთ გული, მაშინ ქვევით ჩავუყვით.

— თქვენ ალბათ გინდოდათ გეთქვათ, ზევით ავუყვებო, — გავიხუმრე მე.

სარდაფი ხელოვნური შუქით ნათდებოდა. სადაც ჩვენ მივდიოდით, აქ მინებს უკან. კედლებში დაეტანებინათ პატარა თეატრო, ანუ სატურალური ზომის პლასტიური სცენები ადამიანის ადრეული ცხოვრებიდან. ჩვენც უოველი მათგანის წინ ვჩერდებოდით და მუზეუმის პატრონის მომენტარებს ვისმენდით, ზოგჯერ კი ჩემი დაფინებული თხოვნით უკვე ნანახ სცენას, თუნდაც მის წინ მანამდეც დიდხანს ვმდგარიყავით, ხელახლა ვუბრუნდებოდით, გულშემატკივარი მკითხველი ალბათ გაიხსენებს, ბავშვობაში რა ცნობისმოყვარედ დავეძებდი წინაპართა სურათებში ჩემი გამორჩეული აღნაგობის საწყისებს, რა გულმოდგინედ ვცდილობდი მათში აღმომეჩინა ჩემი გარეგნობის ჩამოყალიბებელი პირველი მინიშნებები. ცხოვრებაში დროდადრო ისევ გიბრუნდება ხოლმე ფესვმომამგრებელი პირველსაწყისი და ის იყო მეგონა, კვლავ იმ ძველ საქმიანობას დავუბრუნდი-მეთქი, რომ ჩემმა ჩაძიებულმა თვალმა და აფართქალეზულმა გულმა ერთდროულად იგრძნეს ცრიატი შორეთიდან ჩემზე დამიზნული თვალი, ღმერთო მაღალო, ეს რა პაწია ბანჯგვლიანი არსებები მიჭუჭკულან კუთხეში და თითქოს თავიანთ წკლაპუნა და ღუღუნა წინარეენაზე ბჭობენ ჩვენზე კარგად აღჭურვილი, ჩვენზე ღონივრად შეიარაღებული არსებებით დასახლებულ მიწაზე თავი როგორ გავიტანოთ? თუმცა სავარაუდო კია მაშინ ჩემთვის უკვე ცნობილი აბიოგენეზი, იყო კი გამოყოფილი ადამიანი ცხოველთა სამყაროს? დიახ, დიახ-მეთქი, ვუბასუხებდი, მე თუ მკითხავდნენ, სწორედ ამას ადასტურებდა მიუსაფარ სამყაროში მოხვედრილი იმ ბანჯგვლიანი არსებების შიშნარევი სიუცხოვე და უმწეობა რომელთაც გარესამყაროსგან თავდასაცავად არც რქები გამოპყოლოდათ, არც ეშვები, არც ღონიერი რკინის ნისკარტი, და მიუხედავად ამისა, ჩემი ღრმა რწმენით, მათ უკვე იცოდნენ და ამაზე ბჭობდნენ კიდევ ჩაცუცქულები, რომ ისინი უფრო კეთილშობილი ხისგან იყვნენ გამოთლილნი, ვიდრე სხვა დანარჩენები.

მერე თვალწინ გადაგვეშალა მოზრდილი გამოქვაბული, აქ უკვე ნეანდერტალელებს გაეჩალებინათ ცეცხლი, გეთანხმებით, ესენი სქელკეფიანი, ჩასკვნილი ადამიანები იყვნენ, მაგრამ აბა ერთი მითხარით, რომელი მედიდურა ტყის მეფე შესძლებდა გამოქვაბულში დასახლებულიყო და ცეცხლი გაეჩალებინა, საამისოდ მარტო მეფური მიხრა-მოხრა არ კმაროდა, აქ კიდევ რალაციის მიმატება იყო საჭირო. ვანსაკუთრებით ტლანქი და მოკლეკეფიანი თავი ნეანდერტალელთა მეთაურს ჰქონდა, სახეგაბანჯგვლულ, კუზიანივით მრგვალ-ზურგიან კაცს, რომელსაც მუხლი გადაეყვლიფა, მკლავები ტანთან შედარებით ძალიან გრძელი ჰქონდა, ცალი ხელი თავის ნანადირევი ირმისთვის რქებში ჩაევლო და გამოქვაბულში შემოთრევას უპირებდა. ყველანი დაბალკისრიანები, გრძელმკლავებიანი და ტანმორჩილნი იყვნენ: ცეცხლთან მიუყუებული კაცებიც, ბიჭუნაც, რომელიც მარჩენელსა და ნანადირევის შემომტანს მოწიწებით შესცქეროდა, გამოქვაბულის სიღრმეში მიყუყული დედაკაციც. ბავშვს რომ ძუძუს აწოვებდა, ბავშვი კი, დახვთ, ზუსტად დღევანდელ ძუძუმწოვარა ჩვილს არ ჰგავდა? იგი მოზრდილებზე გაცილებით თანამედროვე და მაღალგანვითარებული ჩანდა, მაგრამ ეტყობოდა, ზრდასთან ერთად ისიც განიცდიდა უკუგანვითარებას და დანარჩენებს დაემსგავსებოდა.

ნეანდერტალელებს ვერ იქნა და ვერ შეველიე, მაგრამ მერე ასევე გა-

პიტა: ეს ერთი ახირებული კაცის ცქერამ. რომელიც მრავალი თანაწლებული წინ სალი კლდის გამოქვაბულში მარტოდმარტო დაყოფილებულიყო და კვამლებზე კამეჩების, ქურ უკვებისა და სხვა ნადიროს გვერდით მონადირეობა გამოსახულებებსაც დიდი გატაცებით ხატავდა. მისი თანამოძმენი აქვე მდებარე ალბათ მართლა ნადირობდნენ. ის კი მათ ფერად-ფერადი წვეწვებზე და მუშაობისას ეტყობა. პიტალო კედელს ეყრდნობოდა, რადგან სურათებს შორის ბევრგან მოჩანდა მისი გათხუპნილი მარცხენა ხელის ანაბეჭდი. დიდხანს ეუყურე მხატვარს, მაგრამ გავცდით თუ არა, გულმა ისევ ამ მუყაითი, ახირებული კაცისკენ გამიწია.

— აქ ერთი კიდევ გვყავს, ის ქვაზე კვეთს ყველაფერს, რაც კი შეუძლია. — მითხრა კუკუკმა და იმ წელწახრილი. ქვაზე ბეჭითად მკვეთელის შეხედვაზეც გული შემეკუმშა. მართლა მამაცი და შეუპოვარი კი იმას ეთქმოდა. მომდევნო სცენაში რომ წარმოედგინათ, მას ხელში შუბი ეჭირა, წინ ძაღლები გაეგდო და გამძვინვარებულ ტახზე შეუპოვრად მიიწევდა. ტახიც მასავით შეუპოვარი ჩანდა. თითქოს საბრძოლველადაც შემართულიყო. მაგრამ კამარაში შაინც მოჩილება ეტყობოდა. ორი ძაღლი — უცნაური, პროფესორ კუკუკის სიტყვით. დღეს უკვე გადაშენებული ჯიშის, ქაობის შპიცები, რომლებიც ხიმინჯებიან საცხოვრებელში მობინადრე ადამიანს მოშინაურებული ჰყავდა — ტახს თავის ეშვებით უკვე გაეფატრა და ბალახზე მიმოეფანტა. მაგრამ კიდევ ბევრი ჰყავდა მოსაგერიებელი. ძაღლების პატრონსაც, თავის მხრივ, შუბი მოედერებინა და რაკი ამ საჭმის ბოლო არაერთარ ექვს აღარ იწვევდა. გზა განვაგრძეთ და განწირული ტახი ბედის ანაბარა მივაგდეთ.

მერე გამოჩნდა მშვენიერი ზღვის პეიზაჟი. სადაც მეთევზეები თავიანთ უსისხლო, მაგრამ აზრიან ხელობას მისდევდნენ — სელის ბადეები თევზით ქკონდათ სავსე. იქვე, თვალწინ, აქამდე ნანახისაგან სრულიად განსხვავებული სურათი გადაიშალა. უფრო მნიშვნელოვანი, ვიდრე ნეანდერტალელთა, ტახზე მონადირის, ბადის მომკრეფი მეთევზეების ან თუნდაც მუყაითი მუშაკებისა იყო: აქ ქვის სვეტები აღმართათ, უამრავი, თავშიშველი ქვის სვეტი დარბაზის მსგავს არეს ქმნიდა, დარბაზს საბურავის მაგივრობას ზეცა უწევდა, ხოლო მის მიღმა გადაშლილ ველის კიდებზე მზე ამოდიოდა. დასალიერიდან მაღლა იწევდა წითელი, ცეცხლმოდებული მზე. უჭერო, სვეტებიან დარბაზში იდგა ბრგე მამაკაცი, ხელები ცისკენ აღებრო და ამომავალ მზეს ყვაელების თაიგულს უწვდიდა! ვინმეს თუ უხილავს თდესმე მსგავსი რამ? მამაკაცს არც მოხუცი ეთქმოდა, არც ყრმა, გაფურჩქვნის ხანა ედგა და მის საჭციელს განსაკუთრებულ სისათუთესა და სინაზეს სწორედ ეს ჯან-ლონე და მზნეობა ანიჭებდა. არც მას და არც მის თანამოძმეთ, რალაც პიროვნული ღირსებების გამო მისთვის რომ მიენდოთ ეს სამსახური, შენებისა და საბურავის დადგმის არაფერი გაეგებოდათ, მათ მხოლოდ ის შეეძლოთ, ქვები დაეწყოთ ერთმანეთზე, ამგვარად აღმართული სვეტებით წრე შემოეფარგლათ და ის მსახურება აღესრულებინათ, რასაც ის ბრგე მამაკაცი ასრულებდა. ამ უხეში სვეტებით თავს ვერ მოიწონებდი, მელიისა და მაჩვის სოროში, ან კობტად მოწნულ ჩიტის ბუდეში გაცილებით მეტი გამჭრიახობა და ოსტატობა იყო ჩაქსოვილი. ოღონდ მათ ერთადერთი და ისიც პრაქტიკული დანიშნულება გააჩნდათ — მხოლოდ თავის შესაფარებლად და გასამრავლებლად იყ-

გნენ გამიზნულნი. აი, სვეტებიან არეს კი სულ სხვა დანიშნულება მქონდა —
 თავშესაფარსა და გამრავლებას მისთან არაფერი ესაქმებოდა, ისინი მასზე
 დაბლა იდგნენ, იგი ჩოწყვეტილი იყო მახვილგონიერად და მათ მოთხოვნ-
 ლებებს. აღმაფრენა სწევოდა და ამგვარად, მუნებამს მარტო გარდა
 ლაყო ისეთი სულიერი, ვისაც აზრად მოსდიოდა ამოტყუების მოთხოვნის
 თაიგული მიეძღვნა!

გვიგონოთ

თავი სიცხიანივით მიხურდა ამდენი ნანახ-განცდილისაგან, მით უმეტეს
 რომ ყოველი შთაბეჭდილებისათვის ფართოდ მქონდა გულის კარი გაღებუ-
 ლი. ამ დროს გავიგონე პროფესორის ნათქვამი, რაც საჭირო იყო, ყველა-
 ფერი ვნახეთ, ახლა შეგვიძლია აღმართს შევუდგეთ და რუა ვუან დე კასტი-
 ლიუშისკენ გავსწიოთ, სადაც ჩემი ქალბატონები საუზმეზე გველოდებიანო.

საუზმე ლამის გადაგვავიწყდა ასეთი სანახაობის მხილველს-მეთქი, მი-
 ვუბე მე. თუმცა საუზმე ერთი წუთითაც არ დამვიწყებია, პირიქით, მუზეუ-
 მის დათვალიერება ჩემთვის დედა-შვილთან ხელახლა შეხვედრის სამზადისს
 უდრიდა, ზუსტად ისე, როგორც ვაგონ-რესტორანში კუკუკთან საუბარი გაბლ-
 დათ ამ დათვალიერების სამზადისი.

— ბატონო პროფესორო, — წამოვიწყე მე და შევეცადე მცირე დასკ-
 ვნითი სიტყვა წარმომეთქვა. — მართალია, ჩემს ცხოვრებაში ბევრი მუზეუ-
 მი არ დამითვალიერებია, მაგრამ თქვენი მუზეუმი რომ ერთ-ერთი ყველაზე
 აღმაფრთოვანებელია, ამას კითხვა აღარ უნდა. თქვენმა ქვეყანამ და ქალიქმა
 მადლობა უნდა გითხრან, ეს მუზეუმი რომ შექმენით, მე კი მადლობას მო-
 გახსენებთ, რომ შეწუხდით და მუზეუმი თქვენ თვითონ დამითვალიერებო-
 ნეთ, თქვენც გულითად მადლობას გწირავთ, ბატონო პურტადო. რა ზუსტად
 აღგიდგენიათ ვებერთელა საბრალო დინოზავრი და გემრიელი გიგანტური
 ქიანჭველაქამია! ახლა კი, რაც არ უნდა მიჭირდეს აქაურობასთან გამოთხო-
 ვება, არავითარი უფლება არა გვაქვს სენიორა კუკუკი და მადმუაზელ ზუზუ
 ვალოდინოთ, მარტო დედა-შვილის ფენომენი კმარა აღსაფრთოვანებლად.
 მართალია, და-ძმასთან შეხვედრაც ასევე მომხიბვლელია, მაგრამ რა მგზნება-
 რედაც არ უნდა ეღერდეს ჩემი სიტყვები, თამამად ვიტყვი, რომ დედა-შვილ-
 ზე მომხიბლავი შეწყვილებული ხატება ამ პლანეტაზე არ არსებობს.

უკრაინულიდან
არგენა რაულ ჩილაჩავაძე

შენ. უკრაინავ. უბედურო ჩვენო დედაო.
გუბიანები ყოვლის წინარე.
იღვრებს სიმი საზეიმოდ. გაუბედავად.
გულს გადმოლახავს ჰანგის მდინარე.

და იფარფატებს ჩემი ჰანგი, ფრთოსანთა სწორი,
გვერდით იმედი კისფერთვალება.
აედევნება, რომ იკითხოს სულდგმულთა შორის
უცნობი ბედი სად იმალება.

იქნებ შემოხვდეს ცისქვეშეთში ფრთოსან სიმღერებს
ჩემი სიმღერა მარტოეული.
გუგუნა გუნდი ლაევარდებში ყელს მოიღერებს,
რომ გადალახოს გზა შორეული.

გადაფრინდება ცხრა მთასა და ცხრა ზღვას გადაღმა.
გადაეკლება მინდორ-ველს თავზე.
შორ სივრცეებში ხეტიალით ნაგვემ-ნადაღმა
კინძლო იღბალი იპოვოს ასე.

თვითონაც კინძლთა მაშინ ხელი არ მოიტარო,
თქვა: ბედმა ერთხელ მეც მომხედაო.
შენ. უკრაინავ. საყვარულო და საფიცარო,
სვეუქუღმართო ჩვენო დედაო!

●
ო. ფანტაზიავ. ძალა შენი ზღაპრული არი,
აღმოაცენე ფუჭ სივრცეში სამყარო მკვრივი,
გრძნობით გამსკვალე უღარდელი ვარსკვლავის სხივი,
გამოაფხიზლე მარადიულ ძილიდან მკვდარი.

შენგნით ცოცხლობენ ზღვისშიერი ტალღები ცივი,
 შენგნით სიხარულს და გაზაფხულს ეღებათ ქარი,
 ო. ფანტაზიაჲ. გესალმებით ჩვენ ფეხზე მდგარი
 თავებს მალლა ვწევთ და ამქვეყნად არათუჩინებულნი
 გიგაღიქითვქა

ო. ფანტაზიაჲ. ფრთამსუბუქი ქალღმერთის დარო.
 აღმოგვიბრწყინე ოქროსფერი ოცნების წყარო,
 და ცისარტყელით შეაერთე მიწასთან იგი.

შენ შეცნობილთან შეაერთე შეუცნობელი,
 რომ არ გვხიბლავდე, არ გვიხმობდე სამანებს იქით,
 კუნაპეტ ლამედ იქცეოდა მართლაც სოფელი.

1890

და მაინც ფიქრი შენსკენ ილტვის მხოლოდ და მხოლოდ.
 ჩემო ვაებით დაღდასმულო, ბედკრულო მხარვე,
 გაგიხსენებ და ბნელდება არე,
 გულს დარდითა და მწუხარებით ეღება ბოლო.

ყველგან ცრემლსა და ძალადობას, ქვრეტდნენ თვალები.
 ოლონდ ამგვარი არ უნახავთ, შენთან რომ არი,
 კი იქნებოდნენ ახლაც მგლოვარი,
 მაგრამ სძულთ ცრემლი, უმწეობით ნაღვარღვალები.

ო. იმ ცრემლებში, რაც დაღვრილა უხსოვარ დროდან,
 ჩაიხრჩობოდა უსათუოდ ქვეყანა მთელი;
 აწ ნულარა ვართ ცრემლების მღვრელი.
 იქ ცრემლი რაა, სადაც სისხლიც კოტაა, კოტა!

1895

დავიწყებული ლანდი

პრისხანე დანტე, განდევნილი ფლორენციელი,
 წამომართულა ბნელში შუა საუკუნეთა,
 როგორიც დროა, ისეთია მისი სიმღერაც,
 მან კპოვა იგი ბინდმორეულ მისტიურ ტყეში,
 მოჩვენებათა გასაოცარ ქაოსებს შორის,
 ვინ გაბედავდა მის კვალდაკვალ მართო ხეტიალს
 იმ მუხნარებში, წამახული ეკლების გვერდით
 ფერადოვანი ყვავილებიც რომ არ ხარობდნენ?

ის ყვავილები შემოქმედის ნატიფი ხელით
 თვითონ მგოსანმა შეაგროვა, გვირგვინად დაწნა,
 სტიქსის იდუმალ ნაკადებში მიმოაცურა.
 მერე ასხურა უწმინდესი ციური ნამი
 და მიიტანა ნაადრევად გათხრილ საფლავზე
 ნეტარსაბოვან ბეატრიჩე პორტინარისა,
 რომელიც ერთხელ შეეგება ხაზი ღიმილით.
 ხოლო მეორედ განერიდა შეუხედავად.
 ხოლო მესამედ ბეატრიჩეს უმზერდა თვითონ,
 როცა კუბოში იწვა იგი გაუნძრეველად.
 ის ქალი თითქოს მისთვის იყო ციმციმა მნათი,
 შუქის, ხალისის და სიცოცხლის მომნიჭებელი,
 რომელმაც თავად არ უწყოდა, ვის უნათებდა,
 და თუმც ერთბაშად ჩაესვენა მზე სხივოსანი,
 არ დაეიწყნია დანტეს იგი პირქუშ ბნელეთში
 და არც ლულუნა შუაცეცხლთან მარტო მჯდომარეს.
 დედამიწაზე, სამოთხეში და ჯოჯოხეთში
 მას საკუთარი ბეატრიჩე არ დაეიწყნია.
 დანტეს სიმღერის დედოფალი ისაა მხოლოდ
 რადგან იმ ქვეყნად, სულიერად სადაც ცხოვრობდა,
 მან ვერ იპოვა ღირსეული თანამეცხედრე,
 უკვდავი წყვილი დანტესი და ბეატრიჩესი.
 ყოვლისმმუსვრელმა სიკვდილმაც რომ ველარ გააყარა,
 შენ, ქიმერულო ფანტაზიავ, რისთვის მიჩვენებ
 სულ სხვა ვილაცას, უღიმღამოს და მწირსაბოვანს,
 რომ აღმართულა იმ ორს შორის მთრთოლვარე ლანდად.
 დაღლილი კაცის სიზმარივით გაურჩეველი?
 მას არ ამშვენებს არც გვირგვინი, არც შარაყანდი,
 საიესაც მიწყვი საბურველი გადააქუნია
 სქელი ჯანღვიით, ის უცნობი ვინაა, ნეტავ?
 მისთვის პოეტებს არ შეუსხამთ ქება-დიდება,
 არცერთ ხელოვანს მისი სახე არ დაუხატავს;
 იქ, სადაც ფსკერზე ისტორიის მშფოთვარე ზღვისა
 ძევს მოგონება მასზე, მაინც ვინ არის იგი?
 დანტეს ცოლია, ქვეყანაზე სხვა რამ სახელი
 არ დარჩენია იმ საცოდავს, გაჩენის დღიდან
 თითქოს სახელი საკუთარი არც კი რქმეოდეს,
 ის არასოდეს არ ყოფილა შექურვარსკვლავი,
 ერთგულ ჩრდილივით მიჰყვებოდა ევალდაკვალ იმას,
 ვინც „უბედური იტალიის“ მეგზური იყო,
 დანტესთან ერთად მან გაიყო ლტოლვილის ლუკმა,
 შერისხულ ყარიბს უცხო ქონში მან გაუჩალა
 ლულუნა ცეცხლი, არაერთგზის დანტეს მარჯვენა,
 როცა საწუთროს ხვეულებში შვებას ეძებდა,
 ყოფილა ალბათ მის უმწუო მხარს დანდობილი:

ძვირფასი იყო მეუღლისთვის მგოსნის დიდება,
 მაგრამ არასდროს გაუწვდია ხელი მორჩილად
 რათა თავისკენ მოედროს თუნდ ერთი სწივი,
 მგოსნის თვალეში როცა ბნელმა დაისადგურა
 მან, ღვთისმოსიშმა, დაუხუჭა ქუთუთოვანი
 ერთგული ჩრდილი! მაგრამ ყოფა სადაა მისი,
 სადაა ბედი საკუთარი, ხალისი, კმუნვა?
 დუმს ისტორია, მაგრამ ფიქრში მე ვხედავ ცხადად
 მწუხარების და სიმარტოვის უანგარიშო
 დღეებს, მღელვარე მოლოდინში გატარებულებს,
 ვხედავ ღამეებს, განგამივიტ ბნელს და უძილოს,
 გასაჭირივით უსასრულოს მე ვხედავ ცრემლებს...
 ო, იმ ცრემლებზე — მარგალიტის ცვარ-ნამზე გავლით,
 იაილა სწორედ ბეატრიჩემ დიდების მხარე!

25/X 1898

უკრაული მელიოდიაგი

I

როს ისრაელი მტერმა მოსრა და დააქცია,
 ყველა ტყვექმნილი ბაბილონმა მონად აქცია.

დამარცხებულნი, რაკი ველარ ეწიენ მიზანს,
 სრა-სასახლეებს უშენებდნენ დამპყრობელს თვისას.

ხელეებმა, როსმე რომ დაიცვენ ტაძრის ლოდები,
 იტვირთეს სხვათა სამუშაო თავგამოდებით.

ძალამ, რომელსაც ბრძოლის ველზე გაუჩნდა ბზარი,
 ჩაყარა ფუძე, ააშენა კედლები მყარი.

გამოიყენეს სამუშაოდ უროც, ზონარიც,
 კავიც, ნაჯახიც, ზღუდე ჰკიდეს გაუგონარი.

დასაქმდა ყველა, ვისაც მქონდა ცული თუ ბარი, —
 მხოლოდ მგოსანმა ჩამოჰკიდა ძეწნაზე ქარი.

II

იერემიავ, ავო მისანო, ძალით შებმულო რკინის უღელში!
 ალბათ უფალმა გამოგაჩინა, ჩაგიდგა მტკიცე კრისტალის გული.
 როცა განჭვრიტე, მტრის ციხეებში ხალხს ჩააღპობდა ნება უხეში.
 ვით არ გავისკდა ბოღმისგან გული, გასიიბოლო სასტიკი წყლულით?

როგორ უცადო დელგმას, რომელიც შინთვის წინასწარ იყო ცნობილი?
 ლეთის წილხვედრ ქალაქს მოაწყდა გუნდად ისრები ზუსტად დანამიჩნები.
 მაგრამ შენ ალბათ საფათერაქოდ გული ჯადოთი გქონდა წრთობილი
 რადგან საოცარ ხოცვა-გლეჯებაში ზედ მივლევწა მტერთა ისრები.

ომის ქარიშხლით იავარყოფილ ქალაქს შემორჩი ლანდივით მარტო.
 შენი მხურვალე ცრემლის ღვარებმა ცვილივით ღვეთეს ცივი ლოდები
 და მგლოვიარე ნანგრევთა შორის ისე სტიროდი ამომწყდარ გვარ-ტომს.
 რომ უშორესი შთამომავლობაც არის შეჭრული შენი გოდებით.

ივრებიავ, მარადო, დღემდე ვერაფრით ვერ გამიგია:
 ვით არ გაგისკდა ბოლმისგან გული, გასიებული სასტიკი წყლულით?
 აქი სალ ელდესაც აბობს შუაზე მდულარე წყაროს მძლავრი სტიქია,
 მაშ, უცილობლად გქონია მკვრადში კრისტალის მტკიცე, ეტეხი გული!

2/XII. 1899.

ვინ იცის, იქნებ სახარების სხვა სასწაულიც
 ნამდვილად ახდეს? მოგვევლინო მაგდალენებად,
 უკანასკნელი სამსახური რომ გაგიწიო,
 და სწორედ მაშინ, მწუხარებით სასოშიხდილი
 და ცხარე ცრემლით მოტირალი, რომ სამუდამოდ
 მიიქეც შიღმეთს, დაგინახავ ანაზღეულად
 მკვდრეთით აღმდგარს და გაბრწყინებულს სახელ-დიდებით
 ახალ ცხოვრების და ახალი იმედებისა.
 და მე შლეგივით დავეცემი მაშინ მუხლებზე
 და შენსკენ ხელებგამოწვდილი ამოვიძახებ
 მთელი ძალ-ღონით სახელს შენსას... შენ კი რას იზამ?
 რას იტყვი მაშინ? იქნებ შენაც დაუყონებლივ
 გამგზავნო, რათა მივახარო ესე ამბავი
 შენს გულმავიწვ და იღუმალად შთენილ მეგობრებს,
 რომლებმაც უკვე სამჯერ ურცხვად გაქციეს ზურგი?
 და სანამ ვირბენ რეტდასხმული ბედნიერებით,
 შენ სხვა დიდების ქვეყანაში წახვალ საუფლოდ,
 შენ ააშენებ ცისქვეშეთში ახალ სამოთხეს,
 შენთვის და მათთვის, ვისაც შერაცხ იქ ყოფნის ღირსად,
 ნეტავ, ადგილი თუ ექნება იქ მაგდალენელს?
 ეს სულ ერთია, სასწაული მოხდეს ოღონდაც!

18. XI. 1900

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ეხედავდი ცხადად წელში როგორ იზნიქებოდი.
დამძიმებულნი, დათრგუნვილი საკუთარ ჭვარით,
მეუბნებოდი: „დავიღალე... ჰო, მართლა-მეთქი...“
მე მეტისმეტად დავიღალე... ვიბრძოლო? რისთვის? მართლსაყული ვარ... უკვე ქანცი გამომელია...“
ლაპარაკობდი ისე მშვიდად, ისე უბრალოდ
და ხმაში რაღაც ცრემლის მსგავსი გიცახცახებდა,
მაგრამ თვალები კვლავ ბრწყინავდნენ მშრალი ნათელით,
როგორც ყოველთვის... მე შენს გვერდით ვიდექი უხმოდ
და შენთვის ხელის მოკიდება ვეღარ გავბედე.
წამითაც ვეღარ გეამბობრე ნაღვლიან შუბლზე
და ვეღარც ფეხზე დაგაყენე... მე ვუყურობდი,
საკუთარ ჭვარქვეშ წელში როგორ იზნიქებოდი...
...და მერეც დიდხანს ვერ მოგწყვიტე ვერაფრით თვალი,
როცა ნამდვილად საუკუნოდ დაეშორიშორდით,
მაშინ, როდესაც, მეგობარო, შენი სახება
ლამეუძილარს აჩრდილივით მეცხადებოდა,
ხმობდი ცახცახით: „დავიღალე, ჰო, მართლა-მეთქი...“
და მე ვიღებდი უნებურად ქათქათა ქალაღდს,
მეწადა ერთად შემეგროვა შენი ცრემლები,
ხმაში რომ ჩუმად, უხილავად გიცახცახებდა.
გარდასულ დროში სწორედ ასე, — ჰყვება ლეგენდა, —
უდილობდა წმინდა ვერონიკა თავის თავსაფრით
რომ შეეკრიბა ერთად ქრისტეს ცრემლი და ოფლი,
მაგრამ მანდილზე ოფლისა და ცრემლების ნაცვლად
დარჩა სახება თურმე ეკლის გვირგვინოსანი,
მისი, ვინც ჭვარქვეშ გაიშოტა ცნობამიხდილი,
ო, მეგობარო, მე ყოველთვის, როცა ვუდილობდი,
ნათელ ქალაღდზე შემეკრიბა შენი ცრემლები,
ეხედავდი ცხადად იმ სასწაულს ვერონიკასი...

18/XI 1900

შენ არ ისურვე ჩემი წაყვანა, საწუთროს კარის დარაჯი მყავი,
მე შენ ანდერძად დამიგდე თხოვნა, რათა შეემკო სამარე შენი
თეთრ მარმარილოს, მწვანე ფათალოს და შემოდგომის სისხლიან ყვავილს,
მე შენ ანდერძად დამიგდე თხოვნა, მეცვას ძაძები იმგვარი თმენით,
ვით ლეგენდებში აცვიათ მუდამ მეფის ასულებს სამოსი შავი.

დიდხანს მომიწევს ლოდინი, კარგო, ის მარმარილო ჯერ არ გათლილა,
არ აღმართულა ძელი ხსოვნისა, რომ მოეხვიოს ფათალო ქუში,

არ ნუსხავს ვარდი შემოდგომური ჯერ გაზაფხულის ცას და ათინათს,
 ჭკა, სიბნელე და სისხლია მხოლოდ ჯერაც ვაებით გასენილ გულში,
 ხალხს არ ვეჩვენე მეფის ასულად, მათ ძაძამ ცრემლი არ დაადინა.

ოჰ, როგორ ხშირად მომეძალე და მეუფლება სიზმრები ავი,
 თითქოს ხალისით ვუშვერდე კისერს წარსაკვეთელად ჯალათს ამაღრმეშენულში
 მაგრამ ეს მხოლოდ სიზმარში ხდება. — მე იქ ვარ, სადაც დარაჯი შეყავი,
 მე დავკანკალებ შენს ნაანდერძებ მგლოვიარებას და სილამაზეს,
 თეთო მარმარილოს, მწვანე ფათალოს და შემოდგომის სისხლიან ყვავილს.

6. VI 1901

ბაგენი ხმობენ: „დაიღუპა ის საუკუნოდ!“
 გული კი ამბობს: „არა, არა, განვედ, უკუნო!“
 გესმის თუ არა, სიმი როგორ თრთის და მწუხარებს?
 ხმიანებს, თითქოს სულში ფეთქავს ცრემლი მდულარე,
 და ჩემთან ერთად იმეორებს მოზარდის დარად:
 „მე მუდამ აქ ვარ, შენთანა ვარ მარად და მარად!“

ასეა, როცა სიმღერებით ვიქარვებ დარდებს,
 ანდა მათეანი სამეგობროდ გაწვდილ ხელს მართმევს,
 ან ვიდაცასთან გულახდილი მაქვს მასლაათი
 ან როცა ბაგეთ დაუდგება კოცნის საათი,
 სიმის წყრიალი ექოდ დაქქრის კარიდან კარად:
 „მე მუდამ აქ ვარ, შენთანა ვარ მარად და მარად!“

როცა ოცნების უფსკრულებში მგონია თავი,
 სად მიმოდინან აჩრდილები თეთრი და შავი,
 ზოგიც ნაცნობი, ზოგიც უცხო და შორეული,
 სულს ეუფლება მომნუსხველი მზერა გრძნეულის,
 შენი ხმა მღერის, თითქოს ტოკავს მწუხარე ლარად:
 „მე მუდამ აქ ვარ, შენთანა ვარ მარად და მარად!“

როცა ნელი-ნელ ეკიდება რული წამწამებს,
 დავბუჭავ თვალებს, ოცნებებით ნაგვემ-ნაწამებს,
 იმ ძილქუშიან, ტვირთმძიმე და უემურ სიზმარეთს
 სათნო აჩრდილის ხმა აღვიძებს ყოველ ცისმარე,
 ზრიალებს იგი მწუხარე და უცნაურ ზარად:
 „მე მუდამ აქ ვარ, შენთანა ვარ მარად და მარად!“

ყოველთვის, როცა ყურს მოსწევდება შორი ზრიალი,
 გულში ყვავილთა თრთოლვამ და რია-რიალი,
 იმა ყვავილთა, რომ ვერ შესძელ დაკრეფა მათი,
 და არც საფლაკში ჩატანების ყოფილხარ მწადი.

თრთიან ყვავილნი, ხმას მიწყობენ უთვალავ ჯარად:
„შენ არ ხარ, მაგრამ მე შენთან ვარ მარად და მარად!“

7/VI. 1901

●
ჰოი, თითქოს არა მიშავს, მაგრამ ვწუხვარ მაინც,
მიმძიმს ყოფნა, გულს აწვება ვუიცა და ვაიც.

ჰოი, ვარამს გადავადგებ, სად ღრეა და ბარდი,
ვით ყაყაჩო თავთუხებში, ჰყვავის ჩემი დარდი.

მე კი დავკრეფ იმ ყაყაჩოს, დავწნავ წითელ გვირგვინს,
მერე წყალში გადავისვრი, რომ გაცურდეს იგი.

გასწი, გასწი, ჩემო ჯიღავ, ლურჯტალღება ზღვამდე,
იქნებ გრიგალს შეეწირო, წყლული დამიამდეს.

თუმც გრიგალი დაეჯახა, ვერ ჩამირა, ვერა,
ყაყაჩომ კი ლურჯი ტალღა წითლად გადატერა.

ძირმწარეა ზღვის წყალი და დასალევად ძნელი;
რატომ მე ვერ ჩამიძირავს ჩემი სადარდელი?

20/VIII. 1901

ბოდება იერემიასი

„ვითარ მრუმე იქმნას ოქროა,
შეიცვალოს ვერცხლი კეთილი...“

ჯერ კიდევ ედო ფერი ნეშოს, ერთად მოგროვილს...
„ვითარ მრუმე იქმნას ოქროა...“
როგორც ბრმა თვალი, ტბაა ნისლებშემოფლეთილი...
„შეიცვალოს ვერცხლი კეთილი...“
თითქოს შეტოკდნენ სულში გზები ოქრო-ბოკროი...
„ვითარ მრუმე იქმნას ოქროა...“
გულს ზარავს რაღაც და მე სასო მაქვს წარკვეთილი...
„შეიცვალოს ვერცხლი კეთილი...“

1902

●
 ყველგან. საითაც ვავიხედავ. მშრალი ჯანღია.
 ველიც და ჭალაც თხელ რიდეში ჯანღმა გახვია.
 თეთრ საბურველში გაეხვია ღელეც. კბოდენიც.
 ნისლს ნასამხრალზე უსასრულოდ ქარი მოდენის.

შუქი მაბრმავებს. მაგრამ სხივი მიდის დასავლით,
 ქარი ზუზუნებს, მაგრამ თალხი მაწევს ქვასავეით.
 როს მოგშორდები, სიყვარულიც ასეთი ხდება —
 მინათებს. მამღვრევს და არ მაძლევს სიცოცხლის ნებას.

15. VIII. 1904

●
 არ მიკიეინო დიდებაზე ოცნება წრფელი,
 არ დაგმო, ოქროს ნარ-ეკალი თუ მიხარია.
 ჩემში შენ თვითონ გააღვიძე ცბიერი გველი,
 ის ასისინდა... თუმც მეგონა, უკვე მკვდარია!

შენ არ მითხარი, რომ დავარდა ოქროს გვირგვინი
 ჩემი თავიდან, რაც მივყავი ხელი ფარულად
 წყნარ სამუშაოს? პოეზიამ გადაიგრგვინა,
 როგორც კი მივხვდი: ჩვენში სევდა შემოპარულა.

ეს შენ მითხარი. და სირცხვილმა შუბლი ამიწვა,
 თითქოს დამადე ცხელი შანთი დაუფარავად.
 შემკრთალი მზერა შეშფოთებით ეძებს წამიწამ
 იმ ოქროს ეკალს, რომ დამადგამს ისევ შარავანდს.

2. XI. 1904. ტფილისი.

გეორგ თრაქლი

ლექსები

გეორგიანულიდან
თარგმნა დამირ ბარბაქაძემ

გზად

მათ. მიმწუხრის ეამს, საცხედრეში მიიტანეს უცნობი მკვდარი,
კუბრის სუნი; წითელ ჭადართა ნელი შრიალი;
ქვის ბნელი ფრენა; საგუშაგო ჩაიბარეს ჯარისკაცებმა.
მზე მიეფარა შავ თეთრეულს: გარდასული ეს საღამო ჩვენთანაა

ისევ და ისევ

გვერდით ოთახში და შუბერტის სონატას უკრავს.
ღიმილი მისი ერთობ სათუთად იძირება ძველისძველ ჭაში,
რომელიც მიმწუხრს ეგებება ლურჯი ხმაურით. მოდგმა ჩვენი რარიგ ძველია!
ბაღში ჩურჩული გახიბნევა; გამოეთხოვა ამ ყომრალ ცას უკვე მავანი.
ხოლო კომოდზე სურნელებენ მწიფე ვაშლები. ბებია ოქროს კელაპტრებს
ანთებს.

რარიგ თბილია შემოდგომა! ხანმოყრილ პარკში, მალალ ხეებქვეშ,
ნაზია ჩვენი ნაბიჯების ხმა. მკაცრია ფრიად სუმბულისდარი პირისახე
საღამოსა.
ლურჯია წყართ შენს ფეხებთან; იღუმალეებით აღსავსეა შენთა ბაგეთა
აღისფერი უსაზღვროება.
მთვლემარე ფოთლებს რომ დაჩრდილავს, ჩამოშლილი მზესუმზირების
დაბინდულ ოქროს.
დაგმძიმებია ყაყაჩოსგან ქუთუთოები, და მისცემიან ჩემს სახეზე
სათუთ ოცნებას.
მოაწევს ზარის სათნო ხმა და მკერდი თრთოლვით განიმსკვალება. ეამს
მიმწუხრისას
ჩემში ლურჯ ღრუბლად ჩამოეშვა შენი ნატება.

ხმა გიტარისა, შორეული დუქნიდან რომ მომეყურება;
ველური ანწლის ბუჩქები და დღე ნოემბრის, დიდი ხნის წინ გადაგებული;
ჩემთვის ნაცნობი ნაბიჯები მწუხრის კიბეზე; მზერა ამ რუხი დარაბების;
ღია სარკმელი. რომელსაც ტყბილი იმედები ვერარა გზით ვერ შესწვდებიან —
ო, ღმერთო ჩემო, ეს ყოველი არის ისე გამოუთქმელი, რომ მუხლს
ვიყრი გაოცნებისგან

ჰელიანი

სულის ეული დრო რომ დგება,
 მშვენიერია მზეზე გასვლა
 და ზაფხულის ყვითელ კედელთა გაყოლებით გასეირნება
 სათუთად ისმის ბალახებში ნაბიჯების ხმა; პანის ვაფიშვილს
 სამარადისო ძილით სძინავს ამ ნაცრისფერ მარმარილოში.

მწუხრის ტერასზე თაფლისფერი ღვინით ვთვრებოდით.
 ფოთლებიდან ატამი წითლად შემოგვღვიოდა;
 ნელი სონატა, სიცილი ლალი.

საამოა ლამის სიჩუმე.
 ხოლო ბნელ ველზე
 დათქმული გვაქვს პაემანი მწყემსებთან და თეთრ ვარსკვლავებთან.

როცა მოაწევს შემოდგომა,
 კორომი ჩვენს წინ ჰთელი თავისი სინათლით და ბრწყინვალეობით აიმართება.
 წითელ კედელთა გაყოლებით ვეხეტებით მშვიდობიანნი
 და მწყურვალ მზერას გავადევნებთ ფრინველთა ფრენას.
 მიმწუხრზე თეთრი წყლით ივსება ფერფლის ურნები.

ო, რარიგად მკაცრია და სერიოზული ძვირფას მკვდართა სახე-იერი!
 მხოლოდ მართალი მზერის ძალით აღივსებიან სიხარულით მათი სულელები.

უძლეველია მდუმარება განძრცვილი ბალის,
 სადაც ნორჩ მორჩილს შუბლი მოურთავს ყავისფერი ფოთლის გვირგვინით.
 დაეწაფება მისი სუნთქვა ყინულის ოქროს.

ხელები ლურჯი წყლის სიძველეს შეერევიან
 ან დაიკოთა ლოყებს ალერსით დაიცავენ ცივი ლამისგან.

ჰარმონია და სიფაქიზე აღავსებს ნაბიჯს სიკეთით სავსე ოთახებთან,
 სადაც ნეკერჩხლის შრიალია და სიმარტოვე
 და, შესაძლოა, ჯერაც ისმის გალობა შაშვის.

მშვენიერი და დიადია სიბნელეში ადამიანი,
 გაკვირვებული რომ მოდის და შეერხება ნაკვთი ყოველი,
 ხოლო აღისფერ ბუდეებში უხმაუროდ მოძრაობენ მისი თვალები.

მწუხრის ლოცვის ქამს ვილაც ნოემბრის შავ ნგრევაში დაეტანება,
 ჩაიკარგება კეთრით სნეულ კედლებსა და ძველ ტოტებს შორის,
 სადაც მოწესეს გაუვლია,
 დანთქმულს თავისი შეშლილობის სიმთა მიერ გამოცემულ მსუბუქ ჰანგებში.

ჰოი, რარიგად ეულია აღსასრული მწუხრის ქარისა!
 მომაკვდავი თავს ჩაჰკიდებს ზეთისხილის ხეთა წყვდიადში.

მემაზრზენია გადაგება ადამის მოდგმის.
 ძაშინ აღავსებს თვალხილულის ნათლიერ მზერას
 იქრო მისივე ვარსკვლავებისა.

ზარის მიმჭრალი ხმოვანება საღამო ეამს შეერევა და
 ჩაიქცევინ მოედანზე შავი კედლები.
 გარდაცვლილი ჯარისკაცი მოითხოვს ლოცვას.

ვაეიშვილი ვაფითრებულ ანგელოზად შეაბიჯებს
 მამა-პაპის ცარიელ საბლში.

ჯერ კიდევ როდის შორს, თეთრთმიან მოხუცებთან წავიდნენ დები.
 ხოლო მძინარემ აქ, სახლის წინ, ნახა ისინი:
 დაბრუნებულან გლოვით ლოცვის შორი გზებიდან.

ო, დების მყრალ და სიბინძურედ შესქელებულ, მატლიან თმაში
 დაძირულან ვერცხლოვანი მისი ფეხები;
 გარდაცვლილები გამოდიან ცარიელი სენაკებიდან.

ქოი, შუადღის ცეცხლოვანი წვიმების ეამს თქმულო ფსალმუნო,
 მოახლეები სათნო თვალებს ჭინჭრით როცა უსწორდებოდნენ;
 ანწლის ბავშვური ნაყოფები
 ცარიელი სამარისკენ განცვიფრებით დადრევენ თავებს.

ნაზად გორავენ გაყვითლებული მთვარეები
 ყრმის მდულარე თეთრეულის თავს,
 ვიდრე ბავშვს ზამთრის მდუმარება თან წაიყვანდეს.

ღიადი ბედი წარუძღვება მას, ქედრონისკენ დასწრაფებულს,
 იქ, სად კედარი, უწყინარი კმნილება, ხარობს
 მამის ლურჯ წარბქვეშ.
 ღამეეამს ფარას საძოვრისკენ მიდევნის მწყემსი.
 ადამიანს რომ ტყეში რკინის ანგელოზი უახლოვდება,
 ხოლო სხეული წმინდანისა გახურებულ ცხაურზე დნება, —
 იქნებ ეს მხოლოდ ყვირილია კაცისა ძილში?

თიზის ქობმახთა გარეშემო აღისფერი ისხმება ღვინო,
 გაყვითლებული ქვავის ძნები იმღერენ და
 ზუზუნებენ ფუტკრები და გადაიფრენს მდუმარედ წერო.
 ხდება: ხვდებიან საღამო ხანს, ქვის ბილიკზე, მკვდრეთით
 აღმდგარ მიცვალებულებს.

შავ წყლებში სკვრეტენ კეთროვანნი თავიანთ სახეს,
 და ვარდისფერი ქედების მხრით მონაბერ, მხსნელ ქარს
 მოთქმა-ვედრებით აგებებენ გასვრილ ტანსაცმელს.

გაფაციცებით მოივლიან ღამის ჩიხებს, ყმაწვილქალები,
ისინი ძვირფას წყემსს ეძიებენ.

შაბათდღეობით ქოხებიდან არე-მიდამოს პაეროვანი სიმღერები მოეფინება.

ერყუნული

ყრმასაც სიმღერით მოიგონებდეთ.

სიგიყეს მისას, თეთრ წარბს მისას, აღსასრულს მისას.

ხრწნამორევილმა თვალი ლურჯად რომ გაახილა.

ჰოი, რარიგად მწუხარეა ეს პაემანი!

შავ ოთახებში — კვლავ სიგიყის საფეხურები,

ძველგარდასულთა აჩრდილები — გაღებულ კარში.

ხოლო სული პელიანისა ათვალეერებს საკუთარ თავს ამ ვარდისფერ

სარკეში და

თოვლი და კეთრი ედინება მისი სახიდან.

ცარგვალზე ჩაქრნენ ვარსკვლავები

და სინათლის თეთრი ხატები.

საფლავის ძვლები ამოარღვევენ საფარველს და

ბორცვზე დუმან ჩაშლილი ჯვრები.

საკმეველის სურნელს მიმოაბნევენ აღისფერი ქარი ღამისა.

ჰოი, თვალებო, დამსხვრეულებო და შავ ხანებში დაძირულებო!

შვილიშვილის გონებას რომ მკრთალი ბინდი გარემოიცავს,

ის მოსასვლელი, უბნელესი აღსასრულის შესახებ ფიქრობს;

მის თავს ზემოთ, წყნარი ღმერთი ქვე დაზიდავს ლურჯ ქუთუთოებს.

რომანი

ინგლისურიდან თარგმნა ზაზა ჭილაძემ

ბავშვობაშიც და მერცხე, უფრო მოგვიანებით, შაბათობით, ნაშუადღევს, ისა და კიდევ ოთხი-ხუთი იმისი ტოლი ბიჭი, სანადიროდ და სათევზაოდ დადიოდნენ ხოლმე. გოგოებს მხოლოდ კვირაობით, ეკლესიაში თუ ხედავდა. ისინი წარმოდგენაშიც მუდამ კვირა დღესა და ეკლესიას უკავშირდებოდნენ. ამიტომაც ვერ ამჩნევდა, რომ შეემჩნია, მაშინ თავადვე უნდა ეთქვა უარი რელიგიის სიძულვილზე. თუმცა გოგოებზე მაინც ლაპარაკობდა ხოლმე ბიჭებთან. ზოგმა ბიჭმა, თუნდაც იმან, იმ საღამოს ზანგი გოგო რომ მოიყვანა, სხვებზე მეტი იცოდა. „ყველას უნდაო“, ეუბნებოდა სწორედ ის ბიჭი დახარჩენებს. „ოღონდ, ზოგჯერ არ შეუძლიათო“. დანარჩენებს ამდენი არ გაეგებოდათ. არამცთუ არ იცოდნენ, ზოგჯერ რომ არ შეეძლოთ, ვერც ის წარმოედგინათ, ყველას თუ უნდოდა. თვითონ სულ სხვაგვარად ფიქრობდნენ. მაგრამ რომ გამოტეხილიყვნენ, არ ვიცოდით, ხანდახან თუ არ შეეძლოთ. მაშინ, ბუნებრივია, ისიც უნდა ელიარებიანთ, დღემდე ვერც წარმოგვედგინა, ყველას თუ უნდოდაო. ამიტომაც სულგანაბულნი უსმენდნენ ბიჭის ნაამბობს. „თვეში ერთხელ რაღაცა ემართებათ ხოლმეო“, ყვებოდა ბიჭი. ყვებოდა და თან ნათლადაც აღუწერდათ, თვითონ როგორ წარმოედგინა მთელი ამ ამბის ფიზიკური მხარე. შეიძლება, მართლაც იცოდა, რასაც ამბობდა. ასეა თუ ისე. სურათს კი საკმაოდ მკაფიოდ და დამაჯერებლად ხატავდა. იმას რომ რაღაც, თავისთავისაც ბუნდოვან, თავისთავისაც ბოლომდე გაუგებარ სულიერ განცდებზე ელაპარაკა. არავინ მოუსმენდა ხელშესახებ, ნამდვილ, ყნოსვისა და თვალის გამალიზიანებულ სურათს ხატავდა და სწორედ ამან შესძრა კიდევ მსმენელები: დროებითმა და დამამცირებელმა უსუსურობამ იმისა, რაც აუხდენელ სურვილებს აღიზიანებდა; იმ გლუვი, საოცნებო სამყოფელის წარმოდგენამ, სადაც, ჟამიდან-ჟამ, მკაცრად განსაზღვრულ დროს, ჭუჭყის მსხვერპლად განწირული წადილა ბინადრობდა. აი, ასე ჰყვებოდა ბიჭი და ხუთი დანარჩენიც უხმოდ უსმენდა, ხანდახან თუ გადახედავდნენ ხოლმე ერთმანეთს კითხვითა და იღუმალებით აღსავსე მზერით. მომდევნო შაბათს ჯო სანადიროდ აღარ გაპყოლიათ. მაკიპერნს იმათთან ეგონა, რადგან თოფი არსად ჩანდა. ჯო კი მთელი დღე ბოსელში იმალებოდა. შებინდებამდე არ გამოსულა იქიდან. ერთი კვირის მერე უკვე მარტოდ მარტო წავიდა, უთენია, სანამ ბიჭები გამოუვლიდნენ. წავიდა, ოღონდ არ უნა-

დირია. სალამო ხანს, სახლიდან სამი მილის მოშორებით, ცხვარი მოკლა თოფით. ერთ მივარდნილ ხეობაში წააწყდა ფარას, ფეხაკრეფით მივარდა და ცხვარს ესროლა. მერე ჩაიჩოქა და აცახცახებულმა, პირგამშრალმა, შეშინებულმა, მომაკვდავი პირუტყვის ჯერ ისევ თბილ სისხლში ჩაპყო ხელს, ასე დახარშა ყველაფერი და ცოტაოდენი შვებაც იგრძნო. თუმცა ბიჭის ნუგეშით დაივიწყებია უბრალოდ შეეგუა. დარწმუნდა, ამ ცოდნითაც, ამ ცოდნის გვერდითაც შეძლებდა ცხოვრებას. თითქოს ზედმეტი ფიქრისა და ტვინის ქყლეტის გარეშე, სასოწარკვეთილი სიმშვიდით გამოუტყდა თავს კეთილი, ასე იყოს. ოღონდ ჩემთვის არა. ჩემს ცხოვრებაში არა, არც ჩემს სიყვარულში ეს ყველაფერი სამიოთხი წლის წინ მოხდა და ნელ-ნელი გადავიწყდა კიდევ მომხდარი; როგორც საერთოდ გვაფიწყდება ხოლმე ნებისმიერი ამბავი. თუკი მისი სიმართლისა და სიცრუის ერთნაირად უარყოფელი გონების დაქინებას ვერ გაუძლებს, წინ ვერ აღუდგება და თუნდაც ერთხელ მაინც დამორჩილდება.

ოფიციალტს ორშაბათ სალამოს შეხვდა, იმ შაბათის მომდევნო ორშაბათს, როცა ამიოდ შეეცადა ვალის გასტუმრებას. მაშინ თოკი ჯერ არ ჰქონდა. ფანჯარაში გადაძვრა, ათი ფუტის სიმაღლიდან ჩაბტა და ქალაქამდე ხუთი მილი იარა ფენით. ერთხელაც არ დაფიქრებულა, როგორ დაბრუნდებოდა თავის ოთახში.

ქალაქში ჩავიდა და იმ ქუჩის კუთხეში გაჩერდა, სადაც ქალმა პაემანი დაუნიშნა. დროზე ადრე მოსულიყო და ისედაც მუდამ წყნარ ქუჩაზე მის გარდა არავინ ჩანდა. ფიქრობდა არ დამავიწყდეს. უნდა დავაცადო თვითონ მაჩვენებს რა უნდა გავაკეთო, როდის და როგორ. არ უნდა შემატყოს, არაფერი რომ არ გამეგება, იმისგან თუ ველი დახმარებას

საათზე მეტხანს იდგა იქ, ვიდრე ქალი გამოჩნდებოდა. მეტისმეტად გამოედო თავი. ქალი ფეხით მოდიოდა, მოუახლოვდა და წინ გაუჩერდა — პატარა, ტანმორჩილი, მომლოდინე, თავჩაქინდრული, სიბნელიდან გამოსული, „უკვე მოსულხართ“, თქვა ქალმა.

„ძალიან ვჩქარობდი. არ დაადგა საშველი იმათ დაძინებას. მეშინოდა, არ დამავიანდეს-მეთქი“

„დიდი ხანია მელოდებით? როდის მოხვედით?“

„არ ვიცი. თითქმის მთელი გზა მოვრბობდი. დაგვიანების მეშინოდა“.

„მორბობდი? სამი მილი სირბილით გამოიარეთ?“

„ხუთი. ხუთი მილია ქალაქამდე“.

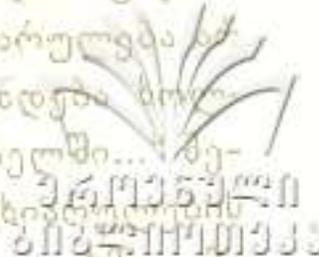
„ქარგი ამბავია.“ მერე გაჩუმდნენ, ორი ჩრდილი პირისპირ ასვეტილიყო. ერთი წლის მერე, ამ ღამეს რომ იხსენებდა, უეცრად მიხვდა ისე იდგა, თითქოს ელოდა, როდის გავარტყამდი „ხოთო“, თქვა ქალმა.

ჯო ცახცახმა აიტანა. ქალის სუნს გრძნობდა. — მოლოდინის სუნს: გარინდული, ბრძნული, ოდნავ მოღლილი მოლოდინისა. ფიქრობდა მიცდის როდის დავიწყებ, მე კი არ ვიცი როგორ დავიწყო საკუთარი ხმა თვითონვე მოეჩვენა ბრყვეულად: „უკვე გვიანია“.

„გვიანია?“

„ვიფიქრე, ალბათ გელოდებიან-მეთქი. უთქვენოდ არ წვეებიან...“

„მელოდებიან... მელოდებიან...“ ქალის ხმა თანდათანობით მიჩუმდა. ჩავდა. ისევ ისე, ორი ჩრდილივით იდგნენ, არც განძრეულა. ისე თქვა ქალმა: „მე შეიმთან და მაქსთან ერთად ვცხოვრობ. იცნობთ ალბათ რესტორნიდან. ორი-

ვე უნდა დაგმახსოვრებოდათ წესით, აი მაშინ, იმ ხუთი ცენტის დაბრუნებას რომ აპირებდით... მე რე სიცილი დაიწყო. თუმცა მის სიცილში მხიარულება არ იგრძნობოდა, საერთოდ არ იგრძნობოდა არაფერი. „რომ გამახსენდება მოსმე... რომ წარმოვიდგენ, როგორ შეხვიდოდით იმ ხუთცენტთან ხელში... მე რე გაჩუმდა. აღარ იცინოდა, ოღონდ არც ეს გაჩუმება ნიშნავდა მხიარულებას. ჯოს ისევ მისწვდა იმის ჩუმი, მოღლილი, გალახული ხმა. „მე დღეს რაღაც შემეშალა. რაღაც დამავიწყდა“. ეტყობა, ელოდა, მკითხავს. რა დამავიწყდაო. მაგრამ ჯოს არაფერი უკითხავს. უძრავად იდგა, უკვე თითქოს ქალის ხმაც აღარ ესმოდა, თითქოს სმენაში ველარ ატანდა. მოკლული ცხვარი აღარც ახსოვდა. ბიჭის ნაამბობსაც დიდი ხნის წინ შეგუებოდა. იმდენად დიდი ხნის წინ მოეპოებინა მოკლული ცხვრის ფასად ამ ნაამბობიდან გათავისუფლება. მოგონებაც კი მომკვდარიყო. ამიტომ ვერ მიხვდა თავიდანვე, რის თქმას ცდილობდა ქალი. ქუჩის კუთხეში იდგნენ, ქალაქის განაპირას. აქ ქუჩა პირდაპირ შარაგზას ერწყმოდა, რომელიც კობტა, მოვლილ, შემოღობილ მდებარეობდა და მე რე ტრიალ მინდვრებსა და ამგვარ ქალაქთა გარეუბნებისათვის ჩვეულებრივ პატარ-პატარა, უწესრიგოდ გაბნეულ სახლებს შორის მიემართებოდა. „მისმინეთ, მე დღეს შეუძლოდა ვარ“, თქვა ქალმა. ჯო ისევ ვერაფერს მიხვდა. იქნებ შინაგანად უკვე შხად იყო კიდევ რაღაც საბედისწერო უიღბლობისათვის, იქნებ უკვე ფიქრობდა: „ისე კარგად აეწყო ყველაფერი, არც შეიძლებოდა სინამდვილე გამომდგარიყო“; ფიქრზე უსწრაფესად გაუელვა თავში: წამიც და გაქრება. წამიც და აქ აღარ იქნება. მეც ისევ შინ აღმოვიჩნდები, ჩემს საწოლში, თითქოს არც გამომდგას იქიდან ფეხი ქალი კი თავისას აგრძელებდა: „ორშაბათ საღამოს-მეთქი, რომ გითხარით, არ მახსოვდა, ორშაბათს რა რიცხვი უწევდა. ეტყობა, მოულოდნელობამ თუ დამაბნია. მაშინ იქ, ქუჩაში, შაბათს. მოკლედ, დამავიწყდა, რა რიცხვი უწევდა. თქვენი წამოსვლის მერეღა გამახსენდა“.

ჯოსაც ქალივით მშვიდი ხმა ჰქონდა. „ძალიან ავადა ხართ? იქნებ წამალი გაქვთ შინ რამე, იქნებ დაგელიათ“.

„წამალი...“ ქალს ისევ ჩაუკვდა ხმა. მე რე — კარგი ამბავიაო — დაამატა. „უკვე გვიანია, თქვენ კი ოთხი მილი გაქვთ გასავლელი“, თქვა ბოლოს.

„აქი უკვე გამოვიარე. უკვე აქა ვარ.“ ჯო მშვიდად ლაპარაკობდა, წყნარად, ოღონდ ხმაში უიმედობა გამოჩნდებოდა. „მგონი, მართლა გვიანია“, თქვა ჯომ. მე რე, უეცრად. რაღაც შეიცვალა. ქალი ჯოს არ უცქერდა, მაგრამ მაინც იგრძნობოდა, იქამდე იგრძნობოდა, ვიდრე იმის მკაცრ ხმას გაიგონებდა: „მაინც რა ავადმყოფობაა ეგეთი?“

ქალმა მაშინვე არ უპასუხა. მე რე ჩემად, თავჩაქინდრულმა უთხრა: „შენ ჯერ შეყვარებული არ გყოლია. თავს მოვიჭრი, თუ ეგრე არ იყოს“. ჯოს ხმა არ ამოუღია. „ხომ სწორი ვარ?“ არც ახლა უპასუხა. ქალი შეირბა. პირველად შეეხო ჯოს. მიუახლოვდა და ორივე ხელი მსუბუქად წაავლო მკლავზე. ჯო ზემოდან დასცქეროდა და ქალის ჩაქინდრული, თითქოს დაბადებიდანვე კისერზე ასე, ოღნავ მრუდედ დასმული თავის მუქ სილუეტს ხედავდა. მე რე ქალმა ყველაფერი დაუფარავად უთხრა, გაჭირვებით, წვალებით, ალბათ იმ ერთადერთი სიტყვებით, რაც იცოდა. მაგრამ ყველაფერი ეს ჯოს უკვე მოსმენილი ჰქონდა, უკვე უკან დაბრუნებულიყო. მოკლულ ცხვარზე, გადახდილ საზღაურზე კიდევ უფრო უკან, იმ საღამოს გადამარგებულიყო, ბიჭებთან ერთად ნაკა-

ინახავდა საკუთარი ცოდვის იარაღს და დიდი მადლობაც ეთქვა, ეს რა კარგად მასწავლევ, სად და როგორ დავუმალო ძვირფას მამობილს დასამალიო, მაგრამ იცოდა, ქალს ისევ და ისევ დახმარების სურვილი გაუჩნდებოდა; ჯონ შეეცაბაზეც თვალს დახუჭავდა, ოღონდ კი თვითონ რამენაირად შეეწყობოდა ცოდვის დამალვა-დაფარვაში; ბოლოს და ბოლოს ისეთ ფაციფუცს ასტკბოდა, ვინც ჩურჩულსა და თვალის პაჭუნს დაიწყებდა, თავისდა უნებურად მკვრივად უჩნდებოდა რალაციის ეჭვი.

ასე ჩუმ-ჩუმად დაიწყო ქურდობა. ოფიციალტს ჯოსთან ფული არასოდეს უხსენებია, ქურდობისაკენ ალბათ არ უბიძგია. შეიძლება ჯოც ვერ ხვდებოდა, სიამოვნების საფასურს თუ იხდიდა, უბრალოდ, წლების მანძილზე ხელდავდა, როგორ მალავდა მისის მაკიპერნი ფულს ერთსა და იმავე ადგილას. მერე, ერთ მშვენიერ დღეს, თვითონაც გამოუჩნდა დასამალი. გამოუჩნდა და სადაც ყველაზე საიმედო სამალავი ეგულებოდა. იქ დამალა კიდევ. თანაც რამდენჯერაუც თოვის აღება ან ძველ ადგილას დაბრუნება დასჭირდებოდა, იმდენჯერ ხელში ჯერ ფულიანი თუნუქის ყუთი მოხვდებოდა ხოლმე.

პირველად ორმოცდაათი ცენტი აიღო. ცოტა ხანს იყოყმანა, ვერ გადაწყვიტა — ორმოცდაათი აეღო თუ ოცდახუთი. ბოლოს მაინც ორმოცდაათი ამჯობინა, სწორედ ამდენი სჭირდებოდა და იმიტომ. ამ ფულით ძველი, ბუზნაჯლოში კანფეტის ყუთი იყიდა ვიღაც კაცისაგან, ვისაც კანფეტი დუქანში, ლონის საზომზე მოეგო ათ ცენტად. კანფეტი ოფიციალტს მიართვა, ეს იყო პირველი საჩუქარი, ისეთი სახით მიართვა, თითქოს მანამდე არავის არასოდეს არაფერი მიეტანოს ქალისათვის. როცა თავისი დიდი ხელებით ქყეტელა, გაცვეთილი ყუთი გამოართვა. ქალსაც ცოტა უცნაური სახე ედო, საწოლზე იჯდა, თავის საძინებელ ოთახში, პატარა სახლში, სადაც მაქსთან და მეიმთან ერთად ცხოვრობდა. დაახლოებით ერთი კვირით ადრე კი, სალამოხანს, მაქსი შევიდა მასთან. ქალი იხდიდა, მაშინაც საწოლზე იჯდა და წინდებს იძრობდა. მაქსი ბიუროს მიეყრდნო, თან სიგარეტს ეწეოდა.

„შდიდარი ფეჭმერი“, თქვა მაქსმა. „ჯონ ჯეიკობ ასტორი ბოსლიდან“.

ქალმა რალაც აიფარა, საწოლიდან არ წამომდგარა, გაქვავებული, თავჩაქინდრული იჯდა. „აკი ფულს მიხდის“.

„რამდენს ვიხდის? ის ხუთცენტიანი ჯერ არ დაუხარჯავს?“ მაქსმა ქალს შეხედა. „მაშ მემფისიდან ტეტების საამებლად ჩამომიყვანიხარ. იქნებ საჭმელიც უფასოდ მივართვათ?“

„მე იმას სამუშაოდან თავისუფალ დროს ვხვდები“.

„კი ბატონო, განა გიშლი. უბრალოდ, საცქერლადაა საზიზღარი. ღლაპი, თავის დღეში ერთად დოლარიც არ უნახავს. არადა, ქალაქი სავსეა კარგი ბიჭებით. პატივისცემას არ მოგაკლებენ“.

„იქნება მომწონს. ეგ არ გიფიქრია?“

კაცმა ისევ შეხედა, თვალი შეავლო საწოლზე ჩამომჯდარი ქალის ჩაქინდრული, უძრავი თავის კორტოხს, კალთაში დაკრეფილ ხელებს. თვითონ ისევ ბიუროს მიყრდნობილი ეწეოდა. „მეიმ!“ დაიძაბა უცებ. „მეიმ! ერთი აქ მოდი“, — გაიმეორა ცოტა ხანში. სახლს თხელი კედლები ჰქონდა. ისმოდა, როგორ აუჩქარებლად დაუყვა ზონზროხა, ქერა ქალი დერეფანს. მერე ოთახში შემოვიდა. „ერთი ამას მოუსმინე“, უთხრა კაცმა. „გესმის, რას ამბობს? იქნება ყველაზე ძალიან ის მომწონსო. ღმერთმანი, რომეო და ჯულიეტაა!“

ქერა ქალმაც ოფიციანტის ჩამუჭებულ კორტოსს შეხედა. „მერე შენ რა გინდა?“ ჰკითხა კაცს.

„არაფერი. მშვენიერია. მაქს კონტრეი წარმოგიდგენთ მის ბობი ალენს, ყმაწვილკაცობის უანგარო მეგობარს!“

„გადი აქედან“, უთხრა ქერა ქალმა.

„კი ბატონო, მივდივარ. მე მხოლოდ ხუთი ცენტის ჩუქურთაა“. მაქსი ოთახიდან გავიდა. ოფიციანტი არ განძრეულა. ქერა ქალი ბიუროს მიუახლოვდა და ზედ დაეყრდნო, თან ოფიციანტის ჩაქინდრულ თავს უცქერდა.

„გიხდის მაინც რამეს?“ ჰკითხა ოფიციანტს.

ის არ განძრეულა. „კი, მიხდის“.

ქერა ქალი თვალს არ აცილებდა, მაქსივით ბიუროს მიყრდნობილი. „მემფისიდან ამოდენა გზა გამოიარო, ჩამოეთრე და არაფრის გულისათვის“.

ოფიციანტი არ განძრეულა. „მე მაქსს არაფერს ვუშავებ“.

ქერა ქალი იმის ჩაქინდრულ თავს შესცქეროდა. მერე შეტრიალდა, კარებისკენ გადადგა ნაბიჯი. „ეცადე, არც მერე დაუშავო“, უთხრა ოფიციანტს. „უსასრულო არაფერია. პატარა ქალაქებშიც დიდხანს არ ითმენენ ასეთ ამბავს. მე ვიცი, თვითონაც ასეთ ქალაქში დავიბადე“.

საწოლზე ჩამომჯდარ ოფიციანტს იაფფასიანი, ჭყეტელა ყუთი ორივე ხელით ეჭირა, ახლაც ზუსტად ისე იჯდა როგორც მაშინ, როცა ქერა ქალი ელაპარაკებოდა. თუმცა ახლა უკვე ჯო მიყრდნობოდა ბიუროს, ახლა ის შესცქეროდა საწოლზე ჩამომჯდარს. ქალს უცებ სიცილი აუვარდა. თავისი სახსრებზეშუპებული ხელებით მაგრად ჩაებლუჯა ჭრელჭრულა ყუთი და იცინოდა. ჯო იდგა და თვალს არ აშორებდა. არც მაშინ მოუშორებია, ქალი საწოლიდან რომ წამოდგა და თავჩაქინდრულმა გვერდზე ჩაუარა. მერე ოთახიდან გავიდა და — მაქსო — დაიძახა. ჯოს მაქსი მხოლოდ რესტორანში ჰყავდა ნანახი, ქუდიანი, ჭუჭყიანწინსაფრიანი. ახლა, ოთახში რომ შემოვიდა, სიგარეტსაც კი არ ეწეოდა. ჯოს ხელი გამოუწოდა. „როგორა ხარ, რომეო?“

ჯომ ხელი ჩამოართვა, თუმცა ჯერ ხეირიანად ვერც მიმხვდარიყო კაცის ვინაობას. „მე ჯო მაკიპერნი მქვია“, უთხრა მაქსს. ქერა ქალიც შემოსულიყო, რესტორნის გარეთ იმასაც პირველად ხედავდა. შემოსვლისთანავე მიაქცია ყურადღება და ახლაც თვალს ადევნებდა, ოღონდ არც ის გამოჰპარვია, როგორ გახსნა ოფიციანტმა კანფეტის ყუთი. მერე ყუთი შემოსულებს გაუწოდა.

„აი, ჯომ მომართვა“, თქვა მან.

ქერა ქალმა ყუთს დახედა, ერთბეღ კანფეტისათვის ხელი არ უხლია. „გმადლობთ“, — თქვა. კაცმაც შეხედა ყუთს, ოღონდ კანფეტი არც იმას აუღია. „კარგია, კარგი“, თქვა კაცმა. „ზოგჯერ საშობაო დღესასწაული დიდხანს გრძელდება ხოლმე. არა, რომეო?“ ჯო ოღნაგ მოშორდა ბიუროს. ადრე ამ სახლში არასოდეს ყოფილა. კაცს შემრიგებლური, ცოტა არ იყოს დაბნეული თვალებით უყურებდა, შეშფოთება არ ეტყობოდა. ყურადღებით აკვირდებოდა იმის იღუმალებით მოცულ, ბერულ სახეს. კრინტი არ დაუძრავს, მერე ოფიციანტმა დაარღვია სიჩუმე:

„თუ არ მოგწონთ, ნუ შეჭამთ“. ჯო მაქსს უცქერდა, იმის სახეს აკვირდებოდა, თან ოფიციანტის ხმა ესმოდა, გალახული ხმა: „არც თქვენ და საერთოდ არც არავის არაფერი უშავდება... მეც ხომ მაქვს თავისუფალი დრო...“ ჯო არც იმას უყურებდა და არც ქერა ქალს. მაქსს არ აშორებდა თვალს. შემრიგებლუ-

ქართული
საბავშვო ჟურნალი

რად, დაბნეული შესცქეროდა. ოღონდ შეუშფოთებლად, მერე ქერა ქალმაც ამოიღო ხმა; ყველანი ჯოზე კი ლაპარაკობდნენ, თანაც ჯოს თანდასწრებით მაგრამ ალბათ ისიც იცოდნენ, ჯოს მათი ენა რომ არ გაეგებოდა.

„წამო, გავიდეთ“, თქვა ქერა ქალმა.
„ღმერთო ჩემო, გავიდეთ, აბა რა?“ თქვა მაქსმა „ისე კი მინდოდა, მაგრამ“
ოსთვის ერთი ჭიქა შეშეთავაზებინა.

„რა იცი, რომ უნდა?“ თქვა ქერამ. მერე უკვე ჯოს მიმართა, ოღონდ მაინც ისევ თითქოს მაქსს ელაპარაკებოდა. „გინდათ დალევა?“
„იმდღევანდელივით ნუ დატანჯავ, უთხარი, ჩვენ გაატყებთ-თქო“.

„რა ვიცი“, თქვა ჯომ. „არასოდეს დამილევია“.
„ხედავ, მიჩვეული არ არის სხვის ხარჯზე ქეიფს“, თქვა მაქსმა. „ღმერთო, ნუ გამაგიყვებ“. რაც ოთახში შემოვიდა, ჯოსთვის ერთხელაც არ შეუხედავს. ისევ ერთმანეთში საუბრობდნენ, ჯოზე, ჯოს შესახებ, ჯოსთვის გაუგებარ ენაზე.

„წამო“, თქვა ქერა ქალმა. „წამო, გვეოფა“.
ოთახიდან გავიდნენ. ქერა ქალს ჯოსთვის საერთოდ არ შეუხედავს, არც კაცს შეუხედავს აშკარად. თუმცა მისი არც ერთი მოძრაობა არ გამოჰპარვია. ჯო და ოფიციალტი ოთახში მარტონი დარჩნენ, ჯო ისევ ბიუროსთან იდგა, თავჩაქინდრული ქალი შუა ოთახში გარინდულიყო, ხელში კანფეტის გახსნილი ყუთი ეჭირა. ვიწრო ოთახი იყო, ჩახუთული, სუნამოს სურნელგამჭდარი. ჯო ადრე არასოდეს არ ყოფილა აქ და არც სჯეროდა, როდისმე თუ ეღირსებოდა აქ მოსვლა. ფანჯრებზე ფარდები ეფარა, მავთულზე ერთადერთი ნათურა ენთო, აბაყურად სიმბურვალისგან გაყავისფრებული ქურნალის ფურცელი გამოეყუანებინათ. „კარგი“, თქვა ჯომ. „დაწყნარდი“. ქალი არც განძრეულა, არც პასუხი გაუცია. ჯო კი სიბნელეზე ფიქრობდა, ფანჯრებს იქით ჩამოწოლილ დასუსტებულ, სადაც ადრე მარტონი რჩებოდნენ ხოლმე. „წამო, წავიდეთ“, უთხრა ქალს.

„სად წავიდეთ?“ ჰკითხა ქალმა. ჯომ გაკვირვებულმა შეხედა. „სად წავიდეთ? რისთვის?“ ჯო ჯერ ვერაფერს ხვდებოდა. დაინახა, როგორ მივიდა ქალი ბიუროსთან და კანფეტის ყუთი ბიუროზე დადო. მერე გახდა დაიწყო, კი არ იხდიდა, თითქოს ტანზე იხევდა ტანსაცმელს და იატაკზე ისროდა.

„აქ? ამ ოთახში?“ ჰკითხა ჯომ. შიშველს პირველად ხედავდა ქალს, თუმცა, უკვე ერთი თვეა მისი საყვარელი იყო. აქამდე ისიც კი არ იცოდა, რისი ნახვა ელოდებოდა.

იმ ღამეს ბევრი ილაპარაკეს. სიბნელეში იწვნენ და საუბრობდნენ, უფრო სწორად, მარტო ჯო ლაპარაკობდა. თან განუწყვეტლივ ერთი ფიქრი უტრიალებდა თავში, „ღმერთო, ღმერთო, მაშ აი თურმე რა ყოფილაო“. თვითონაც შიშველი იწვა ქალის გვერდით, ეფერებოდა და მხოლოდ ქალზე ლაპარაკობდა. მის სადაურობაზე ან მის ადრინდელ საქმიანობაზე კი არა — სხეულზე, თითქოს ჯომდე მსგავსიც არავის არაფერი ჩაედინოს არც ამ ქალთან და არც სხვასთან. თითქოს ლაპარაკში ქალის სხეულსაც სწავლობდა, ბავშვურ ცნობისმოყვარეობას აყოლილი. ქალმა უთხრა, რაც სჭირდა იმ პირველ ღამეს, მაგრამ ახლა მის ნათქვამს ჯოზე აღარ უმოკმედია. სიშიშველის, ქალის შიშველი სხეულისა არ იყოს, მანამდე თითქოს ესეც არ არსებობდა. მერე თვითონაც უამბო ყველაფერი, რაც იცოდა, რაც საამბობლად მიაჩნდა. ზანგი გოგოს ამბავიც მოუ-

ყვა, სამი წლის წინანდელი, სალამოხანს, სამხერხაოს ფარდულში მომხდარი ქალის გვერდით იწვა, ეფერებოდა და მშვიდად, აუღელვებლად ზეცებოდა. იქნებ არც იცოდა, უსმენდა თუ არა ქალი მერე ჰკითხა, ჩემს კანს, ჩემს თმას თუ დაავივრდიო, და პასუხის მოლოდინში მისი სული ქალის მხრებზე გაირიონდა.

ქალიც ჩურჩულთ ლაპარაკობდა. „კი, ვიფიქრე, უცხოელი იქნება-მეთქი, ჩვენებური არ მეგონე“.

„არა, უცხოელობა არაფერ შუაშია, ვერ გამოიცნობ“.

„რას? რას ვერ გამოიცნობ?“

„შენ თვითონ მიხვდი“.

ხმადაბლა ლაპარაკობდნენ, სიჩუმე იდგა, სიმშვიდე; ირგვლივ უკვე შეცნობილი, სურვილახდენილი, ეინმოკლული ღამე გამეფებულიყო. „ვერა ვხვდები, მაინც ვინ ხარ ასეთი?“

ნელ-ნელა, დუნედ ეფერებოდა უხილავ მხარზე, პასუხს აყოვნებდა. ქალის გაწვალება არ სდომებია, უბრალოდ, ვერ გადაეწყვიტა სიტყვის გაგრძელება. ქალმა კითხვა გაუმეორა, მერელა უთხრა — მგონი, ზანგური სისხლი უნდა მერიოსო.

ქალი ახლა ერთიანად გახევეებული, რაღაც სხვანაირად უძრავად იწვა, თუმცა ჯო ამას ალბათ ვერც ამჩნევდა. ქალის მხარზე ზანტად დაიცურებდა ხელს აღმა-დაღმა. „რა უნდა გერიოს?“

„მე მგონი, ზანგის სისხლი უნდა მერიოს“, თვალები დახუჭული ჰქონდა, ხელს არ აჩერებდა, ნელ-ნელა უსვამდა ქალს. „ზუსტად არ ვიცი, მაგრამ ასე მგონია“.

ქალი არ განძრეულა, ოღონდ მაშინვე უთხრა: ტყუილს ამბობო.

„პო, კარგი“, თქვა ჯომ, არც ის განძრეულა, ხელს კი მაინც არ აჩერებდა.

„მე ეგ არა მჯერა“, ისევ გაისმა სიბნელეში ქალის ხმა.

„შენი ნებაა“, თქვა ჯომ, ხელი არც ახლა გაუჩერებია.

მომდევნო შაბათს კიდევ ნახევარი დოლარი მოაკლო მისის მაკიპერნის საგანძურს და ფული ოფიციალტს მისცა. ერთ-ორ დღეში უკვე ყველა საფუძველი ჰქონდა ერწმუნა, მისის მაკიპერნმა ფულის გაქრობა შეამჩნია და ექვიც ჩემზე აქვსო, ასე იმიტომ იფიქრა, ქალი ჯიუტად რომ ცდილობდა მის დამარტობხელებას, თანაც, ჯოს ღრმა რწმენით, სწორედ ისეთ დროს, როცა ქმარი ლაპარაკს ვერ გააწყვეტიანებდათ, ბოლოს დაიმარტობელა კიდევც, ჯოც გაუჩერდა და უტიფრად მიაჩერდა. ქალი თვალს ვერ უსწორებდა და სუსტი, გაპარული ხმით ლაპარაკობდა: „მე ვიცი, ახალგაზრდა კაცი სიმწიფეში რომ შედგამს ფეხს, ფული სჭირდება ხოლმე, უფრო მეტი, ვიდრე მა... ვიდრე მისტერ მაკიპერნი გაძლევს...“ სანამ არ გაჩუმდა, ჯოს მისთვის თვალი არ მოუშორებია, დააცადა, ვიდრე ნელ-ნელა, თანდათანობით, ბოლომდე არ ჩაევდა ქალის ხმა. ელოდა კიდევ, როდის ჩაევდებოდა და მერელა უთხრა:

„ფული? ფული რად მინდა?“

კიდევ ერთი კვირის შემდეგ მეზობელს შეშა დაუჩეხა და ასე იშოვა ორი დოლარი. მაკიპერნს ტყუილი უთხრა, არ გაუმხილა, სად მიდიოდა, რისთვის, რა საქმეზე, ფული ახლაც ოფიციალტს მისცა. თუმცა შეშის ამბავი მაკიპერნმა მაინც გაიგო, ოღონდ ალბათ იფიქრა, ჯომ ფული სადმე გადამაღაო, შეიძლება მისის მაკიპერნმაც უთხრა ასე

კვირაში სულ ცოტა ორ ღამეს მაინც ჯო ოფიციალტი ქალის ოთახში ატა-
რებდა. თავიდან არც უფიქრია, მასავით სხვაც თუ შედიოდა ამ ოთახში. ეტყო-
ბა, სჯეროდა, ჩემთვის, ჩემ საამებლად რაღაც უცნაურ გამონაკლისს თანხმდე-
ბიანო. თან სულ იმას ფიქრობდა, როგორმე მაქსი და მეიმიც უნდა შემოვიღო-
ვო — ქალთან ურთიერთობის გამო კი არა, უბრალოდ, იმათ სახლში დადიოდა
და ასე მიაჩნდა სწორად. მაგრამ აღარცერთისთვის აღარ მოუქრავს
თვალი, თუმცა გრძნობდა, განუწყვეტლივ გრძნობდა მათ არსებობას. თვითონ
ზუსტად ვერ იტყოდა, იმათაც იცოდნენ თუ არა მისი ღამეული სტუმრობების
შესახებ, იცოდნენ თუ არა, ისევე რომ დადიოდა აქ, ამ სახლში, იმღამინდელი
კანფეტის ამბის შემდეგ.

ერთმანეთს ჩვეულებრივ ქუჩაში ხვდებოდნენ, მერე ან სადმე სხვაგან
მიდიოდნენ ანდა ქალის სახლისაკენ გაუყვებოდნენ ხოლმე ნელ-ნელა გზას.
შეიძლება ბოლომდე ეგონა, მე ავაწყვე საქმე ასეო. ერთ საღამოს კი ქალი
დათქმულ ადგილას არ მოვიდა. იქამდე უცადა, ვიდრე სასამართლოს საათმა
თორმეტი არ დაჰკრა. მერეღა გაემართა ქალის სახლისაკენ. ადრე არასდროს
მოქცეულა ასე, თუმცა ვერც იმას იხსენებდა, როდისმე მაინც რომ ეთქვას
ქალს, უჩემოდ ჩვენსა ნუ მოხვალო. ამიტომაც წავიდა, თან დარწმუნებული
იყო, სახლი ჩაბნელებული და ჩაძინებული დაუხვდებოდა. ბნელში მართლაც
ჩანთქმულიყო, ოღონდ ძილისა ნამდვილად არაფერი ეტყობოდა. მაშინვე მიხვ-
და, იმასაც მიხვდა, ქალის ოთახის ჩამუჭებულ ფარდებს მიღმაც რომ არ ეძინათ
და მართო რომ არ იყო ოთახში ქალი. ვერ იტყოდა, საიდან იცოდა ამდენი. და
ვერც იმას აღიარებდა ხმამაღლა, რაც იცოდა. „ალბათ მაქსიაო“, ფიქრობდა.
„აბა, სხვა ვინ იქნებოა“. მაგრამ არც ასეთი მიაშიტი გახლდათ. უკვე იცოდა,
ვინც სწვეოდა ქალს. ორი კვირა აღარ უნახავს ოფიციალტი, თუმცა დარწმუ-
ნებული იყო, მელოდებოა. მერე ერთ საღამოსაც დათქმულ ადგილას დახვდა
და უსიტყვოდ, გაუფრთხილებლად გაარტყა მაგრად, გამეტებით. უკვე საბო-
ლოდ ერწმუნა ის, რისი დაჯერებაც აქამდე ასე უჭირდა. „ააახ“, შეკყვირა
ქალმა. ჯომ ისევე გაარტყა. „აქ ნუ!“ დაიჩურჩულა ქალმა. „აქ ნუ!“ მერე დაინა-
ხა, ქალი ტიროდა. თვითონ, რაც თავი ახსოვდა, არასოდეს ეტირა. ახლა კი
თვითონაც ატირებელიყო. თან ისევე ურტყამდა და აგინებდა. მერე ქალი მოე-
ხვია, მაშინ კი ცემისაც დაეკარგა აზრი. „კარგი, გეყოფა“, აწყენარებდა ქალი.
„გეყოფა, კარგი“.

მთელი ღამე იმ ქუჩის კუთხეში გაატარეს. აღარსად წასულან. ქუჩყიანი
ბალახით დაფარულ ფერდობზე ისხდნენ და საუბრობდნენ. ამჯერად უკვე ქალი
ლაპარაკობდა, ქალი უამბობდა. ბევრი არაფერი ჰქონდა საამბობი. ახლა ჯო-
საც აეხილა თვალი, ჯომაც დაინახა ის, რაც თურმე ადრეც იცოდა სულ: რეს-
ტორანში უსაქმოდ შეყრილი კაცები, გვერდით ჩავლილ ოფიციალტთან გამოლა-
პარაკებისას აცმუქებული იმათი სიგარეტები, და თვითონ ოფიციალტიც, და-
ულალავად აქეთ-იქით მოცუხცუხე, თავჩაქინდრული, დამცირებული. ქალს
უსმენდა და თითქოს მიწის სურნელების ჩამხშობი, ყველა იმ უცნობი და უსა-
ხელო კაცის მძაფრი სუნის სცემდა. ქალს ახლაც, ლაპარაკისას, თავი ჩაეჭინდრა
და დიდი ხელები უძრავად დაეკრიფა კალთაში. ჯო ვერ ხედავდა. თუმცა, ანკი
რად უნდოდა დანახვა. „მეგონა, იცოდი“. თქვა ქალმა.

„არა“. თქვა ჯომ. „საიდან?“

„ასე მეგონა“.

„არა“, გაიძეორა ისევ. „არაფერი ვიცი“.

ორი კვირის მერე წევა დაიწყო — სახეს ბოლს არიდებდა და ისე ეწეოდა სიგარეტს. სვამდა კიდეც. მაქსთან და მეიმთან ერთად, ღამლამობით — ზოგჯერ სამი-ოთხი სხვა კაციც შეუერთდებოდათ ხოლმე და, ჩვეულებრივ, ერთი ან ორი ქალი, ხან ქალაქელები, მაგრამ უფრო ხშირად ქვეყნის სხვადასხვა მხრიდან მოსულები. ისინი, ვინც ქალაქში ერთ კვირას ან ერთ თვეს რჩებოდნენ, ოფიციალტებად მუშაობდნენ, დახლს უკან იდგნენ რესტორანში, სადაც დილიდან დაღამებამდე არ ილეოდნენ უსაქმური კაცები. ახალი ნაცნობ-მეგობრების სახელებიც კი არ იცოდა ხშირად, თუმცა მათსავით ქუდის გვერდზე მოგდება კი კარგად ისწავლა; ღამლამობითაც, მაქსის ფარდებჩამოფარებულ სასადილო ოთახშიც ასე გვერდზე ქუდმოგდებული იჯდა და სხვებთან, სხვების თანდასწრებით, ოფიციალტზე ლაპარაკობდა, ხმამაღლა, მთვრალი, სასოწარკვეთილი, ჯერაც ბავშვური ხმით; ზოგჯერ არც ერიდებოდა და — ჩემი ბოზიან — ამბობდა, ქალზე. რამდენჯერმე მაქსის მანქანით ცეკვებზეც იყვნენ, ქალაქგარეთ, ოღონდ ძალიან ფრთხილობდა. ეშინოდა, მაკიპერნს არ გაეგო ეს ამბავი. „არ ვიცი, რა უფრო მეტად გადარევეს“, უთხრა ქალს. „შენთან ნაცნობობა თუ ცეკვებზე სიარულიო“. ერთხელ ისე დათვრა, ისეთ დღეში ჩავარდა, ლოგინამდე ძლივს მიიყვანეს, გასაცოდავებულს სწორედ იმ ქერქვეშ გაათევინეს ღამე, ერთ დროს საოცნებოდ რომ ჰქონდა გამხდარი. სისხამ დილით ოფიციალტმა მანქანით მიიყვანა შინ. რათა თავის ოთახში დაბრუნება დროზე მოესწრო. მთელი ის დღე მაკიპერნი კუშტად, მკაცრად, მაგრამ თან მაინც მოწონებით ადევნებდა თვალს. „ეგ კი კარგი, ოღონდ ჯერ მაინც თავზე საყრელი დრო გვაქვს. ის უშობილი სახანებლად გამიხადო“, უთხრა ბოლოს.

მაკიპერნი ბნელ ოთახში ცოლის გვერდით იწვა და თვალზე რული არ ეკარებოდა. ცოლი კარგა ხნის დაძინებული ეგონა, თვითონ კი დაძაბულად, გამალებით ფიქრობდა, „კოსტუმი ჩანაცვამია. ოღონდ როდის ჩაიცვამ? დღისით ვერ მოახერხებდა, შაბათ საღამოს თუ არ ჩავთვლით, სულ ჩემ თვალწინ ტრიალებს. თუმცა სწორედ შაბათს შეეძლო ბოსელში შესულიყო, ტანსაცმელი გაეცხადა, დაეშალა და ახლებში გამოწყობილიყო, ახალი კოსტუმი ჩაეცვა, რომელიც ალბათ, ალბათ კი არა ნამდვილად მხოლოდ და მხოლოდ ცოდვის იარაღად სჭირდებოდაო“. ფიქრობდა და თითქოს უკვე იცოდა კიდეც ყველაფერი, თითქოს ვიღაცას ეთქვა. სხვა აზრი არ არსებობდა-ჯო მალულად და თანაც, უეჭველია, მხოლოდ ღამლამობით იცვამდა ახალ ტანისამოსს. ხოლო თუკი მართლა ასე იყო, ვერაფერი დაარწმუნებდა, ერთადერთი მიზნის, გარყვნილების გარდა, სხვა რამ თუ ამოძრავებდა ბიქსს. თვითონ არასოდეს ემრუშა, ეგ კი არა, ერთხელაც არ წაედლია სულს, სხვისი მრუშობის ამბავი მოესმინა, სხვისი მონაყოლისათვის დაეგდო ყური. და მაინც, დაახლოებით ნახევარი საათის დაძაბული ფიქრის შემდეგ, თითქმის იმდენივე იცოდა ჯოს ნამოქმედარზე, ვინდაც თვითონ ჯოს ვამბოს თავის თავგადასავალი. ყველაფერი იცოდა, რა თქმა უნდა, სახელებისა და მისამართების გარდა. ადვილი შესაძლებელია, ჯოს ნაამბობიც კი ვერ დაეჯერებინა, რადგან მისი ყაიდის კაცებს, სიკეთისა არ იყოს, ბოროტების მექანიზმზე, ბოროტების თეატრზეც მტკიცე, ურყევი რწმენა გააჩნიათ

ხვეულებრივ ასე რომ მისი ფანატიზმი და გამჭრიახობაც ფაქტიურად გაერთიანდა. ოღონდ ფანატიზმი ოდნავ მეტ სიზინტეს იჩენდა. ცოტათი იგვიანებდა. რადგან როდესაც ჯო ლინდოვიტ ჩამოსთიალდა თოკზე და მაკიპერნი დასაშინებელი ოთახის შთაბრძოლ გახაოებულ ღია ფანჯარას ჩაუქროლა, მაშინვე იცნო. ანდა შეიძლება იცნო და თვალებს არ დაუჭერა. თუმცა თოკს შეეხებულა ხედავდა. ფანჯარასთან რომ მივიდა. ჯოს უკვე გვერდზე დასაშინებელი და მიება კიდევ, უკვე ბოსლოსკენ მიაბიჯებდა. მაკიპერნი ფანჯრიდან უცქეროდა და სწორედ იმგვარ. ბუნებრივ და სამართლიან აღშფოთებას შეეპყრო, რაც ალბათ, მოსამართლემაც უნდა იგრძნოს, თუკი თვალს მოჰკრავს, როგორ გადაბროლა წინ წუთი-წუთზე სასიკვდილო განაჩენის მომლოდინე მსჯავრდადებელი და როგორ აფურთხებს მკლავზე სასამართლოს ბოჭაულს.

შარასა და სახლს შუა, ბილიკზე, ჩრდილში დამალული აედავდა. როგორ იდგა ჯო გზის შესაყართან. იმანაც გაიგონა მანქანის ხმა და ისიც დაინახა, როგორ მიუახლოვდა მანქანა ჯოს. გაუჩერდა და მერე თან გაიყოლა. იქნებ არც აინტირესებდა. სხვა ვინ იქნა მანქანაში. იქნებ უკვე იცოდა კიდევ და იმის გარკვევალა სურდა. საითკენ წავიდოდა. თუმცა, შეიძლება სჯეროდა. ესეც ვიცოთ. რადგან მანქანას ათასი წასასვლელი ჰქონდა. ამ მხარეში შესაფერის ადგილებსა და მათკენ მიმავალ გზებს რა გამოლევდა. ალბათ მართლა ასეც იყო, იმიტომ რომ ისევ სახლისაკენ იბრუნა პირი და აჩქარებული გაემართა იქით. ისევ იმ ბუნებრივი, ისევ იმ სამართლიანი აღშფოთებით შეპყრობილი, დარწმუნებული, გზას რაღაც კიდევ უფრო დიდი, კიდევ უფრო ბუნებრივი აღშფოთება გამაგნებინებს და დროც არ დამრჩება ჩემს ფნარში დასაეჭვებლადო. ქეჩის ჩუბტებში ფებებწაყრილი, უქუდო, შარვალში ღამისპერანჯჩატანებული, აჭიმებჩაპოყრილი, შურდულივით პირდაპირ თავლისკენ გაქანდა და თავისი დიდა, ბებერი, ღონიერი თეთრა ცხენი შეკაზმა. ისევ ბილიკზე გამოვიდა და მძიმე-მძიმე ქენებით დაუყვა ბილიკს შარავზისაკენ. არ შეჩერებულა. თუმცა, როცა უკვე ეზოდან გამოდიოდა. სამზარეულოს კართან მოვარდნილი მისის მაკიპერნი რაღაცის მოსძახოდა. შარავზაზეც აუჩქარებული, ისეთივე მძიმე-მძიმე ქენებით გადაუბნია: ორივე, კაცოც და პირუტყვიც, ოდნავ ვახევებულნი, წინ წახრილიყვნენ. თითქოს საშინელ სისწრაფეს ასახიერებდნენ, ოღონდ ქეშმარიტი სისწრაფისა არაფერი ეტყობოდათ, რადგან საკუთარი ყოვლისშემძლეობისა და გამჭრიახობის იმ ციფ, უდრეც და ურყევე რწმენას, რასაც ორივე თანაბრად ინაწილებდა. ეტყობა, არც გეზის ცოდნა სჭირდებოდა და არც სისწრაფე.

იგივე სიჩქარით მიადგა იმ ადგილსაც, რომელსაც ეძებდა, რომელიც უკვე ეპოვა ღამეში, ღამის ნახევარი ოლქის ფარგლებში, თუმცა დიდი გზის გავლა არც დასჭირვებია. ოთხი მილიც არ გყველო, როცა წინიდან მუსიკის ხმა შემოესმა და მერე, გზის პირას, ერთოთახიან სახლში, სკოლის შენობაში, სინათლევ დაინახა. სკოლის ადგილსამყოფელი ადრეც იცოდა. ოღონდ ადრე არც შემთხვევა მისცემია და არც სურვილი გასჩენია გაეგო. ღამღამობით იქ ცაქვებით თუ იმართებოდა. არადა, პირდაპირ წარაფს კი მიადგა ქენებით, გაჩერებული მანქანების, ეტლების, შეკაზმული ცხენებისა თუ ჯორების ჩრდილებით მოფენილს. სკოლის რომ ერთვა გარს. და ღამის მანამდე გადმოხტა მიწაზე, ვიდრე ცხენს შეაყენებდა. ცხენი არც კი დაუბამს. გადმოხტა და ქეჩის ჩუბტებში ფებებწაყრილი, აჭიმებჩამოყრილი, მრგვალთავიანი, მოკლე, ბლაგვ, ბრაზისაგან გაფშეკოლწევილი თვალითა და კარებისკენ. ღია ფანჯრებისკენ

გაიქცა, საიდანაც მუსიკა მოისმოდა, სადაც, ნავთის ლამპების შუქზე, რაღაც ნაირი თავშეკავებული სილალით ირეოდნენ მოცეკვავე ჩრდილოელები. ოთახში შესული, თუკი საერთოდ ფიქრობდა რამეს, ალბათ სჯეროდა, თავად მებრძოლი მიქაელი მიბიძგებს, ის მიჩვენებს გზასო, გატყუებულიც არ შუქსა და ორომტრიალს მისთვის წამითაც არ მოუჭრია თავისი თავი. ჯიუტად, ჯიუტად, მუჯლუგუნებით მიიკვლევდა სახტად დარჩენილ მოცეკვავეთა შორის, ჯიუტად მიარღვევდა განცვიფრებისა და უკვე გადმოსახეთქად გამზადებული აღშფოთების ტალღას იმ ყმაწვილისკენ, რომელიც ოდესღაც საკუთარი ნებით ეშვილა, რომლის ალზრდასაც ისე ეცადა, როგორც თვითონ მიაჩნდა სწორად. ჯო და ოფიციანტი ისევე ცეკვავდნენ, ჯო მამობილს ჯერ ვერ ხედავდა. ქალს მაკიპერნი ერთის მეტად საერთოდ არც ენახა, თუმცა შეიძლება სწორედ იმ ერთხელ დაამახსოვრდა, ანდა, ვინ იცის, იქნებ იმის ახლანდელი სახის ხილვაც საკმარისი იყო, მაშინვე რომ ეცნო. ასეა თუ ისე, ქალი ადგილზევე გახევდა და შეძრწუნებული მიაჩერდა მომავალს, მერე ჯოც შეტრიალდა, შეტრიალდა და ლამის შეეჩახა მაკიპერნს, მაკიპერნსაც მხოლოდ ერთხელ ჰყავდა ნანახი ოფიციანტი და, ადვილი შესაძლებელია, მრუშობაზე წამოწყებული საუბრის არ იყოს, არც ის ჩაუთვლია საკუთარი ყურადღების ღირსად, თუმცა მაინც პირდაპირ ქალისკენ დაიდურა თავი, ცოტა ხნით ჯოც კი გადაავიწყდა. „განველე, იეზებელ!“ შესძახა მან. ქუხილივით გაისმა იმისი ხმა თავზარდაცემულ სიჩუმეში, ნავთის ლამპების ქვეშ შეგროვილ ხალხში, შუა გზაზე გაწყვეტილი მუსიკის გამოძახილში, ადრეული ზაფხულის მშვიდ, მთვარიან ღამეში. „შორს ჩემგან, როსკიპო!“

შეიძლება თვითონ ვერც ხვდებოდა, გიჟივით ვაწყდები აქეთ-იქით და ძალიან ხმამალა ვლაპარაკობო, ადვილი შესაძლებელია, ეჩვენებოდა, ერთ ადგილას ვდგავარო — სამართლიანი, კლდესავით უდრეკი, — არც არაფერი მაჩქარებს, არც ვბრაზობ, ჩემ ირგვლივ კი, ოთხსავე მხარეს, საცოდავ არსებათა სიმდაბლე დაბოგინობს, მრისხანე, დამსჯელი ტახტის ქეშმარიტი წარგზავნილის შიშით აკვნესებულ-აკანკალებულიო. შეიძლება თავისი არც ეგონა ხელი, ყმაწვილს რომ მოხვდა სახეში, პატარაობიდანვე მის ქერქვეშ, მისი პურიტ გამოზრდილსა და მისი ტანსაცმლით შემოსილს, შეიძლება სახე დარტყმას რომ გაერიდა და მერე ისევ უწინდელ ადგილს დაუბრუნდა, უკვე იმ ბავშვის სახედაც ველარ აღიქვა, თუმცა, ეტყობა, ველარც ეს გააოცებდა, რადგან ახლა ბავშვის სახე სრულებით აღარ ადარდებდა; ახლა თვალწინ სატანის სახე ედგა, ისიც კარგად ნაცნობი, და როცა ამ სახეს მიშტერებული ისევ ხელაღმართული დაიდრა მისკენ დინჯად, ადვილი შესაძლებელია, უკვე ყველა შეცოდების გამომსყიდველი მარტვილის გახელებულ, სიზმარულ აღფრთოვანებასაც მიჰყავდა ჯერ იმ სკამისაკენ, რომელსაც წამის შემდეგ ჯო დაჰკრავდა თავში, და მერე არყოფნისკენაც. არყოფნამ ალბათ ცოტათი გააკვირვა კიდევ, ოღონდ სულ ოდნავ და ისიც ძალიან მცირე ხნით.

მერე ყველა და ყველაფერი ხმაურით, ღრიანცელით გაეცალა ჯოს და სადღაც შორს ჩაკვდა; ახლა მარტოდმარტო იდგა შუა ოთახში, გატეხილი სკამი ჩაებლუჯა და მამობილს დასცქეროდა. მაკიპერნი გულაღმა იწვა, დამშვიდებული, მძინარეს ჰგავდა: მრგვალთავა, მოსვენებული, და მაინც დაუოკებელი, თითქოს სისხლიც დაწყნარებოდა — ისე მშვიდად მოეონავდა გაჩეხილი შუბლიდან.

ჯო მძიმე-მძიმედ სუნთქავდა. საკუთარი სუნთქვაც ესმოდა და კიდევ რა-
 ლაც სხვა ხმაც, წვრილი და ყურისმომჭრელი, საიდანღაც შორიდან მომავალ-
 ლი. კარგა ხანს უსმინა ამ ხმას, ვიდრე ქალის კივილად აღიქვამდა. მერე ამ ხმას-
 ენ გაიხედა და დაინახა. როგორ აკივიებდა ოფიციანტს ვიღაც ორი კაცი, რომლებს-
 კი იკრუნჩხებოდა, იბრძოდა, თმა გასწეწვოდა, სახე დამანჯვოვდა და მანქანა
 ბოდა. ზედ ლაქებად გადღაბნოდა საღებავი და პირი — პატარა, დაკბილული
 ხერელი, — კივილით გამოვსებოდა. „როსკიპო!“ კიოდა ქალი და კაცებს ეჭაჭ-
 გურებოდა, გათავისუფლებას ედილობდა. „ბებერი ნაბიჭვარი! გამიშვით! გა-
 მიშვით-მეთქი ხელი!“ ახლა ეს გაბმული ხმა სიტყვებად აღარც ნაწევრდებო-
 და, უაზრო კივილად ქცეულიყო; ქალი კი ისევ იბრძოდა. კაცებს სცემდა, ხელებ-
 ზე ეტანებოდა საკბენად, როგორმე თავი რომ დაეხსნა.

ჯო ქალისაკენ დაიძრა. გატენილი სკამი ჯერ ისევ ხელში ეჭირა. კედელს
 აკრული. კედელთან მიუყუებული, ერთად შექუჩებული მოცეკვავენი თვალს არ
 ამორებდნენ: გახამებულ ქვეტელა კაბებში, ფოსტით გამოწერილ წინ-
 დებსა და მალაქუსლიან ფეხსაცმელებში გამოპრანჭული გოგოები; ცუდად
 შეკერილ და ტანზე უმნოდ მორგებულ, ასევე ფოსტით გამოწერილ კოსტუ-
 მებში გამოწყობილი ხელებდაკოჟრილი კაბუკები, რომლებსაც თვალებზე
 ეტყობოდათ, მემკვიდრეობით რომ რგებოდათ უსასრულო ხნულებისა და ჯო-
 რების ზანტი გავების ცქერა — მოთმინებით, უსაყვედუროდ, საშვილიშვილოდ.
 ჯომ ნაბიჭს აუჩქარა, გაიქცა, თან მუქარით იქნევდა სკამს. „ხელი გაუშვით“,
 უყვირა კაცებს. ქალი იმწამსვე გაჩუმდა, კაცებთან ბრძოლას კი მოეშვა, მაგ-
 რამ ახლა მთელი თავისი რისხვაცა და კივილიც ჯოს დაატეხა თავს, თითქოს
 მხოლოდ მაშინ დაინახა, თითქოს მხოლოდ მაშინ გაახსენდა მისი არსებობა.

„ახ, შენც აქ ბრძანდები, ვაჟბატონო?! ეს სად მომიყვანე, შე ბინძურო ნა-
 ბიჭვარო, შე ტეტია შენა! ძაღლის შვილები ხართ ორივენი, ძაღლის გაგდებუ-
 ლები, შენცა და ეგეც. არა, თავზე არ დამაყენა?! ვიცნობდე მაინც...“ ჯომ თით-
 ქოს აღარ იცოდა, ახლა ვილასთვის დაერთვა სკამი, თავზემთ სკამშემართულს
 უკვე სახეც სრულიად დამშვიდებოდა. კაცები ოფიციანტს გაეცალნენ, გაათა-
 ვისუფლეს, თუმცა ის მაინც უწინდებურად იქნევდა ხელებს, ეტყობა, ჯერ ვერ
 მიმხვდარიყო, აღარავინ მაკივიებსო.

„გადი აქედან!“ უყვირა ჯომ. აქეთ-იქით ტრიალებდა, თან სკამს იქნევდა;
 კვლავინდებურად მშვიდი სახე ედო. „უკან დაიწით!“ იყვირა ისევ, არადა,
 კაციშვილს არ უფიქრია მისკენ ნაბიჭის გადადგმა. ყველას იატაკზე გართხმული
 კაცის მღუმარება და უძრაობა გადასდებოდა. მერე ერთხელაც მოიქნია სკამი
 და უკან-უკან, კარებისკენ დაიხია. „არ გაინძრეთ! აკი ვამბობდი, ერთხელაც
 იქნება მოვკლავ-მეთქი! აკი ვაფრთხილებდი!“ ისევ თავზემთ დაიტრიალა სკა-
 მი, სახედამშვიდებულმა, კარებისკენ დაძრულმა. „იცოდეთ, არავინ გაბედოს
 განძრევა“, გააფრთხილათ ისევ, თან დაეინებით. გაფაციცებით შესცქეროდა ნიღ-
 ბებად ქცეულ სახეებს. სკამი იატაკზე დაანარცხა, შეტრიალდა და კარში გა-
 ვარდა — რბილად, ლაქებად დაღვრილ მთვარის შუქში. როცა ოფიციანტს და-
 ეწია, ის უკვე მანქანაში ჯდებოდა. ჯოს სული ეხუთებოდა, თუმცა ხმაც მშვი-
 დი ჰქონდა: სახე მძინარეს მიუგავდა და ხმამაღლა, ხმაურით სუნთქავდა. „ქა-
 ლაქში დაბრუნდი“, უთხრა ქალს. „მეც მალე მოვალ, როგორც კი...“ ეტყობა,
 არც იცოდა, რას ლაპარაკობდა, რა ხდებოდა მის თავს; ქალი მანქანის კარებ-
 შივე რომ შემოტრიალდა უეცრად მთელი ტანიც და სახეში ცემა დაუწყო. არ

განძრეულა, ხმაც არ შესცვლია: „ჰო, სწორი ხარ. მაშინვე იქ/ვაჩნდება, როგორც კი...“ მერე ქალს ზურგი შეაქცია და გაიქცა, ქალი კი ისევ იქნევდა ხელებს.

რა თქმა უნდა, წარმოდგენაც არა ჰქონდა, სად დასტკინდა მკერძი ცხენი, ეგ კი არა. დარწმუნებული არც იყო. ცხენით მიჰქცა—მაშინვე იქნევდა ხელებს. თუმცა პირდაპირ ცხენთან კი მიიბრძინა—მოვლენათა კანონზომიერების მამობილისეულმა რწმენამ მიიყვანა იქ. ცხენს მოახტა და გზატკეცილისკენ გააქანა. მანქანას უკვე გზაზე გადაეხვია. დაინახა, თანდათან როგორ პატარავდებოდნენ მანქანის უკანა სინათლეები და მერე სულ როგორ გაქრნენ.

ბებერი, ღონიერი, მუშა ცხენი ნელი, თანაბარი ნავარდით ბრუნდებოდა შინ. მსუბუქად იჯდა ცხენზე, მსუბუქად მიჰყავდა, კარგა გვარიანად გადახრილიყო წინ უნაგირზე და იმ წუთას ალბათ ფაუსტივით ხარობდა, რადგან ერთხელ და სამუდამოდ, ერთბაშად დაეტოვებინა უკან ყველა აკრძალვა, ბოლოს და ბოლოს გათავისუფლებულიყო ღირსებისაგანაც და კანონისგანაც. ცხენი მიბრბოდა და მოტკბო, მძაფრ, გოგირდოვან ოფლს აფრქვევდა; უხილავ ქარს მიაბობდნენ. მერე უცებ ხმამაღლა შეევირა — „ხომ გავაკეთე, ბოლოს რომ მაინც გავაკეთე! აკი ვამბობდი, აკი ვაფრთხილებდიო!“

მთვარით განათებულ ბილიკზე გადაუხვია და ცხენი, ნაბიჯის შეუნელებლად, სახლისკენ მიავლო. სახლი ბნელში ჩანთქმული ეგულდებოდა, მაგრამ გუმანი არ გაუმართლდა. არც ამას შეუჩერებია; გალურსული და დამალული თოკიც უკვე ისეთივე ნაწილად ქცეულიყო მისი მკვდარი ცხოვრებისა, როგორც ღირსება და იმედი, როგორც უეცრად გაღვიძებული და მოლოდინად ქცეული ბებერი, გულის გამაწვრილებელი ქალი, მისი ერთ-ერთი მტერთაგანი ცამეტი წლის განმავლობაში. შუქიც სწორედ იმისი და მაკიპერნის საძინებელ ოთახში ენთო, თვითონ კი კარებთან იდგა ღამის პერანგზე შალმოხვეული. „ჰო?“ შეუხშიანა ქალი. ჯო სწრაფად მიუყვებოდა დერეფანს. ახლაც ისეთივე სახე ედო, როგორც ცოტა ხნის წინ მაკიპერნმა დაინახა, ვიდრე სკამი დაემხობოდა თავზე. თუმცა ქალი ალბათ ჯერ ამას ვერც ამჩნევდა. „რა მოხდა?“ იკითხა მან. „მამა ცხენით წავიდა სადღაც, გავიგონე...“ ჯოს სახე მერეღა გაარჩია. ოღონდ უკან დახევაც ვერ მოასწრო. ჯოს მისთვის არ გაურტყამს; ის კი არა, თითქოს ნაზადაც კი შეეხო მკლავზე. უბრალოდ, კარებისკენ მიმავალი ქალს გზიდან რომ იცილებდა, ძალიან ჩქარობდა. კარზე ჩამოკიდებულ ფარდასავით გასწია გვერდზე.

„ცეკვებზეა“. უთხრა ჯომ. „ერთი გამატარე, ბებერო“. ქალმა უკან დაიხია. გვერდზე მიდგა, ცალი ხელით შალი ჩაებლუჯა, მეორეთი კი ისევ კარს მიყრდნობოდა; ხედავდა, როგორ გადაჰქრა ჯომ ოთახი და სირბილით როგორ აუყვა სხვენში, თავის ოთახში ამავალ კიბეს, არ შეჩერებულა, ისე გამოხვდა ქალს. ღამის შუქზე მისმა კბილებმა გაიელვეს. „ცეკვებზეა—მეთქი, გავიგონე? ოღონდ არ ცეკვავს“. ღამას შესცინა; მერე სიცილ-სიცილითვე შეატრიალა თავი, კიბე აათავა, ნელ-ნელა, თანდათანობით გაუჩინარდა, თითქოს რაღაც ისეთში შერგო სიცილით თავი. რამაც ისევე გადაშალა, როგორც ცარცით დახატულს გადაშლიან ხოლმე დაფიდან სველი ჩვრით.

ქალი ფეხდაფეხ მიჰყვა, მძიმე-მძიმედ აუყვა კიბეს. მაშინვე აღდეგნა, როგორც კი ჯომ გვერდით ჩაუქროლა, თითქოს ის ჩიუტი დაეინება, რამაც მისი ქმარი შიზიდან გაიყვანა. ბიკს, მხრებზე მოვდებული მოსასხამივით, უკან, ამ

და, თუმცა ცხენი ბოლოს მაინც გადავიდა გზიდან და გაოჩნდა, ჩრდილებით დაწინწკლული, თავჩაქინდრული, ათრთოლებული. კაცით აქრძანებული. მხედარი კი გაქვავებულ უნაგირზე წინ წახრილიყო, თითქოს საშინელი/სისწრაფით მიჰქრისო. და შეუჩერებლივ ურტყამდა გავაზე ჯოხს. ჯოხის ქნევას და პირუტყვის ოხვრანარევი სუნთქვა რომ არა, მართლაც ცხენის ქნევას ეგონებოდა მნახველს — კვარცხლბეკიდან გადმოსული და გზააბნეული, საბოლოოდ ღონემიხდილი, სულის მოსაბრუნებლად გარინდული მთვარის ჩრდილებით მოთხვრილ. მთვარის ჩრდილებით დალაქულ წყნარსა და უკაცრიელ ქუჩაში.

ჯო ჩამოქვეითდა. წინიდან დაუდგა ცხენს და ღონივრად მოქაჩა ადვირი, თითქოს ასე, მხოლოდ საკუთარი ძალ-ღონის წყალობით დაძრავდა ადგილიდან და მერე ისევ ზურგზე მოევლებოდა. მაგრამ ცხენი ფეხს არ იცვლიდა. ჯომაც თავი მიანება; ოდნავ წინ გადახრილიყო ცხენისკენ; ორივე ისევ უძრავად იდგა: ღონემიხდილი პირუტყვიცა და ქაბუკიც, პირისპირ დარჩენილნი, ლამის ერთმანეთისათვის შეუბღმობჯენილნი, თითქოს ქვაში გამოკვეთილნი ჩურჩულის, ლოცვისა თუ თათბირის ყამს. მერე ჯომ ისევ შემართა ჯოხი და უძრავ თავში დაჰკრა ცხენს. მონდომებით ურტყამდა, მანამდე სცემდა, ვიდრე ჯოხი არ გადაუტყდა. თუმცა, არც მაშინ გაჩერებულა. როდის-როდისღა მიხვდა, უკვე ველარავითარ ტკივილს რომ ველარ აყენებდა ცხენს. ანდა შეიძლება მკლავიც დაეღალა. რადგან ჯოხის ხელისგულისოდენა გადანატეხი შორს მოისროლა და შეტრიალდა, ცხენს ზურგი შეაქცია და მაშინვე სწრაფი ნაბიჯით მოსწყდა ადგილს. უკან აღარც მიუხედაია, თანდათანობით პატარავდებოდა, მისი თეთრი პერანგი ხან გაიფხვებდა, ხან კი ისევ გაუჩინარდებოდა ხოლმე მთვარის ჩრდილებში, მირბოდა და საბოლოოდ, სამარადისოდ, უკანმოუხედავად გადიოდა ცხენის ცხოვრებიდან, თითქოს ეს ცხოვრება არც არასოდეს არსებებულიყოს.

იმ კუთხესაც ჩაუბრინა, სადაც ქალს ელოდებოდა ხოლმე. თუკი საერთოდ შეამჩნია რაიმე, თუკი რამე მოგონებამ გაუელვა გონებაში, შეიძლება ეფიქრა დმერთო ჩემო, რა დრო გავიდა, რამდენი ხნის წინ იყო ყველაფერიო ქუჩამ ხრეშმოყრილ გზაზე გადაუხვია. თითქოს ერთი მილი ჰქონდა კიდევ გასავლელი, ამიტომაც მირბოდა, ოღონდ ჩქარა კი არა, ფრთხილად, გამოზომილი ნაბიჯებით, ოდნავ თავჩაქინდრული, თითქოს ფეხქვეშ გაწოლილ გზას ამოწმებოს, და იდაყვებიც, გამოცდილი. კარგად გაწვრთნილი და ნავარჯიშევი მორბენალივით, ფერდებზე მიეტყუებებინა. დაკლაკნილი, მთვარით გადათეთრებული გზა კი არ ილეოდა, გარეუბნის შორიშორ გაბნეული, პატარა, ახალი საშინელი სახლებით მონიშნული, იმ სახლებით, სადაც გუშინ არსაიდან მოსული და ხვალ ვინ იცის ზაით წამსვლელი ხალხი ბინადრობდა. ერთის გარდა, არც ერთ სახლში არ ენთო შუქი და ისიც სწორედ იმ შუქისაკენ მიისწრაფოდა.

სახლს მიაღწია და გზიდან სირბილითვე გადაუხვია, მისი გამოზომილი ნაბიჯების ხმა მკაფიოდ ისმოდა გვიანი ღამის სიჩუმეში. შეიძლება უკვე ხედავდა კიდევ ოფიციანტს, მუქი ფერის, სამგზავრო კაბაში გამოწყობილს, თავზე ქუდ-დახურულს, ბარგჩალაგებულს, მომლოდინეს (ეტყობა, ერთხელაც არ დაფიქრებულა, როგორ, რა გზით და საშუალებით უნდა გამგზავრებულიყვნენ სადმე). შეიძლება შილიფად ჩაცმულ მაქსსა და მეიმსაც ხედავდა — უპიჯაკო, ანდა სულაც მაისურის ამარა დარჩენილ მაქსს, ღია ცისფერ კიმონოიან მეიმს — ორივენი ალგზნებულნი ფაცაფუცობენ. ხმამაღლა ლაპარაკობენ, მზიარული სა-

ხეები ადევთ. როგორც საერთოდ ყველა გამცილებელს. თუმცა სინამდვილეში არაფერს არ ფიქრობდა, რადგან არც უთქვამს ოფიციალურად, გასამგებლობა რებლად მოემზადეო. იქნებ თვითონ სჯეროდა კიდევ, კუთხარით, ნადა, ენა, ნა, ქალი თავისით მიხვდებაო, რადგან საკუთარი ნამოქმედარიცა და მომავლის გეგმებიც იმდენად მარტივი ეჩვენებოდა, ბავშვსაც არ უნდა გასჭირვებოდა. ხეებზე ხედრა. შეიძლება ისიც სჯეროდა, მანქანაში ჩაჯდომისას ვუთხარი, შინ ფულის საღებად მივდივარო.

პარმალზე აირბინა. უწინ, მაშინაც კი, როცა მეტისმეტად გალაღებულად და შინაურულადაც გრძნობდა ამ სახლში თავს, ყოველთვის ცდილობდა რაც შეიძლება მალე გადასულიყო გზიდან და სწრაფად გაუჩინარებულიყო პარმალის ჩრდილში, თავად სახლში, სადაც ელოდნენ ხოლმე, რაც შეიძლება სწრაფად და უჩინრად. კარზე დააკაკუნა. ქალის ოთახშიც და დერეფნის ბოლოშიც ნათურები ენთო, ასეც ფიქრობდა, ამას ელოდა სწორედ; ფარდებ-ნამოფარებულ ფანჯრებს იქიდან ხმებიც მოისმოდა, რამოდენიმე ხმა, და როგორც მოეჩვენა, უფრო დაძაბული, ვიდრე მხიარული: ამასაც ელოდა, ფიქრობდა ალბათ ჰგონია, აღარ მოვარო. ეშმაკმა დალახვროს ის ბებრეკი ცხენი ხელმეორედაც დააკაკუნა, უფრო ხმამაღლა, მერე კარის სახელურს ჩააფრინდა, შეაჩანჩლარა, თან სახე ფარდაჩამოფარებულ მინას მიაბჯინა. სახლში ლაპარაკი შეწყდა. ჩამიჩუმიც აღარ ისმოდა. ორი სინათლე — ქალის ფანჯარაზე ჩამოფარებული შტორი და კარის გაუმჭვირვალე ფარდა — ერთნაირად, თანაბრად კაშკაშებდა, თითქოს სახელურს შეეხო თუ არა, სახლშიც ყველამ ერთბაშად ერთდროულად განუტევა სული. მერე ისევ დააკაკუნა, გაბმულად, გაუჩერებლად აკაკუნებდა, როცა კარი (არც ფარდას დასცემია ჩრდილი და არც მოახლოებული ფეხის ხმა გაუგონია) უეცრად და უხმაუროდ მოფრიალდა, სადღაც გაექცა, თვითონაც იმწამსვე ზღურბლზე გადააბიჯა, თითქოს გამობმული ყოფილიყოს კარზე, და პირდაპირ მაქსს შეეფეთა, ლამის ზედ გადააწყდა. მაქსი თავფეხიანად გამოწყობილიყო, ქუდიც კი ეხურა. „მობრძანდით, ჩემო ბატონო“, თქვა მაქსმა. ხმადაბლა ლაპარაკობდა, თან სწრაფად, თითქმის ძალით შეათრია ჯო დერეფანში და, ვიდრე ის თავს სამშვიდობოს დაიგულეებდა, კარი მიხურა და გადარაზა კიდევ. ხმადაბლა კი ლაპარაკობდა, თუმცა ახლაც, კვლავინდებურად, ორაზროვანი ხმა ჰქონდა, თითქოს გულითადი, მაგრამ თან სრულიად ცარიელი, არაფრისმთქმელი, ყველაფრისგან დაცლილი — სიამოვნებისგანაც და სიხარულისგანაც, — ნილაბივით აეფარებინა ხმა სახეზე და ასე, ნილაბაფარებული აკვირდებოდა სტუმარს; ამ ხმის გამო იყო სწორედ ადრეც წარსულშიც, მუდამ დაბნეულად და თან ბრაზით რომ უცქერდა ჯო მაქსს. „ესეც ჩვენი რომეო“, თქვა მაქსმა. „ბილ სტრიტელი ფლეიბოი“. ოდნავ აუწია ხმას, რომეოთ კი საკმაოდ ხმამაღლა წარმოთქვა. „შინ შემობრძანდი, ხალხს დაენახე“.

ჯო უკვე ნაცნობი კარისკენ მიაბიჯებდა, მიაბიჯებდა კი არა, ლამის ისევ თავქუდმოდგლეჯილი მირბოდა, თუკი საერთოდ შეენელებინა ნაბიჯი. მაქსს არ უსმენდა. ბილ სტრიტის, მემფისის ამ სამი თუ ოთხი კვარტალის შესახებ, რომელთან შედარებითაც პარლემი კინოს დეკორაციასა ჰგავს — ადრე არაფერი სმენოდა. შეხედვითაც არაფერს უცქერდა. თუმცა უეცრად დერეფნის ბოლოში მდგარ ქერა ქალს მოჰკრა თვალი. კარგად ახსოვდა, შემოსვლისას დერეფანში მაქსის მეტი არავინ დახვედრია. არადა, ქერა ქალი იქ იდგა, უხმოდ ასვე-

ტილიყო. მუჭი ფერის ქვედაკაბა ეცვა და ხელში ქუდი ეჭირა. იქვე, ჯოს გვერდით, ჩაბნელებული ოთახის გამოღებულ კართან ბარგი მოექუჩებინათ — რამადენიმე ჩანთა. შეიძლება ჩანთები ვერც დაინახა. ანდა შეიძლება ერთი კი ჰქონდა თვალი და მაშინვე, ფიქრზე უსწრაფესად გაუღივდა. იმდენი არ შეგონა ამდენი ბარგი თუ ექნებოდა ალბათ ბარველად მაშინ დათქვია. რით, რა საშუალებით უნდა გასდგომოდნენ გზას, ფიქრობდა ამდენს რა პატარებს მაგრამ, უკვე ნაცნობი კარისკენ შებრუნებულს, ნაბიჯი მაინც არ შეუხველვია. კარს ხელი შეახო თუ არა, მაშინვე გაიაზრა, რა სამარისებურ სიჩუმეს დაესადგურა კარს იქით, თვრამეტი წლისა კი იყო, მაგრამ უკვე ხვდებოდა, ამგვარ სიჩუმეს ერთი ადამიანი რომ არ ეყოფოდა. თუმცა, მაინც არ შეჩერებულა; შეიძლება ისიც არ შეუმჩნევია, დერეფანი კვლავ რომ დაცარიელდა, ქერა ქალი ისევ გაქრა — არც არაფერი დაუნახავს და არც რაიმე ხმა გაუგონია.

მერე ოთახის კარი შეაღო. ისევ მირბოდა: იმ კაცივით მირბოდა, უეცრად ადგილზე გაქვავებული შორს რომ გადაუსწრებს საკუთარ თავსაც და საკუთარ ცოდნასაც. ოფიციალტი ახლაც საწოლზე იჯდა, ისევე იჯდა, როგორც ადრეც მრავალჯერ მჯდარა მისი თანდასწრებით. მუჭი ფერის კაბა ეცვა და ქუდი ეჭურა, სწორედ ისე, როგორც ელოდა, იცოდა — ასე იქნებოდა. ქალი თავჩაჰინდრული იჯდა, გაღებული კარისკენ არც გაუხედავს, მუჭი ფერის კაბის ფონზე ლამის გოლიათურად გაზრდილ გაქვავებულ, უძრავ ხელში სიგარეტი უბოლავდა. იმავე წამს ჯომ კაციც დაინახა. ადრე ეს კაცი არასოდეს ენახა. თუმცა ამას მაშინვე ვერც მიხვდა. მხოლოდ მოგვიანებითა გაახსენდა, გაახსენდა ბნელ ოთახში, კართან დახევებული ბარგიც, წამით რომ ჰქონდა თვალი, როცა ფიქრობდებოდნენ უსწრებდა წინ.

უცნობიც საწოლზე ჩამომჯდარიყო, ისიც ეწეოდა. ქუდი შუბლზე ჩამოეწია და ფარფლის ჩრდილი ტუჩებზე ეფინა. ხნიერი არ ეთქმოდა, თუმცა არც მაინცდამაინც ახალგაზრდულად გამოიყურებოდა. შეიძლებოდა კაცს ის და მაქსი ძმებიც ჰგონებოდა — როგორც ნებისმიერი ორი, აფრიკის რომელიმე სოფელში შემთხვევით მოხვედრილი თეთრკანიანი კაცი შეიძლება ჩათვალონ ძმებად იქაურმა მცხოვრებლებმა. სახე, ნიკაპი, სადაც მუჭი ეცემოდა — უძრავი ჰქონდა. ჯომ არ იცოდა, უცქერდა უცნობი თუ არა, არც ის იცოდა, ზურგს უკან მაქსი თუ ედგა. იმათი ხმები კი ესმოდა, მაგრამ რაზე ლაპარაკობდნენ, არ იცოდა და არც აინტერესებდა: ჰკითხე ერთი

ამას საიდან ეცოდინება შეიძლება ჯომ ეს სიტყვები გაიგონა კიდევ. თუმცა არაფერი შესტყობია. როგორც ჩანს, მათ სიტყვებსაც იმდენივე მნიშვნელობას ანიჭებდა, რამდენსაც მწერების შარიშურს ფარდებჩამოფარებული ფანჯრის მიღმა, ანდა ჩალაგებულ ბარგს, ერთხელ რომ მოჰქრა თვალი და ვერც დაინახა, ბოზიმ თქვა მაშინვე წამოვიდაო

იქნებ იცოდეს, გავიგოთ მაინც, რას გავურბივართ

თუმცა ოთახში შემოსვლის მერე ერთხელაც არ შეჩერებულა, ჯო ჯერ ისევ მაინც მირბოდა. მაქსი მხარზე რომ შეეხო, ისე შეტრიალდა მისკენ, თითქოს შუა გზაში გააჩერესო. არც იცოდა, საერთოდ ოთახში თუ იყო მაქსი. მხარზემოდან გახედა, ერთდროულად განრისხებულმა და გაღიზიანებულმა. „გვიტხარი, ჩემი ბიჭი“, თქვა მაქსმა, „თუ იცი იმისი რამე, ნუ დაგვიმალავ“.

„ვისი?“ ჰკითხა ჯომ.

„აი, იმ ბებრის, როგორ გგონია, გაასაღე? პირდაპირ გვიტხარი, შენ ხომ არ გინდა, ბოზი შარში გაეხვეს“.

„ბობი“, გაიმეორა ჯომატ, თან ფიქრობდა ბობი, ბობი ისევ შეტრიალდა, ისევ გაიქცა; მაქსიც ახლა უფრო ღონივრად ჩააფრინდა მხარში, თუმცა უხეშად მაინც არა.

„კარგი ახლა“, უთხრა მაქსმა. „განა ყველანი შინაურები არა ვართ? თქვი, გაასაღე?“

„გაასაღე?“ გაიმეორა ჯომ მოუთმენლად, გაღიზიანებულმა თავის შეკავებასაც ცდილობდა, თითქოს ბავშვი აყრიდა კითხვას კითხვაზე და ტყუილუბრალოდ აკარგვინებდა დროს, ტყუილუბრალოდ აყოვნებდა.

ახლა უცნობმაც ამოიღო ხმა. „აი, ის კაცი, სკამი რომ დააფშვენი თავზე, მოკვდა?“

„მოკვდა?“ თქვა ჯომ. მერე უცნობს შეხედა. შეხედა და ისევ ოფიციალტი დაიანახა, ისევ სირბილით მოსწყდა ადგილს, ახლა მართლა დაიძრა საწოლისკენ. ორივე კაცი დაავიწყდა. საწოლს მიუახლოვდა, თან ჯიბეს იტრიალებდა, ერთდროულად გამომწვევი და გამარჯვებული იერი დასთამაშებდა სახეზე. ოფიციალტი მისკენ არ იყურებოდა. ის კი არა, რაც ჯო ოთახში შევიდა, მას მერე ერთხელაც არ შეუხედავს მისთვის, თუმცა ადვილი შესაძლებელია, ჯოს არც ეს ახსოვდა. ქალი არ განძრეულა; ხელში ისევ ანთებული სიგარეტი ეჭირა. უძრავი ხელი, დიდი, მკვდარი, ფერგამკრთალი—მოხარშული ხორცის ნაჭერს მიუგავდა. ისევ ვიღაც ჩააფრინდა ჯოს მხარში, ამჯერად უკვე უცნობი. უცნობი და მაქსი გვერდიგვერდ იდგნენ, ჯოს შესცქეროდნენ.

„გვეო თავის მოკატუნება“, თქვა უცნობმა. „ის კაცი თუ გაასაღე, გამოტყდი კიდევ დიდხანს მაინც არ დაიძალევა. ბევრი-ბევრი, ერთ თვეში ყველაფერი გაირკვევა“

„აკი გეუბნებით, არ ვიცი-მეთქი!“ თქვა ჯომ. ხან ერთს შეხედავდა გაღიზიანებული, ხან მეორეს, თუმცა სიბრაზე ჯერ არ ეტყობოდა. „სკამი დავარტყი და ისიც დაეცა. სულ ვეუბნებოდი, ერთხელაც იქნება, ცუდად დამთავრდება-მეთქი ყველაფერი“. ხან ერთის და ხან მეორის უძრავ, ლამის ერთნაირ სახეს შესცქეროდა. მერე სცადა უცნობისათვის ხელი გაეშვებინებინა, მხარი გაუთავისუფლებინა.

მერე ისევ მაქსი ალაპარაკდა. „მაშ, აქ რილასთვის მოხვედი?“

„რილასთვის?..“ გაიმეორა ჯომ. „რილასთვის მოვედი...“ გაოცებული კაცის ხმა ჰქონდა, ხან ერთს მიაჩერდებოდა სახეში, ხან მეორეს — რაღაცნაირად შეურაცხყოფილი, გაღიზიანებული, თუმცა მოთმინება ჯერ არ დაეკარგა. „რისთვის მოვედი? რისთვის და ბობის წასაყვანად. თქვენ გგონიათ... იმოდენა გზა გავიარე სახლამდე, საქორწინო ფული რომ მომეტანა...“ ისევ გადაავიწყდა კაცების არსებობა, ორივე ამოიგდო თავიდან. მხარი გაითავისუფლა და ისევ ქალისკენ მიტრიალდა, თავდავიწყებული, ალტაცებული, ამაყი. ეტყობა, იმ წუთას ორივე კაცი ქარით გატაცებული ქალაღდის ორი ნაკუწივით სამარადისოდ და უკანმოუხედავად გამქრალიყო მისი ცხოვრებიდან. ეტყობა, მაშინაც არაფერი გაუგია, როცა მაქსი კართან მივიდა, დაიძახა და ცოტა ხანში ოთახში ქერა ქალიც შემოვიდა. ჯო საწოლს დასდგომოდა თავზე, სადაც უძრავი და თავჩაქინდრული ოფიციალტი იჯდა, ქალისკენ დახრილიყო, ჯიბიდან ბლუჯა-ბლუჯა იღებდა ხურდას და დაკმუჭნულ ქალაღდის ფულს და კალთაში უყრიდა ქალს, მის გვერდით საწოლზე აბნევდა. „აი! შეხედე. შეხედე. ვიშოვე. ხედავ?“

მერე, როგორც საბი საათის წინ სკოლის შენობაში, როცა პირდაპირილი

სახეებით გარშემორტყმული იდგა და ამ სახეებს ვერ ამჩნევდა. ისევ დაეძგერა ქარი. უეცრად ზეზე წამოჭრილმა ქალმა რომ უბიძგა, წელში გაიხრია, ოღონდ ადგილიდან ფეხი არ მოუცვლია. ისევ ისე იდგა და მთვარეულივით შესცქეროდა, როგორ წამოხტა ოფიციალური საწოლიდან, მიმობნეულივით შეხვდა და სახეში შეაყარა მშვიდად უცქერდა ქალის შეშლილ სახეს — მკვდარ პირს, კივილად ქცეულ თვალებს. იქ მყოფთაგან მხოლოდ საკუთარი თავი ეჩვენებოდა მშვიდი და აუღელვებელი; ხმაც მშვიდი ჰქონდა, საკმაოდ მშვიდი საიმისოდ, რათა ქალის ყურთასმენაში შეეღწია: „მაშ არ გინდა?“ ჰკითხა ქალს. „ესე იგი, არ გინდა, არა?“

ყველაფერი ძალიან ჰგავდა სკოლის შენობაში მომხდარს: ისევ ვიღაც აკავებდა გაცოფებულსა და აკივლებულ ქალს, იმასაც თავის ქნევისაგან და ჯაჭურისგან ისევ გიჟივით გასწეწვოდა თმა, ხოლო სახეც და პირიც, თმისგან განსხვავებით, უძრავი დარჩენოდა, გაქვავებოდა — მკვდარ სახესავით, მკვდარი პირივით. „ნაბიჭვარო! ძაღლის გაგდებულო! შარში მხვევ, არა? მადლობის მაგიერია არა, თეთრკანიანივით რომ გეჭყეოდით?“

თუმცა, ადვილი შესაძლებელია, ჯოსთვის ეს ახლაც მხოლოდ და მხოლოდ უბრალო ხმაური ყოფილიყო, უფორმო და უსახო: გაუთავებელი ქარის ნაფლეთი და სხვა არაფერი. მისჩერებოდა ქალს, ქალის აქამდე უცხო სახეს და მშვიდად, ღონემიხდილი გაოცებით ამბობდა (თვითონაც არ იცოდა, ხმამაღლა თუ უხმოდ): კი მაგრამ, კაცი ხომ ამის გულისთვის მოვკალი. ქურდობითაც ამის გულისთვის ვიქურდე თითქოს ახლავ ახელოდა თვალი, ახლავა მიმხვდარიყო, ახლავა დაფიქრებულებო, ახლავა ეთქვა ვიღაცას, რაც ჩაედინა.

მერე თითქოს უსასრულო ქარმა ქალაღლის მესამე ნაკუწივით ქალიც თან გაიტაცა მისი ცხოვრებიდან. ჯომ ისევ დაიწყო ზელის ქნევა, თითქოს ისევ გატეხილი სკამი ეჭირა. ქერა ქალი კარგა ხანია ოთახში იდგა, ჯომ კი ახლავა შეამჩნია, თუმცა არ გაჰკვირვებია — ქალი თითქოს მიწიდან ამოზრდილიყო, უძრავად გარინდულიყო საგულდაგულოდ თმადავარცხნილი, დარბაისელი და სწორედ ამ თვალისმომკრელი სიღარბაისლის წყალობით შეეძინა ერთდროულად მკაცრი და მშვიდი ღირსება — პოლიციელის თეთრი, ზეალმართული ზელთათმანივით, მუჭი ფერის სამკზავრო კაბაზე ახლა ღია ცისფერი კიმონო შემოეცვა. წყნარად თქვა: „წამოიყვანეთ და დროზე გავეტიოთ აქედან, საცაა პოლიცია მოვა, მიხვდებიან, სად უნდა ეძებონ“.

ჯოს, შეიძლება, არც მისი ხმა ესმოდა და არც ოფიციალურის კივილი: „თვითონ გამომიტყდა, ზანგი ვარო! ნაბიჭვარი! რა ჩემდა ჰირად გადავეკიდე ამ ზანგის გაგდებულს, მაინცდამაინც შარში რომ გავეხვიე და ტეტიების ცეკვებიდან პირდაპირ სოფლის პოლიციაში ამოეყოფინებინა ჩემთვის თავი“. იქნებ მხოლოდ და მხოლოდ ქარის გაბმული ზუზუნი ედგა ყურში, როცა ისევ წარმოსახულ სკამჩაბლუჯულმა ზელის ქნევით ისკუპა ორი კაცისაკენ. ალბათ არც იცოდა, უკვე ისინიც მისკენ თუ დაძრულიყვნენ, არ იცოდა, რადგან რაღაცნაირი, თავისი მამობილისეული ალტაცებით პირდაპირ ზედ მიეხალა უცნობის მუშტს. შეიძლება, დარტყმაც არ უგრძენია, თუმცა, ვიდრე დაეცემოდა, უცნობმა ორჯერ გაარტყა და ჯოც მერეღა გაიშოტა იატაკზე უძრავად, სწორედ თავისი ცოტა ხანის წინანდელი მსხვერპლივით. ოღონდ გონება არ დაუკარგავს — თვალგახელილი იწვა და მშვიდად ასცქეროდათ, თვალები არაფერს გამოხატავდნენ, არც ტკივილს, არც გაოცებას. მაგრამ განძრევა მაინც არ შეეძლო: ამიტომაც იწვა ასე.

ღრმად ჩაფიქრებული კაცის სახით და მშვიდად უყურებდა ორ კაცსა და ქერა ქალს, კვლავინდებურად უძრავს, ჩამოსხმულ ქანდაკებასავით დასრულებულსა და პრიალას. შეიძლება, ხმები არ ესმოდა, ანდა, იქნებ ესმოდა კიდევ, ოღონდ იმ ხმებს არც ახლი ანიჭებდა ფანჯრის იქით ჭიუტი მწერების გამომშრებულნი შიშლილნი.

შურზე მეტ მნიშვნელობას:
 არ გამიბაზრეს სიმწრით მოწყობილი ნანატრი ბუდე
 ძუკნების აუოლამ იცის ეგრე
 თავს ვერ მოერიო. თვალი აახილა თუ არა ძუკნა დაინახა და რა ექნა
 ნეტა მართლა ზანგია? რო არა ჰგავს
 თვითონ უთხრა ერთხელ ბობის. თუმცა ბობიმ კი არა, თვითონ არ იცის
 თავისი ასავალ-დასავალი. ამ სოფლელი ტეტია ნაბიჭვრების თავს და ბოლოს
 გაიგებ კაცი

ჩვენც ავდგეთ და გავარკვიოთ. ვნახოთ მართლა შავი სისხლი აქვს თუ არა
 ჯო მშვიდად, გაუნძრევლად იწვა, ხედავდა, როგორ დაიხარა მისკენ უცნობი, ია-
 ტაკიდან თავი აუწია და ისევ გაართყა სახეში, მოკლედ, მოწყვეტით. ცოტა ხნის
 პერელა მოილოკა ტუჩი, ფრთხილად, გაუბედავად, როგორც ბავშვი გატლიკავს
 ხოლმე კოვზს. უცნობმა ხელი ისევ უკან წაიღო. მაგრამ ჯოს მუშტი აღარ მო-
 ხვედრია.

გეყოფათ. წავიდეთ მემფისში
 ერთიც და მორჩა ჯო მშვიდად იწვა და ხელს უცქერდა. მერე უცნობის
 გვერდით მაქსიც გამოჩნდა, ისიც მისკენ დახრილიყო. თუ ზუსტად გვინდა გა-
 ვარკვიოთ, ცოტა მეტი სისხლი დაგვეჭირდება
 ნამდვილად. თუმცა ამას რა ენადვლება. ეგ სიამოვნებაც ჩვენს ხარჯზე იყოს
 მუშტი აღარ მოხვედრია. ახლა უკვე ქერა ქალიც დაინახა. უცნობის შე-
 მართულ ხელს ჩაფრენოდა მაჯაში. საკმარისია-მეთქი

ცოდნას უდარდელად დამახსოვრებია ათასობით პირქუში და უკაცრიელი
 ქუჩა. ყოველი მათგანი სწორედ იმ ღამიდან იღებს სათავეს, როცა იატაკზე
 გართხმულს უკანასკნელი ნაბიჭების ხმა, კარის უკანასკნელი გაჯახუნება მო-
 ესმა (მუქიც არ ჩაუქვრიათ), როცა გულადმა, თვალგახელილი, უკვე დამშვი-
 დებული იწვა და ქერიდან ჩამოკონწიალებული ბურთიც თვალისმომკრელად,
 მტკივნეულად კაშკაშებდა — თითქოსდა ერთიანად, დედაბუდიანად ამოწყ-
 ვეტილ სახლში. ვერ იტყოდა, რამდენ ხანს იწვა ასე. არც რამეს ფიქრობდა, არც
 იტანჯებოდა. შეიძლება იცოდა კიდევ, სადღაც, მის არსებაში, ნების-
 ყოფისა და მგრძობელობის მავთული რომ გაწყვეტილიყო, მაგრამ მავ-
 თულის ორი გამიშვლებული ბოლო საცაა ერთმანეთს უნდა შეხებოდა, საცაა
 უნდა შეერთებულიყო და მასაც ხელახლა უნდა დაბრუნებოდა წართმეული
 საძრაობა. ვიდრე წამსვლელები სამზადისს მოათავებდნენ, ხანდახან ზედაც
 გადააღაჩებდნენ ხოლმე, იმ ხალხივით ირჩებოდნენ, სამუდამოდ რომ იყრე-
 ბიან ერთი ადგილიდან და დასატოვებლად განწირულ ნივთს ზედაც აღარ
 უყურებენ. ბობი ჩემი გოგო ამა შენი სავარცხელი დაგვიწყებია ესეც რო-
 მეოს ავლა-დიდება მე და ჩემმა ღმერთმა აქეთ მომავალი გზად საკვირაო
 ხკოლას გაძარცვავდა ახლა ეს ყველაფერი ბობისია ვერა ნახე რა გულუხვად

მოსართვა აბა ბიჭო შენ ეგა თქვი აიღე ჩემი გოგო და კარგად შეინახე გინდა
 შორიგ მონორარად ჩათვალე გინდა სუვენირად დაიტოვე ბობის მაგისი არა-
 ფერი არ უნდა კარგი ერთი ეგრე საქმე არ გამოვა მძიმე მდგომარეობაა აქ
 ხომ არ დავტოვებთ იატაკს ამოგვიღებოხს ერთი ხვრელი ჩვენი ფულის
 წყალობაა იმ ხვრელს ათი ამდენიც ვეღარ უშველის ვერცხვებს მისა თქვი
 საერთოდ თუ უშველის რამე მართლა ბობი ჩემი პატარა გოგო მოდი მე შეგი-
 ნახავ კო სულ მაგ ჭკუაზე ხარ რა იყო ნახევარს ბობისთვის გადავდებ ხელი არ
 ახლოთ-მეთქი ნაბიჭვრებო რა გინდათ მაგისია ღმერთო შენ მიშველე მაგას
 ფული რად უნდა რაც ჩვენ ფული გვიქდება მაგისთვის მუქთია თუ არ გჭერა
 ბობის კითხე ისე აძლევინ უველაფერს გითხარით ხელი არ ახლოთ-მეთქი
 ხო სულ მაგ ჭკუაზე ვარ ჩემი კი არ არის აქ დავტოვო ბობის ფულია შენ
 ვინ გეკითხება ბოლო-ბოლო არა ისე იქნებ ჩემს ზურგს უკან შენი ვალიც და-
 ედო იქნებ შენთანაც მქონდა კვანტი ნისიად თავი გაანებეთ-მეთქი წადი
 კოჭი გააგორე მართლა და მართლა კაცზე ხუთი-ექვსი დოლარიც არ გამოვა
 მერე უეცრად წელში მოხრილი ქერა ქალი დაადგა თავზე, თვითონ მშვილად
 ასცქეროდა, ხედავდა, როგორ აიწია ქალმა ქვედაკაბა, წინდის ყელიდან ბანკ-
 ნოტების შუაზე გადაკეცილი დასტა ამოიღო, დასტიდან ერთი ბანკნოტი გა-
 მოაძვრინა, ცოტა ხანს შეიცადა და ფული შარვლის პატარა, საათის ჯიბეში
 ჩაუკუჭა. მერე ისიც წავიდა. დროზე გავეტიოთ აქედან ჯერ თვითონაც
 არა ხარ მზად ჩადე ეგ კიბონო და დაკეტე ჩანთა თუ ისვამ დროზე წაისვი
 პუდრი. ჩემი ჩანთა და ქუდი აქ შემოიტანეთ მა დროზე შენ ბობი გაიყვანე და
 დანარჩენი ჩანთები წაიღე მანქანაში დაგველოდეთ მე და მაქსიც ამწუთას
 მოვალთ გგონიათ უჩემოდ დავტოვებთ აქ რომელიმეს ეგეც რომ ამოაცა-
 ლოთ წავედით წავედით აქედან.

ყველანი წავიდნენ: უკანასკნელი ნაბიჭვები, კარის უკანასკნელი გაჯახუნება.
 მერე გაიგონა, როგორ გადაფარა მანქანის ღმუილმა მწერების რია-რია, მერე,
 ცოტა ხანს, ორივე ხმა ისმოდა ერთდროულად, ბოლოს კი მანქანის ხმა მისუსტ-
 და, ჩაკვდა, ისევ მწერებს დარჩათ ბურთი და მოედანო. სინათლეში იწვა, მოძ-
 რაობა ჯერ არ შეეძლო, უცქეროდა და ვერ ხედავდა, უსმენდა და არ ეყურე-
 ბოდა; მავთულის ორი ბოლო ჯერ არ შეერთებულყო და ისიც უდრტვინ-
 ველად გართხმულიყო იატაკზე, მხოლოდ ხანდახან, ბავშვივით, ტუჩებს გაი-
 ლოკავდა ხოლმე.

როგორც იქნა, მავთულის ბოლოები შეერთდნენ და წრელიც შეიკრა.
 არ იცოდა, ზუსტად როდის, რა წამს მოხდა ეს, ოღონდ ეგაა, უეცრად საკუ-
 თარმა აყვრილებულმა თავმა შეაწუხა და ნელნელა წამოჭდა, თითქოს ხე-
 ლიხლა აღმოაჩინა სხეული, გაჭირვებით წამოდგა ფეხზე, თავბრუ ესხმოდა:
 ოთახი ნელა, ტაატიტ ტრილებდა, ფიქრივით, ფიქრი კი ჯერ არაო კარნახობ-
 და. ტკივილით ისევ არაფერი ტკიოდა, მაშინაც კი, როცა ბიუროს მიყრდნო-
 ბილი სარკეში დასიებულსა და დასისხლიანებულ სახეს ითვალისწინებდა, ხე-
 ლით ისინჯავდა იარებს, „ღმერთო ჩემო“, ჩაილაპარაკა ჩუმად. „რასა ვგავარ?!“
 ჯერ არ ფიქრობდა, გონებაში ჯერაც არ ამოტივტივებულყო ბოლომდე ჭო-
 ბია აქედან გავაღწიო, მე მგონი ჭობია აქედან გავაღწიო კარებისკენ დაიძ-
 რა, ბელები, ბრმასავით თუ მთვარეულივით, წინ გაეწვდინა. უკვე დერეფანს
 მიუყვებოდა, თუმცა არ ახსოვდა, ოთახიდან როგორ გამოვიდა, მერე, უეც-
 რად, სხვა საძინებელ ოთახში ამოყო თავი, არადა, ეგონა, ოღონდ დაეინე-

ბით მაინც ვერ დაიყინებდა. შემოსასვლელი კარისკენ მივდივარო. ეს რომელია პატარა იყო, თითქოს ჭერაც სავსე ჭერა ქალის არსებით. თითქოს მკითხავ. შემოზღუდული, სორკლიანი კედლებიც იმ ქალის შმაგ და თვალისადასრული სიღარბაისლეს გამოეზნიქა წინ. მოშიშვლებულ ბიუროზე ვისკის საესე, პიტნიანი ბოთლი იდგა. ბოთლი სვენებ-სვენებით გამოქვავილი მუცელი არ ჩასწვია. თან ბიუროს ჩაჭიდებული ინარჩუნებდა მისი მკითხველს. ვისკი ბადაგივით ცივად ჩასრიალდა ყელში. გემოდაკარგული. კარიული ბოთლი დადგა და ბიუროს გადააწვა. თავი ჩამოუვარდა, არაფერს ფიქრობდა. თვითონაც ვერ ხვდებოდა. რამეს თუ ელოდა, ან შეიძლება მართლა არც ელოდა არაფერს. მერე, სადღაც შიგნით, თანდათან აბრიალდა ვისკი და ისიც ხელ-ნელა აქეთ-იქით თავის ქნევას მოჰყვა, გახურებული შიგნულშია ხან უეცრად დაეკრუნჩხებოდა. ხან ისევ გაეშლებოდა და ფიქრიც თავის მას აკოლოდა: „როგორმე უნდა გავიდე აქედანო“. ისევ დერეფანში აღმოჩნდა. ახლა გონება კი დასწმენდოდა. მაგრამ სხეული აღარ ემორჩილებოდა. მაინც ცდილობდა როგორმე დაეყოლიებინა, როგორმე, კედელ-კედელ. შემოსასვლელ კარებამდე მიეტყუებინა, თან ფიქრობდა, „კარგია, რა მოგივიდა? ძალია მოიკრიბე, ხომ უნდა გახვიდე აქედანო?“ ფიქრობდა ნეტავი ერთი კი გამათრევინა ტანი გარეთ, პაერზე, სიგრილესი, გრილ სიბნელესი ხედავდა საკუთარ ხელებს, კარებზე მოფათურეს. და ცდილობდა რამით მიხმარებოდა. დაემორჩილებინა, შივეთოკა. „კიდევ კარგია, არ ჩამკეტეს მაინცო“. გაუღელვა თავში. „უფალო იესო, აი მაშინ კი დილაძღე ველორ გავაღწევდი აქედან. ვინდაც ფანჯარა გამელო, ფანჯარაში რა გადამაძვრენდა“. როგორც იქნა, გაალო კარი, გამოვიდა, კარის დაკეტვა დააპირა. სხეული კი ეურჩებოდა, თავის შეწუხება აღარ უნდოდა, მაინც დაატანა თავს ქალა. მაინც მისურა დაკარგულებული სახლის კარი, იმ სახლისა, სადაც ჭერ ისევ აფრგვევდა მკვდარ, თანაბარ შუქს თრი ნათურა, თითქოს არც იცოდნენ და არც ენაღვლებოდით. სახლი რომ გიუკაცრიელებულიყო, ახლაც ისევე არ აწუხებდათ სიჩუმე და სიმარტოვე, როგორც აღრე არ აშფოთებდათ ძველი, გაქონილი ჭიჭების ქაბაჭუხი, ძველი, ნახმარი ლოგინები და ღამეული, პირუტყვიული თრგიები. სხეული ახლა უსიო ტყვოდ ემორჩილებოდა. დამჯერი გამხდარიყო. ბნელი პარმალიდან მთვარის შუქში გადააბიჯა — თავპირგასისხლიანებულმა. ცარიელმუცელგაფარვარებულმა, სასტიკმა. ვისკით გაგულიადებულმა — და იმ ქუჩას დაუყვა, რომლითაც თხუთმეტი წელი უნდა ევლო.

გავიდა დრო, ვისკი გამოწვლდა, მერე ისევ დათვრა. ისევ გამოვბიზლდა, მაგრამ ქუჩა კი არა და არ მთავრდებოდა. იმ დამიდან მოკიდებული, ათასობით ქუჩა ქცეულიყო ერთ უსასრულო. უჩინარ მოსახვევებთან. მარად ცვალებად ქუჩად, ამ ქუჩას მიუყვებოდა, უფრო ხშარად ფეხით, ხანდახან კი სამადლოდ თუ ქურდულად. მატარებლებით, სატვირთო მანქანებითა და სოფლური ფორნებითაც, რომელიც კოფოებზედაც ოცია, ოცდაათი, ოცდაათი წლისა უძრავად, სახეგამკაცრებული იჭდა ხოლმე მუდამ (მაშინაც კი, როცა ქუჩიანი და გაცვეთილი ტანისამოსი ეცვა), ქალაქურ ყაიდაზე გამოწყობილი და ვერც ერთი მეფორნე ვერ უბედავდა გამოლაპარაკებას, შეკითხვის მიცემას, თუმცა ვველას ერთი სული კი მქონდა მისი ვინაობა და ასავალ-დასავალი გაეგო. ქუჩა ოკლაპომასა და მისურის გადაივლიდა, სამხრეთით შორს, ღამის მექსიკამდე აღწევდა. მერე უკან, ჩრდილოეთში, ჩიკაგოსა თუ დეტროიტში

ბრუნდებოდა, ისევ სამხრეთისკენ იზამდა პირს და ბოლოს მისი სიბიძეში მოხვ
 რდებოდა. თხუთმეტი წელიწადი იყო ამ ქუჩის სიგრძე; ხან მენავთობეთა პა
 ტარ-პატარა დაბების პირველ, მტრულ, ფიცრულ ფასადთა შორის გადაიქიმე
 ბოდა, სადაც დაუშრეტელი ლაფით მოთხვრილ, მარადიულ სარკის სამოსსა
 და უძირო, მსუბუქ ფეხსაცმელებში გამოწყობილი ნახევრად, უმ, სო და თიუთ-
 მეტდოლარიან კერძებს შეექცეოდა თუნუქის თეფშებზე და მანამდე სანაბარ ქსაც
 ბანკოტების გომბეშოსოდენა, მუდამ ბლანტი, მსუბუქ, თიხის ქუჩვიდს
 და ტალახიდანვე ამონთხრეულ ოქროსავით ამოუწურავი და გამოუღვეველი
 ტალახით დაწინწკლული დასტიდან იხდიდა, ხან ყვითლად აბიბინებულ პურო-
 ყანებს შორის გაიწვლებოდა, სადაც მცხუნვარე, ყვითელი ღღეების ჯოჯო-
 ხეთურ ჯაფას, ღრმა, მკედარივით ძილი მოსდევდა ხოლმე თივის ზვინებში —
 სექტემბრის ცივ, შეშლილ მთვარესა და მჟიფე ვარსკვლავებს ქვეშ; ხან შავი
 მუშა იყო, ხან მალაროელი, ხან ოქროს მაძიებელი, ხან აზარტულ თამაშობათა
 მომწყობი; არმიაშიც ჩაეწერა მოხალისედ, ოთხი თვე იმსახურა და გამოიქ-
 ცა, თუმცა დეზერტირობა ხახვივით შერჩა, და მუდამ, აღრე თუ გვიან, ქუჩა
 დიდ-დიდ ქალაქებსაც გადასერავდა ხოლმე ლამის ერთნაირ, ტყუბისცალე-
 ბივით ერთმანეთის მსგავს უბნებს ქალაქებისა, რომელთა არც სახე დამახსოვ-
 რებოდა და არც სახელი, იქ, შუალამის ბნელ, სიექვო, სიმბოლურ კამარებ-
 ქვეშ ქალებთან წვებოდა და თუ ფული ჰქონდა, აძლევდათ, თუ არადა, არც
 მაშინ იხევდა უკან, ოღონდ მერე ეუბნებოდა — ზანგი ვარო, ცოტა ხანს ეს
 ხერხი ამართლებდა, მანამ, ვიდრე ჯერ ისევ სამხრეთში იყო, ყველაფერი მარ-
 ტივად, იოლად წყდებოდა, დიდი-დიდი ქალს ანდა დიასახლისს დაეწყევლა,
 თუმცა ზოგჯერ სხვა კლიენტები ისე სცემდნენ ხოლმე, გონებას კარგავდა
 და მერე ქუჩაში ანდა საპყრობილეში ახელდა თვალს.

ეს მანამ, სანამ ჯერ ისევ (ყველაფერი შედარებითია) სამხრეთში იყო
 მერე კი, ერთ ღამესაც, მისმა ეშმაკობამ აღარ გასჭრა, ზანგი ვარო, საწოლიდან
 წამომდგარმა რომ უთხრა ქალს, „მართლაო?“ — უგულოდ, ზრდილობის
 გულისთვის გაიოცა ქალმა, უგულოდ, ზრდილობის გულისთვისვე აათვალიერ-
 ჩაათვალიერა; თუმცა, ეტყობა, შეამჩნია, სახე რომ შეეცვალა და მაშინვე
 დაამატა: „რა უჭირს მერე? შესახედავად დასაწუნი ბიჭი არა ხარ, ერთი გა-
 ნახა, რა მურთხი გავისტუმრე შენამდე“. მერე ქალი უკვე დაჟინებით მია-
 ჩერდა, ერთიანად გახევდა, „კი მაგრამ, ეს სანაგვე მაინც რა გვონია? ოტე-
 ლი რიცი?“ ჰკითხა და იმწამსვე ხმა გაკმინდა, ნელა-ნელა უკან დაიხია, თან
 ჯოს სახეს არ აშორებდა თვალს, ერთიანად გაფითრებულიყო და პირივე დასაყ-
 ივებლად დაეღო, დაიკივლა კიდევ, ორმა პოლიციელმა ძლივძლივობით, რის
 ვაივავლახით დააკავა ჯო, ქალი, ერთი პირობა, მკედარიც ეგონათ.

იმ დღიდან ზიზღი გაუჩნდა, მანამდე წარმოდგენა არ ჰქონდა, თეთრკა-
 ნიანი ქალები ზანგებსაც თუ უწვებოდნენ, ორი წელი ვერ მოიხელა ეს ამბა-
 ვი, ზოგჯერ გაახსენდებოდა ხოლმე, როგორ გამოიწვია ერთხელ საჩხუბრად
 თეთრკანიანი კაცები, შეგნებულად გააღიზიანა, ეშმაკობით აიძულა ზანგი
 დაეძახათ მისთვის, რადგან მიზეზს ვძებდა, ჩხუბი სწყუროდა და თან ფე-
 ხებზე ეკიდა, მოერეოდა თუ პირიქით, უმოწყალოდ გააღანვიანებდა თავს;
 მაგრამ მერე, მოგვიანებით, უკვე ნებისმიერ ზანგს მოკლავდა ან შეაკვდუ-
 ბოდა, თუკი ის ჯოსაც ზანგად არ ჩათვლიდა, უკვე ჩრდილოეთში იყო, ჯერ
 ჩიკაგოში, მერე დეტროიტში, თეთრკანიანებს გაუბოდა, ზანგებთან ცხოვრო-

ბდა, იმათთან ჭამდა და იმათთან ეძინა — ერთთავად ალესილს, ატეხილს, გაუკაცურებულს. მაშინ ქალიც ზანგი ჰყავდა, აბანოზის ხისგან გამოკვეთილს ჰგავდა. ლამლამობით ძილგამკრთალი იწვა ხოლმე იმ ქალის გვერდით და ღრმად, ხარბად იწყებდა სუნთქვას. განზრახ იქცეოდა ასე, თან გრძობდა, ხელავდა კიდევ, სულ უფრო და უფრო როგორ ებერებოდა ნეკნების გალი-
 აში მომწყვდეული თეთრი მკერდი, როგორ ცდილობდა ერთიანად დაე-
 ბოლოოდ შეეწოვა ზანგების შავი სურნელი. შავი და იდუმალი ფიქრი, შავი და იდუმალი არსება, ხოლო ყოველი ამოხვრისათვის საკუთარი სხეულიდან გამოეყოლებინა თავისი თეთრი სისხლი, თეთრი ფიქრი, თეთრი სული, და მაინც მუდამ, როცა ნესტოებდაბერილი და ნესტოებგათეთრებული ცდილო-
 ბდა ამ სურნელის გათავისებას, ერთიანად იკრუნჩხებოდა და იძაბებოდა ფიზიკური ძალდატანებისა და სულიერი უარყოფისაგან

ეგონა, სიმარტოვეს გავურბივარ და არა საკუთარ თავსო. მაგრამ ქუჩა არ მთავრდებოდა: კატისა არ იყოს, მისთვისაც არ განსხვავდებოდა ერთ ადგილი მეორისაგან. თუმცა სიმშვიდეს კი ვერსად პოულობდა. ქუჩაც გრძელ-
 დებოდა, იერს იცვლიდა, განწყობილებასაც, ოღონდ მუდამ უკაცრიელი რჩე-
 ბოდა: შეიძლება ურიცხვ, გაუთავებელ ავატარებში მოხვედრილიც ეგონა სა-
 კუთარი თავი, სადაც, მარადიულ სიჩუმეში, უსასრულოდ უნდა ევლო, უსას-
 რულოდ უნდა ემოძრავა ჩაკლული თუ ხელახლა წაქეზებული სასოწარკვეთი-
 ლების სიმამაცეს აყოლილს; სიმამაცის სასოწარკვეთილებას დამორჩილებულს, რომელსაც ხან ჩაკვლა, ხან კი ისევ წაქეზება სჭირდებოდა. ის უკვე ოცდა-
 ცამეტი წლისა იყო.

ერთ საღამოსაც, ქუჩა მისისიპის სოფლურ გზად იქცა, როცა რომელიღაც პატარა ქალაქის ახლოს სამხრეთისკენ მიმავალი სატვირთო მატარებლიდან ჩამოსვეს, ამ ქალაქის სახელიც არ იცოდა; არც აინტერესებდა, რა სიტყვი-
 აერჩია ქალაქს თავის სახელწოდებად. ქალაქს საერთოდ ვერც ამჩნევდა. ტყე-
 ტყე შემოუარა გარეუბანს, გზაზე გავიდა და ჯერ ერთ მხარეს გაიხედა, მერე მეორე მხარეს, გზაზე ხრეშიც არ ეყარა, თუმცა ეტყობოდა, გამვლელ-გამოფ-
 ლელი მაინც არ უნდა ჰკლებოდა. აქა-იქ, გზის გასწვრივ, რამდენიმე ზანგური ქობი მიმოფანტულიყო; მერე, დაახლოებით ნახევარი მილის იქით, უფრო დიდ სახლსაც მოჰყრა თვალი, სახლი წარათში იდგა და ერთ ღროს, ეტყობა პრეტენზიულობითაც გამოირჩეოდა. მაგრამ ახლა ხეებს აშკარად არ აწყენ-
 დათ შემოკაფვა და თავად სახლიც მრავალი წლის შეუღლებავს ჰგავდა, თუმცა უკაცრიელად მაინც არ გამოიყურებოდა და მთავარიც ეს იყო, უკვე ოცდა-
 ოთხი საათი სრულდებოდა, ლუკმა არ ჩაედო პირში. „ეს უნდა გამოდგესო“ — გაიფიქრა.

არადა, მაშინვე არ წასულა სახლისკენ, თუმცა კი უკვე საღამო ჩამო-
 წვერილიყო, პირიქით, ზურგიც აქცია და საპირისპირო მხარეს გაუდგა გზას, ქუჩყიანი თეთრი პერანგი ეცვა, გაცვეთილი სარკის შარვალი და დამსკდარი, მტვრიანი, ქალაქური ფეხსაცმელები, ნაჭრის ქუდი თავზე ამპარტავნულად და-
 ეკოსებინა, სახეზე სამი დღის ჯაგარი მოსდებოდა და მაინც მაწანწალას არა ჰგავდა; ყოველ შემთხვევაში, იმ ზანგ ბიქს ნამდვილად არ ჩაუთვლია მა-
 წანწალად, მალე რომ შემოხვდა გზად რკინის ვედროს ქნევა-ქნევით მომა-
 ვალი, ბიჭი შეაჩერა და — აგერ, იმ დიდ სახლში ვინა ცხოვრობსო — ჰკით-
 ხა.

მუბლი ზედ ჩამოვდო, ნესტოებში ბნელი და ნოტიო მიწის მსუყვე სურხელი უღიტინებდა.

ერთხელაც აღარ გაუხედავს ჩაბნელებული სახლისაკენ. საათზე მეტი არ იწვა ასე, ვიდრე წამოდგებოდა და ბუჩქნარიდან გამოვიდოდა. არ მიიბრუნებოდა, სახლთან მიაბლოვებულს არც სიფრთხილისა ეტყობოდა რაიმე მსხვერპლის დაბრუნებისა. უბრალოდ, უხმაუროდ მიაბიჯებდა, თითქოს მხოლოდ სახლისაკენ დადიოდა მუდამ. ყოველთვის; სახლის ახლა უკვე უსაშველოდ გაზრდილ ლინდს შემოუარა და უკანა კარებისკენ დააღერა თავი, იქით, სადაც სამზარეულო ეგულებოდა. კატაზე მეტი ჩქამი არ გაუღია, როცა შეჩერდა და ცოტა ხნით შეიკადა წელან განათებული ფანჯრის ქვეშ. კრიჭინებმა, ადამიანის ფეხის ხმაზე შეიშით რომ მიჩუმებულიყვნენ, სიჩუმის პაწია კუნძული. რომ შეეკმნათ, სიჩუმე ქრისტმასის ფეხებთან თავიანთი სუსტი ხმების სიფრთხანა ყვითელი ჩრდილივით რომ დაეფინათ — ახლა ისევ ამოიღეს ხმა, მაგრამ გადადგა თუ არა ისევ ნაბიჯი, ფხიზელნი და გაფაციცებულნი, კვლავ უეცრად გაიტრუნენ. სახლს, უკნიდან, ერთსართულიანი ფრთა ჰქონდა მიშენებული. „ეს იქნება სამზარეულო“, გაიფიქრა მან. „ჰო, ეს იქნება“. უხმაუროდ მიაბიჯებდა უეცრად ხმაგაკმენდილი მწერების პაწია კუნძულზე. სამზარეულოს კარიც გაარჩია ბნელში, კარიდან რომ დაეპირებინა შესვლა. კარი ღია დაუხვდებოდა. მაგრამ არც უსინჯავს კარის გაღება. ჩაუარა და ფანჯრის ქვეშ შედგა. ვიდრე გააღებდა, გაახსენდა — წელან განათებულ ფანჯარას გისოსი არ ეკეთა.

არც ფანჯარა დაეკეტათ. ის კი არა, ჯოხიც შეეყენებინათ — არ მიიხუროსო. „რა გინდა კაცმა იფიქრო?!“ გაუელვა წამით. ფანჯარასთან იდგა, ხელები რაფაზე ეწყო. მშვიდად სუნთქავდა, არც არაფერს აყურადებდა. არც ჩქარობდა. თითქოს მთელ მზისქვეშეთში არავის არსად ეჩქარებოდა. „კარგია, ჩქარობდა. თითქოს მთელ მზისქვეშეთში არავის არსად ეჩქარებოდა“. მერე ფანჯარაში გადაძვრა; თითქოს გადაიღვარა ბნელ სამზარეულოში: უხმოდ და გადაუადგილებლად დაუბრუნდა ჩრდილი წყვილიადისა და გაურკვევლობის მშობელ დედას. იქნებ ის სხვა ფანჯარაც გაახსენდა. საიდანაც ერთ დროს კატასავით მარდად და უხმაუროდ ძვრებოდა ხოლმე. ფანჯარა და თოკი, თავისი ერთადერთი იმედი; შეიძლება მართლა გაახსენდა. შეიძლება არა.

ეტყობა, მაინც არა, როგორც კატას არ გაახსენდებოდა ალბათ სხვა ფანჯარები; თითქოს ისიც კატასავით ხედავდა ბნელში, თითქოს ზუსტად იცოდა, სად უნდა ებოვნა ნანატრი საჭმელი; ანდა თითქოს რაღაც მისთვისაც უცნობი ძალა წარმართავდა. უხილავ თეფშზე უხილავი თითებით დასწვდა რაღაცას; უხილავ საჭმელს. არც დაინტერესებულა, ნეტავ რა არისო. ვერც კი ხვდებოდა, უკვე რომ ეგემნა ამ საჭმლის გემო და ახლა ცდილობდა გაეხსენებინა. საიდან ეცნობოდა, ვერ ხვდებოდა, ვიდრე უეცრად, შუა ჭამაში, ყბა არ გაუშეშდა და ფიქრით ოცდახუთი წლის წინანდელს არ გადასწვდა, უკან არ დაუყვა ქუჩას, მის ყველა უჩინარ, მწარე დამარცხებებითა და კიდევ უფრო მწარე გამარჯვებებით აღბეჭდილ მოსახვევს არ ჩაუარა, ხუთი მილით უკან არ მოიტოვა ის კუთხეც, სადაც სიყვარულის საშინელ, პირველ დღეებში იდგა და იმას ელოდა ხოლმე, ვისი სახელიც დავიწყდებოდა ახლა; ხუთი მილით კიდევ უფრო შორს მიდიოდა ფიქრი ამ წუთას გავიხსენებ. ადრეც მიკამია სადღაც. ამ წუთას გავიხსენებ და მანსოვრობაც, ტკაცატკაცით კარნახობდა აი ვხედავ, ვხედავ კი არა მესმის კიდევ აი თავჩაქინდრული

ვდგავარ მესმის რულისმომგვრელი ჰკუისდამრიგებელი ხმა და მჭერა ეს ხმა არასოდეს მიჩუმდება მარად და მარად გაგრძელდება. აჲ თვალს ვაბარებ და ჭიუტ. რეგვენ დახრილ თავს ვხედავ, ვხედავ ახლად დახრილ ბლავც წვერსაც, ვფიქრობ ნეტავი არა შია-მეთქი, მე ხომ მარტო ხედავ მაგრებს მთელი სახა, ენა მოლოდინის ცხელი მარილითა მაქვს და ცვარული თვალეზიც კი უსინჯავენ გემოს თეფშიდან ავარდნილ ოხშივარს ხამამალა. „ღმერთო ჩემო, მინდვრის ბარდაა ბადაგიო“

ეტყობა, მხოლოდ ფიქრი არ გასცილებია სამზარეულოს. ადრევე უნდგაეგონა ხმა, რადგან, მაინცდამაინც, არც ამ ხმის გამომცემი ცდილობდა სანუმიხა და სიფრთხილის დაცვას. შეიძლება, გაიგონა კიდევც, ოღონდ, როცა რბილი ჩუსტების ხმა სახლის შხრიდან მოუახლოვდა სამზარეულოს კარს. მაინც არ შერბეულა, უეცრად თვალეზანთებულმა როდის-როდის მიატრიალა იმისკენ თავი და როდის-როდის დაინახა კარებქვეშ დარჩენილ ღრიკოში სუსტ სინათლის ათინათი. ღია ფანჯარა იქვე იყო: ერთი ნაბიჯი და გარეთ იქნებოდა მაგრამ არც განძრეულა. თეფშიც კი არ დაუდგამს მაგიდაზე. ღეჭვაც არ შეუწყვეტია. ასე იდგა შუა ოთახში — თეფში ხელში ეჭირა და იღეჭებოდა — როცა კარი გაიღო და ქალი შემოვიდა, გახუნებული, გრძელი ხალათი ეცვა და სანთელი მოჰქონდა, მალლა აწეული, სანთლის შუქი სახეზე ეცემოდა: მშვიდ, სერიოზულ, სრულიად უშფოთველ სახეზე. ამ მჭრქალ შუქზე ოცდაათიოდე წლისას ჰგავდა. კარებთან იდგა, წუთზე მეტხანს შესცქეროდნენ ერთმანეთს ლამის ერთნაირ პოზაში გახევებულნი: ერთს თეფში ეჭირა ხელში, მეორეს სანთელი, ქრისტმასი ახლა უკვე აღარ იღეჭებოდა.

„თუ მხოლოდ საჭმელი გნებავთ, საჭმელს აჲ არავინ დაგამადლით“, თქვა ქალმა წყნარი, ოდნავ მოგუდული, საკმაოდ ცივი ხმით.

მოშილიფებული, დასაწოლად გამზადებული ქალი, სანთლის მჭრქალ შუქზე ოცდაათი წლისაზე უფროსს არა ჰგავდა. მერე, როცა ღლის სინათლეზეც ნახა, მიხვდა — ოცდახუთმეტსაც იქნება გადაცილებულიო. მოგვიანებით ქალმა თვითონვე უთხრა, ორმოცისა ვართ. „იხე თქვა, ორმოცდაერთისაც შეიძლება იყოს და ორმოცდაცხრისაცო“ — გაიფიქრა მაშინ. ოღონდ იმ პირველ ღამეს არაფერი უთქვამს ქალს. ჯერ კიდევ ბევრ ღამეს უნდა გაეცლო, ვიდრე თუნდაც საკუთარ ასაკს გაუმხელდა.

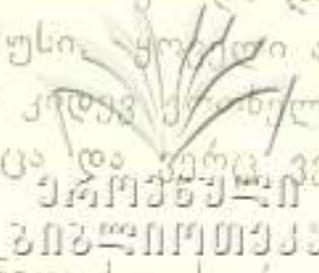
საერთოდ ძალიან ძუნწად უამბობდა თავის ამბავს, იშვიათად საუბრობდნენ, შემთხვევით თუ გამოელაპარაკებოდნენ ხოლმე ერთმანეთს, მას შემდეგაც კი, როცა უკვე შეეჩვია და გაუშინაურდა შინაბერა ქალის საწოლს. ზოგჯერ ეგონა, სრულებით არა ვცემთ ერთმანეთს ხმას, სინამდვილეში არც ვიცნობ ამ ქალსო, თითქოს ორი ქალი არსებობდა ერთდროულად: პირველს იშვიათად, ხანდახან თუ მოკრავდა ხოლმე ღლისით თვალს, როცა რამოდენიმე არაფრისმთქმელ, უაზროდ და უმიზნოდ წარმოთქმულ სიტყვას გადაუკრავდა, მეორის გვერდით კი ღამღამობით იწვა და არამცთუ ვერ ხედავდა ხმასაც არ სცემდა საერთოდ.

ერთი წლის მერეც (ახლა უკვე სარანდავ ფაბრიკაში მუშაობდა) ღლისით მხოლოდ შაბათობით, სამუშაოს შემდეგ, ან კვირას თუ მოკრავდა ხოლმე

თვალს, ანდა მაშინ, როცა ქალის მომზადებული და სამზარეულოში, მაგიდაზე დატოვებული საჭმლისთვის შედიოდა სახლში. ასეთ დროს ზოგჯერ ქალიც წადგებოდა ხოლმე თავს, მაგრამ თუ ქამდა, მაშინვე უჩუმრად უკან გაბრუნდებოდა: ხანდახან უკანა პარმალზეც ხვდებოდა, მას მერე, რაც სახლის მკვირდით დაბინავდა ქონში, პირველი ოთხი-ხუთი თვის მანძილზე იქაც მუშაობდა. ლამის უცნობეობით გამოელაპარაკებობდნენ ხოლმე ერთმეორეს. მისი მუშაობის დღეებზე იდგნენ: ქალს თავისი ერთ-ერთი, ეტყობა, გამოუღწეველი სამიზნეობის სუფთა კაბა ეცვა და ზოგჯერ, სოფლელი დედაკაცივით, ნაჭრის ფარფლებიანი ქუდიც ეხურა, თვითონ კი ახლა უკვე მუდამ გაკრიალებულ თეთრ პერანგსა და ყოველ კვირას საგულდაგულოდ დაუთოვებულ სარჯის შარვალში გამოწყობილიყო. არასოდეს ჩამომსხდარან სასაუბროდ. ის კი არა, მგონი, ში გამოწყობილიყო. არასოდეს ჩამომსხდარან სასაუბროდ. ის კი არა, მგონი, დამჭდარი არც უნახავს ქალი ერთის მეტად, იმ ერთხელაც პირველი სართულის თანჯარაში შეიხედა და უნებურად მოკრა თვალი, როგორ წერდა რადლის თანჯარაში შეიხედა და უნებურად მოკრა თვალი, როგორ წერდა რადლის ცას მაგიდასთან მიმჭდარი. ერთი წლის მერეღა მიაქცია უურადლება, რამდენ წერილს ლებულობდა და გზავნიდა ქალი. მაშინ შეამჩნია, ყოველ დღლით, ერთსა და იმავე, მკაცრად განსაზღვრულ დროს, როგორ მიუჯდებოდა ხოლმე პირველ სართულზე, თითქმის ცარიელ, სხვა დროს ლამის მუდამ გამოკეტილ ოთახში ძველ, ერთიანად დაკაწრულ, თავასახდელ მერხს და რა მოხდომეოთახში ძველ, ერთიანად დაკაწრულ, თავასახდელ მერხს და რა მოხდომეობით, როგორი გულისყურით წერდა და წერდა დაუსრულებლად; სწორედ მაშინ შეიტყო, ორმოცდაათი სხვადასხვა ადგილიდან რომ ლებულობდა თურმე ქალი საქმიანსა თუ პირად წერილებსა და ორმოცდაათ სხვადასხვა მისამართზე აგზავნიდა თვითონაც პასუხს — რჩევას აძლევდა, ფინანსურ თუ რელიგიურ საკითხებზე საქმიან წერილებს სწერდა არა მარტო დირექტორებს, პედაგოგებსა და მეურვეებს, არამედ სამხრეთში გაბნეული ათასობით ზანგური სკოლისა; თუ კოლეჯის მოსწავლე გოგონებსაც და ამ კოლეჯების კურსდამთავრებულებსაც კი, ათასში ერთხელ, სამი-ოთხი დღით შინიდანაც მიემგზავრებოდა სადღაც და, თუმცა ახლა უკვე როცა მოეგუნებებოდა მაშინ, დღისა და ლამის ნებისმიერ მონაკვეთში შეეძლო ქალის ნახვა, მაინც მთელი წელი გავიდა, ვიდრე გაიგებდა, ამ სკოლების მოსახლებულბლად, იქაურ მოსწავლეებთან და მასწავლებლებლებთან სასაუბროდ რომ მიემგზავრებოდა თურმე იგი. ქალის საქმეებსაც ერთი მემფისელი ზანგი ვეჭილი განაგებდა, თავადაც ერთ-ერთი ამდაგვარი სკოლის მეურვეთაგანი, სწორედ მის სეიტში იხანებოდა, ანდერძთან ერთად, წერილობითი განკარგულება (ქალის ხელით შედგენილი), როგორ უნდა მოქცეოდნენ მის სხეულს გარდაცვალების შემდეგ. ეს რომ გაიგო, მერე ქალისადმი ქალაქის დამოკიდებულებაც აღარ გაპკვირვებია, თუმცა ისიც კარგად მოეხსენებოდა, ნახევარიც რომ არ იცოდა ქალაქმა იმისა, რაც თვითონ შეეტყო და აღმოეჩინა. მაშინ გაიფიქრა სწორედ: „აქ ნამდვილად არავინ შემაწუხებს.“

მერე, ერთ მშვენიერ დღეს, უეცრად თვალი აეხილა და მიხვდა — შინ არასოდეს შევეუპატივივარ ქალსო. მართლაც სამზარეულოს არც ვასცილებოდა, თუმცა იქ კი დაუკითხავად შეაბიჯებდა ხოლმე და თან ამრეზილი ფიქრობდა — „აქედან უკვე ვერასდიდებით ვეღარ ამომიკვეთავს ღებს და ეს ჩემზე უკეთ თვითონ იცისო“. ოღონდ ეგაა, დღისით თუ შედიოდა სამზარეულოში, ისიც მხოლოდ და მხოლოდ დანატოვარი საჭმლისათვის, აი, ლამ-ლამობით კი თითქოს მუდამ ის, პირველი ღამე მეორდებოდა; მაშინაც, როცა მისი ღრმა რწმენით, მოლოდინად ქცეული ქალის საძინებელი ოთახისაკენ მიუყვებოდა

ბოდა ხოლმე კიბეს, ყოველთვის ისევ ქურდად, ყაჩაღად და მოძალადედ
თვლიდა თავს. ერთი წლის მერვე მაინც მალულად მიიბარებოდა და თითქოს
ყოველ ჯერზე ხელახლა უნდა აეხადა ქალისთვის ნამუსი, ყოველი ახალი შე-
ბინდებისას თითქოს ხელახლა ხდებოდა იძულებული კლავს ვერცხელ მიეტაცა
მიტაცებული — ანდა იქნებ არც არაფერი მიეტაცა და ვერც ვერასოდეს
მიიტაცებდა ვერაფერს.

ზოგჯერ ასეც ფიქრობდა, ამგვარი ეჭვიც უღრღნიდა სულს, როცა კვლავ
და კვლავ ახსენდებოდა ხოლმე ის უხეში, უცრემლო, უსაყვედურო და ლა-
მის მამაკაცური დანებება, დამორჩილება ქალისა. თავდაცვის საკუთარი ინს-
ტინქტის გამო მსხვერპლად გაღებული, ვინ იცის, რამდენი ხნის ხელუხლე-
ბელი სულიერი განმარტოება, რომელსაც, დროთა განმავლობაში, მამაკაცური
ძალა და მზნეობა შეეძინა. ეტყობა, მართლაც გაორებულ პიროვნებასთან
ქონდა საქმე: თან ქალთან, ვისმა ერთმა დანახვამაც მალლა აწეული სანთლის
შუქზე (ანდა შეიძლება მოახლოებულმა, ჩუსტებში წაყრილი ფეხის ხმამაც)
წამით ისე გადაუშალა თვალწინ, ისე გაუნათა უსაფრთხოებისა და, თუ სი-
მოვნების არა, ყოველ შემთხვევაში ხელსაყრელი და საიმედო ურთიერთობის
პორიზონტი, როგორც მიდამო განათდება ხოლმე უეცრად ელვის გაკრთომისას;
და თან, იმავდროულად, მამაკაცურად ნავარჯიშევ და ნაწრთობ კუნთებთან
და გონებასთან, მემკვიდრეობისა თუ გარემო პირობების ნაყოფთან, რასთა-
ნაც ბოლო წამამდე, უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე მოუწევდა ომი და ბრძოლა.
არც არსებობდა არც ქალური ყოყმანი, არც აშკარა ნდომის შემნიღბავი სი-
მორცხვე და არც, ბოლოს და ბოლოს, დანებების სურვილი. თითქოს მეორე
კაცს ეცილებოდა, მეორე კაცს ართმევდა რაღაც ისეთს, რასაც არც ერთისა-
თვის არ გააჩნდა ქეშმარიტი ღირებულება და მხოლოდ პრინციპის, მხოლოდ
სიჯიუტის გამო ქცეულიყო ბრძოლის მიზეზად.

როცა იმ პირველი ღამის შემდეგ ისევ შეხვდნენ ერთმანეთს, გაიფიქ-
რა, „ღმერთო ჩემო, რა ცოტა ვიცი თურმე ქალებზე, არადა, მეგონა, კარ-
გად ვიცნობდიო“. ეს მეორე დღესვე იყო; ქალს შესცქეროდა, გამოელაპარა-
კა კიდევ, მაგრამ ვერაფრით წარმოედგინა, თორმეტი საათის წინ მახსოვრო-
ბაში დაღუქილი. მართლა რომ შეიძლებოდა მომზდარიყო, ფიქრობდა რა
უნდა ქონდეს ამ კაბის ქვეშ ისეთი, წუხანდელი ამბავი ვირწმუნო მაშინ ჯერ
ფაბრიკაში არ მუშაობდა. თითქმის მთელი დღეები ქალისგან ნათხოვარ სა-
წოლზე გაშოტილიყო ქალისავე ქოხში და თავქვეშ ხელებამოწყობილი სიგა-
რეტს ეწეოდა. „ღმერთო ჩემო“, ფიქრობდა ხოლმე, „თითქოს მე ქალი ვიყა-
ვი, ის კიდევ კაციო“, მაგრამ არც ეს ჰგავდა სინამდვილეს. არ ჰგავდა, რადგან
ქალი უკანასკნელ წამამდე უწევდა წინააღმდეგობას. თუმცა არც ეს წინააღ-
მდეგობა იყო ქალური წინააღმდეგობა, წინააღმდეგობა, რომელსაც, თუკი თა-
ვად ქალს არ უხდა, ვერც ერთი მამაკაცი ვერ დაძლევს. იმ უბრალო მიზეზის
გამო, ფიზიკური ორთაბრძოლისას არავითარ წესს რომ არ იცავს ქალი.
არადა, პატიოსნად უძალიანდებოდა, წესსაც იცავდა, იმ წესს, რომლის თანაბ-
მაც, ერთ გადამწყვეტ წამს, რომელიღაც უთუოდ უნდა დამარცხებულიყო,
სულერთია, გააგრძელებდა ბრძოლას თუ არა. იმ ღამეს მანამდე შეიცადა.
ვიდრე სამზარეულოს ფანჯარა არ ჩაბნულდა და ცოტა ხნის მერე ქალის ოთა-
ხი არ განათდა, მაშინღა გაემართა სახლისკენ, სიბრაზეს მიჰყავდა და არა
სურვილს, მშვიდ ბრაზს აჰყოლოდა. „აბლა ნახავსო“, თქვა ხმამაღლა. არც
ახლა ფრთხილობდა. სახლშიც თამამად შეაბიჯა და კიბეს აუყვია: ქალმაც მა-

შინვე გაიგონა მისი ფეხის ხმა. „ვინ არისო?“ — იკითხა. ხმაზე არავითარი შეშფოთება არ შესტყობია. პასუხი არ გაუცია. კიბე აათავა და ოთახში შევიდა. ქალი ჯერ ისევ ჩაცმული იყო, კარისკენ შემობრუნდა და შემოსულს მიჰაჩერდა. თუმცა ხმა აღარ ამოუღია. უხმოდ შესცქეროდა, როგორც მხოლოდ ეს მაგიდასთან და სულის შებერვით როგორ ჩააქრო ლამბა. ფიქრულად დაუფიქრებლად გაიქცევაო“. ამიტომაც ისკუბა წინ, კარისკენ გადაუჭრა გზა. მხიბვლელად არც უფიქრია გაქცევა. სიბნელეშიც იქ მიაგნო, სადაც შუქის ჩაქრობისას დასტოვა. მერე ტანსაცმლის შემოხვევა დაუწყო. თან ელაპარაკებოდა. დაძაბულად, უხეშად, ჩუმად: „ახლა ნახავ! ახლა ნახავ, შე ძუკნა!“ ქალი არ გასძალებია. ის კი არა, თითქოს ეხმარებოდა კიდევ, ოდნავ შეტრიალ-შემოტრიალდებოდა ხოლმე, სწორედ მაშინ, როცა აუცილებელი იყო. თუმცა, მაინც ეგონა, ქალის ჯერ გაუხევებელ გვამს ვეხებიო. მაგრამ არც ამას შეუჩერებია; ხელებიც უხეში და ჯიუტი ჰქონდა, ოღონდ, მხოლოდ და მხოლოდ, სიბრაზის გამო. „სხვა თუ არაფერი, ბოლოს და ბოლოს, ქალად ხომ მაინც ვაქციეო“, ფიქრობდა. „ახლა ეძულვარ, ეს ხომ მაინც ვასწავლეო“.

მეორე დღე ისევ ქოხში, საწოლზე გაშოტილმა გაატარა. არაფერი უქამია; არც უფიქრია, სამზარეულოში შესულიყო და ენახა, დაუტოვა ქალმა რამე თუ არა. მზის ჩასვლას ელოდებოდა, შებინდებას. „მერე კი წავალო“, ფიქრობდა. აღარ ეგონა, როდისმე ისევ თუ შეხვდებოდა ქალს. „ჯობია წავიდეო“, ფიქრობდა. „ამ ქოხიდანაც არ გავაგდებინო თავი, ამას მაინც მოვასხერხებ. ჯერ არცერთ თეთრკანიან ქალს არ გავუგდივარ. მარტო ზანგის ქალმა გამომამძევა ერთხელ, ცხვირწინ მომიხურა კარიო“. ასე იწვა და ეწეოდა. შებინდებას ელოდებოდა. ღია კარიდან ხედავდა, როგორ გადაიხარა მზე. ჩრდილებიც დაგრძელდნენ, მზეც გასპილენძისფერდა. მერე სპილენძისფერი იისფრად გახუნდა, ბაც იისფრად, დაბინდებისას რომ იცის ხოლმე ისე. მაშინ ბაყაყების ხმაც მოესმა. ციციანთელებმაც გაიელვეს ღია კარის სიოში. სულ უფრო და უფრო ნათდებოდნენ. რაც მატულობდა ბინდი, ფეხზე წამოდგა. სამართებლის მეტი არაფერი ებადა; სამართებელი ჯიბეში ჩაიღო და უკვე მზად იყო გინდა ერთი, გინდა ათასი მილის გასავლელად, საითაც არ უნდა წასულიყო, საითაც არ უნდა წაეყვანა უჩინარ მოსახვევებიან ქუჩას. თუმცა, როგორც კი დაიძრა, მაშინვე სახლისკენ დაადერა თავი. თითქოს, დარწმუნდა თუ არა, იქით მიპირებენ ფეხები წაყვანასო, აღარ გასძალებია, ნებაზე მიეშვა და მიჰყვა, დანებდა საკუთარ ფეხებს, თან ფიქრობდა ძალიან კარგი, ძალიან კარგი წონადაკარგული მიცურავდა. სახლისკენ მიარღვევდა ბინდბუნდს, მერე უკანა პარმალზე აღმოჩნდა. იმ კართან, საიდანაც ჩვეულებრივ შედიოდა ხოლმე. კართან, რომელიც არასოდეს იკეტებოდა. მაგრამ ამჯერად კარი დაკეტილი დაუხვდა. ცოტა ხანს ხელსაც კი არ სჯეროდა ეს ამბავი; მშვიდად იდგა, ჯერ არაფერს ფიქრობდა. ხედავდა, როგორ ეჭაჭგურებოდა კარს მისი ხელი და კარს იქიდან ურდულის ხმაც ესმოდა. მშვიდადვე გამობრუნდა უკან. ჯერ კიდევ არ ბრაზობდა, სამზარეულოს კარს მიადგა. ეგონა, ესეც ჩაკეტილი იქნებაო. უნდოდა კიდევ, ჩაკეტილი ყოფილიყო, ოღონდ ამას მანამდე ვერ მიხვდა, სანამ არ დარწმუნდა, კარი ღია რომ დაეტოვებინათ. ეს მიიჩნია ყველაზე მძიმე შეურაცხყოფად. თითქოს მტერი, ვისთვისაც მთელი რისხვა და ზიზღი დაეტება თავს, საღსალამათი და უშიშარი, დამცინავად, აუტანელი სიძულვილით მისჩერებოდა. სამზარეულოში შეაბიჯა, მაგრამ სახლში გამავალი კარისკენ არ წასულა, იმ კარისკენ. საიდანაც იმ პირველ ღამეს სანთლიანი

ქალი გამოჩნდა. პირდაპირ მაგიდას მიაშურა, არც სკირდებოდა რამის და-
ნახვა. მისი ხელები ხედავდნენ; თეფშები ჯერაც თბილი იყო; ფიქრობდა ესეც
ზანგის პურმარილი. ზანგისთვის გაშლილი ხუფრა

თითქოს შორიდან შესცქეროდა საკუთარ ხელებს. ხედავდა, როგორ და-
სწვდა თეფშს, როგორ ასწია, როგორ წაიღო უკან დასწვდა. ვიდრე
თვითონ ხელ-ხელა. ხარბად ისუნთქავდა ჰაერს ღრმად წაშტყპტყპლო. მერე
საკუთარი ხმაე გაიგონა. თითქოს რაღაც თამაშს თამაშობსო. ხმამაღლა
წარმოთქვა — „ლორიო“ — და ისიც დაინახა, როგორ მოიქნია ხელი და რო-
გორ ისროლა თეფში. ხმაურით შეაღწეა უხილავ კედელს. თან, ვიდრე მეო-
რე თეფშს აიღებდა, დაძაბული ელოდა, როდის დაისადგურებდა ისევ წე-
ლანდელი სიჩუმე. ეს თეფშიც ცალი ხელით ეჭირა. ჰაერში ათამაშებდა და
თან ცხვირს აქსუტუნებდა. ახლა მეტი დრო დასჭირდა გამოცნობას „ლობია
თუ ფხალიო?“ თქვა ისევ ხმამაღლა. „თუ ისპანახი?.. რა მნიშვნელობა აქვს
ლობიო იყოს“. ეს თეფშიც შეემსხვრა კედელს, ახლაც დაუცადა, როდის მი-
წყდებოდა მსხვრევის ხმა. შესამე თეფშს დასწვდა. „ხახვითაა რაღაც“. თან
ფიქრობდა სასაცილოა. ნეტავი ადრე რატომ არ მომაფიქრდა „ქალის ნებსი“. ისიც მოისროლა, გამეტებით, აუჩქარებლად მსხვრევის ხმას აყურადებდა. იც-
დიდა, უცებ რაღაცა სხვა ხმაე მოესმა: ნაბიჯებისა, საბლიდან სამზარეულოსკენ
მომავეალი. „ახლა ლამპა ეჭირება ხელშიო“. გაუელვა წამით, თან იმასაც ფიქ-
რობდა კარისკენ რომ გავიხედო სინათლეს დავინახავ ხელი კი ისევ მაღლა
აწეული ეჭირა. ისევ სასროლად მოემარჯვა თეფში. უკვე მოადგებოდა კარს
„კართოფილია“. თქვა როგორც იქნა, მოსამართლესავით, გადაქრით, დაბე-
ჯითებით, კარისკენ არ გაუხედავს, მაშინაც კი, როცა ურდულის ხმა გაიგონა,
გაიგონა, როგორ შემოამთქნარა კარმა და ხელაწეულს, ცალ ხელში თეფშით
გაქვავებულს, შუქიც დაეცა. „კი, კართოფილია“, გაიმეორა ისევ, სიმარტო-
ვეში მოთამაშე ბავშვის ფიქრიანი, დაბნეული ხმით, ერთდროულად დაინახა
და გაიგონა კიდევ, როგორ შეეხეთქა თეფში კედელს, მერე შუქი თანდათან
დაშორდა, ხელახლა გაიგონა კარის ჭრიალი, მერე, ურდულის ხმაე, მაინც
არ გაუხედია იქით, ბოლო თეფშს დასწვდა. „ჭარხალიაო“. თქვა. „ჭარხალი ჩემს
დღეში არ მყვარებიაო“.

მეორე დღეს სარანდაე ფაბრიკაში მოეწყო სამუშაოდ. პარასკევი იყო.
ოთხშაბათ ღამის მერე ლუკმა არ ჩაედო პირში. შაბათ საღამომდე გასამრ-
ჯელო არ მიუღია. შაბათს, ნაშუადღევს, ზედმეტი იმუშავა, ჭამითაც შაბათ
საღამოსლა ჭამა, რესტორანში, ქალაქის ცენტრში, პირველად სამი დღია გან-
მავლობაში. სახლში აღარ დაბრუნებულა. კარგა ხანს, ქოხიდან გამოსული
თუ ქოხისკენ მიმავალი, სასლოისკენ არც იყურებოდა. ეჭვსი თვის თავზე უკვე
თავისი, საკუთარი ბილიკი ჰქონდა გაკვლეული ქოხიდან ფაბრიკამდე. ლარი-
ვით გაჭიმული ბილიკი ყველა სხვა ქოხს გვერდს უვლიდა და დღითიდღე სულ
უფრო და უფრო მკაფიო და თვალშისაცემი, პირდაპირ ნახერხის გროვისა-
კენ, მისი სამუშაო ადგილისაკენ მიემართებოდა ტყე-ტყე, როცა ეჭვისი ნახე-
ვარზე სასტვენს ჩაბერავდნენ ხოლმე. მუდამ ამ ბილიკით ბრუნდებოდა შინ,
ტანზე გამოიცივლიდა, თეთრ პერანგსა და გაუთოვებულ, მუქი ფერის შარ-
ვალს ჩაიცვამდა და უკან ბრუნდებოდა, ხელახლა გაივლიდა ორ მილს, ქა-
ლაქში რომ ევაბშმა, თითქოს იქ კომბინიზონით გამოჩენა ესირცხვებოდა,
ანდა შეიძლება არც ესირცხვებოდა, ოღონდ თვითონ ალბათ მაინც არ იყო-

და, რა ამოძრავებდა — სირცხვილი თუ რამე სხვა.

ახლა აღარ ცდილობდა შეგნებულად აერიდებინა სახლისღვის თემცა, განზრახაც არ იხედებოდა ხოლმე იქით. ერთი პირობა თვითონ მომაკითხავს ქალიო, თვითონ მომცემს ბირველ ნიშანსო მაგრამ ქალი ნიშანს არ იძლეოდა; მაშინ თავი დააჭერა, აღარ არსებობაო, არადა, როცა ისევ გაიბედა სახლისკენ — უკვე საკუთარი ხებით, უკვე საკუთარი სურვილით. — ტვინში სისხლმა აასხა და მერე ერთბაშად სისუსტემ დარია ხელი. ძალა გამოეცალა; მიხვდა, თურმე განუწყვეტლივ როგორ ეშინოდა ქალის დანახვისა, როგორ გრძნობდა მუდმივად მისი დაუფარავი და მშვიდი ზიზლით აღსავსე მზერას; ეგონა, ერთიანად ოფლში ვცურავო, თითქოს რაღაც საშინელ განსაცდელს გადარჩენოდა. „მორჩა“, გაიფიქრა ცოტა ხნის მერე. „უკვე ესეც დავძლიეო“ ამიტომაც, როცა ერთ დღეს მართლა დაინახა ქალი, აღარ აღელვებულა, აღბათ, მზად თუ იყო საამისოდ, ასეა თუ ისე, როცა შემთხვევით უკანა ეზოში თვალი მოკრა იმის ნაცრისფერ კაბასა და ფარფლებიან ქუდს, აღარც სისხლი ავარდნია თავში და აღარც სისუსტე დაუფლებია, არ იცოდა, მთელი ამ ხნის განმავლობაში მართლა ჩუმად უთვალთვალებდა ქალი თუ არა, ვერც იმას დაიჭინებდა, ახლა, თუნდაც ახლა მაინც მიცქერისო. „შენ შენთვის და მე ჩემთვისო“, გაიფიქრა, ისიც იფიქრა დამესიზმრა, ტყუილია ყველაფერი, ამ კაბის ქვეშ არაფერია ისეთი, ჩვენი ამბავი რომ დავიჭერო.

მუშაობა გაზაფხულზე დაიწყო, ერთ საღამოსაც, სექტემბერში, როცა ფაბრიკიდან შინ დაბრუნდა და ქოხში შესვლა დააპირა, გაოგნებული ტყვიანაკრავივით გაშეშდა ზღურბლზე, ქალი საწოლზე იჯდა, შემოსცქეროდა, თავშიშველი იყო, ადრე თავშიშველი არასოდეს ენახა, თუმცა სიბნელეში კი გრძნობდა ხოლმე უჩინარ ბალიშზე გაშლილ თმას, ნებაზე მიშვებულს, ოღონდ ჭერ კიდევ აუწყევს, მაგრამ, ნახვით ადრე არასოდეს უნახავს ეს თმა და ახლაც, როცა ერთმანეთს უხმოდ მისჩერებოდნენ, მხოლოდ იმას უყურებდა: უეცრად, სწორედ იმ წამს, როცა ხელახლა გადადგა ნაბიჯი, გაიფიქრა: „ქალობას ცდილობსო, ვიცოდის ქალარა ექნებოდა გარეული ქალობას ცდილობს და არკი იცის, რა ქნას, როგორ მოიქცესო“. სწამდა, სჯეროდა — სალაპარაკოდაა მოხულიო — და მართლაც, ორი საათის შემდეგაც, ქალი ჭერ ისევ ლაპარაკობდა; გვერდიგვერდ ისხდნენ საწოლზე ახლა უკვე ბნელში ჩანთქმულ ქოხში, ორმოცდაერთი წლისა ვარო, უთხრა ქალმა, ამ სახლში დავიბადე და მას მერე, სულ აქა ვცხოვრობო, ექვს თვეზე მეტხანს არასოდეს გამგზავრებულა თურმე ჩეფერსონიდან და თუკი მიემგზავრებოდა ხოლმე სადმე, ისიც ძალიან იშვიათად, რადგან ვერაფრით გაეძლო ამ უბრალო ფიცრებისა და ლურსმნების, ამ მიწის, ხეების, ბუჩქების გარეშე, საერთოდ აქაურობის გარეშე, მისთვისაც და მისიანებისთვისაც მაინც უცბოდ რომ დარჩენილიყო ბოლომდე; ახლაც, ორმოცი წლის შემდეგაც, აქაურ მიფუჩქებულ თანხმოვნებსა და ყრუდ წარმოთქმულ ხმოვნებში ისე აშკარად გამოკრთებოდა ხოლმე ნიუ-ინგლენდური კილო, როგორც მისიანების, მისი ნათესაების მეტყველებაში, რომელნიც ნიუ-ჰემფშირს არასოდეს გასცილებოდნენ და რომელნიც, აღბათ, სულ სამჯერ თუ ოთხჯერ თუ ჰყავდა ნანახი მთელი ამ ორმოცი წლის მანძილზე, სინათლე სულ უფრო და უფრო კლებულობდა, ველარც გაიგებდი, საიდან მოისმოდა ეს თანაბარი, ლამის მამაკაცურად მოგუდული ხმა; გვერდიგვერდ ისხდნენ ბნელში ჩაკარგულ საწოლზე — ისეთივეა, როგორც ყველა და-

ნარჩენიო“. ფიქრობდა ქრისთმასი. „სულერთია, ჩეიდმეტისა ქენება თუ ირ მოცდაშვიდისა, ბოლოს და ბოლოს, დანებებას თუ გადაწყვეტს მაინც ქადაგად უნდა დაეცესო“.

ქელვინ ბარდენი მღვდლის, ნათანიელ ბარინგტონის შვილი იყო, ათ შვილიდან ყველაზე უმცროსს ჯერ საკუთარი სახელისა და გვარისა დაწერად არ შეეძლო (არ შეეძლო კი არა, არ უნდოდაო — ამტკიცებდა მამამისი), როცა თორმეტი წლისა შინიდან გაიქცა და გემზე მოეწყო სამუშაოდ. პორმონის კონცხს შემოუარა. კალიფორნიაში ჩავიდა და კათალიკობა მიიღო: ერთი წელიწადი მონასტერში იცხოვრა. ათი წლის შემდეგ დასავლეთიდან მისურიაში ჩააღწია. სამი კვირის ჩახუდიც არ იყო. იქორწინა: ჰუგენოტი შეირთო ცოლად. კაროლინადან კენტუკის გავლით გადმოხვეწილი ემიგრანტების ქალიშვილი, ჯვარისწერის მეორე დღეს თქვა — ჯობია საქმეს ვეწიოო. თქმა და ქმნაც ერთი იყო. ჯერ საქორწინო ზეიმი არ დასრულებულიყო. პირველი ნაბიჯი რომ გადადგა და საჯაროდ უარყო კათალიკობა, ეს ამბავი სალუნში მოხდა. ყველას გასაგონად განაცხადა, მომისმინეთ და ვასაც გსურთ, შემომედავეთ კიდევო; დავა განსაკუთრებით სწყუროდა, თუმცა დავის მოსურნე არავინ გამოჩენილა. მანამდე მაინც, ვიდრე მეგობრებმა იქაურობას არ მოაშორეს, მეორე დღეს ხელახლა დაადასტურა, ჩემს სიტყვებზე ბოლომდე ვაგებ პასუხსო; არ მინდა მეც ბაყაყიჭამია მონათმფლობელების ეკლესიას ვეკუთვნოდეო. ეს ყველაფერი სენტ-ლუისში ხდებოდა. სახლი შეიძინა იქ და წლის თავზე, მამაც გახდა. მაშინ თქვა, ამ ერთი წლის წინ კათალიკობა ჩემი ვაჟიშვილის სულის სახსენებლად უარყვავიო; მართლაც, ლამის თუძუთა ბავშვს დაუწყო თავისი ნიუ-ინგლენდელი წინაპრების რწმენის ჩანერგვა. ახლომახლო არც უნიტარული სამლოცველოები იყო და ვერც თეითონ კითხულობდა ინგლისურ ბიბლიას, კითხვა ესპანურად შეესწავლა კალიფორნიაში, ესპანელ ხუცესებთან, და ბავშვმა ფეხი აიდგა თუ არა, ბარდენიც (ახლა ასე იწოდებოდა, ნამდვილი გვარი დავიწყებოდა და ათალი გვარის დაწერაც რის ვაი-ვაგლასით შეასწავლეს ხუცესებმა, რადგან თოფს, დანასა და თოქს მუდამ უკეთ ფლობდა, ვიდრე კალამს) კალიფორნიიდან ჩამოტანილ ესპანურ წიგნს უკითხავდა შვილს, უკითხავდა და უცხოენოვანი მისტიციზმის ნატიფსა და მელერ დინებაში შიგადაშიგ თავის სახელდახელო მსჯელობასაც გამოუჩევდა ხოლმე. სადაც ნიუ-ინგლენდურ უსასრულო კვირა დღეებში მამისაგან შეძენილი ცივი და უსისხლო ლოგიკისე იყო შეზავებული დაუყოვნებელი გეენითა და ჯოჯოხეთური ცეცხლით, ნებისმიერი სოფლის მოგზაური მღვდელი-მეთოდისტი იამაყებდა, ორნი განმარტოვდებოდნენ ხოლმე ოთახში: მალალი, გამხდარი, ჩრდილოური ტიპის კაცი და დედასავით ტანმორჩილი, დედასავით შავტუხა, ცოცხალი ბიჭი, სხვადასხვა რასის წარმომადგენლებს ჰგავდნენ. ბიჭი ხუთიოდე წლისა იქნებოდა, როცა მონობაზე კამათისას, ბარდენს კაცი შემოაკვდა და იძულებული გახდა, ოჯახიანად აყრილიყო. სამუდამოდ გადახვეწილიყო სენტ-ლუისიდან, „შორს დემოკრატებისაგან“. როგორც თეითონ ამბობდა ხოლმე.

ერთ დაბაში დაბინავდნენ, რომლის მთელ ღირსშესანიშნაობასაც დუქანი, სამკედლო, ეკლესია და ორი სალუნი შეადგენდა. აქაც მთელ დროს პოლიტიკაზე მსჯელობაში ატარებდა და ჩამაღლა, გაათრებით სწყევლიდა მონობასა და მონათმფლობელებს, საბელი და დიდება თან ჩამოპყოლოდა, ყველამ იცოდა, დამბაჩას რომ არ იშორებდა და მის შეხედულებებს უსიტყვოდ იზიარებდნენ. ხანდახან, უფრო ხშირად შაბათობით, ღამით, შინაც შეუცდებოდა ხოლ-

მე ფეხი, ერთიანად გაუზავებელი ვისკითა და საკუთარი მკვერმეტყველებით გაელენთილს. უბეშად გააღვიძებდა ბიჭს (მაშინ უკვე ქერივი იყო და ბიჭის გარდა სამი ქალიშვილიც ჰყავდა, სამივე ერთნაირად ცისფერთვალება) და ეუბნებოდა — „ან შენც შეგაძულებ ორ რამეს, ჯოჯობეთსა და მონაწილეობას, ან არადა ძვალ-რბილს გაგიერთიანებ, ხომ კარგად გესმის, რასაც გუუბნებო?“

„ხოო“, პასუხობდა ბიჭიც. „მესმის, სხვა რა გზა მაქვს, ოღონდ დაწევი და მეც დამაძინეო“.

არც რჯულისმოდგარი ეთქმოდა და არც მისიონერი, საერთოდაც, თუკი დამბაჩების ტრიალთან დაკავშირებულ რამდენიმე, შემთხვევით, საბედნიეროდ უსისხლოდ დამთავრებულ ეპიზოდს არ ჩავთვლით, ძირითადად მაინც ოჯახის საზრუნავში იყო ჩაფლული. „ყველას თავისი ჯოჯობეთისაკენ ჰქონია გზაო“, ეუბნებოდა შვილებს. „აი თქვენ ოთხს კი, სანამ ჯანი მომდევს, მაინც ჩაგინერგავთ ღვთის სიყვარულსო“. კვირაობით ეუბნებოდათ ამას, ყოველ კვირა დღეს როცა დაბანილ-დასუფთავებულნი გაწკრივლებულ, თუმცაღა ულაზათოდ გაწყობილ სასტუმრო ოთახში შეიკრიბებოდნენ ხოლმე; ბავშვებს ჩითისა თუ ბამბის ტანსაცმელი ეცვათ, მამას — ჯიბეზე დამბაჩისგან გამობერილი, თხელი მაუდის განუყრელი სერთუკი და უსაყელო, ნაოქასხმულ გულისპირიანი პერანგი, რომელსაც ახლა, ცოლის ნაცვლად, უკვე უფროსი გოგო ურეცხავდა და უუთავებდა ყოველ შაბათს; ერთ დროს მოვარაყებული და პერალდიკური ნიშნებით დამშვენებული წიგნიდან უკითხავდა შვილებს იმ ენაზე, რომელიც არცერთ მათგანს არ გაეგებოდა. ასე ცხოვრობდნენ, ვიდრე ვაჟი შინიდან გაიქცეოდა.

ბიჭს ნათანიელი ერქვა. თოთხმეტი წლისა გადაიკარგა და თექვსმეტი წელი აღარ დაბრუნებულა შინ, თუმცა ამ ხნის მანძილზე ორჯერ კი შემოუთვალათ თავისი ამბავი, ჯერ კოლორადოდან, მერე ოლდ-მექსიკოდან, თუმცა მისი იქაური საქმიანობისა წესიერად მაინც არაფერი იცოდნენ. „მე სალსალამათი დავტოვეო“, ამბობდა მაცნე, რიგით მეორე; 1883 წელი იდგა, მაცნე სამზარეულოში მაგიდას მისჯდომოდა და ზრდილობიანი ფაცაჯუცით აჩანაგებდა საუზმეს, სამივე და ემსახურებოდა, ორი უფროსი უკვე გასათხოვარი იყო, ოღნაე პირდაპირილნი დაფუსფუსებდნენ, განიერ, უბრალო, სუფთა კაბებში გამოწყობილნი, თეფშებით ხელდამშვენებულნი დასტრიალებდნენ მაგიდას, მამა კი მაცნეს პირდაპირ იჯდა და თავი ერთადერთ ხელზე ჩამოედო, მეორე მკლავი ორი წლის წინ დაეკარგა, როცა პარტიზანთა რაზმში იბრძოდა კანზასის მანლობლად, თმა და წვერიც შევერცხლოდა, თუმცა ჯერაც მხნედ გამოიყურებოდა და სერთუკის კალთაც ძველებურად გამოებერა მძიმე დამბაჩის ტარს. „პატარა უსიამოვნება კი შეემთხვა“, თქვა მაცნემ, „მაგრამ ჩემი წამოსვლისას კარგად იყო“.

„უსიამოვნება?“ — ჰკითხა მამამ.

„ერთი მექსიკელი შემოაკვდა, ცხენის ქურდობას აბრალებდა, ხომ იცით, რა თვალითაც უცქერენ ის ესპანელები ჩვენებურ კაცს, ვინდაც უბატონოდ ხმას არ ვცემდეთ?“ მაცნემ ყავა მოსვა, „თუმცა, ალბათ არც გაემტყუნებათ, მართლა გაივსო იქაურობა ათასი ჯურის მაწანწალით... დიდი მადლობა“, მიუბრუნდა უფროს გოგოს, როცა იმან ცხელ-ცხელი სიმინდის კვერები დაუბეჭავა თეფშზე; „კი, გავსინჯავ, უსათუოდ გავსინჯავ ტკბილსაც... ამბობენ, იმ მექსიკელის არც იყო ცხენიო, ცხენი თავის დღეში არა მყოლიაო“.

მაგრამ, მე მგონი, ესპანელებს მაინც მართებთ სიმკაცრე, ძალიან გაუტყდა დასავლეთს სახელი აღმოსავლელთა წყალობით“.

მამამ რაღაც ჩაიბურტყუნა. „მე არ ეიცო?! თუ სადმე მართლა რამე უსამოვნება მოხდა, უიშისოდ როგორ ჩათავდებოდა. უთქაროვ... დაამატა ბრაზიანად. „თუ იმ გუოდედალ იუცებს თავს მოალორებინ...“
 შინგაჩიქოქა

„სთხოვეთ შინ დაბრუნდეს“, თქვა უფროსმა გოგომ, „ძალიან სთხოვეთ“.

„კი ბატონო“, თქვა მაცნემ, „უეჭველად ვეტყვი, ახლა აღმოსავლეთში ინდიანაში მაქვს პატარა საქმე, მაგრამ დაებრუნდები თუ არა, ვნახავ და აუტლებლად ვეტყვი, პო, მართლა კინალამ დამავიწყდა, შემოგიოვალათ, ქალო და ბავშვიც კარგად არიანო“

„ვინ ქალი და ბავშვი?“ ჰკითხა მამამ.

„იმის ცოლ-შვილი“, თქვა მაცნემ, „აბა, კიდევ ერთხელ დიდი მადლობა და კარგად მენახეთ“.

მერე მესამედაც მოაწვდინათ ხმა, ახლა უკვე შეხედრამდე მცირე ხნით ადრე, სადღაცოდან, შორიახლოდან ყვიროდა, ეძახდათ, ოღონდ ჯერ თვითონ არ ჩანდა. 1866 წელი იყო მაშინ ერთხელ კიდევ შეეცვალათ ადგილსამყოფელი, ასი მილით უფრო დასავლეთით გადაბარგებულობენ და ნათანიელიც ორთვე დაეძებდათ, ორი თვე დაეხეტებოდა აქეთ-იქით კანზასსა და მისურის ტარანტასით, რომლის კოფოს ქვეშაც ძველი ფეხსაცმელებივით შეეყარა ოქროს მტვრით, ახლად მოჭრილი ფულითა და დაუმუშავებელი ძვირფასი ქვებით გატენილი ორი ტყავის ჩანთა, ვიდრე აპოვიდათ და ყვირილით მიადგებოდა მიწურ ქოხს, ქოხის კარებთან სკამზე კაცი იჯდა, „აგე მამაო“, უთხრა ნათანიელმა კოფოზე გვერდით მჯდომ ქალს, „ხედავ?“ მამამისს, თუმცა ჯერ სამოციასაც არ იყო, თვალს დაკლოებოდა, მანამდე ვერ იცნო ვაეი, ვიდრე ტარანტასი არ გაჩერდა და დები ყურისწამლები წივილით არ გამოცვივდნენ კარში, მერე და წამოდგა: წამოდგა და ერთი გრძლად, გაბმულად დაიღრიალა, „აი“, თქვა ნათანიელმა, „ჩვენც ჩამოვედით“

ქელვინს კი არაფერი უთქვამს, მხოლოდ ყვიროდა და იგინებოდა, „ძვალსა და რბილს გაგიერთიანებო“! ბუბუნებდა ლომივით... გოგოებო! ვენჯი! ბექსარა!“ დები უკვე გამოსულიყვნენ, თავიანთი განიერ კაბებში გამოწყობილნი, ისე გამოცურებულებიყვნენ ქოხიდან, თითქოს ჰაერის ტალღამ გასაბერი ბურთები გამოდენათ, თან ყურისწამლებად წიოდნენ, მაგრამ მათ ხმას მამის გრგვინვა და ბუხუნი ფარავდა, სერთუკი — მდიდარი, საქმიდან გადამდგარი თუ უბრალოდ, საყვიროდ გამოწყობილი კაცის სამოსი — ახლა გახსნილი ჰქონდა და ისეთი სახით ეჭაჩებოდა თემოსთან რაღაცას, თითქოს საცაა დამბახუნდა დააძროსო, არადა, ერთადერთი ხელით ტყავის ქამრის შეხსნას ცდილობდა როგორც იქნა, შეიხსნა და ქამრის ქნევა-ქნევით დაარღვია ჩიტებივით ავივრევებულ-აფორიაქებული ქალიშვილების გუნდი, „მე შენ გასწავლი ჰკუასო!“ უყვიროდა შვილს, „გასწავლი, როგორ უნდა შინიდან გაქცევასო!“ ორჯერ გადაუჭირა ნათანიელს ბეჭებზე ქამარი, ორჯერ მოასწრო დარტყმა, ვიდრე მამა-შვილი ერთმანეთს შეებმებოდა.

თან ყველაფერი თამაშსაც ჰგავდა: სასიკვდილო თამაშსა და მოჩვენებით სერიოზულობას; ორი ლომის გართობას, როცა ვერავენ იტყვის წინასწარ, რით დამთავრდება ყველაფერი — სისხლით თუ უსისხლოდ, ერთმანეთს შეებნენ და ქამარიც გაჩერდა, ძირს მოეთრა: პირისპირ იდგნენ, გადაჭლობილნი:

გამხდარი, ჭალარა, უფერულ, ნიუ-ინგლენდურ თვალებიანი მობუცი და მისი კეხიანცხვირიანი, თეთრად კბილებმოვლვარე, მომლიმარი ვაჟი, არაფრით რომ არ ჰგავდა მამას. „კარგი, გეყოფა“. თქვა ნათანიელმა. „ვერა ხუდას ვინ გვიყურებს ტარანტასიდან?“

მანამდე ტარანტასი არცერთს არ გახსენებია, ქალი და ბავშვი ისევე მისი ძრველად ისბდნენ კოფოზე. მამამ ახლად შეავლო ქალს თვალი, მისი კეხი ალარც გაუხედია. ქალი დაინახა და ყბა ჩამოუვარდა. თითქოს მოჩვენება მოველინაო. „ევანგელინა!“ ამოდერლა ბოლოს, მართლაც დასავით ჰგავდა ქალი მის გარდაცვლილ ცოლს. ნათანიელს, რომელსაც წესით დედა არც უნდა ხსომებოდა, ლამის მისი ასლი შეერთო ცოლად.

„ეს ხუანაა“, უთბრა შვილმა. „ხუანა და ქელვინი, ჯვრის დასაწერად ჩამოვედით“.

იმ ღამეს, ვახშმის შემდეგ, როცა ქალსა და ბიჭს უკვე ეძინათ, ნათანიელმა თავისი ამბავი უამბოთ. ლამის გარშემო ისბდნენ: მამა, დები, უძლები შვილი.

ხუცებისა და კათოლიკების იმ მხარეში ჩვენებური მღვდელი სანთლით იყო საძებარიო, უხსნიდა თავისიანებს. „როცა ჩიკო საცაა ქვეყანას უნდა მოვლენოდა, ხუანამაც მაშინ პირველად ახსენა მღვდელი, არც მე მინდოდა. ჩემი შვილი წარმართად დაბადებულყო. პოდა, ძებნას შეეუდექი, თან ვიფიქრე, ხუანასაც გულს გავუკეთებ-მეთქი. მაგრამ, ხან რა გამომიტყვრა, ხან რა, და მღვდელიც ვერ ვიპოვე: მერე ბიჭიც გაჩნდა და საჩქარო აღარაფერი მქონდა. მაგრამ ხუანა მაინც სულ წუხდა, ისევ სულ მღვდელზე და ჯვრისწერაზე ლაპარაკობდა, მეც გავიკითხ-გამოვიკითხე და გავიგე, ამა და ამ დღეს სანტა ფეში თეთრი მღვდელი იქნებაო, ავიბარგეთ და სანტა ფესაკენ გავწიეთ, თუმცა იქ ჩასულებმა, მხოლოდ შორიდანღა მოვკარით თვალი დილიანის დახატოვარ მტვერს. იმ მღვდელმაც გაგვასწრო, სანტა ფეში დავბინადეთ და ორიოდუ წლის ლოდინის შემდეგ ერთხელ კიდევ მოგვეცა ჯვრის დაწერის შესაძლებლობა, ახლა უკვე ტენასში ვაპირებდით გამგზავრებას, არადა, სწორედ მაშინ ცხენოსან პოლიციას ვეხმარებოდი — ვილაც იქაურ ბიჭებს ცეკვებზე შერიფის თანაშემწე გაემწარებინათ და იმათ დავდევიდით დასაქერად, ესეც რომ მოთავედა, გადავწყვიტეთ შინისაკენ გამოვდგომოდით გზას და აღამიახურად დაგვეწერა ჯვარი, გადავწყვიტეთ და აი, ჩამოვედით კიდევ“.

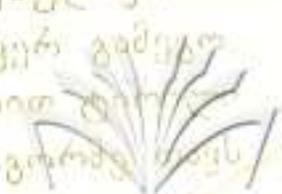
მამა — გამხდარი, ჭალარა და მკაცრი — ლამპასთან იჭდა, უსძენდა, ოღონდ ერთსა და იმავე დროს შეცბუნებულსა და შეურაცხყოფილ სახეზე ეტყობოდა, სხვაგან იყო, სხვა ფიქრებში, თავის გაუყუჩებელ და მოუხელებელ სადარდებელთან“. „კიდევ ერთი ოხერი შავტუხა ბარდენი მოველინა ამ ქვეყანასო“, თქვა ბოლოს. „ბალზი იფიქრებს, დაწყევლილი მონათმფლობელების ჩილაგს ამრავლებენო, ახლა ესეც ამ გზას დასდგომიაო“, შვილი არ შეკამათებია, არ უთქვამს, ჩემი ცოლი ესპანელია და არა შეამბოხეო. „დაწყევლილი, დაგვაჯული ტარაკნები: ან რა გაზრდით, როცა ღვთის რისხვის სიმძიმე აწევთ მხრებზე?! შავებიც იმიტომ არიან, მონობის ცოდვა რომ ულაქავთ სისხლსა და ხორცს“, დაბინდული მზერა ჰქონდა, ფანატიური, თავის თავში დარწმუნებული. „მაგრამ არა უშავს, უკვე გავათავისუფლეთ, თეთრებიცა და შავებიც, ახლა გათეთრდებიან, ას წელიწადში ისევ თეთრკანიანებად იქცევიან, მერე იქნებ ამერიკაში დაბრუნების ნებაც დავრთოთ“. ისევ ჩაფიქრდა, დაცხრა, გაირინდა, „ისე“, თქვა უცებ „სიშავე სიშავედ და, აღნაგობა კი კაცური“.

სასაფლაოდ იქცა. თავიდან, შეიძლება მამა არც ამბობდა კოლის იქ დასაფლავებას. მახსოვს, დედაჩემი მიამბობდა ქელვინის დედის გარდაცვალების დიდი დრო არ გასულა, დედაჩემი ხიუ-ქემფშირიდან რომ ჩამოვიდა, მთელი ველები დღესაც გვეყვს იქ და დედაჩემიც იმათ ვაუროვს მამას, აქ მართლაც ღვარად გაძლებდა. ბაბუისა და ქელვინის საფლავებს ვერ ტოვებდათ თუ იქნებოდათ თუ იქნებოდათ აღარ გაჩერდებოდათ. თითქოს მარალა დაუპირებოდათ მამას. ამ დროს ქელვინის დედაც მომკვდარა. ზაფხული ყოფილა და იმ პაპანაქებაში ისევ უკან, მექსიკაში, მისიანებთან ვეობრ წაუსვინებია ამიტომაც დაუმარხავს აქ. დარჩენაც აღბათ, ამიტომ გადაწყვიტა, ახლა, იქნებ უკვე სიბერეც უძალეობდა, იმასაც და საერთოდ ყველას, ვისაც იმი გამოველოთ, კაცმა რომ თქვას, არც ზანგუნს მოუვლავთ და გაუფხატაურებიათ ვინმე, მოკლედ, აქ დაასაფლავა, ახლა ეს საფლავიც უნდა დაემალა, ფიქრობდა, ვინმემ არ ნადასაფლავა, ახლა ეს საფლავიც უნდა დაემალა, ფიქრობდა, ვინმემ არ ნადასაფლავა და ისევ არ გაჩინდეთ ქელვინი და ბაბუამისიო, ყველაფერი კი დამთავრებულიყო ერთომ, წარსულს ჩამარებოდა და დავიწყებასაც, მისცემოდა, მაგრამ სიფრთხილეს მაინც არ სტყობდა თავი, ერთი წლის მერე კი ბიძაშვილს წერილი გაუგზავნა ხიუ-ქემფშირიში: „ორმოცდაათი წლის კაცი ვარ, არაფერი არ მაკლია, ერთი რიგიანი ქალი შემირჩიე ცოლად, დიასახლისობა ვმარჯვებოდეს და ოცდათხუთმეტ წელზე ნაკლებს ნუ იქნება, სხვა იმისი არაფერი მინდაო“. კონვერტში მატარებლის ბილეთის ფულიც ჩადო, ორი თვის შემდეგ დედაჩემი ჩამოვიდა და იმავე დღეს იქორწინეს, მამაჩემის კვალობაზე ძალიან ნაჩქარევი და ნათესაბიერი ქორწინება გამოვიდა. პირველად თორმეტ წელზე მეტი დასქირდა ჩერის დასაწერად, იქ, კანზასში, როცა მამა, ქელვინი და დედაჩემი ბოლოს და ბოლოს ბაბუის ქობს მიადგნენ, შინ შუა კვირაში დაბრუნდნენ, მაგრამ ქვარი მხოლოდ კვარა დღეს დაიწერეს, სუფრა გარეთ, ნაკადულის პირას გაშალეს, მთლიანად შემწვარი მოზვერო ქონდათ და კასრით ვისეი ვისაც კი ამა მიაწვდინეს ან ვინც თავისით შეიტყო ქორწინების ამბავი, ყველა მოვიდა, შაბათ დილიდან დაიწყეს სტუმრებისა დენა, შაბათ საღამოს კი მოძღვარიც მობრძანდა, მთელი ის დღე მამიდები თავაუღებელიც შრომობდნენ — საქორწინო კაბასა და რიდეს უზადებდნენ პატარძალს, კაბა ფქვილის ტომრებისგან შეკერეს, რიდე კი კოლოებისგან თავდასაცავ ბადისგან, რომელსაც ხალუნის პატრონს ბარის უკან, სურათზე გაეკრა, დროებით დაესუსხნენ თურმე ქელვინისთვისაც გაახერხეს რაღაც კოსტუმისმაგვარი, ქელვინი მაშინ პორტეტი წლისა იყო და მეჭვარედ უნდოდათ, თვითონ უარზე იდგა, წინა ღამეს გაიგო, რას უპირებდნენ და მეორე დილას (ქერისწერის დაწყებას დილის ექვს თუ შვიდ საათზე ვარაუდობდნენ), როცა ყველანი ადგნენ და ისაუბრეს კიდევ, ცერუმონია დაუგვიანდათ, ქელვინი გაუბდათ საძებარი ბოლოს, როგორც იქნა, იპოვეს, კოსტუმი ძალიანძალად ჩააცვეს და ქვარიც დაიწერეს — ქელვინის დედას შინშეკერილი კაბა ეცვა და კოლოების ბადის რიდე ეფარა, მამაჩემს დათვის ქონით გადაესლია ბაბა და მექსიკიდან ჩამოტარებულ, საბეებიან, ესპანურ წაღებში გამოწყობილიყო, პატარძალი ბაბუამ გამოიყვანა, ოღონდ ეგაა, ეიდრე ქელვინს დაეძებდნენ, მალიმალ მიაკითხავდა ხოლმე ვისკის კასრს და როცა პატარძლის გამოყვანის უამმა მოაწია, სიტყვა მოითხოვა, თავისებურად ლინკოლნსა და მონობაზე ილაპარაკა და სტუმრებს ჩააცივდა, გინდათ თუ არა მითხარით, ვინ გაბედავთ და უარყოფთ, ლინკოლნი და ზანგები იგივე მოსე და ისრაელის შვილები რომაა, წითელი ზღვა კი აღთქმულ ქვეყანაშივე მივირთხილეთ მისაღწევად დასაოურებელი სისხლით კარგ

ზანს ვერ გააჩუმეს, კარგა ზანს ველარ გააგრძელეს საქორწინო ცერემონია, ჯვრისწერის მერე თითქმის მთელ თვეს კიდევ დარჩნენ იქ, შერე, რომ დღესაც მამა და ბაბუა აღმოსავლეთში, ვაშინგტონს გაემგზავრნენ და გათავისუფლებული ზანგების მისაბმარებლად აქეთ გადმოსახლების ნებართვით მოვიდნენ მთავრობისგან, ჯეფერსონში დაბინავდნენ, ყველანი გაბრძანდნენ, ორნი უკვე გათხოვილიყვნენ, უმცროსი კი ერთ-ერთთან გადავიდა საცხოვრებლად: ბაბუაჩემი, მამა, ქელვინი და ქელვინის დედა აქ დასახლდნენ, ეს სახლი შეიძინეს, ბოლოს კი, მოხდა ის, რისი წინათგრძნობაც, ალბათ, არასდროს გაპქრობიათ და მამაჩემიც მარტოდმარტო დაარჩა, მანამდე, ვიდრე დედაჩემი არ ჩამოვიდა ნიუ-ჰემფშირიდან, „დრე ერთმანეთი არასოდეს ენახათ, ერთმანეთის სურათიც კი, დედაჩემის ჩამოსვლისთანავე იქორწინეს, ორი წლის შემდეგ კი მეც მოვევლინე ქვეყანას და მამამ, ქელვინის დედის პატივსაცემად, ჯოანა და-მარქვა, მე მგონი, ბიჭი აღარც უნდოდა, მამის გარეგნობა ბუნდოვნად მახსოვს, არ დამამახსოვრდა, როგორი კაცი იყო, ერთადერთი დღე მაგონდება, როცა თითქოს ნათლად ვხედავ მის სახეს, ქელვინისა და ბაბუის საფლავების სანახავად წამიყვანა მაშინ, გაზაფხულის ნათელი დღე იდგა, მახსოვს, როგორ არ მინდოდა წასვლა, არადა, არც ვიცოდი სად მივდიოდით, მაინც არ მიმიწევდა გული კედლებისკენ, თუთონაც კი არ ვიცი, რა დამემართა, რის ნახვას ვერი-დებოდი, ოთხი წლისა ვიყავი და განდაც რაღე მცოდნოდა, წესით, არაფრისა უნდა შემშინებოდა, ალბათ, მამაჩემის ბრალი იყო, იმის მეშვეობით თუ მოაღწია ჩემამდე რაღაცამ კედლებიდან, მისი დაღი აჩნდა ალბათ წარაფს და იქ ფენს შევდგამდი თუ არა, მეც მაშინვე იმ დაღით დავიდალებოდი, ველარც ჩამოვიშორებდი მერე ველარასოდეს, არ ვიცი, მოკლედ, მაინც წავედით, უკვე საფლავებთან ვიდექით, როცა მიტხრა: „დაიმახსოვრე, აქ შენი ბაბუა და მამა წვანან, ისინი ვილაც, ერთმა თეთრკახიანმა, კაცმა კი არ დაბოცა, არამედ წყევლამ, იმ წყევლამ უწიათ, რომლითაც ღმერთმა ჯერ კიდევ მაშინ დაწყევ-ლა მთელი რასა, როცა არც ბაბუაშენის, არც შენი ძმის, არც ჩემი და არც შე-ნი ხსენებაც კი არ იყო ამქვეყნად, და ეს დაწყევლილი და განწირული რასა სამარადისოდ თეთრი რასის ბედისწერისა და წყევლის ნაწილად უნდა დარ-ჩეს, ისევ და ისევ თეთრი რასის ცოდვების გამო, ესეც დაიმახსოვრე, ღვთის განგება და წყევლა არასოდეს დაივიწყო, მეც დაწყევლილი ვარ, დედაშენიც, შენც, თუმცა ჯერ ბევრი არაფერი გაგეგება, მაგრამ შენსავით ყველა სხვა თეთრკახიანი ბავშვიცაა დაწყევლილი, უკვე დაბადებულიცა და მომავალში დასაბადებელიც, წყევლას ვერავინ გადაურჩება“ „ვერც მე?“ ვკითხე მაშინ, „ვერც შენ“, მიპასუხა მამამ, „განსაკუთრებით შენ“, რაც თავი მახსოვს, ზან-გებსაც ვიცნობ, იმათაც ისევე აღვიქვამდი, როგორც წვიმას, ავეჯს, საჭმელს, ძილს, იმ დღის შემდეგ კი, ეტყობა, პირველად აღვიქვი არა ადამიანებად, არამედ რაღაც სხვად, ჩრდილად, და ამ ჩრდილში ვცხოვრობდით თითქოს ყველა – მეც და დანარჩენი თეთრკახიანებიც, საერთოდ ადამიანები, ახლა უკვე ბავშვებზეც ვფიქრობდი ბოლომდე, ჯერაც ამქვეყნას მოუვლენელ ბავშ-ვებზე, თეთრკახიანებზე, ვისაც ლამის პაერის პირველ ჩასუნთქვამდე უნდა დასცემოდათ შავი ჩრდილი, ეს ჩრდილი თითქოს ჯერად შესახებოდა, თეთრი ბავშვებიც თითქოს იბრძოდნენ, პაერის ჩასუნთქვამდე იბრძოდნენ, რათა რო-გორმე დაეღწიათ ამ ჩრდილისთვის თავი, ჩრდილი კი, არა მარტო ზემოდან დასცქეროდათ, ქვეშაც მოექცეოდათ მათივე მკლავებივით წაგრძელებული -- თითქოს ბავშვები ჯვარზე არიან მიღუჭრსმულნიო მე ყველა ჩვილს ერთად

ვხედოდი. ვისაც კი ამკვეყნად გაჩენა ელოდა. ვინც ჯერ არ დაბადებულყო
 იმათ გრძელ რიგს. შავ ჯერებზე ბილებგადაწვდენილებს. თან ვერ გამეყო
 მართლა ეხედავდი თუ მისიზმრებოდა. საშინელება იყო ღამღამობით
 ღამჩემდა. ბოლოს მამას გავანდე ყველაფერი კვადე ამეხსნა, როგორც
 თუ არ ვუშველე, როგორმე ამ ჩრდილს თუ არ გავგვალე, იცოდე **ქრისტეშვილი**
 მეთქი. „ვერაფერს გახდებო“, მითხრა მამამ. „უნდა იბრძოლო **ღმრთა**“
 თანაც, რომ გაიზარდო. შენთან ერთად ჩრდილიც უნდა ზარიდო. თუმცა
 შეხოდებნად მაინც ვერასოდეს აქცეე. შეც გვიანლა ამეხილა თვალთ. აქ გად-
 მისახლებიშ შემდეგო. თავს ვერაფრით დააღწევ. შავი რასოსთვის წყველა
 ღვთის წყველაა. თეთრისთვის კი სწორედ ის შავკანიანი კაცია. ვინც სამარა-
 დისოდ უფლის რჩეულად დარჩება. რადგან უფალბავე დასწყველა ოდესღაცო“.
 ქალი გაჩუმდა. ღია კარის ჩაბნელებულ ოთხკუთხედში ციციანთელები გაი-
 ელვებდნენ ხოლმე. სიჩუმე ქრისტემასმა დაარღვია:

„რატაც მიხდოდა შეკითხვა მაგრამ. მე მგონი: თვითონვე მივევდი“.

ქალი გაუნძრევლად იჯდა. მშვიდი ხმა ჰქონდა. „რას მიჩედი?“

„რატომ არ მოკლა მამაშენმა ის კაცი... რა ურჩევს სარტორისი“.

„აოოო“. თქვა ქალმა. მერე ისევ სიჩუმემ დაისადგურა ციციანთელებიც

ისევ კრთოდნენ და კრთოდნენ. „შენ მოკლავედი. მოკლავედი?“

„კი“. მაშინვე უპასუხა. დაუყოვნებლოე მიაგდა. ქალი მისი ჩმისკენ იყუ-
 რებოდა. თითქოს შეეძლო დაეხახა ქალმა ისევ მშვიდი. წყნარი. თამის ალერ-
 სიანი ხმით დაილაპარაკა.

„მართლა არ იცი შენი მშობლების ვინაობა?“

სიბნელე რომ არ ყოფილიყო. დაინახავდა, რა კუშტი, როგორი ჩაფიქრე-
 ბული საბე ედო ქრისტემასს. „მე მხოლოდ ის ვიცი. ერთ-ერთს ზანგულის სისხ-
 ლი რომ ერია. ავი ადრეც ვითხარი“

ქალი ისევ შესცქეროდა: ხმაზე ეტყობოდა. ხმაც მშვიდი იყო. აუღელ-
 ვებელი. დაინტერესებულოც. თუმცა. ცნობისმოყვარე არა. „ეგ საიდან იცი?“

ცოტა ხანს პასუხი არ გაუცია. მერე თქვა: „არც ვიცი“. ისევ გაჩუმდა:

ქალიც მისმა ხმამ მიახვედრა. შორს რომ იყურებოდა. კარებისაკენ. კუშტი სა-
 ხე ჰქონდა. გაქვავებული. მერე შეიბრა. ისევ დაილაპარაკა: ხმაში აწლი სხვა-
 ნაარი კილოც გამოერია — დამცინავი. თუმცა კი უსიხარულო. ერთდროულად

უნაღისოც და ღვარძლიანიც: „თუ არადა. წყეულომც ვიყო. ბევრი დრო თუ არ
 დამეყარგოს ფუქად“

ქალიც თითქოს ფიქრში წასულიყო. მშვიდად. იშვიათად სუნთქავდა. ხმაზე
 არც ჩივილი ეტყობოდა. არც სინანული: „მეც ბევრი ვიფიქრე. რატომ არ მოკ-
 ლა-მეთქი მამაჩემმა პოლკოვნიკი სარტორისი აღბათ. ფრანგული სისხლის ბრა-
 ლი თუ იყო“.

„ფრანგული სისხლის?“ გაუკვირდა ქრისტემასს. „განა ფრანგიც არ გაგიე-
 დება, ერთ დღეს რამ მოუტკლავენ მამას და შეილს? ეტყობა. მამაშენს რატაც
 თავისი რელიგია ჰქონდა. იქნებ. ქადაგი გაბდა“

ქალმა თავიდან არაფერი უპასუხა. ციციანთელები ისევ გაკრთებოდნენ

ხოლმე ბნელში: სადღაც ძაღლმაც დაიყუფა. მშვიდად. მოწყენილად. შორიდან.

„მეც ბევრი მიფიქრია-მეთქი“. თქვა ბოლოს. „მაშინ ყველაფერი მოთავებული
 იყო. მუხდირებრიან-დროშებიანი ხოცვა-ელეტაც და უმუნდრო-უდროშებოც.
 არც ერთს მოუტანია რამე ჩვირი და არც მეორეს. არცერთს. ჩვენ კი უცხოე-
 ლები ვიყავით. უცხოები. სხვანაირად ვფიქრობდით. იმათგან განსხვავებულად.
 ვის ქვეყანაშიც დაუპატიყებლად დავსახლდით. თან მამაჩემი სანახევროდ
 ფრანგი იყო. ეტყობა. ესეც ემაროდა. მშობელი მიწისადმი ნებისმიერი აღა-
 მისის სიყვარულისთვის პატივი რომ ეცა. სცოდნოდა. ყველა კაცი ისე რომ
 უნდა მოიქცეს. როგორც მიწა ასწავლის და ქარნახობს. მე მგონი. მიზეზიც ეს
 იყო“

ლიტერატურა

თარგმნა მერი შალვაშვილმა

სამუშაო

შენი თვალების სინათლეში, ვეშვები ლოცვით.
ვით პარაშუტი ქაეროვან ბაბუაწვერის,
მკლავს ნოსტალგია როცა შორს ვარ, შენს ზეცას
კოცნის,
ფიქრი და ბგერა სასიმღერო თუ მოსაწერი.

ფრთებს შეიკეცავს ღამის ფერფლით ცა შესუდრული,
ჩამქრალ მინდორზე, კვლავ სიცოცხლით ფეთქავს
სამყურა,
ცეცხლმოკიდებულ ქვავის ყანის მესმის ჩურჩული,
და მთვარის შუქის გვირგვინები თავზე გახურავს.

აღარ ბრუნდება სიხარული, ნეტავ ვის ელის,
ხანგრძლივ სიზმარში ჩაძირული და გარინდული
თმები მოურთავს მოკაშკაშე ფოთლით ცირცელის,
და სულს უშფოთებს მეომართა უტყვი ფიტული.

ვარ დანიშნული სამუშაოდ მიწასთან ლიტვის
როგორც არყები ცადაწვდილი, ბუჩქნი ასკილთა,
და მზით აღვსილი ჩემი ლოცვის თვალმარგალიტი,
მეხსიერებას, ბედისწერის უხმობს ნაპირთან

ყვავილთ ფასადი, შედიდური და მოელვარე,
ცდილობს ისწავლოს ზეცისა და მიწის ანბანი,
სამყაროს, ფრთებით შეეხება ფიქრი მლეღვარე,
უსმენს ტოროლას, განთიადის წყიმით განბახილს.

საუკუნის დასაწყისი

ევროპის მეტო, კომეროს გამზერ,
კრძალვით ვეხები შენს ხსოვნის ფოთლებს,
შენს დარგულ ეგავილს — მშვენიერ ბოდორ,
ენასავე კობებს კრავ სუვევლას ჟიბრზე.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

სისრის მოტეხის და რისკის ფასად
შის სხივს ირეკლავს ცხოვრების

სარკე

ცისარტყელებით გადაიხაზა
სახე მზირალი ევროპისავენ

ვი მეძავნო პარიზის ვენის
ხელით შეეხეთ სურვილის მარცვალს
მე დღეს ტკივილი ისევე მშვეენის
ეთ ქრისტეს ჯვარცმა

შენი კულტურის შრეებზე ვწევარ
ვით კომმარული ხილვა მარადი
ვით მტაცებელი ფრინველი ძერა
ველოტირა შესხმის მარატის

მძინვარებს მისი სწეული ვენი
შავი ჭირივით და ვერას ვუძლებ
სანაცვლოდ ჩემთა წინაპართ ენის
ღვას ხელოვნების სინათლე ზღურბლზე

კედლობ გაეცილდე საზარელ ეწერს
შენს სიკაშკაშით ვკრთები ვილვეი
თ შემიბრალეთ ვკივი და გეძებ
თითქოს პეპელა ვარ გალილვი

ი შემიბრალეთ დანტე შექსპირო
ნუ მომაგებებთ სიტყვებს ღვარძლიანს
სამყაროს ლოცვა დავიზეპირო
ლოცვა ტკივილი რომ გადასძლია

ნუ გაგაოცებთ ჩემი იეოი
შემკრთალი სახე ცახცახი ერეოლა
ნუ დამამცირებ მაგ კადნიერი
შენი ღიმილით ბატონო ზოლა

არაფრად მიღირს თქვენი სიმართლე
მუხლდაჩოქილი შევედრებ უფალს
კოკლი ლოტრეკი ნახატს მიათრევს
და გენიალურ საღებავს წრუპავს

ო შემიცოდეთ ძველი წარმართი
ღამემ აიღო ბოლო აკორდი
ქალაქს ვან-გოგის მოაქვს ბარათი
ბელურას ვგავარ ნაცემს დაკორტნილს

აქ უსინათლო პრომეთეები
ხალბს სთავაზობენ ცეცხლს
მოწყალებით

ნისლშემოსილი მკრთალი ფერების
ბინდში დიუმას მოჩანს თვალები

მოისმის აბჯრის ხმა შემზარავი
ბერლინს და ვენას ვერ ჩამოვცილდი
მოჩანს ვაგნერის ლურჯი კარავი
კვლავ დაიღვრება წყალი კოციტის¹

როს მეტერლინკის ცისფერ ცხედრებით
ევროპა ისევ დაიტბორება
ვენაჟინდისებს²

სტრაზდელისებს³
მაირონისებს⁴
მე გევედრებით
ნუ გადააქცევთ ლიტვას მორევად

სასვენ ნიშნებს არ ხმარობს ავტორი

1. კოციტის წაალი — ბერძნულ მითოლოგიაში სიციქოს მდინარე
2. ვენაჟინდისი — ლიტველი პოეტი ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა (1841-1892 წ.), თავი-სი პოეტიკით მისი ლექსები ახლოსაა ლიტვერ ხალხურ პოეზიასთან, ბევრი ხაწარმოები ხალხურ ლექსად არის ქცეული.
3. სტრაზდელისი — ლიტველი პოეტი ცხოვრობდა 1760-1833 წლებში, მის შემოქმედებას ხალხურ პოეტურ ტრადიციასთან სიახლოვე ახასიათებს.
4. მაირონისი — ლიტველი პოეტი, ეროვნული აღორძინების მგოსანი მოღვაწეობდა 1862-1932 წლებში.

სამოთხიდან განდევნა

სიზმრად არასდროს გიღალატებენ
მიტოვებული ძველი ნივთები,
წერილი ცრემლის ნიაღვრით სავსე,
არ გაგიღიმებს ცრუ განდიდებით.

მეხსიერებას შემორჩა სახე —
ეს არის შენი განძიც, საუნჯეც,
წყველი სამყაროს და ცოდვებს
ამხელ
ამ წყალდიდობებს რომ გადაურჩე

ნუ შეაჩვენებ მიღწეულ მწვერვალს,
ბრბოს — შემფარებელს ფარისეველთა.
ცაზე ტოტებად გამოჩნდა ელვა,
გადამლილია კვალი მეფეთა.

...ძველი რკინიგზა განშორებათა
სულშემბუთველი ლაზარეთია,
ფიქრში დაკარგული ყველაფერი
ბორგავ, ტკივილზე შეწყვეტილია.

ნუ დაუჩოქებ მოგონილ კერპებს,
რად გინდა მათი ცრუ მოწყალება, —
გზა ჯოჯოხეთის გიწვავდეს ტერფებს,
ცა გკარნახობდეს გარდაცვალებას.

თუნდაც წაგართვან სამშობლო, პური,
ცეცხლით დაგწვან და შანთით გაწამონ,
ყური ათხოვე ანგელოზთ სურვილს —
ადამიანი იყავ, ადამო!

იანვარი

თავს რით ვუშველო,
სად წავიდე, ამ იანვარში
... მანდელშტამი

სხვა სამყაროში ვცხოვრობდი დღემდე,
მიბღვერდა სახლი კარჩაკეტილი,
გაურკვეველობის მხიარულ კედლებს, —
ვით დასტაქარი სუფთა, კეთილი

შეებო თოვლი, სტერილურ ხელით
ქალაქის ქუჩებს, საროსკიბოებს,
ზაფხულის ცეცხლი და ვნება წრფელი,
შემოეყინა სახლის კიბეებს.

ეს იანვარი დადის სიმღერით,
ქალაქიც თოვლში ჩადნა, გაბრუვდა,
შეებო ფიფქი თავდაპირველად,
ხეზე დარჩენილ ჩხიკვის საბუდარს.

გამომეღვიძა შუალამისას,
თვალი მოვაღვლე ოთახს ხელგაშლილს,
თავზე დამატყდა სიციფე რისხვად
ამ ყინულოვან აპოგეაში.

ირხვეა თოვლი და თეთრად ცეკვავს,
ვაჩუქე ზამთარს, რაც კი მეზადა,
მივიწყებული ოცნება ერქვა —
ტკბილ ინექციას ქანდაკებათა.

შემხვდნენ განწირულ, ცოდვილი
სახით
ავტომობილნი თუ მცენარენი,
და შთამბეჭდავი რეტროქალაქი, —
არისტოკრატთა ლამაზ მანერით.

თეთრ კარანტინში გავედი მშვიდად,
ირგვლივ უდაბნო ჩანს პოლარული,
ვთამაშობ, სევდა არ მომერიდა,
ბავშვობის წლებში გადაძალული.

აქ, შექნიშანი ჩანს სისხლიანი,
ქალაქი კივის ტერფის შეხებით,
ჩემი შემოსვლა იყო გვიანი —
შემოყინვია ქალაქს ფეხები.

ჩემს თვალწინ იწვა, ვით პაციენტი,
მე, გარდაცვლილი და გადაღლილი —
მოიკვნესა უკვე იმედი,
ვეღარ მიჭერდა როგორც აღვირი.

საგანძურს მე ვერ შემოგთავაზებ,
ვერც გაზაფხულის დღეებს შორეულს,
ნუ შეეხები კეთროვან ხელით
ჩემს ტახტს. — იანერის კრემატორიუმს/

კაცისმკვლეელი ხარ, ეი. შენ მგოსანო!
რადგან მიყურებ გულგრილი მზერით,
მოგონებებით გსურს რომ მომწამლო,
მაყენებ ტკივილს და არას მშვეელი.

თავს ერთგულების გვირგვინს — მხედველს
მუხლმოდრეკილი ვდგავარ და გიმზერ,
ჩემო ქალაქო, მიყვარხარ რადგან
არდაბრუნებულ დღეების ჯიბრზე.

ოთხი აკორდი ნოემბრის ფორტაპიანოსათვის

1. მიცვალებულთა სახსენებელი დღის ქარი

როცა ქარბუქმა მწუხარე მთვარე, კრძალვით დედამიწას მოაცილა,
აფიშების მკრთალი ნაგლეჯი სიტკბოებით გამოჰგლიჯა ლანდს სხეულისას,
ჩვენი ამაყი სულელებისაკენ მოსრიალებდა
წვიმის მოაჯირზე დაყრდნობილი რუხი წყვილიადი,
მეზსიერების ნისლეულიდან ამომავალ მთვარის შუქს ჰკვეთდა
ტორტმანა ფიქრი.

დაფართატებდნენ ფრინველები საუკუნეთა ფარდების იქით.
როცა, ქარბუქმა მწუხარე მთვარე, კრძალვით დედამიწას მოაცილა,
სახელმწიფოთა მსხვერვეის მოლოდინში, კლიტეებს სხეულები დაებზარათ,
და სანაგვეთა უსიამოვნო საწოლებში, ისევ უკრავდნენ კმაყოფილებით,
დიდი ხნის წინათ გადაგდებული პატეფონები;
ხმით სავსე სასაფლაო. — აქ ხომ ყველას მომავალი გადახდილია ოქროს
ფულით,

აქ ხომ ნიჩბების სოპრანები ისევ მღერიან
რომ სულელები მოსყიდულია ნოემბრისათვის,
ჩვენ კი, ჯერ კიდევ შეგვიძლია დავისველოთ ცრემლით ბაგენი,
აღმოვაჩინოთ — სიფრიფანა კრიზანთემები, ფოტოსურათად გადავიქცეთ,
ან სამუდამოდ, სინათლის ყვითელ გუბებში ჩავრჩეთ.

2. წულის ალაპარაკება

მოაჩადოვა ვერცხლის შროშანი, მინისებურმა მზერამ ტალღების...
მემუდარები, შეჩერდი მგზავრო, აამეტყველე ჩემი მდინარე,
ფიქრს გამკვირვალე სიმაღლიდან მოისმინე სიტყვანი წყლისა,
გაეხვიე არყოფნის ნისლში, რადგან სიკვდილის მშვენიერება
ჯერ კიდევ სუფევს, რადგანაც თევზებს აღარ ძალუძთ
თყით ანარეკლსაც შეეხონ მსხვერპლის, — ექო ეს ბოლო აკორდია:
სისხლისფერია და ამაო, თოლიას ღელვა და გაწბილება.

არა. ფრთები კი არ ჩანს თეთრად, იალქანია ეს მოჩვენება.

უამმა ჩამოჰკრა. ლანდების მსგავსად ყრუ სიჩუმეში
 ორმა დელფინმა, (ორმა ვაჟმა) შენსკენ საშველად გადმოსცურა.
 მთვარის ხიდიდან გადმოვარდა მათ შორის ერთი,
 როცა იყო ჭერ კიდევ ჩვილი. და ანგელოზის
 ლურჯი ცრემლი ჰქონდა თვალებში; დედიშობილა დარჩა,
 რადგანაც ყველა საფენი ფარფლებად ექცა.
 შეჩერდი მგზავრო. დადუმდი და მიმოიხედე.
 უტყვი ლოცვით ჩემი ტანი აამეტყველე,
 ამ ღრუბლებს ელვა აახმიანებს —
 ნისლის სული კი მარტოდ შთენილი,
 ქვითონებს, უხმობს სულს ნაპირისას.

3. ლამისაული კოშკები

ნისლს ვეხებოდით, ბაგეთ თავის სათქმელი ჰქონდათ.
 ნისლს ვეხებოდით ბაგეებით... სანამ გნახავდით,
 სანამ კოშკები აღმოჩნდებოდნენ ყვავილთ შრიალსა და შარიშურში,
 სანამ მწვერვალზე, მთვარის მუშტი გზას გვიჩვენებდა —
 ძვირფას და ნანატრ საგანძურისკენ.
 სანამ გზა უფრო აგვეტკივდებოდა, შეგვაწუხებდა,
 ვით კარებზე გული ლოდევით აგორებულნი,
 ვნებაგაყინულ ძარღვებში სისხლი უმოძრაო და საცოდავი.

ღიმილის ღრუბელი დააფარეთ ნაჭუქს ვნებისას.
 როცა უკვე დაიბზარება, როცა მისი ხმა მეწამული, კვლავ
 შეეხება კედლებისა და დერეფნების იდუმალებას.
 ღიმილის ღრუბელი დააფარეთ შავ ლანდს ქარისას
 უტყვი ლოცვით შეეხეთ კრძალვით წამწამთა სუროს
 სხეულთა ორი ნაკადულის მშვენიერებას, ვარსკვლავით მოციმციმეს.
 რომელსაც უკვე ზღვის ფსკერზე სძინავს და
 წყურვილისგან უშრება ყელი.
 ო, შემოქმედო, განა მისთვის მიბოძე ხელნი,
 რომ შორეულ ნაპირს შევერწყა?!
 სადაც მტაცებელ თოლიას უხმობს გაშავებული პირი ქვიშათა;
 ხელისგულში შექვს მოქცეული მთელი ცხოვრება, თუ გსურს
 მოგვერი ბედნიერებას, როგორც მშვენიერ ყვავილს ისე
 შემოგაფრქვევ მკერდზე ამ ჩემს განძს, გაგიმხელ
 ლამაზ საიდუმლოს ჩემი სიცოცხლის.
 შენ ბედნიერი, ზეალმართული ხელებით დაწერ სივრცის ქალაღზე:
 საოცარია დღენიადაგ წრიალი დღეთა, შენს თმის ბულულზე
 ჩამოცვენილი მილიონობით ჩემთა თვალთა ციალი და ფერადოვნება,
 ფერფლდაყრილი თმების სევდა მშვენიერია.

როცა ციური იდუმალემა მოიცავს სხეულს,
ზეცის პირველი ბრილიანტი, დაგიმშვენებს
სანთლებს თითების.

4. ასკილის სიღერა

მღერის ასკილი, აიფარეთ ხელი ყურებზე,
ბნელო აჩრდილნო, საწამლაენო, უნუგეშობავ,
ის თქვენზე მღერის, ტკივილისგან დაბლა იხრება,
და სახელს ხაზავს კედელზე ეკლით.

ყურებზე ხელი აიფარეთ, გამოუთიშეთ გულები გრძნობას,
მზის სხივებისგან დაწნული ბუჩქი, თქვენს სხეულებს დაფარავს მალე,
და უღბილესი ნათება ქვათა, შეერწყმება გაყინულ ფესვებს,
გადაწნულია ჩვენს ხელებში ზამბარასავით,
მოცეკვავე სიტყვა: „მშვიდობით“.

ო, პირველქმნილო მშვენიერებავ,
შენს სახეში უცხო სახის ანარეკლია,
თვით წყვეული სიმშვიდის მიღმა,
შენი ჩურჩული და მკაცრი სიტყვა,
მიცვალებულის მოაგავს ტირილს.

სხვას ყოველივეს, ზღვა წარიტაცებს, უკუქცევის შლამს ვარ მიყრდნობილი,
გადაბუნდება გონების ფარდა, ვერ გამიხსენებს ძველი დობილი,
ვით სისხლისაგან დაკლილნი სხივნი, ეღვარებს ვნებით მკვდარი მარჯანი,
ქაფით დაფარულ ჯებირებს ისევ გაახსენდებათ ძველი ტანჯვანი,
სხვას ყოველივეს ზღვა წარიტაცებს, ვერ დავიბრუნებთ წარსულს შორეულს,
სადაც გრძნობები ნადიმს მართავდნენ, გვჩუქნიდნენ პანგებს ტკივილმორეულს,
ვარსკვლავთა მიღმა ეძებ ფორტუნას და ფაფუკ ბულულს თმების ღრუბელთა,
ავადმყოფურად ფერმკრთალ სახეზე გაწვიმს და გათოვს გადაუღებლად,
მედუზის შუქის ნაზ აბრეშუმში, გახვეულია ხმა საუკუნის,
„შემეხმიანე წარსულო, სად ხარ...“ ბუების კვილს უსმენს უკუნი:
მე დროის ტალღას დავეძებ ისევ, ნატერფალები რომ გადარეცხა,
ეს შენი ხელი მიხმობს ქვიშიდან, ამოდ ვენდე სურვილს გარეწარს,
ამოდ ვცდილობ შენს დავიწყებას, დამსხვრეულ ხომალდს მოჰგავს ყოველი,
ხმა მოქვითინე მიხმობს შეჩერდი... ო, მოჩვენებავ აღარ მოგელი,
ქარის ქროლვაა აქ დიუნებში, ზღვის სიმღერაა ვნებით ნამღერი,
ვეძებ შენს ლამეს, შენს წმინდა მთვარეს, ამაყს უზადოს და ყელადერილს,
სხვას ყოველივეს ზღვა წარიტაცებს, კვლავ შენი მკერდის მკლავს მონატრება,
ზეცას ნიუ-რის კრამიტი ფარავს, კანის პერგამენტს სევდა ადნება,
ქარის ქროლვაა ყველა დღე მართლაც, ხრინწიანი ხმით მღერიათ სოლოს,
სიყვარულია, რისთვისაც ღირდა, ქვეყნად სიცოცხლე მხოლოდ და მხოლოდ.

□

თარგმნა ნიკო რახვიაშვილმა

ცინე-ცხელეგა

სამოსი-ცეცხლი. სამოსი-კვამლი.
წითელია და შავი სამოსი,
გოგო იქნება ალბათ თექვსმეტის...
ტურფას უხდება ტანი საროსი,
აი, ხელებს შლის, უთრთის ხელები,
ცეკვავს, თითქოსდა ანაღლელები...
ლეღავს მოქნილი, განახელები,
უტოკავს მკერდის მკეროვი მტევნები.

ხან დაიხრება, ხანაც ცერებზე
ირწევა თვალის გასახარისად,
შავს შეერევა ფერი წითელი,
გადაიქცევა ცეცხლის ქარიშხლად.
ცეკვავს მღელვარე... თხელი ხელები
თითებს თლილად რომ ანატიფებენ, —
წყვილად და ნაზად დაიხრებიან,
მიწიდან ვერცხლის ლანგარს იღებენ.

გამომელვოდა... ბნელი ღამეა,
სიზმრებმა მსუბუქ ფრთებზე მარწიეს,
რა მომივიდა ეს? სად ვიყავი,
და ან საიდან სად მოვალწიე.
ღამე ვეება ყავის კიჭაა,
ამ ქვეყანას რომ ზედ გადაექცეს,
და ვილაც თითქოს ჩემს ბედს

მკითხაობს
ღამისფრად დაღვრილ ყავის ნალექზე.

...შორს, კი პატარა მდინარის პირას
დამდგარა ვილაც ყრმა შავთვალემა,
აზვირთებულს და აბობოქრებულს —
ხედავს, მზე მოაქვს ტალღებს
თაყნებას.

უამიყამ ქვებზე მიახეთქებენ,
და ქაფი მიაქვთ თუთრად მკვირვალი.
ყრმა ვერ მიმხვდარა, ეგ ყველაფერი
სასაცილოა თუ სატირალი...

უყურებს ისევ, ვერ გაუგია,
ხელებს უჩინარს მზე სხივმფინარი, —
სად მიჰყავთ, წყალ-წყალ რად
მიათრევენ,
და აშორებენ ნაპირს მდინარის...

იქ ყოველ დილით ცისფერ
ფრინველთა
მღერა-გალობა ცად ადიოდა,
იქ შრიალებდა მშვიდად ალვის ხე,
ცით ვარსკვლავი და ნამი ცვიოდა,
იქ მათრობელა პურის სურნელი
მშობლიურ კვამლის სუნს შერეოდა,
ველზე ბლაოდა თეთრი ბატკანი,
და დღე მზის ნათლით შუქსავსეობდა.

ხედავს ყრმა იგი: ოქროს მდინარე
მთლად შევერცხლილა ცრემლით
ვნებული,
— შეცვლილა, ობრავს, მუხლზე ხელს
იცემს,
დიდუდასავით გათეთრებული.

...მაგრამ კედელს ეგ ვინ ეჭიდება,
რად არ შემოდის შიგნით... ვინ არის!...
ეგ ვინ საუბრობს ჩემზე, თუ თვითონ
ვბოდავ ტკივილით მოუთმინარით.

ქვეყნად ცხოვრობდი წელი ამდენი.
აღლოც მგოსნური მადლად გფენია,
და რად კრთი ასე, ანდა სიკვდილის —
გარდაუვალის რად გეშინია?..."

ჩამოდის ბინდი. ცაზე ღრუბელი
თავის კუბრისფერს ტოვებს
ნაკვალევს.

ტანზე ხან ცხელი ოფლი
დამასხამს.

ხან სიცივისგან შემაკანკალებს,
და მეჩვენება ტვინის ცეცხლოვან
ხეულთა წიაღ-ფიქრით ფარულით. —
საცაა ელვა უნდა გამოკრთეს.
მსგავსად სტრიქონის გენიალურის.

ვინც დიდი ტანჯვა ხვედრად იკმარა. —
ვინ იყო, შენს თავს თვით უკარნახე,
მიჰქრა ცეცხლივით, მოწყდა
ვარსკვლავად... —

და ვინც მიწაში ოცის დამარხეს...
რადას აყოვნებ? შენი მთის ლოცვა
ჩაიჩურჩულე. — სული აგვივსოს,
წადი, შენს წმინდა დედას და მიწას
შენც შეუერთდი სამარადისოდ.

ვგ როდის იყო, ან სად მინახავს —
მარტო-ხე სუსტი, მიტოვებული,
ზაფხულის ცეცხლით ანთებულისყო,
ცასაც თვალს სკრიდა ააღებულის.
უსასრულობა იყო ისეთი,
ისე ცისფერი და მოელვარე,
რომ აღი სული იყო მსუბუქი,
და სული იგი იყო მღელვარე.

მახსოვს, ცხოვრობდა ქვეყნად პოეტი.
ხუჭუჭთმიანი, ცისფერ თვალებით,
მღერდა ტრფობაზე და შაგანზე.
და ლურჯ სევდაზე ვრცელ ტრამალების,
მსუბუქს, უზრუნველს, ასე მშვენიერს,
და ახალგაზრდას კვლავინდებურად. —
გადაუჭრია ერთ დღეს ვენები
და თოკით ქერზე დაკიდებულა.

მოგონებანი თავს რად მატყდება —
მეხად, შავ ფიქრად და უძილობად!...

ლომლე ბრძენი...
...თუ ცისფერია მუხის კიალობა...

ახ. ყოფილიყო შესაძლებელი
ჩემო ტანჯულო, სუსტო სხეულო,
კენტად დაგეგდო ჩემი მხნე სული,
და გამქრალიყავ თვით უკარნახე.

ქვეყნის
შინგლისთვის

ახ. ყოფილიყო შესაძლებელი —
შენც ჩამქრალიყავ მწველო ცხელებად,
ჩაკარგულიყავ ნისლში ცისფერში,
შორს. — ჩვენს გრილ მთებზე რომ
იტრემლუდა.

იქ სოფელ ლორეს ზემოთ წყარო დას,
ცივს, უკვდავების ისერიან მზეფებდა,
მის სათავესთან დაჩოქილიყავ,
და იმ წყლის ერთი ყლუბი შეგესვდა.

ვიცი, ბევრია წყარო, ყვავილი,
ცვრიანი, ნახად ფერმიღებული,
ცად მოკამყამე ტექა-ქუხილი
ან ქალი-უცხო და შორეული,
სასწაულად რომ გამოცხადდება,
წამსვე მოგირჩენს ტკივილს უვნებლად
კვლავ ბრძოლა... ისევ მშვიდი
ქვეყანა...

და მარად ასე დაუსრულებლად.

...მაგრამ მე ახლა მტეხავს სასსრები,
მიხურს, თითქოსდა ცეცხლი მინთია
ვით დაქრილ წეროს ფრთები უმწეოდ —
მხრებზე მკლავები ისე მკილია,
„ხელები თავქვეშ ამოილაგეთ.“
მინდა ჩურჩულით წარვთქვა ამოსი,
მაგრამ გაცივდა ჩემში სიტყვები,
გამშრალ ყელიდან ხმა არ ამოდის.

და ვგავარ პირველ იმ ადამიანს,
რომელს ტკივილის ვერდაუურებით,
სურდა ვინმესთან ელაპარაკა,
და მოკვებული უთრთის ტუჩები,
მაგრამ სიტყვები არ დიბადა
გატანჯული და გაუგებარი,
და ერთ ოხვრად და კენესად ქააულებს
ბაგე დაუწვავს ცეცხლით მგზნებარით.

სამოსი-ცეცხლი, ბოლი — სამოსი,
წითლად და შავად ანაელვები.

ცეკვავს ქალწული, ღელავს მოქნილი,
უტოკავს მკერდის მკვრივი მტევნები.
ნეტა ვინ არის, ან სად მიჩაბავს
ასეთი ტურფა და ტანწერწერტი
ღმერთო, რარიგად მშვენიერია...
და ძლივს იჭნება აღბათ თექვესმეტის.

ცეკვავს, ტრიალებს ცეცხლის
აღივით. —

მწველი, მრისხანე და ბობოქარი,
და მერე ალის ცხელ ზვეულებში
მოჩანს მორჩილად დანაჩოქარი
მხოლოდ ერთ-წამით; დგება მაშინვე,
კვლავ ცეკვას იწყებს კდემამოსილი,
ხელში უჭირავს ვერცხლის ლანგარი
და ზედ თავი დევს სისხლით
მოსვრილი.

ვინ ეჭიდება კედელს ნეტავი,
რად არ შემოდის შიგნით, ვინ არის!...
ეგ ვინ საუბრობს ჩემზე, თუ თვითონ
ვბოდავ ტკივილით მოუთმინარით.

უბნობ ამაოდ, შიშს არ განვიცდი, —
რადგან სიკვდილი ჩემი ბედია,
ახლოს ვყოფილვარ მასთან და ხშირად
მისთვის თვალეებშიც ჩამიხედია.
თუმცა სიკვდილი ღმერთმა დალაბვროს!
— რა შეედრება აისს მშვენიერს...
სასწაულია ცივი მთის წყაროც,
ვერც ცვრიან ყვავილს ვერ შეველიე.

სასწაულია ვარსკვლავთ ჩურჩული,
ხავსის ცრემლიც კი სასწაულია,
და ის მსუბუქი თრთოლვა, რომელიც
ალის ცისფერი დასასრულია.
სასწაულია ნისლი უფსკრულზე,
რომ გამოკრთება დილის ბუნდიდან,
სასწაულია-დამათრობელი
სურნელი ქალთა ნათელ უბიდან.

კვლავ ზეციური არის წამები, —
გვეძახიან და ზეცად ჰყვავიან.
ის საიდუმლოც დიდი, — ნისლივით
განფენილი და მომხიბლავია.
მსუბუქ ნაფლეთებს მათსას, მარადი —

ჩემთან კავშირი კვლავ მიიზიდავს,
სული მთრთოლვარე და ცეცხლოვანი
ცად ამადლდება ცოდვილ მაწიდან.

...ცაზე შუქი ღვას იმე ყვითელი,
და არც ამ ღამეს მსხრულელი, —
ვიწვი, მგონიბს...
ასე ვიყავი სწორედ ჯვარცმული...
წყალი მემცვრევა გამშრალ ტუჩებზე,
წყალი მგონია მწარე ერთიან.
თითქოს ლურსმნები ქანვით შექმული
ღრმა ნაპირებში ჩაუჭედიათ.

და მეჩვენება ბოლი ამოდის,
ტრიალებს, როგორც ჯარა წრიული,
წაეკიდება ცეცხლად ქვეყანას.
ისე, ვით კითხვა მარადიული...
ყვირის ქერა ყრმა, ყვირის და უცებ
კვამლში ინთქმება და იკარგება,
ქუთუთოებზე თრთის მგრძნობიარედ —
თვალზე რომ სიმწრის ცრემლი მადვიბა.

ვერ გამოგია ჯერაც აქამდე,
თუ ცრემლი ასე რატომ ბრწყინვალეებს,
რად არის მწარე, მარილიანი,
ასე ნათელი და გამკვირვალე.

ახლაც არ ვიცი, ქუთუთოებზე
რატომ თრთის, ტანში ერეოლად რად
მივლის, —
დარღში, ტკივილში ჩაფესვებულ
ეს ცეცხლოვანი ცრემლის ყვავილი.

ამბობენ, გარდა ადამიანის —
გაჭირვებაში ტირისო ცხენიც,
თურმე სევდისგან ტირის კაცავით,
დაბლა დაუშვებს ფაფარს მოწყენალს.
ო, ბედაურნო, ძლიერ მიყვარხართ,
მახსოვს ცეცხლ-მფრქვევი თქვენი
თვალეები,

ნეტა ამ ღამით მოსულიყავით,
თვით უწყით-საით გამაქანებდით.

მთებში აშარი ქარი წრიალებს,
შორს სიცისფერე და სიგრილეა.
მთებში არ არის სულაც ტკივილი,
მხოლოდ მსუბუქი სევდის ჩრდილია.

ნეტა ჩემს მკერდზე გადაგეშალათ
სახე ფაფარი, ქარს შეჩვეული. —
ო, ბედაურნო, მერე ქენებით
ცაში წაგელოთ ჩემი სხეული.

ახლა არ მახსოვს, ავგ ვინ იყო
ბერძენთა მამაც, ამაყ მოდგმიდან...
წუხდა, კენესოდა, იკლაკნებოდა
ტკივილისგან და უძილობისგან.
მოკვდა ლოგინში... — ასე სიკვდილი
არის გმირისთვის საშინელება...
და ნეტაი მას, ვინაც ცხენდაცხენ
დაქენებული სიკვდილს შეება!

სამოსი-ცეცხლი, ბოლი-სამოსი,
წითელს შავ ფერში ვხედავ შეყონილს,
ღელავს მოქნილი, და ჩამოქნილი
პლწულს ნატიფი უთრთის თეძონი

აღრეულია შავი, წითელი.
როკავს მსუბუქად კენარი ტანი,
თხელ, ნაზ ხელებში ვერცხლის
ლანგარი.
ხედ სისხლიანი თავი წმინდანის...

სალომე, ასე ღვთივმწვენიერი,
სიცოცხლესავით ნორჩი ხელახლა,
სიცოცხლესავით მძვინვარ-მრისხანე,
სალომე, ო, ეგ ვიცი, შენა ხარ!
სისხლით შესვრილი თავი წმინდანის
ისევ გიჭირავს სუსტი ხელებით,
შენ ათასწლობით ჩემს წინ ცეკვავდი,
და ახლაც ცეკვავ კვლავ გახელებით.

...ეგ იმ შორეულ ბინდში არ არის, —
პროცესია ჩანს თუ ტყის თავანი...
და მეჩვენება, იძვრის გრიგალი,
დამგლოვიარდნენ უნდა მავანნი,
და მეჩვენება, ბნელში დამჭდარა, —
კვლავ დანას ღესავს დანაფხიანი,
და წყნარად, ქართან
ხმაშეწყობილად. —
უსტვენს კაენი შავსახიანი.

ფხა გაბასრული ბნელში ეღვარებს,
წყვედიადს ბრწყინვალე შეუქად აღგება.

და ამ ფხის წყვეტის ბრწყინვალეობისგან
თითქოს სინდისიც სისხლიანდება.
მერე უეცრად ღრმა სიბნელედიან
შეკავებული ისმის სიცილი
ეგ ხუმრობაა — მწარე ხუმრობა,
ეგ სიცილია თვითონ სიკვდილის
განგაშისთვის

აი, იხრება ჩემსკენ ერთ-ერთი
ფერმკრთალი, ნათელ სახით მზირველი,
მის ღრმა თვალებში ალი ეღვარებს
სასწაულია მოსახილველი...
ჩუმაღ ჩურჩულებს: შენი ტკივილი
ჩემს ტკივილს ვერვინ ვერ შეუდაროს,
წმიდათაწმიდა და ზეციური —
რალაც წამართვეს მე სამუდამოდ.

სული გამკვირვალ სულს დაემსგავსა,
გაუჩინარდა ზეცად თითქოსდა,
კვლავ ნაირელის წუხდა წუხილზე,
და უსასრულოდ სული იწვოდა.
მაგრამ განგებამ ბნელში აღმართა
ხელი მტკიცე და დაცამლეწავი,
დარჩა „მთის ლოცვა“ დაუსრულები,
და „ნავზიკენი“ დასახვეწავი.

მოძღვართ-მოძღვარო, განა ტკივილი, —
მტანჯავს ნალველი უნელებელი. —
თამასუქების გასახალდების,
კოდვების მოუნანიებელის,
ჭერ საიდუმლო შეუცნობელი
შორ ნაპირიდან მიხმობს აქ კვლავაც,
ყვავილი-მსგავსი სასწაულისა,
და ანთებული ნამი ვარსკვლავად.

ჭერ კოდვები მაქვს, ბევრი კოდვები,
ჩემს უნებური და შეგნებული,
ისრად, ეკლებად, მწარე ნესტარად —
კოდვები გულზე დამგვრებული,
გული შუაზე ალს გაუბია,
ცისფერ ალს... ნეტა იყო ეგ როდის,
და მთელი ღამის ნაბახუსევი
დილით მთვრალივით ვეხეტებოდი.

ღღე კი გათენდა გენიალური,
მარტვა: „წავიდეთ, გსურდეს საითაც.“

დღეს გულუხვი ვარ. მე დღეს ასე
ვთქვით, —
ჩვენს დედა-მიწას ვგავარ ამითაც.
რა გითხრა გულთ. ვერ გამოწახე
გამოსაველი. — თუმცა ბევრია;
და გაქრა წამი სამარადისოდ.
ფერფლად იყა და კვამლს შეერია.

გულთ. სიციცხლე უნდა მიგეცა
ცისფერ ალისთვის სულის აფრებად,
და შეგენახა წმინდა ცეცხლივით.
ვით შეინახეს ის წინაპრებმა
გაქრა ყოველი და შიკვალა
ახლა ტკივილით სულის დამღლეულით,
და ნანგრევებზე ჩემი გულისა
გლოვობს საშიში კმუნვა-ნადველი.

ბევრი ცოდვა მაქვს... აწ. იმ ცოდვების
მომნახიებლად არ გამოვდგები.

ტკივილთან ერთად-ცოდვილ მიწაში
უნდა წავიღო ჩემი ცოდვები.
დედა ღამის ეამს გარდაიცვალა.
მე კი მეძინა ამ დროს ძილმშვიდად.
ვერ შევაწიე ბოლო ამბობი.
მარტო დავტოვე დედა სიკვდილთან.

და ცოდვები მაქვს ჩაუდენელი. —
გულს ჩაჭდობილი და უჩინარი.
როცა ისინი სინდისს ჩხრეკავენ.
ჩემში იღვიძებს ქენჯნა მძინარი...
თუ სადმე ყვითელ საშინელებით
ზეობდა გულის აბობოქრება,
ასე მგონია, თანამზრახველად
მხარში ვედექი ამ ბოროტებას.

ო. განდევილო, მკაცრო. მართალო.
ნარეკას ტაძრის მესაიდუმლევე. —
რა გითხრა... მინდა შენთვის ვილოცო.
შენს უერთგულეს მონად მიგულე.
რომ ამ მხურვალე ცხელებაშიც კი
ხედრი შევიცნო მე საკუთარი.
და ჩემგან ჭერაც ჩაუდენელის
ცოდვების გამო ვიყო მწყუხარი.

და ვალები მაქვს დაუფარავი,
გაუნადღები თამასუქები
სიტყვებს მაგიურს — ვერც არსებულ
ვეძებ. ამაოდ თუმცა ვწუხდები.
ჩემს სულში სხეულებს სასწაულო
მარადიული, მწყვერ ცხლოვანი,
და მატერიის სულთან შემრწყმელი —
ძაფი უჩინო და ცეცხლოვანი.

გელარდის ტაძრის გენიალური
ოსტატის ვალსაც ვერ გადავიხდი,
მეც მუხლმოყრილი უნდა ვილოცდე
ქვისმთლელ მომიკ. შენი

ლვაწლისთვის.
ვალი მაქვს კლდეთა სულის ამაყის, —
გაძარცვეულის და ქედმოუხრელის,
მათი უმწერო მარხვის, წყურვილის,
და სასწაულის გამოუთქმელის.

ეგ მგონი გარნოს ხევში მინახავს —
ხსოვნაში მკრთალად მაქვს
ჩარჩენილი. —
კლდეს მონატეხი ერთი ლოდისგან
წვეთი ეონავდა ცისფერ ცრემლივით,
ამ წვეთისაგან გაჩნდა ყვავილი
გულსისხლიანი და ცისიერი,
ცრემლიდან შობილ ამ ნაზ ყვავილის
ვალად მდებია სევდა ძლიერი.

ცეცხლივით ცხელი, მწველი ქალწულის
მმართებს მე კდება და მორჩილება,
ერთ დღეს, როს თვლემდა სული
დადლილი.

მან ჩემს სენაკში მოსვლა ინება.
მოვარდა ველურ ქარიშხალივით,
ანდა ვით მადლის უწმინდესობა,
რომ ჩემს დღეებზე მერე ველური
თვისე სინაზე გადმოესროლა.

წითელია და შავი სამოსი,
ცეცხლად იწვის და სისხლად დინდება,
ბოლავს, ბრიალებს მარადიული,
მკვრივ თეძოებს და ტანს ეკიდება.

ახ. რა საოცრად და რა მსუბუქად
ქვეყნად ეგ ცოდვა ცეკვავს მოღლილი.

სულში უბყრია ვერცხლის ლანგარი
და ზედ თავი დევს სისხლში მოსვრილი.

ამომეღვიძა... კვლავაც ღამეა,
და მზრებმა მსუბუქ ფრთებზე მარწიეს,
და მომივიდა ეს. სად ვიყავი,
და ან საიდან სად მოვალწიე...

და მე ვეება ყავის ჭიქაა,
მე კვეყანას რომ ზედ გადაექცეს,
და ვილაც თითქოს ჩემს ბედს
მკითხაობს
და მისფრად დაღვრილ ყავის ნალექზე.

და მომკითხავე, ნუ გერიდება,
რადგან სიტყვები გულს დამიმძიმებს,
რადგან თვითონაც — ყავის ნალექში
ერთი ვარსკვლავი ძლივსლა ციმციმებს.
მის სხივს ვიჭერ, გადავაბიჯო —
ვედილობ ფრთხილად, და ახლოს
დავეყვები,
რადგან მუხლამდე, ვაი, მიწაში
ვეფლობი უცებ და ვიმარხები.

რადგან ვიმარხები, თითქოს ობოლი
მკერი ვარ, ასე მსხვერპლის გამლები.
ვეთუთოები მეწვის ჩამცხრალი,
მტკივა, სასტიკად მტეხავს სახსრები.
რადგან მიჭირავს სხივი ჩახჩახა,
რადგან სიბნელე და სიცივეა,
და ვფიქრობ, სხივი შენი სევდაა,
და ვხვდები, რომ ეგ შენი სხივია...

და ცხოვრებაში სასწაულები
ხვდებით? არ ხდება და არც მომხდარა,

ხვდებით? ო, უკვე დიდი ხანია,
კვეყნად ნატერა და რწმენა მომკვდარად,
და აი, რწმენით, რწმენით ქურუმის
მის წინ მუხლმოყრით, სუფთა
წმინდასა...

მსურს, მაგიური სიტყვით ვარსკვლავი
ციდან მიწაზე ჩამოვიტანო.

და ისიც თავის ცხელ ბრწყინვალეობით
მხიბლავს, თავისთან მიხმობს თიქრიანს.
მე მივქრი ცაში, ანთუ ვარსკვლავი
დაბლა ჩამოდის, — ვერ გამიგია,
იქ ხეობაში ჩვენი სახლია,
ოქროფერილი მოსჩქეფს მდინარე,
და ლურჯ ლელვაში გამოხვეული
ალვა თითქოსდა თავს იმძინარებს.

კვამლის სუნის და პურის სურნელის —
ო, იქაურის ვარ მონატრული;
ბლავის თოვლივით თეთრი ბატკანი...
ცვრიან თივაში ჩანს ჩაკარგული...
და მეჩვენება, არაფერია
გარდა სინათლის, გარდა ცისფერის...
ჩემსკენ დახრილა და კრილობაზე
დედა მშობლიურ გრძნობით მიცქერია.

მიცქერის, იღებს სუსტი თითებით
მზის ერთ სხივს — ოქროს ნემსის
მინამგვანს,

და იღებს დედა ეკლებს ამ ნემსით, —
მათავისუფლებს ტკივილისაგან...
შემდეგ მთადამთა, ლურჯ სივრილეში,
ოცნებისაგან გაურიყავად, —
იმ ოქროსფერი ჩვენი მდინარის
სათავისკენ და ცისკენ მივყავარ...

ფილოზოფიკალი

ნილაზი და სული

თარგმნა მანანა ამისულაშვილმა

ორმოცი წელი სტანაზე

რამდენიმე თაე წიგნიდან

ჩემი ავალეზს

წინასიტყვაობა

მ წიგნს რომ ვაქვეყნებ, აუცილებლად მივიჩნევ იმის ახსნას, თუ რამ მაიძულა მე, მომღერალი, რომელსაც არასოდეს მქონია რაიმე საერთო ლიტერატურულ საქმიანობასთან, ჩემთვის მძიმე გარჯისათვის — წერისათვის შემელია ხანმოკლე მოცალეობის წუთები. თუმცა, ასეა მიღებული, ადამიანები, რომელთაც დიდი საბელი მოიპოვეს ცხოვრების რომელიმე სარბიელზე, ავტობიოგრაფიაში ან მემუარებში თავიანთ თანამედროვეთ უამბობენ: რომელ წელს მოველინენ ქვეყანას, ვინ იყვნენ მათი მშობლები, რომელ სკოლაში სწავლობდნენ თუ ზარბაეობდნენ, რა ერქვა იმ გოგონას, პირველი სიყვარული რომ აღუძრა მათ, და როგორ იქცნენ კაცად. ლიტერატურის მოხალისეებს ერთ წიგნს ჩვეულებრივ მიუტყეებენ. მაგრამ ჩემი საქმე უფრო რთულიადაა, ეს დაკანონებული პირველი ცოდვა მე უკვე მრავალი წლის წინ ჩავიღინე,¹ და ეს ამბავი ცოტა მაშინებს, ბავშვობა-

ში ვაშლის მოპარვა მიყვარდა მეუბლის ბალიდან, პირველი ქურდობა შეპაღემ დიდსულოვანად მაპატიო, მაგრამ, როცა მეორედ წამასწრო ამ საქმიანობაზე, მაგრად მიმბეგვა. კოდა, ვშირობ, ჩემმა კეთილისმსურველებმა არ თქვან: „რამ დააწერინა შალიაპინს კიდეე ერთი წიგნი? მაგას ურჩევნია იმღეროს...“

შესაძლოა, ეს ასეც იყოს, მაგრამ ახალი წიგნი ერთი გარემოების ძლიერი გავლენით ჩავიფიქრე, რომლისთვისაც წინააღმდეგობის გაწევა გამიძნელდა, ამ ცოტა ხნის წინათ შესრულდა ორმოცი წელი ჩემი, როგორც პროფესიული მომღერლის, პირველი გამოსვლიდან თეატრის სცენაზე, ჩემთვის ამ მეტად მნიშვნელოვან საიუბილეო დილას ცოტა სანტიმენტალური შევიქენი, სარკის წინ დაედევტი და საკუთარ გამოსახულებას დაახლოებით ამგვარი, ოდნავ მაღალფარდოვანი, სიტყვით მივმართე:

— დიდად პატივცემულო, მსკოვანო ფილოზოფი ივანოვიჩ! მართალია, კულისებში დიდად მოჩხუბარი ბრძანდებით, მართალია, სოცოტლებს უმწარბეთ დირიჟორებს, მაგრამ, რაც არ უნდა იყოს, ორმოცი წელი ერთგულად ვმ-

¹ ფ. ი. შალიაპინი გულისხმობს მოგონებათა თავის პირველ წიგნს „ფურცლები ჩემი ცხოვრებიდან“.

სახურეთ სიმღერას... ორმოცი წელი სიმღერისა! ორმოცი წელი გამუდმებული შრომისა, თქვენი მოყვარული ღმერთების ნებით არცთუ შევიათად შთაგონებით გასხვივოსნებული. ორმოცი წელი გამუდმებული წვისა, რადგან წვის გარეშე ვერც წარმოგედგინათ და ვერც წარმოგიდგენიათ ხელოვნება. ორმოცი წელი ეპიკისა, მღელვარებისა, აღტაცებისა, საკუთარი თავით უკმაყოფილებისა და ტრიუმფებისა — მთელი ცხოვრება... სად აღარ ყოფილხართ, რომელ ვხებზე აღარ გიკლიათ ამ წლების განმავლობაში, ფიოდორ ივანოვიჩ! თქვენს მშობლიურ თემშარებზეც, წარმტაცი არყის ხეები რომ მიუყვებიან აქეთ-იქიდან და თქვენთვის ძვირფასი გლეხების ქალამნებითაა გათვლილი, გლეხებისა, რომლებიც ასე საუცხოოდ მღერიან თქვენს საყვარელ ხალხურ სიმღერებს; მშობლიური ქვეყნის პროვინციული ქალაქების მტვრიან ქუჩებშიც, სადაც შეშხანები გულის ამბაჩუყებლად ატრიალებენ არღანს და გერმანულ ტუჩის გარმონს აწრიპინებენ: საიმპერატორო დედაქალაქების ბრწყინვალე პროსპექტებზეც, სადაც სამხედრო მუსიკა პქუბდა; მსოფლიოს დიდ გზებზეც, სადაც საძილე ვაგონის ბორბლების ჰანგზე მიპქრიან ლურჯი და ცისფერი ექსპრესები. რანაირი სიმღერა აღარ მოგისმენიათ, რანაირი სიმღერა აღარ გიმღერიათ თავადაც!..

როგორც ამგვარ შემთხვევებშია მიღებული, ორატორმა მომართვა სასიამოვნო საიუბილეო საჩუქარი — ოქროს ავტომატური კალამი, და მე ყოველივე ამან ისე ამაღელვა, რომ საკუთარ თავს სიტყვა მივეცი გამეხსენებინა და გამეხსენებინა ამ ორმოცი წლის გამოცდილება და ამის შესახებ შეამზნა მათთვის, ვისაც მოსმენა სურდა, უპირველეს ყოვლისა კი საკუთარი თავისა და შვილებისათვის.

უნდა გითხრათ, რომ იოლი სავალი არ გახლდათ ჩემთვის ის გზა, რომელიც საიუბილეო სიტყვაში ვახსენე, და არც ჩემი ხელოვნება შევლინებოდა ყოველთვის ციდან, როგორც დასწაულმოქმედი მანანა, ხანგრძლივი და შეუპოვარი ძალისხმევით ვალწევადი სრულყოფილებას ჩემს საქმეში, სათუთი მზრუნველობით განვაძტიკებდი ჩემთვის მონიჭებულ ძალებს, და მე გულწრფელად ვფიქრობ, რომ ჩემი არტისტული გამოცდილება, სიმართლით მოთხრობილი, შეიძლება სასარგებლო გამოდგეს ჩემი ახალგაზრდა მეგობარი მსახიობებისთვის, რომელნიც იოლი წარმატებით არ ბრუედებიან და მზად არიან სერიოზულად იმუშაონ საკუთარ თავზე. განსაკუთრებით ახლა, როცა თეატრალური ხელოვნება, როგორც ჩვენ ვფიქრობთ, დაცემულია და სავალალო დღე-

შია, როცა თეატრის შესახებ ამდენს ლაპარაკობენ, ტვინს იჭყლეტენ და რალიცა მიედმოედებიან. მე ვბედავ და ვიმედდუნებ, რომ ჩემი თეატრალური შთაბეჭდილებანი, ფიქრები და დაკვირვებანი გარკვეულ ინტერესს გამოიწვიებენ მკითხველთა უფრო ფართო წრეში.

ბოლო წლებში თეატრში მსახიობთა მღელვებდა სხვა თემა — რუსეთი, ჩემი სამშობლო. არ დავფარავ, რომ რუსეთზე დარდი, რითაც ავად არის (ან მრთელია) მრავალი რუსი საზღვარგარეთ, ჩემთვის საერთოდ უცხოა. შეიძლება იმის გამო, რომ დედამიწის ზურგზე ხეტიალსა ვარ ნაჩვევი, ან შეიძლება რაიმე სხვა მიზეზის გამოც, მე, ჩვეულებრივ, სამშობლოზე არ ვდარდობ. მაგრამ მსოფლიოში მოგზაურობისას ნაუცბადევად რომ ვაკვირდები სხვადასხვა ხალხის ზნეს, სხვადასხვა ქვეყნის ცხოვრებას, ყოველთვის მაგონდება ჩემი საკუთარი ხალხი, ჩემი საკუთარი ქვეყანა, მაგონდება წარსული, კარგი და ცუდი, რაც პირადულია ან, საერთოდ, ადამიანური, და როგორც კი მომაგონდება — დაგლონდება. მაშინლა ვგრძნობ ღრმა მოთხრენილებას მოვაწესრიგო ფიქრები ჩემს ხალხზე და სამშობლო მხარეზე, ნაირ-ნაირი, არეულ-დარეული ფიქრები, ნაირ-ნაირად შეფერილი. ზოგიერთი ძილს მიერთობს, ზოგიც სიამაყით მინთებს თავლებს და სიხარულით მიძგერებს გულს. ისეთი ფიქრებიცა მაქვს, სიმღერასა და ტირილს რომ მანდომებს ერთდროულად. შლეგი, უაზრო, მაგრამ საოცარი სამშობლო ჩემი! მე მოვწყდი მას, დავტოვე, რომ უცხოეთში მეცხოვრა. უცხოეთში ცხოვრობენ რუსეთს მოწყვეტილი ჩემი შვილებიც, მე ისინი ადრეულ ასაკში წამოვიყვანე, როცა მათთვის ჭერ შეუძლებელი იყო არჩევანი. რატომ მოვიქეცი ასე? თავს ვაღებულად ვგრძნობ ვუპასუხო ამ კითხვას. აი რატომ დავუთმობ ამ წიგნში დიდ ადგილს მოგონებებს ჩემი ცხოვრების ბოლო წლებზე რუსეთში, რომელსაც მაშინ უკვე უბრალოდ რუსეთი კი აღარ ერქვა, არამედ სოციალისტური და საბჭოთა რუსეთი...

ის მაგიური კრისტალი, რომლიდანაც მე რუსეთს ვხედავდი, თეატრ იყო, ყველაფერი, რასაც ვავიხსენებ და გიაზობთ, ასე თუ ისე დაკავშირებული იქნება ჩემს თეატრალურ ცხოვრებასთან, ადამიანებსა და ცხოვრებისეულ მოვლენებზე მსჯელობას ვაპირებ არა როგორც პოლიტიკოსი ან სოციოლოგი, არამედ როგორც აქტიორი, აქტიორის თვალთახედვით. მე, როგორც აქტიორს, უპირველეს ყოვლისა, მაინტერესებს ადამიანის ტიპები — მათი სული, მათი გრიმი, მათი ენსტები. ამის გამო იძულებული ვიქნები, ხანდახან დაწერილებით მოვითხროთ

თითქოსდა უმნიშვნელო ეპიზოდები, დეტალებსა და ორნამენტებში ჩემთვის ზოგჯერ უფრო მეტი ფერები, ხასიათი და სიცოცხლეა, ვიდრე თვით შენობის ფასადში. ამ მშვენიერი კიეველი პოლიციის ბოქალის, ყელამდე წყალში ჩამჯდარი, საქმიან აუდიენციაზე რომ მიღებს სააბაზანოში და, ასეთ ბუნებრივ მდგომარეობაში ძყოფი არყით მიმასპინძლდება უდროოდროს, ან ეს ახირებული ჩრდილოელი კომისარი, რომელიც ღამის ორ საათზე მირეკავს ტელეფონით და მალევიძებს, რათა მიიხრას, რომ სურს აუცილებლად და დაუყოვნებლივ მომიკაბუნოს ქიქი და ორაგული მიირთვას ჩემთან ერთად. — აბა, როგორ არ დაეუთმო მათ მცირეოდენი ყურადღება? ეს ადამიანები ისევე საინტერესო არიან ჩემთვის, როგორც დიდი მთავარი ერმიტაჟის თეატრის სპექტაკლებზე. როგორც პირველი მინისტრი სასახლის კაბინეტში, როგორც არმიის მთავარსარდალი თავის მოძრავ სალონ-ვაგონში. ესენიც რუსები არიან, ესენიც მსახიობები არიან რუსულ სცენაზე. თუმცა განსხვავებულ როლში.

ზემოთ ჩემი პირველი წიგნი ვახსენე. მინდა რამდენიმე სიტყვით განვმარტო, რით განსხვავდება ჩემი ახალი წიგნი იმ წიგნისაგან „ცხოვრების ფურცლებში“, რომელიც მრავალი წლის წინ დაიწერა რუსეთში, სრულად მიმოვიხილე ჩემი ბავშვობა და მხოლოდ გაკვრით და არასრულად გავაშუქე ჩემი არტიტული კარიერა და მხატვრული განვითარება. მოვლენები, რომელთა შესახებაც მოგიხსრობთ პირველ წიგნში, უმთავრესად იმ პერიოდისაა, 1905 წელს რომ უძღვოდა წინ. ახალ წიგნში კი ვცდილობ სრულად მიმოვიხილო ჩემი ცხოვრება დღევანდლამდე. მე საგულდაგულოდ ვერადები განმეორებას და ზოგ მოვლენას, რომლის შესახებაც მოგიხსრობთ პირველ წიგნში. ვახსენებ მხოლოდ გაკვრით, ვახსენებ, რამდენადაც ეს აუცილებელია ჩემი მხატვრული ევოლუციის თანამიმდევრული ანალიზისთვის. ამრიგად, პირველი წიგნი წარმოადგენს ჩემი ცხოვრების გარეგნულსა და არასრულ ბიოგრაფიას, მაშინ როცა ეს მეორე ისწრაფვის იყოს ჩემი სულისა და ხელოვნების ანალიზური ბიოგრაფია.

თუკი ავტორს შეეფერება საკუთარი ნაშრომის ღირსებაზე ლაპარაკი, მაშინ თავს უფლებას მივცემ აღვნიშნო მხოლოდ ის, რომ ჩემს ნაშრომში უწინარეს ყოვლისა მივიღებოდი სრული სიმართლისაკენ. მკითხველის წინაშე უგრძობოდ წარვსდგები.

1. ჩემი სამშობლო

...ხელმეორედ რომ დაიწყო სამსახური სან პეტროპოლის სცენაზე, ჩემი ბუშაობა პარალელურად წარმოართა ორივე დედაქალაქში. ვინაიდან რიგრიგობით გახრწილნი ხან მარის თეატრში პეტროპოლისში, ხანაც მოსკოვის დიდ საიმპერატორო თეატრში. მსახიობს რომელიც ბევრსა და სერიოზულად მუშაობს თავისუფალი დრო კოტა აქვს. როლები შესწავლა, რეპეტიციები, სპექტაკლები, ხოლო დანებების საათებს ან ოჯახში ვატარებდი. ამ პირობებში წარუშლ — მუსიკოსებთან, მხატვრებთან, მწერლებთან, ეგრეთ წოდებულ საზოგადოებაში იშვიათად თუ გავდიოდი. მაგრამ მოსკოვში დიდი ინტერესით ვაკვირდებოდი ვაქართა წრეს, რომელიც ტონს აძლევდა მთელ მოსკოვის ცხოვრებას, და არა მარტო მოსკოვისას. მე ვფიქრობ, ნახევარი საუკუნის განმავლობაში, რომელიც წინ უსწრებდა რევოლუციას, რუსი ვაქრები თამაშობდნენ უმთავრეს როლს მთელი ქვეყნის ყოფაცხოვრებაში.

რას წარმოადგენს რუსი ვაქარი? იგი, არსებითად, უბრალო რუსი გლეხია, რომელმაც მონობიდან განთავისუფლების შემდეგ ქალაქს მოაშურა სამუშაოდ. (...)

...თვალწინ მიდგას იგი, ჯერ ისევე სოფლური იერატი, თვალწინ მიდგას ვაქრობისა და მრეწველობის ეს მომავალი მოსკოველი ტუზი. ტყვიდან ძვრება, ოფლად იღვრება და ძალზე უკვეულო გზებით სწავლობს წერა-კითხვას თავის სოფელში. სიზმრის წიგნებით, კურთხევებით, ხალხური ვადმოცემებით ბოვ კოროლევინზე და ერუსლან ლაზარევიჩზე. ძველი ანბანით კითხულობს: ან, ბან, ვან, დონ... ჯერ კიდევ უწინაური შესაშურ გამჭრიახობას იჩენს არც ტექნიკოსია, არც ინჟინერი, მაგრამ უეცრად რაღაც კარტოფილის სახებ მანქანას გამოიგონებს ან თულების საპოხისთვის რაღაც განსაკუთრებულ მასალას აღმოაჩენს მიწაში — საერთოდ, იმისთანა რამეს გააკვთებს, რომ გონებით ყოველად მიუწვდომელია. იცის, როგორ მოხნას დესეტინა ისე, რომ სულ მცირე შრომის დახარჯვით უდიდესი მოგება მიიღოს. არ დადის ლუღბანაში, ძვირფას დროს სადღესააწაულო სეირნობებში არ ფლანგავს. ერთთავად საჯინბოში ტრიალებს, ან ბოსტანში, ან მინდორში, ანდაც ტყეში, არავინ იცის, რახიარად — იგი ზომ გახვთებს არ კობულობს. — მაგრამ შეიტყობს, რომ კარტოფილის ფქვილი იცვად იყიდება, და თუ ახლა შეისყიდის ამი და ამ გუბერნიაში, ერთი თვის მერე უფრო ძვირად გაყიდის სხვა გუბერნიაში.

ერთიც ვნახო და უპირატესობას მიიპო...

ება. წინ ვაუსწრებ. სხვა გლუბებს, რომელ-
 ზაც არა აქვთ მისი მუყაითობა... რუსეთში ბო-
 ლოღროინდელი თვალსაზრისით იგი „კულაქია“,
 დამნაშავე ტიპი. იყიდა იაფად — ეილაც მოა-
 ტყუა, გაყიდა ძვირად — ისევ ეილაც მოატყუა...
 ხმითვის კი უნდა გამოეტყუდებინა ეს იმის დამა-
 დსტურებელია, რომ ამ ადამიანს, როგორც
 შემდგენის კადრს, აქვს ტყუა, გამჭრობობა, ფხა
 და ენერჯია. ეხოვრებაში არ ვარგა ის კაცი —
 თუმცა კი „მოეტყუა“ მიზნისთვის, — რო-
 მელიც შეაპოლელა ლიკარონიერი მზის გულ-
 ზე წევს ავბიერად და თბება.

ან კიდევ, რუსი გლუბი, რომელმაც ახალ-
 გაზრდობაშივე დააღწია სოფელს... თავი, საფუ-
 იფელს უყრის საკუთარ კეთილდღეობას რო-
 გორც მომავალი ვაჭრისას ან შრეწველისას
 მოსკოვში, თავლის სასმელით ვაჭრობს ხიტ-
 როვოს ბაზარში, ყიდის ღვეზელებს, თაბაზზე
 დამყობილ წიწიბურას ევერებს ზედ კანაფის
 ზეთს ასხამს, ხაბანდლა, მხიარულად მოუხმობს
 ბუშტარს, თან ცალი თვლით ეშმაკურად აკ-
 ვირდება ეხოვრების გვირისტებს. ამა, რა
 როგორ არის ხავერი, ან რა რასფინ, რანაირა-
 დაა მიეკრებულთ ეხოვრება ფიანდაზად
 არ ეგება. თავად ხშირად ათევეს ღამეს მა-
 წანწალებთან ერთად იმავე ხიტროვოს ბაზარში
 ან პრესნიაზე, ექვმაჯსა კამს იაფფასთან სამი-
 კტროში, ევნიტი შაქრითა სვამს ჩაის და ზედ
 შავ პურს აყობებს. ითოშება, სკივა, შაგრამ
 ყოველთვის მხიარულია. არ წუწუნებს, იმე-
 დი აქვს მომავლის, სულაც არ დაგიდევთ, რი-
 თი ვაჭრობს, რაღას არ ყიდის, ღღუნს ხატებს,
 ხვალ წინდებს, ზუგ კარვას, შეიძლება წიგნე-
 ბის გაყიდოს, ამგვარად იგი „ეკონომისტი“
 ხდება. მოიხედავ და ეაგვ დუქანი აქვს ან მა-
 ტრა ქარხანა, ეოტაც და ეაგვ პირველი გილ-
 დიის ვაჭარია. მოიკადეთ — მისი უფროსი ვა-
 ჟი პირველი ეიდულობს გოგენებს, პირველი
 ყიდულობს პიკასოს, პირველი ჩამოაქვს მოს-
 კოვში მატისი, ხვეს კი განათლებული ადამი-
 ანები, უშნოდ პირდაღებულები მივხერები-
 ვართ ჩვენთვის ეერ გაუგებარ ყველა ამ
 მატისს, მანკა და რენუარს და კრიტიკულად
 ვამბობთ დუდრუნია: „შერეკილი...“

შერეკილებმა კი ამასობაში ნელ-ნელა დაა-
 გროვეს ზელოვნების საუცხოო განძეული, და-
 არსეს გაღერებები, მუხეუშები, პირველხარის-
 ხოვანი თეატრები, მრავლად ააშენეს საავად-
 მყოფოები და თავშესაფრები მთელ მოსკოვში.

შე მახსოვს ნიშანდობლივი სიტყვა მოსკო-
 ვის ერთ-ერთი ტუზისა, ვაჭრის — სავა ტიმო-
 ვევიჩი მოროხოვსა. მან ახალი სახლი აიშენა

„არბატზე“ და დიდი ზეიმი გამართა, რომელზე-
 დაც, სხვათა შორის, მეც ვიყავი მიწვეული.
 ვესტიბიულში, მუხის უზარმაზარ კაბესთან,
 რომელიც ზევით, საზეიმო დარბაზში დიო-
 და, რაღაც შადრუქის მსგავსი შეკამჩი-
 მის უკან კი დიდი ფერადი მინები, რაღაც
 ხაირად მიგნიდნ რომ იქვე მდებარე
 მიხაზე ხათლად იკვეთებოდნ სივსს
 გაეშანში ჩამქდარი, ზურგზე ეფაქტური მხედ-
 რით — კაბუკი რაინდით, რომელსაც ევაგილუ-
 ბით ეგებებოდნენ ემაწილი ქალები.

— ბებრძოლი სული გვეყარებიოთ, — ვე-

თხარი მასპინძელი.

— გამარჯვება მიყვარს, — ღიმილით მიმა-
 სუხა ს. ტ. მოროხოვსა.

ღიამ, უეცარდამ გამარჯვება რუს ვაჭრებს
 და გაიმარჯვეს კიდევ გაიმარჯვეს სილატაკსა,
 და უჩინარ, უსახელო არსებობაზე, მოხელეთა
 მუნდირების სიმრავლესა და სიჭრელზე, იაფ-
 ფასიანი, ჩლიფისა, ლუიიანი არისტოკრატიზ-
 მის ბლენძიანობასა და აშპარტავნობაზე.

მე იშვიათად დავდიოდი სტუმრად ვაჭრებ-
 თან მაგრამ ყოველთვის, როცა კი მათთან
 ეკოფილვარ, ისეთი ფართო გაქანება მინახავს
 გულუხვი მასპინძლობისა, რომლის წარმოდგე-
 ნაც კი ძნელია, ღამის მთელი ქვეყანა შე-
 მოვიარე, უმდიდრესი ეეროპელებისა და აშე-
 რიკელების ოჯახებში ვარ ჩამყოფი, მაგრამ
 უნდა ვთქვა, რომ ამგვარი გაქანება არაად მი-
 ნახავს, მე ვფიქრობ, ეეროპელებს წარმოდგენაც
 არ შეუძლიათ ამ გაქანებისა.

როდესაც ღამიარაკი მიწევს ადამიანებზე
 რომლებიც მე არ მომწონს, რაღაც უბერხულა-
 და ვგრანობ თავს და შერიდება, ეს იმიტომ
 რომ გულის სიღრმეში მწამს, ამქვეყნიად არ
 უნდა არსებობდნენ ადამიანები, რომლებიც
 სიმბათიის არ აწყვევენ, მაგრამ რაკ არსებობენ,
 რა გაეწვობა — სიმართლე უნდა ვთქვა.

რამდენადაც მომწონდნენ დარბაისელი, სე-
 რიოზული რუსი ვაჭრები, რომლებმაც ბევ-
 რი შესანიშნავი რამ შექმნეს, იმდენად არ
 მომწონდა ვაჭართა ოჯახებიდან გამოსული ეზ-
 რეთ წოდებული „ოკროს“ ახალგაზრდობა,
 სოფლის საქმიანობას მოწყვეტილები, ეელარც
 ქალაქის საქმიანობას შეეწვევნენ. ამ უნივერსი-
 ტეტებში განათლებამიღებულმა „ვაჭრებმა“

1 მოროხოვი ს. ტ. — მოსკოველი ფაბრი-
 კანტი, შეყენატი, მატერიალურ დახმარებას
 უწევდა სამხატვრო თეატრს, ფულით ეხმა-
 რებოდა მუშათა რეკოლუციურ ორგანიზა-
 ციებს, შალდათის გულისხმობს ს. ტ. მორო-
 ხოვის სახლს ეოფილ სპირიტონოვის ქუჩაზე
 (ამჟამად ალექსანდრე ტოლსტოის ქუჩა)

რაკი იყოდნენ, მაშინლო ნებისმიერი ძვირი დე-
ბონის საზღაურს გადაიხდიდა. ერთადერთი
გამართლება მოუძებნეს ცხოვრებას — სი-
მოვნება, ტკბობა, რომლის მონიჭებაც შე-
ეძლოთ ბოშებს. დღესა და ღამეს ემსგავს
ღრუობებში ასწორებდნენ და, როგორც თა-
ვად ბრძანებდნენ, „სიფათებს“ მდოგვილ
უთხუნიდნენ ლაქებს, რადგანაც თავიანთი
უხიავობის გამო არ შეეძლოთ პატივი ეცათ
პიროვნებისთვის. არც ამგვარ „გაქანებაზე“
იქვთ წარმოდგენა ევროპაში, ამერიკაში და,
ეგონებ, აზიაშიც... თუმცა უსამართლობა იქ-
ნებოდა ამ ახალგაზრდებისათვის ვაჭრები გვე-
წოდებინა — უბრალოდ „უპატრონოები“
არიან...

თუკი რაიმეს წარმოვადგენდი ცხოვრება-
ში, მხოლოდ და მხოლოდ იქტიორსა და
მომღერალს, მუდამ ჩემი მოწოდების ერთგუ-
ლი ვიყავი. არასოდეს მიღალატია მისთვის,
არავითარი სხვა სიყვარული, არავითარი გამ-
დაფრებული ლტოლვა სხვა რამისადმი, გარდა
თეატრისა, არა მქონია. მართალია, ხატვაც მი-
ყვარდა, მაგრამ, სამწუხაროდ, ნამდვილი ნი-
ჭი ამისი არ დამყოლია, და თუ ფანქარსა და
ქალაღს მაინც ვაფუჭებდი, მხოლოდ იმი-
ტომ, რომ ზუსტი და მართალი სცენური სა-
ხეებისათვის გრიმის გამუდმებულ ძიებაში
მეხმარებოდა. ჩემი დიდი სიყვარულიც კი ძველ
ოსტატთა სურათებისადმი მე მგონია გამოძა-
ხილი თეატრის სიყვარულისა, სადაც, ისე-
ვე, როგორც მხატვრობაში, შედეგები იქმ-
ნება მართალი ხაზით, კოცხალი ფერით, სუ-
ლიერი სიღრმით. მაგრამ ცხოვრებაში ყველაზე
ნაკლებ პოლიტიკოსი ვიყავი. მთელი ჩემი არსე-
ბით მძაგდა პოლიტიკა, შესაძლოა, ეს იმის
გამო შემართებოდა, რომ ცხოვრებას კუდად
ვიცნობდი, მაგრამ ყოველთვის და ყველა-
ფერში თანხმობა, მშვიდობა და პარმონია მი-
ზიდავდა, საკუთარ თავს უბირი კაცის ენა-
ზე ვეუბნებოდი მუდამ, რომ საუკეთესო მეც-
ნიერება, უმაღლესი სიბრძნე და ქვეშაობრი
რელიგია ისაა, როცა ერთ ადამიანს შეუძლია
გულმხურვალიდ უთხრას მეორეს: „გამარჯობა!“
ყოველივე, რაც ადამიანებს იმიშავს, მამფოთუბ-
და და უსამართლო საგონებელში მაგდებდა.
მეგონა, ყოველ ადამიანს ეცვა თავისი განსა-
კუთრებული ფორმა, ეცვა მხოლოდ მისთვის
ნაბოძები მუხდირი, და ამ განსაკუთრებულობა-
ში ხედავდა თავის ღირსებასაც და რაღაც
უპირატესობასაც სხვათა წინაშე. მეგონა, რომ
მუნდირი მუნდირზე საჩხუბრად იწყევდა მუდამ,
და რომ ამ გაწვევა-გამოწვევისათვის ხელი შე-
ეშალათ, დამატებით კიდევ ერთი მუნდირი

შოიგონეს — ქალაქის პოლიციელის მუნდირი
რელიგიური მუდლი. ხატონალური მეტოქე-
ობა, პატრიოტული ბაქიაობა, პარტიული კის-
კლაობა ცხოვრებაში ყველაზე უფრო ფასეუ-
ლის — პარმონიის დასაცავად შეჩვენებოდა.
ვფიქრობდი, ადამიანთან გულლიად, პირდაპირ
უნდა მიხვიდე-მეტქი, ის კი არ უნდა გაიხტე-
რესებდეს, თუ რომელი პარტიისაა, რა სწამს,
რა მოდგმისაა, რა სისხლის, არამედ ის, თუ რო-
გორ მოქმედებს, როგორ იქცევა.

ჩემი გულუბრყვილო შეხედულება საგნებ-
ზე არ ესადაგება იმას, რაც პარტიულ პოლი-
ტიკაში აღბათ ეცოლობელია. აი რატომ იყო
რომ პოლიტიკა მუდამ მოწყენილობას მგვი-
და და რაღაც ცუდ გუნებაზე მაყენებდა. დღე-
მდე, ყოველივე იმის შემდეგაც კი, რაც
ჩემს სამშობლოში გადავიტანე იმ ხუთ წე-
ლიწადში, რომელიც სოციალისტურ სამოთხეში
გავატარე სამკოთა ხელისუფლების სითავეში
ყოფნისას, ვერ ვისწავლე პოლიტიკური
თვალსაზრისით შემეხედა ცხოვრებისეული
მოვლენებისათვის და შემსჯელა მათზე როგორც
პოლიტიკოსს. ჩემთვის პირველ პლანზე მხო-
ლოდ ადამიანები, საქციელი და საქმეა, საქმე
კუთილი და ბოროტი, უღმობელი და დიდსუ-
ლოვანი, თავისუფლება სულისა და მონობა
მისი. უთანხმოება და პარმონია, როგორა-
დაც აღმოქვამ უბრალო გრძნობით, — აი რა
მაინტერესებს მე. აუ ბუჩქზე ვარდი ჰყვავის,
ვაცი, რომ ეს ბუჩქი ვარდისაა, თუ გარკვეუ-
ლი პოლიტიკური რეკიმი, თრგუნავს ჩემს თა-
ვისუფლებას, ძალით მახვევს თავს ფიტ-
შებს, რომელთაც ვალდებულ ვარ თავყვანი
ვეყ, თუნდაც გულს მირეუდნენ მაინც, მა-
შინ მე უარგყოფ ასეთ წესწყობილებას —
იმიტომ კი არა, რომ ბოლშევიკური ჰქვია ან
რაღაც სხვა სახელი, არამედ უბრალოდ იმი-
ტომ, რომ ის საძულველია ჩემთვის.

ამგვარი დამოკიდებულება ცხოვრებისა და
ადამიანებისადმი შესაძლებელია, მართლაც, ან-
არქიულად მოეჩვენოს კაცს, მე ამის საწინა-
აღმდეგო არაფერი მქვია. იქნებ ჩემში არის
კიდევ მარცვალი არტიტული ანარქიზმისა,
მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, ეს არ არის
გულგრილობა სიყეთისა და ბოროტებისადმი,
ცხოვრებას გულმხურვალიდ ვეკიდებოდი,
ბევრს აღბათ მოულოდნელი მოეჩვენება ჩე-
მი აღიარება, რომ სიბრძნის ორი ათეული წლის
განმავლობაში მე თანავეგრძნობდი სოციალის-
ტურ მოძრაობას რუსეთში და ღამის არის
წმინდა წვლის სოციალისტად მიმაჩნდა თავი,
ჩინებულად მახსოვს, ერთხელ ღამით მაქსიმ
გორკისთან ერთად, რომ დავსერიბობდი ამ
შვეხსიერ კაბოზე, საქარში უცბად ყოფიყ

— ხომ არ ფიქრობ, ალექსეი მაქსიმოვიჩ, რომ უფრო გულწრფელად მოეჩვენოდი, თუ — სოციალ-დემოკრატების პარტიაში შევიდოდი?

— თუ მე სოციალისტების პარტიაში არ შევიდი, მხოლოდ იმიტომ, რომ იმ საღამოს გორკომ შეაკრად შემომხვდა და მეგობრულად მიხტრა:

— შენ საამისოდ არ გამოდგები. და მე ვიცი, დაიმხსნავრო ერთხელ და სამუდამოდ: არანაირ პარტიაში არ შეხვდი, არტიტი იყავი. რაც ხარ, ეს სავსებით საკმარისია შენგან.

მხოლოდ რუსულ ცხოვრებას ძალუძს ახსნას ეს წინააღმდეგობა — რანაირად შეიძლება, რომ ანარქიული ბუნების არტიტი, რომელსაც მთელი არსებით სძაგდა პოლიტიკა, სოციალისტად ჩაეთვალა თავი, ასე ძალიან სდომებოდა სასარგებლო ყოფილიყო სოციალისტური მოძრაობისათვის და განიყრებოდა მიუტრეყავად. მზად ვყოფილიყო კონსპირაციულ პარტიაში ჩააწერად უნდა იცოდე, რა მოვლენები წარმართავდნენ რუსული ისტორიის მიმდინარეობას. ამ საუკუნის დასაწყისიდან, როგორი იყო დამოკიდებულება საზოგადოებისა და ხელისუფლების შორის, როგორი იყო განწყობილება რუსეთის მოწინავე ადამიანებისა ამ წლებში...)

...იმის შესახებ, რომ არიან ადამიანები, რომლებიც აპირებენ ამ უბოროტო უსამართლო სამყაროს შეცვლას, მე ბევრად უფრო გვიან შევიტყვე როცა ახალგაზრდა არტიტი დედოქალიკებში მოხვდი.

რაც უფრო ბშირად ვხვდებოდი მწერლებს, მახიობებს, მხატვრებს, მეცნიერებს — საერთოდ მოწინავე აზროვნების ხალხს, მით უფრო ვამჩნევდი, რა ცოტა რამ ვიცოდი, რა ცოტა რამ მესწავლა სურვილი გამიჩნდა, ნაწილი მაინც მკოდნოდა იმისა, რაც ამ შესანიშნავმა ადამიანებმა იცოდნენ. უნებურად მთელი ცხოვრება სწორედ ასეთ ადამიანებს ვუთავაზებოდი, ადამიანებს, რომლებსაც დიდი სიძინა შეუძენიათ, ბევრს ფიქრობენ და რატომღაც მღელვარე ცხოვრება აქვთ მუდამ. ამიტომაც, როცა ბედნიერმა შემთხვევამ მათ შემახვედრა, სულ იმას ვცდილობდი, უფრო და უფრო დავახლოვებოდი მეგობრულ ნადიმებზე, სხვადასხვა თავყრილობებზე მე ყურს ვუგდებდი მათ და შევაძინე, რომ ყველანი კრიტიკულად ეკიდებოდნენ მმართველებსაც და მეფესაც, რადგან მიაჩნდათ, რომ რუსი ხალხის ცხოვრებას ბოროტი ედო და არ ძალუძდა თავისუფლად წინსვლა. ზოგიერთნი ამ ქვეყანა ადამიანებიდან, როგორც შემდეგ შე-

ვიტყვე, რომელიღაც საიდუმლო წრეებშიც ვეკუთვნოდნენ — რევოლუციურს... მათი გულახდილობა, მათი ლაპარაკი მარწმუნებდა. რომ ისინი მართლები იყვნენ, სულ უფრო ძლიერ და ღრმად ვუთანაგრძნობდი მათ და მათი რებით მაშინ, როცა ვხედავდი, რომ ნამდვილად მზად იყვნენ საკუთარი სიცოცხლე შეეწირათ ხალხის კეთილდღეობისათვის. გულწრფელად ვბრაზობდი, როცა ხელისუფლება იჭერდა ასეთ ადამიანებს და ციხეში სვამდა. მე ეს მეჩვენებოდა აღმაშფოთებელ უსამართლობად და როგორც შემძლო, ვცდილობდი ხელი შემეწყო და დავხმარებოდი ჩემი ხალხის სიკეთისათვის ამ ეგზალტირებულ მეტროპოლს.

მხოლოდ ის მაკბუნებდა ოდნავ, რომ ამ ჩემთვის საყვარელ ადამიანთა წრეშიც კი ერთგვიანად არ ესმოდათ სიყვარული და სიძულვილი, ერთნი ამბობდნენ, რომ მხოლოდ ბრძოლით შეიძლება საკუთარი უფლების მოპოვება, და ქებას ასხამდნენ რუსი ხალხის უდიდეს ფიზიკურ ძალას, ეს ძალია რომ გაერთიანდეს, შედუღდეს, ამ ხალხს მთელი ქვეყნის მართვა შეეძლებაო:

Как некий демон, отселе править миром я могу!

სხვები კი, პირიქით, ამბობდნენ, რომ ფიზიკური ძალი უმწეოა, რომ ხალხი მხოლოდ მაშინ იქნება ნამდვილად ძლიერი, როდესაც ამაღლდება მისი სული, როდესაც მიხვდება, რომ ბოროტებისათვის წინ აღდგომა — უშედეგოა, რომ მეორე ლოყა უნდა მიუშვირო, როცა ერთში გაგარტყამენ... ერთის შექადაგებლებსაც და მეორისასაც ჰყავდათ მგზნებარე მიმდევრები, აღფრთოვანებული თავყვანისმცემლები, რომლებიც გააფთრებით იცავდნენ საკუთარ სიძარტლეს. მე ჩემი აქტიური, შესაძლოა, შეზღუდული თვალსაზრისით, მეჩვენებოდა, რომ ორი სიძარტლე არ არსებობს, რომ სიძარტლე მხოლოდ ერთია... მაგრამ ამ წერილმანებს მეტისმეტად არ ვუღრმავდებოდი. ჩემთვის მახლობელი იყო ჩემი მეგობრების სწრაფვა ცხოვრების სიძარტლისაკენ, სამართლიანობისაკენ, სილამაზისაკენ...

ადამიანი, რომელმაც ამ მხრივ ჩემზე განსაკუთრებით ძლიერი, მე ვიტყოდი, გადამწყვეტი გავლენა მოახდინა, იყო ჩემი მეგობარი ალექსეი მაქსიმოვიჩ პეშკოვი — მაქსიმ გორკი!

ჩვენ ბშირად ვხვდებოდით ერთმანეთს. ხან-გორკიმ და შალიაპინმა ერთმანეთი გაიყვნენ 1900 წელს მოსკოვში. ეს ნაცნობობა განმტკიცდა და მეგობრობაში გადაიზარდა ნიენი ნოვგოროდში შალიაპინის გასტროლების დროს 1901 წელს.

უწიბებიათ, რომ მე, შალიაპინი, ვაპირებ კონკრეტულად რადიკალურ პოლიტიკურ სიტყვით შემართო მაკურებელს.

ეს, რასაკვირველია, მტკნარი სისულელე იყო, რაშიაც დაუყოვნებლივ ვაიღე დამერწმუნების გუბერნატორის მოციქული, მიუხედავად ამისა, ბოქაულმა თავაზიანად, მაგრამ მტკიცედ მოითხოვა, რომ გუბერნატორისათვის ნოტები მიმეცა გადასათვლიერებლად ნოტები, რა თქმა უნდა მივეცი და სალამოს ვამბობენეს კიდევ ტამბოვის გუბერნატორი, როგორც ხედავთ, საკმაოდ თავაზიანად მომეცა თუმცა პროვინიად სხვაგვარი შეხვედრა მელდა ხარკოვნი.

ამ ქალაქში შემატყობინეს, ცენზორს უნდა ეახლოთ, გიბარებთო, დიახ — უნდა ეახლოთო. მე რა თქმა უნდა, შემეძლო არ მივსულიყავი, არავითარი საქმე არ მქონდა მასთან, კონკრეტი ნებადართული იყო, აფიშები — გაკრული, მაგრამ ცნობისმოყვარეობამ მძლია, ჩემს სოცსტულში ჩერ არასოდეს მენახა კოცხალი ცენზორი, გაგონილი კი მქონდა მათ შესახებ შეუბნებოდნენ, მათ შორის ბევრი ფრიად კულტურული და ზრდილი ადამიანი არისო, ცენზორი, რომელმაც დამიბარა, რატომღაც მოლად მეტყველებიანი, თბიანი, გაბანჯგვლული წარმოდგინა, საინტერესოა, კეთილსაიმედობის ასეთი დამკველისათვის თვალის შევლება, მასთან გავეშურე, კობოვე, მოეხსენებინათ, რომ მივედი კაბინეტში შემიყვანეს.

ცენზორი არც მეტყველებიანი იყო, არც თბიანი და გაბანჯგვლული ყოფილა, ერთი ლონემიხდილი, გამოფიტული კაცი გახლდათ, წითლად სახეაფორეჯებულს, როგორც კი ჩმა ამოიღო, ნემთვის ნათელი გახდა, რომ საქმე მქონდა ცენზორთან მოდგმის აშვიათ ვგზემპლართან, ისე წრიპინებდა, თითქოს თვლებგაუპოხავი კავასიური ურემიათ, მაგრამ კიდევ უფრო შესანიშნავი ის გახლდათ, თუ როგორ მომეცა!

— რის მღერას აპირებთ?
— ჩემი ჩვეულებრივი რეპერტუარისას, ნოტები მაჩვენეთო, ვაჩვენებ.
ცენზორი ხმელ-ხმელი, ავი თითებით ფურცლავს ნოტებს, უცებ, შეშფოთებული, საომრად შემართული, მომაპყრობს მრისხანე თვლებს.

— იმპერატორი... ე, რომელი იმპერატორია?!

ვუუუარებ — კორი გრენადერია“.

— ეს, ბ-ნო ცენზორო, შუშანის ცნობილი სიმღერაა.

ცენზორმა ვალიზიანებული მზერა მესართ-

ლა, რომელშიაც დიდი ასოებით ეწერა: „მე თქვენი ბ-ნი ცენზორი არა ვარ“.

— ჰაინეს სიტყვებზე, თქვენო აღმატებულე-ბავ, ნებადართულია ცენზურის მიერ

მტკიცედა აქვს გადაწყვეტილი საბოლოოდ გამანადგუროს და მისი აღმატებულება — მწიფე-ხილებლად კითხულობს თანხის წინააღმდეგობას

— „საფლავიდან დგება იმპერატორი“. რომელი საფლავიდან? რომელი იმპერატორი?

— უცხოელი, თქვენი აღმატებულე-ბავ, ნაპოლეონი...

წითელი ზოლით გაყოფილი თხელი წარბები შექმუნა ჩემმა ცენზორმა.

— თქვენზე ამბობენ, უნოტებოდაც მღერისო.

— ვმღერი, თქვენო აღმატებულე-ბავ, — ერთგული ქვეშევრდომივით უუპატაკებ.

— იცოდეთ, თეატრში ვიქნები.

— ძალზე სასიამოვნოა, თქვენო აღმატებულე-ბავ

— არა მხოლოდ იმისათვის, რომ მოვისმინოთ, როგორ მღერით, არამედ იმისთვისაც, რომ ვიცოდეთ, რას მღერით, გირჩევთ, ფრთხილად იყოთ, ბ-ნო არტისტო.

მეტისმეტად განცვიფრებული წამოვედი ცენზორისაგან, და თუ არ აღმაშფოთა მისმა კილომ და მანერამ, რომლითაც მელაპარაკებოდა, მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი ძალზე შეუბნდავი, სასაცილო კაცი იყო და გულიანად გამართო მაგრამ რა ბზიკმა უკბინა? ეს სამუდამოდ საიდუმლოდ დარჩა ჩემთვის, თუმცა, მალე კიევში შევიტყვე, ხელისუფლებას პეტერბურგიდან კორკულარი დაეგზავნა პროვინციაში, რათა შეაკრად ედევნებინათ თვალს ჩემი კონკრეტებისათვის, ცენზორი, უტყობა, ძლიერ შეშინდა და ამიტომაც აწრიპინდა ასე უაზროდ და სასაცილოდ.

ახვირთებული რევოლუცია პირველად ძალუმად ეიგრძენი 1905 წლის გაზაფხულზე კიევში, სადაც შემთხვევამ უშუალოდ მუშაობა მასებს შემახვედრა, მაშინ ჩავიდინე ის „ცოდვაც“, რომელიც დიდხანს ვერ მაპატიეს სახელმწიფოს საფუძვლებისა და წესრიგის დამკველებმა.

კიევში კონკრეტულ პირველად ვიმღერე საჯაროდ ცნობილი მუშური სიმღერა — „დუბინუშკა“.

კიევში ვიდაც ანტრეპრენიორის მიწვევით ჩავედი, რათა ერთი-ორი სპექტაკლი შემღერა, რომ ვაიგეს, კიევში ვიყავი, ჩემთან მოვიდნენ ნაცნობი მუშები და თავიანთს მიმიწვიეს სტუმრად ქალაქგარეთ — დიმიევკაში, სიამოვნ-

ნებით მივიღე მიწვევა, ხოლო ჩემმა მეგობრებმა თავი არ დაწოგეს და გულითადად გამოხასპინძლდნენ მათთან ერთად გაეისეირნე, დაეათვალიერე ქობმახები და გულისტკივილით დაეინახე, რომ ხალხი ძალიან ღარიბულად ცხოვრობდა. ღარიბ-ღატაკების შეტი რაა — ყველას ვერ დაეხმარები, ერთი-ორს თუ დაეხმარე — ესეც კარგია, მაგრამ ეს როდის ნიშნავს, რომ სიღარიბეს ბოლო მოუღე. აი ამ, ცოტა არ იყოს, სევდიანი ფიქრებით დაებრუნდი შინ.

რამდენიმე დღის შემდეგ ისევ მოვიდნენ ჩემთან მუშები, მთხოვეს, იქნებ შესძლიოთ და მუშა ხალხს მისცეთ იმის საშუალება, თეატრში მოვიხიზნოთ.

გავიფიქრე, დიდი სიამოვნებით გავაკეთებ-მეთქი ამას. — მაგრამ როგორ? ეს ხომ არც ისე იოლია, როგორც ფიქრობენ. აი, გამოვა შალიაპინი მოედანზე, დაარიგებს უფასო ბილეთებს და ყველაფერი კარგად იქნება — იმას აღარ ფიქრობენ. რამდენი უსიამოვნებაა მოსალოდნელი ამაში ხომ ანტრეპრენიორიც არის ჩართული, თეატრის, არენდის, სხვა აქტიორების, გუნდის მომღერლებიც, მუსიკოსებიც, სკენის მუშებიც, კაპელდირიჟორებიც — როგორ გინდა, მთლად უფასოდ მოაწყო? ჩემთვის გაუგებარია, მაგრამ გასაგები იყო მუშების სურვილი, რომ ჩემთვის მოესმინათ, და ძალიან მინდოდა მათი თხოვნა შემესრულებინა. ამიტომაც ასეთი კომბინაცია მოვიფიქრე. ექიჩრავებ დიდ დარბაზს, კრუტიკოვის ცირკს, რომელიც დაახლოებით 4500 კაცს იტევს, 4000 ბილეთს უფასოდ მივცემ მუშებს, ლატარიაში გაათამაშონ ფაბრიკებსა და ქარხნებში — ვინც ქუდიდან ნომერს ამოიღებს, ადგილიც იმისია, 500 ბილეთი კი გაიყიდოს. შეძლებულ მაყურებელში — მიმდინარე ხარჯების დასაფარავად და შენობის ქირის გადასახდელად აღფრთოვანებულმა მუშებმა მოიწონეს ჩემი გეგმა, და მეც კონცერტის ორგანიზაციას შევეუდგე.

ცირკის დაქირავება ძნელი არ იყო, მე ეს დაუყოვნებლივ მოვაგვარე, მაგრამ ხელისუფალთა ნებართვის გარეშე მე არ შემეძლო საჯაროდ გამოსვლა. ჩვეულებრივ შემთხვევებში ნებართვის უკველგვარი დაბრკოლების გარეშე იძლევა პოლიცემისტერი, მაგრამ ეს კონცერტი სრულიად უჩვეულო იყო, პოლიცემისტერი, რა თქმა უნდა, უფროსების უკითხავად ვერ გაბედავდა ნება დაერთო ამ კონცერტზე. ეფიქრობდი, მომიწევს-მეთქი გენერალ-გუბერნატორთან მისვლა. ძალიან არ მინდოდა შემეწუხებინა ესოდენ მაღალი თანამდებობის პირი, თუმცა სწორედ დროზე გამახსენდა, რომ დი-

დი ხანი არ იყო, რაც გავიცანი კიევის გუბერნატორის ცოლი. იგი ძალზე კარგი მანდილოსანი იყო, რომელიც ეთაყვანებოდა არტისტებს, მაგრამ არტისტებზე არანაკლებ ეთაყვანებოდა ვიხტს. აბა, გავიფიქრე მე, «отсель проантъ...» ნადევს გერასიმოვნა დამეხმარება სიგონი, ასე ეახდნენ გენერლის ცოლს, და მე მოვახერხე, რომ გუბერნატორის ცოლს მივეწვიე ვიხტის პარტიზე.

ეთამაშობ და თან მარჯვე მომენტს ველოდები. ყველამ იცის, როგორ მოქმედებს ამ მიანზე მოგებულო შლეში. უფრო კეთილხდება, უფრო გულთა, ყველაფერი დიდებულად ეჩვენება. ჰოდა, როცა გუბერნატორის ცოლმა პირველი შლეში მოიგო, სატყუ ჩავურთე:

— ნადევდა გერასიმოვნა, თქვენი მეუღლეს შეწუხება მერიდება, მაგრამ სხვა გზა არ არის.

— რა მოხდა?

— რა და კონცერტის ჩატარება მინდა. ლაოიბებისთვის, მუშა ქალებისთვის, თორემ უხერხულია ყველანი მისმენენ, ისინი კი არა, მაინცადამაინც მშვიდი დრო არ არის, მოგვხსენებათ, ყველანი გაღიზიანებულები არიან. მუშებისთვის რომ არ ვიმღერო, ასე მგონია, განაწყენდებიან, ხოლო რომ ვიმღერო — თქვენს მეუღლეზე დამოკიდებული... ხუთი გული შეაგს, ამ ზელს არ ეთამაშობ.

ნადევდა გერასიმოვნას კი ბუდი სწყალობს ისევ შლეში გამოაცხადა.

— რისა გეშინიათ? ჩემი მეუღლე ხომ კეთილი კაცია. ყველაზე კეთილი კაცი ქალაქში, და ყველაზე ჰკვიანის, ვფიქრობ, ნახევარ საათში შინ იქნება დაელაპარაკეთ.

— თქვენ კი ძვირფასო ნადევდა გერასიმოვნა, დამეხმარეთ... თუ საჭირო იქნა.

— ოპ, თქვენი მზაკვრული სიმღერები! ვის არ მოინადირებენ, ჩემი იმედი ყოველთვის შეგიძლიათ იქონიოთ.

ერთი საათის შემდეგ მე თავვე გუბერნატორის კაბინეტში ვიყავი.

მართლაც მშვენიერი კაცი იყო გუბერნატორი, ფრიად წარმოსადგეი, ფართო, ხშირწვერიანი, ყოშებიან მუნდირში გამოწყობილი. ჩემს თხოვნაზე გენერალმა ხელ-ხელა, ყოფნება-ყოფნებით, თუთიყვი დარბაისლური ხმით მოპასუხა, როგორიც თავად იყო.

— ჰმ... მოგვხსენებათ... ჰმ... დიახ... მე, რა თქმა უნდა... დიახ... შესმის... კონცერტი... დიახ... მაგრამ თქვენ ხომ — უცნაურია! — მუშებისათვის... აი ესაა ძნელი. ჰმ... დიახ... ეს ძალიან კარგია კონცერტი მუშებისათვის, მე თავადაც მოგვხსენებათ, დიდი სიამოვნე-

ბიო. მაგრამ არის რაღაც დაბრკოლება. სწო-
რედ რომ ვითხრათ, არ შემიძლია გაცნო-
ბად... რა მაგრამ დაბრკოლება არის... არ მაქვს
უფლება.

ძლიერ გახეცვიყრდი და უნებლიეთ შეც
გუბერნატორის მანერით დავიწყე ლაპარაკი:

— ესე იგი... მშ... როგორ თუ... თქვენო
ღმრთებულება, არა გაქვთ უფლება?

— თი ასე არ მაქვს... მაგრამ მე თქვენი
ყერა, შალიაპინ, მე თქვენ მიყვარხართ, თა-
ნაც უკაც დიდი ხანია, როგორც არტისტი.
თქვენსათრ არტისტი არ შეიძლება კეთილშობი-
ლო ადამიანი არ იყოს, აგიხსნით, რაშია
საქმე, ოღონდ სიტყვა მომეცით, რომ არავის
უამბობთ.

და გუბერნატორმა რომელიღაც დიდი საქა-
ლადე გახსნა. რომელიც მის სამუშაო მაგი-
დაზე იდო. გადაქება, ქაღალდი ამოიღო და მო-
საწოდა, თან მითხრა:

— წაიკითხეთ.

„ამას ჩემზე არ წერენ.“ — გავიფიქრე, რო-
ცა სათაურში წავიკითხე ხაზგასმული სიტყვა
კონფიდენციალური. გვერდზე, ფურც-
ლის მარცხენა მხარეს, დაბეჭდილი იყო „შ. ს. ს.
პოლიციის დეპარტამენტი“. შემდეგ კი, რო-
გორც იტყვიან, ერთი ამბავი იყო ატეხილი:
გვაცნობეს, რომ არტისტი შალიაპინი რუ-
სეთის ამპერისის ქალაქებში გაემგზავრა,
რათა რევოლუციური პროპაგანდის მიზნით გა-
მართოს უოველგვარი საღამოები, სპექტაკ-
ლები და კონსერტები. ამიტომ ადგილობ-
რივ ხელისუფალთა კუბრძანებთ ხსენებულ
შალიაპინის გამოსვლებს უკრძალდება მიაქციონ.
განსაკუთრებული უკრძალდებაო.

უოველთვისა კფიქრობდი, რომ ჩემ შესახებ
ჩემზე მეტი გაზეთებმა იცოდნენ. მაგრამ
პოლიციის დეპარტამენტს, თურმე, კიდევ უფ-
რო მეტი სკოდნია. ვიდრე გაზეთებს! გავოც-
დი. მაგრამ ამხვე დროს ვეგრძენი, რომ ჩემ
წინ იქდა არა უბრალოდ გუბერნატორი,
არამედ პატიოსანი ადამიანი. და მეც ადამიანუ-
რად დაველაპარაკე. სავსებით გულწრფელად
დავარწმუნე, რომ აზრდაც არ მქონია რევოლუ-
ციური პროპაგანდა, რომ მხოლოდ და მხოლოდ
მსურდა მეძღერა ადამიანებისათვის, რომელ-
თაც არ შეეძლოთ ფულის გადახდა, რომ
უკვე არაერთხელ გამოეუფნია ეს ამასთანავე
გამოვთქვი მოსაზრება, რომ უარი მძიმე შთა-
ბეჭდილებას მოახდენდა მეშებზე და კიდევ უფ-
რო გაახელებდა ხელისუფალთა წინააღმდეგ
გენერალმა გამოგო და ნებართვა მომცა, მაგ-
რამ თან მითხრა.

ამისი შემდგომი ბედი უკვე პოლიცმა-
ისტერისა და ბოქაულზეა დამოკიდებული. სა-

ერთო ენა გამოხატეთ მათთან, რამდენადაც
შეგიძლიათ.

კიევის პოლიცმისტერი წივენიერი კა-
ცი იღმოჩნდა. მან განაცხადა, რომ კონსერ-
ტის გამართვას ხელს არ შეუძლია მხოლოდ
ახალი დაბრკოლება გაჩნდა, რამდენადაც
უნდა ამეკილებინა. მუშათა დელეგატებთან
საუბრისას მივხვდი, რომ უმჯობესი იქნებოდა,
თუ წესრიგის დაცვას კონსერტზე თვითონ მუ-
შებს მიანდობდნენ დელეგატები ამბობდნენ,
მუნდირიანი პოლიციელების ყოფნამ ცირკში
შეიძლება გაღიზიანება გამოიწვიოს და შემთ-
ვევით ამას არასასურველი სკანდალი მოჰყვე-
სო, ეს საქმე კი ადგილობრივ უბნის ბოქაულ-
თან უნდა მომეგვარებინა. და მე თავად წა-
ვედი მასთან.

ახირებული და სასაკლო კაცი იყო პოლი-
ციის ხელისუფლების ეს წარმომადგენელი. რო-
ცა მის კარზე ხარო დაერეკე, უარინელი ქა-
ლიშვილი გამომეგება — როგორც ჩანს, მოახ-
ლე, და კითხვაზე, ბოქაულის ნახვა თუ შეიძლე-
ბა-მეთვი, მომიგო, ახლავე ვკითხავ მის კეთილ-
შობილებასო.

— მგონი, სააბაზანოში ბრძანდებიან.

წავიდა, ერთი წუთის შემდეგ დაბრუნდა და
მითხრა, თუ არ გეუხერხებოდათ, გათხოვენ,
სააბაზანოში ეწვიოთო. გამახსენდა ცნობილი
ანეკდოტი მაღამ დე სტალსა და ნაპოლეონ-
ზე და გავიფიქრე, ალბათ ბოქაულსაც მგონია,
რომ გენიოსი უსქესოა-მეთვი... რაღა დამრჩე-
ნია — მიუღივარ სააბაზანოში. შეგიძლიათ
წარმოიდგინოთ, რა ძლიერ მაინტერესებდა ჩე-
მი მწვენიერი ბოქაულის ხილვა ჩემთვის
ესოდენ კეთილმოწყალე გარემოებაში! სასტუმ-
როშივე მოყამხადე გეგმა სიტყვისა, მაგრამ,
ვაი რომ გეგმის მიხედვით არ მომიხდო ლა-
პარაკი.

— გამარჯობათ, ბატონო არტისტი! — უა-
რინული აქცენტით ალაპარაკდა ბოქაული. —
ღმერთმანი, ძალიან მიხარია, რომ ჩემთან მო-
ხვედით, იქნებ დამართოთ ნება კიჭა კიჭაზე
მოგიტახუნოთ და თქვენი სადღეგრძელო შეგ-
სება?..

აბაზანაში იქდა, მკერდამდე წყალში, მსუ-
ქანი თეთრი მხრები კი წყლიდან ჰქონდა ამო-
ყოფილი, ჩალურჯებულ ცხვირქვეშ შავი, და-
ფანჩული უღვაშები მოუჩანდა. თითოეული
თვალის ზემოთ თითო წარბი ჰქონდა, მაგრამ
იმხელა, სამ-ოთხ მისნაირ ბოქაულს ეყოფოდა.
მინდა კიჭა მოგიტახუნოთ, რომ მეუბნებოდა,
თან ოდნავ ბრინწიანად იციოდა პირდაღებუ-
ლი, ხმა მუცლის სიღრმიდან ამოსდიოდა, წყალ-
ქვეშიდან, მაშინ შევამჩნიე, რომ კარს ოქრო-

თი და ფოლადით ჰქონდა გამოვსებული... მის წინ გარდვიარდმო ფიცარი იყო გადებული აბაზანაზე, ფიცარზე კი არყის ბოთლი იდგა, თითქმის გამოცლილი, და რაღაც ლაბისა და მთავე კიტრის მინამსგავსი თეფშებით, თუმც უადგილო იყო ჩემი სტუმრობა, ხელად მიეხვდი, რომ მის მასპინძლობაზე უარის თქმაც უადგილო იქნებოდა... მყისვე დარდიმანდი, უდარდელი კაცის იერი მივიღე და იქვე მდგარ სამფეხა სკანზე ჩამოეჭექი.

— ყველილო! — დაიყვირა მოქაულმა. გამოჩნდა ქალიშვილი, ბოქაულმა უბრძანა, აბა ჩქარა, შერეე კიჭა მოიტანეო.

— აი, ხედავთ, ხომ გვეწვიეთ, უცაცრავად კი ვარ თქვენთან, მაგრამ, იცით, მე თვითონა ვარ ჩემი თავის მკურნალი. უნივერსიტეტები არ დამიშთავრებია, მაგრამ ჩემით ვიცი ყველაფერი. მეუბნებიან, არყის დაღვეა როგორ იქნება, გულ-მუცელს წვაგსო, მე კი, იცით, რას ვშვრები — ცივ წყალში ვჭადები ათი წუთი. ასე რომ, არაყიც გამომწელდება ხოლმე, ამაზე ვეუბნები, ეწიშებს მაინცდამაინც არც მე ვენდობი, ასეთი ხალხური საშუალებები კი მიყვარს და პატრეს ვცემ-მეთქი.

— აქ ამბობენ კიდევ თქვენზე, ხალხიდან არის გამოსულიო.

კიჭები მივუჭახუნეთ, დავლიეთ და კიტრი დავაყოლეთ.

— აი, — ვეუბნები, — კონცერტი... მაპატიეთ — თქვენი სახელი და მამის სახელი?

— აკაკი ზრისანფოვიჩი. ვუხსნი, რა საქმეცა მაქვს.

ჩემი თანამოსაუბრე ოდნავ ამოკურდჭ წვლიდან და ბალნით დაფარული გამობურცული გულმკერდი გამოაჩინა.

— რატომ მუშებობსთვის ან როგორ თუ უფასოდ? როგორ — ყველა მუშას? ისინი ხომ ასიათასობით გვყავს, გუბერნატორმა ნება დაგროთ?

— პოლიცმაისტერმა დაპრო. მაგრამ მითხრეს, რომ თქვენთვისაც უნდა მომემართა. — უსინდისოდ ვტყუი.

ბოქაულმა ჩაახველა.

— მაშ რითღა შემიძლია გემსახუროთ, თუ გუბერნატორმა და პოლიცმაისტერმა ნება დაგროეს.

როცა ავუხსენი, რა მინდოდა მისგან, ბოქაულმა თვალები დააქვიტა, კიდევ ერთ წუთს ღეჭა ხუთიოდე წუთის წინ დაღეჭილი კიტრი, ამოიოხრა, ხმა ჩაუვარდა, თითქოს ცუდად მოხედილი კომიკო, და რაღაც უსიკოცხლოდ თქვა:

— არ გვეადრებათ, ასე რომ ხუმრობთ და საუხშებს მიუგებურებით. — შემდეგ მის ხმას

ისევ ვაერია სიმტკიცე და სერიოზულად თქვა: — მაპატიეთ, მაგრამ, ვთქვამ, უმეტესად ურეოდ... ვერ დაეტოვებ ასეთი მშვენიერი დავეთანხმე, მაგრამ ესთი მხრი უუკარნახე.

ქრქვენული

— საქმე, აკაკი-სწავლანთა მკრტო მუნდირებს ეხება: ხალხი, რამდენიც გენებოთ, იმდენი გამოაგზავნეთ, მაგრამ მხოლოდ სამოქალაქო ტანსაცმლით.

— აი ეს შესმისს... თქვენთვის, ბ-ნო არტისტო, სიამოვნებით ვაყაყუთებ ამის.

თითო კიციც დავლიეთ, ბოქაულმა ხაოიანი პირსახოცი აიღო, ადგა, მუცელზე მიიღო, როგორც შეეძლო გაიმშრალა მარჯვენა ხელი და გამომიწოდა, დამარწმუნა, რომ უყვარდა არტისტები, მეტადრე ისეთები, რომლებიც ხალხიდან არიან გამოსული, და ჩვენ მვგობრულად დავმორდით ერთმანეთს.

ადფრთოვანებული ვიყავი, ყველაფერი ისე კარგად გამოდიოდა, აფიშები უკვე გაქრულია, ყველა ფასიანი ადგილი უკვე გაყიდულია, ოთხი ათასი უფასო ბილეთი კი დელეგატებმა უკვე წაიღეს ფაბრიკებში, დადგა კონცერტის დღე.

ყველაფერი კარგად იქნებოდა, რომ კრტიკოვის ცირკში მხოლოდ ისინი მოსულიყვნენ, ვისაც ლატარიაში ერგო ბილეთი, სამწუხაროდ, ისინიც მოვიდნენ, ვისაც არ ერგო, მოვიდნენ სწორედ კონცერტზე და არა ქუჩაში გამართულ რომელიღაც პოლიტიკურ დემონსტრაციაზე, მოვიდნენ არა ჭგროდ, არამედ ცოლ-ცალიც როგორც მუდამ ხდება რუსეთში, ყოველი მუშა ცდილობდა როგორმე გამძვრალიყო, სადმე დამდგარიყო ფეხზე, და რადგანაც სწორად მითხრა ბოქაულმა, კიევში ასიათასობით მუშაო, საღამოსთვის კიევის ქუჩები ხალხით გაიქვედა, მხოლოდ ცირკის მიმდებარე ქუჩები კი არა, — ქალაქის ყველა მთავარი ქუჩა! ხელისუფალნი, ბუნებრივია, შემფოიდნენ და კრვშნატიკზე ჭარები გამოჩნდა.

მე, ცხადია, შევშინდი, ეს რა ამბავი დავატროალე-მეთქი!

— სიტყვა მაქვს მიცემული, რომ არეულობა არ იქნება, — მივმართე მუშათა დელეგატებს. — იმედია, მუშები პატრეს მკემენ, არ დამაღალატებენ.

სამართლიანობა მოითხოვს ითქვას, რომ მუშებს კარგად ეჭირათ თავი.

ყველაფერი მშვიდობიანად მიდიოდა, მაგრამ ჩემი მდგომარეობა მაინც უადრესად საჩოთირო იყო, ის კი არა, ტრავიკომიკურიც გახდა, როდესაც დავრწმუნდი, თვითონ მეც კი ვერ გავაღწევდი ხალხში, რომ ცირკში

სტატიაზე მოყვებდრილიყაეი. მაშ ვინ იმღე-
რებს? რა ვქნა?

საბედნიეროდ, სასტუმრო „კონტინენტალი“,
სადაც მე ვცხოვრობდი, კედლით ცირკს ეკვ-
როდა და აი, მე და ჩემმა აწ განსვენებულმა
აკომპანიატორმა არსენი ნიკოლაევიჩ კორეშჩენ-
კომ გავადეთ სასტუმროს დერეფნის ფანჯა-
რა, კარნიზზე გავედით და წყალსადინარი მი-
ლით ცირკის საბურავზე დავეშვით. თუმცა
ამით ამოცანა არ გადაწყვეტილა. თვით
ცირკში მხოლოდ იმავე აკრობატული ხერხით
შეგვეძლო მოხვედრა საბურავში დატანებული
ფანჯრიდან. ასეც მოვიქვეით.

ქუჩაში რა ხდებოდა, არ ვიცი. ვიცი მხო-
ლოდ, ცირკი ისე იყო ხალხით გაჭედული,
რომ შიშის მომგერულ სანახაობას წარმოად-
გენდა. ბუნებრივია, კონცერტი დანიშნულ დრო-
ზე უფრო გვიან დაიწყო.

ტაშის გამაყრუებელ გრიალში ესტრადაზე
გავედი — ოვაცია რამდენიმე წუთს გაგრძელ-
და. როცა ლაპარაკის საშუალება მომეცა, სა-
ზოგადოებას რამდენიმე სიტყვით მივმართე.
შევახსენე, რომ ამ საღამოს გამო, რომელიც
განსაკუთრებული სიამოვნებით მოვაწყვე, მე
ვაგებდი პასუხს ყველას წინაშე. რაც არ უნდა
მოხდეს ამ საღამოზე, პასუხისმგებლობა მე
დამეკისრება. რადგანაც ჩემი თხოვნით დაგ-
ერთეს ამის ნება კეთილშობილმა ადამიანებ-
მა, რომელთაც პატივსა ვცემ. პოლიციელთა
რაზმებიც კი არ არის. პასუხისმგებლობა წეს-
რივის გამო თქვენ გეკისრებათ, ბატონებო!

მქუხარე „ეაშა!“ გაისმა პასუხად. და მე
კონცერტი დავიწყე.

«Духовной жаждою томим», — ამ-
ღერდი და ამ წუთიდან. ვფიქრობ, ყველამ,
მეტადრე კი მე, ვიგრძენით რაღაც ახალი სუნ-
თქვა ცხოვრებისა.

კონცერტის განმავლობაში, სიმღერასა და
სიმღერას შუა, „ბისზე“ გამოსვლისას, აქეთ-
იქიდან მესმოდა შეძახილები. ვილაც ქალიშვი-
ლები მიყვიროდნენ: „ვარშავიანკა“. ჩაბლერი-
ლი ხმები დაყინებით მოითხოვდნენ: „ინტერ-
ნაციონალი“! მაგრამ — სავსებით გულწრფე-
ლად გეუბნებით — იმხანად ეს რევოლუციური
სიმღერები არ ვიცოდი, და მხოლოდ ახლახან,
სამაგიეროდ ძალიან კარგად ვაეიგე, რა არის
„ინტერნაციონალი“. მაგრამ ჯერ კიდევ სი-
კაბუჯის წლებიდან, ქალაქ ყაზანში კაბანის
ტბის ნაპირებზე გატარებული წლებიდან, ვი-
ციოდი, რომ არსებობს მუშური სიმღერა „დუ-
ბინუშკა“, რომ ის გუნდთან ერთად იმღერება,
რომ მხოლოდ კუპლეტებს მღერის სოლისტი —
სოლისტი არა მისი უდიდებულესობისა, რა
თქმა უნდა, და მეშა მაყურებლის თხოვნა-

ზე ყველაზე შესაფერისად მეჩვენა შემღე-
რა სწორედ ეს სიმღერა. ჰოდა, ვთქვი ვიცი
„დუბინუშკა“, შემიძლია ვიმღერო, სიუ ამყვე-
ბით-მეთქი. ისევ გადარეული „ეაშა“ და მე
ვმღერი:

მრჩენულნი
ზიზღნიყოთქა

Много песен слышал на родной

стороне.

Не про радость — про горе в них
пели.

Но из песен всех тех в память
презалась мне

Эта песня рабочей артели...

«Эй, дубинушка ухнем». — ამყვა ხუ-
თი ათასი ხმა, და მე, როგორც აღდგომას,
ცისკრის ლოცვაზე, მიწას მოვწყდი. არ ვიცი,
რა ეღერდა ამ სიმღერაში — რევოლუცია თუ
მგზნებარე მოწოდება მხნეობისაკენ, ხოტ-
ბის შესხმა შრომისათვის, ადამიანის ბედნი-
ერებისა და თავისუფლებისადვის. არ ვიცი.
ექსტაზში მყოფი მხოლოდ ვმღეროდი. ხოლო
ამას რა მოჰყვებოდა — სამოთხე თუ ქოჯობე-
თი — არცა ვფიქრობდი. ასე ამოფრინდებდა
ხოლმე ბუდიდან ძლიერი, ფრთალონიერი
თეთრი ფრინველი და მალე მიფრინავს, დღუბ-
ლების ზემოთ. რა თქმა უნდა, ყველა ის
კეთი, აღმართული „ბატონებსა და ბოიარებ-
ზე“, — ხელში არა მჭერია, არც პირდაპირი და
არც გადატანითი მნიშვნელობით. მონობის
აღსასრული კი მენატრებოდა. ხოლო თავი-
სუფლება მაშინაც მიყვარდა. როგორც მი-
ყვარს ახლა.

მრავალი წელი გავიდა მას შემდეგ, ეს სა-
ღამო კი დამამახსოვრდა, დამამახსოვრდა სამუ-
დამოდ. მას დიდებულად ჩაიარა. კონცერტის
შემდეგ მუშები მშვიდობიანად წავიდ-წამო-
ვიდნენ სახლებში. როგორც მოწაფეები,
წყვილ-წყვილად. „დუბინუშკაზე“ კი, რასაკვირ-
ველია, ზოგი რას ამბობდა და ზოგი რას.
რაც მთავარია, მყისვე უკიდურეს რევოლუ-
ციონერებში ჩამრიცხეს.

გაციდული ბილეთებიდან ყოველგვარი ხარ-
ჭების გამოკლებით, მგონი, სამი ათასი მანე-
თი შემოვიდა, და ეს ფული კიეველი პოე-
ტის, ლოლო-მუნშტეინის მეშვეობით მუშებს
გაუფხავნე ჩემი სახელით.

ასეთი საღამოების შემდეგ სასიამოვნოა
ლაქვარდოვანი ზღვის სანაპიროზე გამგზავრე-
ბა. და აი, ალიასიოს ნაპირზე ეზივარ იტალიაში.
საბანაო კოსტიუმი მაეცია და თვალმოჭუტული
სახეს ვუშვერ სასიამოვნო თბილ მზეს. შეში-
ნებული მიახლოვდება ცოლი, ხელში იტა-
ლიური გაზუსი უჭირავს.

— რა ვქნათ ახლა? რუსეთში ხელისუფლება გეძებს. სამართალში მიცემას გიპირებენ, რევოლუციას ხელს უმართავსო ფულით.

ვიფიქრე, ხუმრობს-მეთქი. მაგრამ, არა. გახეთში ნამდვილად წერია: „ეძებენ შალიაპინს.“¹

უფრო მეტ ხანს ვაპირებდი ზღვაზე დარჩენას, სეზონზე დაგვიანებაც კი მქონდა განზრახული, მაგრამ ამ საგაზეთო ცნობის გამო ნაადრევად გავეშვებავრე.

ჩავედი მოსკოვში. დავბინავედი „მეტროპოლიში“. მოდის ჩემთან აღელვებული მუნშტეინი და მეუბნება, რომ იმალება, ვინაიდან ეძებენ კიევის კონცერტის „საქმესთან“ დაკავშირებით.

არაღვალურ რევოლუციურ გაზეთში ხელისუფალთ წაუკითხავთ, რომ „X კონცერტიდან მიღებული მოგება 3000 მანეთის ოდენობით შემოვიდა სალაროში“. ვის კონცერტს შეუძლია სამი ათასი მანეთის მოცემა? იფიქრეს და მიხვდნენ: რა თქმა უნდა, შალიაპინისას.

დავფიქრდი, რა ვქნა, რა ვილონო-მეთქი, და გადავწყვიტე ჩიქურ მემოქმედა. მყისვე მივწერე კიევის პოლიციას: ფული ნამდვილად გავეცი, მაგრამ რაში გამოიყენებდნენ, არ ვიცი და არც მინდოდა მცოდნოდა; როცა პურის ფულს ვაძლევ ადამიანს, ის კი სასმელში ხარჯავს — რა ჩემი საქმეა-მეთქი.

ხელისუფალნი, ეტყობა, მიხვდნენ ამას, დევნა აღარ დამიწყეს. ლოლოს დევნაც კი შეწყვიტეს. ამ ამბის წყალობით „დუბინუშკამ“ საყოველთაო ცნობისმოყვარეობა აღძრა, კონცერტებსა და სპექტაკლებზე ამის შემდეგ ხშირად მესმოდა დაყინებული თხოვნა, მემღერა „დუბინუშკა“. მეც ხანდახან, როცა გუნებაზე ვიყავი, ვმღეროდი დედაქალაქშიც და პროვინციაშიც. მაგრამ ყოველთვის პირობას ვართმევდი მაყურებლებს, რომ ამყვებოდნენ.

ერთხელ „დუბინუშკას“ მღერა მომიწია არა იმიტომ, რომ მთხოვეს, არამედ იმიტომ, რომ მეფემ საგანგებო მანიფესტში თავისუფლება აღგვითქვა. ეს იყო მოსკოვში, „მეტროპოლის“ რესტორნის უზარმაზარ დარბაზში... მთელი მოსკოვი ზეიმობდა იმ საღამოს! მე ვიდექი მაგიდაზე და ვმღეროდი — როგორი აღმაფრენით, როგორი ნეტარებით!

ყოველდღე კი არა აქვს ადამიანს ასეთი სიხარული.

ჩემი კიევეური „დუბინუშკადან“ მოსკოვერ

„დუბინუშკამდე“ გავიდა რუსეთის ისტორიაში დიდად მნიშვნელოვანი 1905 წლის ზაფხული, აღსავსე მოვლენებითა და ბრძოლით. შემოდგომისათვის მთელ რუსეთს მოედო სარკინიგზო გაფიცვა. უნივერსიტეტები, იქნენ რევოლუციური მიტინგების მდგომარეობებშიაც კურჩის ბრბოც იღებდა მსხვერპლს. ქალაქის მოსახლეობა აშკარად აღარ ემორჩილებოდა ხელისუფლებას. 17 ოქტომბერს ხელისუფლება დათმობაზე წავიდა. გამოცხადდა მეფის მანიფესტი რუსეთში ახალი წყობის შემოღების შესახებ. რუსეთს პირდებიან თავისუფლებას, კონსტიტუციას, პარლამენტს. იქნებ აქედან გამოსულიყო კიდევ რამე. იქნებ რუსეთი ნამდვილად განახლებულიყო და მშვიდობიანად განვითარებულიყო. საუბედუროდ, საზოგადოებაშიც და მთავრობაშიც, როგორც მე მეჩვენებოდა, ყველაფერი ილონეს, რაც მათზე იყო დამოკიდებული, რათა ეს შესაძლებლობა გაეფუჭებინათ. საზოგადოება დაიყო უამრავ პარტიად. რომელთაგან თუიფული თავისას გაიძახოდა. ერთნი ამბობდნენ, ცოტა მოგვეცესო, მეორენი ამბობდნენ, ბევრი მოგვეცეს, მაგრამ მეფე მოგვატყუებსო. ხოლო როგორც კი გაფიცვები შეწყდა, როგორც კი ქვეყანა ცოტა დამშვიდდა, მეფის კარზე იფიქრეს, რევოლუციის საფრთხე მოჩვენებითი იყო, სულ ტყუილად ვკანკალებდით შიშითო, და გადაწყვიტეს, დე მოხდეს ის, რაც მემარცხენეებმა იწინასწარმეტყველეს — მოგვატყუებენო. მართლაც, უკვე რამდენიმე დღის შემდეგ საგრძნობი გახდა სხვა ქარის ქროლვა ქვეყანაში. მალე დაცხრა სიხარული, ისევ პირქუში, მკაცრი ატმოსფერო გამეფდა დედაქალაქში. რბევათა ტალღამ გადაუარა ქვეყანას — არბევდნენ ებრაელებსა და ინტელიგენციას. როგორც შემდგომ გამოაშკარავა სახელმწიფო სათათბიროში დეპუტატმა თავადმა ურუსოვმა, შინაგან საქმეთა მინისტრის ყოფილმა თანაშემწემ, პროკლამაციებს რბევათა მოწოდებით ბეჭდავდა ეანდარმთა როტმისტრი კომისაროვი სახელმწიფო ხარჯზე პოლიციის დეპარტამენტის სარდაფში!. ამის გლეხთა მღელვარებაც დაერთო. გლეხობა მიწას მოითხოვდა, მემამულეთა კარ-მიდამოს სწვაუდა. ხან აქ, ხან იქ იფეთქებდა ხოლმე ხალხის უკმაყოფილება. რომელსაც რეპრესიები ენაცვლებოდა, მღელვარე მოსკოვი ბარიკადებს დგამდა.

...ამასობაში დღითი დღე უფრო ნათელი ხდებოდა, რომ რუსეთი ომს აგებდა, ყველანი გრძნობდნენ, რომ ახლოვდებოდა კეკა-ქუხილი, რომლისთვისაც ვერვინ ბედავდა დაერქმია რევოლუცია, რადგანაც ეს ვერასდროს ვერ და-

¹ დაწერილებით ამ კონცერტის შესახებ, რომელიც შესდგა 1906 წლის 29 აპრილს, იხ. წიგნში: ღრეიდენ სიმ., მუსიკა — რევოლუციის, მ. 1970, გვ. 471—482.

საქმიანობისათვის. რაღაც უნდა მომხდარიყო მაგრამ სახელდობრ რა — ვერცხის წარუდგინა ნათლად. პოლიტიკურ წრეებში დაუძაბად და მკაცრად მოითხოვდნენ არაპოპულარული მთავრობის შეცვლას და ხელისუფლება სათავეში იმ ხალხის მიწვევას, რომლებსაც ქვეყნის ნდობით სარგებლობდნენ. მაგრამ, თითქოს გიბრზე, არაპოპულარულ მინისტრებს ხელისუფლების სათავეში სცვლიდნენ დღევანდელი უფრო არაპოპულარული მინისტრები. (...) ესე უკვე ვთქვი, რომ ცხოვრებაში, ისევე როგორც თეატრში, ზომიერების გრძობა უნდა გონდეს, ეს იმას ნიშნავს, რომ იმაზე მეტად არ ნაკლებად არ უნდა გრძობდე, ვიდრე სინამდვილეს შეესაბამება. ტალანტი საჭიროა არა მხოლოდ იმისათვის, რომ სცენაზე თამაშო; ტალანტი აუცილებელია იმისათვის, რომ იცხოვრო. ეს გასაგებია. ადამიანის როლი ცხოვრებაში ყოველთვის უფრო რთულია, ნებისმიერ როლზე, როგორც კი შეიძლება წარმოიდგინო სცენაზე განსაზღვრული. და თუ ძნელია ითამაშო უკვე არსებული ფიგურა მანისა და მანისა სცენაზე, კვიტრობ, კიდევ უფრო ძნელია, საუთარი როლი ითამაშო ცხოვრებაში, თუ შეკვეთ წუთს გამოწმებ საკუთარ თავს. ამა ისე თუ გაეიარე, ისე თუ დავჯექი, გავიციინე ამ ავტირდი სცენაზე, როგორც საჭიროა-მეთქი, სწინ, ალბათ, ცხოვრებაშიაც ყოველ წუთს უნდა გამოწმებდე თავს — ან ეს ან ის ისე გვაკეთე, როგორც საჭიროა? თუ სცენაზე, უარყოფითი კი თამაზად უნდა გამოვიყურებოდეს, ცხოვრებაში აუცილებელია, რომ გულაფერი თამაზად გამოვიდეთ...

აი რატომ მიყვარდა ყოველთვის, როცა ქვედობდი შემამულეს, მინისტრს, დიდ მთავარს, მეფეს, რომლებიც უეცრად, ცუდი მსახობის დარად სცენაზე, უნიკოდ, ყალბი ხმით ყალბ სიტყვებს წარმოიქცამდნენ და ყალბად იქნევდნენ ხელებს, და, უნიკო მსახობის დარადვე სცენაზე, ვერ ამჩნევდნენ, რომ ცუდად თამაშობდნენ დროდადრო ზიზღს მგვროვად ამ უცნაური ადამიანების უფრება, ისევე როგორც ზიზღის მომგვრელია ყალბი ისტერიკის უფრება, რომელსაც ყალბი მსახობი ქალი თამაშობს. კვიტრობ, აქედან იღებს სათავეს ლეკო უბედურება.

დასჭირდა შემამულეს გლეხებთან მისვლი და მათთან ლაპარაკი. პოდა, გამოდის შემამულე, რომელიც ცუდად თამაშობს თავის როლს შემამულისას, არადა, მართლაც საქმეზე ელაპარაკება გლეხებს, მაგრამ ისეთნაირად სვამს მძიმეებსა და წერტილ-მძიმეებს, ისეთ უადგილო პაუზებს აკეთებს, რომ, ნა-

ცვლად იმისა, გლეხებს საუკეთესო შთაბეჭდილება შეექმნათ მის არცთუ იშვიათად ნამდვილად კეთილ ზრახვებზე, — უკმაყოფილონი რჩებიან. ვერ გაერკვა აქტიორი-შემამულე ვითარებაში. არ იცოდა სწორი ინტონაცია ჩაფლავდა. ერთი წლის მერე კი გაიხუდა და იწვის მისი კარ-მიდამო.

მოდის მინისტრი პარლამენტში, თათბიროში, გამოდის ტრიბუნაზე კობს. მას უკვე გლეხები კი აღარ უსმენენ, არამედ ადამიანები, რომლებსაც მშვენივრად ესმით, სად უნდა დაისვას მძიმე, და მშვენივრად ესმით, სად დასვა მძიმე მინისტრმა. ისინი მკისვე აღადგენენ ყურში გრამატიკულ უზუსტობას. მაგრამ მინისტრი ცუდი აქტიორია. იგი ვერ გრძობს გარემოს, არ ესმის „სიტუაცია“, და უზუსტობანი ერთიმეორეზე ხეავდება. ვინმე თავზე ჩელაღებული შეურაცხყოფელ შენიშვნა წამოისერის. როგორც ცუდი აქტიორი არასწორად მიცემულ რეპლიკაზე, მინისტრი კარგავს ტონსა და თავდაჭერილობას. მისი ხმა ყალბად იწყებს ელერას, ეესტები აღარ შეესატყვისება წამოყენებულ საკითხს. აზრი ბოლომდე უთქმელი დარჩა, საკითხი — გადაუჭრელი. შთაბეჭდილება კი საზიზღარო შეიქმნა. ვერ გაიგო მინისტრმა თავისი როლი — ჩაფლავდა.

ხოლო მეფენი? უნდა შეგეძლოს მეფის თამაში. უდიდესი მნიშვნელობის, შექსპირული გაქანების მეფის როლისა. მეფეს, მე მგონია, სჭირდება რაღაც განსაკუთრებული გარეგნობა, რაღაც განსაკუთრებული თვალი. მე ეს ყოველივე დიდებულად წარმომიდგება. ხოლო თუ ბუნებამ მე, მეფე, პატარა ტანისა გამაჩინა და კოტა კუზიანიც, უნდა გამოვინახო ტონი, უნდა შევქმნა ჩემ ირგვლივ ატმოსფერო — სწორედ ისეთი, რომელშიც მე, პატარა და კუზიანი, ისეთივე შთაბეჭდილებას მოვახდენდი, როგორსაც დიდი და დიდებული მეფე. ყოველთვის, როცა რაიმე ეესტს ვაკეთებ ჩემი ხალხის წინაშე, მისი მკერდიდან შეძახილი უნდა აღმოხდეს, რომელსაც მთელი ჩემი სამეფო გაიგონებს:

- მეფეც ასეთი უნდა!
- ხოლო თუ ვითარებაში ვერ გავერკვიე, მაშინ ეესტი უნიკო მსახობივით ყალბი გამოვივა, და ხალხი აღელდება. საიდანღაც სიღრმიდან წამოვა ყრუ და ხრინწიანი გუგუნი:
- ესეც მეფეა რაღა!..
- ვერ გავერკვიე ვითარებაში — ჩაფლავდი, იწვის იმპერია.

ამ ნერვულ და არეულ დღეებში შეიმჩნეოდა ერთი სავსებით რუსული, ტიპური მოვლენა. ხალხი მიხვდა, რომ ძალი ალმართსა ხნავს.

და უინულის ხორგებს რომ არ გაესრისა, არცთუ მთლად გულწრფელად, მაგრამ ფრთხილად მიჰყვება დინებას. თითქოს მთელი ცხოვრება ამ წუთს ელოდნენო, ყველამ მაშინვე გაიკეთა წითელი ლენტი. უკლებლივ ყველა ისტებმა: სიმბოლისტებმა, კუბისტებმა, არტისტებმა და მონარქისტებმაც კი, არ დაემაღლა, მეც გავიკეთე. ამას რომ ვიხსენებ, ცოტა არ იყოს, სინდისი მქენჯნის, რა თქმა უნდა, ეს არ უნდა მექნა, თუმცა სავსებით გულწრფელად განვიცდიდი მოვლენებს და ფრთხილად ამალღებულად: ვფიქრობდი: აი დადგა ეამი, როცა ჩემი ღმერთები, რომელთაც ესოდენ თაყვანსა ვცემდი, სათავეში ჩაუდგებიან ხელისუფლებას, კარგად მოაწყობენ ცხოვრებას — კარგად ყველასთვის, აზრიან, სიხარულით აღსავსე ცხოვრებას, სადაც შრომაც მოწესრიგებული იქნება. მაგრამ სულ მალე ჩემთვის ნათელი გახდა, რომ მთავრობის საქმეებში, პოლიტიკური პარტიების განწყობილებებსა და მოსახლეობის მოქმედებაში ძლიერ მცირე წესრიგი იყო. დაიწყო წარმოუდგენელი პარტიული კონკლაობა მაღალ წრეებში, თავი აიწყვიტეს დაბალმა ფენებმაც, საკმარისი იყო ნევის პროსპექტზე გასულიყავი, რომ მაშინვე გეგრძნო, რა ძლიერ ბობოქრობდა ხალხში ანარქიული სტიქია. ეხედავდი, რა გაბოროტებით გლეჯდნენ სალდათები კედლებიდან რაღაც აფიშებს, რომლებსაც ჭიუტად აკრავდნენ სხვა „მოქალაქეები“, და ამის გამო როგორ იმართებოდა სისხლიანი შეტაკებები ქუჩის კრებობებში. ეხედავდი, რა აბუჩად იგდებდნენ, რა სასტიკად და უხეშად ექცეოდნენ ოფიცრებს ქუჩაში (...).

რევოლუციური ენებების თარეშმა პეტერბურგის კულტურულ ინტელიგენციაში გამოიწვია საფუძვლიანი შიში — რაიმე ზიანი არ მისდგომოდა ძეგლებს, რომელთაც ისტორიული მნიშვნელობა ან მხატვრული ღირებულება ჰქონდათ. შეიქმნა კულტურის ძეგლთა დაცვის კომიტეტი, სხვებთან ერთად ამ კომიტეტში მეც შევედი, როგორც ამ კომიტეტის წევრს პირადად მომიხდა შეჯახება იმდროინდელ განწყობილებებსა და წესრიგთან.

რევოლუციის მსხვერპლნი უნდა დაესაფლავებინათ. მუშათა დეპუტატების საბჭომ დახოცილი რევოლუციონერების დასაფლავება გადაწყვიტა ზამთრის სასახლის მოედანზე, ასე ვთქვათ. ზედ რეზიდენციის ფანჯრებთან — იმპერატორთა სასაყვედუროდ! ეს უაზრობა იყო, თუნდაც იმიტომ, რომ იმპერატორები აღარ იყვნენ ზამთრის სასახლეში. ზოგიერთმა ჩვენი კომიტეტის წევრმა წინადადება წამოაყენა პროტესტი გამოგვეცხა-

დებინა მუშათა დეპუტატების საბჭოს ვანდალის მის წინააღმდეგ გორკის და მე ამ საქმის გამო სირბილი მოგვიხდა ხელისუფლების წარმომადგენლებთან.

ერეკლე

უპირველეს ყოვლისა მუშათა დეპუტატების საბჭოს თავმჯდომარეს, კარლ კელ სოციალ-დემოკრატ ჩხეიძეს,¹ რომელმაც ახლახან ასე ტრაგიკულად დაასრულა სიცოცხლე პარიზში. ჩვენ ჩვენი მოსაზრებები გავაცხადით ჩხეიძეს, მაგრამ ამ ფიცხ კაცს იცოდა მათი „გაგონება“ არ უნდოდა. რევოლუციის მსხვერპლნი ტირანების ფანჯრებთან უნდა დაიშარბონ!.. წავედიო კერენსკისთან, რომელიც იმხანად იუსტიციის მინისტრი იყო. ვთხოვეთ გამოეყენებინა თავისი ძალაუფლება და ხელი შეეშალა ზამთრის სასახლის მოედნის გადოტვირთვისათვის, არ იეარგებს სასაფლაოს მოწყობა სასახლის წინ, ვინ იცის, სასახლე როგორ გამოადგეს ხალხს, კერენსკი დაგვეთანხმება, და დროებითი მთავრობის შემწეობით საბჭოს გადაწყვეტილება გაუქმებულ იქნა. ზამთრის სასახლის მოედნის დაკვა შევძელიო.

ხელისუფლების წარმომადგენლებთან სიარულმა ძლიერ კარგად გამარკვია საქმის ვითარებაში და შემამფოთა, ჩხეიძესთან ყოფნისს წაეწყვიტა პოლიტიკურ ფანატიზმს, რომელიც კარგს არაფერს მოასწავებს. თუმცა ჩხეიძე მხოლოდ საბჭოს ცენტრალურ ფრთას წარმოადგენდა, როგორი ფანატიზმიღა უნდა ჰყვოდეს მის მარცხენა სკამებზე! კერენსკისთან მისულამ კი დამანახა, რა აბსურდულად არანორმალურ პირობებში უზღებოდა ახალ ხელისუფლებას მუშაობა, მე დავინახე, როგორ იღლებოდნენ ეს ძალაუფლებით აღჭურვილი ადამიანები — ამ სიტყვის ყველაზე ჩვეულებრივი ფიზიკური მნიშვნელობით. იღლებოდნენ და არ ჰქონდათ ალბათ არც ძილისა და არც ჭამის საშუალება. იუსტიციის სამინისტროს გრძელ დერეფნებში წინ და უკან დაქროდა ქალაქლებით ხელში ა. ფ. კერენსკი და ხან ერთ ოთახში შეირბენდა, ხან მეორეში, ისე იყო ჩაფიქრებული, რომ ყველაფერს, რასაც დერეფანში წააწყდებოდა, გაოცებული თვალებით უყურებდა, მე და გორკისაც ასე შემოგვხვდა (შემდეგ გავიგე, რომ კერენსკი ძლიერ ბეცი იყო). ხოლო მინისტრს კუდში დაჰყვებოდა კიდეც უფრო მეტად ჩაფიქრებული, მაღალი, გამხდარი კაცი, რომელსაც ხელში

¹ ჩხეიძე ნ. ს. — მენშევიზმის ერთ-ერთი ლიდერი, თებერვლის რევოლუციის შემდეგ პეტროგრადის საბჭოს თავმჯდომარე. ემიგრაციაში წავიდა 1921 წელს. 1926 წელს თავი მოიკლა.

ის ბოთლი უკიარა, როგორც ჩანს, იმისთვის
 ასევედა მინისტრს, რომ მარჯვე წუთი არ
 უნდა ხელიდან და ცოტა რძე მაინც დაეღუ-
 ყნებინა მისთვის... ჩვენ მიგვიწვიეს კაბინეტში,
 ანუ რამდენიმე წუთის შემდეგ შემოვიდა
 გულლი ხელისუფლება. ხელისუფლებამ
 დაქვადმარის ადგილი დაიკავა მაგიდასთან,
 მისი გვერდიდან მიუჭდა... მახსოვს, გარდა
 მის ბოთლისა, როგორ განშაცვიფრა იმ ად-
 მანთა უკიდურესმა ნერვულმა დაძაბულობამ
 და მოშლილობამ, რომლებიც ამ მძიმე დროში
 დადილობდნენ რუსეთის მართვის კაბინეტში
 უფრო მმართველთა რეპლიკებიდან მივხვდი,
 რომ თავით ხელისუფლებაშივე ჰქონდათ რა-
 ლაც განხეთქილება, არ იყვნენ მტკიცედ შეკავ-
 ნიერებულნი. შედეგაბებულნი, გულსტიკივი-
 ლთ გაიფიქრე, ასეთმა ხელისუფლებამ ასეთ
 სირობებში როგორ იმუშაოს, როგორ მართოს
 ქვეყანა ან როგორღა იყოს-მეთქი შედგრაღ?...
 ხვრამ მე მაინც შესმოდა, არ იყო დრო ხე-
 ლისუფლების დადანიშნულებიან იმის გამო,
 რომ იგი დაბნეულიც იყო, დაღლილიც და
 წუქავშირებელიც, ამას ძალზე ბევრი სერიო-
 ზული ახანა ვქონდა.(...)

იმ ადამიანებზე, რომლებიც ერთ დამეში
 გახდნენ რუსეთის მბრძანებლები, ერთობ
 ბუნდოვანი წარმოდგენა მქონდა, კერძოდ, არ
 უცლოდი, რას წარმოადგენდა ლენინი.

(...)ტროცკის შესახებ კი უფრო მეტი ვი-
 ცოდი, დიდიოდა თეატრებში და ხან ქანდაკი-
 დან, ხანაც ლოყიდან მუშტებმოღერებული
 ხაზით ეუბნებოდა საზოგადოებას: „ქუჩებში
 ხალხის სისხლი იღვრება, თქვენ კი უსულგუ-
 ლო ბურჟუები, ისე სულმდაბლად იქცევით,
 რომ ყოველგვარ უბადრუკობასა და უხამსო-
 ბას უსმენთ, რომელსაც ტაკიმასხარა მსახიო-
 ბები შემოგაფურთხებენ.“(...)

ახალი ადამიანების ბატონობის პირველ
 დღეებში დედაქალაქს ჭერ ნათლად ვერც კი
 წარმოედგინა, თუ სინამდვილეში რა იქნე-
 ბოდა რუსეთისათვის ბოლშევიკური რეჟიმი,
 და თი პირველი თავზარდაცემა, პოსპიტალში
 ბატროსებმა მხეცურად დახოცეს „ხალხის
 ბატრები“ — აყადმყოფი კოკოშკინი და შინ-
 გარიოვი,¹ დროებითი მთავრობის დაპატიმრებუ-
 ლი მინისტრები, ლიბერალური ინტელიგენ-
 ციის საუკეთესო წარმომადგენლები.

მახსოვს, ამ მკვლელობის შემდეგ შეძრწუ-
 ნებულმა გორკიმ რომ შემომთავაზა იუსტიციის
 სამინისტროში წაყვოლოდი და დროებითი
 მთავრობის სხვა დაპატიმრებული წევრების

გათავისუფლებას ვცდილიყავით. მეორე სარ-
 თულზე ავედიოთ ერთ დიდ სახლში, რომელიც
 სადღაც კონიუშენაიაზე მდებარეობდა, რეჟი-
 ნევის მახლობლად. ჩვენ აქ მიგვიღეს გულსტი-
 კიის მინისტრი შტეინბერგი, წამოწვეს გორკი
 ბარში მე მანეკენის მოკრძალებული
 შეკავა — მხოლოდ გორკი ლაპარაკობდა, აღელ-
 ვებული, გადაფიორებული ამბობდა, რომ
 ამგვარი მოპყრობა ადამიანებისადმი საზიზღრო-
 ბია. „დაეინებოთ მოეთხოვე, რომ დროებითი
 მთავრობის წევრები დაუყოვნებლივ გაათ-
 თავისუფლოთ. თორემ მათაც ის დღე დაად-
 გებათ, რაც შინგარიოვსა და კოკოშკინს, ეს
 რევოლუციის სირცხვილია“ შტეინბერგი ძალ-
 ზე თანაგრძნობით მოეკიდა გორკის სიტყვებს
 და შეპირდა, ყველაფერს კილონებ, რომ ეს
 საქმე დაეინქაროო. ჩვენ გარდა მაგავსი და-
 ეინებელი მოთხოვნებით ხელისუფლებას მი-
 მართეს, მგონი, სხვა პირებმაც, რომლებიც
 პოლიტიკურ წითელ ჭვარს ედგნენ სათავეში,
 რამდენიმე ხნის შემდეგ მინისტრები გაათა-
 ვისუფლეს.

ტყუილუბრალოდ დაპატიმრებულთა ქომაგის
 როლში გორკი ძალზე ხშირად გამოდიოდა
 იმხანად, მე ვიტყვოდი კიდევ, რომ ეს იყო
 მთავარი აზრი მისი ცხოვრებისა ბოლშევიზ-
 მის პირველ პერიოდში, მე მას ხშირად
 ვხვდებოდი და ვატყობდი, დიდი სინაზით იყო
 განმსკვალული იმ კლასისადმი, რომელსაც და-
 ლუბვა ემუქრებოდა, თავისი ალერსიანი გუ-
 ლის კარნახით არა მარტო ათავისუფლებდა და-
 პატიმრებულთ, არამედ ფულსაც აძლევდა, რა-
 თა დახმარებოდა მკვანსა და მკვანს თავი და-
 ელწია უბირი და ტლანქი ძალისაგან, რომე-
 ლიც მაშინ მმკუნეარებდა, და საზღვარგარეთ
 გაქცეულიყო.

გორკი არ შალავდა თავის გრძნობებს და
 აშკარად კაცხავდა ბოლშევიკურ დემაგოგიას,
 მახსოვს მისი სიტყვა მიხეილის თეატრში, რე-
 ვოლუცია, — ამბობდა იგი, — დებოში კი არ
 არის, ეთილშობილი ძალა, მშრომელი ხალ-
 ხის ხელში თავმოყრილი, გამარჯვება შრომისა,
 მსოფლიოს მამოძრავებელი სტიმულისა, რო-
 გორ განსხვავდებოდიეს ეს ეთილშობილუ-
 რი აზრები იმ სიტყვათაგან, რომლებიც ვაისმო-
 და იმავე მიხეილის თეატრში, მოედნებზე თუ
 ქუჩებში, როგორ განსხვავდებოდიეს იმ სასტიკი
 მოწოდებებისაგან, რბევისაკენ რომ უბიძგებ-
 და ხალხს! ძალიან მალე ვიგრძენი, რა გულ-
 გატეხილი უყურებდა გორკი მოვლენათა გან-
 ვითარებას და სარბიელზე გამოსულ ახალ
 რევოლუციურ მოღვაწეებს.

ამასთან უნდა ვთქვა, და ეს არც პირველი

¹ კოკოშკინი ფ. ფ. შინგარიოვი ა. ი. —
 დადგტა პარტიის ცკის წევრები.

იქნება და არც უკანასკნელი, რომ ჩემთვის თითქმის გაუგებარია და უცნაური რუსული სინამდვილე. ვილაც იტყვის: მავანი და მავანი არამზადიარო, — და ქვეყანას მოედება ეს ამბავი. ყველა სიამოვნებით იმეორებს, არამზადიარო, და ისე დაუდევრად ატრიალებს ამ სიტყვას, თითქოს პირში იაფფასიანი კანფეტრ ედოს. არც გორკის დაადგა კარგი დღე მაშინ. იგი მთელი არსებით იტანჯებოდა და, თამამად შემიძლია ვთქვა, საკუთარ სულს არ იშურებდა რევოლუციის მსხვერპლთათვის, ვილაც ზნეობის მეთულუხენი კი ბებებს ავრცელებდნენ, გორკი მხოლოდ იმაზე ფიქრობს, როგორ შეაესოს თავისი მხატვრული კოლექციები. რაზედაც დიდხალ ფულს ხარჯავსო. სხვები უარესებსაც ამბობდნენ: გორკი გაძარცული არისტოკრატებისა და მდიდარი ხალხის გაჭირვებითა და უბედურებით სარგებლობს და გროშებად ყიდულობს მათგან ხელოვნების ძვირფას ქმნილებებსო. გორკი მართლა იყო გატაცებული კოლექციების შეგროვებით. მაგრამ რას აგროვებდა? ხან ძველ თოფებს, რაღაც ჩინურ ღილებს, ხანაც ესპანურ სავარცხლებს და საერთოდ ყოველგვარ ხარახურას. მისთვის კი ეს ხარახურა „ადამიანის სულის ქმნილება“ იყო. ჩანს რომ ვუსხედით, ერთობ საუცხოო ღილს გვანჯვენებდა და გვეტყვოდა: „თუ ეს ადამიანის ხელითაა შექმნილი! რა სიმადლეებს შეუძლია მიაღწიოს ადამიანის სულმა! როგორი ღილი შექმნა, თითქოს მხოლოდ თვალის გასახარო? გესმით, როგორ უნდა ვცემდეთ პატივს ადამიანს, როგორ უნდა გვიყვარდეს პიროვნება?“

ჩვენთვის, მისი მსმენელებისთვის, ამ ჩვეულებრივი, მაგრამ ჩინურ ორნამენტური ღილის საშუალებით საესებით ნათელი ხდებოდა, რომ ადამიანი — მშვენიერი ქმნილებაა ღვთისა...

მაგრამ სხვაგვარად უყურებდა ადამიანს ის ხალხი, ვის ხელშიც იყო ძალაუფლება. იქ უკვე სხვა „ღილებს“ კრავდნენ და ხსნიდნენ, სხვა „ღილებს“ აკრებდნენ და არღვევდნენ.

რევოლუცია სრული სვლით მიდიოდა.(...)

თეატრის ჩვეულებრივი მაყურებელი, რომელიც მდიდარი, შეძლებული და ინტელიგენტი ადამიანებისაგან შესდგებოდა, თანდათან გაქრა. დარბაზებს ახალი მაყურებელი ავსებდა. ეს ცვლილება ერთბაშად არ მომხდარა, მაგრამ მალე სალდათები, მუშები და მდაბიო ხალხი სკარბობდა თეატრალურ დარბაზებში. იმას, რომ უბრალო ადამიანებს ჰქონდეთ შესაძლებლობა ისევე დასტკბნენ ხელოვნებით, როგორც მდიდრები, რა თქმა უნდა, შეიძლება მხოლოდ მხარი დაუჭიროო. კერ-

ძოდ, ამას უნდა უწყობდნენ ხელს ეროვნული თეატრები. დედაქალაქის რუსული თეატრები რევოლუციის დროს ხელმძისაწვდომი რომ გახდა ფართო მასებისათვის, ამაში ძირითადად კარგის გარდა სხვა გრადუებს დანახვა არ შეიძლება. მაგრამ თეატრალური ფიქრობენ და ამტკიცებენ, რომ თითქოს რუსი ხალხი თავს იკლავდა, ოღონდ კი თეატრალური სიხარულო განეცადა, რომელსაც ადრე მოკლებული იყო, და რომ რევოლუციამ გაუღო ხალხს თეატრის კარი, რომელზედაც უწინ უიმედოდ აკაკუნებდა. სიძარბულე ის გახლდათ, რომ ხალხი საკუთარი ნებით არ მიდიოდა, მოუფრო, არ შირბოდა თეატრში, მის ან პარტიული ან სამხედრო უჭრედები იძილებდნენ, თეატრში იგი „განკარგულებით“ დადიოდა. ხან ამა და ამ ფაბრიკას გაამწესებდნენ, ხანაც ამა და ამ ასეულს წაასხამდნენ, თუმცა ესეც უნდა ითქვას: ხომ ძალიან მოსაწყენია ეინშე ფელდფებელისთვის ბეთპოვენის მოსმენა იმ დროს. როცა ყველა კერძო სახლის ბალი საზოგადოებრივ ადგილად არის გამოცხადებული და როცა ამ ბალებში გათავისუფლებული შინამოსამსახურეები კარგი ბიჭის იაშკა იზუმრუდოვის გარმონის თანხლებით კადრილს ცეკვავენ.

მე მესმის ამ სახდომიანი ფელდფებელისა. მე მესმის მისი, როცა იგი ცეკვავს ოლიმპიდა აკაკიევნასთან და ცეკვის ეშში შესული მაგრად ეხვევა მას. მაშინ რაღაც ძალზე ხელშესახებსა და უსასრულოდ ამალელებელსა გრძნობს. აბა ხელშესახები რა უნდა აგრძნობინოს ფვალტყავა ბეთპოვენმა ფელდფებელს?.. რასაკვირველია, ერთიც უნდა დავსძინოთ. მთელი ხალხი როდი ცეკვავდა ახალ საზოგადოებრივ ბალებში, მათ შორის იყვნენ ისეთებიც, რომლებიც სულის მოსათქმელად მოდიოდნენ დარბაზში, სადაც ბეთპოვენს უკრავდნენ. მოდიოდნენ და მწუხარების წმინდა ცრემლს ღვრიდნენ. მაგრამ ისინი, საუბედუროდ, ძალზე უმნიშვნელო უმცირესობას წარმოადგენდნენ. რუსეთისთვის კი რა კარგი იქნებოდა, რომ პიროქით ყოფილიყო(...)

ამ მძიმე ეამს, ადრეული გაზაფხულის ერთ დილას ჩემთან მოვიდა მუშათა ჯგუფი მარის თეატრიდან. დელეგაცია. დელეგაციის მეთაური იყო ინჟინერი ე.!, რომელიც თეატრს ხელმძღვანელობდა. მარის თეატრის საქმე ცუდად მიდიოდა. საბსრების ნაკლებობის გამო მთავრობას ბედის ანაბარა ჰყავდა თეატრი მიტოვე-

1 ექსკუზოვიჩი ი. ვ. — განათლებით სამოქალაქო ინჟინერი. 1918 წლიდან პეტროგრადის სახელმწიფო თეატრებს განაგებდა.

ბული. თეატრს შემოსავალი არ ჰქონდა. მა-
 ყურებელს ნაკლებ აინტერესებდა ხელოვნების
 თეატრის პრაპორშჩიკები. და აი გადაწყდა
 კვლავ მიემართად „გენერალ“ შალიაპინისთვის...
 მუშათა მიერ წარმოთქმულმა სიტყვებმა და
 ბათმა გულითადმა სურვილმა, რომ ისევ მათთან
 ერთად მემუშავა, მეგობრული გრძნობა აღმიძრა,
 და გადავწყვიტე დასში დავბრუნებულიყავი.
 საიდანაც ცოტა ხნის წინ ასე აშკარად გამო-
 წავდეს... მუშებმა დააფასეს ჩემი გადაწყვეტი-
 ლება და, როცა პირველად შევედი მშობლიუ-
 რი თეატრის კულისებში. არაჩვეულებრივი
 სიურპრიზი დამახვედრეს. მუშებს გამოეხერხათ
 სცენის ის ნაჭერი — დაახლოებით ერთი
 მეტრის გარშემოწერილობით. — რომელზე
 მდგარიც, როცა ჩემი დებიუტი შესდგა 1895
 წელს ამ სცენაზე. მეფისტოფელის სახით პირ-
 ველად ამოვედი ქვესკნელიდან ფაუსტის კა-
 ბინეტში. ჰოდა, ეს ნაჭერი სცენისა მომართვეს
 საჩუქრად! ამაზე ამაღელვებელი საჩუქარი
 აღბათ არ შეიძლებოდა ყოფილიყო ჩემ-
 თვის მთელ ქვეყანაზე. რამდენი მღელვარება,
 როგორი გულის ძგერა განმიცდია ხის ამ
 ნაჭერზე, როცა ამ სიტყვებით წარვსდგებოდი
 ხოლმე ფაუსტისა და მაყურებლის წინაშე:
 „და აი მე აქ ვარს...“ სად არის ახლა ეს სა-
 ჩუქარი? არ ვიცი. მთელ ჩემს წარსულთან ერთ-
 თად ისიც რუსეთში დავტოვე. პეტერბურგში,
 ჩემს ბინაში, საიდანაც 1922 წელს წამოვედი
 და სადაც აღარ დავბრუნებულვარ.

მაგრამ ეს საინტენქტალური წუთიერ
 განცდები ვერ მიმსუბუქებდნენ ცხოვრებას.
 ცხოვრება მძიმე იყო და დღითი დღე უფრო
 მძიმდებოდა. რუსეთში ხან აქ, ხან იქ იფეთ-
 ქებდა ხოლმე სამოქალაქო ომი. ამის გამო
 დედაქალაქებში სურსათი შემცირდა, უკიდუ-
 რეს მინიმუმამდე დავიდა. ძალიან გაძნელდა
 თეატრში მუშაობაც. რადგანაც რუსეთში ვერ
 კიდევ იყო ქალაქები სამხრეთით, სადაც პური
 უფრო მეტი იშოვებოდა, ბუნებრივია, ბევრი
 მსახიობი იქითკენ გაეშურა, სადაც შეიძლებო-
 და რომ არ ემიშვილა. სხვებმა კი როგორღაც
 სახლვარგარეთ გააღწიეს. ასე რომ ერთხანს
 თითქმის უდასოდ დავრჩი. თამაშით კი უნდა მე-
 თამაშა. ოდესღაც ვეება დასის ბლივდლივო-
 ბით გადარჩენილი ნაშთით ხან ერთ, ხან მეორე
 ოპერას კასრულვებდიოთ... ეს კმაყოფილებას
 არ მანიჭებდა.

კიდევ ერთი გარემოება მაწვა მძიმე
 ტვირთად. რა თქმა უნდა, ყველა „მოქალაქის“
 მდგომარეობა ძალიან მძიმე იყო იმ დროს,
 თვით რევოლუციონერებისაც კი. ყველა მო-
 სამსახურე ულუფას იღებდა ულუფა ღარი-
 ბული იყო. ღარიბული იყო აქტიორების ულუფ-

ფაცა და ჩემი საკუთარი ულუფაც. მაგრამ მე
 მაინც დროდადრო ხან აქ გამოვდიოდი და ხან
 იქ. გარდა ჩემი თეატრისა, რაშიც ხოცვერ
 ფქვილს მაძლევდნენ, ზოგჯერ რაღაც სხვა
 სანოვაგეს. ასე რომ, საერთოდ მე უკეთესად
 ვიყავი, ვიდრე სხვები, ჩემი უკეთესი
 სეთის მაშინდელ პირობებშიც. მსახურე
 ხებდა. მიმძიმდა თითქოსდა უპირატეს მდგომარე-
 იობაში ყოფნა

გამოგიტყდებით, არაერთხელ გამჩენია
 სურვილი სადმე გავქცეულიყავი. უბრალოდ
 უგზო-უკვლოდ გადავკარგულიყავი. მაგრამ
 ამასთანავე ვფიქრობდი, რომ საკუთარ
 თავის წინაშე არ ვიქნებოდი სწორი. რევო-
 ლუციის ხომ ნატრობდი, წითელი ლენტი ხომ
 დაიბნიე ლილკილოზე, რევოლუციურ ფაფას ხომ
 მიირთმევდი „ძალ-ღონის მოსაქრებად“. ვეუბ-
 ნებოდი საკუთარ თავს, ხოლო როგორც კი
 დადგა დრო, როცა ფაფა გაგითავდა და ბზელა
 დაგჩა — უნდა გაიქცევი! ცუდია.

სავსებით გულწრფელად ვამბობ: მე აღბათ
 დავრჩებოდი რუსეთში. შეიძლება არც მოგვიან-
 ნებით გავმგზავრებულიყავ, რომ ზოგიერთი
 მეორეხარისხოვანი გარემოება ჩემ თვალწინ
 არ გახვიადებულიყო. ზოგი ჩამ, რასაც ვერ
 ვამჩნევდი. რისი არსებობაც არ მომივიდოდა
 ფიქრად. სულ უფრო და უფრო შესამჩნევი
 ხდებოდა.

მატერიალურად მიჭირდა, მაგრამ მაინც
 როგორღაც გამქონდა თავი. თუ რაიმეზე ვწუბ-
 დი — ჩემს მცირეწლოვან შვილებზე, რომ-
 ლებსაც სულ რაღაც აკლდათ. ხან რბევ კი არ
 ჰქონდათ. ვიღაც ყოფილი პარიკმახერები,
 რომლებიც შემდგომ რევოლუციონერები გახ-
 დნენ და სასურსათო ორგანიზაციები ჩაიგდეს
 ხელში, საკმაოდ უდიერად დაჰყვიროდნენ ჩვენს
 საყვარელ ძველ მსახურსა და ოჯახის მეგო-
 ბარს პელაგეიას, ხოლო მე ბურჯუას, კაპიტა-
 ლისტსა და საერთოდ ყველა იმ ზედსართავ
 სახელს მიწოდებდნენ, რაც პალსტუხიან ხალხს
 ეკადრებოდა. რა თქმა უნდა, ეს იყო ვერძო
 შემთხვევა. უკიცი და უხეში პარტიელის უსა-
 ქციელობა. მაგრამ ისეთი უკიცი და უხეში
 პარტიელები, როგორც ირკვეოდა, საუბედუროდ
 ძალზე ბევრნი იყვნენ. ყოველ ნაბიჯზე ხვდე-
 ბოდნენ ადამიანს. და არა მარტო წვრილფეხო-
 ბაში, არამედ ნამდვილ მშართველთა შორისაც.
 მახსენდება, მაგალითად, პეტერბურგის ვოევო-
 და თუ გუბერნატორი, აშხ. მოსკეინი. ერთ-ერთ-
 მა ჩემმა იმპრესარიომ მისი ნებართვის გარე-
 შე გააკრა კონცერტის აფიშა, რომელიც პე-
 ტერბურგში უნდა გამეშართა. დავუშვავთ,
 რომ დაუდევრად მოიქცა, მაგრამ უკანონო ხომ
 არაფერი ჩაუდგინა: ჩემი კონცერტები, ჩვეუ-

ღებრივ, ნებადართული იყო. და აი კონცერტის დღეს საღამოს 6 საათზე შევიტყვე: კონცერტი აუკრძალავთ რატომ? ვინ აკრძალა? მოსკოვშია, რომელმა მოსკოვშია? მე ვცნობ ერთ მოსკოვის მოსკოვის სამხატვრო თეატრიდან, მაგრამ მსგავსი საქმეები მას არ ეხება. თურმე ყოფილა პეტერბურგში ასეთი გუბერნატორი ხოლო ნახევარი ფული, რომელიც აქანსად მივიღე კონცერტისათვის, უკვე დახარჯული მქონდა და უცბად - აკრძალულა. თანაც ემიშობ, რაღაც ხომ არ დავაშავევ-მეთქი!

დავრეკე ტელეფონით, გამოვიძახე გუბერნატორი მოსკოვი.

- ეს როგორ იქნება. ამხანაგო (ჩემთვის ეს ვფიქრობ, შეიძლება, „ამხანაგოს“ რომ ეწოდებოდნენ - ხომ არ ეწოდებოდა, დაცინვად ხომ არ მიიღებდა?), გავიგე, ჩემი კონცერტი აკრძალა.

- დიას, აკრძალე, აკრძალე, ბატონო! - მესმის უკმეხი, გააფრებული ყვირილი.

- რატომ? - ყუიობები ხმაჩაქარდნილი.

- იმიტომ, რომ დიდი წარმოდგენა არ გქონდეთ საკუთარ თავზე, გგონიათ, რაჟი ზალიაქინი ხართ, ყველაფრის უფლება გაქვთ?

გუბერნატორის დამამკირებელი ხმაბალაღი ლაპარაკი მთელ ჩემს ოჯახს ესმოდა. აღშფოთებისაგან ისე გავფითრდი, ჩემმა საბრალო ცოლ-შვილმა შიშით კანკალი დაიწყო ზედ ჩამოშეკიდებენ და ჩურჩულით შემუდარებოდნენ, უხეშად არ უპასუხოო. მე თვითონაც ვხვდებოდი, ისეთნაირად რომ შეპასუხა, როგორც ეკადრებოდა არ იყარგებდა და საუბრის დასრულება თხოვნით მომიხდა:

- ამჯერად უნდა მომიტევეთ, ამხანაგო მოსკოვი. შეკდომის განზრახულად ნუ ჩამითვლით, დაბრუნეთ კონცერტის ნება.

- გამომიგზავნე ვინმე - ვნახოთ, - ბოლოს გული მოუღება ეოვევოდას.

ეს ვაყბატონები წარმოდგენდნენ თვით არსს რეჟისისა და რუს ხალხს კიდევ უფრო უმწარებდნენ ისედაც მწარე ცხოვრებას.

მამ ასე, მე ბურჯუა ვარ, და როგორც ბურჯუას ჩხრეკას მიწყობდნენ, არ ვიცი, რას ეტებდნენ ჩემთან ეს ადამიანები. ალბათ ფიქრობდნენ, რომ ბრილიანტისა და ოქროს განსაკუთრებულ საბადოებს ვფლობდი, მთელ ბინაში გადაიქოთეს ხალიჩები, გულახდილად რომ გიოხრათ, თავდაპირველად ეს ამბავი ცოტა მართობდა და მაკინებდა, ამგვარი გარეობის ზომიერ დოზებს მზად ვუყავი შეერიგებოდი, მაგრამ ჩემმა მკერფისმა პარტიულებმა მალე უკვე გადაკარბებული გულმოდგინებით მოაკიდეს ხელი ჩემს გართობას.

რატომ იაკსობი ბაუერისაგან ეს ბოლო...

ღვინო უყვიდე და მეგობართან ერთად დაეკაშნიკე, ღვინო სამუხატუროზე დაბალი ხარისხისა გამოდგა დასაძინებლად და სწორედ მაშინ, როცა ღრმა ძილში ვიყავი ღამის ორ საათზე, კონცერტის ფეხმიძველა, საცვლები, ჩემი შენიღბული ჩიკოლათი, რომელსაც ჭერ ისევ პირვარი ერქვა, თუმცა მოსახარშ-მოსაბრალო აღარაფერი მოგვეპოვებოდა.

- ისევ მოვიდნენ!

ახალგაზრდა სალდათები არიან თოფებით და ხმტუებით, მათთან ერთად ორი სამოქალაქო პირიცაა. სამოქალაქო პირებმა მომახსენეს, რაიონული რევოლუციური კომიტეტის ორდერი გაქვს, ოქვენთან ჩხრეკა უნდა ჩავატაროთ.

მე ვეუბნები:

- ამას წინათ იყვნენ ჩემთან, გამჩხრიკეს.

- ეხ სხვა ორგანიზაციაა, ჩვენი არა.

- მაშინ, რაღას ვიზამ, მოდიოთ, გამჩხრიკეთ ისევ სწევენ ხალიჩებს, არხევენ ფარდებს.

ხელით სინჯავენ ხალიჩებს, იხედებიან ლუწულში რასაკვირველია, არაეითარი ლიტერატურა არ მაქვს, არც კაპიტალისტური და არც რევოლუციური. თი ეს მბოდილი ღვინოა, ეს არა და ეს.

- ჩამოართვიოთ ღვინო, - ბრძანა უფროსმა.

როგორ არ ვცაღე დამეყოლიებინა ძვირფასი სტუმრები, ღვინოს ნუ წაიღებთ, სჯობს აქვე ჩემთან ერთად გაუსინჯოთ-მეთქი გემო, მაგრამ პატროსანში მოქალაქეებმა ცდუნებას გაუძღლეს, მაინც წაიღეს, სათამაშო მაგიდაში ბანქო იპოვეს, არ დავიმაღლავთ, მივდეგ ამ ბურჯუაზიულ საქმიანობას, პრეფერანსსა და ბროქს ვთამაშობ, ჩამომართვეს, საძინებელში მდგარ მაგიდაში კი რევოლვერს მივაგნეს.

- მოითმინეთ, ამხანაგებო! მე ამ რევოლვერის ტარების ნებადართვა მაქვს, თი ნახეთ: ბეკლიანი ქაღალდი.

- ეს ქაღალდი, მოქალაქე, სხვა რაიონიდანაა, ჩვენთვის სავალდებულო არ არის.

სასაცილო იყო ჩხრეკის ოქმის შედგენის პროცედურა ოქმს ადგენდა ყმაწვილი კაცი, მდამიო ხალხიდან გამოსული უფროსი.

- გრიშა, ბანქო ჩაწერე?

- ჩაწერე, - ეუშტად პასუხობს გრიშა.

- სწორად ჩაწერე ბოთლები?

- სწორად, მ.

- ეხლა, მამასადაძე, დაწერე: რევოლვერი... სისტემისა... სისტემის... რომელი სისტემაა?

სალდათს სულ უფრო ახლო მიაქვს სინათლესთან, ცდილობს ამოიკიოსოს სისტემა, მაგ

ამ ასოები უცხოურია — ვერაფერი გაუგია.
— რომელი სისტემისაა, მოქალაქევი, თქვენი რეოლვერტი?

— ვებლერი სკოტისა, — ვბასუხოზი.
— დაწერე, გრიშა, ბიბლიისკოტისა.
ბანკო, ღვინო, ბიბლიისკოტის სისტემა —
ველაფერი ჩაიწერეს. ჩამომართვეს და წაი-
წა.

ამაზე უფრო სასაცილო ამბებიც ზღებო-
და ხოლმე.

ასე მაგალითად, ერთხელ ვილაც არხანგელ-
სკელ კომისარს ნახევარფუთიანი ორაგული
მოეჩარა ილიაში და გაღეშილი მთვრალი
სოსულიყო საღამოს 5-6 საათზე, მაგრამ შინ
არ დაუბნდია. აქაოდა, დიდი კაცი ვარო, საქ-
როდ უბოდიშოდ მოექცა მარია ვალენტინო-
ვისა უთხრა, საერთოდ, ყურადღება მიაქციეთ
ქარს, ნებაზე ნუ მიუშვებთ, რათა, უფროსობა
რომ მოიკითხავს, შინ იყოს. — განსაკუთრე-
ბით მაშინ, როცა უფროსობა მასთან და-
ალევად და არხანგელსკიდან ჩამოტანილი
ორაგულის საკმელოდ მოდისო... თუმცა ორა-
გული ჩვენსა დატოვა მომავალ ვიზიტამდე,
რადგან სატარებლად მძიმე იყო. შემტარმა
მარია ვალენტინოვნამ უთხრა, რომ ეცდებოდა
ხალ რჩევა-დარიგება და რეკომენდაციები
წესრულებინა, მშვენიერმა კომისარმა კი და-
ტოვა ორაგული და წავიდა. როგორი იყო
ჩემი გაოცება, ღამის სამ საათზე ტელეფონის
გამაურებელი ზარი რომ გაისმა. როცა ყურ-
ბილი ავიღე, გავიგონე:

— რაო, შე ასეთო და ისეთო, გძინავს?
— მძინავს, — მოკრძალებით ვებოდიშე-
ბი, დარეტიანებული ესოდენ მოულოდნელი
მოსალმებით.
— შე კი შენთან მოვდივარ ახლა.
— რას ამბობ, მეგობარო, ახლა? ჩვენ გვი-
ნაქა.

— მაშ რა ეშმაკად დავტოვე ორაგული?
რის ვაი-ვაგლახით დავიყოლიე სულსწრაფი
სტუმარი, რომ მეორე დღეს მოსულიყო. მაგ-
რამ მეორე დღეს რომ მოვიდა და ისევ არ
დავბნდი, ორაგულს ხელი დასტაცა და ისეთი
სიტყვებით გაღანძლა ჩემი ცოლი, მან ზოგი-
ერთი სიტყვის აზრი ვერც გაიგო.

გადავწყვიტე ბოლო მომელო ამგვარი გარ-
თობისათვის და ერთხელ და სამუდამოდ თა-
ვიდან მომეცილებინა აბეზარი სტუმრები. გა-
დაწყვიტე წავსულიყავი უმაღლესი ხელისუფ-
ლების წარმომადგენელთან, როგორიც იყო

1 შალიაპინა მ. ვ. (ქალიშვილობის გვარი —
ელუხენი, პირველი ქმრისა — პეტროლი) —
მ. ი. შალიაპინის მეორე ცოლი.

მაშინ ზინოვიევი დიდხანს მომიხდა წვალემა,
რომ სმოლნიში შეხვედრის უფლება მომეპო-
ვებინა. ბოლოს მივიღე საშვები, რამდე-
ნიმე საშვი იყო, სხვათა შორის, ეს იყო აქა-
ლი რეჟიმის თავისებურება. ბოლო შეხვედრის
დროს მინისტრამდე ან გენერალ-გუბერნატორს-
მდე მიღწევა ისევე ძნელი იყო, როგორც მინისტრის
რეჟიმის დროს ვინმე ძალზე იტყობოდა.
შიშ დინამიკისთან შეხვედრის მოპოვების
უფლება, უამრავი ფიზიკური შეთვალყურე, პატ-
რული და საგუშაგო უნდა გამოგველო.

მესამე სართულის ერთ-ერთ ოთახში მიმი-
ლო ტყავის კოსტიუმში გამოწყობილმა, გაპარ-
სულმა, საშუალო ტანის კაცმა, რომელსაც ინ-
ტელიგენტური შუბლი და მუსიკოსის გრუზა
ქოჩორი ჰქონდა, — ხალხის საყვარელმა ვოლო-
გდელმა, საქმიანად მკითხა, რა გინდათო. მე
ავუხსენი, რა ზღებოდა ჩემს ბინაში, — მო-
ვუყვარი ღვინის, ბანქოს, რეოლვერის, ორაგუ-
ლის შესახებ და ა. შ. ამასთანავე ვუთხარი,
რომ ეცვი არ მეპარებოდა ჩხრეკის აუ-
ცილებლობასა და სარგებლობაში, მაგრამ ვი-
თხოვდი, ჩემთვის უფრო მოსახერხებელ დროს
ჩაეტარებინათ, არ შეიძლება, ამხ. ზინოვიევი, ისე
მოგვარდეს საქმე, რომ საღამოს 8-დან 10
საათამდე მოვიდნენ ხოლმე გასაჩხრეკად?
მე მზად ვარ ველოდო.

ამხანაგმა ზინოვიევმა გაიღიმა და დამპირ-
და, ზომებს მივალეხო. დამშვიდობებისას ჩა-
ვურთე:

— ამხ. ზინოვიევი, იალტის ჟარისკაცთა და
მატროსთა დეპუტატების საბჭომ ჩემი მიმდინა-
რე ანგარიშიდან დაახლოებით 200000 მანეთი
მოსხნა. იმაშიც ხომ ვერ დამეხმარებოდით, რომ
ჩემთვის ეს ფული დაებრუნებინათ, სასურ-
სათო, ფულადი და აგრეთვე შრომითი კრიზი-
სის მიზეზით?

— შეტისშეტს ითხოვთ! — უკმაყოფილოდ
არჩემა მხრები ზინოვიევმა, რომელსაც ალბათ
სავსებით არასერიოზულ ადამიანად მოვეჩვენ-
ე. — ეს ჩემს გამგებლობაში არ შედის.

ტელეფონში კი ვაღაცას რომ უთხრა (ჩემ-
თან საუბრისას), გავიგონე:

— რას ელოლიავებით, უმკაცრესი ზომები
მიიღეთ... ეგ არამზადა ხეირიანი ტყვიის ღირ-
სიც კი არ არის...

ზინოვიევის ნახვა სასარგებლო აღმოჩნდა.
სმოლნიში ვიზიტიდან ორი დღის შემდეგ,
ჩემდა დიდად გასაოცრად, სალდათებმა, თა-
ნაც უკვე უიარალო სალდათებმა, მომიტანეს
საუკეთესო ხარისხის 13 ბოთლი ღვინო და რე-
ვოლვერი. არ მომიტანეს მხოლოდ კარტი-უნ-
ტერებს გამოადგათ ყაზარმაში...)

ძალიან სერიოზულად გავხდი ავად გავცოც-

და და იშინაი დაშემართა. ლოგინში ჩავექი.
რადგან ვეღარ ეინძრეოდი. არ გასულა ერთი
კვირა ამ იძულებითი. უხელფასო დასვენები-
დან, რომ ჩემი მატერიალური მდგომარეობა
ერთობ კრიტიკული შეიქმნა. სანამ ვმღერო-
დი. ულუფის გარდა დამატებით თითო-ორო-
ლა გროშსაც ეშოულობდი სხვაგან გამოსვლე-
ბით. შევწყვიტე სიმღერა და ლარიბული ულუ-
ფაღა დამრჩა. სახლში აღარ არის ფქვილის.
შაქრისა და კარაქის საკმარისი მინიმუმი.
აღარც ფულია. თუმცა რა ფასი აქვს ფულს.
სადღაც მიგდებული რამდენიმე უცხოური
ოქროს მონეტა მოეძებნე. ჩემი ქალიშვილები-
სათვის ნაჩუქარი, რომლებიც სხვადასხვა ქვეყ-
ნიდან მქონდა ჩამოტანილი. სადაც საგასტრო-
ლო მოგზაურობის დროს მიხდებოდა ყოფ-
ნა. მაგრამ არსენი ნიკოლაევიჩმა. ჩემმა ძველ-
მა მეგობარმა და ეკონომმა, ჩვეულებრივამებრ თა-
ვი მარჯვნივ გადაბარა, წვერი მუქში მოიქცია
და მრავალმნიშვნელოვნად დადუმდა. შერე კ
თქვა:

— ე.ი. ფიოდორ ივანოვიჩ, ვის სჭირდება
ეს ჩხარუნები? გინდა გქონია და გინდა არა.
ამით ვერაფერსაც ვერ ვიყიდით. ხოლო თუ
პინჯაკი გაქვს ან ჩექმები — მომეცი: ვიშოვი.
ფქვილსაც მოვიტან. შაქარიც იქნება.

მარია ვალენტინოვნა კი მოდის და გვეუბ-
ნება:

— რა ვქნათ? დღეს სულ აღარა გვაქვს ფული.
ბაზარში რითი გავაგზავნო მოახლე?

— გაყიდეთ. რაც გაქვთ.

— გასაყიდი აღარაფერი გავაჩნია, — აც-
ხადებს მარია ვალენტინოვნა და გადაკრით
გვეუბნება, რომ ბრილიანტის ძვირფასი სა-
ყურეების გაყიდვა ვერ გაუბედავს. საში-
შია — სპეკულაციას დასწამებენ: შეინახეს,
გადამალესო.

და არვის, არვის არც შეგობართაგან, არც
თეატრიდან არ აინტერესებდა შალიაპინის
ამბავი, არვინ კითხულობდა, როგორ არისო.
იციოდნენ, რომ ავად იყო, ამბობდნენ: შალიაპი-
ნი ავად არისო, და მხოლოდ გულქვა გულ-
გრილობას იჩენდნენ. არც დახმარება, არც მო-
კოთხვა, არც უბრალო ადამიანური ნუგეში. მე.
ყოფილს. უკვე მეჩვენებოდა, რომ ვიღაც-ვი-
ღაცებს სიამოვნებას მიანიჭებდა, თუ შალია-
პინს სადმე ღობის ძირას ამოსძერებოდა სული.
და იმ ამ საზარელმა ფიქრმა. სიცარიელემ და
გულგრილობამ ხელმოკლეობაზე მეტად, გა-
კრევაზე მეტად. ყოველგვარ რეპრესიებზე მე-
ტად შემაშინა. სწორედ ამ დღეებში ჩამენერვა

დანიშნულებრივი ფიქრი. საშუალო-
მგზავრებულაყავ. მათა სად. მაგრამ
წავსულიყავ. საკუთარი თავის თ არა. ბავშვ-
ბის გულისთვის. მკაცრად ვულში ჩა-
ვმარბე, ჭერჭერაში ვიხევე და გვეცხოვრა.
როგორც გვეცხოვრებოდა.

სუსტიანი ზამთარი იდგა. და რაიონულ კო-
მიტეტს ჩადირული ორჩხომელებიდან შეშის
გადმოტვირთვა დასჭირდა ნევაზე. თავიდაც
მოგვხსენებათ. როგორი სამუშაოა. განსაკუთ-
რებით სიცხეში. რაიონულმა კომიტეტმა იმა-
ზე ქვეყანური ვერაფერი მოიფიქრა. რომ ამ
სამუშაოსათვის არა მარტო შამაკაცების მობ-
ლიზება მოახდინა. არამედ ქალებისაც. მარია
ვალენტინოვნამ. მისმა მოახლემ და მრეცხავმა
მოიღეს ბრძანება. წასულიყვენ ნევაზე შეშის
გადმოსაზიდად.

ჩვენი მანდილოსნები. ბუნებრივია, ბრძანე-
ბამ შეაშინა — არცერთი მათგანი არ იყო ასეთ
შრომის ნაჩვევი. მე რაიონულ კომიტეტში წა-
დდი გასაპროტესტებლად თუ საშუამდგომლოდ.
იქ ვიღაც ახალგაზრდა ყავი დამხვდა, რომელ-
საც გაბურძმებული თმა და ძირს დაშვებული
სველი ულვაშები მქონდა. როცა მომიმინა,
დამრიგებლურად განაცხადა. სოციალისტურ
საზოგადოებაში ყველანი მოვალენი არიან. ერთ-
მანეთს დაეხმარონო.

უხედავ. რეგვენთან მაქვს საქმე და ვბედავ
მივეპირფერო. მრავლისმეტყველად ვიქმუხნი
წარბებს და ვეუბნები:

— ამხანაგო, თქვენ განათლებული ადამი-
ანი ხართ. ჩინებულად იცით მარქსი, ენგელ-
სი. ჰეგელი. განსაკუთრებით დარვინი. თქვენ
ხომ უნდა გასმოდეთ. რომ ქალი დიდად გან-
სხვავდება მამაკაცისაგან. სად გინახავთ. ზამ-
თარში შეშას იღებდნენ. სოც წყალში იდგნენ
სუსტი ქალები!

ბრიყვი ემაყოფილო დარჩა შექცებით. შე-
მოძბედა. ტუჩები გააწყლავუნა და ბრძანა:

— რაკი ასეა, ხვალ მე თვითონ მოვალ და
ვნახავ. ვის რა შეუძლია.

მოვიდა. სასაცილო სანახავი იყო, რა გა-
კომულეები იდგნენ მის წინაშე სამზარეულო-
ში მარია ვალენტინოვნა. მოახლე პელაგეია.
მრეცხავი ანისია და რა რიხიანად აძლევდა მათ
ბრძანებებს.

— მარჯენისიკებს

დედაკაცები მარჯენივ მიბრუნდნენ.

— შებრუნდით. როგორც საჭიროა.

დედაკაცები. როგორც საჭიროა. ისე ბრუ-
ნავდნენ.

ქეგელისა და დარვინის მკოდნემ წუთით
იყუჩა. თავი ჩაქინდრა. ერთბელ კიდევ გაიხედა
მათკენ აღმაკურად და დირხმალე დაქუარა.

¹ კორეშენიკო ა. ნ. — კომპოზიტორი. პი-
ანისტი.

მგონა, არცთუ მთლად გულწრფელად. გადაწყვიტა. მიეჩუბებინა რევოლუციური სინდისი.

— კეთილი. შემდეგ ჯერამდე გათავისუფლებთ. თითქოს მართლაც არ უნდა შეეძლოთ...

სამაგიეროდ მე, ბურკუას, წყალში სამუშაოდ მაინც არ მიკრეს თავი, ალბათ მიიჩნიეს, რომ შემდეგლო ხაზინისათვის ხუთი მილიონი მანეთის კონტრიბუცია გადამებადა. უწყებებს უწყებებზე მიგზავნიდნენ და გადახდის ვადას მინიშნავდნენ. შეწყუბებული ვფიქრობდი, ხუთი მილიონი მანეთი მთელი ჩემი კარიერის მანძილზე არ ამიღია-მეთქი. როგორ უნდა გადავიხადო? ბანკიდან გამოვიტანო ფული? მაგრამ ის თანხა, რასაც ბანკში ვინახავდი, „ხალხმა“ უკვე მოხსნა ჩემი ანგარიშიდან. რა არის ეს — გაუგებრობა თუ უგუნურება?

მაინც მოდიოდნენ შეიარაღებული ადამიანები და მოითხოვდნენ გადამებადა. კომიტეტიდან კომიტეტში დავდიოდი, იქნებ ვინმეს რამე შევაგნებინო-მეთქი.

— მმ... თქვენ ფული ჩეჩქივითა გაქვთ, — მუუბნებოდნენ კომიტეტებში.

ეს ფული, რა თქმა უნდა, არ ვადაიხდია. უწყებებს კი დღემდე ვინახავ სახსოვრად.

ანდა ვიღებ ბრძანებას: „დაუყოვნებლივ ჩავვაბარეთ იარაღი“. იარაღი ნამდვილად მქონდა, მაგრამ კედლებზე ეკიდა. ძველი პისტოლეტები, თოფები, შუბები, კოლექცია. უმთავრესად გორკის ნაჩუქარი. და ამ საბინაო კომიტეტი მოითხოვს ამის ჩაბარებას 24 საათში, თან მაფრთხილებს, თუ არ ჩავვაბარებ, დაგაპატიმრებთო. მე ჯერ კომიტეტში წავედი. იქ ერთი ძლიერ საინტერესო ადამიანი დამხვდა, რომელმაც უბრალოდ იმით მომხიბლა, რომ სულაც არ იყო იმ მშფოთვარე დროის ტემპებს აყოლილი. ირგვლივ ვნებები ბობოქრობდა და გაშიშვლებული ნერვები ნაპერწკლებს ყრიდნენ, კომიტეტის ეს თანამშრომელი კი — რომელსაც, ეტყობა, უკვე საშინლად მობეზრებოდა ყველაფერი — განაგრძობდა მშვიდად ცხოვრებას, როგორც რომელიმე ვანკა-დურაჩოკი ძველ ზღაპარში.

იგი მაგიდასთან იჯდა, ლოყა ხელისგულზე დაეყრდნო და ეზოში მოწყენილი იყურებოდა ფანჯრიდან. როცა ვუთხარი, გამარჯობა-მეთქი, ამხანაგო, — არ შეირხა, თითქოს ჩემსკენ არც კი გამოიხედა. მაგრამ მე მაინც მივხვდი, რომ ახსნა-განმარტებას ელოდა, რაც არ დავაყოვნე.

— უნდა ჩავვაბაროთ, — ებილუბში გამოსცრა კომისარმა, ფიქრიანად, მოწყენით, ისე, რომ ჩემთვის არც შემოუხედავს.

— მაგრამ...

— არის დეკრეტი, — იმავე კოლოთი.

— აკი...

— უნდა შეისრულოთ.

— სად ჩავაბარო?

— შშიძლება აქ.

ქვეყნული

მთელი ჩვენი საუბრის განმავლობაში პეტერველად ახლა შეირხა კომისარი, და მაინც არც ტანი შეურბევიდა. არც ხელი, არც თავი — უძრავი ქუთუთოებიდან აუჩქარებლად და ალმაცურად გახედა ფანჯარას, თითქოს მიწვევდა, მოდი, ნახეო. ეზოში ნაირნაირი იარაღი ეყარა თოვლში — უვარგისი ქვემეხები, თოფები და ყოველგვარი ხარახურა.

— ეს ხომ დალპება! — შეენიშნე მე, თან ჩემს კოლექციაზე ვფიქრობდი, რომელსაც წლების განმავლობაში სათუთად ვინახავდი კაბინეტში.

— დღიან, დალპება, — აუღელვებლად დამეთანხმა კომიტეტის თანამშრომელი.

გუნებაში ყველაფერს მივაფურთხე და წავედი. ვაგულისებულმა გადავწყვიტე თვით პეტერსთან¹ მივსულიყავი.

— იარაღი მაქვს, — განეუცხადე დიდ ჩეკისტს, — მაგრამ გამოუსადეგარი: არც ჩხელეტს, არც ჭრის და არც ისურის. გორკის ნაჩუქარია.

პეტერსმა დიდსულოვნად დამიტოვა იარაღი „მომავალ განკარგულებამდე“.

ძლიერ მტკენდა გულს თეატრის საქმეებიც. მართალია, უკან მიმიწვიეს თეატრში საქმის საშველად და პირველ ხანებში ანგარიშსაც უწევდნენ ჩემს აზრს, მაგრამ თანდათან კულისებში მოღვაწე რევოლუციონერებმა მძლიეს. თეატრში კონფლიქტი მომიხდა ვიღაც მანდილოსანთან, კომუნისტთან, რომელიღაც თეატრალურ დეპარტამენტ² რომ განაგებდა? მარიას თეატრში მოვიდა, არ ვიცი, ცირკულარი თუ ცოცხალი ჩინოვნიკი და გამოგვიცხადა: ყოფილი საიმპერატორო თეატრები გამაძლარი არიან მდიდარი რეკვიზიტით, კოსტუმებითა და დეკორაციით. პროვინციაში კი ხალხი სიბნელეში ცხოვრობსო. პეტერბურგში ხომ ვერ ჩამოვა ეს ხალხი მარიას თეატრში გასანათლებ-

¹ პეტერსი ი. ბ., — სსკ-ს კოლეგიის წევრი, სსკ-ს თავმჯდომარის მოადგილე (სსკ — კონტრ-რევოლუციისა და საბრტაყის წინააღმდეგ მებრძოლი სრულიად რუსეთის საგანგებო კომისია 1917—1922 წლებში).

² მალინოვსკაია ე. კ. — 1918 წლიდან ხელმძღვანელობდა მოსკოვის სახელმწიფო (1920 წლიდან აკადემიურ) თეატრებს. დირექტორიის წევრი, 1920—1924 წლებში დიდი თეატრის დირექტორი.

ლად! ჰოდა, დედაქალაქის კოსტუმები და დეკორაციები უკონელთა დასახმარებლად უნდა გაიგზავნოს. დე რაიონებსა და პროვინციას მოეხსახუროსო.

მე ამის წინააღმდეგ სისტემატად გავილაშქრე. პეტერბურგის საიმპერატორო თეატრების სახელოსნოებს, საგარდერობოებსა და სადეკორაციოებს, მსოფლიოში ერთადერთს სიმდიდრითა და მშვენიერებით, თავისი სახელოვანი ისტორია და მაღალი მხატვრული ღირებულება აქვს. ჰოდა ამ განძეულს პროვინციებსა და რაიონებში მიფანტ-მოფანტავენ. ხელიდან ხელში გადავა, იმათ ჩაუვარდება, ვისაც სრულებით არაფერში სჭირდება. არც ეს განძეული და არც მისი ისტორია. ზიზლით წარმოვიდგენდი, რა დაუღვევრად ეცვავენ ჩვენს ძვირფას კოსტუმებს და კალათებში ჩურთავდნენ. არ მეთქი, — გადაჭრით განვატყავე. მახსოვს, ისიც კი ვთქვი, ამ ნივთებისთვის ბრძოლა რომ დამჭირდეს, მზად ვარ ნებისმიერი იარაღი ავიღო-მეთქი ხელში.

მაგრამ „ბურჟუასთვის“ კომუნისტებთან ბრძოლა იოლი როდია. არაკომუნისტის აზრს უფლებაც არ ჰქონდა რქმეოდა აზრი... პეტერბურგის უმაღლესი ხელისუფლება კი, რასაკვირველია, თავგამოდებული კომუნისტი ქალის მხარეზე იყო.

მაშინ გადაეწყვიტე თეატრების მმართველთა ერთად, რომელიც მე მითანაგრძნობდა, მოსკოვში გავმგზავრებულყავ და ამ საქმეზე ლენინს მოვლაპარაკებოდი. არც ისე იოლად მივიღე ამ შეხვედრის უფლება, მაგრამ უფრო იოლად, ვიდრე ზინოვიევიან შეხვედრისა პეტერბურგში.

კრემლში, იმ დარბაზში რომ მოვხვედრილიყავი, რომელსაც, მგონი, წარსულში სასამართლოს დარბაზი ერქვა, უამრავი კიბე ავიარე, შეიარაღებული სალდათები რომ იცავდნენ, ყოველ ნაბიჯზე ამოწმებდნენ საშვს. ბოლოს მივალწიე კარს, რომელთანაც პატრული იდგა.

შევედი მთლად უბრალო ოთახში, რომელიც ორ ნაწილად იყო გაყოფილი: დიდ და მომცრო ნაწილად იდგა დიდი საწერი მაგიდა. ზედ ეწყო ქაღალდები, ქაღალდები. მაგიდასთან სივარძელი იდგა. წმინდა წყლის სამუშაო კაბინეტი იყო.

და ამ კუთხეში დატანებული პატარა კარისგან გამოქანდა თათარივით ფართოყვრიმალეზიანი, თმაშეთხლებული, მოკლე წვერიანი კაცი, ლენინი. ცოტა „რ“-ზე უკიდებდა ენას. ერთმანეთს მივესალმეთ. ძალიან თავაზიანად მთხოვა დავმჯდარიყავი და მკითხა, რა საქმეზე მო-

ხვედითო, და ამ უფრო გასაგებში რომ ყოფილიყო, რაც შეიძლება წერილად დაეწიე არსებითად ძალზე უბრალო საკითხზე ლაპარაკი, რამდენიმე ფრაზის თქმაც ვერ მოვასწარი, რომ ელადიმერ ილიჩმა დაუფიქრებელი ჩამიშალა დაწვრილებით **მეცხრამეტე** მან მოკლედ მითხრა **ბიბლიცისეჰა**

— ნუ ლეღავთ, ნუ ლეღავთ, ყველაფერი ჩინებულად მესმის.

მაშინ მივხვდი, რომ საქმე მქონდა ადამიანთან, რომელიც მიჩვეულია პირველ სიტყვიდანვე გაუგოს მოსაუბრეს და რომ დაღეკვა მისთვის საჭირო არ არის. ერთბაშად მომაქადოვა და სიმპათიით განვეწიე. „მართლაც ბეღადია“. — გავიფიქრე.

ლენინი კი განაგრძობდა:

— გავმგზავრეთ პეტროგრადში, სიტყვა არ დასძრათ არავისთან, მე კი გავლენას იმიოთვის გამოვიყენებ, თუკი მაქვს გავლენა რომ თქვენი საფუძვლიანი შეშფოთება უფრად იღონ და თქვენს სასარგებლოდ გადაწყვიტონ საქმე.

მადლობა გადავუხადე და გამოვემშვიდობე. როგორც ჩანს, გავლენა ჰქონდა, რადგან ყველა კოსტიუმი და დეკორაცია ადგილზე დარჩა და ამას იქით აღარავის უცდია ხელის ხლება. მე ბედნიერი ვიყავი, ძალიან დამწიფებოდა გული, თუ ამ საამო თეატრალურ საუკუნეობრივ მტვერს გაცვეთილი ცოცხებიდან გამომძრობილი უბირი ჯოხებით ჩამობერტყავდნენ...!

სწორედ ამ დროს თეატრში დაიარებოდნენ ეილაც სხვა მოწინავე პოლიტიკოსები — კომუნისტები, ყოფილი ბუტაფორები, შუბლს იკმუხნიდნენ და ამბობდნენ, რომ საერთოდ ხელოვნება, რომელსაც ოპერის მსახიობები ამკვიდრებდნენ, — ბურჟუაზიული ხელოვნება

1919 წელს მაროასა და ალექსანდრეს თეატრები პეტროგრადში, მკირე და სამხატვრო თეატრები მოსკოვში პროლეტკულტის მომხრეთა გესლიან დემაგოგიურ თავდასხმებს განიცდიდნენ: მათ ბრალს სდებდნენ კლასიკისა და „ბურჟუაზიული ტრადიციების“ ერთგულებაში, მოითხოვდნენ დახურვას. თეატრების ხელმძღვანელებმა გადაწყვიტეს მოსკოვში შეხვედროდნენ ერთმანეთს, ემსჯელათ მდგომარეობაზე. დაეარსებინათ აკადემიური თეატრების ასოციაცია. 1919 წლის ზაფხულში ლენინმა მოსკოვში მიიღო ლუნახარსკი, შალიაპინი და ექსკუზოვიჩი. 1919 წლის 26 აგვისტოს ლენინმა ხელი მოაწერა დეკრეტს თეატრალურ საქმის გაერთიანების შესახებ, რომელმაც უდიდესი როლი შეასრულა საბჭოთა თეატ-

1 ი. ა. ექსკუზოვიჩი

რას გახვიოთარებაში.

იყო და პროლეტარიატი არ სჭირდებოდა. იაუ-ტუთილად აღუბღნეს მიაზიობები ულუფას. მუშაობა დღითი დღე უფრო მძიმე და უსიამოვნო ხდებოდა. ხელს, რომელსაც სურდა მხნედ შემართულიყო და რაღაც გაეკეთებინა, მასწავლებლის სახაზავს ურტყამდნენ.

თეატრის საქმეებმა, რომლებმაც ცოტა ხნის წინ ლენინთან შეხვედრა მათხოებინა, რევოლუციის მეორე ბელადთან - ტროცკისთანაც შეხვედრა. თუმცა ამჯერად სხვა საბაბი მქონდა. საკითხი ეხებოდა უშუალოდ ჩვენს პირად აქტიორულ ინტერესებს.

რადგამაც სამოტილაქო ომი გრძელდებოდა, ულუფების საქმეს უარესდებოდა. აქტიორებს განსაკუთრებით ცხიმეული აკლდათ. პეტერბურგიდან ზოგჯერ მოსკოვის დიდ თეატრში ჩავდიოდნენ გასტროლებზე ერთი ასეთი ჩასვლის დროს მოსკოველმა აქტიორებმა, რომლებიც ულუფების შემსკირებას უჩიოდნენ, მთხოვეს დაეხმარებოდნენ, თუკი შემთხვევა მომეცემოდა.

შემთხვევა მომეცა. თეატრში მოეწყო დიდი კომუნისტური საღამო, რომელზედაც, სხვათა შორის, იყვნენ უმაღლესი ხელისუფლების წარმომადგენლები. საღამოს ესწრებოდა ტროცკიც სწორედ იმ ლოჯაში იჯდა. რომელიც უწინ დიდ მთავარს, სერგეი ალექსანდრეს ძეს ეკავა. ლოჯა პირდაპირ სცენას უერთდებოდა. და მე, როგორც დასის დელეგატი სამხედრო მინისტრისკენ გავემართე. მინისტრმა, ჩასაკვირველთა, მიმილო, მე ტროცკი შეგვგრეძანა კაცად წარმოშედგინა. სინამდვილეში უფრო მოწაბლისფრო-ქერა იყო. ღია წაბლისფერ წვეროანი, ძალიან ენერგიული და გამჭროახი თვალები მქონდა. პრიალა პენსნიდან რომ იცქირებოდნენ, მის პოზაში — მგონი, სკამზე იჯდა იგი. — იყო ერთგვარი დარბაისლური სიმშვიდე.

მე ვუთხარი — გამარჯობათ, ამხ. ტროცკი! არც შეჩებულა, უბრალოდ მითხრა: — გამარჯობათ! — აი — ვეუბნები, — სათხოვნელად მოვედი თქვენთან, მაგრამ, რა თქმა უნდა, ჩემთვის კი არა ვთხოვეთ. არამედ აქტიორებისთვის. უჭირთ იმათ ულუფა შეუშკირეს. მე კი მითხრეს, რომ თქვენზე დაამოკიდებული — მომარტყა და შეშკირებაც.

წამიერი ღუმილის შემდეგ, ისე რომ პოზა არ შეუცვლია, ტროცკიმ სიტყვისიტყვით ეს მიპასუხა მკაფიოდ:

— ნუთუ ფიქრობთ, ამხანაგო, რომ მე არ ვესმის, რას ხიშხავს, როცა სამყოფი პური არა

აქვს ადამიანს? მაგრამ ერთმანეთს, ხომ არ გავუთანაბრებ ტრანშივაში მჭდარ სალდათსა და სცენაზე მხიარულად მოლიმარ და მოცეკვავე ბალერინას.

გავიფიქრე: „სამწუხაროა, მაგრამ მართებული“.

ამოვიოხრე. მაპატიეს-მარტოქე და როგორღაც შეუშინევილად ჩემს წინაშე.

არაერთხელ შემომჩნევია, რომ ადამიანი, რომელსაც თხოვა არ გამოუდის, უოველთვის როგორღაც შეუშინევილად უჩინარდება...

სახალხო განათლების კომისარს ა. ვ. ლუნაჩარსკის ერთხელ — დიდი ხნით ადრე რევოლუციამდე — კაპრიზე შევხვდი გორკისთან. საუბრეს შევექცეოდი, როცა ტერასაზე წიგნებით ხელში გამოვიდა საკმაოდ მოხდენილი მოწითურო ქერა კაცი. რომელსაც პენსზე ეკეთა და პენჩის IV-ისებურად მქონდა წვერი დაყენებული. „ნიპილისტსა“ ჰგავდა — გვერდზე საყულოჩაილული ჩითვის პერანგი ეყვებოდა თეთრი — შავი წინწკლებით. რომელზედაც რაღაც უბრალო ქაძარი. შეიძლება სულიც თასმა მქონდა შემორტყმული. რაღაც სტატიაზე დაუწყო გორკის ლაპარაკი, რომელიც ის-ის იყო დაეწერა, და მე ლაპარაკში სწორედ ის სამხრეთული აქცენტი შევამჩნიე, რომლითაც ოდესაში ლაპარაკობენ. ამ კაცს ძალიან მოკრძალებულად, საქმიანად ეჭირა თავი და სიმპათიით განეყუწე. მერე ვკითხე გორკის, ვინ არის-მეთქი, თუმცა თავადაც მივხვდი, რომ ეურნალისტი იყო. არ მახსოვს, იმ დროს რუსეთში ვინ იყო მეფის განათლების მინისტრი, უოველ შემთხვევაში, ფიქრადაც არ მომსვლია, რომ ეს ჩითვის პერანგანი ახალგაზრდა კაცი მომავალში მისი შემცველი იქნებოდა და რომ მე ოდესმე დამჭირდებოდა მისი ძალაუფლება და გავლენა ჩემს პეტერბურგში.

ბოლშევიკური რევოლუციის დასაწყისში კი დამჭირდა, ა. ვ. ლუნაჩარსკიმ არაერთხელ მიხსნა.

პეტერბურგში იგი კონსპირაციულად ცხოვრობდა და დიდხანს მომიბდა მისი ძებნა. ვასილის კუნძულის რომელიღაც ქუჩაზე აღმოვაჩინე. საღდაც მალა ავძვერი ქუჩისიანი კიბეებით და ერთ პატარა ოთახში წავადექი თავს, კანტორულა მაგიდასთან იდგა, გრძელი დასრესილი სერთუკი ეკვდა.

— ანატოლი ვასილევჩი, დამეხმარეთ! მოსკოვიდან მაცნობეს, რომ ვილაც სალდათები სითანადო მანდატის გარეშე ჩემს მოსკოვის ბინას ძარცვავენ. საჩუქრებით — ვერცხლის აზარფეშებითა და სხვა ნივთებით სავსე სკივრი წაუღიათ. ვითომ საავადმყოფოს თეთრეულს ეძებენ. რაკი ჩემთან კონსპირაციული იყო ომის

დროს. მაგრამ თუთრეული რაბანია უკვე და-
ვარეგე. ჩემი ვერცხლეული კი გაქრა. ისევე
როგორც გაქრა 200 ბოთლი გყარობის ფრან-
გული ლეონი

ლენინის კომ. ტელეგრაფმა გაგზავნა მოს-
კოვში და ჩემს ბინას თავი დაანებეს. თუმც
ლეონი მოლაღ არ დამიკარგავს. შემდეგ რეს-
ტორანში დროდადრო გავხსნიდი ხოლმე
ლეონის ბოთლს წარწერით — „unvoie Speciale
pour Mr. Chaliapine“ და დიდი სიამოვნე-
ბით ესვამდი. თან კიდევ ერთხელ ვიხდიდი მის
საფასურსაც და ბავსაც. ჩემი ვერცხლეული
კი კიდევ ერთხანს მოსვენებას არ აძლევდა სო-
ციალისტურ მოაზრობას რამდენიმე ხნის შემ-
დეგ მოსკოვში რომ ჩავედი. საბჭოების სახ-
ლოდინ ქალაქი მომივიდა. რომელშიც ძალზე
დამარწმუნებელი ენით იყო ნათქვამი, რომ მე
უნდა შემიღებინა სია მოყული ვერცხლეულისა.
რაც კი შინ მქონდა, და ეს სია საბჭოების სახლ-
ში წარმედგინა. რათა ვერცხლეულის შემდგო-
ში ბედი გადაეწყვიტათ. მე, რა თქმა უნდა, მეს-
მობდა, რომ უკვე აღარც კერძო კოვზები არსე-
ბობდა და აღარც კერძო ჩანგლები — გარკვე-
ვით და რამდენჯერმე ამიხსნეს, რომ ეს
ხალხს ეკუთვნოდა. მაგრამ მაინც წავედი საბ-
ჭოების სახლში იმ განხრახვით, როგორმე და-
მერწმუნებინა სავეუთარი თავი, რომ მეც
რამდენიმე ხალხს წარმოვადგენდი. პოდა მა-
შინ გავიცანი ძალზე სანდომიანი და მომხიბვ-
ლელი. მაგრამ სავსაოდ ჩიუტე და თითქმის უხე-
ში ლ. ბ. კამხევი, ტროცკის ცოლისძმა.

ამს. კამხევი ძალზე თავაზიანად მიძილო,
მოლაღ ვერობულად. რამაც სულაც არ გამი-
კვირვა, რაც ვერობულად ძლიერ კარგად ეცნა.
მაგრამ სხვათა მგავსად მანაც გარკვევით ამიხს-
ნა:

— რა თქმა უნდა, ამს. შალიაპინ თქვენ
შეგიძლიათ ისარგებლოთ ვერცხლეულით. მა-
გრამ წუთითაც ნუ დაივიწყებთ, რომ, თუ
ხალხს დასჭირდა, ეს ვერცხლეული, არ მო-
გერიდებათ და ნებისმიერ დროს წაიღებს.

როგორც პოდკოლესინმა გოგოლის „პორ-
წინებამ“ ვთქვი:

— ერთილი, ერთილი, მაგრამ... მაგრამ სე-
ბა მომეცით, ამს. კამხევე, დაგარწმუნოთ, რომ
ერთ კოვზსაც, ერთ ჩანგალსაც არ მივითვი-
სებ და თუ საჭირო იქნება, უკლებლოვ ხალხს
მივცემ. მაგრამ ზედა მომეცით სია არ შეკად-
გინო, და არ რატომ.

— რატომ?
— იმიტომ, რომ ზემთან უკვე იყვნენ ამ-

¹ სავანეებოდ ბატონ შალიაპინისთვის (ფრ
დიკოლია ფ. ი. შალიაპინის ორთოგრაფია)

ხანაგები და წაიღეს ვერცხლეული. ბოლო მდ-
მე დარჩენილის სიას შევადგენს. მაშინ სია
შიხედვით წამარობვენი უკლებლოვ ვე-
ლაფერს.

მხიარულად შემომხედა ჩემს კარგმა რვეო
ლუციონებმა და მარტომ უკვე

— მგონი, აქცენ უკვე უკვე უკვე... თაღლით
ბი ბევრნი არიან.

ლევ ბორისოვიჩი მაშინვე რაღაც მეგობ-
რულად განეწყო ჩემდამი და ხალხსა და მის ვა-
ჭირებაზე კიდევ თბუთმეტიოდე წუთს მელა-
პარავა. სასიამოვნოდ და მხიარულად მიხსნი-
და, რომ ხალხი ვაწამდა, რომ იწყებდა ახლი
ერა, რომ ექსპლუატატორები და საერთოდ
არამზადები და იმპერიალისტები აღარ იარსებე-
ბენ არა მარტო რუსეთში, არამედ მთელ მსოფ-
ლიოშიც.

ამას ისე სასიამოვნოდ ამბობდა, რომ გე-
კიფიქრე: აი ასეთ რვეოლუციონებებთან რო-
გორღაც ცხოვრებაც უფრო სასიამოვნოა, ცო-
ხეშიაც რომ ჩავსვას. სხვა თუ არაფერი, მხი-
არულად მაინც ჩამოგარბამეეს ხელს ვისოსე-
ბიან კართან...

წარჩინებული მოხელის კეთილგანწყობით
ვსარგებლე და წამოუყარანტალე:

— თქვენს ძალიან კარგად ღადარაკობდათ
ხალხზე და იმპერიალისტებზე, საბჭოების სახლს
თავზე კი ცელი წარწერა ვაგვიქოვებით

— როგორ თუ ცელი?

— „მშვიდობა ქოხებს, ომი სასახლეებს.“
ჩემი აზრით კი, ხალხს ძალიან მოაბეზრა თავი
ქოხებმა. აი მე ბევრს ვმოგზაურობ რუსი-
ვით. უკვე რამდენი წელია ხან ერთ ქალაქ
ჩავუვლი მატარებლით. ხან მეორეს და თავის
ერთიარება ამ მშვიდობიანი ფეხისალაგების
უფრება, რომ დაგეწერათ „მშვიდობა სასახ-
ლეებს, ომი ქოხებს“ — მგონი, უკეთესი იქნე-
ბოდა

ლ. ბ. ს. ჩემი აზრით, მაინცდამაინც საწი-
ხაღმდგვო არაფერი მქონია ამ ჩემი კვიმა-
ტური ნათქვამისა: ეს სულელოვად უნდა ვა-
ვიგოთო...)

შეიძველი აღბაი შეამჩნევდა, რომ ჩემ
ეპიზოდურ შეხვედრებს რვეოლუციის ბელა-
დებთან — მინისტრებთან, ქალაქის მმართვე-
ლებთან, ჩემს უფროსებთან თითქმის უკ-
ლებლოვ საქმიანი ხასიათი მქონდა. უფრო სწო-
რად, მათთან ყოველთვის მივდიოდა როგორც
მოხონელი და მუჟაკი, ხან სავეუთარი თავის-
თვის ვიარებოდი, ხანაც სხვებისთვის. „თხოვის-
აუცილებლობა იყო ერთ-ერთი ეველსაზე და-
შაბასიათებელი და შეურაცხყოველი თვისე-
ბა საბჭოთა ყოფისა. შეიძველი, რა თქმა უნ-
და, იმასაც შეამჩნევდა, რომ მე არაერთ-

სა სურათზელი პრივილეგიებით არ ვსარგებ-
 ლობდი. მეც, ისევე როგორც სხვა ბედშე-
 ზეს „მოძალაქეებს“. წამართყეს ეველაფერი,
 რას წართმევას შეიძლებოდა და რისი გადა-
 მლავა ასე თუ ისე შეუძლებელი იყო. წა-
 მართეს სახლი, ბანკის ანაბრები, ავტომობილი
 და მე, როგორც შეეძლოთ, მძარცვაედნენ შან-
 დართა თუ უმანდატოდ, სწირუდნენ, აბუჩად
 მგდებდნენ და „ბურჭუას“ შემახდნენ. მაგრამ
 მე ხომ მაინც ვრთავარად პრივილეგიებზე-
 ლ პირი ვიყავი, ჩემი განსაკუთრებული პო-
 პულარობის წყალობით ჩემთვის ღია იყო
 მრავალი კარა, რომელიც სხვებისთვის მაგრად
 და ვიშედოდ იყო დახურული. და მერე რაში
 უარჯვედი პრესტიჟის ძილას? უშეტიწილად
 იმასი, რომ თავი დამეყვა სრულიად უაზრო
 ცლისწამებისა და თავდასხმებისაგან. ბოლოს
 და ბოლოს ეს ყოველივე ისეთი უმნიშვნელო
 რამ იყო, რამდენიმე უდროო დროს ჩატარებუ-
 ლი სტრეკი, რამდენიმე ბოთლი ღვინო, ცო-
 ტი კერცხლეული, რამდენიმე ძველი პისტოლე-
 ტი, რამდენიმე უწყება „კონტრობუციების“ შე-
 სახებ, თუ მე ამაზე ვიამბობთ, მხოლოდ
 იმითმ, რომ ეს წერტილმანები დიდ მოვლე-
 ნებზე უკეთესად ახასიათებენ რუსეთის ცხოვ-
 რების ატმოსფეროს, ხელისუფლების სა-
 თავეში ბოლშევიკების ყოფნის დროს, თუ მე-
 შალიაბინის, ამის გადატანა მიხდებოდა, რა უნ-
 და გადაეტანა უბრალო რუს ადამიანს ნიკ-
 სიბობის, პროტექციის, საკუთარი პრესტიჟის
 კარზე — უბრალო ადამიანს, ჩემს ძველ
 ნაცნობს ფლუესიოთ და ახვეული ყბით? მა-
 გრამ მაშინ განა იყო უნზე რუსეთში, რომ
 ფლუესი არ უქონოდა? ფლუესი განჩენოდა უა-
 ლებლავ ყველის, უსაყ ვერ კიდევ ცოტა
 ხნის წინ ძალიან საღი ქალები უქონდა...

ერთხელ ჩაფხულში ნოკისსიკის ბულგარი-
 დან კრემლში მივდიოდი პოეტ დემიან ბედ-
 ნისთან იგი შეგობრულად იყო ჩემდამი გან-
 ყობილი, და რადგანაც კრემლში დიდი გავლე-
 ნით სარგებლობდა, ხან რაში მიწყევდა დახ-
 მარებას და ხან რაში, ამქერადაც რაღაც სა-
 თხოვარი მქონდა, თეატრ „პარადიზიან“ ნი-
 კიტას ქუჩაზე კიდაც ქალაჩა ხშირ წვერიანი
 კაცი მომიხლოყდა, ფართო ფარფლებიანი რბი-
 ლი ქუდა ებურა, ფრთიანი მალტო და გაქუ-
 ცული ტანსაცმელი ცეკვა, ამიახლოვლა და
 ფეხებში ჩამიყარდა, განკეთილყოფილი შევღაქ-
 ვფიქრე, კალაც ვიფარა-ბეტიქი, მაგრამ ჩემკენ
 მოქრობილმა ხაიელმა კინფერმა თვალებმა
 კრემლებმა, ხელუბის მასაწარვეთაღმა მო-
 ძრობამ და თხოვნა-მუდარამ მაშინვე მიმბ-
 ვედრა, რომ იგი აცხადებოთ ხორმალური ადამი-
 ანი იყო, თოხნა სუფიან სიღრმეში შეძრულა

უბედურებით.
 — ბნო შალიაბინი: თქვენ არტისტი ხართ
 ეველა პარტიის, რომელიც არ არიებობს და ევე-
 უანაზე, უნდა ევვარდეთ, მხოლოდ თქვენ და
 გაძლიათ დამებმართოთ ჩემს საღი უბედუ-
 რებაში.

მოხუცი წამოვაყენე და ბიჭულიც
 მოხდა-მეთქი, მის ერთადერთ ვაჟს, რომს დროს
 თადარიგში მყოფ პრაპორშჩიკს, სიკვდილით
 დასჯა ელოდა, მოხუცი იფიცავდა, ჩემს შვილს
 ბრალი არაფერში მიუძღვისო, და ისე ტიროდა,
 რომ გული მომიკვდა შევთავაზე ორი დღის
 შემდეგ შემოველო ჩემთან და გულში გადაე-
 წყვებე, დაპატიმრებულის სიკოცხლის გამო
 შევედრებოდი ყველას, ვინც არ უნდა ყოფი-
 ლიყო, როგორც მოხუცი შევედრებოდა მე.

დემიან ბედნიანთა ისეთი აღელვებულ ნი-
 ველი, რამ მკითხა, რა დამეშართათო...

— შეუძლოდ ხომ არა ხართ?
 სწორედ ამ დროს ნაცნობი ადამიანი შე-
 ვამჩნიე, რომელიც ერთხელ პეტერბურგში
 ვნახე: ეს პეტერსი იყო.

— აგერ, — ამბობს ბედნი, — პეტერსი
 კივილიან ჩამოვიდა „საქმეების რეგულირები-
 სათვის“. მე კი ვვიქრობ, საცა არ უნდა ჩა-
 ვიდეს პეტერსი, ეს საქმეები კორრეგულირდე-
 ბა“.

დე, როგორც სურს, ისე „კორეგულიროს
 საქმეები“, მე კი ამჯერად პეტერსის დანახვა
 ძალიან გამიხარდა მე მათ უთამბე, რა შემემთხ-
 ვა ნიკიტას ქუჩაზე.

— მთელი სულთა და გულით გთხოვთ, ამბ,
 პეტერს, გადასინჯეთ ეს საქმე, მე ღრმად მწამს
 ამ მოხუცისა.

პეტერსი დამპირდა, ორი დღის შემდეგ
 ჩემთან მოვიდა გახარებული მოხუცი, თითქოს
 მკუდრებით აღსაღვანო, და თან მოიყვანა გათავი-
 სუფლებული ახალგაზრდა კაცი, ვგრძნობდი,
 რომ დამჭირებოდა, მოხუცი მადლიერების გა-
 მო საკუთარ სიკოცხლეს შემომწირავდა, მად-
 ლობი პეტერსს, შესაძლოა, ბევრი ცოდვა უქონ-
 დეს, მაგრამ ამ დეთისნიერ საქციელს არა-
 სოდეს დავუფიწყებ, ახალგაზრდა კაცი მუსიკო-
 სი აღმოჩნდა, რომელიდაც სამხედრო ნაწილში
 შევიდა, დირიჟორობდა, და მას შემდეგ ზეი-
 მებზე აღბაი, არაერთხელ შეესრულებია
 დიადი „ინტერნაციონალი“, როგორც დემიდეს
 ასრულებს ეგაზე.

ვინ იყო ეს უწყეო და უქომაგო მოხუცი,
 რომელიც უცნობი ადამიანის წინაშე საქვეყ-
 ნოდ დავა მუხლებზე ქუჩაში?

ვილენსკის სისამართლო პალატის ყოფილი
 პროკურორი...

მალე ამ შეხედროს შემდეგ პეტერსთან, ჩე-

კას ხელმძღვანელობაგან ყველაზე უფრო ენობილის. ფელიქს შერეინსკის ნახვაც მომიხდა.

(...)შერეინსკიმ ჩემზე მოახდინა დარბაისელი. სერიოზული და უდრეკი ადამიანის შთაბეჭდილება. რბილი პოლონური აქცენტით ლაპარაკობდა. როცა დავაკვირდი, გავიფიქრე, სამდელი რევოლუციონერია-მეთქი. ფანატიკოსი, რევოლუციის მოსაწონი. კონტრრევოლუციასთან ბრძოლის საქმეში მისთვის, როგორც ჩანს, არ არსებობდა არც მამა, არც დედა, არც ძე და არც სულიწმიდა. მაგრამ ამასთანავე მას არ დაუტოვებია ჩემზე უბრალო სისასტიკის შთაბეჭდილება. იგი, ვტყობა, არ ეკუთვნოდა იმ საზიზღარ პარტიულ ინდივიდუუმებს, ერთხელ და სამუდამოდ სიძულვილი რომ შეპყნინებოდათ ბაგზე და ქვედა ყბის ყოველ მოძრაობაზე ებოლებს აღრქიალებენ.(...)

ბედნი - დემიანის ფსევდონიმი. ეს ფსევდონიმი, უნდა ვითხრათ, სრულიად არ შვენიის მას. არააირი აზრით არ ესადაგება. ღარიბული და საბრალო დემიანის პიროვნებაში ძალზე მკორეა, უპირველეს ყოვლისა, მის გემოვნებაში და ხნეში. უყვარს მეგობრებთან ერთად სუფრასთან ქდომა, გემრიელი ქამა, ღვინის დაღვევა - არ ეკობა, მე თვითონაც ასეთი ვარ. - ამიტომაც კარგა ბლომა ხორცი ასხია ძვლებზე.(...)

თავის ვანრში ამ უღავოდ ნიკიერი მწერლისადმი სიმპათიით ვიყავი განწყობილი. მრავალი მიზეზი მაქვს მადლიერი ვიყო მისი. არაერთხელ გამომადგა მისი პროტესტი და არაერთხელ ამადელვა მისმა თავაზიანობამ

ბედნის ბინა კრემლში უმადლესი მმართველი წრეებისათვის წარმოადგენდა რაღაც კლუბის მაგვარს. სადაც დიდი თანამდებობის პირები, ძლიერ დაკავებული და საზრუნავით შეწუხებული წარჩინებული მოხელეები თბუთბუტოდ იწუთით შეიკრებოდნენ ხოლმე ან სალაპარაკოდ, ან სათათბიროდ, ან კიდევ ვინმესთან შესახვედრად.(...)

ბედნისთანვე შევხვდი ლენინის მეძვეიდრეს, სტალინს. ჩემი მეგობრის სტუმრების პოლიტიკურ საუბრებში არ ვერეოდი, არც უფრო ვუგდებდო მაინცდამაინც. მათი ლაპარაკი გაუგებარი იყო ჩემთვის და არ მაინტერესებდა. მაგრამ ამ ადამიანებზე მაინც შექმნებოდა შთაბეჭდილება.

როცა პირველად ვნახე სტალინი, რასაკვირველია, აზრდაც არ მომსვლია, რომ იგი იყო რუსეთის მომავალი მმართველი. მის ირგვლივ მყოფთა მიერ „გაღმერთებული“. მაგრამ მაშინაც კი ვიგრძენი, რომ რამდენადმე გამორჩეული ადამიანი იყო. ცოტას ლაპარაკობდა, საკ

მაოდ ძლიერ შესაძრევი კავასიური აქცენტით. მაგრამ ყველაფერი, რასაც ამბობდა ძალზე დამაჯერებლად ეტყობოდა - შეიძლება იმიტომ, რომ მოკლედ ამბობდა.

- უნდა თავი დაიხრებოდა სისულელეებს და ის გააკეთონ, რაც მართლაც უნდა ეტყობოდა.

მისი ფრაზები და პრინციპული გაუგებარი იყო. მაგრამ ისე ეხერხებოდა წარმოთქმას, რომ შთაბეჭდილება შექმნიდა, ამ ადამიანს ზუმრობა არ ეყვარება-მეთქი. თუ საბრაოა, ისევე რბილად, რა რბილიცა და უბრალოც არის ამ რბილჩექებთან კაცის ლეკურ ნაბიჯი, იცვავებს კიდევ და ააფეთქებს კიდევ ყველაფერს, რაც გნებავთ - იესო მაცხოვრის ტაძარი იქნება, ფოსტა თუ ტელეგრაფი. ექსტში, მოწირობაში, ხმაში, თვალეში - სულში ქქონდა ეს, არა, ბოროტმოქმედი არ ყოფილი - ასეთი დაიბადა.

არძიის ბელადებს დ. ბედნის ბინაში არ შევხვედრივარ. მაგრამ მაინც მისი წყალობით შევხვდი, ერთხელ ბედნიმ მითხრა, რომ კარგი იქნებოდა ბუდიონისთან წავსულიყავი. ნინა ურუღლად ვწვეოდი თავის მატარებელში, რაზელიც მოსკოვთან იდგა კრემლ-კორპორაციის რკინიგზის სათადარიგო ლიანდაგზე. ამბობს სიტყვა გადამიკრა, რომ იქ წასვლით შეიძლებოდა ზეღმეტი ფუთი ფქვილი მეშოკა, რაც იმ დროს დიდი ამბავი იყო. მაინტერესებდა გამეცნო ადამიანი, რომელზედაც ასე ბევრი ლაპარაკობდნენ მაშინ. თან არც ფუთ ფქვილზე ვიტყოდი უარს!

ბუდიონის, კავალერიის საბელგანთქმული გენერლის გარეგნობაში, ჩემი ყურადღება მოიპყრო შენივთებულმა, თითქოსდა რკინისაგან გამოკვერილმა უღვაშებმა და მთლად უბრალო ლაწვმალამა სალდათურმა სახემ. ვტყობოდა წმინდაწყლის რუსი მეომარი ბრძანდებოდა ვისაც არავინ და არაფერი აშინებს, და თუ ფიქრობს სიკვდილზე - ყოველთვის სბვისაზე, საკუთარ სიკვდილზე - არასოდეს.

ბუდიონის მევეთრ კონტრასტს წარმოადგენდა ვაგონში მყოფი კლიმ ვოროშილოვი. არძიის მთავარსადალი: გულთბილი, თითქოსდა ცომისგან გამოძერწილი, ჩასუქებული კაცი და თუ იგი იყო ყოფილი მუშა, იყო მუშა გამორჩეული. მოწინავე და ინტელიგენტური. ჩემი გული იმით მოიგო, რომ შეხვედრისას ლონიერად, გულითადად ჩამომართვა ხელი, რასაც მოჰყვა სასიამოვნო გაბხენება იმისა, რომ რევოლუციამდე მეშვების დაეალებით მოსულა ჩემთან, რათა ეთხოვა მონაწილეობა მიმდელი მათი საავადმყოფოების სასარგებლოდ გამართულ კონცერში. თავი ჩემს თავყვანისმცემლად რომ გამოაცხადა, ვოროშილოვი უიმე-

ლით გამოვიტყუა. მაშინ კონტრამარკებიც გა-
ბოვებოცეთო.

მე ვიცოდი, ბუდიონისთან შეკვლემოდი
ყოფე ერთ მხედართმთავარს, ფიქუნუას, რომლის
მესახებაც მიაშობდნენ, რომ მეფის რევიმის
დროს, მუშების ერთ-ერთი გაფიცვისას, სადღაც
სარკოვში, მუბლზე მდგარი ზვრეტდა პოლიცი-
ელებს. ამით იყო ფრუნზე ცნობილი პარტიო-
ში. ერთხელ რომელიღაც სამხედრო საკითხის
გამო რომ ეკამათებოდა, ტროცკიმ პარტიის
ურბლობაზე ირონიულად შენიშნა, ამხ. ფრუნ-
ზეს მხედრული გამოცდილება იმით ამოიწუ-
რება, რომ მან პოლიციის ერთი ბოქაული და-
ხვრიტაო... მეგონა, დაბალშუბლიან, თმა აბურ-
ფნილ. წარბებგადაბმულ, წვრილთვალემა კაცს
ენახავდი. ასე მესახებოდა კაცი, რომელიც
მუბლზე მდგარი უსროდა პოლიციელებს. ფრუნ-
ზეს სახით კი ვნახე ადამიანი, რომელსაც ჰქონ-
და რბილი ქერა წვერი და ერთობ რომანტიკუ-
ლი სახე, რომელიც მგზნებარედ ებმებოდა კა-
მათში. მაგრამ სრულიად უწყინარი იყო.

ასეთი იყო არმიის „თავი“, ბუდიონის მა-
ტარებელში რომ ეხილე.

ოთახად ქცეული 11 კლასის ვაგონი უბრალო
ფელდფებელის საცხოვრებელიყო უბრალო
იყო. რასაკვირველია, „სუფრა გაშალეს“, მოი-
ტანეს არაყი და საუზმეული, მაგრამ სუფრაც
მეტისმეტად უბრალო იყო, ისევ და ისევ რო-
გორც ვინმე ფელდფებელისა. ვილაც ქალმა,
სოფლურად ჩაცმულმა. — მგონი, ბუდიონის
მეუღლე იყო, — სუფრაზე მოიტანა, ვერ გეტყ-
ვით, ქაშაყი კარტოფილით თუ შემწვარი ქა-
თამი — არც მახსოვს, იმდენად სულერთი იყო
ჩემთვის. და ჩვენი უბრალო ფელდფებელური
ნადიმიც დაიწყო. ესვამდით არაყს, ზედ საჭ-
მელს ვაყოლებდით და ვმღეროდით — ყველა
ერთად. ჯერ მთხოვდნენ, სიმღერა წამოიწყეო.
შემდეგ კი სიმღერაც მთხოვეს. ვიმღერე „ღუ-
ბინუშკა“, რომელსაც აპყვა მთელი „რუსე-
თის არმია“, შემდეგ ვიმღერე ძველი რუსული
სიმღერები: „კვარი“, „ნაძენარსა და არყნარში“,
„თეთრი თოვლი ფაფუკი“. მისმენდნენ, მაგ-
რამ არაერთი განსაკუთრებული განცდები არ
შემამჩნევია. სულ სხვა იყო ოდესღაც ჩემს
ადრეულ ახალგაზრდობაში. ბაქოში, სწორედ
ამ სიმღერებს ვმღეროდი სარდაფში მდებარე
სამიკიტნოში და მაშინ ვილაც გამოქცეული კა-
ტარელები მისმენდნენ ისინი ამყენენ,
თან ტირილდნენ...)

არც ისეთი ბრმა და მიმცერძაუი ვარ, რომ
არ შევამჩნიო, ბოლშევიკური მოძრაობის ძირის
ძირში იგრძნობოდა ერთგვარი სურვილი
ცხოვრების ნამდვილი გარდაქმნისა და, როგორც

ლენინსა და ზოგიერთ მის თანამოღვაწეს ვგო-
ნისა, უფრო სამართლიან საწყისებზე ვაფიქვი-
ნისა, ბოლოს და ბოლოს უბრალო „მუშები
და მტრები“ სიამ არ იყვნენ ისინი, უნდა ვთქვა-
ბა კი ის იყო, რომ ჩვენს რუს მშენებლებს
არასგზით არ შეეძლოთ იმდენი წესმისა და მუშ-
ლიყვნენ, რომ ჩვეულებრივი ცხოველები შე-
ნობა ჩაეფიქრებინათ, გონივრული ადამიანური
გეგმით აეშენებინათ. არა, უსათუოდ სურდათ
„ყად აღმართული კოშკი“ იეგოთ — ბაბილო-
ნის კოშკისა. მათ არ შეეძლოთ დაემაყოფილებუ-
ლიყვნენ ჩვეულებრივი ღონიერი და მხნე ნა-
ბიჯით, როგორითაც ადამიანი შილის სამუშაო-
ზე და როგორითაც შინ ბრუნდება სამუშაო-
დან — ისინი შვიდმილიანი ნაბიჯებით უნდა
შეეცვიდნენ მომავალში... „უარი ვოქვით
ძველ სამყაროზე“ — და აი, ახლაც უნდა გა-
მოვიგავოს ძველი სამყარო ისე საგულდაგულოდ,
რომ არსად ჩარჩეს ფესვი ან მტკერი. და რაც
მთავარია — საოცრად კარგად იცოიან ყველა-
ფერი ჩვენმა რუსმა ტყუისკოლოფებმა. იციან,
როგორ გადააქციონ ერთბაშად კუზიანი მეწა-
ღე აბოლონ ბელვედერულად; იციან, როგორ
ასწავლონ კურდღელს ასანთის ანთება; იციან,
რა სჭირდება ამ კურდღელს ბედნიერებისთვის;
იციან, ორასი წლის შემდეგ რა დასჭირდება
ამ კურდღლის შთამომავლობას ბედნიერებისა-
თვის. არიან ისეთი ტვინნალრძობი ფუტუ-
რისტები, რომლებიც რაღაც სიმეზიან ტაფებს
ხატავენ, რაღაც სამკუთხედებს ელენთითა და
გულით, ხოლო როცა ვაოგნებელი მსახველი
„ითხულობს, ეს რა არისო, — პასუხობენ:
„ეს მომავლის ხელოვნებაა“... ზუსტად ასე-
თივე მომავლის ხელოვნებას კმნიდნენ ჩვე-
ნი რუსი მშენებლები. მათ იციან! საოცრად
არიან დარწმუნებულნი თავიანთ ცოდნაში.
ამიტომ, თუ ოდნავ მაინც არ ეთანხმება ადა-
მიანი მათ მიერ დადგენილ ცხოვრების ფორ-
მულას, მაგნე და ჩიუტ მკრეხელობად უთვლიან
ამას და მკაცრად სჭიან.

ამგვარად, მოხდა ის, რომ ყველა „მედალი“
ცული მხრით შემოტრილდა რუსულ სინამდვი-
ლეში. „თავისუფლება“ ტირანიად იქცა, „მო-
ბა“ — სამოქალაქო ომად, ხოლო „თანასწო-
რობამ“ დაამდაბლა ყველა, ვინც გაბედა კო-
ბიდან ამოეწია თავი. შენებამ გაუთავებელი
ნგრევის ფორმა მიიღო, ხოლო „მომავალი კა-
პიტალიზმის სიყვარული“ თანამედროვეთათვის
სიძულვილად და წამებად იქცა.

მე ძალიან მიყვარს ალექსანდრ ბლოკის
პოემა „თორმეტი“. მისი დასასრულის მიუხე-
დავად, რომელსაც ვერ ვგრძნობ: ბოლშევიკურ
პროცესიაში მე ვერ დავინახე „თეთრი ვარდ-
ების გორაკებით შეშველი“ ქრისტე. მაგრამ

ბლოკის პოემაში საუბრობდა ვადწინდელი...
სხვადასხვაგვარი ნუსხელები თემა...
რევოლუციური ფილოსოფიის უმოწყალო შექა-
ნიერები ნაპირი:

Революционный держите шаг —
Неугомонный не дремлет враг...

ეს — მარქსის „კაპიტალია“. ლოზანა, ლე-
ნინი...

ამასთან ერთად ისმის მკვირცხლი, ცალქი
რუსული ქარბუქის სტვენა:

В кружевном белье ходила?
Походи-ка, походи!
С офицерами блудила?
Поблуди-ка, поблуди!
Помнишь, Катя, офицера?
Не ушел он от ножа,
Аль забыла ты, холера,
Али память коротна?!

ეს ჩვენი ქარგი ნაცნობი — იაშა იზუმრუ-
ლოვია(...)

არსებობის ერთდეროვნება და სიყარიელე
ისე მაწევა გულზე ლოდოვით, რომ მომქანტველ-
სა და ნაკლებსაინტერესო მოგზაურობაშიც
კი სიამოვნებას ეპოვებდი, როცა კონცერტების
ჩასატარებლად მივდიოდი პროვინციაში, რაც
უნდა იყოს, მოგზაურობა დროდადრო მაინც
არღვევდა ჩემი ცხოვრების გაუსაძლის წესსა
და რიგს პეტერბურგში. თუთი რკინიგზით
მგზავრობა ცოტათი მართობდა, ვაგონის ფანჯ-
რიდან ხან თავის ნებაზე მოხეტიალე მაწან-
წალას დაინახავ, ხან გლებს მინდორში. ეს მიქმ-
ნიდა თავისუფლების ერთგვარ ილუზიას,
თუმც ასეთი მოგზაურობა სასარგებლო იყო
სურსათის მზრიალს. ჩამოვიდოდა ზანდაზან
ფსკოვიდან ვინმე ორი-სამი დღით ადრე შო-
ბამდე. მოიტანდა დიდ ფუთას, მრავლისმეტყვე-
ლი ლიმილით დადებდა მაგიდაზე, გახსნიდა
და მაჩვენებდა. შიგ კი ბარკლის შაშხი იყო,
ორი-სამი შებოლილი ძეხვი, ერთი თავი შაქა-
რი — სამი-ოთხი გირვანქა.

და ეს კაცი მეტყუოდა:

— ფიოდორ ივანოვიჩ! ყველაფერ ამას სიამო-
ვნებით გიტოვებთ სადღესასწაულოდ,

1 ფ. ი. შალიაპინი არაზუსტ ციტირებას
ახდებს. ა. ა. ბლოკთან ასეა:

Аль не вспомнила, холера?

Али память не свежа?

ბლოკიდან მოყვანილ ციტატებში დატულია
შალიაპინის პუნქტუაცია.

ოლონდ სიტყვა მომეცათ, რომ ჩამოხვალა
ფსკოვში მაისში, და იმეორებით კონცერტზე
ჩომეღსაც მე მოვხვდები. რამე ეს თქვენ-
თვის მთავრად უსამართლოდ მაგრამ თუ კარგი
შეშინებული იქნა, უნდა გეცხვიან მდგარ ფულსაც
გარკუნივით.

გვიგზავნი

— რას ბრძანებთ, რა ფული! — ვეტყოდი
ამ ამბით გახარებული. — მადლობა თქვენ,
სასიამოვნოა, რომ გაგახსენდით.

და მე მაისში ვმღეროდი კონცერტს „შე-
კმულს“ დეკემბერში...

ამგვარი ვიზიტები მე და ჩემს ოჯახს დიდ
სიამოვნებას გვანიჭებდა. მაგრამ ჩემს სიცოცხ-
ლეში არასოდეს დამავიწყდება ის დიდი, უბ-
ღები სიხარული, ერთხელ დილით რომ გან-
ვიცადე 1921 წლის გაზაფხულზე, როცა და-
ვინახე ჩემ წინ მდგარი ადამიანი, რომელიც
მთავაზობდა მასთან ერთად გაემგზავრებულეყვე
სახლდვარგარეთ კონცერტის სამღერლად. „სახ-
ლდვარგარეთი“, ვთქვით, რომ შინგამოჩეკილი
იყო — მხოლოდ და მხოლოდ რეველი, ჯერ
კიდევ სულ ცოტა ხნის წინ რუსეთის საგუბერ-
ნიო ქალაქი, მაგრამ ახლა, რაც უნდა იყოს,
ესტონეთის, უცხოეთის სახელმწიფოს დედა-
ქალაქი, — სარკმელი ევროპაში აოლო რა
ხდებოდა ევროპაში, როგორ ცხოვრობდა იქ
ჩაღბი, იმეამდ წარმოდგენაც არ გვიქონდა საბ-
ჭოეთის სახლერებში, რეველში. — გამიელვა
უცხად თავში, — შესაძლებელი იქნება კაც-
მა გაიგოს, რა ხდება ჩამდვილ ევროპაში. მაგ-
რამ, რაც მთავარია — ეს სიხარო არ არის:
ჩემ წინ იდგა ცოცხალი, ხორცშესხმული ადა-
მიანი, რომელმაც გასიგებო რუსული ენით მი-
თხრა, რომ სადმე ფსკოვში კი არ მივყავდი,
არამედ სახლდვარგარეთ, თავისუფალ მხარეში.

— გამიშვებებს კი? — ეკვი შემეპარა.

გამახსენდა, რა დიდი წვალეების ფასად მი-
ვიღე ნებართვა ჩემი ავადმყოფი ქალიშვილისა-
თვის — შარინასათვის, რომ სანატორიუმში, ფი-
ნეთში გამგზავრებულეყო, და რა დიდხანს დაე-
ლოდი მაშინ დეპარტამენტიდან დეპარტა-
მენტში.

— ამაზე ნუ იღვლეებით, ნებართვას მოვი-
პოვებ.

მართლა გამიშვეს, სამნი გავემგზავრეთ მე,
ვიოლონჩელისტი ვოლფ-იზრაელი და, ჩემს
აკომპანიატორად, კიდევ ერთი მუსიკოსი, მარა-
ტოვი, განათლებით ინჟინერი თან წავიყვანე
ჩემი მეგობარი ისაიკი.1 სახლდვარზე გადასვლა-
ზე ბახალური რა არის? ჩემს სიცოცხლეში

1 დეორიშჩინი ი. გ. — შარინას თეატრის
მსახიობი, ფ. ი. შალიაპინის მდივანი და მეგო-
ბარი.

— სიამოვნებით, სიამოვნებით, — მიპასუხა კუსტოდიევმა. — მიხარია, რომ შემოდოა გამოგადგეთ ასეთ საუცხოო პიესაში, სიამოვნებით გაგიკეთებთ ესკიზებს, კოსტიუმებზე მუშაობას შევუდგები. მიხამდე კი აბა მოლბერტის წინ დადევით, რომ ამ ქუჩით დაგხატოთ. მეტად მდიდრული ქუჩი გაქვთ. სასიამოვნოა მისი დახატვა.

— უხერხული ხომ არ არის? — ვეუბნები. — ქუჩი კი კარგია, მაგრამ ვაითუ მოპარული იყოს:

— როგორ თუ მოპარული? ხუმრობთ, ფიოდორ ივანოვიჩ.

— აი ასე. — ვეუბნები. — სამი კვირის წინ რომელიღაც სახელმწიფო დაწესებულებისაგან მივიღე კონცერტისათვის, მაგრამ თქვენ ხომ იცით ლოზუნგი „მარცხე ნაძარცვი“.

— მაინც როგორ მოხდა ეს?

— მოვიდნენ, შემომთავაზეს მემღერა კონცერტი მარიას თეატრში რომელიღაც „სახლისთვის“, ახლა უკვე აღარ მახსოვს — რომლისთვის, და ფულადი გასამრჩელოს ან ფქვილის ნაცვლად შემომთავაზეს ქუჩი. მე თუმცა მქონდა ვენგუროს „ტატარკა“ და ქუჩი აღბათ არ უნდა ამელო, მაგრამ მაინც დაუინტერესდი წავედი მალახიაში. შემომთავაზეს ამომერჩია, დიდი არამზადა ვარ — ბურჟუა! ცუდი ვერ ამოვარჩიე — რომელიც უკეთესი იყო, იმას დავადე ხელი.

— კიდა, ჩვენც, ფიოდორ ივანოვიჩ, ამ ქუჩის ტილოზე ადებუქდავთ. ხომ ძალზე ორიგინალურია: აქტიორი ბრძანდებით, მომღერალიც, ქუჩი კი აწაპნეთ.

ვიცინეთ და შევთანხმდით მუშაობაზე. კუსტოდიევი პორტრეტს ხატავდა სავარძელში უძრავად მჯდარი. ტილო დაშრეცად მქონდა დაყენებული, თავისკენ დახრილი... სწრაფად დახატა. სწრაფად დახატა „მტრის ძალის“ დეკორაციებისა და კოსტიუმების ესკიზებიც. მე აქტიორებთან მუშაობას შევუდგე და რეპეტიციებიც დაიწყო. კუსტოდიევმა მოისურვა ყველა რეპეტიციას დასწრებოდა. ტყავში ვძვრებოდი, რომ ყოველი რეპეტიციისათვის მოტორიანი საბარგული შემოვა, კუსტოდიევი მისი ვაჟის ან ნაცნობების დახმარებით გამოგვყავდა სავარძლით. ვსვამდით საბარგულზე და შემდეგ სავარძლითვე შეგვყავდა თეატრში. იგი უდიდესი ინტერესით ადევნებდა თვალს რეპეტიციების მსვლელობას და მეჩვენებოდა, რომ ლელავდა გენერალური რეპეტიციის მოლოდინში პირველ წარმოდგენაზე კუსტოდიევი დირექტორის ლოჯიაში იჯდა და ხარობდა, ჩვენ ყველამ მთელი მონდომებით წარმოყვადგინეთ სპექტაკლი და მაყუტრებელს მოეწონა.

არ დამცალდა დიდხანს მეცქირა სიყვარულ-

ლით ამ საოცარი ადამიანისთვის. ჩემი პორტრეტი მან 1921 წლის ზამთარში დახატა. 1922 წელს კი პეტერბურგიდან ჩვენი მხარე-ლიდა შემძრა სიკვდილის ცნობის მე კოტეოლი — ეკლავი კუსტოდიევისა, როგორც უძვირფასეს განძს, ისე ვიხაბავ. კოსტიუმებში მის მიერ შესრულებულ **მტრის ძალის** და „მტრის ძალისთვის“ შექმნილ ყველა მის განსაცვიფრებელ ესკიზს.¹

ჩემი კონცერტი რეველში შეუმჩნეველ არ დარჩენიათ საერთაშორისო თეატრალურ ანტრეპრენიორებს. რომელიღაც კორესპონდენტმა აღბათ ტელეგრაფმა აფრინა სადღაც ამ კონცერტის შესახებ. კიდა, რამდენიმე ხნის შემდეგ წერილი მივიღე მოსკოვში ერთი ამერიკელი იმპრესარიოსგან. ეს წერილი, პირდაპირ ფოსტით კი არ მომივიდა, არამედ ა. ვ. ლუნაჩარსკის მეშვეობით, რომელმაც ის პატარა ხარაოთან ერთად გადმომიგზავნა. სადაც მწერდა, ვიღაც ახირებული ამერიკაში გოწვევით სამღერლადო. ახირებული უსაფუძვლოდ არ უწოდებია ანტრეპრენიორისათვის; მან ოდესღაც მიუღი ამერიკა შემოატარა ანა პავლოვას, ამიტომ მის ბლანკზე გრავირებული იყო მოცეკვავე ქალი რომელიღაც ღვლარჭნილ საცეკვაო პოზაში.

დიდი სიხარულით შევხვდი ამ წერილს, უმთავრესად, როგორც მშვენიერ საბაბს, რომ შეკითხა ლუნაჩარსკისთვის, შემეძლო თუ არა სერიოზული მოლაპარაკება გაშეშართა ამ იმპრესარიოსთან და იმედი მქონოდა, რომ საზღვარგარეთ გამიშვებდნენ. ლუნაჩარსკი იმას დამპირდა.(...)

მაგრამ მოსკოვში რჩებოდნენ ჩემი გათხოვილი ქალიშვილი, პირველი კოლი და ვაჟები.² არ მინდოდა, რომ მათთვის რაიმე უსიამოვნება მიმეყენებინა და ამიტომ ძერჯინსკის მივმართე თხოვნით, რანაირი ცნობებიც არ უნდა დაბეკდილიყო ჩემ შესახებ უცხოურ პრესაში, ნაჩქარევი დასკვნები არ გამოეტანათ. ხომ შეიძლება გამოჩნდეს ვინმე ფხიანი რეპორტიორი და დაბეკდოს სენსაციური ინტერვიუ ჩემთან, მე კი არც დამსიზმრებია ეს ინტერვიუ.

¹ ბ. მ. კუსტოდიევის მიერ შესრულებული ფ. ი. შალიაპინის პორტრეტი ამჟამად არის ლენინგრადში. შალიაპინის ბინაში, გრაფტიოს ქუჩაზე, № 26 სახლში.

² შალიაპინის ქალიშვილი — ირინა ფიოდოროვნა; შალიაპინის პირველი კოლი — იოლა იგნატიევნა შალიაპინა (ქალიშვილობის გვარი — ლე პრესტი, სცენური — ტორნავი); ვაჟიშვილები — ბორის ფიოდოროვიჩი და ფიოდორ ფიოდოროვიჩი.

ქერცინსკიმ გულისყურით მომისმინა და თქვა: — კეთილი.

ორი-საბი კვირის შემდეგ ამ ამბიდან, ზაფხულის ადრიან დილით, ნევის ერთ-ერთ სანაპიროზე, სამხატვრო აკადემიის მახლობლად შეიკრიბა ჩემი ნაცნობ-მეგობართა ვიწრო წრე. მე ჩემს ოჯახთან ერთად გეშმანზე ვიდექი. ცხვირსახოცებს ვიქნევდი. ჩემი უძვირფასესი მუსიკოსები კი მარიას, თეატრის ორგესტრისა, ჩემი ძველი თანამშრომლები და დვიძლი ადამიანები მარშებს უკრავდნენ.

ხოლო, როცა დაიძრა გემი, რომლის კიჩოზე მდგარმაც ქუდი მოკიხაღე და ნაპირზე დარჩენილთ დაუუქნიე ნიშნად დამშვიდობებისა, მაშინ, ჩემთვის იმ სევდიან წუთს, სევდიანს-მეთქი, იმითომ ვამბობ, რომ უკვე ვიცი, დიდხანს აღარ დავბრუნდებოდი სამშობლოში. — მუსიკოსებმა „ინტერნაციონალის“ დაკვრა დაიწყეს...

ასე, ჩემი მეგობრების თვალწინ, დედოფალ ნევის ცივსა და გამჭვირვალე წყალში სამუდამოდ გალღვა ცრუ ბოლშევიკი შალიაპინი.(...)

ხანგრძლივი არტისტული კარიერის მანძილზე საზოგადოების არაერთხელ დაუუჭილდოვებივარ ჩემი ტალანტისადმი გამოჩენილი ყუ-რადღებით, ხოლო ზოგჯერ ოფიციალური „ჩილდოვ“ მიზილია მთავრობებისა და ბელ-მწიფეებისაგან. როგორც არტისტი მოსახლეობის ყველა ფენას მოვწონდი, მქონდა წარმატება მეფის კარზეც. მაგრამ პატიოსნად გეუბნებით, არასოდეს ვცდილვარ ჩილდოს მიღებას, რადგან ბუნებით არ მომდგამს პატივმოყვარეობა, მით უფრო — დიდებისმოყვარეობა. ხოლო ჩილდოებს იმითომ ვიღებდი, რომ, რაკი მიღებული იყო არტისტების დაჩილდოვება, ხომ არ შეეძლოთ ჩემთვისაც არ მოეცათ ჩილდო. მიღებული ჩილდო რამდენადმე სიტყვრიზს წარმოადგენდა ჩემთვის — გამოგო-ტყდებით, თითქმის ყოველთვის სასიამოვნოს.

თუმცა პირველი ჩილდოს წყალობით მეფის დროს უსიამოვნო, კურიოზული ამბავი შემე-მთხვა — უკეთ, ინციდენტი. რომელშიაც ხა-სიათის ერთგვარი კირვეულობა გამოვამჟღავ-ნე და რომელმაც ცოტა საჩოთირო საქმე და საზრუნავი გაუჩინა ჩემს მეგობრებს, რაც მთა-ვარია — ტელიაკოვსკის.¹

ერთხელ მეფის სამინისტროდან მიგზავნიან

¹ ტელიაკოვსკი ვ. ა. — საიმპერატორო თეატრების მოსკოვის კანტორის მმართველი 1898 წლიდან 1901 წლამდე, საიმპერატორო თე-ატრების დირექტორი 1901 წლიდან 1917 წლამ-დე

ფუტლარს მეფის საჩუქრით. ოქროს საათით, შევბედე საათს და მომეჩვენა ჩემი მარობად ვერ ივლენდა რუსეთის ხელმწიფის უძვირე-ლობას. მე ვიტყვოდი, რომ ეს წარმოადგენდა ტუბიანი საათი ძალიან დიდ სტატუსს მანი-ქებდა მდიდარო ოჯახის განსაზღვრავს... გავიფიქრე, რომ პირადაც მე ასეთი საათი სა-ერთოდ არ მჭირდებოდა: უკეთესი მქონდა, ხოლო ამ საათის შენახვას იმისათვის, რომ უცხოელებთან შეტრიაბა: აი, როგორა საათის ჩუქება შეუძლია-მეთქი რუსეთის მეფეს! არავითარი აზრი არ მქონდა: ამ საათით სწორე-დაც რომ ვერ იტრიაბებდი. საათი ფუტლარ-ში ჩაედე და ძვირფას ტელიაკოვსკის გავუგზავ-ნე წეროლთან ერთად. რომელშიაც შედმიწევ-ნით ვუბნდი ჩემი საქციელის აზრს. მოხდა სკანდალი. ძველ დროში მეფის საჩუქრებზე უარის თქმას ვერცხ ბედავდა, მე კი...

ვ. ა. ტელიაკოვსკი მივიდა მისი უდიდებუ-ლესობის სამინისტროში და თავის იქიურ მეგობრებთან ერთად ეს ისკიდენტა ჩა-ფარცხა. რამდენიმე ხნის შემდეგ სხვა საათი მივიღე — ამჯერად რიგიანი. სიტყვამ მოიტა-რა და, ეს საათი დღემდე ჩემთან ინახება.

საათივით მოულოდნელად მივიღე მისი უდიდებულესობის სოლისტის წოდებაც 1909 წელს, როცა ბრიუსელში ვმღეროდი La Mu-rielle-ში. უკრავდ ტელიაკოვსკის ტელეგრაფა მივიღე, სოლისტის წოდებას. მღორცავედა მხო-ლოდ მოგვიანებით შევიტყუე, რომ უკვე მრავა-ლი წელი იყო ტელიაკოვსკი ცდილობდა ეს წო-დება მოეპოვებინა ჩემთვის, მაგრამ უშედეგოდ-თითქოს ჩემს დაჩილდოვებას ამ მაღალი წოდე-ბით ხელს უშლიდი დიდი მთავარი სერგეი ალექსანდროვიჩი, ხელმწიფის ბიძა მან იცოდა, რომ მე „სახიზდარი ბოსიაცის“, გორკის მე-გობარი ვიყავი, და საერთოდ მათხოვრად მოვლიდა. როგორ მთავრბა ტელიაკოვსკიმ დაერწმუნებინა ხელმწიფე, რომ ამ წოდებას არ შევიარცხენდი, — არ ვიცი მე მაინტერე-სებდა საკითხის სხვა მხარე, რადგანაც წარ-მომბობით გლეხი ვარ, ჩემი შეილებიც ისევე გლეხებად ითვლებოდნენ, ესე იგი მეორე ხარისხის მოქალაქეებად. მათ, მაგალითად, ვერ მიიღებდნენ პუშკინის ლოცუებში. რომელიც იმით მიზიდავდა, ჩასაკვირველია, რომ პუშ-კინისა იყო, ვიფიქრე, იქნებ მისი უდიდებულე-სობის სოლისტის შეილებს მისცენ-მეთქი ამის სამუალება. ამ ჩემი საკითხით მივედი მე-ფის სამინისტროს ერთ დიდ მოხელესთან.

— ვინ ვარ ახლა მე? — ვკითხები. მოხელემ დუდლუნიით ამხანა, მისი უდიდე-ბულესობის სოლისტის მაღალ წოდებას ვერ არ ჩამოვრცხა ჩემთვის. — კოდა, რომ

რუსი გლეხის შვილი ვიყავი. პუშკინის ლიტერატურაში ჩემი შედეგები ჯერ კერძო ისწავლიდნენ. მაგრამ ახლა, მანუაშვილმა მან, რადაც საფუძველი მინდა გაქვით რომ ერთი მიდგეობა-მოდგეობა.

ლუთის განგებობა მისი უდიდებულესობის სოციალური საბჭოთა რესპუბლიკის პირველ სახალხო არტისტად იქცა: ეს ამბავიც სრულიად მოულოდნელად მოიდა ჩემთვის...

ფ. ი. შალიაპინის „ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში“ გამოქვეყნებულ „ნიღბისა და სულის“ ფრაგმენტებში აღწერილია ეს ამბავი: „ერთხელ მარიას თეატრში პრაპორშნიკებისათვის, წითელი არმიის ახალგაზრდა ოფიცრებისათვის გაიმართა საოპერო წარმოდგენა ჩემი მონაწილეობით მიდიოდა „სევილიელი დალაქი“. ენაიდან ამ ოპერაში მხოლოდ მეორე აქტში გამოვდივარ, თეატრში მისვლას არ ეჩქარობდი. შემდგომ პირველი აქტის დასაწყისისათვის მივსულაყავი, მე რომ მივედი, ლუნაჩარსკი სცენაზე იდგა და მსმენელს სიტყვით მიმართაუდა. საგრიმიოროში შევედი თუ არა, მოვიდნენ და მითხრეს, ლუნაჩარსკი გითხულობოთ, თანაც მაგრძობინეს, რა უხერხული იყო ჩემი მხრივ, რომ მის მოხსენებაზე დავიგვიანე სინანული გამოეთქვი, მაგრამ თან დავესიძნე, არაფის არ გავუფრთხილებივარ, რომ სპექტაკლის დაწყებამდე მიტინგი იქნებოდა-მეთქი... ამ დროს აქოშინებულმა რეჟისორის თანაშემწემ მოიბრინა ჩემთან და მითხრა

— ამხანავი ლუნაჩარსკი ვთხოვთ ახლავე გახვიდეთ სცენაზე.

— რა მოხდა?

წავედი სცენისაკენ. კელისებში ლუნაჩარსკის შევხედი, რომელიც თავიანად მომესალმა და მითხრა, რომ სამართლიანად და საჭიროდ მიიჩნევს ახალგაზრდა არმიის თანდასწრებით მომანიჭოს სოციალისტური რესპუბლიკის პირველი სახალხო არტისტის წოდება.

მე თავი უხერხულად ვიგრძენი, მაღლობა გადავუხადე, მან კი სცენაზე გამოყვანა. ორატორის პოზაში დადგა და ჩემი მისამართით რამდენიმე ძალზე სასიამოვნო სიტყვა თქვა, დასასრულ კი განაცხადა, რომ თეატრში დამსწრე ახალგაზრდა არმიას, მასთან ერთად კი პირველ საბჭოთა რუსეთს, წარუდგენდა რესპუბლიკის პირველ სახალხო არტისტს.

მაყურებელმა მქუხარე ოვაცია გამიმართა. ასეთი სასიამოვნო ჩილდოს პასუხად, აღელვებულმა ვთქვი, რომ ჩემი არტისტული ცხოვრების მანძილზე მრავალჯერ მიძილია ჩილდოს სხვადასხვა უითარებაში სხვადასხვა მმართველისაგან, მაგრამ ეს ჩილდო-სახალხო არტისტის

რევოლუციის პირველ პერიოდში, როდესაც ლუნაჩარსკი სახალხო განათლების კომისარია გახდა, იგი ხშირად გამოდიოდა სპექტაკლის დაწყებამდე საოპერო და სხვადასხვა თეატრებში როგორც მომხსენებელი-სპიარაკობდა პესაზე, რომელიც სპექტაკლის დასრულების შემდეგ ხალხსთან აცუთებდა. ამ შემთხვევებში, როცა სპექტაკლი ამართებოდა საგანგებოდ მოწვეული მაყურებლისთვის, იგი მარტსისტულ თვალსაზრისით უბნინდა მაყურებელს ნაწარმოების ღირსებასა და ნაკლს. ამ მოხსენებებში ხანდახან ქეროვანი მიეგებოდა ბურჟუაზიულ კულტურას. მაგრამ იქვე იყო ლაპარაკი სპექტაკლის სუსტ მხარეებსა და ნაკლოვანებებზე დასასრულ ოფიციალურად არწმუნებდნენ მაყურებელს. უმოკლეს ხანში პრაქტიკით დაგიმტკიცებთ მომავალი პროლეტარული კულტურის სრულფასოვნებისა და წარსულის ხელოვნების მთელ უბადრუკობასო...)

ასეთმა ხმებმა საზღვარგარეთ მცხოვრებ რუსებში ისეთი აზრი შექმნა ჩემზე, რომ ნამდვილი ბოლშევიკი ვიყავი ან ბოლშევიკების ლაქია მინც ხალხი ვაოგნებელი იყო, რად მიიტოვა შალიაპინმა მისთვის ესოდენ ძვირფასი ხელისუფლება და ოჯახთან ერთად საზღვარგარეთ გაემგზავრა? და აი, როცა პარიზში სვედი, ერთმა საკმაოდ ცნობილმა რუსმა ჟურნალისტმა, თავისი ზუსტი მოსაზრებები რომ გამოთქვა რუსეთიდან ჩემი გამგზავრების მიზეზებზე, ერთობ საფუძვლიანად აუხსნია ეს მიზეზები რუს მკითხველ საზოგადოებას:

— შალიაპინის გამოჩენა პარიზში ძალზე ნიშანდობლივია. სახელდობრ — ვერთხები ჩაძირული ხომალდიდან გარბიან.

ამ შეტისმეტად საუცხოო ქათინაურმა კვლავ ამიშალა ფიქრები, სხვადასხვა დროს რომ შემო-

წოდება—ჩემთვის ყველა ჩილდოზე ძვირფასია, რადგან იგი ბევრად უფრო აბლოა ჩემს გულთან, უბრალო ხალხიდან გამოსული ადამიანის გულთან. ხოლო რადგანაც, დავამთავრე მე, აქ იმყოფება რუსეთის ახალგაზრდობა, ჩემი მხრივ, ვუსურვებ წარმატების გზებზე ეგლოს ცხოვრებაში: ექსპერებ, თვითველმა მათგანმა ოდესმე გამოსცადოს ქაყოფილების ის გრძნობა, რომელიც მე განვიცდი ამ წუთში ეს სიტყვები გულწრფელი იყო, მე ნამდვილად მთელი სულითა და გულით ექსპერებდი ამ რუს ყმაწვილკაცებს წარმატებებს ცხოვრებაში, ცხადია, პრავითარ პოლიტიკაზე ამ დროს არ ვფიქრობდი“ („ფიოდორ ივანოვიჩ შალიაპინი“, სამ ტომად მ. 1976, ტ. 1, გვ. 290—291).

ქარვია, ფიქრები იმ უცნაური ალტაცების გა-
 ზი, რომლითაც ჩუხი ეაცი თავის კერძებ-
 ღებებს შარავანდებს შემოიკლეს ბოლომდე. გე-
 ზონება, ავბორცულ სიამოვნებას ანიჭებდა,
 ღღეს სწორედ ის ეაცი დაამციროს, რომელსაც
 ღერ კიდევ გუშინ განადიდებდა. დაამციროს
 სწორად ისევე უსაფუძვლოდ, როგორც ხანდსხან
 უბიზოდ განადიდებდა. თითქოს უმძიმსო-
 რთა ადამიანს შინაგანი წყენის გარეშე აღი-
 რის დამსახურება; თავიანი სცეს ტალანტს,
 პირველი შემთხვევისთანამე ჩქარობს გააფთრე-
 ზით იძიოს შური განცდილი წყენისათვის. არ
 უცი, იქნებ ეს თავისება საერთოდ იყოს და-
 მასიამთხველი ადამიანებისთვის, მაგრამ მე
 უმთავრესად მისი რუსული კარიაცია მინახავს,
 რაც დიდად მოყვებდა. რატომღაც, რომ ჩვენს
 უფაში ბოროტი ქირდეა გონიერებად ინათ-
 ლება, დიდსულოვანი ეხალხიანში კი უგუ-
 წერებად...

პატარა-პატარა კრილობები იყო, მაგრამ
 ღიღბანს დამრჩა სულში მთუშუშებელი. დაუ-
 უჩებებმა ტკივილმა ისეთი რამ ჩამადენი-
 ხა, რაც, არსებითად, ეწინააღმდეგებოდა ჩემს
 შინაგან გრძობას: უარი ეთქვი მინაწილეობა-
 ზე რომანოვთა დინასტიის სამაჲი წლის სიფუ-
 ბილო ზეიმში. ჩემგან ეს არ იყო სიხდისიერ-
 რი საქციელი, ვფიქრობ, არავითარი საფუძვე-
 ლი არ მქონია ამისათვის; თუმცა მტრულად
 უყავი განწყობილი არსებული პოლიტიკური
 რეჟიმისადმი და მის დამხობას უნატობდით.
 მაგრამ უოველგვარი ინდივიდუალური პოლი-
 ტიკური დემონსტრაცია საერთოდ უცნობა
 ჩემი ბუნებისა და შეგუდულებებისათვის. უო-
 ველთვის ვფიქრობდით, რომ ეს იყო ჭიბეში ჩა-
 მალული ბრაწი. რომანოვების დინასტია სამისი
 წელი იყო, რაც არსებობდა. მან რუსეთს მისცა
 ცული, საშუალო და შესანიშნავი მმართველები,
 მათ ბევრი ცუდიც გააყეთეს და კარგიც. ეს
 რუსეთის ისტორიაა, და არ, როცა მჭვე შემო-
 დის და ისხის კიშნი. რომელსაც რამდენიმე
 ასეული წელია უარავენ. უველანი ფეხზე
 დგებიან გარდა ერთისა, რომელიც მაგრად ზის
 თავის საგარძელში... მგვარი პროტესტი მე
 წერილმანი შურისძიება მგონია, როგორც სურ-
 ვილიც არ უნდა მქონოდა. გულწრფელად გა-
 მომეცხადებინა პროტესტი — რისი მაქნისი
 იყო, ასე რომ, ჩემი გრძობა სავსებით მაძ-
 ლევდა ნებას მემღერა: საზეიმო საიუბილეო
 სპექტაკლში, მაგრამ მე თავი ავარიდე ამს, ა და

ასე მხოლოდ იმიტომ მოვიტეე, რომ გადატა-
 ნილი დევნისა და ცილისწამების გახსენებამ
 სიმწვილე დამიკარგა იმისმა ფიქრმა, რომ ბევრ-
 ლებოდა ეს რაიმე ფორმით განაზღვრულიყო,
 ლანჩად მაქცია. მე მაშინ გერძახიანი კვიცი დი-
 იქიდან საიდუმლოდ მივწერე ქართულად
 სკის, რომ საიუბილეო სპექტაკლში მისი
 ლეზდი მონაწილეობას, რადგან თავს ცუდად
 ვგრძობდით. ვფიქრობ, ვლადიმირ არქადიევი-
 ჩი მიხვდა, რომ ეს არასერიოზული საბაბი იყო,
 ძალზე ადვილი იყო ჩემი თავის არიდება სა-
 ბოტაჲად, უცხოთ, აქედან „ორგანიზაციული
 დასკვნები“ გამოეტანათ და ჩემთვის მისი უდი-
 დებულესობის სოლისტის წოდება ჩამო-
 ერთმითათ, მაგრამ ეს ი ტულოაკოვსკი კემმარო-
 ტი ჭენტლმენი და წარმომადგენელი იყო „ბურ-
 ვლაზიული“ ელტურისა; ჩემს უარზე არავის-
 თან დაუძრავს კრიტიკა ჩემთვის სოლისტის წო-
 დების ჩამორთმევა ახრადაც არავის მოსვლია.
 ის, რომ ადამიანს შეიძლება წაართვა, რაც უბო-
 ძე, მხოლოდ პროლეტარული ელტურის წარ-
 მთმადგენლებს მოაფიქრდათ, ის მათ კი ნამდვი-
 ლად ჩამომართვეს სახალხო არტისტის წოდე-
 ბა იმის შესახებ, თუ რა ვითარებაში მოხდა
 ეოკვლივე, ღირს მოყოლა. ეს მიეკუთვნება
 ჩემს თემას „სახალხო სიყვარულზე“.

სახელმწიფოდან სახელმწიფოში რომ გა-
 დავრბოდი, ვერთხასავით, რათა ხან აქ, ხან იქ
 წამეკრა კბილი რამისთვის. ლონდონშიაც
 ჩავედი, ერთზელ ღამით, სვირნობიდან რომ
 დავბრუნდი, სასტუმროს შევიყარმა ცოტა არ
 იყოს იღუმალეებითა და შიშითაც კი მაცნობა,
 რომ მისაღებ ოთახში ვილაც ორი უაცი მე-
 ლოდებოდა. დამის პირველ საათზე ვინ უნდა
 უოფილიყენინ? მთხოვნელები ჩვეულებრივ დი-
 ლაობით მოდიან.

- რუსები არიან?
- არა, მგონი, ინგლისელები.
- ინტერვიუერები — ასე გვიან! ცნობისმოყვა-
 რებობამ შემოპყრო.
- დაუძახე.
- მართლაც, ინგლისელი რეპორტიორები აღ-
 მოჩნდნენ, მაშინვე მომიხალეს:
- მართალია, ბ. შალიაპინ, რომ თქვენ საბ-
 კოთა ხელისუფლებამ მოგიკვეთათ იმისათვის,

ღისებს და დაგიმონებს წერილმანები. შენ
 ეფრო დიდი არისტოკრატი ხარ, კიდრე ნების-
 მიერი რიფრიკოვიჩი, — გაუთლელმა ხეპრე-
 ებმა და მონებმა უნდა შეივინონ ეს, შენ
 რუსული მუსიკის ხელოვნებაში პირველი
 ხარ, როგორც სიტყვის ხელოვნებაში პირველი
 არის ტოლსტოი“. (მ. გორკი, თხზულებათა
 კრებული 30 ტომად, მ., 1955, ტ. 29, გვ. 298).

1 გორკიმ მხარი დაუჭირა შალიაპინის ამ
 გადაწყვეტილებას მისთვის მიწერილ წერილში:
 „გაზსოვდეს, რის წარმომადგენ რუსეთში, ნუ
 გაუტოლდები უგვიან ადამიანებს, სუ გაგაგუ-

რომ დახმარება გაუწიეთ თქვენ გვარდიას? ჩვენი ცნობების მიხედვით საცხებიო გვარდილებათ რუსეთში ჩასვლა.

და მაჩვენებს ისიც იყო მიღებული ტელეგრაფი. ზუსტად ისე, როგორც ამის წინათ მიჩვენეს მოსკოვიდან გამოგზავნილი ტელეგრაფი, რომ საბჭოებმა „შეიწყალეს“. რომ მიბრუნებენ ქონებას და რომ 1937 წლის 13 თებერვალს მე გამოვდივარ მოსკოვის დიდ თეატრში...

ესაღია, არაფრის თქმა არ შემიძლო მათი პენსიონერი ამბის გამო: უბრალოდ, არაფერი გამეგებოდა — რა სისულელეა! რა დახმარება გაუწიეთ თქვენ გვარდიას?

რეპორტიორებს აღბათ იმედი გაუპრუვდათ, მაგრამ წასვლისას კიდევ ერთი შეკითხვა მომცეს: საითა მაქვს გზი აღებული? უფრო სწორად, რას ვფიქრობ, სამშობლოდან გაძევებულს სადაც ველარასოდეს დაებრუნდები. ესაი ქვეშევრდომობის მიღება მიჯობს.

ამ კურორტულმა შეკითხვამ დამამშვიდა, რადგანაც ერთობ გამამზიარებდა. ვუპასუხე, რომ მასტებს უკლებ ვერ გავუგმდი, რომ ვითხოვდი მოსაფიქრებლად ეს ერთი ღამე მაინც მოეცათ. უნდა მოვიფიქრო და ავწონ-დაეწონო, ეს მიგვედლო-მეთქი.

იმ ღამეს მართლა ცუდად მეძინა, რას უნდა ნიშნავდეს ეს? ვფიქრობდი.

რამდენიმე დღის შემდეგ ჩემი ოჯახისა და მეგობრების წერილებმა პარიზიდან გამარკვია, რაც მომხდარიყო.

ამ დროისათვის ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში, უმთავრესად კი ამერიკაში მოპოვებული წარმატების წყალობით ჩემი მატერიალური საქმეები ხინებულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა რამდენიმე წლის წინ რუსეთიდან რომ გამოვემგზავრე, არაფერი შებადა, ახლა კი შემიძლია ვარგი სასტი მქონდეს, საკუთარი გემოვნებით მოწყობილი, დიდი ხანი არაა, რაც ამ ჩემს ახალ კერაზე ვადმოვედი, რაკი ძველებურადა ვარ აღზრდილი. მოვისურვე ამ სასიამოვნო მოვლენას ისე მოვიკიდებოდი, როგორც დღისმოსაყ კაცს შეპფერის და ჩემს ბინაში პარაკლისი ვადამეხადა იმდენად მორწმუნე არა ვარ, რომ დავიჯერო, ვადახდილი პარაკლისისათვის უფალი ღმერთი ქერს განმინტაიკებს და საამურ ცხოვრებას მიწყალობებს ახალ სამკვიდრებელში. მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, ამის მოამბოვნილებას ვგრძნობდი, მაღლობა შემეწირა უხენაესი არსებისათვის, რომელიც ესოდენ ნაცნობია ჩვენი ცნობიერებისათვის და რომელსაც ღმერთს ვუწოდებთ, არსებითად კი, არც ვიცით, არსებობს იგი თუ არა. არის რაღაც ნეტარება მაღლიერების

გრძნობაში. ამ ფიქრებით გავეშურე მღვდელთან, თან ერთი ჩემი აბლობელიც გამოძევა. ეს ამბავი ზაფხულში იყო, ეკლესიის ეზოში შეეუხვიეთ rue Daru-ზე და ქოვდელ მამა გეორგი სპასკისთან შევედინე მალაშკ სანდომიან, ძალზე განათლებულმა მამამ მობიარე ადამიანთან, მე იგი პარაკლისზე მივიწვიე შინ... მამა სპასკისაგან რომ გამოვედი, ზედ მისი სახლის კიშკირთას ვილაყ ჩამოძენდილი და გაჩეჩილი ქალები მომადგნენ მათსავით ჩამოძენდილი და გაჩეჩილი ბავშვებით, ბავშვებს მოღრეცილი ფეხები აქონდათ და ტანზე ფუფხი ეყარათ. ქალები პურის ფულსა გვთხოვდნენ, მაგრამ, სამწუხაროდ, არც მე და არც ჩემს მეგობარს ფული არ აღმოგვაჩნდა თან. ძალიან უხერხულად ვიგრძენი თავი, როცა ამ უბედურებს ეუთხარი, ფული არა მაქვს-მეთქი, ამან მზიარული გუნება გამიფუტა, რომლითაც მღვდლისაგან გამოვედი, იმ ღამეს თავს საძაგლად ვგრძნობდი.

პარაკლისის შემდეგ საუზმე გავმაროე, სუფრაზე მქონდა ხიზილალა და კარგი ღვინო, არ ვიცო, რითი ავზსნა, მაგრამ სუფრასთან ჩატომლაყ ეს სიმღერა გამახსენდა:

А десног пирует в роскошном дворце.
Тревогу вином заливая...

გული მართლა მიშფოთავდა, არ მიიღებდ უფალი ჩემს მაღლობას, და საერთოდ, საქირო კი იყო ეს პარაკლისი, ვეკითხებოდი საკუთარ თავს.

ვფიქრობდი გუშინდელ შემთხვევაზე ეკლესიის ეზოში და სტუმრების შეკითხვებს უაზროდ ვპასუხობდი, ამ ორი ქალის დახმარება, რა თქმა უნდა, შეიძლება, მაგრამ მხოლოდ ორნი არიან თუ ოთხნი? როგორც ჩანს, ბევრნი უნდა იყვნენ.

ჰოდა, წამოვდექი და ვთქვი:
— მამო, გუშინ ეკლესიის ეზოში უბედური ქალები და ბავშვები ვნახე, ისინი აღბათ მრავლად არიან ეკლესიისთან და თქვენ იცნობთ მათ, ნება მომეცით შემოგთავაზოთ 5000 ფრანკი, ისე გაანაწილეთ, გეთავყა, როგორც საჭიროდ მიიჩნით...

მამა სპასკიმ საჭიროდ ჩათვალა პარიზის რუსულ გაზეთში გამოექვეყნებინა ორიოდ სამაღლობელი სიტყვა ღარიბი რუსი ბავშვების სასარგებლოდ გაღებული შეწირულების გამო. მაშინათვე ამის შესახებ გრენელის

1 სპასკი გ. ა. — დეკანოზი, 1924 წლიდან მსახურებდა პარიზის რუსულ საკათედრო ტაძარში.

ქუჩიდან კრემლში საელჩოს დაშიფრული დეპე-
შა აფრინეს...

მოსკოვი, რომელიც ოდესღაც კაპიტანმა
სანთელმა გადაბუგა, კვლავ ააგიზგიზა და ააბ-
რიალა ამ ჩემმა, არსებითად, კაპიტანს ოდენა
შეწირულებამ. გაზეთებში ბეჭდავდნენ სტა-
ტიებს იმის შესახებ, რომ შალიაპინი კონტრე-
ვოლუციონერებს მიემხრო, აქტიორები, ცირკის
მსახიობები და ხელოვნების სხვა მოღვაწენი გა-
მოთქვამდნენ პროტესტს, რაკი მიიჩნევდნენ,
რომ მე არა მხოლოდ ცუდი მოქალაქე ვი-
ყავი, არამედ უოვლად უვარგისი აქტიორიც,
ხოლო „ხალხის მასები“ შიტიინგებზე ჩემს მო-
ვეთას მოითხოვდნენ სამშობლოდან...

კრემლიდან გენერლის ქუჩაზე საიდუმლო
დიპლომატიური შიფრით ტელეგრამას ტელე-
გრამაზე აგზავნიდნენ, და ერთხელაც — მგონი,
ტელეფონით — ძალზე თავაზიანი მიწვევა მი-
ვიღე. საბჭოთა სრულუფლებიან წარმომად-
გენლობაში მთხოვდნენ მისვლას.

მე, რა თქმა უნდა, შემემლო არ წავსული-
ყავი, მაგრამ ცნობისმოყვარეობამ არ მომისვე-
ნა: წადი, წადი, მოისმინე რას გეტყვიან.

სრულუფლებიანმა წარმომადგენელმა რა-
კოვსკიმ¹ მეტად თავაზიანად მიმიღო. პირდა-
პირ სასადილო ოთახში მიმიწვია, სადაც გა-
ვიცანი ქ-ნი რაკოვსკაია, ძალზე სანდომიანი
ქალი, რომელიც უცხოური აქცენტით ლაპა-
რაკობდა რუსულად. მომართვეს ჩიი და რუ-
სული პაპიროსები. ვთქვით ამ მთისა, იმ მთი-
სა, ბოლოს ელჩმა მითხრა, თქვენთვის რაღაც
ისეთი მაქვს სათქმელიო. ჩვენ კაბინეტში გა-
ვედით, რაკოვსკიმ თავის გვერდით დამსვა მა-
ვიდასთან და, ნერვიულად რომ დაიწყო ქაღალ-
დების გადასინჯვა — ეტყობა, კოტა უგუნე-
ზოდ იყო. — მითხრა.

— იცით, ამხ. შალიაპინს, მოსკოვიდან მი-
თითება მივიღე მეკითხა თქვენთვის, მართალია,
რომ თქვენ ფული შესწირეთ თეთრგვარ-
დიელთა ორგანიზაციებს, მართალია, რომ ეს
ფული გადაეცით კაპიტან დმიტრიევსკის² (მისი

გვარი პირველად მესმოდა) და ეპისკოპოს ეე-
ლოვის³?

ხოლო შემდეგ, ჩემდა განსაზღვრულ
მკითხა:

— მართალია, რომ თქვენ⁴ კრემლში,
ლოს-ანჯელოსში საჯაროდ გამოდიოდით,
ჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ? მაპა-
ტიეთ, რომ ამას გვეკითხებით, მაგრამ მითითე-
ბაა მოსკოვიდან, და უნდა შევესრულო.

მე ვუპასუხე რაკოვსკის, თეთრგვარდიელე-
ბის ორგანიზაციებს არ დაეხმარებივარ, პოლი-
ტიკაში არ ვერევი, განზე ვდგავარ თეთრების-
განაც და წითლებისგანაც. კაპიტან დმიტრიევ-
სკის არ ვიცნობ, ეპ. ევლოვისათვის ფული არ
მიმიცია-მეთქი, და თუ 5000 ფრანკი მივეცი
მამა სპასკის რუსეთიდან განდევნილთა და-
სახმარებლად, ეს ბავშვებს ეხებოდა, მე კი
ვეფიქრობ, რომ ძნელია ზუსტად დაადგინო, რო-
მელი ბავშვები არიან თეთრები და რომელი —
წითლები- მეთქი.

— მაგრამ მათ სხვადასხვანაირად ზრდიან.—
შენიშნა რაკოვსკიმ.

— ხოლო რაც შეეხება ჩემს გამოსვლას კა-
ლიფორნიაში, დასაბალი რა მაქვს, თუ გამოუ-
დიოდი, მხოლოდ დონ-ბაზილიოს როლში გა-
მოვდიოდი „სევილიელ დალაქში“, მაგრამ ამ
დროს არავითარი საბჭოები არ მქონია მხე-
დველობაში.

რაკოვსკის თხოვნით ეს კოველივე წერი-
ლობით ჩამოვაყალიბე მოსკოვისათვის, ჩემი
წერილით ძალზე უკმაყოფილონი დარჩნენ
კრემლში, არ ვიცი, ჩემგან რას ელოდნენ.

სცაპ-მა⁵ ჩემი საქმე განიხილა, და მალე
ოფიციალურად იქნა გამოქვეყნებული, რომ მე,
როგორც თეთრგვარდიელსა და კონტრევი-
ოლუციონერს, ჩამომერთვა რესპუბლიკის პირვე-
ლი სახალხო არტისტის წოდება...⁶

¹ მიტროპოლიტი ევლოგი (გეორგიევსკი
ვ. ს.) — 1922 წლიდან დასავლეთ ევროპის
მართლმადიდებლური ეკლესიის მეთაური, რო-
მელიც შემდგომ, ფაშისტურ გერმანიასთან
ომის წლებში თავისი პატრიოტული მოღვაწე-
ობით მხარს უჭერდა სსრკ-ს.

² სცაპ-ი — სრულიად რუსეთის ცენტრა-
ლური აღმასრულებელი კომიტეტი (1917—1937).

³ რსშსრ საბკომსაბკოს 1927 წლის 24 აგვის-
ტოს დადგენილებით შალიაპინს სახალხო არ-
ტისტის წოდება ჩამოერთვა. 1927 წლის 26
აგვისტოს კომენტარი რომ გაუკეთა ამ დადგე-
ნილებას, ლუნაჩარსკიმ უარყო უსაფუძვლო
პოლიტიკური ბრალდებანი, რომელნიც შალია-
პინის მისამართით გაისმა მოსკოვის ზოგი-
ერთ გაზეთში, მაგრამ დავამო მომღერლის

¹ რაკოვსკი ხ. გ. — 1919 წლიდან უსსრ-ის
სახკომსაბკოს თავმჯდომარე, 1923 წლიდან —
სრულუფლებიანი წარმომადგენელი ინგლის-
ში, 1925—1927 წლებში — სრულუფლებიანი
წარმომადგენელი საფრანგეთში.

² ფ. ი. შალიაპინი ამახინჯებს გვარს. ლა-
პარაკია ვ. ი. დმიტრიევზე, რუსეთის სამხედრო-
სახლვაო ფლოტის ოფიცერზე, 1 რანგის კა-
პიტანზე, რომელიც 20-იან წლებში პარიზში
ცხოვრობდა.

მე ვთქვი, რომ ჩემთან ინახება ოქროს საათი, რომელიც ოდესღაც მეფემ მაჩუქა. ვუყურებ ზოგჯერ ამ საათს და ვფიქრობ: „აი ეს ციფერბლატი ოდესღაც უჩვენებდა იმ დროს, როცა მე მისი უდიდებულესობის სოლისტი ვიყავი. შემდეგ იგივე ციფერბლატი უჩვენებდა დროს, როცა პირველი სახალხო არტისტი ვიყავი. ახლა ჩემი საათი გაჩერებულია...“

და როცა ამის შემდეგ საათის სარკისებრ პრილა ოქროში ვიყურები, შალვაშვილის მაგივრად, რომელსაც ყველა ხარისხი ჩამოართვეს, ვაი რომ მხოლოდ მრგვალ ნოლს ვხედავ... ჩემს წიგნში მე ხშირად ვლაპარაკობ ალექ-

სოქალაქობრივი პოზიცია: „სრულუფლებიანი წარმომადგენლის ამბ. რაკოვსკის წერილს ფ. ი. შალვაშვილმა რამდენადმე ბუნდოვანი აბსნა-განმარტებით უპასუხა, მაგრამ, უოველ შემთხვევაში, ეს აბსნა-განმარტება მოწმობს იმას, რომ შალვაშვილს არავითარი განზრახვი განხეთქილების ჩამოგდება არ სურდა სამშობლოში არსებულ წესწყობილებასთან. ერთადერთი ყველაისათვის კარგად ნაცნობ მოტივს, რომელიც სრულიად საკმარისი გახლდათ შალვაშვილისთვის სახალხო არტისტის წოდების ჩამოსარიმევად, წარმომადგენდა ის, რომ შალვაშვილს ჩიუტად არ სურდა სამშობლოში დაბრუნება, თუნდაც მცირე ხნით, რათა როგორც ხელოვანი მომსახურებოდა სწორედ იმ ხალხს, რომლის არტისტადაც იყო გამოცხადებული... დრმად ვარ დარწმუნებული, რომ თუკი მოსურვებდა, შალვაშვილს ახლაც შეეძლო ნორმალურა ურთიერთობა აღედგინა იმ ხალხთან, რომლის წიაღიდანაც იგი გამოვიდა, და რომლის შეიღობაც ეამაყება. როცა ხმა დაირხა შალვაშვილის არაკორექტული საქციელის შესახებ საზღვარგარეთ, ზოგიერთმა ეურნალისტმა ისიც კი თქვა, საერთოდ შალვაშვილი ნიჭიერი არ არისო და კიდევ ბევრი რამ ამდაგვარი... რა თქმა უნდა, შალვაშვილი უკვე დიდი ხანია თითქო ერთ ადგილს ტკეპნის თავის შემოქმედებაში. ეს არის ხუდრი ჩვენი არტისტების ნაწილისა საზღვარგარეთ და საერთოდ ადამიანებისა, რომლებიც ექსპლუატაციას უწევენ თავიანთ სახელს და შემოქმედებისათვის აღარ ცხოვრობენ. ეს ორივე მომენტი დაეტყო შალვაშვილს. მისი საოპერო და საკონცერტო რეპერტუარი გაიყინა. მაგრამ არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება იმის უარყოფა, რომ შალვაშვილმა ჭარბად შეინარჩუნა არაჩვეულებრივი სახმო მონაცემები და რჩება ისეთივე შესანიშნავ არტისტად, როგორც იყო“ (ა. ვ. ლუნაჩარსკი, „შალვაშვილის შესახებ“. — „კრასნაია გაზეტა“, სალაშოს გამოშვება, 1927 წლის 26 აგვისტო).

სეი მაქსიმოვიჩ პეშკოვზე (გორკიზე) როგორც ახლო მეგობარზე. ამ შესანიშნავი მწერლისა და ასევე შესანიშნავი ადამიანის მეგობრობით მთელი ჩემი ცხოვრება ვამაყობდი. ახლა ეს მეგობრობა შებლაღულდა და ისეთი გრძობა მაქვს, რომ გარუმებ ამ ჩემთვის სამწუხარო გარემოებაზე კვამარტების დაფარვის ტოლფასი იქნებოდა. უხამსობის დროს კი უნდა იყო ორდენი დაიხსნო, რომლის ტარების უფლებამაც დაგეჰკვა. აი რატომმაც, რომ ამ წიგნში, სადაც ყოველივეს ვაჭამებ, მეტად საჭიროდ მივიჩნევ ჩამდენიმე გვერდი ვუძღვნა ჩემს ურთიერთობას გორკისთან.

მე უკვე გიამბეთ, რა უბრალოდ, სწრაფად და მტკიცედ გავაბით მეგობრობა ნიენი ნოვეროდში ამ საუკუნის დასაწყისში. თუმცა ჩვენ შედარებით გვიან გავიცანით ერთმანეთი — ამ დროისათვის უკვე ორივენი სახელმწიფოებრივი ვიყავით — გორკი ბავშვობის მეგობარი მეგონა მუდამ. ისეთი ხალისი და ეშუალო იყო ჩვენი ურთიერთალქმა. და მართლაც: ადრეული სიჭაბუკის წლები თითქოს ნამდვილად ერთად გავატარეთ. გვერდიგვერდ, თუმცა ფიქრადაც არ მოგვდიოდა ერთმანეთის არსებობა. ჩვენ, ორთავე ქალაქის გარეუბნების ვიჭირებულნი, ბნელი ცხოვრებიდან (ის — ნიუეგოროდის, ხოლო მე — ყაზანისა) ერთხიარი გზებით გავეშურეთ ბრძოლისა და დიდებისაკენ. დადგა დღე, როცა ჩვენ ერთდროულად, ერთსა და იმავე საათზე დავაკაყუნეთ ყაზანის საოპერო თეატრის კარზე და ერთდროულად გამოგვცადეს გუნდის მომღერლის ადგილზე მისაღებად: გორკი მიიღეს, მე კი უარი მითხრეს. შემდგომ ჩვენ არაერთხელ გვიციინია ამის გამო. მერეც ხშირად ეყოფილვართ მეზობლები ცხოვრებაში. ერთხიარად მწარე და მძიმე რომ იყო ჩვენთვის. მე ვოლგის ნიუე მისაღვომში ვიდექი მწკრივში და ხელიდან ხელში ვაწვდიდი საზამთროებს, ის კი ალბათ იქვე იყო მტვირთავად და რაღაც ტომრებს ეზიდებოდა გემიდან ნაპირზე. მე მეწაღესთან, ხოლო გორკი ახლომახლო ვინმე მეფუნთუშესთან...

ადამიანის სიყვარულს, კაცმა რომ თქვას, არ სჭირდება არავითარი გამართლება: გიყვარს იმიტომ, რომ გიყვარს. მაგრამ ჩემი გულითადი სიყვარული გორკისადმი მთელი ჩემი ცხოვრების მანძილზე არ იყო მხოლოდ ინსტინქტური. ამ კაცს ვაიჩნდა ყველა ის თვისება, რომელიც მუდამ მიზიდავდა ადამიანებს. რამდენადაც მძულს უნიჭო პრეტენზიულობა, იმდენადვე გულწრფელად თაყვანს ვცემ ტალანტს. სერიოზულსა და წრფელს. გორკის ალტაცებაში მოეყავდი თავისი დიდი ლიტერატურული ტალან-

დ. ყველაფერი, რაც მას დაუწერია რუსულ
კოორდინატებზე, ისე ნაცნობია ჩემთვის, ახლო-
დანი და ძვირფასი, თითქოს პირადად შევსწრე-
ოდე ყოველ ფაქტს, რომლის შესახებაც იგი
საუბრობდა.

მე ადამიანი ვიყავი. ხოლო გორ-
კის იმდენი რამ იცოდა! მე იგი მეცნიერების,
ფილოსოფიის, ისტორიკოსების, მხატვრების,
მწიქნების, ზოოლოგების და რა ვიცი, კიდევ
საზოგადოებაში აღარ მინახავს. და ყო-
ველივეს, როცა თავიანთ სპეციალურ საგანზე
დაბარებდნენ გორკისთან, ეს კომპეტენტური
დაპირიანი მისი სახით თითქოს თავიანთ სწორს
გვამცხვებდნენ. გორკიმ ერთნაირი სისავსითა და
თლიდურობით იცოდა მნიშვნელოვანი რა-
სიმე და უმნიშვნელოც. მე რომ, მაგალითად,
ბრად მომსვლოდა მეკითხა გორკისთვის, რო-
მეც ცხოვრობს-მეთქი სტვენია, ალექსეი მაქსი-
მოვიჩის შექმნილი იმისთანა წვრილმანები ვამბნა
საზე, ერთადაც რომ მოგვეყარა თავი, რაც ათას-
წლეულების განმავლობაში სტვენები ყოფი-
ნენ, ეს არ ეცოდინებოდათ თავიანთ თავზე...

სიკეთე სილამაზეა, ხოლო სილამაზე სიკე-
თე. გორკის არსებაში ეს შერწყმული იყო.
რეტაცების გარეშე ვერ ვხედავდი, ცრემ-
ლები რომ აუკიაფდებოდა თავლებში. როცა
სამაზ სიმღერას ისმენდა ანდა ფერმწერის
შემართად მხატვრული ნაწარმოების მზე-
ნით ტკბებოდა.

მახსოვს, რა დიდი აზრისა იყო გორკი ინტე-
ლიგენტის დანიშნულებაზე. ერთხელ სალამოს
გულუბრებაზე რომელიღაც მოსკოველ მწერალ-
ს, არბატზე მდებარე სახლში, ბარბითის თან-
ხლებით შესრულებულ სკიტალეცის სიმღერებ-
სა და არყის ჭიქასა და ჭიქას შორის შეაღებე-
ნენ, რომელსაც ზედ საკმელს აყოლებდნენ, მწერ-
სებმა კამათი გამართეს იმაზე, თუ რას ნიშნავს,
სახეობითად, ინტელიგენტი. სხვადასხვაგვარ აზრს
მოთქვამდნენ იქ მყოფი მწერალი-ინტელი-
გენტები. ერთნი ამბობდნენ, ინტელიგენტი
როგორ განსაკუთრებული ინტელექტუალური
უნარიების მქონე ადამიანი, სხვანი ამბობდნენ,
განსაკუთრებული სულიერი წყობის ადამიანის
სახე. და სხვ. გორკიმ თავისებურად განმარ-
ტა ინტელიგენტი და მე დამამახსოვრდა ეს გან-
მარტება:

— ინტელიგენტი არის ადამიანი, რომელიც
ცხოვრების ნებისმიერ წუთს მზად არის სჯარ-
ის დასაცავად ყველაზე წინ დადგეს გა-
დებული მკერდით და საკუთარი სიცოცხლეც
დაიცავოს.

სიტყვების სიზუსტეზე ვერ დავდებ თავს,
გრამ აზრს კი ზუსტად გადმოგცემთ. მე მჭე-
რდა გორკის გულწრფელობა და ეგრძნობდი,

რომ ეს არ იყო ლიტონი სიტყვები. არაერთხელ
მინახავს გორკი ყველაზე წინ მდგარი გადუღე-
ლი მკერდით...

მახსოვს იგი ავადმყოფი, ფერმწერად.
ძლიერ რომ ახველებდა. — **ქანდაკეობის**
თვალყურეობის ქვეშ მყოფი მხატვრული მუშაობის
კოვის ვაგზალზე. სადღაც ჩრდილოეთში ასა-
ხლებდნენ. ჩვენ, მეგობრები, სერპუხოვამდე
ვაცილებდით მას. სერპუხოვოში ავადმყოფს დას-
ვენების, ლოგინში დაძინების საშუალება მის-
ცეს. პატარა სასტუმროში, იმავე ეანდარმების
შეთვალყურეობით, მხიარული გამოსათხოვარი
სალამო გავმართეთ. მხიარული იმიტომ, რომ
ფიზიკურ ტანჯვას არაფრად აგდებდა გორკი,
ისევე როგორც არაფრად აგდებდა ეანდარმებ-
სა და გადასახლებას. ცოცხლობდა რწმენა
საქმისა, რომლის გულისთვისაც ეწამებოდა იგი
და ეს ჩვენ ყველას მხნეობას გვმატებდა, რასაც
მისი ავადმყოფობით აღძრული სიბრალული
ზედ სევდასაც ურთავდა, მაგრამ თვით გორ-
კის სევდა არ ეყარებოდა... რა უდარდელად
და მხიარულად იცნოდა ცხოვრების უკუღმარ-
თობაზე და რა მყიფე მნიშვნელობას განიჭებ-
დით ჩვენ ჩვენი მეგობრის ფიზიკური დაპა-
ტიმრების ფაქტს, რადგან ვიცოდით, რაოდენ
თავისუფალი იყო იგი შინაგანად...

მახსოვს, რა აღელვებული და ფერმიხდილი
იყო 1905 წლის 9 იანვარს, როცა გაპონის
წინამძღოლობით უბრალო რუსი ადამიანები
ზამთრის სასახლესკენ გაეშურნენ, რათა მუხლ-
მოყრილთ თავისუფლება ეთხოვათ მეფისთვის,
გულუბრყვილო ვედრების პასუხად კი მთავ-
რობისაგან ტყვეა მიიღეს გულში.

— უდანაშაულო ხალხს ხოცავენ, არამზადე-
ბი!

და თუმცა სწორედ იმ სალამოს თავადაზნა-
ურთა საკრებულოში ვმღეროდი, მე და გორ-
კის ერთი სიმართლე გვქონდა მაშინ.

გასაგებია, როგორი სიბრალულითა და სიამა-
ყით ვისმენდი სიტყვებს, რომლითაც გორკი
მომმართავდა:

— რაც არ უნდა მითხრან შენზე ცუდი,
ფიოდორ, არასოდეს არ დაეიჭერებ. ნურც შენ
დაიჭერებ, თუ ჩემზე რაიმე ცუდს გეტყვიან.
და კიდევ მახსოვს:

— თუ ოდესმე ჩვენი გზები გაიყარა, მაინც
მეყვარები. შენი სუსანიინის სიყვარულიც თან
გამყვება.

მართლაც, გორკის სიყვარული, ჩემდამი
ერთგულება და ნდობა მრავალგზის გამოვცადე
ცხოვრებაში. თავისი სიტყვა არასოდეს გაუ-
ტეხია გორკის.

როცა ბოლშევიკური რევოლუციის დროს,
მშობლიური ქვეყნის დატოვება რომ მერიდუ-

ბოდა და ცხოვრებისა და მუშაობისათვის შექმნილი პირობებით ვიტანჯებოდი. — გორკის როგორც ძმას ვეკითხებოდი, რას ფიქრობ, როგორ მოვიქცე-მეთქი, მისმა სიყვარულმა მიპასუხა:

— ახლა, ძეგო, ვფიქრობ, შენ უნდა გავმგზავრო აქედან.

აქედანო — რუსეთს ნიშნავდა.

თუმცა ბევრად უფრო გვიან გავემგზავრე. ვიდრე მან მიჩნია, მაგრამ გავემგზავრე უკვე საკმაოდ დიდი ხანი იყო, რაც საზღვარგარეთ ვცხოვრობდი. როცა ერთხელ წერილი მივიღე გორკისაგან, რომელშიაც იგი მთავაზობდა დავბრუნებულიყავი საბჭოთა კავშირში. გამახსენდა, როგორ მიმძიმდა იქ ცხოვრება და მუშაობა, თან ვერც ის გამეგო, რატომ შეიცვალა ალექსეი მაქსიმოვიჩმა აზრი, ამიტომ ვუპასუხე, ახლა რუსეთში დაბრუნებას არ ვინდობდი-მეთქი. და გულაბდილად გავუშვია ვიზები. ამის შესახებ კაპიზუ მივწერე გორკის. რასაკვირველია, ამ დროისათვის ალექსეი მაქსიმოვიჩი უკვე ნამყოფი იყო რუსეთში და ალბათ, ახალი, გარკვეული შესაძლებლობა დაენახა ჩემთვის იქ საცხოვრებლად და სამუშაოდ. მაგრამ ეს შესაძლებლობა, უნდა გამოეტყუა, ვერ ვირწმუნე, ამგვარად რუსეთში დაბრუნებისადმი ჩემი დამოკიდებულების საკითხი დროებით პაერში გამოეყოდა, გორკი ამ საკითხს აღარ დაბრუნებია. მაგრამ მოგვიანებით, როცა რომში ყოფნა მომიხდა (მე იქ სპექტაკლებს ვმღეროდი). გორკის პირადად შევხვედი. ალექსეი მაქსიმოვიჩმა მაშინ კვლავ მითხრა, ჯერ ისევ შეგობრულად, რომ „უცოდებლად“ უნდა დავბრუნებულიყავი საბჭოთალოში. მე კვლავ უარი ვუთხარი, უფრო გადაჭრით, იქ დაბრუნება არ მინდა-მეთქი. არ მინდა, რადგან არა მაქვს რწმენა იმისა, რომ იქ ცხოვრებისა და შრომის შესაძლებლობა შექნება, როგორადაც მე შესძის ცხოვრება და შრომა. განა რომელიმე მმართველის ან ბელადის მეშინი

ნია ცალ-ცალკე, მე შეშინია, ასე ვთქვათ, მთელი ერთი დამოკიდებულებაა ხასიათისა, ჩემი შინა „აპარატის“ ნებისმიერი ბელადის სუკეთესო ზრახვანი ჩემი მიმართ შესაძლოა ვინებორციელებდეს. ერთ მშვენივალეს რომელიმე მომელიდაც ვლევას შეუძლია გააუქმოს ეველაფერი, რასაც მპირდებოდხენ, მაგალითად, მოვიხდომი საზღვარგარეთ წასვლას. მე კი დაშტოვებ, მაიძულებენ, პოდა, დაეტყე შენთვის — ასედაც არ გაგიშვებენ, დადექი და ეძებე დამნაშავე, ეძებე, ვინ დახალა ქურდული, ერთ იტყვის, ეს ჩემზე არ არის დამოკიდებული, მეორე იტყვის: ახალი დეკრეტი გამოვიდა, ის კი, ვინც დაშპირდა და ვისაც დავენდ, ხელებს გაშლის.

— ღმერთო ჩემო, ეს ხომ რევოლუცია ხანძარი? როგორ შეგიძლიათ დამემდუროთ?

ალექსეი მაქსიმოვიჩი, მართალია, აქეთ-იქით მოგზაურობს, მაგრამ იგი ხომ რევოლუციის მოქმედი პირია, იგი ბელადია, ხოლო მე? არც კომუნისტი ვარ, არც მენშევიკი, არც სოციალისტ-რევოლუციონერი, არც მონარქისტი და არც კადეტი, პოდა, როცა ასე უპასუხებ კითხვას: ვინ ხარ? — გეტყვიან:

— აი, სწორედ იმიტომ, რომ არც ისა ხარ და არც ის, და ეშმაკმა იცის, რა ხარ, ფეხი არ მოიკვალო, შობულძაღლო, პრესნიადან...

ჩემი დაუდგრომელი ხასიათის გამო ძალიან მიყვარს თავისუფლება და ვერავითარ ბრძანებას — მეფისა იქნება თუ კომისრებისა — ვერ ვიტან.

მე ვიგრძენი, რომ ალექსეი მაქსიმოვიჩს ჩემი პასუხი მაინცდამაინც არ მოეწონა, და როცა შემდგომ იძულებულმა საბჭოთა ხელისუფლების უცერემონიო დამოკიდებულებით იმ კონონიერო უფლებებისადმიც კი, რომლებიც საზღვარგარეთ შეონდა, ყველა ლოგიკური დასკვნა გამოვიტანე ჩემი გადაწყვეტილებიდან არ დავბრუნებულიყავი რუსეთში და „გავბედე“ ამ ჩემი უფლებების დაცვა. — ჩვენს შეგობრობაში ღრმა ბზარი გაჩნდა ბოლო წლების რამდენიმე დანაკლისსა და განხეთქილებას შორის, არ დაეშალავ, — თან ვლელავ, ამას რომ ვამბობ, გორკის დაკარგვა ჩემთვის ერთ-ერთი ყველაზე მძიმე და მტკივნეულია.

ვფიქრობ, გულისბმირსა და გონიერ გორკის რომ მოენდომებინა, ნაკლებ მიყვარდებოდა გამოიჩენდა და გამოიგებდა, რა მაიძულებდა საბჭოთალოში დაბრუნებაზე უარი მეთქვა, მე, ჩემი მხრივ, არაფრით არ შემიძლია ვიფიქრო, რომ ამ ადამიანს შეეძლო ემოქმედა მდამალი ზრახვების კარნახით და ყოველივეს, რაც უკანასკნელ ხანს დაეპართა ჩემს სიყვარულ მე-

¹ საბჭოთა ქვეყანაში რომ მოგზაურობდა 1928 წელს, გორკი მრავალრიცხოვან შეხვედრებზე მშრომელებთან სულ სხვადასხვაგვარ შეკითხვებზე პასუხობდა, მათ შორის კითხვებზე, რომლებიც ეხებოდა მის ურთიერთობას შალიაპინთან. „შალიაპინთან ძალიან კარგი დამოკიდებულება მაქვს. — თქვა გორკიმ გაზეთ „ნიუ-ეგოროდსკაია კომუნას“ რედაქციაში 1928 წლის 10 აგვისტოს. — მართალია, დამოხვეულია, მაგრამ საოცრად, არაადამიანურად ნიჭიერი კაცია“ („გორკი ესაუბრება მუშაკებს“ — „ნოვიი მირ“, 1958, №3, გვ. 278)

ბას, ვფიქრობ, ჩემთვისაც და სხვების-
კაც რაღაც იდუმალი ახსნა აქვს, რომელიც
პიროვნებასა და ხასიათს შეესატყვისება.
რა მოხდა? მოხდა, როგორც ჩანს, ის, რომ
ეს სხვადასხვაგვარად დავინახეთ და შევაფა-
დის, რაც რუსეთში ხდებოდა. მე ვფიქ-
რობ, რომ ცხოვრებაში, ისევე როგორც ხე-
ლოებაში, ორი კვანძი არ არსებობს—
მხოლოდ ერთი კვანძი. მე ვერ
განვსაჯო, ვინა ფლობს კვანძების.
მე ვფლობდე, შესაძლოა, ალექსეი
სიმოვიჩი. ყოველ შემთხვევაში, კვანძი-
ს, რომელიც წინა წლებში საერთო იყო
რუსის, კვლავ კთანხდებით.

მასოვს, მაგალითად, როგორი საამო თრთოლ-
და ვიპოვედი ერთხელ, რა ალტაცებული ლაპა-
ტობა ალექსეი მაქსიმოვიჩი ი და სიტინ-
— აი კაცი! — ამბობდა თვალეზგაბრწყინ-
ული. — წარმოგიდგენიათ, უბრალო გლე-
ხ მაგრამ როგორი გამჭრიახი, კვეიანი, რომ-
ის ენერგიული, ან რას მიაღწია!

პროლაკი, რითი დაიწყო და რას მიაღწია, ეს
მე გლეხები: ალექსეევი, მამონტოვი, სა-
პროკოვი, საბაშნიკოვი, ტრეტიაკოვი,
როხოვი. შჩუკინები — ყველა ესენი ხომ
ბიჭები არიან ნაციის თამაშში. ახლა კი-
— კულაკები, ეს მაგნე ელემენტი, ულ-
მად რომ ანადგურებენ!.. მე კი არაფრით
შემიძლია უარი ვთქვა ალტაცებაზე, მათი
ლანტი და კულტურის დარღვივა და მსახურე-
რომ აღმიძრავს, და რა გულსა მტკენს ახლა
მე ცოდნა, რომ ისინი ხალხის მტრებად
გულბიან, რომლებიც უნდა განადგურდნენ,
მე აზრს თურმე იზიარებს ჩემი პირვე-
ლი მეგობარი გორკი.

მე კვლავაც ვფიქრობ და ვგრძნობ, რომ
მანის თავისუფლება ცხოვრებასა და შრო-
მა — დიდი სიკეთეა, რომ ადამიანებს და-
დ არ უნდა მოახვიო თავს ბედნიერება, რა
მე ვის როგორი ბედნიერება სჭირდება. მე
კვლავ მიყვარს თავისუფლება, რომელიც
რუსლაც ძლიერ გვიყვარდა ორივეს—მე და
ალექსეი მაქსიმოვიჩ გორკის...

ჩემი პეტერბურგული ცხოვრების პირველ
წლებში ბოლშევიკების რევოლუციის დროს ხშირად
მეგობრობდა უცხო მხარეები, საითქენაც მი-
მარაგოდა ჩემი სული. თავისუფალი და
საბოლოოდ უბრალო ცხოვრება შენატრებოდა,
მე მივიღე ისეთი ცხოვრება, მაგრამ ხში-
რად, ხშირად ჩემი ფიქრები უკან მიჰქრიათ
სულში, ჩემს ლამაზ სამშობლოს უბრუნ-
ებთან. არ შეხანება არც ფული, კონფისკებული

ნაციონალიზებულ ბანკებში, არც ჩემი სა-
ხლები დედაქალაქებში, არც მიწა ქრფულ-
რაღაც განსაკუთრებულად არ შენატრება
ჩვენი ბრწყინვალე დედაქალაქები, თვით ჩემ-
თვის ძვირფასი რუსული თეატრები ~~მეც~~
როგორც რუს მოქალაქეს, ყველს ~~მეც~~
მადონებს ჩვენი დიადი ქვეყნის დროებითი
რღვევა და ნგრევა, როგორც ადამიანი, პირა-
დისა და ინტიმურის სფეროში, დროდადრო
ვნადვლობ რუსულ პეიზაჟზე, რუსულ გაზა-
ფხულზე, რუსულ თოვლზე, რუსულ ტბაზე
და რუსულ ტყეზე. ზოგჯერ უბრალო რუს
გლეხზე ვნადვლობ, სწორედ იმ გლეხზე, რომ-
ლის შესახებაც ჩვენი დახვეწილი ადამიანები
ამდენ ცუდს ამბობენ, ამბობენ, რომ იგი
ხარბიც არის, უბრალოც, უბრალოც და თან
ქურდიც. ვნადვლობ იმ განუმეორებელ ელ-
ფერზე, ჩვენში შემთხვევით უბნების ხშირად
უაზრო ცხოვრების ყაიდს რომ ახლავს, —
უბნებისა, რომელთა შესახებაც საკმაოდ მი-
თქვამს ულმობელი სიმართლე, მაგრამ სადაც
ჭურღმულებში მაინც ხარობს იასამანი, ყვა-
ვიან ვაშლის ხეები და ბიჭები მტრედებს აფ-
რენენ...

რუსეთი იშვიათად მესიზმრება, მაგრამ
ცხადში ხშირად მახსენდება სოფელში გატო-
რებული ზაფხული და მოსკოველი მეგობრე-
ბის სტუმრად ჩამოსვლა. მაშინ ეს ყოველი-
ვე ისე უბრალო და ბუნებრივი ჩანდა, ახლა
ჩემთვის მთელი რუსული ყოფაა განსახიერე-
ბული ამაში.

დიახ, გამოგიტყდები, ვლადიმირის გუბერ-
ნიაში მშვენიერი აგარაკი მქონდა, აგარაკთან
ერთად სამასი დესეტინა მიწა. ეს ჩემი სოფ-
ლის სახლი სამმა ავაშენეთ, ვალენტინ სე-
როვმა, კონსტანტინ კოროვინმა და მე. ეხა-
ტავდით, ვგვამავდით, თვალს ვადევნებდით,
ვამშვენებდით. გყვავდა არქიტექტორი, ვინმე
მაზირინი, — ჩვენ მას მეგობრულად ანტუტას
ვეძახდით. ხოლო დურგალი იყო ჩვენთვის
ყველასათვის საყვარელი გლეხი იმავე ვლადი-
მირის გუბერნიიდან — ჩესნოკოვი. ქოდა,
სახლიც ავაშენეთ! ჩემი აზრით, სასაცილო, რა-
ღაც უცნაური, მაგრამ მყუდრო, სასიამოვნო;
ხოლო კეთილსინდისიერ ხე-ტყით მოვაკრეთა
წყალობით ისეთი ძელებით იყო ნაგები, ფიქ-
ვისა კი არა, წითელი ხისა გეგონებოდათ.

და აი, გვიან შემოდგომაზე მოსკოველი მე-
გობრებისაგან ნანდახან დეპეშას მიიღებ: „ჩა-
მოვდივართ, დაგვირგვინი“. დილაუთენია უნდა და-
უხვდე, როცა წარმავალი ღამე ჭერ ისევ ღო-
ნიერად და იდუმალად ეხვევა მაღალ ფიჭვებს,
მდინარის მეორე ნაპირზე უნდა გახვიდე — ხი-
დი უცაბელოდ დახვრეულა, წყილი კი ჭერ

მთლად მელნისფერია. მდინარის გაღმა ნაპირზე უკვე დგას და გელოდება წინაღულს შეკვეთილი ორი ეკიპაჟი. კოფოებზე ეშვლიანი და გერასიმი სხედან. ზოზინით დგები, უბალისოდ იცვამ. გამოდიხარ პარძალზე, დაეშვები მდინარისაკენ. ქდები ბრტყელძირა წავში და მარგილის მიბჯენით შორდები ნაპირს... ტარანტასში სურნელოვანი თივია დაფენილი. სადგურამდე რვა კერსს გაივლი. გზიდან მოშორებით ფიოკლას ვეება ტყვა, სადაც დგანან საუკუნოვანი ფიქვები. და რა მყუდროდ, თბილად გრძნობ თავს იმის გაფიქრებაზე, რომ შენ ახლა იმ ტყერში უი არ ხარ. სადაც ცივა და შემზარავი სიბნელეა, არამედ ტარანტასში, თბილ დრაფის პალტოში გახვეული. და მიკყავხარ საყვარელ ჩაგლაგს, მაშეა რომ ჰქვია. რა დაყვავებით ელაპარაკება მას გერასიმი:

— აბა, აბა, მაშეა! არ დამაღალატო, კოჭლობა არ დაგემჩნეს.

მაშეაეც ცდილობდა და, თითქოს პასუხობსო, წყნარად კიხვინებდა.

და ქა სადგურიც ადრეა. ვაგზალზე რალაც ნავთის ლამპები ანთია; ფიცრის თბელი კედლის იქით დროდადრო ტყავატაუცი და კოუნნი ვააქვს ტელეგრაფს. ირგვლივ ჟერ ისევ ნაცრისფერი სინათლეა. იატაკზე ვილაყები წვიანან. თავი შეულდაყებზე უღვეთ ვილაყა რაღაცას ბუტბუტებს ძილში. ვილაყ იზმორება. დროდადრო ვილაყ შემოდის არ გადის და კარს აკრიოლებს, და აი უცბად სწორედ ის კარი, რომელიც ეს-ესაა ხანტად კრიოლებდა, უფრო მხიარულად იწყებს კრიალს. შემოდის ვილაყ მოღრეცილფეხება ჩაფიქრებული კაცი ხელში ფარნით და მძინარე ადამიანებში მიიკვლევს გზას ტელეგრაფის ოთახისაკენ, საიდანაც მოისმის:

— ექვს წუთში!

და ფარნიანი კაცი დარბაზში შემოვარდება, თან ხმამაღლა ყვიროს:

— ჰეო, ჰეო, ადამიანები იშმეშხებენ! ენ დგება უნ ამთქნარებს. კიბ აბეკობს... ჰერ ჩულებს: „ღმერთებო, დაარბაზო გამოცოცხლდა.“

ფანჯარაში კრიოტი შუქი შემოდის. საბუები უფრო და უფრო ნაცრისფრდება ბინდბუნდში თანდათან. მგზავრების ძონძებიც გამოიკვეთება და უფრო უბადოდ ჩანს... ისმის ყრუ, შორეული ხმა სასტუმრისა... ფეხებმოღრეცილი ფარნიანი კაცი ზართან მიიბრუნს:

— წარ, წარ, წარბ...

ადამიანები მთლად გამოცოცხლდნენ. კილაკამ ჩაახველა და მგლოდიურად წაიდუღნა: «Яко да за царя всех подышем...»¹

მერე უკვე მზის პირველმა მქრქალმა სხივებმა გაკვეთა რძისფერი ხისლი და ბუნდოვნად, როგორც მზის ამოსვლის წინ იცის, შორს გაერთა ორთქლმავლის სინათლეები.

მოდინს! ჩამოვიდნენ მოსკოველი სტუმრები. მათ შორისაა საეა ივანოვიჩ მამონტოვი — მეთაური.

არსად მსოფლიოში არ შეგხვედრივარ არც ასეთ გერასიმს, არც ასეთ ფიქვინარს, არც ასეთ ზარის მრეველს სადგურზე, არც ასეთი ვაგზალი მისახავს სადმე დედაშიწის ზურგზე, ძველი, გაურანდავი ძელებით ჩაგება. ბუფეტის შესასვლელში უცნაური და უჩრო პირსაბანი ჰკიდია... ბუფეტში უი წნული ბადის ქვეშ ძებვია. შავად დაწინწკლული კერები და უკვდავი ბუზები...

ჩემი საყვარელი, მშობლიური რუსეთის.

¹ შალიაპინს არაზუსტად მოჰყავს ლიტერატურული სიგალობლის სიტყვები: «Яко да Царя всех подышем...»

თეატრი მთავრად და კომპანიაები და-
ურთაჲ ვ. დიკრიავსაიაჲ და ვ. დიკრიავს-
საია.

თარგმნა იოსებ ჯაბაღარიძე

ნაადრევი ავტობიოგრაფია

1862 წლის დასაწყისში...
ერანკულ ერანალში „ექ-
პრეს“ და დასავლეთ გერმანულ გაზეთში „დი-
ცაიტ“ გამოქვეყნდა საბჭოთა პოეტის ევანი
ევთუანი „ავტობიოგრაფია“, რომელმაც
მთელ მსოფლიოში დიდი ინტერესი გამოიწ-
ვია. თარგმნა ბევრ უკნო უნაზე. საბჭოთა
კავშირში კი ახალგაზრდა პოეტის დევნის სა-
ბაბად იქცა. ჩატარდა შემოქმედებითი კავში-
რების კლენუშები. სპ. ალკ ცკ კლენუში.
კრებები თითქმის მთელი ქვეყნის შრომით
კოლექტივებში. — უკვლავ გამოდნენ ევთუ-
ნი ევთუნი „გამუიდელობას“. მხოლოდ
„კომსოპოლსკია პრავდაში“ 1962 წელს გამო-
ქვეყნა რამდენიმე ნახადა. რომლებიც „ავ-
ტობიოგრაფიას“ მიეძღვნა.

განსაკუთრებით უკმეხი სიტყვები მოიხმინა
რცდაათი წლის პოეტმა უფროს თანამოკალ-
მეთაფან.

ახლა რომ „ავტობიოგრაფიას“ წაიკითხავს,
მკითხველი საგონებელში ჩავარდება: რა არის
მასში „ანტი-საბჭოური“, „გამუიდელოური“
და სხვა? ამოსაცნობად მარტივია: ევთუნი-
კოს „ავტობიოგრაფიისთვის“ კი არ ლანძღავდ-
ნენ, ის მხოლოდ საბაბი იყო. ვილაცას
მშვიდი ჯილის ნებას არ ამღვცდა ფართო მა-
ხებში მისი უჩვეულო კოპულარობა, მსჯელო-
ბის დამოუკიდებლობა, მეტიხმეტად გულლია
ანტი-საბჭოური პათოსი.

ეს უკანასკნელი სხვათა შორის მარტო
მწერლებს არ აწუხებდა. 1962 წლის 8 მარტს

ლიტერატურისა და ხელოვნების მუშაკებთან
შეხვედრაზე გამოსვლისას (ამ გამოსვლაში,
ერაოდ, ევთუნიკოს მკვეთრი კრიტიკა გა-
მოსქვიოდა) ნ. ს. ბრუნიკოვმა შეგვახსენა, რომ
სტალინს მარტო შეცდომები კი არა, უკვე-
ლი დაშხაბურებანიც გააჩნდა. ახალგაზრდა პო-
ეტი რომ ივიწყებს გენერალსიშუსის ამ დაშ-
ხაბურებებს, ამის გამო უხაუვედურა მას
კრიტიკან.

როგორ შებვედნენ „ავტობიოგრაფიას“ საზ-
ღვარგარეთ? ის შეაფასეს როგორც... პროკუ-
რუნისტური „პროპაგანდა. გერმანიის! ფედერ-
რაციულ რესპუბლიკაში „ავტობიოგრაფიის“
გამომცემელთა საწინააღმდეგო კამპანია გაშა-
ლეს. ფრანკისტულ ესპანეთში „ავტობიოგრა-
ფია“ აიკრძალა, იგი ჩამოართვეს მალაშოებს.
„ავტობიოგრაფიის“ გამოქვეყნებიდან რამდენ-
იმე დღის შემდეგ პარიზში მას ძალიან დიდი
შეფასება მისცა უკ დიუკლომ, რომელმაც
განაცხადა, რომ უამრავი ადამიანი, ვინც 1962
წელს უნგრეთის ამბების შემდეგ უარყო სა-
ფრანგეთის კომუნისტური პარტია, კვლავ უბ-
რუნდება მას. რადგან სჭერა სსრ კავშირში
მომხდარი ცვლილებებისა...

სსრ კავშირში კი მწერლები და მუშები,
კულმეურწნეები და ინჟინრები გამოდიოდნენ
მრავალრიცხოვან კრებებზე და იხე „კომდენს“
„ავტობიოგრაფიას“. რომ არც კი წაეკითხათ
იგი, ივნებ დადგა დრო, რომ მეოთხედი საუ-
კუნის შემდეგ მაინც გამოვაქვეყნოთ ეს ის-
ტორიულ საბუთად ქცეული ნაწარმოები?

— რა თქმა უნდა. — უთხრა ჩვენს კორესპონდენტს ევაგენი ალექსანდრეს ძემ. — დღევანდელი თვალსაზრისით ამ ავტობიოგრაფიაში ბევრი რამ ბავშვურად, მიაძიტურად გამოიყურება. მაგრამ ნუ დაივიწყებთ, რომ ამ დროს ჩვენ მხოლოდ დაიწყო ჩვენი ისტორიის ფარდის ახლა... უოველ შემთხვევაში. მე უოველივე ამას, თუშეა ნაჩქარევად, მაგრამ გულახდილად ვწერდი და, რა თქმა უნდა, „ბოროტი განზრახვის“ გარეშე, ბოლო მომეტში მართებულად დავარქვი მას „ნაადრევი ავტობიოგრაფია“ და იმის უფლება დავატოვე, რომ ქვეყნის ისტორიის შიგნით ერობულ კიდევ დავუბრუნდე საკუთარი ცხოვრების ისტორიას. მაგალითად, სტალინის დაკრძალვის ეპიზოდი ამ სტენარს დაედო საფუძვლად. რომლის დღეგმასაც ვაპირებ „მოსფილში“. ჩემი ბიოგრაფია გრძელდება და „დროული ავტობიოგრაფიის“ დაწერის შესაძლებლობას საკუთარ უფლებად ვიტოვებ.

პოეტის ავტობიოგრაფია ნისივე ლექსებია. სხვა დანარჩენი კი მხოლოდ ავტობიოგრაფიის შენიშვნებია. პოეტი მხოლოდ მაშინაა პოეტი, როცა ის მილიანად თითქოს ზელისგულზე უზის მკითხველს თავისი გრძნობებით, აზრებით, საქციელს.

უფლება რომ აქონდეს დაუნდობელი სიმართლით წეროს სხვებზე, პოეტმა დაუნდობელი სიმართლითვე უნდა წეროს საკუთარ თავზეც. პოეტის პიროვნების გაორებას — გათიშვას რეალურ და პოეტურ პოეტად — უმკველად შემოქმედებით ოვითმკვლევლობამდე მიყვავარს.

როცა ცხოვრება არტურ რემბოსა, რომელიც მონათვაკრად იქცა, მისი ადრეული პოეტური ადვალების საწინააღმდეგოდ წარიმართა, მან მიატოვა ლექსების წერა. მაგრამ ეს მაინც პატროსანი საქციელი იყო.

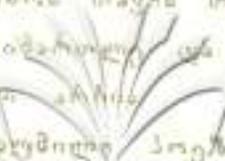
საშწუხაროდ, ბევრი პოეტი, როცა მათი ცხოვრება სკვეთრად უპირისპირდება პოეზიას, კვლავ განაგრძობს წერას და თავის თავს ისეთად არ გვიბატავს, როგორც სინამდვილეშია.

მაგრამ მათ მხოლოდ უჩვენებთ, რომ ლექსებს წერენ.

პოეზიას ვერ მოატყუებ.
და პოეზიაც სტოვებს მათ.
პოეზია შურისმგებელი ქალია: ის ხიცრუებს არ გაპატიებს.

მაგრამ ის არც ნახევარ სიმართლეს გაპატიებს, არიან ადამიანები, რომლებიც ამყობენ, რომ მთელი ხიცოცხლის მანძილზე არც ერთი ტუული არ უთქვამთ მაგრამ, დღე, თვითვე

უღმა მათგანმა კრიტიკის თავის თავს — რადდენტერ არა თქვა სიმართლეს და თავისთვის ზელსაურელი დემილი არაა.

საკუთარ თავზე დემილი პოეზიაში თავის თავად გადაიზრდება. რა თქმა უნდა, მათი ტანჯვის, მათი საფრთხილად დემილი.

ბევრ ხაბკოთა პოეტს დიდი ხნის მანძილზე არა დაუწერია რა საკუთარ საფიქრალზე, საკუთარ სირთულეებზე და წინააღმდეგობებზე — და, ბუნებრივად, არც ხალხის სირთულეებზე და წინააღმდეგობებზე. აღარ ელაპარაკობ პროლეტარულთა „ჩვენ“, რისთვის დოლიკით ბრახუნობდა უოველ გვერდზე და ადამიანურ ინდივიდუალობათა წმინდა და განუშეორებელ მულოდიებს აზრობდა. მაგრამ „პროლეტარულთის“ დაცემის შემდეგ და წერია ბევრი ლექსი. მხოლოდითი რიცხვის პირველი პირია, რომ დაიწერა, მაინც ატარებდა ღმ გრავიტურ ბუტაფორული „ჩვენ“ ის ანბეკდს, პოეტური „მე“ წმინდა ნომინალური ხდებოდა. უბრალო „მე მიუვარს“ ხანდახან ისეთი ახაკონკრეტული იყო, იმდენად დეკლარაციული, რომ ისე ელერდა, როგორც „ჩვენ“ გვიუვარს?

სწორედ ამ დროს წამოაყენა ჩვენმა კრიტიკამ ტერმინი „ლირიკული გმირი“. ამ კრიტიკის რეცეპტის მიხედვით პოეტი თავის ლექსებში უნდა უოფილიყო არა თვითონ თავის თავადი, არამედ ვიღაც სიმბოლო.

გარეგნულად ბევრი პოეტის ლექსი იყო ავტობიოგრაფიული. იქ იყო იმ ადგილის სახელიც, სადაც დაიბადა ავტორი, იმ ქალაქების ჩამოთვლაც, სადაც ის უოფილა, და მისი ცხოვრების ზოგადი შემთხვევაიც.

მაგრამ ის ლექსები მაინც უსხეულო იყო, და მათი ნიკიერი ავტორი შეიძლებოდა ამიგვეცნო მხოლოდ წერის მანერით.

აზროვნების მანერით მათი განორჩევა საკმაოდ ძნელი იყო.

მათი ავტორები არ შეიგრძნობოდნენ, როგორც ცოცხალი, რეალურად არსებული ადამიანები, რადგანაც უველა რეალურად არსებული ადამიანი აზროვნებს და გრძნობს გახუმერებულად.

გარტყნული „ავტობიოგრაფია“ არაფერს ნიშნავს შინაგანი ავტობიოგრაფიის: გრძნობებისა და აზროვნების ავტობიოგრაფიის გარეშე.

ნამდვილი პოეტის შემოქმედება არა მარტო დროის მოძრავი, მსუნთქავი, ეფერადი პორტრეტია, არამედ ისეთივე მოცულობით და ექსპრესიულიად დაწერილი ავტობიოგრაფიაცაა.

მაგრამ რის წინააღმდეგაც ვიბრძვი — ბევრს არ მოხწონს.

ის კი, რისთვისაც ვიბრძვი — ბევრისთვისაც ძვირფასია.

არაან ადამიანები. რომელთაც საზოგადოებაში თავიანთი იდეები შეაქვთ და ამ იდეებით აარაღებენ საზოგადოებას. ეს ნამდვილად შემოქმედების უმაღლესი საფეხურია. მე ასეთ ხალხს არ ვეკუთვნი.

ჩემი პოეზია ამ ახალი განწყობილებისა და იდეების განმარტებელია. რომელიც უკვე არსებობდა ჩვენს საზოგადოებაში და რომელიც პოეტურად არ იყო ასახული. მე თუ არ ვიქნებოდი — მათ სხვა ვინმე გამოთქვამდა.

ჩემი შემოხსენებელი სიტყვების საწინააღმდეგოს ხომ არას ვაშბობ იმაზე, რომ პოეტი — უპირველეს ყოვლისა ინდივიდუალობაა არა მგონია. ჩემი შეხედულებით მხოლოდ გამოკვეთილ ინდივიდუალობაში შეიძლება შეერთდეს და შედუღდეს მთლიანობაში მრავალი ადამიანისთვის რაღაც საერთო.

მე ძალიანაც მიზნა მთელი სიცოცხლე გამოვთქვამდე ჯერ კიდევ სხვებისგან გამოუთქმელ იდეებს. თანაც ისევე დროს ვრჩებილდე თავისთავადი. თუმცა, თავისთავადი თუ არ ვიქნებო, მათ გამოთქმასაც ვერ შევძლებ.

...დედასთან და მამასთან ერთად დაუდიოდი დემონსტრაციებზე და მამას ვებეწებოდი. რაც შეიძლება მაღლა ავწიე.

მინდოდა სტალინის დანახვა.

და როცა, მამის ხელებით ხარბზე მაღლა აღმართული წითელ პატარა დროშას ვიქნევიდი. მაშინ მეჩვენებოდა, რომ სტალინიც მხედვდა.

და საშინლად მშურდა ამ ჩემი თანატოლებისა, ვისაც სტალინისთვის ევაფილების თიგულის შირთმევა ხვდა წილად. ვისაც აღერსით უხვამდა თავზე ზედს. იღებოდა თავის ცნობილ უღვაშებში თავისი ცნობილი ღიმილით.

სტალინის პიროვნების კულტის ნაძაღვადევი თავსმობვევიო ახსნა — სულ ცოტა პრიმიტიულია. უეჭველია, სტალინი ბიპროზურ მოშობილასს უღობდა.

ბევრი ნამდვილი ხოლმევიკი. იმ დროს რომ დააპატივრეს. უარს აცხადებდა ერწუნებათ. რომ ეს მისი ნებაართვით. ხანდახან კი მისი პირადი მითითებით მოხდა. ისინი მას წერილებს სწერდნენ. ზოგიერთი მათგანი წამების შემდგომ ციხის კამერების კედლებზე სიხბლით წერდა „გაუშარჯოს სტალინს“

ნუთუ ხვდებოდა რუსი ხალხი იმას. რაც სინამდვილეში ხდებოდა?

მე მგონია, რომ უფრო მასები — არა, ის რაღაცას გრძნობდა ინსტიქტურად. მაგრამ არ სურდა დაქვრება, რასაც გული უგრძნობდა. ეს ხომ შეტინბეტი საშინელება იქნებოდა.

ახალიზის გაკეთებას რუსი ხალხი მუშაობას არჩევდა. ინტორიაში არნახული გმირული შეუპოვრობით იგი ელექტროსადგურს

ელექტროსადგურზე. ფაბრიკას ფაბრიკაზე აშენებდა. ტააფარების მუშაობდა, დაზვეების ტრაქტორების, ბუღდოზერების გრიალით აშენებდა ციშბირის საკონსტრუქციო ნაბავეების ეკლიანი მავთულბლარითიდა აღსომბდა რბვრა-გოდებას.

მაგრამ სულ რომ არ უფროსი იყოს შეუძლებელი იყო. აბლოვდებოდა და ვრველი ხალხის ისტორიაში მწიფდებოდა ენელაზე საშინელი საშიშროება — შეუსაბამობა შინაგანსა და გარეგან ცნოვრებას შორის.

მაშას ჩვენ, ბავშვებიც ვამჩნევდით. რიხგანაც გულმოდგინედ ავოცავდნენ მშობლები. მაგრამ უფრო ხაზს უსვამდნენ მას.

ჩემმა დედ-მამამ გეოლოგიური დაზვერვის ინსტიტუტში გაიცნეს ერთმანეთი. ხადაც ერთად სწავლობდნენ. ეს იყო ოცობა წლები.

მაშინ უმადლეს სახწავლებლებში პირითადად მუშებინა და გლებების შვილებს იღებდნენ ეს იყო სრულიად ბუნებრივი რეაქცია იმაზე, რომ ცარიზის წლებში განათლებას მხოლოდ შეძლებული მშობლების შვილები ღებულობდნენ. სამართლიანობა აღდგენილი იყო. მაგრამ, როგორც ხშირად ხდება, სამართლიანობის აღდგენის სხელ კვალზე ახალი უსამართლობაც ხდებოდა.

რუსულ ენაზე ანან მკაფიო და მხატვრული განსაზღვრებაც მიიღო — „გადაბრა“.

გადაბრის დროის მისაღებ სისტემაში ინტელიგენტის შვილები უმადლეს სახწავლებლებში უფრო ევაფებად მოჩანდნენ. ასე დაემართა მამაჩემსაც.

ერთხელ, კომპავეშირულ კრებაზე მას ბრალი დასდეს ბურჟუაზიული განწყობილებისთვის, იმიტომ, რომ იგი... მალსტუბს ატირებდა.

მამამაჩემმა დიმილით მიაშვო ამაზე სულ ახლაბან, როცა მე და ის ამოდ ვცდილობდით მისკოვის ერთ-ერთ რესტორანში შეხვლას — ამოდ, რადგან ჩვენ მალსტუბები არ გვეკეთა.

თუმცა მამაჩემისთვის მალსტუბს სულაც არ შეუშლია ბული, გაეცნო და დამეგობრებოდა ერთ კაფანდარა გოგოს. რევოლუციურია პრინციპულობით გვერდულა საკინძიან ხალათს და ჩექმებს რომ იცვამდა. — დედაჩემს, მალე ისინი დაქორწინდნენ.

დედაჩემი ციშბირში იყო დაბადებული და იმდენად ნაკითხი არ იყო, როგორც მამაჩემი. მაგრამ მან შესანიშნავად იცოდა, რა არის მიწა და რა არის შრომა.

და მეც მაღლიერი გახლავართ მამამაჩემისა იმისთვის, რომ მან ბავშვობიდან წიგნების სიყვარული შთამატონა. დედაჩემისა კი იმიტომ, რომ მან მიწისა და შრომის სიყვარული ჩამინერგა, აღბათ ჩემი სიცოცხლის დასა-

რატომღაც თავს ნაბევაჩინტელივგენტად — ნა-
ბევაჩღლებად ვიგრძნობ.

კარგად ვიცი, რომ პირველმა მდგონარებმა
იქნებ შეზღუდულს კიდევ, სამაგიეროდ მჭერა,
რომ მეორე მუდამ გადამარჩენს ინტელიგენტო-
ბის უღირსი ფორმის — ხნობიუმიისაგან.

როგორც შემოთ გითხარით, მაშაშაჩემი ნაკით-
ხი კაცი იყო, მათ შორის ისტორიაშიც. მა-
შაჩემს შევძლო ჩემთვის: ჯერ კიდევ უკუნურთ
უმაწვრილისთვის, საათობით ეამბნა ბაბილონის
დაცემის, ესპანეთის ინკვიზიციის, ალიბერა და
თერთა ვარდის ომისა და ვიღაცემ ორანე-
ლის შესახებ.

მაშაჩემი ხევრ ლექსსაც მიკითხავდა ზეპირად —
მას ხაოყარი მებხიერება აქონდა განსაკუთრე-
ბით უყვარდა ლერმონტოვი, გოეთე, ედგარ
პო, კიპლინგი, კიპლინგის „ანდერძს შუა-
ლისადმი“ ისე შთაშებედავად მიკითხავდა, რო-
გორც მხოლოდ საკუთარ ლექსს კითხულობენ,
მაშაჩემი თვითონაც წერდა ლექსებს შევძე-
ლია, ის ნაღდა ნიჭით იყო დაქილდობებული.

ოთხი სტრიქონი, მას რომ თოთხმეტი წლი-
სას დაუწერია, დღემდე მანკვიფრებს თავისი
ჩამოქნილობით:

...Отстреливаясь от тоски,
Я убежать хотел куда-то,
Но звезды слишком высоки
И высока за звезды планета.

მაშაჩემის წყალობით უკვე ექვსი წლისამ
ვისწავლე წერა-კითხვა და რვა წლისა სულ-
მოუთქმელად და განურჩევლად კითხულობ-
დი — დიუმას, ფლობერს, შილერს, ბაუზაკს,
დანტეს, მოპასანს, ტოლსტოის, ბოკაჩოს, შუქს-
პირს, გაიდარს, ლონდონს, სერვანტესსა და
უელსს. ჩემს თავში წარმოუდგენელი ვინაე-
რეთი დაწვავდა, ვცხოვრობდი ილუზიების სამ-
ყაროში, გარშემო ვერავის და ვერაფერს ვერ
ვარჩევდი.

ისაც კი არ შემიძინებია, რომ დედ-მამა გაი-
ყარა და ამას მხოლოდ მე მიბნალავდნენ.

...ორმოცდაოთხ წელში მე და დედაჩემი
ცემბირიდან მოსკოვში დავბრუნდით.

მაშინ პირველად დავინახე ჩვენი მტრები-
თუ ციფრები არ შეშლება — ოცი ათასამდე
გერმანელ სამხედრო ტყვეს ერთ კოლონად
უნდა გაევიდო მოსკოვის ქუჩებში.

ქვაფენილები სავსე იყო ხალხით და გარ-
შემორტყმული ქარისკაცებითა და მილიციით.
ძირითადად სულ ქალები იყვნენ.

იღვნენ რუსი ქალები, ნიმიე სამუშაოსაგან
ხელეზღებუქილნი, კომადას მიუჩვეველი ტუ-
ჩებით, გამხდარი, მოკუჭული მტრებით, რითაც
მათ შორის ომის ნაბევაჩი სამხიმე ატარებ-

დნობდნენ. უკვე მათგანს გერმანელებმა მოწყ-
ლეს ის სამა, ამ ქმარს ამ შვილი.

ქალები მიწლით იღვრებოდნენ, აქით, სი-
დანაც გერმანელთა სამხედრო ძღონა უნდა გა-
მოჩენილიყო.

ქარაქვანდუღი

წინ ვეზერლებს, მისწავლეს, მათად იე-
წილთ მოგრობა ნიკაპებში, ტუჩების კუთხეებში
მიწლით მოგვეშვათ, თითქოს ცდილობდნენ თა-
ვიანთ დამაშარებელ პლებებზე საკუთარი
არისტოკრატიული უპირატესობა ეჩვენებინათ.

— იდეგოლოზით ვარან, არამზადების —
საძულველით იქვე ვიდავამ ბარბოში.

რუსი ქალების მუშა ხელები ხელ-ნელა მუშ-
ტვბად ივრებოდა.

ქარისკაცები და მილიცია უკვე ძლიერ-
ვობით აყავებდა მათ, უცებ დავინახე, ერთმა
ბანშიშესულმა, უხეშეკმებიანმა ქალმა რო-
გორ დაადო მილიციულს მხარზე ხელი:

— გამატარე!

ამ ქალმა აღმათ იყო რაღაც ისეთი, რის
გამოც მილიციულმა ქსა დაუთმო.

ქალი კოფორას მიუაბლოვდა, უბიდან ჩი-
თის ზელხაბოცში გახვეული რაღაცა ამოიღო,
გამილა, ცხვირსაბოცში შავი პურის ეუა იდო,
ქალმა გატხჩულ, მოღასლახე ქარისკაცს
უბერბულად ჩანჩარა პურა ქიბეში.

უცებ უოველი მბრიდან ქალები მისცივდ-
ნენ ქარისკაცებს და აჩეჩებდნენ მათ პურს
სამირსებს.

ისინი უკვე მტრები აღარ იყვნენ

ისინი ადამიანები იყვნენ.

...ფრონტიდან დედაჩემი ჩამოვიდა, შუა
თმით, რომელსაც ძველებური ნათელი აღარ
დაქრავდა, ჯერ ისიც კი გავიფიქრე, თა-
ხომ არ შეიღებამეთქო, მერე კითხე.

დედამ ხედიანად გაიღმა და პარსია მო-
იხდა, თავზე აატარა ბიკის ზღარბულა ომა
აბურძნულყოფი, დედა ფრონტზე ტიფით და-
ავადდა, სამხედრო მოსპიტლებში კი თმას მიჩ-
ში კრეჭდნენ დედაჩემის ხმასაც რაღაც დე-
მართა, ის მან სატვირთო მანქანაზე, მან
ტანკზე იდგა და დღეში რამდენჯერმე მღეროდა
ქარისკაცებთან ერთად, რომელნიც ამის შემ-
დგნ, სასიცდლოდ შეეშარებოდნენ.

დედაჩემი გვიამბობდა, რომ ისინი იყვნენ
ევვლაზე კეთილშობილი მხმენელები.

დედა მათთვის წვიმასა და ქარბუქში მღე-
როდა და თბებოდა მხოლოდ რომელიღაც ქა-
რისკაცის მათარიდან შეხმული არაერთ.

მისი შეტხმეტად ძლიერი და ლამაზი ხმა
თანდათანობით დახუსტდა, ხმამ ვერ გაუძლო
ამდენ ტანჯვას, დაბრუნებისას დედაჩემმა მე-
შაობა დაიწყო, მაგრამ ჩემთვის არ უთქვამს,
რუ სად

მერე ჩვენი კლასის ბიჭებმა შეითხეს:
 — დედაშენი მომღერალია?
 — მომღერალია. — ამაყად მივუხე.
 — მერე ხად გამოდის ბოლმე?
 — არ ვიცი, აღბათ თეატრში.
 — თეატრში... — ჩაიღიმეს ბიჭებმა. — ის
 კინოში მღერის. „ფორუმში“...

გამარჯვების დღე იყო.
 რაკეტები ერთმეორის მიჯრეტებით მიჰქროდ-
 ნენ ცისკენ: ბიჭები ტროტუარებზე დარბოდ-
 ნენ მათი თვალისმომკრელო წინწყლების და-
 საკერად.

პაპიროსებით მოვაკრე ინვალიდებს თავიანთ
 საქონელს ხატუქრად არიგებდნენ.
 ერთმა გენერალმა გამყიდველისგან მთელი
 ხაზიღარი ნაყინი იყიდა და ბავშვებს გაუშა-
 პინძლდა.

ხალხი ერომანეთს ეხვეოდა. ტიროდა და
 „ცინოდა. მათ ეგონათ. უკვე უველაფერი დამ-
 თავრდა და ახლა საკვირველი. უღრუბლო
 ცხოვრება დაიწყო.

მე კი კინოთეატრ „ფორუმში“ წავედი.
 ფოიე გაქვდილი იყო ქარისკაცებით და
 ქალებით. იდგა: ლუდის და იაფფასიანი ხუნა-
 მოს ხუნი. ხელიდან ხელში გადადიოდა გარე-
 დან შემოტანილი არაუის ბოთლები. პირდაპირ
 ბოთლიდან ხვამდნენ და ხემსად გულმოდგინე
 კოცნას აუოლებდნენ... დღეს უველაფრის
 ნება ქკონდათ

ხალისიანი მარშების დამკრელო ორკესტრი-
 სთვის. ცისკენა ესტრადაზე რომ უკრავდა. არა-
 ვის ეცალა.

უცებ მე შევკრთი.
 ესტრადაზე ბრჭყვიალებიანი ქაბით და
 და მოკრთვილი ფეხსაცმელებით გამოვიდა
 შავი ხშირთმიანი ქალი. შავი თმის ქვეშ —
 მე უკვე ვიცოდი — მხოლოდ პატარა ბიჭური
 ზღარბულა თმა იყო.

ის დედაჩემი იყო. დედა მიკროფონთან მი-
 ვიდა და ხამღერა დაიწყო. ხმა მერუვეი იყო.
 მხოლოდ ხანდახან თუ მიხვდებოდი. რომ
 ის ოდესღაც ღამაში იყო.

დედაჩემს არავის უსმენდა.
 მათ კოცნა და ხმა. ხმა და კოცნა ამჟობი-
 ნეს. რადგან იყო გამარჯვება. ამ გამარჯვები-
 ხთვის კი ოცმა მილიონმა კაცმა გასწირა სი-
 ცოცხლე. ხოლო დედაჩემმა — თავისი ხმა.

მერე მე და დედაჩემი უვირილეს. სიცი-
 ლის და მუსიკის თანხლებით მივაბიჭებდით და-
 მუულ მოსკოვში. მიმქონდა დედის პატარა ჩე-
 მოდანი, რომელშიც მისი ბრჭყვიალებიანი კა-
 ხა და მოკრთული ფეხსაცმელი იწყო. დე-
 დაჩემს კვლავ ქარისკაცული ჩექმები ეცვა.

— ცუდად ვმღეროდი? — შეითხა დედაჩემმა.

— არა. რას ამბობ. ძალიან კარვად,
 ნაჩქარევად მივუხე.

დედა დაინებით დამაკერდა და წაღვე-
 ანად გადამისვა თავზე ხელი.

მალე მან სცენა დატოვა და დაუბრუნდა
 ტო აღმინისტრატორად დაუბრუნდა
 ეს იყო ნერვიული. მომქანცველი სამუშაო.
 ფული კი ძალიან ცოტა — თვეში 700 მანეთი
 მოქკონდა. და აი ამ ფულით გვწრდიდა დედაჩემი
 მე და უმცროს დას — ელენეს. რომელიც
 ომის წლებში მოევლინა ამ ქვეყანას.

დედას ჩემი აღწრდა უკირდა.
 საშინელი ხასიათი მქონდა -- პირდაპირ
 მკლავდა ცხოვრებისადმი ცნობისმოყვარეობა;
 ამ ცნობისმოყვარეობის გამო ვიხლართებოდი
 უველაზე დაუჩრებელ ამბებში.

ხან ნაღდი ქურდების კომპანიაში ვხვდე-
 ბოდი. ხან კი — წიგნების საკეულიანტების
 აშალაში

უველაფრიდან დედაჩემი ამომართევდა ხოლ-
 მე.

იგი ჩემგან მხოლოდ სწავლას. სწავლას და
 სწავლას მოითხოვდა.

მე კი არაჩვეულებრივად ცუდად ვსწავლობ-
 დი.

ზოგიერთი საგანი ჩემთვის გაუგებარი იყო —
 მაგალითად. ფიზიკა. დღემდე ვერ მივმხვდარ-
 ვარ. რა არის ელექტროობა და საიდან ვიღებთ
 მას

ცული ნიშნები მქონდა მუდამ რუსულ ზე-
 პირშიც თითქმის უშეცდომოდ ვწერდი და
 რაღაც უაწრობად შეჩვენებოდა გრამატიკუ-
 ლი წესების დასწავლა. როცა ისედაც სწორად
 ვწერდი.

უკვე სკოლაში. — რა თქმა უნდა, ჩანახა-
 ბის ფორმებით. — დაიწყო ჩემი თაობის დი-
 ფერენციაცია. სასკოლო მერხებს უსხდნენ პა-
 ტარა ხიმართლის მაძიებელნი, პატარა გმირე-
 ბი, პატარა ცინიკოსები და პატარა დოგმატი-
 კოსები.

მე ჩერ კიდევ მაშინ არ მომწონდა უსაქმე-
 რი ცინიკოსები. უველას და უველაფერს ირო-
 ნიულად რომ დასცინოდნენ. ვერ ვიტანდი
 უაწროდ შრომისმოყვარე ჩუმჩუმელებს. უვე-
 ლაფერი რომ სწამდათ და სჩეროდათ.

მერხზე სტალინის პორტრეტის ქვეშ ვიჭე-
 ქი და დაინებით გავცქეროდი ფანქარას. სა-
 დაც ზაერში ნელ-ნელა დაფარფატებდნენ თეთ-
 რი ფიფქები.

გავიპარებოდი. ხოლმე სხვა სკოლაში —
 ქალაქის ხმაურიან სკოლაში. სადაც თოვლის,
 სიგარეტის, ბენზინის სუნი მეფობდა. ტრია-
 ლებდა ცხელი ღვეზელების სუნი, რომლებ-
 ხაც უინვისაგან აწითლებული ქალები შეიღნენ
 ფარდულეებში.

შინ დაბრუნებისას მიუყვებოდი ხაწარ
მაგიდას. გულმოდგინედ დავაწყობდი მოს-
წავლის ჩვეულებს და, როგორც კი კმაყო-
ფილი დედაჩემი დამტოვებდა, ვწერდი ლექ-
სებს. ვცდილობდი, მათში რაღაც ჩემებური
ცხოვრება ამეხაზა. ლექსების წერას მხოლოდ
მაშინ მივატოვებდი ბოლომდე, როცა ბელი ხუფ
მთლად გამიშეშდებოდა, ხანდახან დღეში
10-12 ლექსს ვწერდი. მერე იერიში მიმ-
ქონდა რედაქციებზე და უველასაგან უცვლე-
ლად უარს ვიღებდი. წარმომიდგენია, რას
იფიქრებდა „ქიონერსკაია პრავდას“ რედაქცია,
როცა მოსწავლისაგან ასეთ ლექსს მიიღებდა!

Текла моя дорога бесконечная,
Я мчал, отпугивая ночи тень,
Меня любили вы, подружки встречные,
Чтоб позабыть на следующий день.

ერთბელ თავი მოვუყარე ჩემს უველა ლექსს
და გამომცემლობა „მოდოდაია გვარდიას“ რე-
დაქციაში გავგზავნე. როგორც იქნა, მივიღე
პასუხი. შემოიარეთო. წერილს პოეტი ანდრეი
დოსტალი აწერდა ხელს ნუც შევიარე.

ანდრეი დოსტალი, ხმელ-ხმელმა ახალგაზრ-
და კაცმა, ცალი თვალი ახვეული რომ ჰქონ-
და და ეს პირაქს ამსგავსებდა, გაკვირვებით
შკიობდა:

— თქვენ ვინ გინდათ, ბიჭუნავ?

მე წერილი ვაჩვენე

— ა, მამათქვენი ალბათ ავად არის და
თვითონ ვერ შეხმლო მოხვლა? — შკიობდა
დოსტალი.

— ეს მე დავწერე და არა მამამაჩემმა, —
წერვიფულად მივუვლე, კანკალით ვკმუჭნიდი ხე-
ლებში ხახკოლო პორტფელს.

დოსტალი გაოცებით შემომხედა, მერე გა-
დაიხარხარა:

— კარგად კი გამაცურეთ, მეგონა, დავინა-
ხავდი შექალაქებულ მამაკაცს, ცეცხლში,
წყალში და ბრინჯაოს მიღებშიც რომ უვლია,
თქვენს ლექსებში ხომ იმიცაა, ტანჯვაც, ხიუ-
ვარლის ტრაგედიებიც...

ოთახში მყოფი ხალხიც მიცქეროდა და
იღიმებოდა.

მომეჩვენა, რომ თავს იქცევდნენ, თვალები
ნელ-ნელა მევსებოდა ცრემლით.

მაგრამ დოსტალი იგრძნო ეს და მომეხვია,
გვერდით მომიხვია და ჩემგან გამოგზავნილ რვე-
ულზე ჩამომიგდო სიტუვა. შემდეგ დავმეგო-
რდით, თვითონ ის დიდი პოეტი არ იყო, მაგ-
რამ უვერად პოეზია და უნდოდა, რომ ჩემ-
ში დაენახა ის, რისი გაკეთებაც მან ვერ
შესძლო. ხაერთოდ, ჩემს პოეტურ ბიოგრაფია-
ში ხწორედ პატარა პოეტები დამეხმარნენ,
ისინი ხშირად „დიდებზე“ უფრო უურადლებით

და გულისხმიერად შეპყრობოდნენ. მაგრამ
ლექსების დაბეჭდვას მაინც ვერ ვახერხებდი.

ჩემს მაგიდაზე მუდამ იდო ჩემ ლონდონს
„მარტინ იდენი“, მისი პირველი ფურცლები
ხუფს მიღვამდნენ და მებმარებოდნენ. მაშინ
„მარტინ იდენში“ ჩემთვის უველაზე მთავარი
იყო პირველი ფურცლები ~~სადაც~~ — უა-
ნასკნელი ფურცლები ~~სადაც~~

დედაჩემს არ ხურდა, რომ პოეტი ვყოფი-
ლიყავი.

იმიტომ კი არა, რომ მას პოეზია არ ესმო-
და, არამედ იმიტომ, რომ მტკიცედ იცოდა
პოეტი — ეს არის მოუწყობელი, უბედური
მოყოყმანე და გატანჯული არსება. ტრაგიკუ-
ლი იყო თითქმის უველა რუსი პოეტის ბედი:
ჰუშკინი და ლერმონტოვი დღეღში მოკლეს
ბლოკის სიცოცხლე, დამეების მხუთარში რომ
იფერფლებოდა, არსებითად თვითმკვლელობა
იყო, ეხენინმა თავი ჩამოიბრჩო, მაიაკოვსკი
თავი მოიკლა, დედა არ შეუბნებოდა, მაგრამ,
რა თქმა უნდა, იცოდა ბევრი პოეტის სიკე-
დილის შესახებ სტალინის ბანაკებში. უვე-
ლივე ეს აიძულებდა, ჩემი მომავალი პოეტური
გზისა შინებოდა, აიძულებდა დავფლითა ჩემ
ლექსების რვეულები და დავეუოლიებინე, მი-
ხი გამოთქმით, რაღაც უფრო სერიოზულ საქ-
მეზე მომეკიდა ხელი.

მაგრამ უველაზე სერიოზულად მე ხწორედ
ეს მიმაჩნდა.

და პატარა ხუფელის სიჭიუტით ვაგრძელებ-
დი წერას.

...სკოლაში ვებრძოდი მახეზღარებს, მლიქნე-
ლებს, დაუმხაზურებლად გამორჩეულებს.

მაღე მოვიპოვე ხულიგნის რეპუტაცია,
მეშვიდე კლასის შემდეგ გადამიყვანეს სხვა
სკოლაში, სადაც მასწავლებლები ხელიდან
სტაცებდნენ ერთმანეთს დაუდევარ მოსწავ-
ლეებს მთელ მოსკოვში, იქ ცოტა ხანს ვის-
წავლე, რადგან იქაც გამოვიჩრჩეოდი ჩემი
ამბობებებით.

ერთბელ ღანით ვილაყამ დირექტორის კა-
ბინეტი გატეხა და უველა ხაკლასო უურნალი
გაიტაცა.

შედეგა ხაერთო კრება.

რამდენიმე ხაათს დირექტორი ხან თბო-
ნით, ხანაც მუქარით ცდილობდა გავგო დამ-
ნახავის სახელი. მაგრამ უველა ხდუმდა.

მაშინ უკვე გაანჩხელებული დირექტორის
ბოცოცა თითი ჩემკენ მოემართა:

— ეს ჩაიღინე შენი

მე ავდექი და ვუპასუხე, რომ ის სცდება.

— შენი შენი შენი — იმეორებდა დირექ-
ტორი.

მე მივხვდი, რომ შეკამათება უხარგებლი
იყო.

მეორე დღეს სკოლიდან გამრიცხეს. მხოლოდ შვიდი წლის შემდეგ, როცა იმ სკოლის უველა კურსდამთავრებულის საღამოზე მიმიწვიეს, როგორც იმ დროსთვის ახე თუ ისე ცნობილი პოეტი, ცხადი გახდა, თუ ვინ იყო ნამდვილი დამწამავი.

ეს თქმა უნდა, ჩემზე ეჭვის მოტანა ბუნებრივი იყო, იმიტომ რომ ხაერთოდ ძალიან ცუდად ვსწავლობდი და იმ დღეს გერმანულში ერთიანი (ძალი) მივიღე.

მაგრამ საღამოზე ჩემთან მოვიდა ერთი კაბუკი, რომელიც ჩვენი სკოლის იშვიათი, ნაღდი ფრიადოსონი იყო, და უხერხული ღიმილით მიხიბა.

— იცი, ურჩალები ბომ მე მოვიპარე... გაიჩქვა, ის მაშინ უკმაყოფილო იყო იმით, რომ ა მინუსით მიიღო.

მაშინ კი მწარედ გავიფიქრე, ცხოვრებაში რა ხშირად სჩადიან დანაშაულს „ნაღდი ფრიადოსონები“ და არავის აზრად არ მოუვა ნათზე იეკვიანოს, ამისთვის კი პახუზს აგებენ თითქმის მუდამ უდანაშაულო ადამიანები, რომელთაც „ოროსნების“ და ბულიგნების ჩამოკალიბებული რეპუტაცია აქვთ...

კარგა ხანს ვცდილობდი დედაჩემისთვის და მეშალა ჩემი სკოლიდან გარიცხვის ფაქტი. ვიცოდი, როგორ გამწარებდა მას ეს შემთხვევა, მაგრამ ვერ მოვაბერბე. აცრემლებული დედაჩემი დაუინებით მთხოვდა, დირექტორთან მივხუთიყავი და შეწყნარება მეთხოვო, თვითონაც მოინდომა სადღაც წახვლა, მაგრამ მე აშაყად ვიაუარე.

დედაჩემს წავეჩხუბე და, მატარებლის სახურავზე მჯდომარე, ყაზახეთში მამაჩემთან გავიქვეცი.

მაშინ თხუთმეტი წლისა ვიყავი. მინდოდა დამოუკიდებელი ადამიანი გავმხდარიყავი.

მაშინ მამაჩემი ერთ-ერთი გეოლოგიური დაწვერვის ექსპედიციის უფროსი იყო.

შან შემათვალეირა, ჩამომხმარა, ტანსაცმელ-ჩამოგლეჯილი, და მიიხიბა:

„აი, რას გეტყვი... თუ შენ ნამდვილად ვინდა დამოუკიდებელი კაცი იყო, არავინ არ უნდა იცოდეს, რომ მე ვარ შენი მამა“.

ახე გავხდი გეოლოგიური ექსპედიციის მუშა. ვისწავლე წერაქვით მიწის თხრა, კანიდან ხელისგულივით ბრტყელი ნიმუშების ჩაქუჩით ამოღება, დარჩენილი ერთადერთი ასანთის ღერის ხამართლებლით ხამად გაყოფა და წვიმაში კოცონის დათება.

დედაჩემს მზით გარუქული და დავაქვასეზელი დავუბრუნდი.

იმის შემდეგ, როცა ის რკინიგზის სადგურში დამხვდა, ტრამვით წავედი და უთავ-

ბოლოდ ვსაუბრობდით რაღაცაზე.

უსებ დავინახე, რომ უველა მგზავრი გაკვირვებით მიუჩრებდა და დედაჩემი ტიროდა.

როგორც იტუობა, დედასთან საუბრობას მე ინერციით ისეთ უთარგმნელ კომპლექსურ მოთქმებს ვხმარობდი, რომლებსაც ის ვერც მანამ დელ წრეში უჭრადღებდას არავინ აქცევდა.

მაგრამ დედაჩემი ტიროდა.

და მას შემდეგ მე არასოდეს არ ვიჯინები, თითქმის არასოდეს... როცა შინ მივედი, მე გავარღვიე შარვალი, რომელშიც პატროსნად გამომეშავებული ფული იყო ჩაქერებული, და მაგიდაზე ვისროლე.

— ეხლა რა უნდა უყო ამას? — მკითხა დედაჩემმა და ხელები გაახავსავა.

— უპირველეს ყოვლისა, ვიყიდი საბეჭდ მანქანას. — მივუგე, — დანარჩენი კი შენ მოიხმარე.

არსადაც არ ვსწავლობდი და თავგამოდებით ვწერდი და კვლავ ვხომბავდი რედაქციებს ლექსებით... მაგრამ საბეჭდი მანქანა ვერ მშველიდა, ლექსებს არ მიბეჭდავენენ. ამის გარდა, კიდევ ერთით — ფეხბურთით ვიყავი გატაცებული.

ღამლამობით ლექსებს ვწერდი, დღისით კი ფეხბურთს ვთამაშობდი — ეზოებში, მიყრუებულ ადგილებში. შინ დაგლეჯილ უელიანი ფეხსაცმელებით, დახეული შარვლით და დასისხლიანებული მუხლისთავებით ვბრუნდებოდი. უველაზე მომხიბლავ ხმად ტყავის ბურთზე დარტყმის ხმას მივიჩნევდი.

მოულოდნელი ფინტებით და დრიბლინგით რომ გვერდი აუარო მოწინააღმდეგეთა უმრავლესობას, მერე კი „სკვდარი“ ბურთი ჩახვა ხადეში მეკარის უძლურად გაფარჩხული ხელუბის ახლოს — ეს უველაფერი მეჩვენებოდა და აქამდეც მეჩვენება, რომ ძალიან მგავს პოეზიას.

ფეხბურთმა ბევრი რამ მასწავლა.

შემდგომ მე შეკარედ დავიწუე თაბაში და ამან მასწავლა არა მარტო თავდახხმა, არამედ სწრაფად აღვიქვა მოწინააღმდეგეთა მცირე მოძრაობებიც კი და წინასწარ მივხვდე, ეს მოძრაობანი მინატყუარი რომ არის.

ეს შემდეგ ჩემს ლიტერატურულ ბრძოლებში გამომადგა...

ფეხბურთში უფრო იოლია, თუ ბურთი გაიტანე, ის იმის პირდაპირი დასაბუთებია — ბურთი ხადეშია, როგორც იტუიან — ფაქტი უდავოა, მართალია, მსაქს აქაც შეუძლია არ ჩათვალოს „გოლი, მაგრამ ეს განონაკლისია. უფრო ხშირად გაისმის მსაქების ათასობით სახტენი. ამ გოლს ხიჩამდევილედ რომ არ სთვლიან და არაფრის დამტკიცებაც არ შეიძლება.

ძალიან ხშირად ეს არის აცდენილი დარტყმები გოლეზად ცხადდება.

სპორტი, ეკონომიკური მაქინაციისა და ტალახის მიუხედავად, საერთოდ უფრო წმინდა რამაა, ვიდრე ლიტერატურა.

შე კი ხანდაზან ჩემს თავი შეცოდება, რომ ფეხბურთელი არ გავხდი.

კინაღამ კი გავხდი.

ბიჭების გუნდების ერთ-ერთ მატჩში ძალიან გამოვიჩინე თავი. ზედმედ საში პენალტი ავიღე. მატჩის შემდეგ ჩემთან მოვიდა ერთ-ერთი ცნობილი კუჩდის მწვრთნელი და მთხოვა „საცდელად“ შემეცლო. ბიჭებს ძალიან დასწუდათ გული.

მაგრამ მოხდა ერთი შემთხვევა, რომელმაც ჩემი ბედი საბოლოოდ გადაწყვიტა.

დიდი ხანია ვაპირებდი ლექსების მიტანას გაზეთ „სოვეტსკი სპორტის“ რედაქციაში. მაგონი, ეს იყო ერთადერთი გაზეთი, სადაც ჩემი ნაწახიანი არ გამეგზავნა.

იქ მატჩის შემდეგ გახუნებულ ლურჯ მაისურში, სპორტულ შარვალსა და დახეულ ჩუსტებში გამოწყობილი მივედი. ხელში შევიტარე ლექსი, სადაც საბჭოთა და ამერიკელი სპორტსმენების საქციელის შედარებითი ანალიზი იყო მოცემული. ლექსი „მაიაკოვსკისებურად“ იყო დაწერილი.

„სოვეტსკი სპორტის“ რედაქცია მოთავსებული იყო ძერფინკაზე, დიდ ოთახში, სადაც თამბაქოს ნიხლში რამდენადმე მისტიკურად ისაბებოდა მანქანებზე მოკაკუნე. ავტოკალმებით მოწრიპინე, ანაბეკდებით მოწრიალე რალს ფიგურები.

მოკრძალებით ვიკითხე, თუ ხად იყო პოეზიის განყოფილება. ნიხლიდს და მიუვირეს, რომ ახეთი განყოფილება საერთოდ არ არის. მაგრამ ნიხლიდან უცებ ვილაპამ ხელი გამოვიწყო. ერთილად დაუშვა ჩემს მხარზე და მკითხა:

— ლექსია?, მაჩვენეთ, გეთაყვა..

უცებ ვერწმუნე ამ ხელსა და ამ ხმას.

არც შევნიცდარვარ.

ჩემ წინაშე იჭდა შავთმიანი, ლამაზ აღმოხვედრ თვალბიანი ოცდაათიოდე წლის კაცი. მას ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე ტარახოვი ერქვა. ის ერთდროულად განაგებდა ოთხ განყოფილებას: უცხოურს, პარტიულს, საფეხბურთოსა და ლიტერატურულს.

ტარახოვა გვერდით მომიხვა, თვალებით ჩაიკითხა ლექსი.

მერე მკითხა:

— კიდევა გქვს?

ქამრიდან გაწინთული რვეული ამოვადვირინე და მოსცხვად ვუთხარი:

— ეს მხოლოდ სპორტზე არ არის...

ტარახოვა გაიღიმა:

— ნიჭი უკვეთხი...

მან ხმაბაღლა დაიწყო ლექსების კითხვა, ჯურადღებას არ აკვივდა საბეჭდო მანქანების კაკუნს. მერე ვილაპ ქალს მოუხმო და ის სტრიქონები წაუკითხა. ^{საბეჭდო} უწყინის მტევანი საბაერო ბუშტებში უწყინდასთან იყო შედარებული.

მერე კვლავ დაიწყო ლექსების ხმაბაღლა კითხვა.

მაგიდის გარშემო უკვე ბევრი ხალხი — ჟურნალისტები, უოტოგრაფები, მემანქანეები — შეგროვილიყო. ისინი იხმენდნენ.

ბოლოს ტარახოვა თვალი მოავლო უველას და იკითხა:

— როგორ ფიქრობთ — დასწერს?

— კიდევაც დასწერს! — მიუგეს ერთხმად.

— შეც ასე ვფიქრობ, — ლიშილით თქვა ტარახოვა.

აქამდე მივირს, როგორ შეძლო ამ ხალხმა ჩემში პოეტის შეცნობა. ალბათ მათ დაეხმარა ის, რომ ისინი საკუთრივ ლიტერატურით არ იყვნენ დასაქმებულნი და მათი თავები გამოკვდილი არ იყო ეკონომიკური წინახსწარაკვატებული აზრებით.

უველა თავისი მაგიდისაკენ გაემართა.

შე და ტარახოვი მარტონი დავრჩით.

მან ჩემი ლექსი „ორი სპორტი“ აიღო:

— ეს უველაზე ცუდია. მაგრამ ის ჩვენთვისაა...

მან ლექსზე ჩემთვის დიდი ხნის ნანატრი, მაგიური „აიწუოს“ წააწერა. და ის სადაც გადურდა.

— არ გეგონოს, რომ ხხვა ლექსები ძალიან კარგია. მაგრამ მათში არის სტრიქონები — მაგარი სტრიქონები.

შე ღრმეაზროვანი გამოშეტყველება მივიღე, რომ მენხოდა გამოთქმა „მაგარი სტრიქონები“.

— რომელი პოეტი გიყვარს? — ხწრაფად მკითხა ტარახოვა.

შე ამოვდერღე:

— მაიაკოვსკი...

— კარგია, მაგრამ ცოტაა... პახტერნაიცი მკვი?

— ვიცი.

— სტუიი თუ იცი, მაშახადამე, არ იცი...

და მან ზეპირად დაიწყო პახტერნაიკის სტრიქონების კითხვა. ჩემთვის ნამდვილად უცნობი რომ იყო.

— ნიკოლოზ ალექსანდროვიჩ, თქვენ იხვ პახტერნაიკ კითხულობთ? — ხუმრობით დამუქრა მემანქანე ქალი და ირონიულად მიუთითა კარზე, სადაც დიდი ახოებით ეწერა „რედაქტორი“.

— ღმერთხა მადლი, რომ ჩვენ მაინც სპორტულ რედაქციაში ვართ. — ჩაიკინა ტა

ქაბორტი ჯერ არ მქონდა, და პონორარი მეტრიკული მოწმობით მივიღე.

ბულაღტერიაში ქალიშვილი ძლიერ იკავებდა ხიცოლს, როცა ჩემს სახურს, დახუთ ჩუსტებს და მწიხვან გადაქერცლილ ცხვირს ათვალთვრებდა:

— ეს ხაცოდავი ბატის კუჭულსა მგავს, — მომესმა ზურგს უკან მოქირკილუ ხმა, მაგრამ მე ჩავიდე ფული შარვალში, თავაზიანად დავემშვიდობებ და ისეთი გედის სახით გამოვედო, რომელსაც სერე გაუგებენ.

დედაჩემისაგან მომიხმებია და წიგნებშიაც წამიკითხავს, რომ ყველა პოეტი ლოთია.

რაც მე უკვე ვიყავი პოეტი, გადავწყვიტე სასმელში დამებარჯა ჩემი პონორარი, რჩევა ვკითხე, უკეთ როგორ გამეცეთებინა ეს, ჩემს ნეგობარს — ჩვენი მეგობრის თხუთმეტი წლის ბიჭს. მან დარბაისლურად მითხრა, რომ, რა თქმა უნდა, საჭიროა რესტორანში წასვლა, ცხადია, ქალებთან ერთად.

ქალების როლში ჩვენ მივიპატივეთ ორი ჩვიდმეტი წლის გოგო, ერთი მათგანი მუშაობდა საპარკმახეროში, მეორე კარხანაში მდარავად, და მათი რეკომენდაციით რესტორან „ავრორაში“ გავსწიეთ.

ეს მყვირალა და უგემოვნო რესტორანი, გიგანტური კარიკატიდებით და ქერში მოფარვატე ამურებით, რაღაც უცხო, ჩადონურ ხამყაროდ შეჩვენებოდა.

ვათვალთვრებდი მენიუს და წარწერა „მშრალი ღვინო“ რომ დავინახე, დაუუოვნებლივ მოვითხოვე, როცა ბოთლი მოიტანეს, საშინლად მეწყინა, დარწმუნებული ვახლდით, რომ ღვინო აბებო უნდა ეოფილიყო.

ასე იყო ოუ ისე, გოგონებმა მხოლოდ განთიადისას მიმიყვანეს დედაჩემთან, ჩადონური ხამყაროს შემდეგ უველაფერი უქულმა ამომიტრიალა.

დედაჩემი ტირიდა, ხულ დამავიწყდა, რომ დილის ათ საათზე სტადიონზე დანიშნული მქონდა შემოწმება.

ავდექი ტყვილინაგან გაბრუებული თავით, გაკირვებით ჩავიციე და იქით წავლახლახდი, დავდექი კარში, არაფერი არ მესმოდა.

ბურთი თვალებში ხან ორად, ხან სამად შეჩვენებოდა.

ვერც ერთი დარტყმის მოგერიება ვერ შევძელი.

მწვრონელი მოვიდა ჩემთან და თანაგრძნობით მკითხა:

— შენ ავად ხარ? — მაგრამ ჩემკენ რომ

დაიხარა, შერძწუნებულმა დაიხია უკან.

მან ხელები მოიფშვნიტა და განაბულ ფეხბურთელებს მიუბრუნდა:

— დილის ათ საათზე თხუთმეტი წლის ბავშვი გატიანებული მოვრალია, მე მრცხვენია, ახეთ გაბრწნილს წყურფულს — ჩემ ვცხოვრობ ასე უსაბელოდ უდბათაფნდასს ჩემს საფეხბურთო კარიერა.

როგორც უკვე ვთქვი, იმ ორმა კაცმა ორ მოცდაცხრა წელში რომ შემხვდა, დიდი როლი იტამაშეს ჩემს ადამიანურ და პოეტურ ჩამოყალიბებაში.

უბრალოდ ვერ გამოვიცა, როგორ არ მოსწყინდათ ძიძობა ჩემებრ დაუდგრომელი ხასიათის უმაწვილქთან.

ბარლასი ჩენთვის ცოცხალი ბიბლიოთეკა იყო, მან გამოიხსნა თანამედროვე ფილოსოფიის პირველი საფუძვლები, მან აღმომიჩინა პემინგუეი ეს ახლა გამოცემენ რუსეთში პემინგუეის მილიონიანი ტირაფებით, მაშინ კი მისი წიგნები ბიბლიოგრაფიული იშვიათობა იყო. „მშვიდობით, იარაღო!“ „ფიესტა,“ „ქონება და არქონება“, „ქონა“, „კილიმანჯაროს თოვლიანი მთა“, მათ შემძრეს თავისი ზღვრული შეკუმშულობით და რაღაც კონცენტრირებული ვაუკაცობით.

მოგვიანებით ჩემს საუვარელ წიგნად იქცა პემინგუეის რომანი „ვის უბნობს ზარი“, და ხველეთში ზოგიერთები ამ რომანს მეორეხარისხოვან ნაწარმოებად ხოვლიან, შეიძლება მეტიხმეტად მიზიდავს, მაგრამ დედაბრისა და ქალიშვილის სახეები აქამდე მსოფლიო ლიტერატურაში უველაზე შთაბეჭქდავი სახეები მგონია. მარტას საზე კი გენიალურად სვამს პრობლემა, რომ ფანატიკოხები, მთელი მათი ობიექტური პატიონების დროსაც კი, მშირად დამნაშავენი ხდებიან! ამ სახეში წინახარაა ამოცნობილი ბევრი რამ, რაც შემდეგ მოხდა ისტორიაში...

ბარლასმა გამაცნო იმ დროინათვის ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად ქცეული წიგნები ისეთი მწერლებისა, როგორიც იყო მამხუნო, ჭოისი, პრუსტი, სტეინბეკი, ფოლკნერი, ეკჰიუპერი...

აღტაცებული ვიყავი ნიცშეს თითქმის ბიბლიური მეტაფორულობით „ასე ამბობდა ზარატუსტრა“, და შემადრწუნა, როცა გავიგე, რომ ნიცშეს წიგნებს, როგორც იდეურ იარაღს, ფაშისტები ისე იყენებდნენ.

დათრგუნული ვიყავი თომას მანის „ჩადონური მთის“ ხულიერი სიმალლით, თითქოსდა ქვა-ქვაზე დაწყობილი, კაცობრიობის განცდებისაგან რომ იყო ახბმული, ვიხიბლებოდი უიტმენის გაქანებით, რეზნოს ბობოქრობით, ვერძარნის ხიბსუყო, ბოდლერის გაშიშვლებული

* კარიკატიდა — შენობის კოშკების საყრდენი კოლონა, რომელიც წარმოადგენს ქალის ქანდაკებას (მარტაშ შენიშვნა)

ტრაგიკულით, ვერლენის ქადოქრობით, რილკეს ბურთის, კალათბურთის, კრივის, ალპინიზმის, სინატიფით, ელიოტის შემწარავი ბილვებით... რუსული ლიტერატურის კლასიკოსები, მე რომ მოხაწვენად მერყენებოდნენ. სკოლაში უნათო სწავლების გამო. შახლობელ, ცოცხალ ადამიანებად გადაიქცნენ. ტოლსტოის გრანიტის ლოდებივით მძიმე, ბოლო ჩემთვის შემოდგომის ფოთლებივით მსუბუქი ფრაზები, მასთან უკუნ დამეში მავთულებივით მკვნი-სარე დობტოევსკის ფრაზები პირველად მი-ღებდნენ კარს ჩემი ენის სიმშვენიერისა და სიმდიდრის ხილრმეებისკენ.

სკოლაში რომ თავი შემაწყინა, უკველდლი-ური წიწიბურას ფაფასავით, პუშკინმა თავისი ქაბუკური მზიარული მუშტით დაამხმვრია ოფიციალური პორტრეტის შუშა და ხარჩო-დან გამოემართა თოვლისა და შამპანურის სუნით გაუღუნთილი მშაკვარი და თავზედი ფი-გურა. — ქრესტომათიის ფურცლებიდან ჩემ-კენ გამოიქრა ქაფმორღულ ცხენზე ამხედრე-ბული ლერმონტოვი — პუშკინის ტრაგიკუ-ლი ანტიორეული. მას კავკასიისა და დენთის სუნი ახდიოდა, ჩიქურ შემოსტკეროდნენ ბლო-კის მუქარდილებშემოვლებული გამჭოლი თვალები, ცაბნეულად მუვირადა, ბავშვივით ცისფერი ესენიისა და ურჩად დამცინავი, ამავე დროს მწარედ მოტყუებული მთაკოვს-კის თვალები.

მაშინ პახტერნაკა არ მესმოდა, ის ძალიან რთული მერყენებოდა და მისი სახეების ქა-ოსში აწროვნების ძაფი შეკარგებოდა. ბარ-ლასმა ჩამდენჩერმე წაბიკობა პახტერნაკის ლექსები, დიდი მოთმინებით მიხსნიდა, გან-მიმარტავდა. მე არაჩვეულებრივად განვი-ცდიდი, რომ არაფერი არ მესმოდა, უკველ-თვის მეუცხოვებოდა იმ ადამიანთა ქედმაღ-ლური პოზა რომლებიც ვერ გაუგებენ ამა თუ იმ მხატვარს და ამაში თავის თავს კი არა მხატვარს ხდებენ ბრალს.

როგორც აქნა, ერთხელ სახწაულს აღსრულ-და — პახტერნაკი უცებ ჩემს თვალში უჩ-ვეულო გამჭვირვალეებით შეიშოხა და მას აქეთ ის ცახა და დედამიწასავით სადა პოეტად მერყენება.

ამგვარად, ეს იყო ჩემი ლიტერატურული განათლების დასაწყისი, რომელიც მე მშვე-ნიერმა მასწავლებელმა, ბედმა საჩუქრად მო-მართვა. იმაში, რახაც მაშინ ვწერდი, ეს განათლება ჭერ კიდევ არ ახანულა, ჩემი ლი-ტერატურული განათლება და ლიტერატურუ-ლი ცხოვრება პარალელურად ვითარდებოდა, ისინი ერთმანეთს არ ერწყმოდნენ. პირველი პუბლიკაციის შემდეგ გაზეთ „სოვეტსკი სპორტში“ თითქმის უკველდლიურად ვიბეჭ-დებოდი, ვწერდი ლექსებს ფეხბურთის, ფრენ-

ნიბოსნობის, ციგურების შესახებ, აგრეთვე სხვადასხვა თარიღების: საახალწლო, ველმაისო, აკინიგზელის დღის, დღისა და უამრავ სხვა თემაზე. ჩემი სახეობა სხვადასხვა თარიღების ნიშნავად ძალიან გავრცელებული იყო ჩვენს ქვეყანაში და, სამწუხაროდ, დღემდე არსებობს. მაგრამ ჩემთვის ეს სრულიადაც არ უოფილა ცივი ხალტურა.

მე ლექსებს გულწრფელად ვწერდი. ჩემი აწროვნება ჭერ კიდევ მწიფდებოდა. მე მხოლოდ პოეტურ კუნთებს ვავარჯიშებდი. როგორც განტელებით, ისე ვთამაშობდი ალი-ტრაციებით, რითმებით, მეტაფორებით.

ტარასოვი ამ სიმართებით მშვენიერი მწერტონე-ლი იყო, ის კი, რახედაც ვწერდი, ჩემთვის სულაც არ იყო საკირო და აუცილებელი.

● მაგრამ ბავშვური უმწიკვლო გახართობი მე, უმჩნეველი თვითგაბრწინით შემოქრებოდა.

მახსოვს, ერთხელ ტარასოვმა მიმიხმო ტე-ლეფონით რედაქციაში: ნონერში ჩემი საპირ-ველმაისო ლექსი იდიოდა.

— ენია, მთავარი რედაქტორი პანიკაშია ჩავარდნილი, — უხერხული ღიმილით მითხრა ტარასოვმა, — აღმოჩნდა, რომ თქვენს ლექს-ში არც ერთი სიტყვა არ არის, სტადიონზე.. ლექსის ამოღება კი სუკვე დაგვიანებულა.

— მაშ რა ვქნათ? — ვკითხე.

— იცი, ენია, შენ რომ არ გამეწვალეზინე, შენ მაგიერ მე თვითონ დავწერე ოთხი სტრი-ქონი.

— კარგია, გაუტიეთ, — მზიარულად ვუთ-ხარი, ჩემთვის სულ ერთი იყო — სტალინით წავიდოდა ლექსი თუ უსტალინოდ.

მაღე ძალიან კარგად შევითვისე, ლექსი რომ გავიდეს, საკიროა სტრიქონები სტალინ-ზე, ეს მე ბუნებრივადაც კი მერყენებოდა.

ახლა საკირო აღარ იყო ასეთი სტრიქონები სხვებს ჩაეწერათ, მათ მე თვითონ ვწერდი.

ახე ვიქცევი წმინდაწყლის საგაზეთო პოეტად. დღესასწაულის დღეებში უკვე ვველა მოს-კოვური გაზეთი აქრელებული იყო ჩემი ტლე-რადი და უშინაარხო ფორმალური ხაეარჯიშო-ებით.

მე მერყენებოდა, რომ ვაგრძელებდი მთაკო-ვსკის, მაგრამ ეს მხოლოდ მერყენებოდა.

სინამდვილეში მთაკოვსკისგან კი არა, სე-მიონ კარსანოვიხაგან, ამ საოცრად ნიკიერს პოეტ-ექსპერიმენტატორისაგან ვსწავლობდი. რომელსაც მქონდა ნამდვილი ჩამეებიც, მაგ-რამ მაშინ გაზეთებში მრავალ ეფექტურ ლექსს ბეჭდავდა.

— ენია, თქვენ უკვე ახწავლეთ, თუ რომ

გორ უნდა სწეროთ. — მითხრა ერთხელ ტარახოვმა. — ახლა საჭიროა იმაზე იფიქროს და დაწეროს.

ბარლახმა გამოცხადდა გააქნია თავი:

— ენია, გეყოფა ნებივრობა... ნუთუ ტყუილად გაძღვედი ხოლმე იმდენ წიგნებს?

მაშინ გადავწყვიტე ჩემს მაშინდელ კერპთან — კირსანოვთან წავსულიყავი, იმედი მქონდა, მასთან შინაგან მხარდაჭერას ვიპოვიდი.

უკვე კალარამოძალებულმა პოეტმა ნადვლიანად შემომხედა.

— თქვენ აღბაო გეგონათ, რომ თქვენი ლექსები მომეწონებოდა, იმიტომ რომ ისინი ჩემს ლექსებს ჰგვანან? — შეიძლება მან, — და სწორედ მაგიტომაც არ მომწონს ისინი. მე, ძველი ფორმალისტი, გეუბნებით: მიატოვეთ ფორმალისტი.

პოეტს ერთი აუცილებელი ხარისხი უნდა მქონდეს: ის შეიძლება იყოს მარტოვე ან გართულებული, მაგრამ იგი საჭირო უნდა იყოს ხალხისთვის... ნამდვილი პოეზია — ეს ერთ შეკრულ წრეზე უაზროდ მქროლავი ავტომანქანა არ არის, არამედ „სასწრაფო დაბმარების“ ავტომობილია, რომელიც მიჰქრის, რათა ვინმე გადაარჩინოს...

სულის ხიდრბემდე ჩამწვდა კირსანოვის სიტყვები, მაგრამ ინერციის ძალა შეტიხმეტად ძლიერი იყო. მე გაჩერება ვერ შევძელი.

1922 წელს გამოვიდა ჩემი პირველი წიგნი „მომავლის მწვერავლები“, მას შინაარსის შესაფერი ციხფერი უდა მქონდა.

პრესა წიგნს დიდი ქებით შეხვდა, მაგრამ, წიგნების ბაღაშიაში რომ შევედი, ჩემი „მომავლის მწვერავლების“ მთელი დასტები უბიწოდ ხელშეუხებელი დნახე.

უსებ ვიდაც კაბუკი, დაბლზე რომ პოეტურ კრებულებს არჩევდა, ჩემს წიგნამდეც მოვიდა. მე იმედიანად გავიჩინდე. კაბუკმა გადაფურცლა წიგნი, მერე ოხვრით დადო ის საერთო მთაზე. — ისეთი არ არის, — უთხრა გამყიდველ ქალს, — განა ეს ყველაფერი ლექსებია — დოლის ბრახუნია მხოლოდ!

კაბუკი წავიდა, თოვლის ბუჭს შეერია. მე აშან შემძრა.

შინ რომ დავბრუნდი, ხელახლა გადავიკითხე წიგნი და უკვე უკიდურესი სიყბარით მივხვდი, რომ ის არავის არ სჭირდებოდა.

ვის რა საქმე აქვს ლამაზ რითმებსა და სხარტ სახეებთან, თუ ისინი სიყაროელის ირგვლივია ჩაბღართული? რისი ღირსია მთელი ფორმალური ძიებანი, თუ ისინი საშუალებიდან თეატრისაში გადაიწრდება?

საბლიდან გამოვედი და ეულად წავლას-ლასდი ლამაზებს შორის უჩებში საბუსა-შოდან დაბრუნებულ ხაბბს მიმოდოდ, დაღლილებს პურ და ქედზე მთაანი მუყაოს კოლოფები მიჰქონდათ. მშენებლობისა და იმის წლებმა, დიდი გამწვანებისა და დიდი სიყრუების წლებმა შინა წიგნებს თავიანთი ტრაგიკული ჩრდილი დააფინეს. ნათ მოქან-ცულ მწერასა და მოხრილ ზურგებში ჩამის შეგნების შეუძლებლობა გამოსჭვიოდა. მათთვის საჭირო იყო რაღაც სრულიად სხვაგვარი, ვიდრე ჩემი ლამაზი რითმები.

რამდენიმე ხანს არაფრის დაწერა არ შემიძლო, შევედი ლიტერატურის ინსტიტუტში და სტიპენდიით ვცხოვრობდი. ლიტერატურის ინსტიტუტში სიმწიფის ატენტატის გარეშე მინიღეს და ოიოქმის იმავე დროს — მწერალთა კავშირშიც, ორივე შემთხვევაში საკმაო საფუძვლად ჩემი პირველი წიგნი ჩათვალეს მაგრამ მე ვიცოდი მისი ფასი, და მე მიჩნდოდა სხვაგვარად მწერა. ვწერდი ჩემს ეპიკებზე, დიდი სიყვარულის მოლოდინზე და ნამდვილისა და ტყუილის განსხვავებაზე, ხალხის სატანჯველსა და საფიქრალზე.

როცა ლექსების მიტანა დავიწყე რედაქციებში, იქ თვალს არ უჩერებდნენ. „რა დავემართა!“ — შეცბუნებით წამოიძახა ერთ-ერთი გაზეთის პოეზიის განყოფილების გამგებ, ერთმა ახალგაზრდა პოეტმა, რომელიც მუდამ ალტაცებით ბეჭდავდა ჩემს წინანდელ ლექსებს საერთაშორისო თემებზე ანდა ხალხსასწაულო ლექსებს, მითხრა: „მე შენი ხევა მაწუხებს, შენ ხადრევად ხომ არ მოხუციდი, ენია? ჩვენ უფრო მხნე, წინხვლისაკენ შეძახილი გვეჭირდება“.

მე არ მოვწუცე მუღლვარ უბრალოდ გავიწარდე, იმ ადამიანს მინიკებული არ მქონდა თვითონ შეეგრძნო ზრდის მდგომარეობა, სხვების ზრდას კი ისე უყურებდა, როგორც ნადრევ სიბერეს. სევდიანი ფიქრები მას საშიშ პესიმიზმად ეჩვენებოდა. ნუთუ ნამდვილი ფიქრები საერთოდ შეიძლება სევდის გარეშე ვინც ხევდაში ჩამე საშიშხა ჰედავს, თვითონ არის კაცობრიობისთვის უდიდესი საფრთხე, სიმხნევე მხოლოდ იმას მოგვაჩვენებს, რომ ის ხაითყენლაც მოგვიწოდებს, სიმხნევე, იმის ნაცვლად, წინ წაიყვაროს ქალბი, აიძულებს მათ ადგილზე იცეკონ რა ლამაზად თქვა ჩვენმა ბრძენმა პოეტმა სვეტლოვმა: „არ უნდა დაემხგავხო ერთ ჩემს ნაცნობ ორთქლმა, ვალს, რომელიც ორთქლს, მოძრაობის ნაცვლად, ალტაცების სტვენაში ფლანგავს!“ მომაბეზრებლად ლეღაფა სიმხნევე, მოხარვენებლად რომ წამოსწევს ორთავა კუნთებს, სი ნამდვილესი ახტერ დემობილიზაციის და

ბაწახს უძღურა შეტყობების წაწვენილებული კი...
... დაწვრილმანებულა...
... წინხელისკენ მოვლიწოდებს...
... ღეს სულიერ უახვედლობას.

ეს კოტეჟი სცდებოდა. ზემა შექცუბას სევ...
... დიანი ნოტებით შეწუბებულს რომ ეგონა...
... პესიმისტი გავბოი.

მე წინახდელიყო ოპტიმისტად დავჩინე. მაგ...
... რომ ადრე ზემა ოპტიმიზმ- უარდისფერი იყო...
... ახლა მასში სექტორის ევლმა ფერა იყო. მაშ...
... შორის შავიც სწორედ ამიტომ ვახდა. ის...
... სრულფასოვანი, მამასადამე, ნამდვილი.

მაგრამ ოპტიმიზმის ასეთი ზეშუბური გავრბი...
... სათვის სავირო იყო ბრძოლა.

მე ხაოცრად საგონივრ წინააღმდეგობას...
... წავეწყდი და თიიქნის ვერაფერი დავბეჭდე...
... ზევს თიიქნეატურულ კრიტიკაში მაშინ ვა...
... შეყვებულა იყო ვახეკმული ნაღწეულიქობის...
... თერია მისმა ავტორებმა. ისე მოილა-პარაკეს...
... რომ ზევს საბჭოურ კრიტიკაში არ შეიძლება...
... კონფლიქტი კარგა და ცუდი შორის. შეიძ...
... ლება მხოლოდ კარგას ეუბოდიოდა.

წიგნების უდებოდას უმთავრად მობლიმა...
... რა მეშეხე და კოლხურჩევა- მზარებოდნენ...
... თიიქნის ევლა მოთბობა, და რომანს...
... მთავრდებოდა ბედნიერი ცანქების განხილა...
... მხატვაროც ტილოების თქმებად უფრო...
... ხეირად ჩნდებოდა ზედიერფალო ნანდებნი...
... კორწილები, სახეისო ქრებნი და მხუდულობა...
... ბი.

ამ მიმართულების კოლხურჩევა აქცე კრთ...
... ფილმა, სადაც ვინაღნი- ახლებდა იყო ათ...
... სობიო კოლხურჩევა- კრამლოზული ქეუფი...
... ელექტროსადგურის უკან.

კოტეჟის წინაო უსაფრთხო ამ ფილმის...
... დამღებედ ჩუენისორს. ზედიერ და სექტორ...
... კაცს.

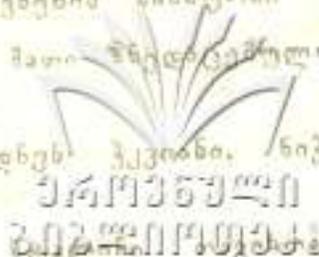
— რომორ შედეგით ასეთი ფილმის დაღ...
... გმაქ — ვიოხზე — მარხაღლა მეტ ვერაფ...
... ასეთი ლექსებს. მაგრამ მე კარგდობაში ვაქ...
... ვივაევი აქვექ კი ვადა სერიოზული სა...
... მოყვალისებრული კაცო ხარა.

ჩუენისორმა საუდულოადაც კოლხიდა.

— თუ შედეგით იგიოთარ ჩემთარს. ევლმაზე...
... ხაშინელი ეს არის. რომ მე სრულყოფად გულ...
... წრფელი ვივაევი. შეგონა ეს ევლმაფერი ხაქ...
... რომ კომუნისტის ამენებისათვის და თანაც —...
... მწამდა სტალინისა.

როცა პიროვნების კულტის პერიოდზე ელმა-...
... რაკობი ნაქორევიდ არ უნდა დავადა-მადურო...
... ევლა ადამიანი, რომლებიც ასე თუ ისე ემზრო...
... ბოდნენ ამ კულტსა და მლოქვხილორის რა აქ...
... უნდა. ევლმა გულთი მლოქვხილორის კობიღს

ქტურით რომ სექტორიანტობდნენ, მაგრამ ის...
... რომ მაგალითად. ბედობების მხაბურნი უმ...
... თქროდნენ სტალინს. ეს მათი მზიდრეაშრომა...
... არა. ტრავდია იყო.

რატომღა ტრავდებოდნენ სტალინი. ნიკიე...
... ერი ადამიანების კი...
... პირველ უოვთისა...
... მლყერი. გამომსახველობითი ფიგურა იყო...
... სტალინმა იცოდა ხალხის მოხიბვლა. მან...
... გორკიც მოხიბლა და ხარბიუხიც, 87 წელ...
... ში კი — ევლმაზე საშინელი რეპრესიების წელ...
... ში — მან შექლო მოეხიბლა ისეთი ევლა...
... ფრის მნახველი და რომანტიზაციის მოწინააღ...
... მდეგე კაცო. როგორც იყო ლიონ ფოიხტვან...
... გერი.

შეორვე სტალინის სახელი საბჭოთა ხალხის...
... შეგნებაში გაბუარულად იყო დაკავშირებული...
... ლენინის სახელთან. სტალინი ეოველნაირად...
... უწეობდა ხელს ისტორიის ფალსიფიკაციას, რომ...
... ლის მიხედვით ლენინთან მისი ურთიერთობა...
... უფრო შეგობრული ჩანდა, ვიდრე სინამდვი...
... ლეში იყო.

ეს ფალსიფიკაცია ისე შორს წავიდა, შეიძ...
... ლება, თვითონ სტალინსაც აღბაო უკვე სი...
... მართლედ ეგონა...

ახტურსაკმაპ გვერდი-გვერდ დააყენა ეს...
... ორი სახელი.

И смех у завалии,
И речь от сохи.
и Ленин и Сталин
И эти стихи.

სტალინის თეორია, ადამიანები კომუნისტის...
... განუკლები არიანი. პრაქტიკად რომ გადაიქცე...
... რდა, საშინელ შედეგებს იძლეოდა.

სტალინურ კონტიტუციაში ჩაწერილი სიტ...
... ვცებო — „სხარ ეავშარში შრომა მოვალეობაა...
... და პატრონების ხაქსეა“ — ჩანდაზან ისე გა...
... მოიყენებოდა, რომ თვით შრომა, როგორც სიმ...
... ბოლო, იმათზე მაღლა დგებოდა, ვინც შრო...
... მობდა.

დიდებული და კათილშობილური ცნება...
... „შრომა“ უფანაწაულოდ დამნაშავე, წაბილ...
... წილი იყო ბევრ წიგნში, რომლებშიც მთელი...
... სულიერი ცხოვრება ხაწარმოო პროცესამდე და...
... შევადლო.

ბევრი წიგნის გიორები აღნობდნენ ფოლადს...
... აგებდნენ ხაზლებს, თესდნენ ბორბალს. მაგრამ...
... არ ფაქრობდნენ, არ ეუვარდათ, და თუ მაინც...
... ეუვარდათ, უსიციოცბლოდ, არაბუნებრივად.

ჩუხული კოეზია, ასე შესახიშნავად რომ...
... გამოხრწეინდა ომის წლებში, გაფერმკრთალ...
... და, თუკი ხანდაზან კიდევ გამოჩნდებოდა კარ...

ა ლექსი. ისევე იმის შესახებ, რადგან იმზე
წერა ძალიან ადვილი იყო.

პოეტური წიგნების ტირაჟები მაშინ შეიღ-
ველის მოთხოვნისადაა კი არა, პოეტების
ოფიციალურ მდგომარეობაზე იყო დამოკიდე-
ბული. ამიტომაც უველა ძალაშია სავსე იყო
ჩაკლებადღირებულ პოეტური წიგნებით. იუი-
დებოდა მხოლოდ შიპაჩოვის „სიყვარულის
სტრიქონები“ და სიმონოვის იმის ლირიკის
ხელახალი გამოცემები.

ახალგაზრდა პოეტის ვანშენკინის უბრალო,
გულის შემყრელმა ლექსმა პირველ ქაბუჯურ
სიყვარულზე, რომელიც ინდუსტრიულ-საკოლ-
მეურნეო პოეზიის ფონზე განიჭნდა, თით-
ქმის სენსაცია გამოიწვია. ახალგაზრდა პოეტის
შემაბურძგნული დაუვარცხნავი ლექსების პირ-
ველ წიგნებს. ხაერთო თმადავარცხნილობის
ფონზე, ხარბად იტაცებდნენ. მათში სითბო იყო,
მაგრამ ამას ხაერთო მდგომარეობა არ შეუცვლია.
პოეზია პოპულარული არ იყო. ბნირა პოეტები
სდუმდნენ. თუკი ხანდახან დასწერდნენ ზოლში—
ეს დღემდე უარესი იყო იმის ქედზე დაბა-
დებული პოეტური. დიდი ამედეების მომცემი
თაობა თავდაპირველი იყო. მშვიდობიანი ცხოვ-
რება ურთბზე უფრო რთული აღმოჩნდა.

დიდი რუსი პოეტები — ზაბოლოცკი და
ხმელიაევი — ხანაებში იყვნენ გადასაბლე-
ბული იყო ახალგაზრდა პოეტი მანდელიც
(კორეაევი) არ ვიცო. მისი საბელი დარჩება
თუ არა რუსულ პოეზიაში. მაგრამ ის, უევე-
ლადუ დარჩება რუსული საზოგადოებრივი
იზრის ისტორიაში.

ის იყო ერთადერთი პოეტი, რომელმაც სტა-
ლინის საცოცხლეშივე დაწერა და ხაქაროდ
კითხულობდა ლექსებს სტალინის წინააღმდეგ
და ხწორედ იმან რომ მათ მანდელი კითხუ-
ლობდა, აღბათ ავიოონ ის გადაარჩინა. რად-
გან პოეტი არანორმალურად გამოაცხადეს და
მხოლოდ იხდა მოაბერებს, რომ გადაასაბლეს.
გავიხსენებ ჩემი მეხსიერებით:

А там в Москве, в пучине мрака
Встал воплотивший трезвый век.
Не понимавший Пастернака
Суровый, жесткий человек.

შესანიშნავ პოეტს ლეონიდ მარტინოვს მას-
ზე გამოქვეყნებული წერილის შემდეგ, რომ-
ლის სათაურად იყო „ჩვენ ერთი გზა არა
გვაქვს, ლეონიდ მარტინოვ“. რამდენიმე წე-
ლიწადს არ ბეჭდავდნენ, პახტერნაკმა და ანა
აბმატოვამ თარგმანებს მოაკიდეს ხელი პოე-

ტური სათაგოები აწვდიდა იყო და მათუ
რბლის უურადლებას არ...

ზოგერთი პოეტი... წერდა არა მკით-
ხველთა შორის წარმოებულ... გამოცემულად.
არამედ სტალინური... მხარის... მხარეზე

ერთხელ შემთხვევით მოვხვდი მწერალთა
კავშირის გაშკოების პრეზიდიუმის სხდომაზე.
რომელიც პრეზიუმის მინაღებად კანდიდატების
წამოყენებას ეძღვნებოდა აღმასფრთა განხილ-
ვის თითქმის კომერციულმა საფუძვლებმა.

მომეჩვენა, რომ აქ ივიწეებენ ლიტერატუ-
რაში უველაზე მოაფარს — სქირდება თუ არა
განხილული წიგნები ხალხს? მახსოვს
როგორ წამოდგა უცებ ტვარდოვსკი და აღ-
ვლევებით შეარცხვინა ორატორები. დიდად რომ
აქებდნენ ერთ პოეტს.

— შერე და რისთვის ფლანგავთ დროს! ასე-
თი ლექსების წერა შემიძლია უველა სოფ-
ლის ბბოს ვანწავლო!

განხილული პოეტი „ვერ გავიდა“. რას
განიცდიდა ის ასეთი გამანადგურებელი სიტუ-
აციის შემდეგ? სირცხვილს? დაეკვდა თავის
თავში? ოდნავადაც არა! გაბორბტებით გააბ-
დღვიალთა თვალები და ისე თქვა, რომ არავინ
არ გავგონა. მაგრამ იმავე დროს უველამ გაი-
გონა: „არაფერია, მე მას მაინც მივიღებ!“ სა-
ღამოთი განხილვის შემდეგ კოლევ ვნახე სხვა
პოეტი, რომელიც „ვერ გავიდა“. დათვრა და
მთელ რესტორანში გამუვიროდა: „ის მისცეს
მკვდარს! აბა იმას რად უნდა! მე ცოცხალი
ვარ — ის მე მჭირდება!“

სტალინური პრემია ბევრ რასზე ნიშნავდა.
დაუფოვნებელიც დიდი ტირაჟით ხელმეორედ
გამოცემას, უველა გაზეთში პორტრეტებს, და
ალტაცების სტატეებს, რომელიმე ოფიციალურ
პოსტს. მანქანის, ბინის და შეიძლება, ავარი-
კის ურთიგოდ ნიღებას.

ის დროს კი, როცა მწერალთა კავშირში
დიდი ფუხფუხი იყო ოქროსა და ვერცხლის
მედლების ირგვლივ, მოხეკვში გამართული
მხედრული საბიჭით დადიოდა მშვენიერი პოე-
ტი ბორის სლუცკი, რომელმაც მხოლოდ ერ-
თი ლექსი დაბეჭდა და ისიც ორბოც წელს.
როგორ არ უნდა გამევირვებოდა, რომ ის
ლაურეატობის აღელვებულ კანდიდატებზე
უფრო მშვიდი და თავდაჯერებული იყო და მშ-
ვიდების საფუძველი კი მას თითქმის არ ქონ-
და. თავისი მის წლის მოუბედავად მწერალთა
კავშირში არ მიიღეს და იმით ცხოვრობდა, პა-
ტარა შენიშვნებს ხწერდა რადიოსთვის და
იაფი კონსერვებით და უავით იკვებებოდა. არც
ბინა მქონდა კირით ცხოვრობდა პატარა ოთახ-
ში. მაგიდა ხავსე იყო მწარე, მკაცრი, ხანდა-
ხან პოდღერისებური საშინელი, მანქანაზე

ვადაბეჭდილო დეკსებში. რომელთა დახაბეჭ-
დად წარდგენა უაზრობაა კი იყო.

და ცოტად თუ ბევრად სულუცო მაინც დამ
შვიდებული იყო მას მუდამ გარს ებვიდნენ
ახალგაზრდა პოეტები და ის მათში ხვალინდელ-
თა დღის რწმენას ნერგავდა. ერთხელ, როცა
მის ეილეთში თავმარტული ავტირდი. რომ
ჩემს საუკეთესო ლექსებს არ ბეჭდავდნენ.
სულუცო მდუმარედ გამოაღო მაგიდის უკრა
და ხელნაწერების გროვა მაჩვენა

— მე ვაშობდი. — მითხრა მან. — დაცხ-
რალული ვარ ტავიებით ჩვენი დღეც დადგე-
ბა: მხოლოდ უნდა შეგეძლოს ამ დღის მო-
სულუცო მდუმარედ გამოაღო მაგიდის უკრა
გაიგე?

მე ქაჯივ

მე ვაჯრბელებდი წერას და იმ დღეზე ვფიქ-
რობდი, რომელიც დადგებოდა. იმაზე კი არ
მიფიქრია. ლექსებს დამიბეჭდავდნენ თუ არა.

მარტო ლექსებს კი არ ვწერდი, არამედ გა-
ბრვდიოდი სხვადასხვა ლიტერატურულ დიბ-
კუსიებზე, ვაშობდი სიყალბესა და ცრუ პა-
თოსს მე არ მქონდა ორატორის გამოცდილება.
ერთხელ მამალივით ჩამიწვდა ხმა, დარბაზში
სიყალი დამიწვებ. მე კი აღშურმოცდებულმა მი-
ვაფუჩებე გამოსვლის ბოლო. მეორედ კი,
როცა სკვახედ ვარბიტივდები ერთ-ერთ ორ-
გზის "ლაურეატს, პარავდაში" რომ უბირო
ლექსები დაიბეჭდა, თავმდომარემ, უკვე ქა-
ღარა ცნობილსა პოეტმა, უბეზად შემაწვე-
ტინა, მითხრა, შენი დრო ამოიწურაო.

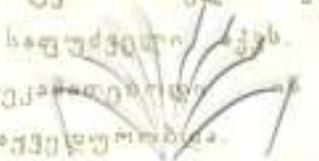
მე გაშეშებულმა შევხუდე — რეგლამენტით
კიდევ ხუთი წუთი მქონდა დარჩენილი... ვერ
დაბეჭდებინა, რომ ეს ქაღარა კაცი, ხავშეო-
ბიდან რომ პორტრეტებით ვიცობოდი, ტყუილს
იტყოდა და გულდაამძიმებული ჩამოვედი ტრი-
ბუნიდან.

მწერალთა კავშირში ვნახე, რომ მისი უმრავ-
ლესობა — პატროსანი, პარგი ხალხი იყო, ამა-
ვე დროს არ შეიძლება არ წავეწოდომოდი იმა-
საც, რომ ზოგიერთი ხელმძღვანელი პოსტები
აქ უნიჭო, არაკეთილშობილ ადამიანებს ეკავათ.
საკმარისია გავიხსენოთ დრამატურგი ხეროვი,
რომელიც იყო დრამატული სექციის თავმდო-
მარე, ლაურეატის ბევრი შედგალი იყო. მის
მაგიერ კი, როგორც შემდგეში ვაირკვა, ლი-
ტერატურული „ზანგები" სწერდნენ.

სამწუხაროდ, ასეთი ხალხი ხანდახან ქმნი-
და „ლიტერატურულ პოლიტიკას". მასში
შექონდა სიმურხლის ელემენტები, ანტისემი-
ტისმიც კი

პოეტი კ. რომელთანაც ბედის ამირების გა-
მა განურჩეველი კაბუკური შეგობრობა მა-
კავშირებდა, მოკლებული არ იყო, რბილად
რომ ვთქვათ, ამ საქლს, ის ცდილობდა და

ვერწმუნებინე, რომ ოპორტუნისმის მიუღ-
ნებობას, ბუნდიდან ტროცკის ჩათვლით გან-
საზღვრული ეროვნული საფუძველი ქქს. მე
მას მის ჩაბლებამდე ვეკარბებოდი, კი
პოლიტიკურ სიბეცეს მხავედურობდა.

ერთხელ ასეთი კამათის შესახებ მწერალთა
გაათია დამე, დილით მწერალთა კავშირის
გამადღობ:

მხოლოდ ნიჭების ამარა ცეკვავდა რაღაც აფ-
რიკული საზეიმო ცეკვის მგავსს, თან გაზეთს
აფრიკალებდა, სადაც მომწაივლელი ექიანების
დაპატარების ცნობა იყო დაბეჭდილი:

— ხედავ! რას გეუბნებოდი? ესენი უკე-
ლანი ებრაელები არიან!

უნდა ითქვას, რომ ამ ცნობას დავუჩერე-
ამას არავეულებრივად ვამანაწყენა, თუმცა
ჩემში ანტისემიტიზმი მაინც არ განოუწვევია,
და პოეტი კ...-ს სიხარულიც არ მესაამოვნა...

იმავე დღეს მე და პოეტი კ... წავიდით კი-
ნოში, სადაც გადიოდა ძველი ფილმი რევო-
ლუციონზე, ერთ-ერთი ეპიზოდი იყო ოდესხელი
ებრაელების დარბევა და როცა ეკრანზე მოა-
ბიჭებდნენ შედუქნეები და სისხლის სამართ-
ლის დამნაშავენი ლოზუნგებით „დაქარ ური-
ებს, გადაარჩიებ რუსეთი" ზოლო ხელში რიყის
ქვეში ეტირათ, რომლებსაც ებრაელი ხავშეების
სისხლიანი თმა მქონდა მიკრული, გადავი-
ხარე პოეტი კ...სეხ და ვუთხარა:

— ნუთუ შენ გიბდა, რომ მაგათ დაემხგავსო?
უცებ განზე გაიწია და ცივად, ლითონივით
ცივი ხმით მომიგო:

— ჩვენ დიალექტიკოსები ვართ, წარსუ-
ლიდან უველაფერი კი არ უნდა გადავუაროს-
დენია.

მის თვალეში ახალგაზრდა პიტლურის ცეცხ-
ლი ბრწყინავდა.

პიკაკის ლაცკანზე კომკავშირული ნიშანი
უბზინავდა.

მე მას შემოთხებული ვუყურებდი, ვერ გა-
შეგო, რა კაცი იქნა ჩენ გვერდით.

ახლა, როცა მას აქეთ ათი წელი გავიდა,
მესმის, სტალინის მთავარი დანაშაული სულაც
არ არის ის, რომ იგი აპიტმრებდა და, ხერც-
და, სტალინის მთავარი დანაშაული — ადამი-
ანთა სულების მორალური გაბრწნაა, რა თქმა
უნდა: თვითონ სტალინი არ ქადაგებდა ან-
ტისემიტიზმს, მაგრამ ამას ქადაგებდა სტალი-
ნური პრაქტიკა, სტალინის თეორიულად არ
უქადაგია კარიერიზმი, მამებლობა, სიმკაცრე
ფარისევლური მლიქვნელობა, მაგრამ ყოველი
ვე ამასაც სტალინური პრაქტიკა ქადაგებდა.

უნდა წლის ხუთ მარტს მოხდა შემთხვევა,
რომელმაც შესძრა ქვეუანა — მოკვდა სტა-
ლინი მისი მკვდრად წარმოდგენა კითქმა

შეუძლებელი იყო — ჩადგან მე ის მეჩვენებოდა ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად.

ეს იყო რაღაც საყოველთაო გაშტერება. ხალხი მიჩვეული იყო, რომ ხტალინი ყველა მათგანზე ფიქრობდა, და დაიბნა, როცა უმისოდ დარჩა. მთელი რუსეთი ტიროდა, მეს ვტიროდი, ეს იყო მწუხარების გულწრფელი ცრემლები და შეიძლება შიშის ცრემლებიც მომავლის გამო.

მწერალთა მიტინგზე აქვითინებული პოეტები ნაწყვეტ-ნაწყვეტი ხმით კოხტულობდნენ ლექსებს ხტალინზე. დიდი და ძლიერი კაცის — ტვარდოვსკის ხმა კანკალებდა.

არასოდეს დამავიწყდება, როგორ მიაბიჭებდა ხალხი ხტალინის კუბოსკენ.

მე ხალხში ვიდექი ტრუბნაიას მოედანზე. ახიულ ათასობით ერტმანეთზე მიტუქუული ხალხის სურთქვა მათ თავს ზემოთ თეთრ ღრუბლად რომ ადიოდა. ისე იყო შესქელებული, რომ შიგ მარტის შიშველი ხეების ღანდები ირეკლებოდა და ქანაობდა. ეს იყო შტამზარაფი, ფანტასტიკური სანახაობა. ვინაიდან ამ ნაკადში შერთული ხალხი აწვებოდა და აწვებოდა და ხალხის გროვა საშინელ მორტყად იქცა. შევაშჩინე, რომ შუქნიშნის ბოძისკენ მიმაქანებდნენ. შუქნიშნის ბოძი დაუნდობლად მოიწევდა ჩემკენ. უცნ დავინახე, ბოძს როგორ მიაქულიტა ბრბომ პატარა ქალიშვილი, მისი სახე დაიშანჭა ხასოწარკვეთილი უვირილით, რომელიც ხაერთო უვირილსა და ოხვრაში არც ისმოდა, მოძრაობამ იმ ქალიშვილის აბლოს მიმაკუჭა და უცებ, კი არ განიგონია, სხეულით ვიგრძენი, როგორ ღრქიალებდა მისი ნაწი ძვლები და შუქნიშანზე იშხვრეოდა. შიშხაგან თვალები დავხუჭე. არ შემეძლო მისი უაზროდ დაკუცტილი ბავშვური ცისფერი თვალების დანახვა. შემდეგ რაღაც ტალღამ წამილო. როცა თვალები გავახილე, ქალიშვილი აღარ ჩანდა.

აღბათ ფეხით გადათელა ბრბომ. იქვე იკლავებოდა ვიღაც სხვა. შუქნიშანზე მიტუქუული კაცი და ქვარცმულივით შლიდა ხელებს. უცებ ვიგრძენი, რომ რაღაც რბილზე ნივთბიჭებდი. ეს ადამიანის სხეული იყო, ფეხები მოკვეცე და ასე წამილო ბრბომ. დიდხანს მეშინოდა ფეხების დადგმა. ბრბო კი უფრო და უფრო იკვრებოდა მხოლოდ ჩემმა ხიმაღლემ გადამარჩინა. პატარა ტანის ადამიანებს სული ეხუთებოდათ და იღუპებოდნენ, ერთი მხრიდან ჩვენ შებოკილები ვიყავით შენობებით, მეორე მხრიდან — მწკრივად ჩამდგარი სამხედრო სატვირთო მანქანებით.

— მოაშორეთ სატვირთო მანქანები, მოაშორეთ! — შემზარავად გაბკიოდნენ ხალხში.

— არ შემეძლია, მითითება არა მაქვს! —

დაბნეულად გაიძახოდა მილიციის ახალგაზრდა ფერმკრთალი ოფიცერი სატვირთო მანქანიდან და ხასოწარკვეთილებიდან ლამის ტიროდა. სატვირთო მანქანებზე მოძრაობის ტალღა სატვირთო მანქანებზე აბარცხებდა ხალხს და მანქანების კედლებზე მათი თავებიდან ჩამოდენილი ხისხლით იყო მოთხუანული. უცებ რაღაც ველური სიძულვილი ვიგრძენი ქოველივე იშის მიმართ, რაღაც წარმოშვა ეს „მითითება არა მაქვს“, როცა ვიღაცის გონებაჩლუნგობის გასო ხალხი იღუპებოდა და იმ წუთში იმ კაცზე, რომელსაც ვახაფლავებდით, პირველივე გავიფქრე ზიზღით, რომ არ შეიძლებოდა ის დამნაშავე არ უოფილიყო უოველივე ამაში. სახელდობრ იმაში, რომ ამ „მითითებამ არ არის“ წარმოშვა სისხლიანი ქაოსი მისი დაკრძალვისას. ანიერიდან ხამუდამოდ დავიძახსოვრე, რომ სატვირთო არ არის მითითებების ღოდინი, თუ მათზე ადამიანთა სიცოცხლეა დამოკიდებული — საჭიროა ნოკმედება, არ ვიცი, საიდან მომეველინა ძალა, მაგრამ ენერგიულად დავიწყე მოქმედება. ვმუშაობდი იდაუვებითა და მუშტებით, ხალხს აქეთ-იქით ვურიდი და ვიძახოდი:

— ჩაქვი ჩავახათ! ჩაქვი ჩავახათ!

მაგრამ ვერ გამოიგეს. მაშინ ხალხს ერთმანეთის ხელს ხელში ვუდებდი, თანაც ჩემეული გეოლოგიური დაწვერვის ლექსიკონიდან უველაზე უხამსი სიტყვებით ვიგინებოდი. რამდენიმე განმავარი კაბუკიც მომეხმარა. ხალხმაც გავვიგო, ერთმანეთს ჩაბკიდა ხელი და ჩაქვი გააკეთეს. მე და ის კაბუკები ვმუშაობდით, მორცი თანდათან ჩაცხრა ბრბო უკვე აღარ იყო მხეცი.

— ქალები და ბავშვები სატვირთოებში! — დაიყვირა ერთმა კაბუკმა.

და თავებს ზემოთ, ხელიდან ჩელში — გადადიოდნენ სატვირთო მანქანების ძარბისკენ ქალები და ბავშვები, ერთი ქალი ისტერიულად ფართხალებდა, რაღაცას გაიძახოდა, მილიციის ოფიცერი თავზე ხელის გადახმით აწვიდებდა უხერხულად. უცებ ქალს ქამდენჩერმე შეაყრუოლა, გაირინდა, ოფიცერმა კერათმიანი თავიდან ქუდი მოიხადა, ქალს გაშეშებულ სახეზე დააფარა და ბავშვივით ახვალდა. სადღაც წინ უფრო და უფრო იზრდებოდა მორცი.

მე და ის კაბუკები იკითკენ წავედით. ლანძღვა-გინებით და მუშტების ქნევით კვლავ დავიწყეთ ხალხის ჩაქვად ჩაბმის ორგანიზაცია, რომ გადაგვერჩინა ისინი.

ბოლოს და ბოლოს მილიციაც წამოგვეველა უველაფერი დამშვიდდა.

მე უკვე რატომღაც აღარ მსურდა ხტალინის კუბოსთან მიახლოება, ერთი კაბუკი წავიყვა.

ნე. ჩაკვის გაკეთებაში რომ შეხმარებოდა. ვი-
ციდეთ ბოთლი არაუი და ჩემთან წავედით.

— შენ ნახე სტალინი? — შკოთხა დედაჩემმა.
— ვნახე, — დაუდევრად მივუგე და იმ კა-
ჭუკს ნათელი კიკა მივუკახუნე.

დედაჩემისთვის ტყუილი არ ნიშნავს. ნამ-
დვილად ვნახე სტალინი, რადგან რაც იქ
ხდებოდა — ეს უველაფერი იყო სტალინი.

ეს იყო ჩემი ცხოვრების გარდატეხის დღე.
მაშახადამე, ჩემი პოეზიისაც, მივხვდი, რომ
ჩვენ მაგიერ ამერიიდან აღარავინ არ ფიქ-
რობს და იქნებ, არც ადრე უფიქრია ვინმეს.
მივხვდი, რომ ჩვენ თვითონ უნდა ვიფიქროთ,
ვიფიქროთ, ვიფიქროთ... ის კი არ მინდა,
ვთქვა, რომ იმ წუთებშიც უკვე აღვიქვი სტა-
ლინის დანაშაულის მთელი ხარისხი. მე ცოტა
ხანს კიდევ ვაგრძელებდი რამდენადმე მის იდეა-
ლიზებას. სტალინის ბევრი დანაშაული ჭერ
კიდევ უცნობი იყო. მაგრამ ჩემთვის ნათელი
გახდა ერთი რამ: ქვეყანაში პრობლემათა გა-
ნუსაზღვრელი რაოდენობა დაგროვდა და ამ
პრობლემების გადაწყვეტაში მონაწილეობაზე
უარის თქმა — დანაშაულია.

მონდა დამნაშავე ექიმების რეაბილიტაცია.
ამ ცნობამ შესძრა ხალხი, რომელმაც საერ-
თოდ მათი დანაშაული დაიჭრა. ჩვენი მალე-
მრწმენი ხალხი იმ შეგრძნებანდღე მიდიოდა,
რომ ნდობა შეიძლებოდა საშინელი გამხდარი-
ყო.

მე ვხედავდი კაშხეში ვახვეულ, მიმინოსა-
ვით მტაცებლურ ბერიას სახეს, მიეყრდნობო-
და მანქანის მინას, რომელიც ნელა მიდიოდა
ტროტუარის გასწვრივ. დაეძებდა მორიგ
ქალს, ამის შემდეგ კი ეს კაცი მიმართავდა
ხალხს, პათეტიკურად ლაპარაკობდა კომუნიზმ-
ზე.

ტყვია, რომელიც ბერიას მოხვდა, სამართ-
ლიანობა იყო, მაგრამ დაგვიანებული. სამარ-
თლიანობა, ცვეტაევას პერიფრაზით, მატარებე-
ლია, რომელიც თითქმის მუდამ აგვიანებს.

გამოჩნდნენ შორეული ბანაკებიდან რეა-
ბილიტირებული პირველი ადამიანები.

მათ ჩადენილ უსამართლობაზე გიგანტური
მასშტაბის ცნობები მოჰქონდათ.

ხალხი დაძაბულად ფიქრობდა, ეს დაძაბუ-
ლობა უველაფერში იგრძნობოდა.

ამ დაძაბულობას არ შეეძლო დედაკაცის
სახიანი მალენკოვის სიტყვის შესუსტება. კარ-
გად დაუენებული დიქციით იგი იმაზე ლაპარა-
კობდა, როგორ უნდა გავაუმჯობესოთ კვების
პრობლემა, კოსტუმები და გალანტერეა.

მე დაბნეული ვიყავი.
მაგრამ ეს მღელვარება იქნებ მხოლოდ მოს-
კოვში — ერთმანეთზე ტალღებით მოშხაპუნე
პოლიტიკური ამბების ცენტრში არსებობდა? იქ-

ნებ სადღაც, რუსეთის ხილრმეებში ხულიერი
წონახწორობა სუფევდა? სადგურ ზიმაში წა-
ვედი. მინდოდა ჩემს ფიქრებს გავცლოდი, ხან-
დახან რომ მაშინებდა, მაგრამ ჩემს საკუთარ
ფიქრებს ვაგონის მეზობლების ინსურების,
აგრონომების საუბარში ვცნობდი. ჩემს საკუ-
თარ ფიქრებს სადგურ ზიმაშიც შევხვდი. ჩემი
ორი ბიძის, ადგილობრივი ავტობიოგრაფის
სის და ზეინკლის პირველ კითხვებშივე, მშობ-
ლიურ მხარეში ჩემი მტანჭველი კითხვების პა-
ხუხისათვის ჩამოვედი, მშობლიური მხარე კი
ჩემგან მოელოდა ამ პასუხებს, მოსკოვშიც და
სადგურ ზიმაშიც ერთსა და იმავე საკითხზე
ფიქრობდნენ, მთელი რუსეთი ერთ უზარმაზარ
საფიქრალს შვავდა, ათასეულ კლომეტრებზე
რომ გადაკიმულიყო ბალტიისპირეთიდან წუნარ
ოკეანემდე...

მაგრამ ბევრს ემუქრებოდა უზარმაზარი სა-
ფრთხე — ბრმა რწმენიდან ურწმუნოებაში გა-
დასვლა. განსაკუთრებით ახალგაზრდა თაობას.

1954 წელს მოსკოვის ერთ სახლში სტუ-
დენტურ კომპანიაში ვიყავი, ხიდრის ბოთლებით
და უაბაუს ნიწილალით გაწყობილ სუფრაზე
ვკითხულობდით ლექსებს და ვკამათობდით.
უცებ ერთმა ჩვიდმეტი წლის სტუდენტმა ქა-
ლიშვილმა სამოცი წლის მუცელმოგვივით და-
ღვრემილი ხმით თქვა:

— რევოლუცია მოკვდა.
მაშინ წამოდგა მეორე თვრამეტი წლის
მრგვალი, ბავშვისსახიანი, კეფაზე დახვეული
მსხვილი, მწითურნაწნავიანი ქალიშვილი, ააბრ-
დვიალა ოდნავ ელამი თათრული თვალეხი და
დაუყვირა:

— როგორ არა გრცხვენია! რევოლუცია არ
მომკვდარა. რევოლუცია ავად არის, რევოლუ-
ციას დახმარება უნდა.

ამ ქალიშვილს ერქვა ბელა ახმადულინა, ის
მალე ჩემი ცოლი გახდა.

ინტიმურმა პოეზიამ, სტალინის დროს თითქ-
ნის აკრძალული ხილი რომ იყო, აავსო უველა
გაზეთი და უურნალი, გააზღვია კაშხალი. მა-
გრამ მას უკვე აღარ ჰქონდა განსაკუთრებული
წარმატება. ქვეყანაში მიმდინარე გიგანტური
ისტორიული პროცესების წინაშე ინტიმური
პოეზია რამდენადმე ინფანტილურად გამოიყუ-
რებოდა. ფლენტიები უკვე უკრავდნენ.

საჭირო იყო მებრძოლი ბუკი.
წანგრძლივი შესვენების შემდეგ გამოსული
მარტინოვის წიგნი, თუ გავარკვევთ, ფლენტი
იყო, მაგრამ ახალგაზრდობამ მის ხმებში სა-
ბრძოლო ბუკის ხმაც გაიგონა, რადგან თი-
ნიანად სურდა მისი გაგონება. მარტინოვის
გართულებული პიპერბოლები და შეტაფორე-
ბი საშუალებას იძლეოდა, რომ მათში იმაზე
ქუფრო მეტი გვეგულისხმებინა, ვიდრე ისინი

მოიყვანდა: თავისდამოუღლოდნელად ლირიკოსი შარტიწოვი სამოქალაქო პოეტით აღდგრა. მან აქაფებულნი დროის ტალღებზე აიწია. მისი სიტყვებით რომ ვთქვათ, „საკვირვებლად ძლიერი ექო — როგორც ჩანს, ასეთი ეპოქაა!“

ნამდვილად თვით ჩუმად ნათქვამი სი. მართლაც კი პოლიტიკური ექოს სიმძლავრესა და გრიალს გამოსცემდა.

ერთმა მხცოვანმა, ახალგაზრდა მწერლებს რომ მიმართავდა, დამრიგებლურად განაცხადა:

— რატომ უვლანი მიემგზავრებით სადაც ასე შორს — ციმბირში, კამჩატკაზე! ეს უველაფერი სახელმწიფოს ძალიან ძვირი უჩდება დაქვეით ტრამვაიზე. იყიდეთ 15 კაპიკიანი ბილეთი და მოსკოვის ქარხანაში გაემგზავრეთ.

მაშინ ერთი ახალგაზრდა მწერალი წამოდგა, ნაღვლიანად შეხედა მხცოვანს და უთხრა:

— ძვირფასო ამბანაგო, თითქმის ათი წელია ტრამვაის ბილეთი 15 კაპიკი კი არა, ოცდაათი ლირს!

დიდი ხანია ანტიხემიტრიზმზე მინდოდა ლექსის დაწერა. მაგრამ ამ თემამ თავისი პოეტური გადაწყვეტილება: ნბოლოდ მაშინ მონაბა, როცა კიევში ვიყავი და თვალნათლივ დავინახე ეს საშინელი ადგილი ბაბი იარი.

ლექსი „ლიტერატურნაია გაზეტას“ რედაქციაში მივიტანე და იქ მომუშავე ჩემს მეგობარს წავუკითხე, მან უცებ დაირბინა მეზობელ ოთახებში და კოლეგები მოიყვანა, მე კი მაიძულა ერთხელ კიდევ წამეკითხა: ლექსი ხმაბალა. მერე მკითხა:

— ხომ არ შეიძლებოდა ასლი გაგეკეთებინა? მინდოდა მეც მქონოდა ეს ლექსი...

— ჩვენც გვინდა, ჩვენც გვინდა ასლები, — ნოითხოვდნენ კოლეგები.

— ესე იგი, რისი ასლი? — ვკითხე შეცბუნულმა. — მე ხომ ლექსი დასაბუქდად მოვიტანე.

მდუმარედ გადახედეს ერთმანეთს. ეს არავის არ უფიქრია.

მერე ერთმა უურნალისტმა მწარედ ჩაიციხა:

— აი ის წუეული სტალინი, როგორ ზის ქერ კიდევ ჩვენში...

და ლექსს ნომერში გასაშვებად წოაწერა ხელი.

— შენ არ წახვიდე, — მითხრა მეგობარმა. — ქერ რედაქტორს ხომ არ წაუკითხავს. იქნებ კითხვები მქონდეს...

ორიოდე საათს ვნერვიულობდი, რედაქციის ერთ-ერთ ოთახში ვიჩეკი. წუთით შემოიხედა. ვდინე უველა განყოფილების უურნალისტები. რაღაც დამამშვიდებელ სიტყვებს პუბნებოდნენ, მაგრამ იმედი არც თვითონ მქონდათ. მენაქანებებს კანფეტები მოჭკონდათ უცებ

კარი გაიღო და სამუშაო ხალათიანი მოხუცი ასოთამწეობი გამომეტბადა:

— შენ ეკტუშენკო ხარ? ხელი მომეცი. შეილო. მე ავაწუვე შენი „ბაბი იარი“... ნაღდი რაშაა! ჩვენთან სტამბაში უველა შუშამ წაიკითხა და მოხწონდა. მან უთხრა: ძმაო, ახალგაზრდობისას მუშაობდა ვიღაც ვიღაცაში, ებრაელებს დამბრბევებისაგან ვიცავდი. მოხუცი კიდევ რაღაცას მეუბნებოდა და მეც რაღაცნაირად მიმშვიდდებოდა ხული.

ბოლოს მოხოვეს რედაქტორთან შეხვლა. რედაქტორმა — ხანდაზმულმა კაცმა — არჩილ ქალარა წარბებს ქვემოდან გამომხედა ეშმაკური გლენური ოვალებით. იმ ოვალებს ბევრი რამ ენაბა თავის სიკოცხლესი.

— კარგი ლექსია. — დინჯად თქვა რედაქტორმა. თან გამომყდელად მიუღრებდა.

ჩენი პრაქტიკით ვიცოდი, რომ, როცა ასეთი ფრაზით იწყებდნენ, ლექსი ჩვეულებრივ არ მიდის. — ნაღდი ლექსია. — ისევ დინჯად გააგრძელა რედაქტორმა, ახლა კი საბოლოოდ ვიჩქმუნე, რომ ლექსი არ წავიდოდა.

— დავბუქდავთ. — თქვა რედაქტორმა.

მისი ოვალებიდან უცებ გაქრა ჩვეულებრივი ეშმაკურობა მისი ოვალები გამოაცრდა.

— რა თქმა უნდა, შეიძლება უველაფერი მოხდეს... გაითვალისწინე ეს.

— ვითვალისწინებ. — მივუბნე.

მე კვლავ რედაქციის ოთახში დავბრუნდი. სახვალის ნომერი ჩვეულებრივ ხალაშოს შვიდზე გამოდიოდა, უველა უურნალისტმა უკვე მოათავა თავისი სამუშაო. მაგრამ მაინც დარჩნენ — ისინიც ელოდნენ ნომერს. დაირეკა შვიდი საათი, რედაქტორს — ქერ არ მოეწერა ხელი ნომერზე, დაირეკა რვა. რედაქტორმა რატომღაც მანქანა თავის ცოლთან გაგზავნა აგარაკზე, დაირეკა ცხრა, ჩემთან შემოვიდა ახალგაზრდა ლაშაში ქალი — სტამბის მთავარი ინჟინერი — და მდუმარედ მაჩვენა უკვე გამზადებული ფურცლები, ნბოლოდ იმ ადგილას. სადაც ჩემი ლექსი უნდა უოფილიერკირი დაედო თეთრ ლაქას. დაირეკა თერთმეტი. რედაქტორან ცოლი მოვიდა. 11 საათსა და 30 წუთზე რედაქტორმა თავისთან მიმიხმო.

— მე თქვენთან ერთად წამოვალ! — ნერვიულად მითხრა ინჟინერმა ქალმა. — თუ რაიმე ისე არ არის, ვეტუვი, რომ უკვე შეუძლებელია არ დაიბეჭდოს... რაღაც ტექნიკურს მოვიმიხეებ. და მერე მუშები — იმათ რაღას ვეტუვი? ჩვენ შევედი.

რედაქტორმა და მის ცოლს უკვე ქალტოები ჩაეცვათ და ფურცლებთან იდგნენ.

ისინი შე მიუღრებდნენ და ილიმებოდნენ. ინჟინერმა ქალმა, რაკი დაინაბა, რომ ჩემი ლექსიანი ფურცლები ხელმოწერილია რედაქ

ნება რომ მე „იდეო პოპულარობის დევნაში მოვეყვდი“. პოპულარობა მე იმ დროს უკვე მქონდა. ოღონდ არ ვიცი, შეიძლება თუ არა მას იდეო ეფუძნოდო. მაგრამ სიმღერის — „სურთ თუ არა ჩუნიებს ომი?“ და, ლექსების — „ბაბი იარისა“ და „სტალინის მემკვიდრენის“ შემდეგ საჭირო არ იყო არავითარი ავტობიოგრაფია, რათა სახელი და აღიარება მომეპოვებინა.

„ავტობიოგრაფიის“ დაწერის ისტორია მეტად უბრალოა, მე და ჩემი ცოლი გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში ვიყავით. მას კბილები ასტკივდა და სტომატოლოგთან წავიდა. მეც ვეჩვენე ექიმს. მან დაასკვნა, რომ ჩემი კბილი დაუყონებლივ უნდა ამოიღოს, მე დავთანხმდი, მაგრამ ლოყა დამისივდა, ერთ კვირას არ შემეძლო ხალხში გამოჩენა. გამოსვლები გადადებული იყო, იმაზე ფიქრში, თუ რით შემეჭკია თავი, გამახსენდა მოსკოვიდან მიღებული დებეშა, „საერთაშორისო წიგნიდან“: მაცნობებდნენ, რომ ამერიკის გამომცემლობა „დატონი“ ჩემგან მოკლე ავტობიოგრაფიას მოეღოს. დრო მქონდა და მეც მოკლე კი არა, გრძელი დავწერე. მომიჩანებულა დასავლეთგერმანელმა გამომცემელმა ბუცერიუსმა, დაინტერესდა, რას ვწერდი გამუდმებით და წინადადება მომცა, და მეტექლა ჟურნალ „შტერნი“-ში. მერე ეს ყველაფერი ითარგმნა საფრანგეთში, ბევრ სხვა ქვეყანაში.

საყურადღებოა, რომ როცა გამომცემელმა სასტუმროში მომავალი პუბლიკაციის ანაბეჭდები მომიტანა, მკითხა: „მითხარით, თქვენს სამშობლოში მოგცეს ამისი დაბეჭდვის ნებართვა?“ მე მიამიტად აღვუფოთდი: „რას ბრძანებთ, ჩვენ ახლა სულ სხვანაირი ცხოვრება გვაქვს, არავითარ ნებართვას არ თხოულობენ“. სიტყვამ მოიტანა და, „ავტობიოგრაფიისათვის“ პირველად პერ ბუცერიუსს მოხვდა: მისმა ერთმა ქრისტიანულ-დემოკრატიული კავშირის კოლეგამ განაცხადა, რომ იგი კომუნისტურ პროპაგანდას ეწევა.

— მაშახადამე, არაფერი არ მოახწავებდა იმ ქარიშხალს, თქვენი საბჭოთა კავშირში დაბრუნების შემდეგ რომ ატვდა?

— არაფერი, როცა გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკიდან საფრანგეთში ჩავედი, ჩვენმა ელჩმა ვინოგრაფოვმა ჩემს პატივსაცემად ბანკეტი მოაწყო და მითხრა, რომ ჩემი „ავტობიოგრაფიით“ ჩვენი ქვეყნის პრესტიჟის აღსადგენად ისე ბევრი რამ გავაკეთე, საბჭოთა კავშირის გმირის წოდებას ვიმსახურებ. გმირობაზე, რა თქმა უნდა, არ მიფიქრია, მაგრამ ვერც ის წარმომედგინა, გამყიდველსა და გარეწარს თუ მიწოდებდნენ.

— როგორ ფიქრობთ, ხრუშჩოვმა ითამაშა

თუ არა რაიმე ჩალი დევნის ორგანიზაციაში „ავტობიოგრაფიისთან“ დაკავშირებით?

— ნიკიტა სერგეის ძე ხრუშჩოვმა მომიწია მისი პარტიის პოლიტიკური მდივნის პოსტიდან მოხსნა და შექვეყნების შემდეგ წავიდა, რომ 1962-1963 წლებში უამებად გამოდიოდა ახალგაზრდა მხატვრებისა და მოქანდაკეთა წინააღმდეგ, რომ უყვოდა ეონესენსკისა და ერენბურგს. მას აქეზებდნენ ჩვენ წინააღმდეგ, თანაც ამაში მცირე როლი როდი ითამაშეს არა მარტო ასპირანტის მუშაკებმა, არამედ კოლეგა მწერლებმაც, განსაზღვრულა წონა რომ ჰქონდათ. ისინი არ შემოიფარგლებნ მხოლოდ ბეჭდვით ორგანოებში ლანძღვით, მოეწყო სსრკ და რსფსრ მწერალთა კავშირების საგანგებო პლენუმები, საც. ალკკ ცკ პლენუმში, ახალგაზრდა მწერლების თათბირი, მოელ ქვეყანაში ჩატარდა კრებები იური ნებროსშევთან, რომელიც ჩემზე აგროვებს წერილების ბიბლიოგრაფიას, ადგილობრივი ბეჭდვითი ორგანოებიდან ამონაჭრების მთები იხილება: ლვოვიდან კამჩატკამდე.

— და ყველაზე ხაკვირველია ის, რომ თუცა იმ ხალხს, ვინც გამოდიოდა კრებებსა და მიტინგებზე, „ავტობიოგრაფია“ არ წაუკითხავს, მაგრამ მათი რიხბვა ამის გამო არ შენელებულა, იცით თქვენ, რომ გამაოცა გამოთქმებმა, რომლებითაც გამკობდნენ.

— მაგალითად, ლეონიდ სობოლევმა თქვა: „მოწინავე მხარეზე ასეთები ტყვიამფრტვევის ბუდის ნაცვლად რესტორანის მაგიდას დგამენ კიქა კოჭტილზე სისაუბროდ.“ ეს ფრაზა სიტყვასიტყვით გაიმეორა ახალგაზრდა მწერლების საკავშირო თათბირზე საც. ალკკ ცკ-ს მდივანმა ს. პ. პაელოვმა, ის ყოველ გამოსვლაში აცხადებდა, რომ ოდესღაც კომკავშირიდან მრიცხავუნენ საწევროს გადაუხდებლობისთვის, ხან ამიერკავკასიის სამხედრო ოლქის გაზეთს აფრიადებდა, სადაც ჩემი ფოტოსურათი იყო დაბეჭდილი, რომელზედაც ტანკისტის ფორმით ტანკის კოშკურაზე შემდგარი კითხულობდი ლექსს (მე იქ სამხედრო შეკრებას გავდიოდი). გაიძახოდა, რომ არ კისრულობს ზუსტად თქვას, თუ ომი დაიწყო, საით მიბრუნდება ის ტანკები, რომელთა კოშკურიდანაც ვეტუშენკო თავის ლექსებს კითხულობდაო წარმოვიდგენიათ?

— უცნაურია, მაგრამ მაინც წარმომიდგენია, ცოტა ხნის წინათ წავეკითხე აღმანახ „მეტროპოლის“ განხილვის სტენოგრაფია (ახლა აღმანახში შესული ყველა ნაწარმოები გამოქვეყნებულია საბჭოთა ბეჭდვით ორგანოებში). — არანაკლებ ვესლიანი გამოთქმებია ეს ხომ სამოქციანი კი არა, ხამოცდაათიანი წლების ბოლოს მიმდინარეობდა, ისე რომ, დამუშავე

ბის, მწერალთა კავშირში გვემის ტრადიცია არ წყდება. ის კი საინტერესოა, მივიღოთ თუ არა ბოდიშები იმათგან ვინც მაშინ გამკობდათ?

— მიმიღია. მკვლელების ღირსეულ საქციელზე უნდა ვთქვათ მოგვიანებით ნახ მიიხრა, რომ გულწრფელად იხანა მომხდარი ამბავი. მე მისი, როგორც საბჭოთა კავშირის ელჩის, სტუდარი ვიყავი ბირმაში სსრ კავშირის ან-ღარათხელ გამოუქვეამს სინანული მაზე, რომ გ. ოგანოვისა და ვ. ჩიკინის თანაავტორობით დაწერა სტატია „საით მივეყავით ხლესტაკო-ვენიჩის“, რომელიც ცალკე ბროშურადაც გა-მოვიდა „კომსომოლსკია პრავდას“ ბიბლიო-თეკაში“ — მასობრივი ტროაყით. მე პატრესა-ვემ იმ ხალხს, კეთილშობილურ სიმამაკეს რომ ავლენენ თავიანთი შეცდომების აღიარებით. ახლა მე მათთან შეგობრული ურთიერთობა მაქვს, მაგრამ, მაგალითად, კასილი ფედოროვი: სთვის, მწერალთა პლენუმს რომ აცნობა, ვუ-ტუშენკოს საქციულს ხლესტაკოვენიჩის სუნი-კი არ უდის, არამედ სტახოვენიჩისაო (სტახ-ვიჩი — „ფადევეი, რომანის ახალგაზრ-და გვარდიის“ გამყიდველია), მონაჩიების ნიშ-ნები არასოდეს შემომჩნევა... ახლა ეიხსენებ თავისი უბედობით გასაოცარ ამ „გამომხაურე-ბებს“, იმისთვის კი არა, რაოა დაგვიანებული ანგარიშები გავისწორო, ახლანდელი ახალგაზ-რდა მწერლები მინდა დაეირიგო, ჩვენ მოვა-ლენი ვართ უცოდურ ჩვენი წარსული, რათა ის მომავალში არ გადაცოცდეს.

— ამას წინაა რომ მაშინდელ პრესას ვათ-ვალიერებდი, თქვენს გამკობხვთა შორის გა-ვირვებულმა აღმოვაჩინე ი გაგარინი...

— მას მხოლოდ შეაჩერებდნენ ხოლმე იმ სიტყვას, რომელსაც მეორე იგი წარმოთქვამდა. ერთხელ, როცა ახალგაზრდა მწერალთა საკავ-შირო თამბორზე გამოდიოდა, უბრალოდ წიო-ფობილია, ამ ადგილით რომ მივიდა, სადაც მლანძღავდნენ, და ძლივსღიურობით ჩაიკითხა ჩვენ ხომ კარგად უწყობდით ერთმანეთს, ჯერ კიდევ კუბაში გავიყავით ერთმანეთი, როცა მე და კალატოზოვი ფილმს ვიღებდით; არაერთ-ხელ შევხვედროვართ გაგარინს, ეტყობა, ბევრ-მა უხავვედღოა, ხელი რომ მოაკიდა ამ კამ-პანიის, მაგალითად, ერთი გამოხვლისას გა-ნაცხადა, რომ მე შიშოლაც არ უცი ელქ-ქტობის ბუნება, რამდენიმე ბნის შემდგმ მასთან მივიდა ე. ლ. კაბიკა, მკლავზე ხელი მოკიდო და ჩამამილა, ვეულო გარშემო მეოფ-თი გასაგონად თქვა: „ერთი ალექსანდროვიჩ, ჩვენ, მეტნიერები, დიდი ხანია თავს ვიშტერებთ ელექტობის წარმოშობის გამოკანაზე, თქვენ კი, როგორც ჩანს, დიდი მკვლევარული აღმო-

ჩენა გააკეთეთ, კარგი იქნებოდა, ჩვენთვის, მოხუცებისთვისაც გაგეზარებინათ...“

— თქმა უნდა, ეს გაგარინს არ უნდოდა. და გადაწყვიტა გამოხვლიდა ვინაა, დასაშაუ-ლი ერთი წლის შემდეგ, როცა მე სენიში „ბრატკოს ჯესს“ გამოაქვემდებარე და მისი სახელით მიხოვეს შემდგომი წიგნების კონსონავტორისადმი მიძღვნილ კონსერტში, რომელიც რადიოთი უნდა გადაცემულიყო მთელ ქვეყანაში. მე დავთანხმდი — მაშინ ხომ ჩემი გამოხვლები ჯერ აკრძალული იყო. მიუხედავად ვარსკვლავთა ქლაქში, სადაც კონსერ-ტი მიმდინარეობდა, შესვენებისას ჩემთან მო-ღის ალულებული ი. ლევიტანი და მატყობი-ლებს, რომ მას აუერჩილეს ჩემი გამოსვლის გამოცხადება. მე უბტები მანქანაში და მიუ-დიეარ მოსკოვში, გაგარინმა ჩემთან სხვა კონ-სონავტუები გამოგზავნა, მათ მე ლიტერატორთა ცენტრალურ სახლში მიპოვეს, სადაც მწარედ ვტიროდი მთურალი ერემლები ჩამოპართვეს მანქანის მართვის უფლება, რომ არაფერი შემმოხვეოდა; და შინ წამიყვანეს.

გაგარინი თავისი ადამიანური თვისებებით, მომხიბლაობით ნამდვილად იმსახურებს იმას, რომ ეროვნული და საკაცობრიო გმირი იყოს. მაგრამ ჩანდაბან საკაცობრიო გმირებსაც კი ლილიპუტის ძაფებით ხლართავს ვილაკა.

— გუიხარით, ხომ არ შეცვლიდა მკითხველთა დამოკიდებულება თქვენდამი, როცა გაზეთე-ბიდან გაიგეს, რომ თქვენ „გამყიდველი“ ხართ?

— რას ბრძანებთ! დევნა მხოლოდ აძლიე-რებს ხალხის საყვარულს, მაშინ ერთი სტრი-ქონიკ მოვიფიქრე: როგორ მჭირდება რისხვა ჩემი ხალხისა“. მაგრამ ლექსი მაინც არ გა-მომივიდა, არ ვციე ბოლოს და ბოლოს, როდის მიხვდებოდა ჩვენი ხელისუფლება, რომ დევნილ მხოლოდ საბირისპირო შედეგს შეიძლება მიად-წიო, ამასწინანდელსა ცდებმა, რომ შევებლა-ლათ ბ. ელცინის ავტორიტეტი, იქამდე მიგ-ვიყვანა, რომ მას პრაქტიკულად მთელმა მოს-კოვმა მისცა ხმა.

მე ქუჩაშიაც შეჩერებდნენ, დახმარებას მთავაზობდნენ, მიგზავნიდნენ ფულს — მე კი ვაბ-რუნებდი უკან, უცებ პარტიის ირკუტსკის სა-ოლგო კომპეტეის პროპაგანდის მდივანმა ა. ნაქა-როვმა დამირეკა, მასთან მუდამ კარგი დამოკი-დებულება მქონდა: „რას ჩავეტილხარ? ჩამო-ფრინდი ირკუტსკში, განთლი ხოლმე, დაუ-კავშირდი ხალხს“ მე სახტად დავრჩი: „რას ბრძანებთ, ალექსანდრ ნიკოლაევიჩ, დედაქა-ლაქის გაზეთებს არ კითხულობთ?...“ „ირკუტ-სკში მზე ხუთი საათით ადრე ამოდის“ — ქა-რაგმულად მიპასუხა, მან გრანდიოზული შებ-ვედრი მომიწყო, და, როცა მოსკოვში ვბრუნ-დებოდი, ჩემი თანდასწრებით დაურეკა ცნ

კულტურის განყოფილების გამგეს პოლიკარპოვს და დიდხანს უხატავდა. როგორ კარგად მიმიღო მუშათა კლასმა და როგორი შეგნებული გაეხდი. ჩემთვის უხერხულა იმის გახსენება, მაგრამ როცა ბრატსკში მივემგზავრებოდი, თბომავალ „ფრიდრიხ ენგელსით“, ხალხი გემთან ახლოს მოცურდებოდა ხოლმე ნაევებით და პლაკატებს შლიდა: „სალამი, ევტუშენკო!“ „ევტუშენკო, ჩვენ გელოდებით“. გაზეთები კი თავისას წერდნენ...

თი კიდე ერთი საინტერესო შემთხვევა. ერთხელ დილით ჩემს ბინაში შემოვარდა ენია ურბანსკი — ჩემი მეგობარი, მშვენიერი აქტიორი, სამწუხაროდ, ადრე წავიდა ცხოვრებიდან, — და დაიყვირა: „ეგრეც ვიცოდი, რომ შენ ცოცხალი ხარ!“ აღმოჩნდა, რომ გუშინ სალამოს „ამერიკის ხმამ“ გადმოსცა, რომ მე ვერ ავიტანე დენა და თვითმკვლელობით დავასრულე სიცოცხლე. ის იყო, მე და ის დავსხედით, რომ აღგვენიშნა ჩემი მეორედ დაბადება, ისევე დარეკა ზარმა. უბნის რწმუნებული გამოგვეცხადა: „ღმერთსა მადლი, ცოცხალი ხარ... თქვენ კი, ევგენი ალექსანდროვიჩ, გამოსულიყავით აივანზე, სჩვენებოდით ხალხს...“ გავდივარ — რა ამბავია? დაბლა ბაბოა მოგროვილი, საკმაოდ სულელური მდგომარეობაა, მე მათ ხელი დავუჭნიე მაღლიდა, თითქოს ვილაყა ბელადი ვყოფილიყავ, დაბლა დაიყვირეს „ეაშა“, მე კი კვლავ სამზარეულოში შევეყავ თავი, მაგრამ ამით არ დამთავრებულა. ისევ სტუმრები — ახლა უკვე ორნი: მოსკოვის მწერალთა ორგანიზაციის ადმინისტრაციული მდივანი ვ. ნ. ილინი და პარტკომის მდივანი ი. ფ. ვინიჩენკო. დგანან, ფებს ინაცვლებენ. მერე ილინი მეუბნება: „ენია, რაღას უზიხარ სახლში, ამხანაგთან ერთად სვამი სამზარეულოში, ამ დროს კი ქალაქში ვრცელდება თქვენი თვითმკვლელობის კორუბი, მას ავრცელებენ სხვადასხვა „ხმებო“. წაიყვანეთ თქვენი მეგობარი ერნესტ ხეიხვესტნი, წადით რამელიძე რესტორანში, ცოტაც იხმაურეთ, შამპანურებიც ისროლეთ“... ეს ყველაფერი რაღაც ბოღვას ქვივდა: რატომ ხეიხვესტნი? რა შუაშია აქ შამპანური? მაგრამ მათ მე და ურბანსკი უფრო მეტად გაგვაკვირვებს, როცა გვითხრეს: „სიტყვამ მოიტანა, და თუ ფულის საქმე ვერა გაქვს კარგად, ამ კონკერტში არის რაღაც ჩვენი ფონდიდან, დღესვე წადი, რესტორანში, ნუ გადასდებთ.“ კონკერტში ასი მანეთი იყო, ჩვენ ერნესტს დავურეკეთ, წავედით სრულიად რუსეთის თეატრალური საზოგადოების რესტორანში, რაც დაგვაკვალეს, ყველაფერი შევასრულეთ: ვიხმაურეთ კიდეც და შამპანურებიც ვისროლეთ.

მაგრამ ყველაფერი ამით არ დამთავრებულა რამდენიმე დღის შემდეგ დედაჩემის სამსახურში ისეთსავე კრებას აწყობენ, როგორაც ყველაგან. დედაჩემის გასამართლებელი უწყებენ იმისათვის, რომ მე დავწერე „ავტობიოგრაფია“. რაიკომის მდივანმა, კერძოდ, თქვა: „როგორ მოხდა ეს, ზინაიდა ერმოლაევა, რომ თქვენი შვილი, იმის ნაცვლად, რომ სერიოზულად დაფიქრებულიყო მომხდარ ამბავზე, მოვიდა რესტორანში და იქ დებოში მოაწყო, ჩვენ სიგნალი ვვაქვს“, ამ დროს წამოდგა საქალაქო კომიტეტის წარმომადგენელი, კრებას რომ ესწრებოდა: „ამხანაგებო, მე მინდა სინათლე შემოვიტანო, ამხანაგი ევტუშენკო რესტორანში მოსკოვის მწერალთა ორგანიზაციის დავალუბით იყო, მისი მდგომარეობის გამო წარმოიშვა მღელვარება და, მასზე ზრუნვის გამო, სახატავად ამხანაგებმა ურჩიეს ხალხში გამოსვლა“... თი ასეთი რამეც მოხდა.

— გულახდილად თუ ვიტყვით თქვენ ნამდვილად მუდამ ხომ არ ეოფილხართ მხიარულ გუნებაზე? მწერალთა კავშირის პლენუმზე გამოსვლისას თქვენ ხომ სკადეთ ბოდიშის მოხდა...

— ღმერთო დიდებულო, მე ბოდიში არასაკმაოდ დამაყრებლად მოვხადე, არასოდეს არ გამომიტქვამს სინანული, რომ „ავტობიოგრაფია“ დავწერე, მხოლოდ იმაზე დავთანხმდი, რომ მისი გამოქვეყნება არ ღირდა ფრანგულ-აჭურნალ „ექსპრესში“. ამიტომაც საკვირველი... არაა, რასაც გაზეთები იუწყებოდნენ: „ევტუშენკოს გამოსვლამ არ დააკმაყოფილა პლენუმის მონაწილენი: მის სიტყვაში ცხადად გაისმა ისეთი ნოტებიც, რომელიც გვიჩვენებს, რომ ევტუშენკომ ვერ შეიციო თავისი შეცდომის ფესვები — „ავტობიოგრაფიის“ პუბლიკაციის შემთხვევაშიაც, არც ზოგიერთ სხვა შემთხვევაში“.

ღიახ, მე მძიმედ გადავიტანე პრესის თავდასხმები, განსაკუთრებით პირველ დღეებში, მე ხომ გულმართლად ვუყვრებდი პარტიასა და მის ხელმძღვანელებს, ხანდახან მეჩვენებოდა, რომ კვლავ დგებოდა შავი დღეები, რომ გაზაფხულის დათბობა დასრულდა, მაშინ დიდი წრთობა გამოვიარე — იმ დროს ხომ ზუსტად ოცდაათი წლისა ვიყავი. — მაგრამ ღმერთმა ნუ ქნას ახლა ლიტერატურაში შემომსვლელმა ხალხმა რაღაც მისი მსგავსი განიცადოს.

— რა გაეწყობა, იმედი ვიქონიოთ, რომ მხგავსი რამ აღარ განმეორდება.

საუბარს უძღვებოდა ანდრეი მალგინი.

მ. ბულგაკოვის რომანის „ოსტატი და მარგარიტას“ სიმბოლური გააზრებისათვის

მ. ბულგაკოვის შემოქმედებაში და არა მარტო მის შემოქმედებაში, არამედ XX საუკუნის რუსულ ლიტერატურაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და განსაკუთრებული ადგილი რომან „ოსტატსა და მარგარიტას“ უკავია. მრავალი რამ დაწერილა ამ რომანის შესახებ. ბევრი თქმულა მის მხატვრულ ღირებულებაზე, ავტორისა და რომანის თაობაზე მრავალი შეპირი გადაწყვეტაც არსებობს და აღბათ არც არის საჭირო ახლა ხელახლა გავიმეოროთ ეს მოხაზებანი. რადგან თანამედროვე ქართველი მკითხველი საკმარისად ქარგად იცნობს ამ რომანს და იმ ლიტერატურასაც, რომელიც მის შესახებ არის შექმნილი.

ოღონდ აუცოლებლად უნდა აღვნიშნოთ ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხი, რომელიც საერთოდ სახასიათოა თანამედროვე ბულგაკოლოგთათვის. რატომღაც ამ რომანის განხილვისას ლიტერატურათმცოდნენი გულდახმით ეძიებენ რომანში მოყვანილი ისტორიული ფაქტების და პერსონაჟების პროტოტიპებთან იდენტურობას, დიდხანს ეძებთ. კერძოდ, რომელი წყაროებით ხარგებლობდა მ. ბულგაკოვი ამ რომანზე მუშაობისას, ვინ იყო ამა თუ იმ პერსონაჟის პროტოტიპი, მაგრამ იმ უმთავრესს კი ივიწყებენ, რომ წყაროები უოველთვის წყაროებად რჩება და მხატვრული, კერძოდ, ლიტერატურული ნაწარმოების განხილვისას ეპირველესი და უმთავრესი მნიშვნელობა ენიჭება, თუ როგორ სტრუქტურულ-სტილურ მთლიანობაშია გააზრებული სწორედ ეს ისტორიული წყაროები და, აქედან გამომდინარე, რამდენად ახერხებს ავტორი საკუთარი თვალთახედვის გამოხატვას.

მ. ბულგაკოვის შემოქმედების მკვლევართა მიერ დღემდე გამოქვეყნებულ მასალებში ვერსად შეხვდებით რომანის ერთიან, სტრუქტურულ გააზრებას, უოველი მათგანი ცალ-ცალკე იკვლევს ამა თუ იმ სიმბოლოს და რომანის ერთი

ანი, სიმბოლური გააზრება არავის უცდია. სტრუქტურულ-სიმბოლური თვალსაზრისით, როგორც ცნობილია, მ. ბულგაკოვის რომანს „ოსტატსა და მარგარიტას“ რთული არქიტექტონიკა გააჩნია. ამავე რთულს ასრულებს რომანის სტილური მრავალფეროვნება, მაგრამ რადგან ეს ორივე საკითხი ძალზე მჭიდრო კავშირშია რომანის ძირითად დედააზრთან, ამის შესახებ დაწვრილებით მოგვიანებით ვაქცნება საუბარი.

თავდაპირველად კი გვინდა ამ საკითხებზე გავამახვილოთ ყურადღება, რომლის გარეშეც შეუძლებლად მიგვაჩნია რომანის მხატვრული ღირებულებისა თუ მისი სტრუქტურული არქიტექტონიკის აღქმა და ქვეტექსტთან მიახლოება. უპირველეს უოველისა, მხედველობაში გვაქვს რომანში ეხოდენ ჰარბად წარმოდგენილი სიმბოლური ქარგის ამოკითხვა.

რომანის სიმბოლური გააზრებისთვის ძალზე მნიშვნელოვანია ორი უმთავრესი საკითხი, შეიძლება ითქვას, სტრუქტურულ-აზრობრივი გასაღები, რომელსაც უველა მომდევნო სიმბოლური კვანძი ექვემდებარება და მისგან გამომდინარეობს.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ მ. ბულგაკოვი სახარებისეულ მასალას საკმაოდ თავისებურად ამუშავებს. მისთვის უმთავრესია არა კანონიკური ტექსტთან იდენტურობა, არამედ „ახალი აღთქმის“ სიუჟეტური ქარგის შეშვეობით საკუთარი თვალთახედვის, საკუთარი სათქმელის გამოშვეურება.

ამის ერთ-ერთი საუკეთესო მაგალითია სახელთა ორაზროვანი გააზრება, ეს არის რომანის სტრუქტურულ-აზრობრივი გასაღების პირველი საკითხი.

1. «И пришедши на место, называемая Голгофа. — азушувებს ბიბლია. «Лобное место — возвышенность, холм, место казни, видное со всех сторон. В этом

значени переведено в Эвангелие. Calvazium — Темя».

ქართული სახარება ამ სიტყვას „თხემის მთად“ თარგმნის. მაგრამ Лобное место და „თხემის მთა“ მთის მოტივებული ადგილია და ამდენად, თითქმის კითხვაც აღარ გვიჩნდება. როცა მ. ბულგაკოვი რომანში ამ ადგილის სახელწოდების ოდნავ სახეცვლილ ვარიანტს გვთავაზობს «Лысая гора», ოღონდ ამ სიტყვათშეხამების კიდევ ერთი ნიუანსიც არის გახათვალისწინებული. რუსულ სიტყვიერებაში «Лысая гора» — კუდიანთა სამყოფელს, კუდიანთა სერობის ადგილს აღნიშნავს. «Ну его на лысую гору, к ведьмам!»¹

სიტყვის ამ ორმაგი მნიშვნელობით ახერხებს მ. ბულგაკოვი თავისი უმთავრესი კონცეფციის — ქრისტეს ქვარცმის მისტური აქტის მნიშვნელობის გადმოცემას. ქრისტე ქვარს აცვებს გოლგოთის მთაზე, მთაზე, რომელსაც ბულგაკოვი «Лысая гора» — „ტაბაკელას მთას“² უწოდებს და ხწორედ ამ პერიფრაზით მიგვანიშნებს, რომ მაშინაც, ქრისტეს ქვარცმის დროს, სხვადასხვა მიზეზთა გამო იმძლავრა ბორცვებამ, აღზევდა, კუდიანთა სერობის აპოლოგად იქცა და იძლია სიკეთე. იძლია ბორცვისაგან, რომელსაც საწუისი სატანური აქვს და ავი სატანაც (რომანში ვოლანდი) შერედაც იქ ვლინდება, სადაც ხელახლა აღზევებულია ბორცვებამ.

ეს არის პირველი და უმთავრესი ქვეტიქტი რომანისა. პირველი დაშიფრული სიმშალო, რომელსაც მ. ბულგაკოვი ერთი ცნების გაორებით — გოლგოთა — ტაბაკელას მთათი — გადმოგვცემს.

ეს შეგნებული გაორება ცნებისა, მისი სხვადასხვა კუთხით წარმოდგენა უდევს საფუძვლად ამ რომანის შერე. და შეიძლება ითქვას, უმთავრეს გახადებხაც.

პირველად სატანა მოსკოვში. პატრიარქთა ტბორებთან განმარტოებულ ორ ლიტერატორს გამოეცხადება და როცა მიხეილ ბერლიოში და უსახლკარო საბუთებს მოხთხოვენ უცნობს, უსახლკაროს მისი გვარის პირველი ასო აშახსოვრდება „W“. შემდეგ უსახლკარო დიდხანს ვერ იხსენებს გვარს, იტანჯება და, თუმცა მოქმედების განვითარებასთან ერთად, შეათხველი უკვე შეიტყობს, რომ ეს უცნაური შაგი, საგანტროლოდ ჩამოსული უცხოელი მხახიობი —

სხვა არავინაა, თუ არა ვოლანდი, სატანა — ამ სულიერის გვარს და ვინაობას — იგივე უსახლკარო მხოლოდ და მხოლოდ ფსიქოლოგიურ საავადმყოფოში შეიტყობს. როცა კვლავ ვილაც უცნობი შემოიპარება მის ოთახში, ამ უცნობს თავზე ჩაჩი ახურავს და წიგნს ახრ „M“ აქვს ამოქარგული. ახლა ისღა გვჩვენებს დავაკვირდეთ ამ არ ასოს და აღვნიშნოთ, რომ W და M გრაფიკული დაწერაობით ერთმანეთის სარკულ სიმეტრიას წარმოადგენს. აი, ეს სარკული სიმეტრიაა ის უმთავრესი საზომი, რომელსაც ემყარება მთლიანად რომანის არქიტექტონიკა და რომელიც, რომანის დახაწვისშივე, WM სიმბოლოთი არის მინიშნებული.

სარკული სიმეტრია

მ. ბულგაკოვის მკვლევარები ერთხმად აღნიშნავენ, რომ რომანში ჩართული სახარებისეული თავები ეს არის „რომანი რომანში“. მხატვრის რომანის ციტირებული ნაწილები ეს ხომ თავისთავად ასეა, მაგრამ არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ეს ჩართული რომანი შეტად დიდ როლს ასრულებს მთელი რომანის სტრუქტურულ გააზრებაში. ამ ორი რომანის შეპარისპირებით შეღავნდება რომანის ქვეტიქტი, რომელიც WM სიმბოლოთი მიენიშნა მკითხველს და რომლის პირდაპირ თქმაც ვერ, ან არ იხურვა მწერალმა, თუ გულდასმით დავაკვირდებით ამ ორ რომანს, ადვილი მისახვედრი გახდება, რომ ეს ჩართული, ეპიზოდები სხვა არაფერია, თუ არა რომანის ორი სიბრტუის, სხვადასხვა ისტორიულ მონაკვეთში გათამაშებული კოლიზიის სარკული ანარეკლი, რომელშიც თითქმის იდენტურად გარდაიტებება ეთიკური პრობლემები და ერთმანეთის პარალელური პერსონაჟები მოქმედებენ. თავდაპირველად რომანის არქიტექტონიკის სარკულ სიმეტრიაზე გვინდა გავამაშვილოთ ყურადღება.

აღსანიშნავია, რომ ორივე რომანის — სახარებისეული და მოსკოვის — მოქმედების დრო ერთი და იგივეა. სახარებისეულ თავებში მოქმედება მიმდინარეობს ნიხანის 14-ს, იმ დღეს, როცა ქვარს აცვებს იეშუა მა-ნოცრი. ნიხანა ებრაული კალენდრის პირველი თვეა, აპრილის ბოლოს და მაისის დასაწყისს და, რაც მთავარია, გაზაფხულის ბუნიობას ემთხვევა. მოსკოვური ეპიზოდებიც ადრეული გაზაფხულის, ბუნიობის დროს მიმდინარეობს.

ეს რომანი ერთ სტრუქტურულ მთლიანობაში რომ აქვს ავტორს გააზრებული და ორივე ეპიზოდი ერთი და იგივე პრინციპს ექვემდებარება, ისიც მიგვანიშნებს, რომ ორივე რომანის ერთი და იგივე წინადადებით მთავრდება, რომელიც

¹ ვლ. დალი, განმარტებითი ლექსიკონი, 1955, გვ. 200.

² ვლ. დალი, განმარტებითი ლექსიკონი, 1955, გვ. 330.

³ ტაბაკელა — ადგილი, სადაც თავს იყრიან კუდიანები და ეშმაკები კუდიანთა ღამეს, „ქართ. განმარტ. ლექსიკონი“, ტ. 9.

თავისი რომანის ბოლო ფრაზად მქონდა გააზრებული მსტატი: Пятый прокуратор Иудей, всадник Цонтий Пилат. მაგრამ რატომ მაინცდამაინც ეს ფრაზა იყო დამასრულებელი მსტატის რომანისთვის და თვით ბულგაკოვიც ხწორედ ამ ფრაზას მიიჩნევს უმნიშვნელად? ამ ბოლო ფრაზას, გარდა იმისა, რომ აკრავს ორი რომანის არქიტექტონიკას, განსაკუთრებული აზრობრივი დატვირთვაც ევალება. ის მიგვანიშნებს რომანის დედააზრზე, რომელიც რამდენიმე ერთმანეთისგან გამომდინარე ცნებად შეიძლება გამოიხატოს და რომელიც ნაწილობრივ არის კიდევ რომანის დაფარული ქვეტექსტი: უ რ წ მ უ ნ ი ე ბ ა . რ ო გ ო რ ც კ ო დ ვ ი ს დ ე დ ა დ ა . მ ა შ ა ს ა დ ა მ ე . შ ი შ ი ს ხ ა თ ა ვ ე ც . ი მ შ ი შ ი ს ა . რ ო მ ლ ი ს შ ე - ს ა ხ ე ბ ა ც ჯ ვ ა რ ც მ უ ლ მ ა ი ე შ უ ა მ თ ქ ვ ა : „უ ვ ი ლ ა შ ე დ ი დ ი ც კ ო დ ვ ა შ ი შ ი ა“ და რომელსაც Acta Pilati უკავშირდება.

მოვიყვანო კიდევ ერთ მაგალითს რომანის არქიტექტონიკის ხარკული სიმეტრიის დახამტკიცებლად. იეშუას ჯვარცმის შემდგომ გახმოცარი უყუნი ისადგურებს: «Тьма, пришедшая со Средиземного моря, накрыла ненавистный прокуратором город. Исчезли всякие мосты, соединяющие храм со страшной Антонневой башней, опустилась с неба бездна и залила крылатых богов над гипподромом. Хасмонейский дворец с бойницами, базары, караван — сарай, переулки, пруды... Пропал Эршаланм — великий город, как будто не существовал на свете». და მოსკოვში, როცა გადაწყდება მსტატის სიკვდილი: «Эта тьма, пришедшая с запада, накрыла громадный город. Исчезли мосты дворцы. Все пропало, как будто этого никогда не было на свете.»

ამ ორი მონაკვეთის შესავსება ექვს არ იწვევს. მეორე მონაკვეთში სტალი უფრო დაწვრილია, ბევრად გაუბრალოებული, მაგრამ იესოს ჯვარცმის აღუზია იმდენად თვალნათლივი ხდება და იმდენად ხაზგასმულია ავტორისეული ჩანაფიქრი, რომ ეს განმეორება თავისთავად წარმოშობს შემაერთებელ სიმბოლურ კვანძს. ეს სიმბოლური კვანძი გახლავთ ის მარადიული საკითხი, რომელიც დიტარატურასა და ბელოვნებაში საკმაოდ ღრმად არის დამუშავებული და ასევე პრობლემურია ამ რომანისთვის — შემოქმედის, როგორც დაშოუკიდებული ინდივიდის საკითხი. მისი ღვთიური თუ სატანური საწყისი, მისი დაშოკიდებულება ხოციალურ დეტერმინიზმთან, რომელიც სახელმწიფოს სტრუქტურის სახით გვევლინება. ამ რომანში ერთის მხრივ ვოლანდის — სატანურ საწყისს

და მეორეს მხრივ — იეშუა მა-ნოცრის — ღვთიურ, კეთილ საწყისს შორის არის მოქცეული და გააზრებული მსტატის — ბელოვნის — შემოქმედის სახე. თუ როგორ წუვდება ბულგაკოვი ამ საკითხს, რა გზებით და სერებით, ამაზე ოდნავ მოგვიანებით ვაპრობებ საუბარი, ჯერ კი ისევ რომანის სიმბოლურ კვანძს მივუბრუნდეთ.

საერთოდ, უნდა აღვნიშნოთ, რომ მ. ბულგაკოვი როგორც შედგენილია კი ცდილობს ახეთი აღუზიური კვანძების შექმნას, ამის მაგალითი მრავლადაა რომანში და არც დაკვირვებულ მკითხველს გაუჭირდება მათი დაძებნა. ჩვენ მხოლოდ რამდენიმე მაგალითს მოვიყვანო: ცხენოსანთა ალა და ფებოსანი ქარი პილატე პონტოელით თავებში და ერთთავად განმეორებადი ცხენოსანი და ფებოსანი შილიცია მოსკოვის ქუჩებში, მაღლარი ვაზი ურშალაიმის ქუჩაბანდებში და იგივე ვაზი გრიბოედოვის ეზოში...

რომანის მოქმედება სამ სიბრტყეზე მიმდინარეობს. ეს სამი სიბრტყე პირობითად ალბათ შემდეგნაირად შეიძლება იქნეს სახელდებული: ისტორიული (იეშუა, პილატე პონტოელი), რეალური (მსტატი, მარბარიტა) და ირეალური (ვოლანდი). პირველი ორი — ისტორიული და რეალური — თითქმის არაფრით არიან ერთმანეთთან დაკავშირებული, მათ შორის სულ პატარა შემაერთებელი კვანძი არსებობს (მსტატი და ნაწილობრივ ვოლანდის მთხრობელი სახით), მაგრამ თუ უფრო ღრმად ჩავუკვირდებით ორივე ნაწილში მიმდინარე მოქმედების მორალურ-ეთიკურ საფუძვლებს, ნათელი გახდება, რომ შემთხვევით არც მსტატი წერს რომანს იეშუა მა-ნოცრისზე და არც ვოლანდის გამოჩენსა შემთხვევითი, რაშეთუ ყოველი სიმბოლური კვანძი და ჩანაფიქრი ამ ისტორიული სიბრტყის პოზიციიდან იხსნება.

ისტორიული სიბრტყე რომანში პილატესა და იეშუას დიალოგით იწყება და პილატეს დახასიათებას მწერალი ძალზე კომპაქტური, მრავლისმეტყველი ერთი ფრაზით ახერხებს: „სისხლისფერკობიან თეთრ მოსახსამით, დილაადრიან, გაზაფხულის თვის ნისანის თოთხმეტს, დიდებული მეროდეს რრფრთიანი სასახლის გადახურულ ხვეტოვანში, ცხენოსნის ფლატუნა ნაბიჯით შემოვიდა იუდეველთა პროკურატორი — პონტოელი პილატე“. ხწორედ ამ პირველი ფრაზით — სისხლისფერკობიანი თეთრი მოსახსამით — სისხლში მდგარი სიწმინდის სიმბოლოთი, ხსნის მწერალი პილატე პონტოელის სახეს და ეგებ მთელი რომანის ქვეტექსტსაც. აღსანიშნავია, რომ პილატეს ხანის სიმბოლიკაში მ. ბულგაკოვი არაერთხელ იმეორებს სისხლის დაღვ-

რის სიმბოლოს. გავიხსენოთ, იეშუას წვარცმის შემდგომ, აივანზე მწოლარე პილატეს ფერბთით სიხბლის გუბესავით რომ დგას გატეხილი დოქიდან გადმოდვრილი ღვინო და შიგ ორკვარდი (სიწმინდის სიმბოლო) ცურავს. იგივე ღვინის — სიხბლის გუბე დგას პილატეს ფერბთით იმ კლდეზეც მის სამუდამო სამყოფელში. მარგარიტასაც მექლიისის წინ სიხბლში ბანენ და ვარდის ნელსურნელებას აფრქვევენ.

იეშუასთან საუბარში ქრება პილატეს სიზვია. დე. პროკურატორი თანდათან ხვდება, ვინ დგას მის წინაშე, მაგრამ იმასაც ხვდება, რა სიბრტულეთა გადაღაბვა მოუწევს მის დასაბხნელად. ამიტომ უყვირის განწირული: „როგორ გგონია, უბედურო, რომაელ პროკურატორს შესწევს ძალი დაიხსნას კაცი, ვინც შენსავით ლაპარაკობს? — შიშმა დიდებული კეისრის წინაშე, საკუთარი თანამდებობის დაკარგვის შიშმა ააძულა ხახკვდილო განაჩენი გამოეტანა. როგორც თვითონ ამბობს, „ამ კეთილი ფილოსოფოსისთვის.“ მაგრამ ამ შიშს პილატე ჯერ ბოლომდე ვერ აცნობიერებს, ვიდრე იეშუას ბოლო სიტყვებს არ აცნობებენ: „აშქვეყნად ეველაზე დიდი ცოდვა — შიშია“. და ეგებ უპირველესი ცოდვა.“ — დასძენს თვითონ პილატე თუ ავტორი, არ, ამ შიშმა აქცია პილატე ბოროტ მოქმედად და იგივე შიში დაპატრონებიათ რეალური სამყაროს გმირებსაც. უოვლისწმცველი, ნებისა და მორალური კრიტერიუმების დამჩლუნგებელი შიში აიძულებს დააბეჭდონ ერთმანეთი, გაანადგურონ, გახწირონ. იგივე შიში თანგავს ოსტატს, მას შემდეგ, რაც რომანი დაასრულა და პირდაპირ შეეჯახა ლიტერატურულ სამყაროს, ოსტატის ერთადერთი შეგრძნება მხოლოდ შიშია. შიში გახჭდომია მთელ სხეულში, კარზე დაკაკუნებაც კი აფრთხობს. და იმდენად არის ამ შიშით გათანგული, რომ ფსიქიატრიულ კლინიკაში უოფნა უფრო ხაშმედოდ ეჩვენება, იქ უფრო გრძნობს სიმშვიდეს. ასე ერთი და იგივე მორალური კრიტერიუმით ერთდება ეს ორი სიბრტყე — ისტორიული (იეშუა, პილატე პონტოელი) და რეალური (ოსტატ) — შიში, რომელმაც აიძულა პილატე ბოროტება ჩაედინა, ოსტატს კი — მოესპო საკუთარი შემოქმედება. შიში, რომელიც ურწმუნობის და მცირედმორწმუნეობის შედეგია. და ამდენად, ბუნებრივიც ჩანს, რომ ამ ორ სიბრტყეს — ისტორიულსა და რეალურს —

ავაშორებს ვოლანდი და მისი ამაღლა — შიშის და ურწმუნეობის შედეგად ისტორიულსა და რეალურ სამყაროს სარკულ სიმეტრიაზე. მესამე განზომილებას ირეალური სამყარო ქმნის, რომელიც პირველი სარკულ სიმეტრიაზე ერთგვარად ამობრუნებულ, დაბრუნებული სიმეტრიულ ფორმას წარმოადგენს და სწორედ ამ კუთხიდან, ამ ბინუსურა თვალთახედვიდან ხდება შესაძლებელი იმ შემწარავი შემოქმედების გაცნობიერება, რომელსაც შიში ბადებს ადამიანებში.

როდესაც რომანის არქიტექტონიკაზე ვლაპარაკობთ, აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ რომანის სტილური თავისებურებანიც. სტილური განხილვა ამ სამ სიბრტყეს შორის ძალზე თვალში ხაყვია. თუკი რეალური სიბრტყის სცენები 17 საუკუნის ჩინური წლებისთვის დამახასიათებელი შეიძლება ითქვას უარგონი-თაც კი არის დაწერილი. ევაზგელისტურ თავებში ხაზგასმულად აღმდებელი ტონი იგრძნობა და თითქმის რიტმული პროზით არის დაწერილი. ირეალურ სამყაროს გმირთა დიალოგები კი მთლიანად ბუფონადურ იერს ატარებს.

სიმბოლოთა კარალელები

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რომანის არქიტექტონიკა სამი სიბრტყის ხარკულ სიმეტრიაზე დაყრდნობით არის აგებული. და ამ რომანის ქვეტექსტის გააზრება, რომლის გამოვლენასაც ემბარება ეს არქიტექტონიკა, შეუძლებელი იქნებოდა, თუ არ გავითვალისწინებთ ამ სამ სიბრტყეში მოქმედ გმირთა სიმბოლოურ პარალელებსაც.

ოდონდ ჯერ ციფრ სამზე გვინდა შევაჩეროთ ყურადღება. რას მიგვანიშნებს ბულგაკოვი სამი სიბრტყის ხარკული სიმეტრიათ?

ციფრი # ეველა აღმოსავლურ რელიგიაში უდროობას, თავისთავად განმეორებად ქმნადობას გულისხმობს. ციფრი # — 4 ხაშება მონაწილეობს არსებითად დაბადების, ზრდის და განახლების ციკლში (თუნდაც ბრამე, შივა, ვიშნუ). შემოქმედი ძალების — ხაშების — ანარკლი შეინიშნება ეველგახ, ხადაც დროის სვლა გაგებულია. როგორც განმეორადობა, ადრე არსებულის ნელახალი აღმოცენება. აღმოსავლურ რელიგიებში უოველგვარი ზრდა ბორბლის ხაშით არის წარმოდგენილი და ამ ბორბლის ბრუნვას ახალი არაფერი მოაქვს. შეორდება ის, რაც ადრე იყო.

იგივე განმეორადობად პრინციპზეა აგებული რომან „ოსტატი და მარგარიტას“ არქიტექტონიკა (აღსანიშნავია, რომ სამი ხარკული სიბრტყის არსებობა თვით რომანშივეა მითითებული — გავიხსენოთ მარგარიტას სამყარდიანი

1 შიშზე მინიშნება კახიკურ ტექსტშიც გვხვდება: „მიუგეს მას პურიითა და პრქუეს ჩვენ სჯული გვაქვს და სჯულსა ჩვენისაებრ თანა-ვეს სიკუდილი რამეთუ თავი თვისი ძედ ღვთისა ყო. ოდეს ესმეს პილატეს სიტყვანი ესე, უფროის შეეშინდა“. (იოანე 19-19, 7, 8).

სარკე). რომანის ფაბულა ამ სამი სიბრტყის ანარეკლში მიმდინარეობს და განუვითარებლად, თითქმის იდენტურად მეორდება ისტორიულ და რეალურ სამყაროში მიმდინარე ეთიკურ

პრობლემები. ამდენად, პარალელი იქმნება ამ სამ სიბრტყეში მოქმედ პერსონაჟთა შორისაც. თუ ამ სამ სიბრტყეში მოქმედ პერსონაჟებს დავაკვირდებით, ჩვენი აზრით, ისინი შემდეგი სახით შეიძლება დავაჯგუფოთ:

ისტორიული სამყარო იეშუა

რეალური ოსტატი

ირეალური ვოლანდი
სიმბოლური

1. ლევი მათე
2. პილატე პონტოელი
3. ვიროხათშედი
4. ნიზა

1. მარგარიტა
2. მიხეილ ბერლიოზი
3. ივან უხახტკარო
4. ანუშკა

1. კაროვიევი-ფაგოტი
2. აზაბელო
3. კატა ბეპემოტი
4. ბელლა

1. ვინც ქვარს შეუდგა, სიუვარულითვის თავის განწირვა.
2. ბუკოდნე, მაგრამ უარყოფელი.
3. ხელისუფლების ნების უფიქრელად აღმსრულებელი.
4. ბრმა იარაღი.

იეშუა ოსტატი. ვოლანდი

უკვე აღვნიშნეთ, რომ მ. ბულგაკოვი საბარე-ბისეულ მასალას საკმაოდ თავისებურად ამუშავებს. თუშეკა კი სიუჟეტურად მაინც ვერ სცილდება კანონიკურ ტექსტს. რაში მდგომარეობს ეს თავისებურება?

ამ საკითხის უფრო ღრმად გახარკვევად აუცილებელია გავიხსენოთ, რომ მე-16, მე-18 საუკუნეებში ბიბლიოლოგიაში განსაკუთრებით იმძლავრა ორმა მიმართულებამ: მითოლოგიურმა და ისტორიულმა. ისტორიული მიმართულების მიმდევრები იესო ქრისტეს ისტორიულ პირად მიიჩნევენ და რეალურად არსებულ ვინმე ნაზარეველი ქადაგის ცხოვრების მითოლოგიზაციით ხსნიდნენ საბარეებს. ამ მიმართულებას სათავე დაუდო ბეგელის შრომამ „ცხოვრება იესოსი“, შემდგომ, ამ პერიოდშივე იქმნება ე. რენანის „იესოს ცხოვრება“ და დ. შტრაუსის „იესოს ცხოვრება“ (ამ ავტორს მ. ბულგაკოვი იხსენიებს ვოლანდისა და ბერლიოზის დიალოგში). ეს ავტორები მიზნად ისახავდნენ საბარე-ბიდან გამოეკვეთათ ისტორიული იესოს, როგორც ადამიანის სახე. მ. ბულგაკოვი საკმაოდ კარგად უნდა იცნობდეს დ. შტრაუსის ამ ნაწარმოებს და თვითონაც უნდა იზიარებდეს მის თვალთა-ხედვას. ეს მოსაზრება თუნდაც იმითი შტაკი-დება, რომ მ. ბულგაკოვი იესო ქრისტეს ებრაული საკუთარი სახელით — იეშუათი მოიხსენიებს და არა როგორც იესოს. ამით თავი-დანვე მხოლოდ მე კაცის სტატუსით შემო-ყავს რომანში და სრულიად უგულვებელყოფს ლევიურ საწყისს. ამდენად, თავისთავად მოხს-ნილია ამ პერსონაჟის ღვთიურ-რელიგიური გა-აზრება, რასაც აგრეთვე ადახტურებს მაცხოვ-რის მედრეით აღდგომის მისტერიის უგულ-ვებელყოფა რომანის სიუჟეტში.

ამ თვალთახედვით, იეშუა დიდი ძალების მა-ტარებელი, მაგრამ რეალური ადამიანი და არა მაცხოვარი, აქედან იღებს სათავეს მ. ბულგაკო-ვის ფილოსოფიური მრწამსის გაორებაც და ვო-ლანდის ირეალური სამყაროს ლამის იდეალურ-რად შერაცხვის ცდაც. ამ რომანში მხსნელი ვოლანდი, კეთილი ძალა — იეშუა მა-ნოცრია უმოქმედო რჩება. არავის მოქმედ გმირთაგან არ შესწევს უნარი მის საუფლოში მყოფობდეს, ერთადერთი მხოლოდ ლევი მათეა, სიუვარულით განწმენდილი და რწმენაშემცენილი ლევი მათე.

რომანში იეშუას სახე-სიმბოლოს გააზრები-სათვის აღბათ ის ფაქტიც ძალზე მნიშვნელო-ვანია, რომ, როგორც ცნობილია, მე-19 საუკ-ევროპულ ლიტერატურაში იესო ქრისტეს სახე გაიზარება არა როგორც ღვთის განხეულება ადამიანთა ცოდვათა მოსანანიებლად, არამედ როგორც ღვთიურობადაქარგული. ჩაგრული მოყვასისადმი სამსხვერპლო სიუვარულის მქა-დაგებელი ქრისტე, ჩაგრული მოყვასისადმი სიუვარულით მსხვერპლის გაღების ცნებას გან-საკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ამ რომანში და მისი პირდაპირი განსახიერებანი არიან მარგარიტა და ლევი მათე.

როგორც აღვნიშნეთ, იესო ქრისტე მწერალს მხოლოდ ადამიანის სტატუსით შემოჰყავს რომანში, ის იეშუა მა-ნოცრია, „კეთილი ფილოსო-ფოსი“. რომელიც სიკეთეს უქადაგებს ირგვლივ-მყოფთ და სწამს, რომ „ბოროტები არ არიან ამქვეყნად“. ისიც სწამს, რომ მოაწევს ეამი, როცა აღარ იარსებებს ტირანია და დებსპოტიზმი, როცა ადამიანი შესძლებს თავისი სულიერი სიწმინდის გამოვლენას. ჩერ კი სათანა ბატო-ნობს, რადგან ადამიანები შიშით არიან გათან-გულნი, რადგან შეუძლიათ დაახეზლონ და აწა-მონ ერთმანეთი, რადგან დავიწყებიან, რომ „ხატნი არიან ღვთისა“, დავიწყებიან თავიანთი

ადამიანური ხაზე და ზოგი ფუფუნოვანი. ზოგი უგუნურები. უშეტესობა — კი მისი — გამოემორჩილება ძალადობას. — ტირანის. აი, ამიტომ მძლავრობს რომანში ვოლანდი, ამიტომ არიან ის და მისი ბელქვეითნი კოვლისშემძღვნი. რადგან შიში დაპატრონებია ადამიანებს, შიში, რომელსაც ტირანია წარმოშობს.

იგივე შიში დაუფლებია ბუღოვანს — შემოქმედს — ოსტატს, და აქ ისევ ძველად დგება შემოქმედისა და ტირანის, შემოქმედის დღითუარი და სატანურ ხაწყისის, შემოქმედის არჩევანის საკითხები. ოსტატია სწორედ ის რგოლი, ვინც „რომანში“ მკრავს ხეშუასა და ვოლანდის სიბრტყეებს.

იეშუას თავები ოსტატის კლამს ეკუთვნის, მისი სულის ეთილი ხაწყისის ამოფრქვევა სიკეთისა და იდეალური პარშონის მქადაგებელი მანოცრი. ოსტატი შემოქმედია — ღვთის იერსახე ფიზიკურ სიბრტყეში, და ამდენად, არჩევანის მტრი უნარი გააჩნია, ვიდრე ბევრ ღებრივ მოკვდავთათვის არის შეხამდებელი. მაგრამ არჩევანი მხოლოდ თავისუფალი ნების, სულიერად თავისუფალ ადამიანებს ძალუძთ, ოსტატი კი ტირანის, შიშის შეუფებაში, მყოფობს და ამდენად არჩევანი მისთვის შეუძლებელია, ის უბრალოდ ნებდება შიშს, და თუკი „ეთილი ფილოსოფოსი“ იეშუა მანოცრი თავისი რწმენისათვის ქვარცმას არჩევს, გარე ხაწყაროს მარწუხებში მოქცეული, შიშით გათანგული ოსტატი წევს თავის რწმენას — რომანს და ამდენად მხსნელად მხოლოდ ბოროტი შემოქმედი — ვოლანდი შეიძლება მოველიროს და აქვე მოუჩინოს საუკუნო საუფდელი, ხადაც ადრე იმავე ცოდვით დაღდასმული კილატე პორტოელი იზოფებოდა, რადგან ოსტატს ეერ არ დაუმხახტრებია ნათელში ვოლანდი, მას მხოლოდ მარადიული სიშვეიდე ებოძა. ამ არჩევანზე, ტირანის წინააღმდეგ უშოქმედობას, და შიშის სატანურ ხაწყისზე ის გარემოებაც მიგვაჩვენებს, რომ სიშბოლოთა წუკილში ოსტატის საბელი ვოლანდის საბელის სარკულე სიშვეიდრად არის გამოხატული:

აღსანიშნავია ის ძალზე მნიშვნელოვანი გარემოებაც, რომ ავტორს ვოლანდი — „წვადლიანის შეუფე“ ერთადერთ რეალურ და ეგებ ძალზე სიმპათიურ არსებადაც კი მუავს დაბატული და რაკი ზემოთ შემოქმედის არჩევანზე გვეკონდა ლაპარაკი (სხვათა შორის, ბულგაკოვის შველევართა უმრავლესობა ოსტატს ავტორის პრიტოტიპად აღიქვამენ), აღნათ ხაკლებში მნიშვნელოვანი არც ის გარემოება იქნება, რომ მ. ბულგაკოვი თავადაც არჩევანის წინაშე დგას და იეშუა მანოცრის კი არა, სწორედ ვოლანდს ახახიერებს ერთადერთ რეალურ ძალად, რომელსაც უნარი შეხწევს დატრგუნის მოძალე-

ბული წინააღმდეგობა. მასში ბედვას იგი მხსნელს და სიკეთის მომხველს. ამ მომხვედების დასამოწმებლად გვინდა რომანის ერთადერთი გავისხენოთ, რომელსაც მ. ბულგაკოვი საკმაოდ პერსონალიზირებული სატანო მკითხველს: «Я часть той сущности, которая творит зло и вечно совершает добро», რადგან მისი ეს ფრაზა შემდეგნაირად ეღერას: «Творить добро, всему желая зла» (თარგმანი ა. პასტერნაკისა). ამ ზრ კონცეფციას შორის კი ხაკმაოდ დიდი განსხვავებაა, მ. ბულგაკოვის პერსონაჟის წყალობით ვოლანდი რომანში ის ძალაა, რომელსაც ბოროტება სწადია, მაგრამ მაინც „სიკეთეს იქმნის“. გოთიბეული გააზრებით, ეს არის ბოროტი ძალა — მოჩვენებითი სიკეთე რომ მოაქვს ადამიანებისთვის, ეს მოჩვენებითი სიკეთე მხოლოდ და მხოლოდ ბოროტებაა, არასულიერში შთანქმა, მიწიერ (არჩიანულ) ან ირეალურ (ღუგოფერულ) საშუაროში დაკვეება ადამიანისა, რათა გახუდგეს იგი ბულიერ ნათელს — ღმერთს.

აი ამ პერსონალიზირებული ეპილოგიდან გამომდინარეობს რომანში ვოლანდის ხაზის გაწერება.

ვოლანდი — სატანა ის ძალაა, რომელიც უფლობს შიშით მოცულ ადამიანებში, ვინაც დაკრწებიათ მადალ-შორალურ კრატეროუმები და, შიშს დამორჩილებულნი, ერთფეროვან, უფერულ ვოლანტი გათქვედნიან. მარადიული ქეშმარტება და სიკეთე, ის, რასაც ქადაგებს იეშუა მანოცრი, მიუღწევებელია ამ ერთფეროვანი უოფილან, აი, რას წერდა მერვეტოვსკი გოგოლის შემოქმედების განხილვისას: «Зло видимо всем в великих нарушениях нравственного закона, в редких и в необычайных злодействах, в потрясающих развязках трагедий. Гоголь первый увидел черта без маски, увидел подлинное лицо его, страшное не своей необычностью, а обыкновенностью, пошлостью, первый понял, что черт есть не далекое, чужое, странное, фантастическое, а самое близкое, знакомое, вообще реальное, человеческое, слишком человеческое» лицо, лицо толпы, лицо «как у всех», почти наше собственное лицо в те минуты, когда мы не смеем быть самим собою, а соглашаемся быть «как все».

ეს რუბი ერთფეროვნება წარმოშობს ბოროტებას (სხვათა შორის რომანში უშეტესად რუბი ფარი გვხვდება, კილატე კონტოელინა და მანოცრის გარდა, რეალური და ირეალური ხაწყაროს გმირებს, ეველას ნატრიფერა აცვია — ფერფლისა და ერთფეროვნების ფერი)

აქ კიდევ ერთ საკითხზე ვსვტრხ ვავამახვი-
ლოთ მკითხველის უურადღება. ცნობილია, რომ
ბოროტება თავისთავად, როგორც სუბსტანცია,
არ არსებობს. სატანა ღვთის ბოროტი იერსაზე
კი არ არის, ან მისი ბნელი ნაწილი. «Бог
есть свет и нет в ней никакой тьмы»¹.
არაბედ მის მიერვე შექმნილი ანგელოზი, რომელიც
ღმერთს აუჩანდა, ციდან იქნა გამოძევებული და
მიწაზე ჩამოსროლილი. ამიტომ ახტ-
რალური იერარქიით მის სიბრტყეზე მთავარან-
გელოზი მიქაელი დგას და არა ღმერთი.²

დმანაციის პრინციპით ბოროტება იქ მძლავ-
რობს, სადაც ნაკლებია სიკეთე (არეოპაგელი).
და იმ სამუაროში, სადაც რომანის მოქმედება
მიმდინარეობს, კრიტიკულმალრეულ, ტირანიისა
და შიშის სამუაროში, ვოლანდი — სატანა —
უოვლისშემძლეა, იგია მბრძანებელი ამ შიშით
გათანჯულ ხულთა და თვით ამ ერთფეროვნების-
გან გამორჩეულ ადამიანთა — ოსტატისა და
პილატე პონტოელის ხულთა მეუფეც, რადგან
ისინიც, მიუხედავად თავიანთი გამორჩეულო-
ბისა, შიშით არიან დაღდასმულნი, მაშასადამე.
მცირედმორწმუნენი არიან და ამდენად ჭერ ვერ
ახერხებენ იეშუას მთვარის ბილიკზე შედგან
ფეხი, შათ ეს ჭერ არ დაუშახხურებიათ. მათ
შხოლოდ შარადიული სიმშვიდე ებოძათ.

ღვთიურ ნათელს, ქეშმარიტებას გარიდე-
ბულ ადამიანთა მახასიათებელ ნიშნად ბულგა-
კოვი „უდაბნოს“ ცნებას იუენებს. შარადიული
უდაბნოს შეგრძნება აქვს პილატე პონტოელს.
უდაბნო ჩასდგომია თვადებში ოსტატს.

ეს ცნება ამ კონტრექსტში ძალზე მნიშვნე-
ლოვანად გვესახება „უდაბნო“ ხომ ბიბლიურ-
სახარებისეული გაგებით ის ადგილია, სადაც
განწმინდება ხული და ახალი საფეხურისთვის
ემზადება. გავიხსენოთ მოსხვ მიერ ებრაელთა
გაყვანა უდაბნოში, იოანე ნათლისმცემლისა
და ქრისტეს უოფნა უდაბნოში.

მაგრამ პილატე პონტოელი და ოსტატი ჭერ
შხოლოდ ეშადებთან უდაბნოსთვის. შათ ჭერ
გახავლელი აქვთ განწმენდა, ჭერ კი უკუნში
მყოფობენ, რადგან უკუნის ბატონობს უველგან,
ბატონობს სატანა, ბნელის, ჩრდილის არსებო-
ბას ვოლანდი აკი ლოგიკურად ასახუთებს:
«Не будешь ли ты так добр. — უბნება
ლევო შათს, — подумать над вопросом:
что бы делало твоё добро, если бы не
существовали зла, и как бы выглядела
земля, если бы с нее исчезли тени? Ведь
тени получаются от предметов и людей?»

¹ იაკობი. 1. 17. „ზეგანდმო არს გადმოსული
შამისაგან ნათლისა, რომლისა თანა არა არს ცვა-
ლება გინა თუ ქცევისა აჩრდილ.“

ღიას, ჩრდილს, ბნელს ადამიანები ქმნიან თა-
ვიანთი ურწმუნობით, სიკეთისგან განდგომით,
მცირედმორწმუნეობით, შიშით, მორჩილებით,
ნებით თუ უნებლიედ ბოროტისათვის ბულის
შეწყობით.

რომანში გასაოცარი ძალით იგრძნობა ეს
ჩრდილი, უკვე ქცეული სიბნელედ უკუნის-
ფერს უკუნის და წუვდიადი ფარავნის სიბნელედ
აქრობს უზარმაზარ ქალაქებს, თითქოს „არც
არსებულან ამქვეყნად“, უოვლისმომცველი ჭო-
ქობეთური ცეცხლი ანადგურებს უზარმაზარ
სახახლებებს, ელვა (სატანის ნიშანი) სერავს
ცას. აქ სატანა ბატონობს და ამდენად, არც არის
გახაკვირი, რომ სატანის საუფლოში შეცვლილია
უველა კრიტიკიუმი და სახარებისეული თეზის:
„ითხოვდი და მოგეცეთ“ ნაცვლად რომანში
ანტითეზას კვითხულობთ: „არახოდეს არაფერი
ითხოვოთ“. სიამაუე თავმოდრეკილობის ნაცვ-
ლად, შიში — რწმენის ნაცვლად, ჩრდილი —
ნათელის ნაცვლად. აი, ის, რახაც ქალაგებს ვო-
ლანდი — სატანა, იგი ძალმოსილია და უოვლის-
შემძლე, ვიდრე რწმენის ნაცვლად შიში გამე-
ფებულა. მაგრამ იმ დროს, როცა შარადიულ
სიმშვიდეგამოვლილი, ცოდვისგან განწმენდილი
და რწმენაშეძენილი პილატე პონტოელი იეშუა
და ნოცრის მთვარის ბილიკზე შედგამს ფეხს,
სატანა უკვე უძლურია. იქ შხოლოდ შემოქ-
მედს — ოსტატს შეუძლია ცოდვათა მიტევი-
ბა და შარადიულ ნათლის გზაზე დაყენება.
იგივე გზის გავლა ელის თვით ოსტატსაც. აკი
შასაც იმავე ადგილას, შარადიულ სიმშვიდეში
მიუჩინეს საუუდელი, რათა შემდეგ განწმენდი-
ლი დაადგეს ნათლის ბილიკს.

ახლათ ამიტომია, რომ ახეთი იმედით შეს-
ქერის მთვარეს მიწაზე დარჩენილი ივან უსახლ-
კარო, რომელიც ოსტატთან შეხვედრის შემდეგ
აცნობიერებს ხულიერ სამუაროს და ისიც
თავისი „არახულიერი“ საზარზეიმო ლექსებისა-
გან განწმენდილი, „განკურნებულნი“ მის მოწა-
ფედ რჩება მიწაზე. მან უნდა გააგრძელოს ოს-
ტატის მიერ დაწყებული რომანი.

და მაინც ვინ არის ვოლანდი? რომელ სა-
ტანურ ძალას ასახიერებს შ. ბულგაკოვი ვო-
ლანდის სახეში? თანამედროვე ბულგაკოლოგე-
ბი უმეტესად ვოლანდს მეფისტოფელის პრო-
ტოტიპად აღიქვამენ. მეფისტოფელისა და ვო-
ლანდის მსგავსებაზე რომანში ძალზე ბევრი მი-
ნიშნებაა, თუნდაც გარეგნობა, პუდელისბუნ-
იანი ჭობი, მაგრამ „ფაუსტში“ მეფისტოფელი
ლუციფერისა და არიშანის გაერთიანებული სა-
ხეა. შ. ბულგაკოვთან კი სატანური ძალების
იერარქიული დაურთა შეინიშნება.

ჩვენ მაინც უშთავრებად ის მინიშნება მიგ-
ვაჩნია, რახაც თვით რომანი გვკარნახობს. რო-
მანში ვოლანდის ძიების დროს დაკითხული

მოქალაქენი „უცნობის“ სიკვდილს აღნიშნავენ და მოგვიანებითაც, სატანის შექლისის წინ გელაშვილი მტკივნეულ მუხლს უწევს ვოლანდს. ქრისტიანული ტრადიციით სატანის ერთ-ერთი იერსახე — ლუსაფერია, ის დაცემული ანგელოსი, ამჟამად და უღონო მიმბაძველი ღვთიურა ნათლისა, რომელიც ციდან იქნა გამოძევებული და მიწაზე დაცემისას მუხლი დაიზიანა. ლუსაფერია აგრეთვე ის მისტიური ძალა, რომელიც ადამიანს უკლებს, ოცნებისუფელ საშუაროსკენ იტაცებს. ამით აქარგვინებს უოფიერების რეალურ აღქმას და განაშორებს უშთაფრეს მიზანს — ღვთიურა ნათლის მიღწევის საშუალებას უბნობს. აი, ამ მონაცემების მიხედვით ვოლანდი ლუსაფერია ამ მოსაზრებას დაგვიდასტურებს აგრეთვე სატანურ იერარქიათა ის თანამიმდევრობა, რომელსაც მ. ბუღაჯოვი ვოლანდის ამაღლის სიმბოლიკაში ახაზიერებს მაგრამ მათ შესახებ დაწვრილებით ცალკე თავში გვექნება საუბარი. ამჯერად კი მხოლოდ ის გვიჩვენა ალენიშნათ, რომ მ. ბუღაჯოვი ვოლანდის ამაღლაში უველა დემონურ სახეს წარმოაჩენს და ამ ამაღლას ერთ მთლიანობაში გაიხაზრებს. ეს ერთიანი ბოროტებაა და ამ სიბოროტეში მონაწილე უველა ფიგურას თავისი როლი და დანიშნულება აქვს მინიჭებული. არც ერთი მოქმედი პირის იქნება ეს კაროვიეფ-ფაგოტი, ანაშენილი თუ კატა ბეჭემოტი. სახელი შემთხვევითად არ შეიძლება ჩაითვალოს, უოველ მათგანს თავისი სიმბოლიური მნიშვნელობა ენიჭება და თავისებურად ხაყნაურს ხდის და კრავს რომანის სტრუქტურულ ქარგას.

სიხვარულისთვის მსხვერპლის ბაღება მარგარიტა — ლევი მათი

სარკული სიმეტრიის სიმბოლიოთა წრეში მეორე პარალელს მარგარიტა და ლევი მათე ქმნიან. ეს ორი ერთმანეთთან სიუჟეტურად დაუკავშირებელი პერსონაჟი ერთი და იგივე როლს ასრულებს რომანის სიუჟეტში და ერთი და იგივე იდეის მატარებელი არიან.

მარგარიტას ხაზის გააზრებისთვის ქალზე მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ მარგარიტას სახელიც ასო M-ით იწეება და ამით ერთგვარად ოსტატის, შემოქმედის ხაწყისის იდენტური ხდება. ვინ არის მარგარიტა? ქალი, რომელსაც არაფერი აკლდა, აკლდა, შესანიშნავი ქმარი, ცხოვრობდა შესანიშნავ სახლში, ბევრი ფული ჰქონდა და როგორც ავტორი ამბობს: „მრავალი ქალი აღბათ უველაფერს გაიდებდა იმისთვის, რომ მარგარიტა ნიკოლაევნის მდგომარეობისთვის მიეღწია“. — და შინს უბედურად იყო, რის დაეძებდა ეს ქალი. აუტანელი უკ-

თელი უველიდებით ხელში რომ გამოვიდა ამ დღეს ხახვირნილი სიუჟარულს. რადგან მისი კეთილმოწყობილი ცხოვრება სწორედ ეს უბნებზე „უჭაგუნები“ მარგარიტა და ლევი მათე უჭაგუნობა იყო. რომელიც უჭაგუნობის შეხვედრისთანავე დატანავენს და არხში მოისხოლა. ოსტატის ხაზს უსვამს მარგარიტას „მე მხოლოდ მისი ხაზისთვის კი არ გამოცდარამედ მის თვალებში ჩაღვრილმა უჩვეულო აქამდე უნაბავმა მარტოობაში“

უნიჭუნებლობა მარტოობა კლავდა მარგარიტას და მისი იყო თავის კი მოეწაშლა, ოღონდ შეიწავატიეს უახლო არხებობა მაგრამ „წარსიუვარულად გადაგვიღობა როგორც მოულოდნელად მისი ხევეში მწიდან ამოძვრება ხოლმე მკვლელი და ორკვე ვახვეგმარა“ და მარგარიტა ოსტატის იდუმალი შეუღლე გახდა.

უცრლებლად უურადსალებია ის გარემოება, რომ მარგარიტა ოსტატის „სიუჟარული“ კი არ არის ამ სიტუაციის ბანალური ცხოვრებისეული გაგებით. არამედ მისი „იდუმალი შეუღლე“ რადგან მარგარიტაში სახიერდება ის ქეშმარიტი მარტო ქალქუი ხაწყისი, რომელიც არის მბადი და უჭაგუნელი ღვთიური სიუჟარულია.

ქალატონისთვის სიუჟარული სიბრძნის წინა პირობაა თუკი სიბრძნე მარადიული ლოგოსის — ღვთის ძე, სიუჟარული მისი დედაა ის მრავალფეროვნება, სავანოა ის სიბრავლე, რომელშიც განიბანა ღვთიური ერთიანობა, სწორედ სიუჟარულის შეშეობით ილტვის ისევ ერთიანობისა და მარტოობისკენ.

„ამ მარად ქალური ხაწყისის — სიუჟარულის მატარებელი და შემოქმედი მარგარიტა“

„ღევრ მათეს მსგავსად, ის ერთადერთი პერსონაჟია რომანში, ვის ნუღშიც ანთია „კეთილი ფილოსოფოსის“ იმუთა და ნოცრისეული სიუჟარული და გულმოწყალება, ერთადერთი პერსონაჟია, ვისაც ცოდვის ცნება აქვს გაცნობიერებული („ვადიარებ, უცრუობდი და ვიტუუებობდი, ხალხისაგან დაფარული იდუმალი ცხოვრებით ვცხბვრობდი, მაგრამ განა ამისთვის შეიძლება“ ახე შეაკრად დანჯა?“, ვისაც სწამს („მე მარგარიტა“ მე მარგამსი რაღაც უნდა მოხდეს“).

მას სწამს სიუჟარულის ძალმოხილებით და ეს რწმენა ანიჭებს ძალას დახძლიოს უოველდღეურობა, ერთფეროვნება, გამეფებული ბოროტება და შინში, ამ რწმენისა და სიუჟარულის გადახარჩენად მარგარიტა თანახმაა „ხული მიპყიდოს უჭაგუნ“ ვოლანდის წვეულებებზე მივიდეს და მისი უოველი ნება დასრულოს. მარგარიტა თავისი შინაგანი ძალით, სიუჟარულისთვის თავგანწირვით რწმენითა და გულმოწყალებით (ფრედის ეპიზოდი) თვით ვოლანდის პატრიუსტში იმსახურებს, რადგან იმ ძალის წინაშე, რასაც ქეშმარიტი სიუჟარული და თავგანწირვა

ქვეა, ვოლანდი უძღურია.

და თუკი ნაწარმოების მოქმედ გმირთა, ში-
ნით გათანგულ არსებობა უმეტესობის დამახა-
იათებელი ნიშანი ხწორედ მყარედმორწმუნე-
ობა და უსიყვარულობა (პილატე პონტოელს
მხოლოდ ძალღია ხანგა უყვარს). მარგარიტას
უმთავრესი მახასიათებელი — სიყვარული და
გულმონყალებაა. ეს ის ცნებებია, რომელსაც
„სვეტილი ფილოსოფოსი“ იეშუა ქადაგებდა და
რომელსაც უკვე ცოდვაშეცნობილი პილატე
იხილავს ლევი მათესაგან: „შენ, ვიცო, იეშუას
მოწაფედ თვლი თავს, მაგრამ ერთს გეტყვი: ვი-
რადღერა შეგათვისებია იქიდან, რაც მან გასწავ-
ლა, რადგან, სხვაგვარად, აუცილებლად მიიღებ-
დი ჩემგან რაიმეს. არ დაგავიწყდეს, მან ხომ
სიკვდილის წინ თქვა, რომ არავის დაწამა-
ლებდა, თვითონ აუცილებლად აიღებდა რაღა-
ცას. შენ უღმობელი ხარ, ის კი უღმობელი არ
იყო“.

სიყვარული და თავგანწირვა: რწმენა და გულ-
მონყალება, აი, ის უმთავრესი, რაც უშიშარს
ხდის მარგარიტას, მას სწამს, რომ შესძლებს
ოსტატის დახსნას და თუკი ერთხელ უკვე და-
იჭვინება („ხო, შე დაებრუნდი, როგორც უბედუ-
რი ლევი მათე, მაგრამ ძალზე გვიან“). ბოლოს
შინც სიკეთის თავგანწირვის ფასად შესძლო
შინის და ტირანის მარწმუნებიდან დაეხსნა
ოსტატი.

მარგარიტასა და ლევი მათეს პარალელი, სხვა-
პარალელთაგან განსხვავებით, ძალზე თვალში
საცდენია რომანის სტრუქტურულ წერობას თუ
დავუყვარდებით. მარგარიტასა და ლევი მათეს
თავები ერთმანეთს მიჭყვებიან, და თვით მარ-
გარიტაც არაერთხელ აიჭრება თავს ლევი
მათესთან.

ლევი მათეც თავგანწირული, ერთგული სიყ-
ვარულის სიმბოლოა, ისიც, მარგარიტას დარად,
ხდვიადად ხტოვებს ამქვეყნიურ სიკეთეს („ფუ-
ლი მიწაზე მიმოაბნია“) და იეშუას მიჭყვება
ისიც მზად არის ცოდვა დაიდოს — თუნდაც
მოკლას იეშუა, ოღონდ კი იხსნას საშინელი სა-
ტანჯველისგან.

„შოშუევი, შეითხველო ვინ დაგაჭერათ, თით-
ქოს ამქვეყნად ქვეშაობი, ერთგული და შა-
რადიული სიყვარული არ არსებობდეს!“ —
გვეკითხება ვეტორი და მართლაც, მარგარიტასა
და ლევი მათეს მარადიული, თავგანწირული
სიყვარულის წყალობით, სიყვარულის ნათელი
და რწმენა იკრება რომანში აღწერილ წევდი-
აღიშ მოცულ, სატანადამატრონებულ სამყაროში.
რადგან სიყვარულია ის ერთადერთი კრიტიკიუ-
ში, რომელსაც ძალუძს იხსნას შიშით დაღდას-
მული ადამიანები, უჩვენოს გზა მარადიული
სიკეთისაკენ — ღვთიური ნათლისაკენ.
და თუკი სატანურს ადამიანთა ჩრდილოვანი

მხარე, მათი ურწმუნობა წარმოშობს, მარგარი-
ტა და ლევი მათე არიან ის პერსონაჟები, რომ-
ელთაგან ნაწილობრივ, მაგრამ შინც განსწავ-
ნება სიკეთის ძალა.

ნაწილობრივ იმიტომ, რომ თავად სიკეთე,
იეშუა და ნოცრი, უძღურია, უღმობელია, უ-
ძალური ბოროტების წინაშე, რაც არადა
აღწერილ სამყაროში ხუფევს, და ამდენად, მარ-
გარიტასა და ლევი მათეს ფიზიკურ სიბრტყეზე
უძღურნი არიან წინ აღუდგნენ ბოროტებას.
მარგარიტა თავისი სატრფოს გადასარჩენად ქო-
ქობეთში ჩადის (თავისთავად ჩნდება ასოციაცია
ორფევსსა და ევრიდიკებთან), სისხლში განი-
ხანება და კუდიანთა სერობას ესწრება, რათა
იხსნას ოსტატი და იმ მარადიული სიმშვიდისა-
კენ უწინამძღვროს, რომელიც ერგო ოსტატს.
ამ მისიას ასრულებს მარგარიტა, მარადიული
ქალურობის, სიყვარულის განსაზიერება, სიყ-
ვარული ხომ შეშეცნების გზაა ღმერთისკენ
(პილატონი), ამიტომ ინაწილებს იმის ხვედრს,
ვინც უყვარს, რათა შეზღებ, შინის ცოდვისაგან
თავდახსნილი და სიყვარულის გზაზე შემდგარი
ოსტატი, იეშუას მთვარის ბილიკამდრ ამაღლოს.

კაროვიკვ. ფაბოტი, აზაზელო,
კატა გეკეოტი

რომანის სიმბოლური გააზრებისთვის ერთ-
ერთი უმთავრესი როლი ვოლანდის ამაღლებ ენი-
კება, რადგან, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სწო-
რედ მათი თვალთახედვიდან ხდება შესაძლე-
ბელი იმ მორალური კრიტერუმების განსაზღუ-
რა, რომელსაც შიში და ტირანია წარმოშობს
ადამიანებში.

ვოლანდზე ხაუბრისას ჩვენ უკვე ვთქვით
რომ, თუშეა როგორც ლიტერატურული გმირი,
ვოლანდი ერთობ ჩამომავს მეფისტოფელს,
მაგრამ თუ მეფისტოფელი ფაუსტში სატანის
ერთიანი სახეა, რომელიც ისტორიულ და რე-
ლიგიურ მიწვეთა გამო აერთიანებს ლუციფე-
რულ და არამანულ საწყისს, შ. ბულგაკოვის
„ოსტატსა და მარგარიტაში“ ვოლანდი მხოლოდ
ლუციფერია, ამას გვიმონწმებს მისი სიკოქლეც
და ისიც, რომ ლუციფერია ის ძალა, ვინც შე-
მოქმედებისკენ უბიძგებს ადამიანებს და ოც-
ნებისეული, ყალბი სიკეთისაკენ იტაცებს მათვე.
ცხადია, ვოლანდის ამაღლებ თავისი სატა-
ნური ეჩარქიული დანიშნულება უნდა გააჩნ-
დეს.

შ. ბულგაკოვი გასაოცარი გულმოდგინებით
ეძიებს და არქმევს სახელებს რომანის მოქმედ
გმირთ, რომ აღარაფერი ვთქვათ ისეთ, თით-
ქოსდა უმნიშვნელო ბგერით პარალელურზე
როგორცაა რომაელთა (Римский) პროკუ-

რატორი და ფინდირექტორი რიშსკი, სამძებრო დაწესებულებათა ძალი ტუზბუბენი (პოლიტ-პატიმრებს ხალათზე აგურის ტუზის ფორმის ნიშანი ქკონდათ მიმაგრებული) და ა. შ. სახელთა სიმბოლიკა უდიდეს მნიშვნელობას სწორედ ვოლანდის ამაღის სახელთა გააზრებაში იძენს.

ვინ არიან ეს პერსონაჟები და რომელ ბოროტ ძალებს განსახიერებენ ისინი?

კაროვიევ-ფაგოტი თუმცა ვოლანდის ამაღის წევრია, მაინც განსაკუთრებული ადგილი უკავია, ის ღვას უველაზე ახლოს ვოლანდთან.

მიწიერ სიბრტყეზე სწორედ ის აღასრულებს მაცდუნებლის როლს (ბოსოი/ მომღერალი და წესებულება და ა. შ.) და არსებითად ასრულებს იმ მოვალეობას, რაც მისტიური თვალსაზრისით არიანულ ძალებს მიეკუთვნება — კერძოდ, ადამიანის მიწიერ კოორდინატებში ჩაძირვა, ნებისყოფის მოჩლუნვება და ცოდვებით დამძიმება.

ახლა კი იმ სარკული სიმეტრიის წრეებს დავუბრუნდეთ, რომლის შესახებაც ადრე ვკვნიდა ლაპარაკი და რომლის მეშვეობითაც იხსნება რომანის უმთავრესი ჩანაფიქრი.

ვოლანდი

ოსტატი

იეშუა

I. კაროვიევ-ფაგოტი

Корова — სლავურ მითოლოგიაში სამსხვერპლო ცხოველი, მუქ-იისფერი მოსასხამი — ფერთა სიმბოლიკაში, იისფერ, თავგანწირვის ფერი, ფაგოტი — მრუდე, გამრუდებული.

1. მარგარიტა

თავგანწირვა, მსხვერპლის გაღება

1. ლევი მათე

II. აზაზელი

ბულგაკოვისეული განმარტებით, უდაბნოს დემონი, „დემონი-მკვლეელი“, იუდაისტური მითოლოგიით (აზა-ელ) ქალთა მაცდუნებელი, ფერუმარლისა და ქალთა საიდუმლოთა მცოდნე, მათი მაცდუნებელი.

II. მიხეილ ბერლიოზი

მცოდნე, მაგრამ უარყოფელი.

II. პილატი

უდანოს სიმბოლიკა, მცოდნე, მაგრამ უარყოფელი, უნებლიე მკვლეელი იეშუას.

III. კატა ბეჰემოტი

კატა — თავისთავად უკვე „ვირთხათ-მძლე“, ევროპული ტრადიციით სატანის ამაღის წვერი, ინდურ მითოლოგიაში სიკოცხლის ღმერთქალის — ბუბასტისის სიმბოლო.

ბეჰემოტი — ეგვიპტური მისტიური ტრადიციით — სატანის ერთ-ერთი სიმბ, გამოსახულება.

III. ივანე უსახლკარო

აზროვნების დაბალი განვითარება, უცოდინარი, ბოლოს განწმენდილი და მოწაფე.

III. ვირთხათმძლე

ვირთხა — სიკვდილის, ხრწნის, აზროვნების დაბალი განვითარების, შიშისა და სილაჩრის სიმბოლო.

როგორც ვხედავთ, პარალელები ძალზე თვალში საცემია და ამ პარალელთა გააზრებით დაუძვევებლად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ რომანის უმთავრესი თემა სწორედ შიშია, ურწმუნობა და უნებისყოფობა, რაც ასე მომძლავრებული იყო იმ პერიოდში, როცა ეს რომანი იწერებოდა.

შიშით გათანგულ, ნებელობადაკარგულ სამყაროს ორი სატანური საწყისი ლუციფერი, არიანი და მათი მიმყოფი ბოროტი სულები ეპატრონებიან. კეთილი ძალა — იეშუა მანოცარი — უძლურია და უშოქმედო. ბოროტება მძლავრობს ამ რომანისეულ სამყაროში და ალბათ ამიტომაც, ან შეიძლება უნებლიეთ კიდევ, რომანის დასასრულს ღვთიური და სა-

ტანური ძალების აღრევას ვხედავთ. „ოსტატსა და მარგარიტაში“ ლუციფერია ღვთიური ატრიბუტებით დაჯილდოებული, მას მიჰყავს ოსტატი და მარგარიტა ოცნებისეულ საუუდელში, იგია მხსნელი და „სიკეთის მქმედი“.

ვინ იცის, ეგებ მშ-იანი წლების საშინელებით განაწამებ მწერალს ხბვა გამოსავალი არც ეხაზებოდა. უოველ შემთხვევაში, ერთი რამ ცხადია, რომ მ. ბულგაკოვი ტირანიის ბოროტებას ისევ ბოროტებას უპირისპირებს და არა ნათელს, თვით ვოლანდიც — „წუვდიადის მეუფე“ იმ გამეფებულ სატანიზმში უფრო მუშანური და გულმოწყალებ ჩანს, ნათელი მიუღწეველია მწერლისთვის, ის მხოლოდ თავისთავად არსებობს, ქვეყნიერებას კი სატანა დაპატრონებია.

1924-28 წლებში ცენტრალურ - ზიანი მოეწეო ექსპედიცია იყოლოდა ხელმძღ-
 ვანელობით. „ალტაი-ჰიმალაი“ სწორედ ამ ექსპედიციისადმი მიძღვნილი მემორიალის სა-
 ფუძველზე შექმნილი წიგნია, რომელიც პირველად 1929 წელს გამოქვეყნდა ნიუ-იორკში,
 ინგლისურ ენაზე. „ლადაქი“ ერთი თავია ამ წიგნიდან. ლადაქში, დასავლეთ-აღმოსავლეთის ისტო-
 რიულ მხარეში, შემონახულია უძველესი გადმოცემები ამ ადგილებში არსებულ მსგავსე
 ლის, იესოსა და ბუდას ყოფნის შესახებ.

მთარგმნელი

ნიკოლოზ რარიხი

თარგმნა დამო ბარბაქაძემ

ლადაქი

(ერთი თავი წიგნიდან „ალტაი-ჰიმალაი“)

იადრა, აგნი და ხურია — მყერი, ცეცხლი და მზე! უკან რჩება ინდური ტრიუმფი —
 სამება, ვედების უძველეს სარახვატს — დიდ ინდს — თავისი თოვლიანი სათავეებისკენ მივ-
 უვართ თუ განვი მისაღმებთ. ფეხმორთბთა, უურადლების თავმოყრაა, სამაგიეროდ ინდი
 მოძრაობაა, სიმტკიცეა, სწრაფეა. და რარიგ მიმზიდველად მტკიცეა არიან ხალხთა მოძრაო-
 ბის გზები მინდუყუშისა და კამირის გავლით!

ცლავ კარავანი ცლავ მსუბუქად რჩებიან მახსოვრობის მიღმა დღეები და რიცხვები.
 დღეთა ღირსება მათ რიცხვსა თუ სახელზე უფრო მნიშვნელოვანი გამხდარა. მსგავსად ებ-
 ვიძტეულებისა, წლებს რომ შორი მნიშვნელობის მიხედვით აღნიშნავენ — „ონის წელი-
 წადა“ ან „უმოსავლო წელიწადი“. შეიძლება შენარჩუნებულ იქნეს მხოლოდ დღეთა მნიშ-
 ვნელობა ცხენის დღე, როცა თოვლის ხიდზე დარჩნენ ცხენები; მგლის დამე, როცა ნადირმა
 სადგომს აენო; არწივის ცისკარი, როცა ბერკუტი კარავს დააცხრა სტვენით; ციხე-სიმაგრის
 დასი, როცა ეველახთვის მოულოდნელად აიშართა სკილენძისფერ-ცეცხლოვან მწვერვალს
 შეჭრილი ციხე — დოღბახდის ნაცვლად ქვიდან დაბინჯვლული ქუდი წარმოსდგა. გზა ბუდას
 ქვეყნისკენ.

ბუდას ღირსებები: შაკია-მუნი — ბრძენი შაკიას გვარიდან, შაკია სინა — შაკია ლომი,
 ბაკავატი — კურთხეული, ხატა — მოძღვარი, ჭინა — მძლევალი.

უბნობდა ბუდა ფარისეველთა და ურჩუეთა მიმართ: „უველა თქვენი წესი მდაბალია და
 სასაცილო მავანი თქვენთაგანი მიშველი დადის: მავანი დოქიდან წუალს არ დაღუვს და სი-
 ნიდან საკმელს არ შექამს. ორ მოსაუბრეს შორის ან ორ სინს შორის მავიდახთან არ
 დაქდება; მავანი გახაკითხავზე უარს იტყვის სახლში, ხადაც ფეხშიმე ქალს ნახავს ან ძაღლს
 გადააწუდება; მავანი არ მიირთმევს ორი კურქლიდან და მეშვიდე ლუკაზე წავეტს კამას;

მავანი არ ქდება სკამზე ან კილოფზე: მავანი შიშველი წევს ეკლიან მცენარეებზე და ძროხის ნებზე.

რას ელით თქვენ, თავნება მაშვრადნო, თქვენი „მძიმე“ შრომის სანაცვლოდ? ვრისკაც-თავან გამოვლით წყალობასა და პატივს, და როცა მიწანს აღწევთ, მტკიცედ ეკვრით ამქვეყნიური ცხოვრების სიამეებს, და არ გასურთ მათი დატევება, როცა ხტუნარი გამოჩნდება თვალსაწიერზე, ისეთ სახეს იღებთ. თითქოს ღრმა ფიქრებს მისცემინებარქვეყნიურად, მაშინ მოგართმევინ, მას სხვებს ურიგებთ. ხოლო გემრიელს თავად იტოვებთ, და ვნებას დანთქმული სახე მოკრძალების ნიღბით დაგიფარავთ. ასეთი როდია ქრისტიანი მოღვაწეობა!”

ექვსი წელი იცხოვრა ბუდამ კაშიაკას რწმენით. უცხო საკურთხეველზე ცეცხლსაც კი უკეთებდა, სანამ, ბოდოს და ბოდოს, კაშიაკის სიკრუტე და ძველი რწმენა არ გატყდა; და ბუდამ შეძლო ახალი მოძღვრებისთვის „ძველი ავტორიტეტის“ შემტყიცება, იქ, სადაც სილანაზე, მცენარის მზერა და განათლებული სიცოცხლე აღიმართება. „ძველი სიმაგრეები“ განსაკუთრებით მტკიცესი არიან. უნდა შევიფიქროთ ცრურწმენათა დამანგრეველ ბუდას წინაშე მდგარი უველა სიძნელე. თუ ერთ ადამიანს ექვსი წელი დასჭირდა სიძიმოდ, რომ მშვენიერი უბრალოება შეეფიქსებინა, ჩიქრო არავისთვის სარგო ცრურწმენის ცეცხლი.

იცხოვრო ოთხმოცი წელი დღეობადაც მოძღვრის სამოსით. უუურო, თვალსა და ხელს შუა როგორ მაზინჯდება მოძღვრება. იცოდე, რომ მრავალი ხელმწიფე და მოწესე ამ მოძღვრებას მხოლოდ ანგარების მიზნით იღებს. იწინასწარმეტყველო ახალ პირობითობათა უკვე შემზადებული გარსი...

ნან, ქალაქელების არარაობის რწმენით აღვსილმა, თქვა: „წადით, გლაზაკნო, ხალხს წვება და სიკეთე მიუბოძეთ“ „გლაზაკნი“ — ეს ერთი სიტყვა მთელი პროგრამაა. დადგა უამი და ერაქის ოქროვანი ვარაუდარ წარმოსდგა სახე ბუდასი, დიადი შეთემისა; საკუთრებისა და მოკედინების, ღოთობის, სიქარბის წინააღმდეგ დამოძღვრავისა ჩნდება ძალმოსილი სახე, მშობი ღირებულებათა გადაფასებისკენ შრომისა და შემეცნებისაკენ.

ბუდას მოძღვრება მრავალქერ განუწმენდავთ, და მაინც მრავალქერ დაფარულა იგი ცრურწმენათა ქვარტლით. ცხოველყოფილობა მრავალქერ ქცეულა ტრაქტატთა და მეტაფიზიკურ ნომენკლატურათა გროვად. მაგრამ რაა აქ საკვირველი, როცა დღესაც შეურუევლად დგანან ლამაიურას მონასტრის კედლები — ბონ-პოს რწმენის სიმაგრე შამანთა გამოწვევებით, რომლებიც ბუდას დაბადებამდე დიდი ხნით ადრე ჩაიხაზნენ?

მაგრამ მაინც წარმოიშვა სასიკეთო შეგნება: შეიჩვივნენ მოძღვრების განწმენდას, ცხადია, მოძღვრებას თავის პირველქმნილ, ხალხურ უბრალოებას უბრუნებდნენ არა რაჯაგრიძას, ვესალისა და კაონას განთქმული ტაძრები, არანედ — სულით ძლიერ ცალკეულ მასწავლებელთა გულწრფელი შეოხება მოძღვრებისთვის კვლავ მშვენიერი სახის დასაბრუნებლად. ათიშა, წინააღმდეგობათა სწრაფგადაძლახავი, ბონ-პოს ბნელიომოცულ ქადოქრობათა გადმონათობს ერკინებოდა, აშვაგპოშა, მთელი ჩრდილოეთ შამაიანის დამაარსებელი, რომელიც დამაჩერებლობისა და სიყბადისთვის დრამატული წარმოდგენების უორმას მიმართავდა. გაბედული ნაგარჯუნა, რომელიც სიბრძნეს იუშმოს ტბაზე, ნავთან, „გველოა შეფესთან“ ბაასის უამს ეწაფებოდა. ტიბეტელი ორფეოსი — მილარეპა, გარშემორტყმული ცხოველებით, მომსმენელი მთათა მისნობის, ბუნების ძალთა დამორგუნველი პადსა სამბძავა, ახოვანი, თუმცა კი „წითელ ქუდთა“ პირობითობებით ფრთებმეკვეცილი, ჩათელი და მოქმედი ძონქაპა, ჩრდილოეთის ასერიგად გულისმომგები, „უვითელ ქუდთა“ დამაარსებელი, და სხვაც მრავალი, ეულთ და ნაწინასწარმეტყველები ევოლუციის გამგებელი, ამორებდა ბუდას აღთქმას პირობითობათა მტვერს. მათი ნაღვაწი კვლავ და კვლავ იფარებოდა ნეკანიკურ რიტუალთა შმორიანი ფენით „ობივატელის“ პირობითი ქცუა, ბუდას მოძღვრების ნიშლებიც კი, მაინც საკუთარ ცრურწმენათა სამოსით ცდილობდა მის შემოსვას.

ვერც აღარ ქალამთან, ვერც უდაქა ოამაქურასთან ბუდამ ვერ ნახა ნხსნელი გადაწვეტილება: გარდამქმნელსა და სიცოცხლით აღვსილს ვერ დააკმაყოფილებდა რიგვედას გან-

მარტებში. შორს მიდის ბუდა, მათა წიაღს შეერევა თამამ მაძიებელს გადმოცემა ალტაიმ-
დე მიიყვანს. თუარ ბურხანზე თქმულიც ალტაიში მოედი თავისი ცხოველმყოფლობით ინაბე-
ბა. იდუმალებით მოკულ ურუველასთან ბუდას ქვეზე ხელწიფება უბრალოდ და ნათლად
გამოოქვას ის. რაც დაგროვდა ნაირანჯარას ნაპირებზეც განიმსკვალება გადაწვევადებით. —
იუბნოს თემის შესახებ, პირადი საკუთრების უარყოფის, საზოგადო სიკეთის შრომის და-
ნიშნულების, შეშენების საზრისის შესახებ. რელიგიისადმი მეცნიერული მოდგომის დაფუძ-
ნება ქვეშარტი გმირობა იყო ქურუშთა და ბრამინთა ანგარების გაშრობის შედეგად
გულოვნების ნიშნებს წარმოადგენდა. წარსულდგენლად ძნელი იყო უმცირესი უმცირესი
ძაღების ძირისძირთა აღმოჩენა. არანვეულებრივად მშვენიერი იყო მეფის მოვლინება ძალ-
მოსილი დატაცის სახით!

კაცობრიობის ევოლუციის გააზრებისას დიადი ბუდას, როგორც მეფის, სახე ერთ-
ერთ ქველაზე მშვენიერ ადგილს იკავებს.

ბუდას ხვეულს უნდა გაეგონა მშობლიური ქალაქის, კაპილავასტუს, ნგრევის ხმები. კონ-
ფუციუს ღვთაების სახით უნდა ემოგზაურა. ეტლი, როსტელმაც იგი ატარა ქვეყნიდან
ქვეყნად. ტაძარში მისივე თბილულებთან და მუსიკალურ ინსტრუმენტებთან ერთად დამკ-
ვიდრებულა რა გასაკვირია. ბაღბა თუ ასეთი პატრიო მიაგო მოძღვარს. კონფუციუს ხომ დია-
დი მეფეზე იყო გავიხსენით მისი მოძღვრება: „თუ მოკვდავთა გულები სიყვარულით აინ-
თებოან, მოედი ქვეყანა ერთ დიდ ოჯახს დემსგავსება. უველა კაცი ერთადერთ კაცად გადა-
იქცევა: ხეითი უოველი, საოცარი ურთიერთწესრიგისა და კავშირის ძალით, ერთი და იგივე
არსებად წარმოგვიდგება. სხვა ისე უნდა გვიყვარდეს, როგორც საკუთარი თავი გვიყვარს.
და აქედან გამომდინარე, სხვას მხოლოდ ის უნდა ვუსურვოთ, რასაც საკუთარ თავს ვუსურ-
ვებდით“. „თვალთსაქცობა ბაწიერებაა უსაზიზღრესი“. „ის, ვინც ქველმოქმედს მხოლოდ
გარეგნულად ემსგავსება, მიაგავს ბოროტმოქმედს, დღისით თავს რომ წმინდა კაცად გვაჩვენ-
ებს, ღამით კი მოყვანის ქონებას იშარავს“.

იგანერიდე იმან, ვინც არჩევს ქველმოქმედთა მაქებელი იუოს, ვიდრე მათი მიმდევარი.
არ მოგატყუოს მათმა განსწავლულმა მსჯელობამ, რომელიც შეხადლოა სულით სტიციებად
ნივილოთ. სინამდვილეში კი ნაუოფია გაბრწილი გონებისა და ავის შრახველი გულის, ისი-
ნი, ვინც ერთგვარი განსდითა და მოკრძალებით მეტყველებენ საზოგადო სიკეთის შესახებ,
თავად რომდ არიან უოველთვის მაგალითნი ამ სიკეთისა.“

„თავშეკავება, უბრალოება ხამოსელში, ზრდილობა, მეცნიერებათა და ხელოვნებათა
დაუფლება, მოალერხეთაგან განდგომა, მდაბალთა სიყვარული, უანგარობა, კეთილგონიერება
ერთგულება, სათნოება—მოვალეობის შინაარსის თავწესია.“

„შეისწავლე მეცნიერებანი და ნათიფი ხელოვნებანი, ისარგებლე სიბრძნისშიერი მითი-
თებებით“. „ბუნწი, თავად უოველთვის კირვეული, სხვათათვისაც საშინელი და საზიზღარი
სანახავია, დაე კეთილგონიერება წარმარჩავედეს შენს ვეველა საქმეს“.

„კაცთა შეხაცნობად, კეთილნი არიან ისინი თუ — ბოროტნი, არ არსებობს უეფესი
საშუალება, ვიდრე თვალის გუგაში მზერა, რამეთუ თვალის გუბა ვერასოდეს მალავს გულში
დაფარულ ბიწიერებას“.

„რუ ღრძინობინებ მდაბალთ შენს სიძაღლეს, რუ ეცდები შენს სწორთა შორის უპირა-
ტესობა სიანიკო შენს დამსახურებებს“

„არაფერიც ისეთი, რისი მიღწევაც ერთგულებას არ ძალუძდეს, შემოიღია უოველდღიუ-
რად მონიშნულ ალაგს მივიტანო კადათა მანა, და თუ არ შევწვევებ ამ საქმეს, შე მთას იდუ-
მართავ.“

„ადაშიანი ცისა და მიწის თანაშემწე უნდა გახდეს“.

„ვეველა არსება ერთურთს ევებავს“. „მნათობთა სიძრობის კანონები ერთდროულად
სრულდება, მაგრამ ერთმანეთს რომდ არღვევენ.“

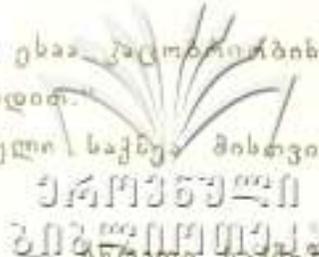
„ცისა და მიწის ქმედება ურიცხვ ნაკადად იქსაქსება და უოველ არსებულზე განცალ-
კევებულად მოქმედებს, მათი საერთო მოქმედება კი დიად გარდაქმნათა შემოქმედია — აი,
რასია ცისა და მიწის სიძაღლე“

„გობიერება, ადაშიანობა და ვაეკაცობა ხამი მსოფლიო თვისებაა, მაგრამ მათი ამოქ-
მედება მხოლოდ გულწრფელობას ძალუძს“.

„არ შეიძლება დიდ ადამიანად ჩათვალოს ის კაცი, ვინაც ვერ გააცნობიერა საკუთარი დანიშნულება.“

„არსებობს თუ არა პანაცეა ყველა არსებულისთვის? — იქნებ ესაა კაცობრიობის სიყვარული? ნუ უწამთ ხხვას იმას, რასაც საკუთარ თავს არ უსურვებდით.“

„თუ კაცს საკუთარი თავის მართვა ბელეწიფება, მაშინ რა ძნელი საქმეა მისთვის სახელმწიფოს მართვა?“

„ბრძენი მტკიცეა, მაგრამ არა ქრთი. იყავით დინჯი ხაასში და ბრძენი საქმეში.“

„ბრძენი ყველაფერს საკუთარი თავიდან მოკლის, არარაობა ყველაფერს — ხხვისგან.“

„მეუვარს ქველმოქმედთა ბრწყინვალება, რომელიც არ შეღავნდება ხმაამალ სიტყვებსა და ნაპატევებ მოძრაობებში. უვირილი, თვალსაწიერში ეოფნის ეამი. ფრიად უსუსური თვისებებია ხალხთა განათლების ეამს.“

„უბირი, ცოდნით თავმოყმონე; არარაობა მოსურნე უზომო თავისუფლების; კაცი, ძველი ტრადიციებისკენ მიქცეული. — ყველა ისინი გარდუვალი დაღუპვისთვის არიან განწირულნი.“

„მსროლელი შავალითია ბრძენკაცისთვის, როცა იგი სამიზნის შუაგულს ვერ ახვედრებს, მიწეზს საკუთარ თავში ეჭებს.“

საუოველთაო სიკეთის მქადაგებელ კონფუციუსის ერთი მუდამ მზად უნდა ყოფილიყო...

ძველი ჩინელი განმარტავს კონფუციუსს. ეს ხანმოხული აზრები ძველ ჩინელ მოგზაურთა ნაკვალევს ერწყმის; მათ ერბობ ბევრი სასარგებლო რამ გვაუწყებს ინდოეთისა და მთელი შუა აზიის შესახებ.

რამდენად საძნელო საქმეა ბუდას ეტრში ბუდა-მოძღვრის მაღალი მზერისთვის თვალის მიღვევებაა. იმდენად მოულოდნელია ტიბეტის მთებში იესოს შესახებ სწუხინვალე სტრიქონთა ნახვა და ამოკითხვა. ბუდისტური მონასტრები ინახავენ იესოს მოძღვრებას, ხოლო ლამები, თავჯანს სცემენ ქრისტეს, რომელიც აქ განისწავლა, თუ აზიაში ქრისტეს ცხოვრების შესახებ არსებული დოკუმენტების რეალურობა ვინმეს ერთობ საეჭვოდ მოეჩვენება. ეს იმას ნიშნავს, რომ მას წარმოადგენდა კი არ ჰქონია ნესტორიანელთა მოღვაწეობისა და იმის შესახებ, თუ რამდენი ე. წ. აპოკრიფული ლეგენდა იყო მათ მიერ გავრცელებული უძველეს დროში. აპოკრიფები კი რამდენ სიმაროლეს ინახავენ!

ლამებმა იციან, რომ იესო, რომელმაც ინდოეთსა და მიმალიის მთებში გაიარა, მინარ თავდა არა ბრამინებსა და ქშატრიებს, არამედ — მშრომელ და დამდაბლებულ შუღრებს, ლამების ჩანაწერებს ახსოვთ, როგორ აღიღებდა იესო ქალს — სოფლიოს დედას, ლამები მიუთითებენ, რომ იესო უოველთვის უარყოფითად იყო განწყობილი ე. წ. სასწაულებისადმი.

ლამების ჩანაწერები მოგვითხრობენ, რომ იესო მოაკვდინა არა ებრაელმა ერმა, არამედ რომის მშრომელთა წარსომადგენლობამ, იპატრიამ და მდიდარ-კაპიტალისტებმა მოკლეს დიად მეთემე, მშრომელთათვის და ღატაკთათვის ხანათლის მიმტანი, თავდადების გზა ნათელია!

უური ვუგდოს, რას შეტყველებენ მიმალიაში ქრისტეს შესახებ. ათახუთასწლოვანი სიძველის ხელნაწერებში შეიძლება ამოვიკითხოთ: „ისამ (იესომ) ფარულად მიატოვა მშობლები, და ვაჭრებთან ერთად იერუსალიმიდან იხდოვოს გაენგზავრა, ცოდნის სრულყოფისა და კანონთა შესასწავლად.“

მას მოიარა ინდოეთის ძველი ქალაქები: ჯაგარხათი, რაჯაგოიმა, ბენარესი, იგი ყველას უყვარდა, იხსა მშვიდობიანად ცხოვრობდა ვაიშიებსა და შუღრებს შორის, რომელთაც მოძღვრავდა.

მაგრამ ბრამინებმა და ქშატრიებმა მას უთხრეს, რომ ბრამან აუკრძალა ჟრთიერთობა თავისი მუცლისგან და ფეხებისგან შეკმნილებთან, ვაიშიებს ვედების მოსმენის უფლება მხოლოდ დღესასწაულებზე ეძლევათ, შუღრებს კი არათუ მოსწენა ეკრძალებათ ვედების, არამედ — მათი ნახვაც. შუღრები ვალდებულნი არიან მხოლოდ მარადოფლად მონების საბით ემსახურონ ბრამინებსა და ქშატრიებს.

ხოლო იხსა ყურს არ უგდებდა ბრამინთა სიტყვას და შუღრებთან დადიოდა, წინასწარმეტყველებდა ბრამინებისა და ქშატრიების წინააღმდეგ იგი შეუპოვრად იბრძოდა იმის

წინააღმდეგე, რომ ადამიანი საკუთარ თავს უფლებას აძლევს ხელუხილ მოუვასის ადამიანური ღირსებები.

ისსა ამბობდა, რომ ადამიანმა სიბინძურით აღავსო ტაძრები, ქვისა და ლითონის გულის მოსაგებად ადამიანი მსხვერპლს სწირავს იმ ხალხის სახით, რომელშიც უნებრებს სულის ნაწილია დაუანებელი. ადამიანი ამცირებს მუშაობით ოფლად დაღვრილ მოუვასს, რათა ძვიდრულად გაწეობილ სუფრასთან ნიძგდარ მუქთაბორას აამოს. მაგრამ უნებრებს მშენებელთაო სიკეთეს ართმევენ, თავად აღმოჩნდებიან განძარცვულნი და სიღატაკით დასაწყობები იმ მუდრათა მუდრები გახდებიან, რომელთა გვერდით ღმერთი იქნება სამუდამოდ.

ვაიშიები და მუდრები გაოცებული და გაოგნებული ყვითებოდნენ, რა უნდა ეკეთებინათ, ხოლო ისსა უკასუხებდა: „არ ეთაუვანოთ კერპებს, ნუ ჩათვლით თქვენს თავს უკველოვის პირველებად და ნუ დაამცირებთ მოუვასს, შეეწიეთ დატაკო, მხარში ამოუდევით უმღურა, ნუ აქმთ ბორბოტს, ნუ ინატრებთ ინას, რაც თქვენ არ გაქვთ და სხვებს გააჩნიათ.“

პეტრმა, გაიგო თუ არა ეს სიტყვები, ისსას მოკვლა განიზრახა, მაგრამ ისსა დროზე გაფრთხილეს, და მან ეს ადგილები დატოვა ღამით.

შემდეგ ისსა იყო ნებადარა და ჰიმალაის მთებში... „ქვემო სასწაული“. — აქვებდნენ ტაძრის მხაზურნი, ხოლო ისსა მიუგებდა: „მას შენდებ, რაც სამყარო შეიქმნა, პირველ დღიდანვე სასწაულებით აივხო ქვეყანა, ვინც მათ ვერ ხედავს, მოკლებულია სიცოცხლის უველაზე დიდ ნიქს, მაგრამ ვაი თქვენ, ხალხისთვის ავისმზარებელნი. ვაი თქვენ, თუ მოედით, რომ ღმერთი თავის ძლიერებას სასწაულებით დადასტურებს“.

ისსა მოძღვრავდა, არ ცდილიყვნენ მარადიული სულის საკუთარი თვალთ ხილვას, არამედ ებრძნოთ იგი გულით, და გამხდარიყვნენ სულით წმინდანი და ღირსეულნი... „არათუ კაცთა მსხვერპლად მიტანა არ აღახრულოთ, ნუ დაკლავთ ცხოველსაც, რამეთუ უველათუ კაცთათვისაა გაჩენილი, ნუ მოიპარავთ სხვისას, რამეთუ ეს მოუვასის გაქურდვას ნიშნავს, ნუ იყრუებთ, რათა თავად არ აღმოჩნდეთ მოტყუებულნი, ნუ ხცემთ მშეს თაყვანს, იგი მხოლოდ ნაწილია სამყაროსი.“

„სანამ ჩაღბს ქურუმები მოეფლინებოდნენ, მათ ბუნებრივი კანონი მართავდა და ისინი სულის სიწმინდეს ინარჩუნებდნენ“.

„მე ვამბობ, განელტვოდეთ უკველივეს, რაც ჭეშმარიტი გზიდან გადახვევისკენ გიბიძგებთ და ცრურწმენით გავსებთ, რაც თვალს აბრმავებს და საგანთა მონობისკენ მოკიწოდებთ.“ როცა ისსას დაბადებიდან 24 წელი შეუსრულდა, იგი ისრაელის ქვეყანას დაუბრუნდა, იგი მოძღვრავდა: „ნუ მიეცემით მწუხარებას, ნუ დაუტყვებთ სახლს-კარს, ნუ დაღუპავთ თქვენი სულის ეთილშობილებას, ნუ დაემონებით კერპებს, აღივსებოდეთ იმედითა და მოთმინებით, თქვენ დავარდნილს წამოაყენებთ, მშვიდს დაანაურებთ, დავრდომილს შეეშველებით, რათა სრულიად განიწმინდოთ და მართალნი შეხვდეთ იმ ბოლო დღეს, მე რომ გიმზადებთ, თუ სიყვარულისა და სიკეთის საქმის აღსრულება გსურთ, გულუბვად ჭკმენით, და ნუ იზრუნებთ მოგებაზე და ნურაფერს იახგარიშებთ, მოგებისა და ანგარიშის საქმე არ აგამაღლებთ“.

მასინ მილატემ, იერუსალიმის განმგებელმა, ბრძანა ისსა წინასწარმეტყველების შეპყრობა და მხაჯულთაათვის მისი მიგვრა, არად ჩააგდო ხალხთა უკმაყოფილება.

ხოლო ისსა მოძღვრავდა: „სწორი გზა არა ჭვიეს შიშსა და სიბნელეში, ძალას მოიკრებდეთ და ერთმანებოს განამტკიცებდეთ, ნუზობლის განმამტკიცებელი თავადვე განმტკიცდება ნუთუ ვერ ხედავთ, რომ ძლიერნი და მდიდარნი მარადიული ზეცური სულის მიმართ ამბობს აღუივებენ?“.

მე უცდილობდი მოსეს კანონები კაცთა გულებში აშელორძინებინა, და გეუბნებით, თქვენ ვერ ჩაწვდებით ამ კანონთა ჭეშმარიტ არსს, რამეთუ არა შურისგებას, არამედ მოტყუებას გვასწავლიან ისინი, ამ კანონთა დარღველება კი თავდაპირაა დაუენებელი“.

განმგებელი კი მჩიხსხანებამ შეიპყრო და ისსას გადაცმული თავისი მხაზურები მიუგზავნა, რათა მისი უოველი ნაბიჯისთვის თვალჭური ედევნებინათ და უკველივე წვრილად მოეხსენებინათ.

„მართალი კაცო, — უთბრეს ისსას იერუსალიმის განმგებლის გადაცმულმა მხაზურებმა, — გვახსავლეთ, კეთის ნება აღვასრულოთ თუ მოახლოებული თავისუფლების დღეს ვილოდოთ?“

მაგრამ ისსამ შეიყენო გადაცმული მხაზურნი, და მიუგო: „მე თქვენთვის არასოდეს მი“

წინასწარმეტყველებია. კეისრისგან გათავისუფლდებით-მეთქი. მე ვთქვი, რომ ცოდვებით დატ-
ვირთული თქვენი სული გათავისუფლდება ამ ცოდვებისგან"

ამ დროს ისხამ შენიშნა, რომ ერთი მოხუცი ქალი ცდილობდა ხალხს შერეოდა და ის-
ხამდე მიედგინა, მაგრამ გადაცმულთაგან ერთ-ერთმა უხეშად უბიძგა მოხუცს და მასთან
ისხამ თქვა: „პატივი ეციოთ ქალს, სამუაროს დედას: მას შინა დავანებული შესაქმის ქვეშაობა.
იგია საფუძველი უოველივე კეთილისა და მშვენიერის. ზგია თავწყარო ხიცოცხლისა და
სიკვდილის. მასზეა დამოკიდებული ადამიანის არსებობა, რამეთუ იგია მუშაქმის საფუძველი. იგი
თქვენ ტანჯვით გშობთ. იგი თქვენს ზრდას თვალ-ყურს ადევნებს. სიკვდილამდე წყურბული
ტკივილებითაა სავსე მისი ცხოვრება. აღიდებდეთ მას, თავყანს სცემდეთ მას, დედამიწის ზურგზე
იგი თქვენი ერთადერთი მეგობარი და საყუდარია. აფასებდეთ მას, იცავდეთ მას, გაუვარდეთ
თქვენი მეუღლეები და პატივს სცემდეთ მათ, ხვალ ხომ ისინი დედები გახდებიან. მოგვიან-
ებით კი — მთელი გვარის დიდი დედები. მათი საყვარული ადამიანს კეთილშობილს ხდის,
აბორგებულ გულს ამშვიდებს და ნადირს ათვინიერებს. მტუღლე და დედა — ფასდაუდებელი
განძია, სამუაროს მშვენება. მათგან იშვის უოველი, რაც სამუაროში წულდგმულობს.

როგორც სინათლე განეყოფა ბნელს, ასეთნავე ზნარს ფლობს ქალი კაცის კეთილ გან-
ზრახვარა და ბოროტ აზრთა ერთმანეთისგან გასარჩევად. თქვენს საუკეთესო ფიქრები ქალს
უნდა ეკუთვნოდეს. ხაპავდეთ მათგან თქვენს ზნეობრივ ძალებს, აუცილებელს მოყვასთათ-
ვის დახმარების გახაწევად. ნუ განიზრახავთ მის დამცირებას, თორემ ამით მხოლოდ სა-
კუთარ თავს დაამცირებთ, ამით მხოლოდ საყვარულის იმ ნიკს დაკარგავთ, რომლის გარეშეც
არაფერი არსებობს ღირებული ქვეყნად პატივი ეციოთ ცოლს და თქვენ იგი დაგიცავთ, უო-
ველივეს, რასაც მგლოვიარე დედებისთვის, ცოლებისთვის, ქვრივებისთვის და ნებისმიერი
სხვა ქალისთვის აღახრულებთ — ღმერთისთვის აღახრულებთ"

ასე მოძღვრავდა ისხა: მაგრამ პალატე განმგებელმა, შეშინებულმა ხალხში ისხას პოპუ-
ლარობით, რომელსაც (თუ მის მოწინააღმდეგეებს დაუუჭერებთ) ხალხის აქანუება სურდა,
ერთ-ერთ თავის ქაშუშს უბრძანა, ისხა დაედაწაშაულებინა.

ისხა, რომელიც მხოლოდ თავის ძმათა სულიერ ამაღლებაზე ფიქრობდა, მტკიცედ იტან-
და უველა ტანჯვას, და თქვა ისხამ: „ახლოა ეამი, როცა უმალლენი ნების ძალით ხალხი გა-
ნიწმინდება, რამეთუ მოხდება გამოცხადება ხალხთა გათავისუფლებისა და ერთ ოჯახად მათი
გაერთიანებისა"

ხოლო შემდეგ განმგებელს მიუბრუნდა: „რატომ არ ზრუნავ შენს ღირსებაზე და ქვე-
მდგომთ სიცრუისკენ მოუწოდებ, როცა უამისოდაც საშუალება გაქვს უდაწაშაულოს და-
დაწაშაულებისა?"

ასე იქმნება თქმულებები და ლეგენდები.
ქ იესოს ასეთ ამაღლებულ და უველა ხალხისთვის ახლობელ საბეს ინახავენ ბუდისტები
თავიანთ მთის მონასტრებში, და გახაკვირია არა იმ, რომ ქრისტეს და ბუდას მოძღვრებანი
უველა ხალხს ერთ ოჯახად წარმოადგენენ, რამედ გახაკვირია ასე ნათლად გამოხატვა სა-
ზოგადოების, თემის ნათელი იდეისა, და ვინ აღუდგება წინ ამ იდეას? ვინ დასცინებს ცხოვ-
რების ამ უბრალო და ულამაზეს გადაწვეტილებას? და თენო მიწიური ასე მსხუბუქად და
მეცნიერულად ერწყმის უველა სამუაროთა დრად თემს, იესოსა და ბუდას აღოქმა ერთ თა-
როზეა მოთავსებული, ხოლო ძველ ხანსკრიტულ ნიშნებსა და პალის აერთიანებთ ძიების
აქტი.

ტიბეტში იესოს ცხოვრების შესახებ გვაუწყებს სხვა, ნაკლებად ცნობილი, წყაროც.
„ლხასის შორიახლოს მდებარეობდა განათებული, ხელნაწერებით მდიდარი ტაძარი. იესოს
სურდა გაცნობოდა ამ ხელნაწერებს. ამავე ტაძარში იყო მინგ-სტე, მთელ აღმოსავლეთში
განთქმული ბრძენკაცი, დიდი სიძნელეების გადალაზვის ფასად, ბოლოს და ბოლოს, იესომ
და მისმა მსლელებმა ამ ტაძარს მიაღწიეს. მინგ-სტემ და უველა სხვა მოძღვარმა ფართოდ
გაუღეს კარი და აღტაცებით შეეგებნენ ებრაელ ბრძენკაცს. ამის მერე ხშირად ბეობდნენ
მინგ-სტე და იესო მომავალი საუკუნისა და ამ საუკუნის ხალხთა მიერ მიღებული წმინდა
ვალდებულების შესახებ, დაბოლოს, აქედან წამოსულმა იესომ კლდეკარი განვლო და გა-
დავიდა ლადაკის მთავარ ქალაქში — ლუში. სადაც იგი სინხარულით მიიღეს მონარქებმა და
დაბალი წრის ადამიანებმა. ხოლო იესო მონასტრებსა და ბაზრებში ქადაგებდა: იგი სწორედ
იქ ქადაგებდა, სადაც ხალხი იურიდა თავს.

შორიახლოს ცხოვრობდა ქალი, რომელსაც ურმა გარდაცვლოდა და იგი, მიცვალებუ-

ლით ხელში, იესოს ეახლა. იესომ, უველას თვალწინ, ბავშვს ხელი შეახო. და ურმა გასოცხლ-
და. მას მერე მრავალი ასეთი ბავშვი განკურნა ან აღადგინა მკვდრეთით იესომ.

დიდი დრო დაჰყო იესომ ლადაქელთა შორის: იგი მათ ახწავლიდა მკურნალობის ხე-
ლოვნებას და იმას, თუ როგორ უნდა გარდაეკმნათ მიწა ხიხარულის ხაყანედ და მათ შეიუ-
ვარეს იგი. ხოლო როცა განშორების ეამი დადგა, დანადვლიანდნენ ისე, როგორც ბავშ-
ვებს სჩვევიათ. დილით ურიცხვმა ხალხმა მოიყარა თავი, რათა მოძღვარს ემხრონ და ემსახურებოდნენ.

იესო იმეორებდა: „მე მოვედი, რათა ადამიანის შესაძლებლობებს მივწვდინო და ყველა
კაცს შეუძლია მოიმოქმედოს ის, რასაც მე ვაკმ. და როგორც მე ვარ, ყველა კაცი ისეთი
იქნებოთ. ეს ნიჭი ეძლევათ ყველა ქვეყნის ხალხებს — ესაა ცხოვრების წყალი და პური“.

იქვე იესომ ხმატკბილ მომღერალთა გამო: „ხაიდან გაჩნდა მათში ამოდენა ძალა და
ტალანტი ერთი ხანმოკლე სიცოცხლის მანძილზე, ცხადია, ისინი ვერ მოახერხებდნენ ხმის
ასეთი ხარისხისა და თანხმიერების კანონების ამგვარი ცოდნის მიღწევას. სასწაულია? არა,
რამეთუ ნივთი უოველი ბუნებრივი კანონის ძალით ჩნდება. ეს ადამიანები ჯერ კიდევ მრავალი
ათასეული წლის წინ აგროვებდნენ ამ ჰარმონიასა და ხარისხს, და ისინი მოდიან, რათა
კვლავ და კვლავ, ისწავლონ და აითვისონ“.

მას შემდეგ, რაც უვალი გავადევნეთ იესოს შესახებ აზიაში შემონახულ ცნობებს, არ
შეიძლება არ გავიხსენოთ ევსევის სიტყვები მისი შრომიდან „ცხოვრება კონსტანტინესი“:
„ერთილშობილთა თვალში რომ ქრისტიანობისთვის განსაკუთრებული მიზიდველობა მიეცათ,
მოწესებები ისე შეიმოსნენ და მოირთვნენ, როგორც ამას წარმართული კულტი ითხოვდა ერთ
დროს“. მიტრას კულტის ნებისმიერმა მკოდნემ იცის ამ სამართლიანი შენიშვნის ფასი.
ერთგული ნეოპლატონიკოსი, ძველი ფილოსოფიის პატივისმცემელი, კლიმენტი ალექსანდრიე-
ლი, ქრისტიან ეპისკოპოსთა დამმოდვრავი იყო:

არცოდნა! რუს თავადებს ხანთა ბანაკებში სიცოცხლეს ახალმებდნენ იმის გამო,
რომ მათ არ ხურდათ თავიანი ეცათ ბუდას გამოსახულებისთვის: ტიბეტის მონასტრები კი
ამ დროს უკვე ინახავდნენ მშვენიერ სტრიქონებს იესოს შესახებ. კირილე ალექსანდრიელმა
დალუპა სახელგანთქმული იპათია, ხოლო იპათიას მოწაფეს, სინეზიოსს, კტოლემეიდის ხე-
პისკოპოსო შესთავაზეს ისე, რომ ნათლისღება არ დააცადეს.

ერსურწმენა! იერონიმუსი ახლადმოქცეულ ქრისტიანებს მოუწოდებდა: თავიანთი წარ-
მართი დედები ფეხით გაეთელათ.
ცინიზში პაპმა ლომ X-მ შესძახა: „რარიგ სახარებლთა ჩვენთვის ქრისტეს ეს იგავი!“

არ უნდა დავივიწყოთ ორიგენი, ძველ მისტერიათა მნიშვნელობის მკოდნე და იესოს
მოძღვრების ქეშმარიტი არსის გამგებელი. ორიგენს შეეძლო „საქმეთა“ სიტყვებით ეთქვა:
„ყველა შორწმუნე ერთად იყო და ყველაფერი საერთო ჰქონდათ, პუილდნენ მამულებს და
უოველგვარ საქუთრებას, და უნაწილებდნენ ყველას მათი საქიროებისდა მიხედვით. და მათ
შორის ხუფეცდა ერთხულოვნება, და ტებდნენ პურს ერთად, და მიირთმევდნენ კამადს მზია-
რული და უბრალოებით სავსე გულიწი.“

ორიგენმა იცოდა ამ საერთო სიყეთის მნიშვნელობა, და ღრმად განკვრეტდა ქეშმარი-
ტებას. ამის გამო იყო, რომ ეკლესიამ, ზოგჯერ ფრიად ხელგაშლილმა წმინდანთა ტიტულე-
ბის დარიგებაში, იგი ამ ტიტულის გარეშე დატოვა. მაგრამ მტრებმა კი არ იკადრეს ორი-
გენისთვის არ ეწოდებინათ მოძღვარი, რანეთუ იგი მოძღვრებას მეცნიერის თვლით უუუ-
რებდა და არ ეშინოდა იმის შესახებ საუბრის, რაც აშკარა იყო.

რაში ადანაშაულებდნენ ორიგენს? „წმინდანთა ცხოვრებაში“ ვკითხულობთ: „ორიგენი, გო-
ნების სიდიადითა და განათლების სიღრმით თავისი ეპოქის სასწაული, ალექსანდრიის ორ-
კრებაზე, ხოლო სიკვდილის შემდეგ — კონსტანტინეპოლის კრებაზე, ერეტიკოსად იქნა შე-
რაცხილი. ორიგენი არასწორად მსჯელობდა ქრისტიანული ეკლესიის მრავალ ქეშმარიტე-
ბათა შესახებ. ავითარებდა რა ხულითა წინასწარარხებობის უმართებულო მოძღვრებას,
იგი არასწორად მსჯელობდა ქრისტეზე: ფიქრობდა, რომ შექმნილ იქნა თანაბარ ღირსებათა
ნქონე ხულიერ არსებათა განსაზღვრული რაოდენობა, რომელთაგან ერთი ისეთი ციცხლოვანი
სიყვარულით აღენთო, რომ განუყრელად დაუკავშირდა ზენაარ სიტყვას და გახდა დედა-
მიწაზე მისი მატარებელი. დმერთი-სიტყვის განსხტულებისა და სამყაროს შექმნის შესახებ

ერტიკული შეხედულებების მქონე ორიგენს არახწორად ესმოდა ქრისტეს ქვარცმაც. წარმოიდგენდა რა მას როგორც რაღაც სულიერად განმეორებადს სულიერ სამუაროში. ორიგენი ერთობ ბევრს მიაწერდა ჩვეულებრივ ძალთა მოქმედებას, რომლითაც ჩვენი ბუნება დაქილდობებული... ბარაქაღა კრებებს, რომლებიც მატერიის უსასრულო, კონშოსური არის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ!

ერტიკული

სერგი, თემა აღმშენებელი, თანამდგომთ შეწირულობის მიღებას უკრძალავდა. ან ნივთიერ შეწირულობათა მხოლოდ შრომის ხაზღაურად მიღება იყო ნებადართული. თავად მშიერი, სამუშაოს ითხოვდა ხოლმე ამ შესანიშნავი ადამიანის ერთადერთ საქმეს თემა შექმნა და განმანათლებლობა წარმოადგენდა. მიტროპოლიტის წოდებაზე და ძვირფას ლითონთა ტარებაზე უარის თქმა მის ცხოვრებაში სრულიად ბუნებრივი საქციელი იყო. მუხლჩაუხრელად შრომა; უველასთვის უცნობ, ახალგაზრდა თანაშემწეთა შემოკრება; უბრალოება, როგორც მაღალ, ისე დაბალ ფენებთან ურთიერთობაში; პირადი საკუთრების უარყოფა არა ვისიმე მითითებით, არამედ — საკუთარი, შინაგანი ნებით, ფლონის ვნების მავნებლობის გაცნობიერების საფუძველზე. თემა აღმშენებლების ხიაში სერგიმ გამორჩეული ადგილი დაიმკვიდრა.

ისინი ბევრნი არ არიან — ცხოვრების მშენებლები, მომავალი ევოლუციის შინაგან აზრს რომ ეხმიანებიან. ჩვენი ვალია, ხათუთად შევინახოთ მომავალი ხინათლის ეს სახელები, ხოლო სია ამ სახელთა ჩვენს ოანამედროვეთაც გულისხმობს უკვე.

ინდოეთის ერთი დიად მაჰათმათაგანი ამბობს: თქვენ გითხრეს, რომ ჩვენი ცოდნა ჩვენივე მზის სისტემით შემოიფარგლება; მაშახადამე, როგორც ფილოსოფოსებს, რომელთაც ამ სახელის ღირხეულად ტარება სურთ, ჩვენ არც მტკიცება ძალგვიძს და არც უარყოფა თქვენს მიერ უმაღლეს, უოვლისშემძლე, გონივრად წოდებული არსებისა ჩვენი მზის სისტემის ხაზღვრებს მიღმა. მაგრამ ასეთი არსებობა გამორიცხულიც რომ არ იყოს, მაინც, თუ ამ ხაზღვრებს შიგნით ბუნებრივი კანონზომიერება არ ირღვევა, ჩვენ ვიცავთ დებულებას, რომ ასეთი არსებობა უოვლად დაუჩერებელია. მით უმეტეს მხურვალედ უარყოფთ ჩვენი მზის სისტემასთან დაკავშირებით აგნოსტიკოსების პიზიციას ამ მიმართულებით. ჩვენმა მოძღვრებამ არ იცის კომპრომისი: ან ამტკიცებს, ან უარყოფს, რამე თუ იგი გვასწავლის მხოლოდ იმას, რაც ქეშმარიტების სახელითაა ცნობილი, ხწორედ ამიტომ ჩვენ უარყოფთ ღმერთს, როგორც ფილოსოფოსები და ბუღისტები. ჩვენ ვიცით, რომ ჩვენს სისტემაში არაა ისეთი არსება, როგორიცაა ღმერთი, პიროვნული თუ უხაზო".

ქეშმარიტების ხილვისა და დამკვიდრების გზაზე დროის ტრიალში წარმოსდგებიან საუოველთაო სიკეთის კანონმდებლები: დაუღლეი წინამძღოლი მოსე; მრისხანე ამოსი; გამარჯვებული ლომი — ბუდა; ცხოვრების სამართლიანობა — კონფუცი; მზის ცეცხლოვანი პოეტი — ზოროასტრი; გარდასახული, „არდილებად“ არეკლილი — პლატონი; უკვდავების დიდი ტარიგი — ნეტარი ისხა; ხიბრძნის აზხსნელი, ეული ორიგენი; დიდი მეთემე და მოღვაწე სერგი. უოველი მათგანი მუხლმოუღლეი მგზავრი იყო; უველა დევნას განიცდიდა; უველამ იცოდა, რომ ნათი მოძღვრება ქეშმარიტებას ღალადებდა; უველამ იცოდა, რომ საერთო სიკეთისთვის გაღებული უოველი მხხვერპლი მხოლოდ მიზნისკენ სავალი გზის შემოკლებას ნიშნავს.

მოებში ამ მოძღვრებათა შესახებ უვებიან, და უბრალოდ შეისმენენ, უდაბნოებსა და სტეპებში, უოველდღურ სიკეთისთვის ეამს, ხალხი უგაღობს მარადიულს და იმავ სიკეთეს, ტიბეტის მცხოვრებთ, მონგოლებს, ბურიატებს, უველას ახსოვს საუოველთაო სიკეთე.

როგორ განსჯიან აზიის ხალხები? აღტაელებს ახსოვთ თეთრი ბურხანი, ოციოდე წლის უკან იზარაღეს კიდევ მისი მოლოდინისთვის, ისინი ამგვარად მიმართავენ ქარემის ქიშხე დავანებულ თეთრ ბურხანს:

თქვენ, თეთრ ღრუბელთა,
ღურჯ ცათა მიღმა არსებულნო,
სამნო კურბუსტანნო!
შენ, ოთხნაწნავიანო —

თეთრო ბურხანო!
 შენ, ალტაის სულო —
 თეთრო ბურხანო!
 შენ, საყოველთაო არსებაში, ოქრო-ვერცხლში,
 ხალხის დამამკვიდრებელი, თეთრო ალტაი!
 შენ, რომელიც ანათებ დღისით —
 მწუო—ბურხანო!
 შენ, რომელიც ანათებ ღამით —
 მთვარეც — ბურხანო!
 ჩაწერილ იქნეს ჩემი ლაღადი
 ხადურთა წიგნში!

თეთრი ბურხანი იდოლების ცეცხლშიცემას მოითხოვს, ხოლო სანაცვლოდ მიწისა და საძოვრების ნაყოფიერებას კპირდება ხალხს. და აი, საყოველთაო სიკეთე ალტაის საძოვრებ-საც შიხწვდა. ასე გარდაიქმნა ალტაიში ძველისძველი ოქმულება ბუდას მოხვლის შესახებ. როგორ განსჯიან აწიის ხალხები? ბურიატები ასე მღერიან:

- იტყვი: დადექ შენ, მწუო!
მაშ რას ნიშნავს მისი ჩახვლა?
- იტყვი: დადექ შენ, საუკუნევ!
მაშ რას ნიშნავს, რომ იგი ბერდება?
- იტყვი: დადექ შენ, მთვარევ!
მაშ რას ნიშნავს მისი ჩახვლა?
- იტყვი: დადექ შენ, საუკუნევ!
მაშ რას ნიშნავს, რომ იგი ბერდება?
- იტყვი: დარჩი შენ, თოვლო!
მაშ რას ნიშნავს მისი დნობა?
- იტყვი: მოხუცნო, დარჩით თქვენ!
მაშ რას ნიშნავს მათი გამგზავრება?
- იტყვი: დადექ შენ, ღრუბელო!
მაშ რას ნიშნავს, რომ იგი ქრება?
- იტყვი: მოხუცნო, დარჩით თქვენ!
მაშ რას ნიშნავს მათი განდგომა?

მონგოლები ასე მღერიან:

იგი, ვინც არ ფლობს საგნებს, რომლებსაც აგროვებენ ანგარების მიწნით, არ ფლობს საგნებს, რომლებთან განშორების ძალაც არ ეუოფა:
 ვინც მტკიცედ აზროვნებს, ფლობს მყარ და მშვენიერ ნეტარებას.

ღიახ, აწია მტკიცედ აზროვნებს. ჩაღმის ქვეშაც, ფეხის ქვეშაც, არაბჩინის ქვეშაც — მოქნილი და მდიდარი შემოქმედებითი გონებაა.
 ძველმა ჩინელებმა შემოინახეს მშვენიერი ჰიმნი დედა მზის, რომელსაც აღმოსავლეთის მზრძანებლად თვლიან.

მ თ ე ბ ი, 1926 წ.

შენიშვნები

ვიდეაგი — ინდოელთა წმინდა წერილები.
 ტრიშუპტი — სიტყვასიტყვით: „სამი სახე“ ან „სამგეარო ფორმა“, სამება, თანამედროვე ინდუიზმში — ბრასმა-შემოქმედი, ვიშნუ-მფარველი და შივა-დამანგრეველი, ძველი

ვედუო — არაბული — ინდია, აგნი და სურია (პაერი, ცეცხლი და მზე); უღრმესი ფილოსოფიური აზრი და სიმბოლოზში.

სარასვატი — ვედაში სიტყვის, დაფარული კოდნისა და სიბრძნის ღმერთი.

ააშიაკა — ცეცხლოავეანისმცემელსა ერთ-ერთი სექტის მთავარი ქვეყნის მოქცევის შემდეგ ვველა მისმა მიმდევარმა მიიღო ბუდიზმი.

გონ-კო — ტიბეტელთა ბუდიზმამდელი რწმენა, დამყარებული წიგნითი რიტუალებზე.

რაჯაპრიბა, ვასალი (ვაიშალი) და კათნა — პირველ ბუდისტურ თევშესაყარო ადგილები.

ათიშა — ბუდისტური სკოლის დამაარსებელი და ტიბეტში ბუდიზმის მკადაგებელი XI საუკუნეში.

აშვაგოშა — დიდი ბუდისტი პოეტი, განდგეილი, იოგი.

მაჰაიანა — „დიდი ეტლი“. ბუდიზმის ჩრდილოური სკოლა, გავრცელებული ჩრდილოეთ ინდოეთის მიდამოებში, ტიბეტში, მონღოლეთში, ჩინეთში, იაპონიაში.

ნაგარჯუნა — მაჰაიანას მადჰიამელთა სკოლის დამაარსებელი (დაახლოებით II ს. ჩვ. წ. აღ-მდე).

მილარეჰა (1040—1123) — დიდი ბუდისტი პოეტი, განდგეილი, იოგი.

პადნა ხანგკაჰა — ტიბეტის ორი უდიდესი სექტიდან ერთის, „წითელი ქედების“ (VII ს. ჩვ. წ-მდე დამაარსებელი).

მონჰაჰა (1357—1418) — ტიბეტის მეორე უდიდესი სექტის დამაარსებელი.

ალარა კალამა — გათქმული ბრძენი, ერთხანს ბუდას მასწავლებელი.

უდაჰა რამაკუტა — ასეტი ბრაჰმინი რამდენიმე წელიწადს ვაუტამა ბუდას მოძღვარი იყო.

რიგვედა — ინდოელთა წმინდა წერილის, ვედების, პირველი ოთხ ვედათაგანი.

საჰარი ბურხანი — მომავალი ბუდას სახელი ალტაელებში.

ურუველა — ადგილი სადაც ბუდამ ექვსი წელი ვაატარა მედიტაციაში.

ნაიკანჯარა — მდინარე ინდოეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთით.

შუა აზია — იგულისხმება ბუდისტული, ცენტრალური აზია.

ნახტორიანელი — ქრისტიანები, ნესტორის, კონსტანტინოპოლის პატრიარქის (428—431) მიმდევრები.

აკოკრიფაბი — ძველი წიგნები, შინარსით წმინდა წერილების მსგავსი, მაგრამ მათში არშემაჯალი ოფიციალური რწმენისგან გამიჯნვის გამო.

ბრაზინები (ქურუნიები), კშატრიები (მეომრები), ვაიშინები (მიწათმოქმედნი), შუდ-რაბი (უმდაბლესი ფენა) — ოთხი კასტა ინდოეთში.

ბრამა (ბრაჰმა) — ვედების თანახმად, გამოყლინებული, თვლით სხილველი სამყაროს შემქმნელი.

ბახიბი (დაახლოებით 250—340) — ეხსარიელი (პალესტინელი) ეპისკოპოსი, ცნობილია როგორც ავეკლესიო ისტოლის მამა.

მიტრა — მზის ძველიოანული ღმერთი, მჭიდროდაა დაკავშირებული დაფარულ მოძღვრებასთან, რომლის პირიქაებზე მოიხსენიებოდა მიტრას მისტეროებში.

კლიმენტი ალექსანდრიელი — „ეკლესიის მამა“ და ნაყოფიერი მწერალი, გარდაიცვალა დაახლოებით 215 წელს.

კირილე ალექსანდრიელი (376—444) — ალექსანდრიის ეპისკოპოსი (412 წლიდან), უკიდურესი ფანატიკოსი, იპათიას მოსავედინებლად ქრისტიანთა წამქეზებელი.

იპათია (370—415) — სახელგანთქმული ფილოსოფოსი ქალი, მათემატიკოსი, ასტრონომი, გეოგრაფი ალექსანდრიაში, წამებული ფანატიკოსთა მიერ.

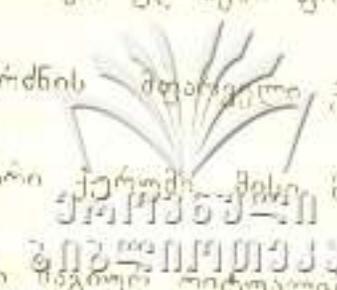
ინენჯიუს კირენიელი (379—412) — ფილოსოფოსი-ნეოპლატონიკოსი, 411 წელს მიიღო ეპისკოპოსის კათედრა ქ. პტოლემაიდაში (ჩრდ. აფრიკა).

იერონიმუსი (347—419) — იველები ერთ-ერთ დიდ სწავლულად „ეკლესიის მამათა“ შორის.

ლომ V — რომის პაპი 1513—1521 წლებში.

მრიგანი (185—251) — „ეკლესიის მამათა“ და ადრექრისტიან მწერალთა შორის ყველაზე დიდი სწავლული.

„საჰმა მოციქულთა“ — ახალი აღთქმის ერთ-ერთი შენადგენელი ნაწილი.

სიკბი რადონიუმის (1934-1937) — ერთერთი ყველაზე უფრო აღმოჩენილი რუსი განმარტლებელი რუსული სულური კულტურის აღმშენებელი.

გაიათა — სიტყვათმცოდნეობა — დიდი სული ასე უწოდებენ ინდოეთში რომელიმე მწიგნულს.

ქართული
საქართველოს
საქართველოს

ამონი — კვლევა-კვლევი წიგნისწარმოებელი.
საზი ავრგანბანი — უკ ავრგანბანი უმთლესი დეოგბა სამი სპირტული წიგნი.

სადურთა წიგნი — ძველი ბურხანის შესახებ არსებულ ალტურ სიმღერაში ასე
ქვეა წმინდა წიგნი რომელიც მოგვიტობს ბუდას ცხოვრების შესახებ (სადურ-სურა.
სახსრირთულად)

სადურთა წიგნი
სადურთა წიგნი
სადურთა წიგნი

სადურთა წიგნი
სადურთა წიგნი

სადურთა წიგნი
სადურთა წიგნი

სადურთა წიგნი
სადურთა წიგნი

სადურთა წიგნი
სადურთა წიგნი

სადურთა წიგნი
სადურთა წიგნი

სადურთა წიგნი
სადურთა წიგნი

სადურთა წიგნი
სადურთა წიგნი

სადურთა წიგნი
სადურთა წიგნი

სადურთა წიგნი
სადურთა წიგნი

სადურთა წიგნი
სადურთა წიგნი

სადურთა წიგნი
სადურთა წიგნი

გერმანიიდან

მარგინა ლამარა ნარკოზვილმა

თანამედროვე ლირიკის სტრუქტურა

(ბოდლერიდან ჩვენს დრომდე)

II. მალარმე

შესავალი დახასიათება

მალარმეს ლირიკას თითქოს ვერავის შევუდარებთ ვერც წარსულსა და ვერც თანამედროვე პოეტებში. მისი ცხოვრების გზა ნორმალურ ბურჟუაზიულ ეპოქას მიყვებოდა და, მიუხედავად ბევრი ტანჯვისა, ბიკეთით იყო სავსე; მასთან ვერავითარ სააშკარაოზე გამოტანილ შინაგან განხეთქილებას ვერ ნახავთ, თავის პიროვნებაზე უფრო ირონიით ლაპარაკობდა, მაგრამ თავისი ცხოვრების უღრუბლო სიმშვიდით იგი დინჯად მიყვებოდა ისეთ პოეზიასა და აზროვნებას, რომელიც აბსტრაქციებით ბევრად უფრო შორს წავიდა, ვიდრე რემბოს ამბობს. მისი პოეზიის დიდების შარავანდედით მოხილი ბუნდოვანება მკითხველს აფრთხობს, იგი უნდა ამოვიცნოთ ენიდან, რომელითაც მხოლოდ ეს ერთი ავტორი წერს, და მაინც ცხადია: ეს ლირიკაც პოეზიის იმ სტრუქტურას განეკუთვნება, რომლის ცალკეული ნიშნები რომანტიზმამდე აღწევს და ბოდლერის შემდეგ უფრო გაბედულ სახეს იძენს.

მკითხველი, რომელიც აქამდე უკრადლებით მოგვეუბნა, ჩვენს მოკლე თეზისურ დახასიათებაში ადვილად დაინახავს, თუ რაში მდგომარეობს ეს ნათესაობა. მალარმესთანაც ვადგენთ: გრძნობისა და ინსპირაციულ ლირიკაზე უარის თქმას. ინტელექტუალურად წარმართულ ფარტაზიას; რეალობის, ასევე, ლოგიკურ და აფექტურ ნორმალურ წესრიგთა განადგურებას; ენის

იმპულსური ენერჯიით რქვრივებას; შთაგონებას გასაგებობის ნაცვლად; იმის გაუცნობიერებულობას, რომ იგი კულტურის გვიან პერიოდს განეკუთვნება; თანამედროვეობისადმი გაორებულ დამოკიდებულებას; მუშანისტურ და კრისტლიანულ მემკვიდრეობასთან კავშირის გაწუვეტას; გამორჩეულობის ელფერიო აღბეჭდვად განმარტობას; პოეზიისა და პოეზიაზე რეფლექსიების რანგობრივ თანანწარობას, თანაც, ამ რეფლექსიებში ნეგატიური კატეგორიების სიკარბეს.

ვველა ეს ნიშან-თვისება, რომლებიც თანამედროვე პოეზიასთან მალარმეს უღრმეს კავშირზე შეტყვევებენ, მასთან მხოლოდ ადგილგადანაცვლებული და გაღრმავებულია. რაც თავისი შედეგის სირთულის მიუხედავად, ჩრთულიად გასაგებია თანამედროვეობის გამო. შინგან თანამედროვე ლირიკის ახალი ტიპი განვითარდა, აქაც რემბოსეული პარადოქსი შეორდებდა. მალარმეს გამოუცნობ, განზე გამდგარ შემოქმედებას უდიდესი ზეგავლენის ძალია აღმოაჩნდა. ეს ფაქტი თავისთავად სიმპტომატურია თანამედროვე პოეზიისა და ლიტერატურისათვის. მარტოსული, საკუთარ თავში უკუქცეული პოეტი იპურობს უკრადლებას, მას უსმინებ, კვლავ და კვლავ განმარტავენ თავიდან, იგი იზიდავს მოწაფეებს და ოსტატებად აქცევს სწორედ მისი უჩვეულობა იზიდავს მათ, ენც გადაიღალა ჩვეულისაგან. მისი შემოქმედება ლატერატურული თავისშეკცევა, ესთეტიზმი და მისთანანი

როდია. იგი ამ უმადლებს მოთხოვნადებს შედეგია. რომელიც კი შეიძლება ასეთი: საერთო თავს წაუყენოს. მაღარმე ასმინა გვროვამ და მისმა შემოქმედებამ წაუთავა გამოიღო ამას ამტკიცებენ ასეთი გვროვული საბედლები. როგორცაა: გეორგი, ვალერი, სვიმბორნი, ტ. ს. ვლიოტი, გილიენი, უნგარეტი.

მოკლედ შევჩერდებით მაღარმეს თავისებურებებზე. აქაც და შემდეგაც მაღარმეს შემოქმედების მეორე, დაახლოებით 1871 წლიდან დაწყებული პერიოდს დავუბრუნდებით. წინარად თავისთვის, მაგრამ დამატურად შლის იგი ფრთას თითქმის უპირო სივრცეში. თითოეულ ლექსს აქვს რამდენიმე ერთმანეთს აღმატებულ მნიშვნელობათა ფენა. რომელთაგან უკანასკნელი აზრის თითქმის მიუწვდომელ შესაძლებლობებს გადავიხსნის. მაღარმე სრულყოფს ბოდლერისეულ შეხედულებას, რომ შემოქმედებითი ფანტაზია სინამდვილის იდეალიზებული ასახვა კი არა, მისი დეფორმაციაა. იგი სრულქმნის მას იმით, რომ ინტუიციურად ასახულებს ასევე ინტუიციურად ასახულებს იგი მის ბუნდოვანებას და მის გახვლას გასაგებობის შემზღვეველ ფარგლებიდან. მასთან თავად ხელეფნებისა და ხელეფნებაზე რეფლექსიის ერთიანობა ამაღლებულია აზროვნებით. რომელიც თავს დასტრიალებს აბსოლუტურ ეოფნას (არაბასთან გათანაბრებულს) და მის ენასთან მიმართებას. თეორიულად ეს მოსაზრებები გამოთქმულია ძალიან ფრთხილად ზოგიერთ წერილში. უველაზე გამოვლინებულად სახე მას პოეზიაში აქვს. ეს ასე არ უნდა გავიგოთ. თითქმის აქ მისი შეხედულებების საილუსტრაციო პოეზიასთან გვიკონდეს საქმე. უბრალოდ, პოეზიას აქ ხურს იუოს ერთადერთი ადგილსამყოფელი. ხადაც აბსოლუტსა და ენას შეეძლება შეხვედრა. ამით ლირიკა ისეთ სიმბოლურ დაუცვებულად რომელიც მას ანტიკურობის მერე არ ღირსებია. რა თქმა უნდა. ეს სიმბოლურ ვერ არის იდეალიანი. მას აქვია ნამდვილი ტრანსცენდენტია. აქვია დმერტები.

უველაფერ ამას ჩვენ დავუბრუნდებით მკითხველი. აღბათ. იკითხავს. განა ესეც ლირიკაა? რატომ არ გამოხატავს მაღარმე თავის ინტუიციურ ფიქრთა ქაჭვს ცნებით. ცალსახად? შესაძლოა იმით. რომ ცალსახობას მოკუვებოდა იდეალების დაცარგვა. მისთვის კი მოავარია სწორედ რაც შეიძლება ახლოს მისვლა იდეალებთან. მისი შემოქმედებისა და აზროვნების გზა ემპირიული ხაზგარდადიან ინტუიციურად ზოგადისავენ კი არ მიემართება. არამედ — პირიქით. მისი ლირიკა მარტივ საგნებს უყენებს: ლარნაკს, კონსოლებს, მარაოებს, ხარკეებს, მართალია, ისინი აქ, საგნობრიობისაგან დაცლილნი და არარსებობაში უკუქცეულნი, უხილავა დაბა

ბულონის მატარებლად გვევლინებიან. მაგრამ სიტუაციის ძალით. წარმოდგენაში აქმყოფებად გვესახება: ამ აქმყოფობაში უჩვეულო დამატებით არის იქნენ. რადგან უხილავი დამატების ნაკადი მათშიც გადის. თანაც, ისე, თითქმის, რომ სინამდვილის უბრალო სანახევროდ იდეალებით ივსებიან. **შეშვენილი კარგად** ნათქვამი. რომელიც გარს გვარტყია. სწორედ იმით, რომ მაღარმე ცნებებით არ იპერირებს. არამედ აბსოლუტურ ეოფნას. არარას უბრალო საგნებში ღრმად ჩაბეჭდავს. ჩვენს თვალში იდეალებსავე. ჩვენთვის კარგად ნაცნობ საგნებს არსობრივი იდეალებით მოხავეს. ამიტომაცაა იგი ლირიკა, იდეალების სიმღერა სიტუაციისა და სურათბატებში. რომელთა აღქმაც სულს აართობს. თუნდაც სული უცხოობაში გადაიყვანდეს.

სამი ლექსის ინტერპრეტაცია

ესოდენ რთული ავტორის გაცნობა სჭირებს რამდენიმე ლექსის განხილვით დავიწყოთ. აქ აღბათ. ერთგვარ პედანტობასაც ვერ ავცდებით.

პირველი ტექსტია Sainte (გვ. 58). რომლის საბოლოო რედაქცია 1881 წელს იკეთებინ. ვინც ფრანგული იცის. უფრჩევთ ეს და შემდგომი ორიგინალი თავისთვის ხმადაბლა ჩაიკითხოს. რადგან ეს პოეზია პირველ ჩიგში, უფრითაა მოხასმენი. რათა თავისი ერთმანეთს ჩახლართული ქადოსნური ტონებით მკითხველი ანომალიური შინაარსის აღსაქმელად შეამზადოს.

სტ. მაღარმე
წმინდანი (ქალი)

ფანჯარისთან ის, ვინც, ფარავს
ბეღლ-სანდლონს. თავის ვარავს. რომ კარგავს
მისი (წმინდანის) ეოლის გამო. რომელიც
ბრტყვიანებდა
ოდესღაც ულელიტისთან და მანდორასთან
ერთად.
არის ვერმკრთალი წმინდანი. რომელსაც
გადუშულია

მკვლელო წიგნი, გადახსნილი
Magnificat-ზე. რომელიც ოდესღაც
ჩაკრავით მიედინებოდა
მწუხრის ლოცვისა და მეისის დროს.
ამ სანაწილეს კიტრავთან.
რომელსაც მსუბუქად ეხება ქნარი
ანგელოსის მიერ სილამოს ფრენით შექმნილი
ნათიფი ფალანგისათვის.
იმ თითქმის. რომელსაც, ბეღლ-სანდლონის
გარეშე მკვლელო წიგნისა აქანებს
თავის ინსტრუმენტულ ფრთებზე
დემბოლის მესიკოსი (ქალი).
(აწკარფივლი თარგმანი. ნანა თარგმანძიხა)

1. ლეონტოვიძის სავალალოებები.

ტექსტის მეორე სტროფში ვხვდებით მარაოს ჩნდება თითქმის უნაწესი კონტრუბით შემოხაზული საგნობრიობა — რათა მაშინვე უკუიქცეს. მარაო თუძვა დასახელებულია. მაგრამ იქვე მოხდევს: „თუკი ის მართლა იგია“; მაშასადამე, მარაო მაშინვე გაურკვეველსა და პიპოტეტურშია უკუიქცეული. ეს სხვა სახით მეორდება სარკესთან: იგი გაშოკრთა არარაში. ე. ი. ამჟამად აქ აღარ არის. ამას გარდა, მას „quidque mirior“ ჰქვია — ნაცვალსახელი. რომელსაც მაღარმე, როგორც შესამე განუსაზღვრელ არტიკლს, ძალზე ხშირად იყენებს. ამ ამჟამად არმყოფ სარკეში რაღაც ხდება. რომელიც შემდგომ არმყოფობას წარმოქმნის სარკეში უხილავი ფერფლი ჩაიძირება. რას უნდა ნიშნავდეს ეს ფერფლი. ჩვენ ამას ვერ შევიტყობთ. — იქნებ იმის კალარა თმას. ვისაც... გაესაუბრა? მაგრამ, ეს დიად უნდა დარჩეს. საკმარისია, რომ ფერფლი ენობრივად აქ ობიექტურად იგი არ არის, უხილავია, მოხასვლელია ჭერ, მაშინაც „უოველი თავისი მარცვლიდან იქნება გაიქცეული“. ამ ლექსში, ისევე, როგორც მაღარმესთან საერთოდ, უჭრადლება სიტყვის მთავარ მნიშვნელობაზე კი არ უნდა გადავიტანოთ, არამედ კატეგორიებზე, რითაც ესა საგნობრივს გამოხატავს. აქ წარსული, მომავალი, არმყოფობა, პიპოტეზა, განუსაზღვრელობა, ამ კატეგორიებს უპყრიათ დასახრულიც. მარაო მარად ასეთად უნდა დარჩეს: ფრთის აქნევა შემოთქენ, პიპოტეტური ნივთი, რომელიც იდუბალ კავშირშია უოფიდ სარკესთან, უოფიდ ნათებასთან, მომავალ! ფერფლთან.

ლექსის ადრესატია „შენ“. მაგრამ იგი ისეთივე უმნიშვნელოა, როგორც ადამიანის ნაცვალდები, როგორც „ფერფლი“ და „დაღონება“. ნაზ გრძნობებსა და გალანტურობას ტექსტში ვერ ნახავთ. თვით „დაღონებაც“ კი თავისუფალია განცდისაგან, გრილი სიმშვიდე სუფევს, რომელიც საგნობრივსა და კუმანურს ერთნაირად გარიდებია. აქაც საგნების არმყოფობა უფრო მაღალი რანგისაა, ვიდრე აქმყოფობა. აქაც ისინი მხოლოდ ენაში არიან, მოკლებულა ჩვეულ სიმუდროვებს ლექსი ამ აქტით (სიმუდროვის ჩამოცილებით) თავად ასრულებს იმ განზრახვას, რომელიც შესავალ სტროფშია გამოთქმული: „მშობლიურისაგან განთავისუფლება“ (მარაო) ისევე, როგორც მაღარმეს თითქმის მთელი ლირიკა. ლექსია პოეზიის შესახებ, სადაც გამოკვეთილია ონტოლოგიური სქემა: საგნები, რამდენადაც მათ რეალური არსებობა გააჩნიათ, შეხლადლენი, არაბხოლუტურნი არიან, მხოლოდ თავიანთი განადგურებით აძლევენ ისინი საკუთარ წმინდა არსით ძალებს ენაში გაჩენის საშუალებას. ასეთი ენა, ნორმალური ენისაგან განსხვავებით, შეიძლება იყოს მხოლოდ „თითქოსობის“

ენა (Also-ob-Sprache). მიღმურის ენა, რომელიც ყოველგვარ ცალსახა აზრს გაურბის და შეიძლება იყოს მხოლოდ ფრთის ცნება მრავალმნიშვნელობის ოტმოსფერო, სადაც უკვეთავერი მოძრაობაა და არსად — დასახლება.

ლირიკის უბირატესი უბირატესი — მთავითვე იყო — სიტყვა მის მრავალმნიშვნელობაშია. მაღარმე ამ შესაძლებლობის უკიდურეს საზღვრამდე მიდის. იგი ენის უბოლოო პოტენციალობას თავისი პოეტური ენის საკუთრივ შინაარსად გარდაქმნის, ამით იდუბალებას აღწევს. რომელიც, ბოდლერისა და რემბოს მსგავსად, არა მარტო გვათავისუფლებს შემზღუდველი რეალობისაგან, არამედ შესაძლებლობას იძლევა, რომ ამიერიდან ონტოლოგიურად განმარტებული ცარიელი ტრანსცენდენცია, ჩვეულის ტოტალური გაუცხოების მეშვეობით, თვითონ ენაშიც გამოიხატოს.

და ბოლოს, შესამე ტექსტი, უხათაურო სონეტი, დაწერილი 1887 წელს (გვ. 74):

იგი გამოჩნდა ეფემერული მიხის
 ცხენის ვაეისა და ნახტომისაგან
 მწარე სიფხიზლის აუყვავებლად
 ყველასათვის უცნობი ყელი უცებ წყდება,
 მთელი გულით მჭერა რომ ორ პირს
 არასოდეს
 შეუსვამს, არც მის საყვარულს არც
 დედაჩემს,
 ერთი და იგივე ქიშკრადან,
 შეც, ამ ცივი ქერის სილღის?
 წმინდა ლარნაკი, რომელშიც არაფერი არ
 ასწია
 გარდა ამოუწურავი ქვირვობისა
 აგონიაშია მაგრამ არ თანხმდება
 გულუბრყვილო კოცნაე (კოცნათაგან)
 მომავლინებელი
 არაფრისათვის აღმოხდეს სული (მაში),
 როცა) გეაუწყებს ვარდს წყვლიადნი,
 (პყარედული, თარგმანი ნანა თარგამაძისა)

სონეტი მკაცრი ფორმისაა, მისი სამი წინადადება განაწილებულია სონეტის კლასიკური თავყოფის მოთხოვნილებების შესაბამისად: მაშინ როცა ორივე კვარტეტი ორი სხვადასხვა წინადადებისაგან შედგება, ორივე ტერცეტი ერთ წინადადებადაა შეკრული. იგი ეხამება შინაარსი, განვითარებას. მაგრამ ის, რაც ფორმით სავსებით კონკრეტულადაა მოცემული, ამჭერად ნორმალური სინტაქსიდან მხოლოდ უმნიშვნელო გადახრით, სრულიად გაუმკვირვალე შინაარსი გვთავაზობს, ენა აქ ისე იქცევა, თითქოს თავისთავად ცხადს ამბობდეს. — ამბობს კი სრულიად გამოუცნობი საშურია მას გულდაგულ

სადაც გამოცნობა სმენაში უკუიქცევა, სადაც აზრით შეცნობილს კვლავ მღერა და შეუცნობადში ჩაკარგვა შეეძლება.

ლექსის გაგებაში ძალზე დაგვიხმარება მისი მოძრაობის აქტებზე დაკვირვება. პირველ სტროფში „ამოტივტივება“ — მოძრაობაა, რომელიც ანაზღად წყდება. ამოტივტივება საიდან? „croupe“-დან (გავა, სიმრგვალე) და „bond“-დან (ჩამოხტომა). ენა ერთ სიბრტყეზე აუენებს სივრცისეულს (სიმრგვალე) და დინამიურს (ჩამოხტომა). ჰეტეროგენულს ერთიანებს. ისინი ჯერ ისევ ორ უცნობად გვესახება და განეკუთვნება წამით გაელვებულ „მინის კურკელს“. რომელიც თუმცა საგანია, მაგრამ ისე ზოგადად მინიშნებულად, რომ თავიდანვე შეუძლებელია მისი დადგენა და იგი ასევე უცნობად რჩება. ასეთი მხატვრული ხერხი განზრახვია. ტექსტი მიმართავს განუსაზღვრულსა და ზოგადს, სადაც საქმე საგნებს ეხება ზუსტია მხოლოდ მოძრაობის სახეები. რომლებიც ამავე დროს საგანსაც მოიცავენ. რადგან სტატუტურ ხაზს „ჩამოხტომა“ გარდაქმნიან და მხოლოდ შემდეგ, შესაძენ სტროფში, როცა საგნობრიობისაგან დაცულა დასრულებულია, ვიგებთ შუშის ნაწარმის ზუსტ სახელს, ესაა „წმინდა ლარნაკი“. მაშასადამე, იგი მოძრაობის საბურველიდან გამოკრთება, მაგრამ მხოლოდ წამიერად, ვერ აძენს სიცხადეს. ზედსართავი „pur“ (რომელიც ორაზროვნად ნიშნავს როგორც „მხოლოდ“, ასევე „წმინდას“ — წმინდას ფორმის დამრღვევი მიწარეგებისაგან), როგორც მხოლოდ ფორმალური დახახითება ძალიან ცოტას გვაძლევს ამ ლარნაკის გათვალხარინოებისათვის. ტექსტი თითქოს უფრო უახლოვდება საგნობრივს, მაგრამ მას არ ამკვეთრებს.

მაღარმეს უკვარდა ხელოვნების „ეონგლიორობაზე“ ლაპარაკი, იგი (სხვა მრავალთან ერთად) ლექსებსაც გულისხმობდა, რომლებიც ენის ფარული კომბინაციების თამაშით დაიწერა. თუ მკითხველი ამ ფანდს ჩახვდება, ლექსის ღირსება ამით სრულიად არ შეიღებება, რადგან ასეთი თხზვა უკვე თავისთავად დიდი თამაშია. პოს საფლავზე ასეთი ლექსი წერია: calme bloc ici-has chu d'un désastre obscur (მშვიდი ბლოკი, ჩამოვარდნილი შავი ბედისწეროდან), (გვ. 70). ეს სტრიქონი ეხება პოს, მის საფლავს და საეოლოდ, პოეზიას. აქ უკველაზე მოხალოდნელი იყო სიტყვა „შავი ვარსკვლავი“ (მით უმეტეს, რომ მაღარმემ პოს შესახებ მსგავსი რაღაც თქვა თავის პროზაში). მაგრამ მოხალოდნელ სიტყვას გაურბის ლექსი, სამაგიეროდ სვამს კონტრსიტყვას და ამით პოეზიის შესახებ ღრმა აზრს გამოთქვამს. გვერდგვლილი სიტყვა „ვარსკვლავი“ (astre) დაწერილი სიტყვის de sastre (შავი ბე-

დისწერა) ინიციატორია. აქ არის ენის თამაში და მავია.

მას ჩვენი სონეტის პირველ სტროფში (სიმრგვალე) (უფრო ზუსტად, „რგვალი“) და „ჩამოხტომა“, მართალია, შეეძლება ლარნაკის მოცულობისა და მისი კონტურის მომწვევი ხაზის შესაძლო აღმნიშვნელობად მივიჩნიოთ, მაგრამ ფრანგული ენისთვის ის მეტად უჩვეულოა. ჩნდება ეკვი, რომ მათ სრულიად სხვა და არა საგნობრივთან დაკავშირებული წარმომავლობა აქვთ. ლარნაკის მნიშვნელობათა ხუფროში შედის სიტყვები: „coupe“ (პინაკი, თასი) და „fond“ (ძირი, ნიადაგი). ორსავე სიტყვას, უფრო მოხალოდნელს, ტექსტი გვერდს უვლის, მაგრამ ბიძგს აძლევს ელერადობით მსგავს სიტყვებს და ასე ჩნდება ტექსტში უჩვეულოს სახურველ ეფექტთან ერთად „croupe“ და „bond“ სიტყვის თამაშს გარკვეული ღრმააზროვნება აქვს და მას მაღარმეს დიმილი ირონიულად ფარავს: იგი მისი ლირიკის უველა მხატვრული ხერხის ანალოგიურია და უველა უჩვეულობებს გამოსცდის, რათა ენის მიძინებულ სუფლი გამოაღვიძოს. სიტყვის იმპულსად გამოუენება შეუძლებელი იქნებოდა, რომ არა მაღარმეს ხტილის თავიდანვე აღებული გეზი, ნორმალური ობიექტური ახახვისაგან განდგომა. — და ეს განდგომა სრულიად რომ არ ემთხვეოდეს განდგომას ნორმალური საგნობრიობისაგან. ერთხელ, მხატვარმა დეგამ, რომელიც ზოგჯერ ლექსებს წერდა კიდევ, მაღარმეს შესჩივლა, იმდენი იდეა მომდის თავში, მეშინია, ჩემს ლექსებს არ ავნონო. მაღარმემ უპასუხა: „ლექსები იდეებით არ ეთდება, არამედ — სიტყვებით“. ვალერი, დეგაზე დაწერილ წიგნში, ამ შემთხვევის გამო დასძენს: „აქაა მთელი საიდუმლოების თავი და თავი“ მაღარმეს, როგორც თანამედროვე ლირიკოსთა უმარველსობას, ღრმად სჭერა, რომ სიტყვაში პოტენციები ძევს, რომლებსაც გაცილებით მეტი შეუძლიათ, ვიდრე ძალუძს აზრს. ეს სიტყვის უძველესი რწმენის ხელახლა გამოცოცხლებას მგავს, რომელიც გვიანი შუასაუკუნეების ფილოსოფიასა და კაზმულ ლიტერატურაში ჭერ კიდევ მძლავრობდა, რასაკვირველია, იმ განსხვავებით, რომ სიტყვით აზრის ამგვარი დაბადება აღარ ადასტურებს ინტიმურს და ჩვეულებრივ თუნდაც ქრისტიანული სამყაროს შექმნის წესრიგს, რომელიც სიტყვათა მნიშვნელობების სიღრმეებშიც უნდა არტელილიყო, არამედ წარმოადგენს ფათერაკიან მოგზაურობას შეუცნობელში.

დავუბრუნდეთ ჩვენს სონეტს, ვინ წამოხტება და უცებ წყდება? „უცნობი უელი“. იქნებ ეს ლარნაკის უელია. მაგრამ შესაძლოა — სხვაც, კიდევ ერთხელ ვებმებით ენის თამაშში: ამქერად იგი სხვა ვარიანტს გვთავაზობს, ადრეულ

წერილში მალარმე კომენტარს უკეთებს თავის ლექსს და შენიშნავს: „აზრს — თუ ლექსს იგი საერთოდ გააჩნია — სიტყვის შინაგანი ათინათი რაღაც გრძნებით წარმოშობს. იგულისხმება, რომ სიტყვა თავის მნიშვნელობებს სხვა სიტყვებზეც ავრცელებს. რომლებსაც მანთან ობიექტურად საერთო არაფერი აქვთ. ასეთი სიტყვაა „fleurir“ („ყვავილებით მორთვა“). იგი იწვევს, თუნდაც მხოლოდ ისე, სხვათაშორის, ყვავილით წარმოადგინას, და მას „ყელში“ არეკლავს; ყვავილის ყელი, ე. ი. ყვავილის ღერო, ასეთი წარმოდგენა რომ მოხალოდნელია და ხწორიც. ამას ლექსის ბოლო ბწყარში სიტყვა „ვარდა“ მიგვაჩინებს. რომელიც, თავის მხრივ, ამ ყელს სინათლეს უკუშფოვნს, ასეთი რამ ძალზე მოხალოდნელია, მაგრამ არა ცალსახოვნად, რადგან ნიუთიერი ხაშუაროს ცალსახობა აქ არ არის სახურველი.

ცალსახაა სრულიად სხვა რამ; დავაკვირდეთ ისეთ სიტყვებს, როგორცაა: „გაკვირეთ“, „გარე შე“, „წარე“, „ვერსაცნობი“, „მოტეხვა“; ესენი უარყოფითს აღნიშნავენ. ყველაზე ძლიერია ყელის ვერსაცნობობა: ყვავილის ღერო (თუკი ის მართლა იგია) არ არსებობს. ეს უარყოფითობანი ისეთივე დაიჩნებით მეორდება აქ, როგორც „წმინდანში“ „მარაოში“ ლექსის მთქმელი არ არის ხალფი — მითიური არსება პარაცელსუხიდან, რომლის შესახებ ვიცით მხოლოდ ის, რომ ის მშობლებს (აქ საყურადღებოა ნორმალური თანმიმდევრობის შებრუნება: „მისი მიტნური და დედაჩემი“). არ უკვარდათ ვინც მალარმეს პოეზიას აღლო აულო მიხედება, სილფიც არ არსებობს, ლარნაკი შეიცავს მხოლოდ სიცარიელეს, სიკვდილითან აბდოხაა, არ დაუშვებს, რომ რაღაცა ამოქრეს, ის, რასაც „ვარდა წყვდიადში“ გვაშცნობდა. იგი, როგორც უოველი ყვავილი, მალარმესთან პოეტური სიტყვის სიმხოლოა, დასასრული ნიშნავს; ცარიელი ლარნაკი. იგი უკვე თავისთავად ხრული მარცხის გამომხატველია, არ დაუშვებს მხსნელ სიტყვასაც, რომელიც მხსნელი იქნებოდა მაშინაც, უკუნეთშიც რომ მოვლენილიყო.

სონეტი უარყოფითობათა პოეზიაა. წინა პლანზე ჯერ ისევ საყნობრივია წამოწეული: არარსებული ყვავილი, არარსებული სილფი, ლარნაკის სიცარიელე. მაგრამ მთლიანობაში უარყოფითი აქ ნაგულინსმეცია კატეგორიალურ არსად, რომელიც უფრო მეტს მოიცავს, ვიდრე მისი ემპირიული მატარებლები. მხოლოდ იმიტომ, რომ სიტყვით უნდა გამოიხატოს ისეთი სრულიად

აბსტრაქტული რამ, როგორც უარყოფითის არსია, შესაძლებელია ამგვარი ლექსიც. იგი მეტყველებს სიტყვებით და ამიტომ — წარმოდგენის ნაშთებით, მაგრამ ^{ამიტომ} ~~ამიტომ~~ ^{რომ ისინი} ~~რომ ისინი~~ უარყოფითის არსის ნიშნებად გარდაიხაბებიან სიტყვაში, რომელიც ^{ამიტომ} ~~ამიტომ~~ ^{რომ ისინი} ~~რომ ისინი~~ ობიექტურად არარსებულს, უარყოფითს ^{ამიტომ} ~~ამიტომ~~ ^{რომ ისინი} ~~რომ ისინი~~ აჩვენებს, მაგრამ არასრულიყოფილად, რადგან მხსნელ „ვარდად“, არარას — წმინდა იდეალობის — აბსოლუტურ ენად ქცევას ეს სიტყვაც ვერ ახერხებს. სიტყვა, ხწორედ ეს ლექსი — მხოლოდ აბსოლუტურ ენად ქცევის მარცხია, ის, რაც მარცხდება ონტოლოგიური მოთხოვნების წინაშე, იმარჯვებს როგორც ლექსი.

მალარმეს პოეზიის ხიღრმეში მეფობს სიცხადე. მაგრამ მისი ენა მღერალი იდუშალებდა, რომელიც ონტოლოგიურ აზრს გაყვეთიხაგან იცავს

სტილის განვითარება

მალარმე არ ჩქარობდა, მისი შემოქმედება სრულიქმნებოდა არასასურველ პროფესიასთან (იგი გიმნაზიის მასწავლებელი იყო), ხანდაბანდიდ ხელმოკლეობასთან და წლობით გაგრძელებულ ნევრასთენიულ უძილობასთან მკაცრ კიდილში. მისი გულისთვის მძიმე შრომა გახწია, რომელიც არაფრით ჩამოუვარდება ეთიკური წვრთნის კირთებას. ზოგი ლექსი იხვეწებოდა ოცი და ოცდაათი წლის მანძილზეც, როგორც ბოდლერთან, მასთანაც მთავარი თემები ადრევე გაჩნდა. შემდგომი განვითარება მისთვის ნიშნავდა პირველი ვარიანტების მრავალჯერ გადაშუშავებას. ეს იყო შინაგანი და არა გარეგანი განზომილების განვითარება მას, როგორც 1888 წლით დათარიღებულ წერილში ვკითხულობთ, სწამდა, რომ თავისი მომავალი ნაწარმოების მონახაზი მტკიცედ ეპურა ხელო, მისი ნაწარმოები, ისევე, როგორც ბოდლერისა, არქიტექტონული მთლიანობა უნდა ეოფილიყო, მაგრამ ხწორედ ამად არ იქცა იგი, დანაწევრებულმა თემათიკამ ისეთი წიგნი ვერ შეადგინა, რომელიც „ბორტების ყვავილებივით“ შეკრული იქნებოდა მიუხედავად ამისა, მისი ცალკეული ნაწილები ემყარებიან მტკიცე მონახაზს, კარკასი, რომელიც მალარმემ დატოვა, შენობაა და არა უწესრიგო გროვა, იგი რომ კარკასად დარჩა, არის არა პირველული მარცხის შედეგი, არამედ შეადაშიაწური მიზნისა, ისევე, როგორც ბოდლერთან, აქაც არ შეიძლება უნაყოფობაზე ვილაპარაკოთ, ამის უფლებას არ გვაძლევს მთავარი ტექსტების გვერდით მდგარი სხვა ნაწარმოებები. მათ შორისაა Contes indiens (დაახლ. 1888 წ.), ფრანგული პროზის საოცრება, სადაც მისი წერის ბუნდოვანება ზღაპრის ხაღისიანობაში გადადის, შემდეგ — უამრავი ლექსი, დაწერილი

1 მნიშვნელობა ყვავილისა, როგორც პოეტური სიტყვისა, ანტიკური რიტორიკის ერთი გამოთქმუდას მოდის (Hus orationis, შავ. ერიკროხთან, De Orat. III, 96).

ჩაღაც შეტანვების გამო, წერაღების გარკვეულ მიხამაობებში და, ბოლოს, სავარჯიშო წინადადებები, რომლებიც მან შეიკრიბა ინტელიტური ენის გაცვეთილებიანათვის, უცნაური ღრმად აზროვნების ბურუსში გახვეული ფრიად ვერაგული აფორიზმები, საფრთხილდ გვმარტობს, როცა ავტორი ამ საწარმოებებს მეორეხარისხოვანთა რიგს აკუთვნებს ისინი მისი ჟანტაჟის ეველა რეალობის დამანგრეველი თამაშის სიკარბია, იმავე ფრესვიდან ამოხეთქილი, საიდანაც მის მთავარ ნაწარმოებთა ბუნდოვანი სიმძიმე მოდის.

ის, რაც მაღარმეს დიახაც უფარეს ნაყოფიერებაში დინება, უვავილობა და სუნთქვაა, მის ლექსებში ინტენსიური ენერჯის მქონე უფიროეს სემანტიკურ ველვბად იკუშვება. ამას შეიძლება თვალის მივადევროთ მისი ლექსების ხვდასხვა რეალობას, უოველი, ოდნავ ხმამაღალი, ორატორულს მიმხგავსებული ტონი ქრება. გაცვეთილი სიტყვები ადგილს უთმობენ იშვიათ სიტყვებს, წინადადებების მრუდეები გადაიქცევიან ატომიზებულ წინადადებებად, რათა სინტაქსურად რაც შეიძლება დამოუკიდებლად დასმული სიტყვები საკუთარი თავიდან ასხივებდეს. ლექსის თავში წარმოდგენილი ვითარება უფრო კვავით გადაინაცვლებს, რათა დასაწყისში ჭზა მისცეს ამ ვითარებას დაშორებულ ნაიქვამს, ან, თუ ვითარება თავიდან თავის მარტოვ და ჩვეულ მთლიანობაში იყო წარმოდგენილი, გვიანდელი რედაქცია მას აქუსმაცებს მრავალმნიშვნელოვან, იზოლირებულ დეტალებად: მოტივების რიცხვი მცირდება, ხულ უფრო უწონადო ხდება ნავთიერი სამყარო და, ამასთან, უკუპროპორციით, შინაარსი — ხულ უფრო ანომალური, იქ, სადაც თავდაპირველად ლექსი ჰვებოდა, აღწერდა, ვრძნობდა, მათხადამე, უურიადლებას შემოსაზღვრულ შინაარსზე ამხვილებდა, ახლა ამ უურადლებას საკუთარი თავისკენ, ანუ ენის თვითმყოფობისაკენ მიმართავს.

ასეთი გადაშუშავება ლექსისა შეიძლება შეგადართო შევეთრი სტილის მხატვრების ამგვარიც თვისებას. ელ გრეკოს „ტაძრიდან გაძევების“ სამი ვარიანტი არხებობს. თუ პირველი ორი ბუნებასთან ჩაღაც სიახლოვეს შეიცავდა, მეხამე მთლიანად ემორჩილება სტილს, რომელიც ფიგურებსა და სავნებს უსაშველოდ აგრქელებს, მკაცრად აზიდავს და ამკრთალებს, მზერას თემიდან საკუთარ ბელწერაზე გადაიტანს. ამის თანამედროვე მაგალითს გვაძლევს პიკანოს ბარის რვა ლითოგრაფიურა (1946-1948 წწ), რომლებიც იწეება ბუნებრივს მიმხგავსებული გამოსახვით, გადადის ცხოველის ანატომიურ, მერე კუბისტურ რედუქციაზე და მთავრდება ნიშანთა მხგავსი, სრულიად უსხვეულო ხაზებით. აქაც ვარდაქმნილ ზეიოს სირის პირველად ის

„ლიქსის და არა ვარდაქმნილი ხაზები, ასევეა მაღარმესთან.“

დავით მანისი **საქართველოს**
წიგლმწიფთვეს

თანამედროვე პოეზიის მთავარი დამახასიათებელი ნიშანია ბუნებრივი ცხოვრებისაგან სულ უფრო გახვეულიად გათიშვა, რემბოსთან ერთად მაღარმემ მოიტანა რადიკალური განდგომა განცდისა და აღსარების ლირიკისაგან და ამით ისეთი ტიპის ლირიკისაგან, რომელიც მაშინ მთელი სიდიადით ვერლენში განხორციელდა. თუმცა ძველი ლირიკაც, ტრუბადურებიდან მოკოლებული რომანტიზმის წინა პერსიოდამდე, მხოლოდ მცირე შემთხვევებშია განცდისეული და იშვიათად — დღიურის ფორმით პირადი გრძნობების გაზიარების მიზნით დაწერილი. მხოლოდ რომანტიზმის სახადით შეპურობილმა ლიტერატურის ისტორიკოსების ცდომილებამ აქცია იგი მთლიანად ახეთად, მაგრამ სტილიზებული, ზოგადის უდიდესი მხატვრული ძალით ამხახველი ძველი ლირიკა ადამიანის ჩვეულ სფეროში ტრიალებდა. თანამედროვე ლირიკა გამორიცხავს არა მხოლოდ კერძო პირს, არამედ ნორმალურ ადამიანობასაც. მაღარმეს ზემოთ გაანალიზებულ ვერც ერთ ლექსს ვერ განვმარტავთ ბიოგრაფიულად. თუმცა ამას დროდადრო ცდილობენ ცნობისმოყვარეობისა თუ ხელსაყრელობის გამო. მაგრამ ვერც ერთ მათგანს ვერ განვმარტავთ ვერც სინარულის ენად, რომელსაც ეველა ვიცნობთ, ვერც სევდის ენად, რომელიც უოველს ეხმის, რადგან უოველ ჩვენგანს იგფ გააჩნია. მაღარმეს საყრდენი ის ცენტრია, რომელსაც ძნელად გამოვუძებნით სახელს, თუ მას ხულს დავარქმევთ, მაშინ იმ პირობით, რომ მასში არ ვიგულისხმებთ განსხვავებულ გრძნობებს, არამედ ტოტალურ შინაგან სამყაროს, რომელიც მოიცავს როგორც კვერციონალურ, ისე რაციონალურ ძალებს, სიზმარულ განწყობილებასა და ფოლადისებრ აბსტრაქციებს, მათი ერთიანობა აღიქმება პოეტური ენის მთრთოლვარე დინებებში. მაღარმემ განაგრძო ჭზა, რომელიც ნოვალისმა და პომ აღმოჩინებ. — ჭზა პოეტური სუბიექტისა ზეპირკონული ნეიტრალობისაკენ.

იგი თვითონაც ხშირად მიუთითებდა ამაზე ასე მაგალითად, ერთგან ამბობს, რომ ლირიკა სრულიად ხვდა რამეა, ვიდრე ენთუზიაზმა და სიციხიანი ბოდვა, იგი სიტყვათა ზუსტი გადაშუშავებაა, რათა სიტყვები იმ „ხმად“ იქცნენ, „რომელიც პოეტსა და მკითხველს ერთნაირად მილავეს“ (გვ. 338). ეს აბსოლუტური ლირიკის ფუნდამენტური დებულებებია, რომლის ეღერადობაც თითქოს აღარ მოდის ადამიანის ბაგეთაგან და

ამდენად, კოტეხის აღარც ადამიანის კუგონისაა გამოჩნული. სხვაგან მაღარმე შენიჭმეა ბუნის უწოდებს „ვაჟრკვევთი მოდოლინის მაკროდ-რატ ცენტრს“ (გვ. 88) — ესაა უკომუნა სა-დას სრული არქონაა ხულისა და ხულის მსგავს-სთა ნორმალური ცნებებისა. მაგრამ გვხვდება უფრო მარტივი გამონათქვამებიც: „ლიტერა-ტურა იმაში მდგომარეობს, რომ მავანი ბატონი თავიდან მოიშოროს, რომელიც მას წერს“ (გვ. 88); წერო — ნიშნავს „სიცოცხლის ერთი დღე მოსპო, ან ცოტა მოკვდე“ (გვ. 110); ან: „თავი განუყოფებელ სამუშაოს შესწირს, რომელიც სრულიად განსხვავდება უკვლავობისაგან, რაც სიცოცხლისკენ მიიღობს“ (გვ. 112). თანამედროვეთაგან ვიცით, რა ხალხურად კეთილი კაცი იყო მაღარმე, გულჩვილი, თავაზიანი, გუ-ლისხმიერი სხვათა გასაჭირის მიმართ, თავადაც განცლის დიდი უხარით დაჯილდოებული. მის პოეზიაში მხოლოდ მისი სინაზე გადავიდა. ცნო-ბილი წყნარა მტკველებს, რომელიც ხაუბრის დროსაც უყვარდა, მაგრამ არაფერი გადახული მისი მგრძობიარობიდან. ერთხელ, როცა ერთ-ერთმა სტუმარმა გულუბრყვილოდ მკითხა: „წი-სოდეს ტირით ლექსებში?“, მან მოსწრებულად მოუჭრა: „და არც არასოდეს ვიზოცავ ცხვირს“.

დებუშანიშაყია უკვე მის ადრეულ ლექსებში შეინიშნება ასე მაგალითად, დაახლოებით 1884 წელს დაწერილ პროზაულ ნაწარმოებში *igitur* სათაური (ლათინური კონიუნქცია) აღნიშნავს ხელკვანურ სქემას, რომელიც ადამიანივითაა, მაგრამ ადამიანი არ არის, და ხულიერ აქტს აღასრულებს, კერძოდ, აბსოლუტურ არარაში თვითგანადგურებას. „კეროლიადა“ დიალოგის სცენაში, რომელზედაც მაღარმე 1884 წლიდან სიკვდილამდე მუშაობდა და რომელიც ფრაგ-მენტად დარჩა, ხულიერი პროცესი ბიბლიურ სალომეში გადააქვს. თავისი სხეულის ლტოლ-ვით, სურნელითა და ვარსკვლავებით შეშინებუ-ლი გოგონა ხვდება თავის დანიშნულებას — იყოს წმინდა, იდეალური არსება, სალომე უარს ეუბნება ბუნებას, კვდება გოგონად, შედის „უინვისა და საზარელი თოვლის თეთრ ღამეში“, სიცოცხლის მომკვეთებელ წმინდანობაში მის ერთადერთ ტკივილად რჩება მეტი ზეადსვლის შეუძლებლობა *Du reste, je ne veux rien d'humain* მისი პირით წარმოთქმული ეს სიტყ-ვები შეიძლებადა მაღარმეს მთელი პოეზიისა-თვის დევიზად წაგვემძღვარებინა. დებუშანიშა-ყიას, ისევე, როგორც ბოდლერთან, ვეგეტაციუ-რი ბუნებისაგან სრული მოწყვეტა შეესატყვისე-ბა. ის მცირერიცხოვანი ხაგნები, რომლებიც მა-ღარმეს გვიანდელ ლირიკაში გვხვდება, თითქ-მის მთლიანად ხელკვანურად შექმნილი საოჯახო ნივთებია, ან მათი მსგავსია, მართალია, უკავი-ლებსაც შეხვდებით, მაგრამ ისინი პოეტურა

სიტყვის ერთკვირბული ბუნებისაგან შორს ზედათ სიშბოლოება.

სიშვარსული ლექსების კლასიკური დევეშმენი

მაღარმეც იცნობს ლირიკის მთავარ თემას — სიყვარულს. მაგრამ სასიყვარულო სიტუაცია ხულიერი აქტების გამონათქვამი საბაბია, იმა-ვე რანგისა, როგორცაა, თუნდაც, ცარიელი ჯარნაკი, კათხა, ფარდა თვით ტრადიციისთან მიხლოებული. კალისადმი მიძღვნილი ლექსი, 1884 წელს დაწერილი ხალხური სონეტი „O si chère de loin“ (გვ. 81), ძნელად გასაგები ენის გამო დაშორებულია სიყვარულის ბუნებრივ გან-ცდას; მუნჯი ამბორი უფრო მეტს ამბობს, ვიდ-რე სიტყვა. აქ გამოსკვივის მაღარმეს მთავარი რწმენა, რომ სიტყვა მხოლოდ დუმილის საზღ-ვართან ხვდება თავის დანიშნულებას — იყოს ღოგონი, მაგრამ — თავის უკმარისობასაც, უკვლავზე მკაფიოა სასიყვარულო სიტუაციის ხუ-ლიერით გადათავა სონეტში „La chevelure vel d'une flamme“ (გვ. 83), რომელიც დაწე-რილია 1887 წელს. იგი ადის ამ სიმაღლეზე, სადაც სიტყვები ლამარაკის მიწიერ მიწანს — რთული ქვეწოობილი წინადადებით ცხად გაგებო-ნებას — შორს მოიტოვებენ, მხოლოდ ვაკვრით, სრულიად უმნიშვნელო ადგილას ჩნდება „მე“, „შენ“ არსად ჩანს, მხოლოდ თმაა, შუბლზე ჩა-მოშლილი, მაგრამ იგი მეტაფორულად გადადის აღში, რომელსაც სურათ-ბატების მთელი ჩაკვი მიძვეება თან, ეს გაზლავთ ლექსის გრძობადი ფენომენი, მის უკან კი ხდება მთავარი, სრუ-ლიად სხვა ამბავი: უმაღლესი იდეალების იმე-დი, მარცხი, იკვირ შეპერობილი თავმოდრეკა სას-რულობაში, მეტაფორების თმაში რაობას აც-ლის საგნობრივს — თმას, აზრის შინაგანი ფენა-კი რაობას აცლის სიყვარულის გრძობას, წარ-მოიშვა გაუცხოება.

ეს ეგეთაფერი შეიძლება უფრო ცხადყოთ მე-17 საუკუნის დასაწყისის იტალიელი პოეტის მარინოს თემატურად და მზატვრულად მსგავს ლექსთან, შედარებით, ბაროკული სტილის მო-ხზოვნების შესაბამისად (რომელთანაც მაღარ-მეს გაუცხოებერებელი ნათესაობა აქვს). ეს იტლიელი ობიექტურ პროცესს (სატრფო თმას ივარცხნის) ზემოდან მეტაფორული კარაგმის სქელ ფენას ადებს, რომელიც ართულებს აღქ-მას მაგრამ მისი ხირთულე მაინც ჩახაწვდომია-რადგან საშუალებანი ჩვეული მეტაფორული სუროდანაა აღებული. მაშინდელი მკობხველი (ისევე, როგორც დღევანდელი, თუ მას ლიტე-რატურული განათლება აქვს) ამ რთულ ლექსში გადრკვევა, რადგან დასაურდები აქვს მისთვის

ლიტერატ. კომპლექსი
წინააღმდეგობა, უკონტროლო
თავაზი

საქონალური სტრუქტურაში. რომლებიც ლექსის წყობაში რადიკალურად აკომპლექტებული და პარადოქსული მათარსებს ხორციელ მეთაფორების გარეშე: ტრადიციულ დაუბრუნებელ შედეგებშია მათი წვდომა შესაძლებელია მხოლოდ მალარმეს მთელი შემოქმედების ცოდნის საფუძველზე. რომლის შუქში იხილი ონტოლოგიური მიმართებათა სამხედროებად გვევლინებიან. თავისუფლდებიან ობიექტური იმპულსისაგან, დამოუკიდებელი ხდებიან და ისეთ სფეროებში იქცებიან. რომლებსაც საერთო არაფერი აქვთ სატრფოს მასთან, შემდგომი განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ მარინო ფაქტურ გარეგნულ მოქმედებას წარმოგვიხაზავს (თმის ვარცხნას), მალარმესთან კი წინა პლანზე მხოლოდ მოჩვენებითი მოქმედება გვაქვს (თმა, რომელიც შუბლზე ვარდება). რომლის უკან აბსტრაქტული, დაძაბული პროცესია. იგი ადამიანური კონტაქტის მიღმა ხდება. მარინოს ლექსი უბრალოა შიშის გადმოგვცემს. მკვრივი უწყურებს. როგორც ვარცხნის თმის მისი სატრფო და ტყვიანობა ბედნიერი ხიუვარულია სჯერა. მალარმეს სონეტის სრული ასსა შეუძლებელია. იგი განწარმანა გართულებული. რათა მრავალმნიშვნელოვნობის ის ელფერი შერჩებს. რომელიც დაიკავს მას. ადამიანის ბუნებრივ უოფში დაბრუნებისაგან.

მსგავს შედეგებს მივიღებთ. თუ მალარმეს მიერ სიკვდილზე დაწერილ ლექსებს სხვა პოეტების ლექსებს შევუდარებთ. მალარმეს „Toast luncheur, a Th. Gautier“-ის (ბოლო ვარიანტი 1887 წ. გვერდით დავუყენოთ თუნდაც მიუგოს „Tombeau de Th. Gautier“. (1872 წ.). აქ გამოხატულია მწუბარება გარდაცვალებზე. რომელიც თუმცა გარდაცვალება, მაგრამ ცოცხალი ადამიანით აღმოებელი რჩება: იგი მოსილია პოეტის მოკვლევებისა მათ მგობრობაზე და გალამაზებულაა საიქიონ ორატორულად შთაბეჭედავი. იდეალურად უნადო სურათ-სატეხით. იქ კი მიცვალებული მიუწვდომელ სიშორეშია გადაკარგული. გაყვანილია ფაქტით. რომლისთვისაც სიკვდილთან ერთად სულიც ევდება. გონი კი განაგრძობს სიკვდილზე პოეტურ შემოქმედებაში. რომელიც მხოლოდ ახლა. როცა ადამიანი ხაქრა. სასურველ უპიროვნობად იქცა. მათა-სადამე. აქ ორმაგი დეტაშმანიზაციაა. მალარმეს ლექსი. პირველ ვარიანტში (რომელიც თვითონ რად ისევე ვიხარებდა. როგორც ბოლო) მიუგოს ლექსთან ერთდროულად დაიწერა ორივე ავტორი რომანტიზმის გარეშე წარმოუდგენელია. პირველი მისი გზაბნეული მებეკვიდრია. მეორე უკვე ღრმად მოხუცი. მისი ერთ-ერთი დამფუძნებელი და დამამთავრებელია. მათ ერთდროულად შექმნილ პოეზიას მორის ადარ არის შემავრთველი ხიდი

მალარმეს მტკიცედ სჯეროდა, რომ ლიტერატურის ენა. რომელსაც შემსვეტნიან მისი ხეობა. იგი ერთადერთია. ხაიდანაც რეალობის შემთხვევითობა. სიმწიფე და უღირსობა შეიძლება სრულიად განიდევნოს. ზოგჯერ მისი ეს რწმენა კულტის ფორმებს ხდენს. მაგრამ მას საკმარისი გემოვნება აქონდა. რათა ახალგაზრდა თავყანისმცემლები შეეჩერებინა. როცა ზედმეტ გუნდრუკს ეკმევდნენ ასეთი თითქმის კულტად-ქცეული განკერძოებულობა უნდა გავიგოთ. რჩვორც სურვილი „ბანალობის მდიანარეში“ მიწინსაგან თავისუფალი. სულაერი სიწმინდის კუნძულის დაცვისა. „ჩემი შემოქმედება სხვათა თვალში იგივეა. რაც ღრუბლებია ხინდში და ვარცხლავები: უსარგებლო“ (გვ. 219). მალარმე განაგრძობს ბრძოლას. რომელიც მე-18 საუკუნის დასაწყისიდან სიტყვაგაზმული ლიტერატურა დაუპირისპირდა კომერციულიზმებულ საზოგადოებას და მეცნიერების მიერ სამყაროს იდეალდებათა გამოცევაბს. არ იქნებოდა სწორი. უკონტროლო ეს მხოლოდ ლიტერატურად აღგვიქვა. პოეზია თავისი დაძაბულობით თანამედროვე ფორმაა სამყაროთი უკონტროლოების გამობატვისა. რაც მუდამ დასტურდება დიდ შემოქმედთან.

მალარმეს არ უუყარდა პოლემიკა. მაგრამ ზოგჯერ მასშიც იფერქებდა ხოლმე აღშფოთება საზოგადოების ზედმეტ ბმაურბანობისადმი ინტერენის გამო. ბევრ თავის თანამედროვესთან ერთად ადრე შეიყნო მან უურბანოების ძალა და საშიშროება. ვერ იტანდა რეპორტიორებს. „რომლებიც საიშინოდ არიან დაჯეშინი. რომ უოველ ამბავს ორდინალურად სახე მისცენ“ (გვ. 218). და რომლებიც უკველფერს რაც ინდივიდუალური და განუშეორებელია. სადღეისო საქიროები: სათვის სახელდაბელო: ადვილად გასაგები წერით ანადგურებენ. ამის საპირისპიროდ მონწილდა წიგნი (იგულისხმება. საერთოდ. სულიერი ნადვანო), რომელიც „შემთხვევითის სიტყვებით ამარცხებს“ (გვ. 217). „შემთხვევა“ მალარმესთან ცნებაა შეშველი რეალობისა. და ამდენად საპირისპირო გამომხატველი იმ აუცილებლობისა. რომელიც მხოლოდ ხულის გააჩნია. რადგანაც იგი საკუთარ კანონს ემორჩილება. „ვინც ფაქრობს. ხედები უბრალო აქვს“ (გვ. 212). უკონტროლოდ მასთან და პოეტი უბრალოს გვიხინის. როგორც უკომპრომისო. რა თქმა უნდა. ეს უბრალოებაა. რომელიც კომერციულიზმებულ სამყაროდან გამოცევაბული. ბუნებრივ ადამიანსაც ზედ მოეყოლებს. თანამედროვე პოეზია ექსტრემულია ბუნებისათვის უცხო სულისკვე-

უთხველის თემა: სტილის ზოგიერთი საშუალება

მუდამ მცირე იქნება იმ ჰეობველთა რიცხვა, რომელთაც საჭირო მოთხოვნა აღმოაჩნდებათ მაღარშეს უჩვეულო ენის გასაშიფრად. თვითონაც მხოლოდ ამ მცირე ჯგუფს უწევდა ანგარიშს. ხაერთოდ თუ უწევდა ჰეობველს ანგარიშს. როგორც უნდა მივიღოთ მისი ენის ამკვარი ანომალური გაჩთულება. იგი არავითარ შემთხვევაში არ უნდა ჩავთვალოთ თანამედროვე პოეზიის განკერძოებულ. თუნდაც ექსტრემულ ნიშნად. ბევრჯერ უცდია მაღარშეს თავისი განსაკუთრებული ენის დახაბუთება. იგი უტრიალებს იმ აზრს, რომ ენას უნდა დაუბრუნდეს ის თავისუფლება, როცა იგი „ლოგიკის პირველგაიღვებათა“ (გვ. 284) წინაშე თავისუფლად იდგა. ხაკობუნიკაციო ფუნქციისაგან ქერ სრულიად დაუბარწავი და ქერ კლიშედ გაუჩვიებელი. რაც თხვეისა და აზროვნებას ხელს შეუშლიდა. რადაც სრულიად ახლის თქმაში. თხვეა მაღარშესათვის ნიშნავს — ენის თავდაპირველ შექმნის აქტი ისე რადიკალურად განახლო. რომ თქმა უკველთვის იუოს უთქმელის თქმა.

თუმცა, ასეთი აზრები მასზე ადრეც არაერთხელ გამოუთქვამთ მაგრამ მაღარშეს (თეორიულად და პრაქტიკულად) — ისე შორს მიბუავს ასინი. რომ უთქმელის პირველთქმა თავის ხაწყუიობას ინარჩუნებს. რათა, თითქოს გამარადიხებულ არახსიმილირებულობაში. დაზღვეული იქნეს შემზოლდველი გავების მეშვეობით ჩვეულებრივის აფეროში დაბრუნებისაგან. მას სურს. პოეტური სიტუვა გახაგები ენის არა მხოლოდ უფრო ამაღლებული, საშეიმო საფებური იუოს. არამედ ხაერთოდ უკველგვარ ნორმალურობასთან შეუწინარებელი დისონანსი.

ასეთი პოეტური ენის საშუალებანი უჩვეულო უნდა იუოს. აქ ჩვენ მათ მხოლოდ მოენიშნავთ. მასთან არის შინები ახსოლუტურ ინფინიტავში (მისხლოდბელი უღლებადი ფორმის ნაცვლად). პარტიკიკები. გრამატიკულად დაუხაბუთებელი ინვერსიები, მხოლობითბა და შრავლობის შორის განხზავების მოხსნა. შინიშედის შედხატათული გამოყენება. სიტუვათა ნორმალური წყობის შებრუნება. ახალი ხაბის განუხაზღვრელი არტიკლები და ა. შ. ბევრად უფრო ხშირად. ვიდრე ლირიკაში. ასეთ საშუალებებს ვხვდებით პროზაში — ეს კონტრაპუნქტული პროზა. ხავხე ჩაბღართული სერთულებით. უნარით. ერთე ფქრის ხაზი შეორისას ისე ჩაყნახს. რომ ირივე ზოგჯერ რამდენიმე აზრიც კი. ერთდროულად აჩვენებულს. ამ მეთოდს ხევრი ხაერთოდ აქვს მუხაყახთან. განსაკუთრებით იშით. რომ ჩნდება რამდენიმე აზრის ერთდროულად შიკრავი ხინთეზი. რომედიც. როგორც

დაპოუკიდებელი წარმონაქმნი. აზრის კალკულს ხაზეხს შოიყავს. კონტრაპუნქტული მუსიკალური ფრაზის სინთეზური აქუსტოვური შემოქმედების მსგავსად. მთლიანობაში სტილი ამ საშუალებების გადაღება შეუძლებელია დასტურდება მაღარშეს არტისტული იქნებულება იმ ზერხთაგან მხოლოდ ზოგიერთს ვხვდავთ გვიანდელ ლირიკაში. უპირველესად. ისეთებს. რომლებიც რეალურ წესრიგთა შებრუნებას ან გადახერვას და რეალურის განხაგნებას ემსახურება. მაღარშეს სტილი მიზნად იხაზავს. თანამედროვე სულმოუთქმელი კითხვის საპირისპიროდ. შექმნის სფერო. ხადაც ხიტუვას თავისი პირვანდლობა და მდგრადობა დაუბრუნდება. აღხანიშნავია. რომ ეს ზერხდება მხოლოდ წინადადების ფრაგმენტებად დატევის მეშვეობით. დისკრეტულობა — დაკავშირების ნაცვლად. ერთმანეთის გვერდით დასმა — შეერთების ნაცვლად. ეს გახლავთ შინაგანი დისკრეტულობის სტილური ნიშნები. ნიშნები თქმისა შეუძლებლის ხაზღვართან. ფრაგმენტი იძენს რანგს — იუოს მოახლოებული სრულყოფილების ხიმბოლო: „ფრაგმენტები იდეის ქორწილის ნიშნებია“ (გვ. 287). ესეც თანამედროვე ესთეტიკის ფუნდამენტური დებულებაა.

დუშილის სიახლოვა

მაღარშე იცნობს და ესწრაფვის შეუძლებელთან სიახლოვეს. იგი დუშილის სიახლოვეა. მის ლექსებში დუშილი იკრება „ართქმული“ (რადგან განადგურდნენ) საგნებისა და ენის მეშვეობით. ენისა. რომელიც წლებთან ერთად სიტუვათმარაგში უფრო ქუნწი. ტონით უფრო წყნარი გახდა (აშის გამო, მაგრამ ასევე ხხვა მიწეწითაც. მეტად არახახიამოვნოა ხმაურით. ძაბილის ნიშნებითა და მკვეთრი გამოთქმებით აკრელებული გერმანული თარგმანი, ნობილინგისა).

„დუშილი“ მაღარშეს რეფლექსიებში ყველაზე ხშირი ცნებაა. ასე მაგალითად. პოეზიას მკვია „მდუმარე შეაფრენა აბსტრაქციაში“ (გვ. 286). მის ტექსტს კი — „ჩაქრობა“ (გვ. 404). ქადოქრობა, რომელიც მთელი ძალით მხოლოდ მაშინ იჩენს თავს, როცა შეძლებ სიტუვები კვლავ იმ „მდუმარე კონცერტში“ ააბშიანო. საიდანაც იშვინენ (გვ. 280). იდეალური ლექსი იქნებოდა „მდუმარე ლექსი წმინდა ხითეთრისაგან“ (გვ. 287). ასეთ ფრაზებში მიხტიკური აზროვნება გვიბრუნდება. რომლისთვისაც ზღვარს იქით გადაბიჩებულის გამოცდილებიდან ენის უქმარისობა მოჩანს. მაგრამ იგი იქცა არარას მიხტიკად ისევე, როგორც ბოდღერსა და რემბოსთან — უარიული ტრანსცენდენტის მისტიკად.

შეუძლებლის სიახლოვე მაღარშესათვის იუო

ნაურთა ამ ბუნდოვანი წერის ერთი ძლიერი მხარე: თავისუფალი თამაში და ცოდნა იმისა, რომ ის დროებათია. მაგრამ იგი ამის გამო ნაკლებ იწოდირებული როდია.

შთაგონებითი, გაუგებარი პოეზია

ასეთ პოეზიაში ენა აღარ არის აზრის გაზიარების საშუალება. გაზიარება წინასწარ გულისხმობს საერთოს მასთან, ვისაც რაღაცას ვუზიარებთ. მაღარმეს ენა მხოლოდ საკუთარი თავის გამოხატვაა. ჩვენ არაერთხელ მივაქციეთ ყურადღება ამ როლს, რომელსაც აბსურდულობა ასრულებს თანამედროვე პოეზიაში. მას მაღარმესთან ვხვდებით, კერძოდ, იმ ფაქტში, რომელიც ცოტა გაზვიადებულად ასე შეიძლება ჩამოყალიბდეს: იგი ლაპარაკობს, რათა ვერ გაუგონ — ეს ფაქტი ნაკლებ აბსურდულად მოგვეჩვენება. თუ გავების მიღებულ ცნებაზე უარს ვიტყვით. მის ადგილს დაიკერს უსასრულო შთაგონებადობის ცნება. მაღარმეს ლირიკის მრავალმნიშვნელოვნება მკითხველზე მომწუხებელ შემოქმედებას ახდენს, ენის უჩვეულო უღერადობა კი სმენას აჩადოებს. მაღარმე ფიქრობს მკითხველზე, „რომელიც ღიაა არა ერთი გაგებისათვის“ (გვ. 258). მისი ლირიკა მკითხველს განაწყოებს — თვითონაც ჩაებას და განაგრძობს დაუშთავრებელი შექმნის აქტი. რომელიც ასევე უარს ამბობს მშვიდ დასასრულზე — თვითონ ლექსის მსგავსად. უსასრულო პოტენციალურობა, რომელშიც ენა მიმოიქცევა, მკითხველს მხოლოდ იმ ძალით ჩაითრევს, რა ძალითაც მას მნიშვნელობის ინტერპრეტაციის ასეთივე უბოლოო შესაძლებლობისაკენ უბიძგებს. მკითხველი ამოკითხვას კი არ უნდა შეუდგეს, არამედ, პირიქით, თვითონაც უნდა შევიდეს იდუმაღში და მის თანამონაწილედ იქცეს, ხადაც იგი შეეცდება ინტუიციით გაშიფროს, მაგრამ არ შეეცდება ნაადრევად დაასრულოს და ხადაც მას შეეძლება ლექსის ისეთ აზრობრივ შესაძლებლობებზე დაფიქრდეს, რომლებიც პოეტს საერთოდ არ ბქონია ჩაფიქრებული. მაღარმეს უველაზე დიდი მოწაფე ვადერი მოგვიანებით ამას ასე გამოხატავს: „ჩემს ლექსებს არ გააჩნიათ ის აზრი, რომელსაც მათ აკუთვნებენ“.

მკითხველთან მხოლოდ ასეთ, ძალიან თავისუფალ კონტაქტს მაღარმე აღნიშნავდა შთაგონების ცნებით (იგი ძირითადად ბოდლერისგან მოდის), რომელსაც ბოდლერი მაგიის ცნებასთან კავშირში იყენებდა. 1898 წელს დაწერილ ერთ შრომაში მაღარმე შენიშნავდა, რომ თანამედროვე სტილთა ერთობა იმაში მდგომარეობს, რომ მათი „იდეალში“ ერთდება ბუნებრივ საგნებს, მაგრამ ასევე, როგორც შედგებად ტლანქს, მათ

მომწესრიგებელ ზუსტ აზრს“. რათა ამ აზრის ნაცვლად მხოლოდ შთაგონება იქონიას. — ვკითხულობთ იქვე, — ობიექტური ხაპირისპირთა. „გრძნობაა. კარგება“ (გვ. 115). ან კიდევ: „დაახებლო ხაგანი — ნიშნებს ლექსით ტუბობის საში მეოთხედო“ (გვ. 116). თანდათანობითს გამოცნობაში, შეგანი შთაგონებით გამოიწვიო — აქაა მიზანი“ (გვ. 119). მაღარმესთვის, ისევე როგორც მას შემდეგ მოხულ ლირიკოსთათვის, მნიშვნელოვანია, რომ ლექსის შთამაგონებელ შემოქმედებაში მკითხველისაკენ გადებული ერთადერთი ხილია გადარჩენილი. მაგრამ კავშირი მკითხველთან აღარ მუარდება. შთაგონება მხოლოდ შესაძლებელ მკითხველს სთავაზობს ნებისმიერი თანამონაწილეობის შესაძლებლობას. ეს არ გამორიცხავს, რომ მკითხველი მაღარმეს ლირიკის გასაშიფრავ შთაგონებებს შეიცნობს და იმ წერტილამდე გაძუენა, ხადაც ისინი ამოუბხნელში იფანტებიან — სხვა შემთხვევაში ინტერპრეტაცია აზრს დაკარგავდა. მაგრამ შეცნობა აღარ არის იძულებითი. ბუნდოვანი პოეზიის იწოდირებულობა საკუთარი ნებით არ წუდება.

ონტოლოგიური სქემა

ა) რეალთმისებან განდგომა

ჩვენ რამდენჯერმე ვახსენეთ მაღარმეს ონტოლოგიური სქემა. იგი ქმნის მისი მომწიფებული ლირიკის უკანა ზედს, თითქოს შორიდან წარმართავს ლექსის განვითარებას, თანაც ისე, რომ ეს უკანასკნელი თვითონ იქცევა ონტოლოგიური პროცესის აღსრულებად. სქემა ჩვენს ყურადღებას იმით იპურობს, რომ სრულიად განსხვავებულ ლექსებში იგივე ძირითადი აქტები მეორდება და უუბრალოეს მოტივებს, სიტყვებს, სურათ-ხატებს ისეთ განზომილებას ანიჭებს, რომლის ახსნაც ამათგან შეუძლებელია. თვორიულ დასაბუთებებს ვხვდებით Divagations და ზოგიერთ წერილში. ამ სქემის განქიქებას აქ არ შევუდგებით, ჩვენი მიზანია შევაფასოთ იგი, როგორც თანამედროვე პოეზიის სიმბტოში და არა როგორც ფილოსოფიური მიღწევა. მისი უადრესად ორიგინალური შინაარსი მდგომარეობს შემდეგში: თანამედროვე პოეზიის ძირითად გამოცდილებებს — ტრანსცენდენტციისადმი წარუმატებელ ლტოლვას, წინააღმდეგობრიობებს, განხეთქილებას ონტოლოგიური ინტერპრეტაცია მისცეს და იგი ამ სიშორიდან კვლავ ლირიკაში დააბრუნოს. კიდევ ერთხელ გვინდა გავხაზოთ, რომ ლირიკა ასეთი მოთხოვნაილების, შეიძლება ითქვას — შემოთხოვნაილების გამო არ კარგავს თავის ლირიკულ არსს: მაღარმეს დიდმა

მხატვრული ისტორიამ შექმნა ისტორიული სქემა და პოეტური სიტუაცია იმ ვიზუალურ-ლიტერატურული დამატებებზე იდუმალებათა ხავერდის შუაგულში შეერთებისა, რომელიც პუბლიკაციის თქმის უფრო შეზღუდული მოდელით, ლირიკის ნიადაგი.

ამ თავის დახატვისში განხილულ ტექსტებში ნათელია, რომ მალარმეს პოეტური შემოქმედების ერთ-ერთი პრინციპული აქტი ხავერდის არეალში გაქვეყნებაა. მასში, უპირველესად, მოჩანს რეალობისაგან იგივე განსვლვა. რაც ბოდლერის თეორიებს და რემბოს პოეზიაში. მასთანაც ეს დაკავშირებულია იმავე თანადროულ ისტორიულ ვითარებებთან, როგორც იმ პოეტებთან, რომლებიც წინა თავებში განვიხილეთ. მათ განიცადეს ნატურალისტური ლიტერატურის მხარდობა, მალარმე ყველა ამ მიზნის აღრმავებს. დერეალიზაცია მასთან შედგება ისტორიული გაგებულ წინააღმდეგობრიობისა რეალობასა და ენას შორის.

მის მხატვრულ მიზანს ბევრი პროგრამული ფრაზა ადასტურებს. „გაიძვევ შენი სიმღერიდან რეალური, რადგან იგი უგვანია“. პროზიდან ერთი ნაწყვეტი ზოგადად ასეთ აზრს შეიცავს: ბუნება სახეზეა. მას შეიძლება მხოლოდ მატერიალური აღმოჩენები მივუმატოთ. ქალაქები, რკინიგზები, მაგრამ საკუთრივ თავისუფლების საქმეა დაკარგულ კავშირებს ხაზსდებს სულის მშვეობით. რომელიც სამყაროში საკუთარი ნება-სურვილისამებრ განიფინება და მას ამარტოვებს: ამდენად, პოეტური შემოქმედება ნიშნავს „შექმნა სიტუაცია არსებულ ხავერდის“ (გვ. 117). პოეტიკური რეალობის მოსპობა და კრეაციული ფანტაზიის ამოქმედება ერთი პროცესია. პოეზიაში მას მივყავართ მრავალნაირ მეთოდთან, ერთი მათგანია არაორგანულ ნივთიერებათა სიმბოლური გამოყენება. ისევე, როგორც ბოდლერთან, აქაც ლირიკონები, სამკაულები, პატროსანი თვლები ბუნებაზე აღმატებული სულიერების ნიშნად გვევლინება. აქედან — მისი როლი „მეროდიადაში“ როგორც სიცოცხლის კვდომის იმ საფეხურის ტკივალენტისა, სანამდეც ნორჩი გოგონა ამოღებულია. აქედან მოდის სიყვარული. რომელითაც მალარმე მის მიერ რედაქტირებულ მოდების პურნალში ტანსაცმლის მდიდრულობასა და სამკაულებს აღწერს. მაგრამ ყველაზე ძლიერი დერეალიზაცია მოიქცეა ჩვენს მიერ მრავალგზის ნახსენებ ნივთიერი სამყაროს არმყოფობაში გადაწევას. ისევე, ენობრივი ცალსაბობის გვერდავლას, უკანასკნელის ერთ-ერთი მხატვრული ბერბია პერიფრაზი. აქ ერთმანეთს უახლოვდება მალარმეს რეალობის გამანადგურებელი სტილი და ბაროკოს ლიტერატურის თავისებურებები მისი ფრანგული სახეხველობით, ღვარკნილობით. ისევე, როგორც ამ უკანასკნელთან, პერიფრაზს მალარმესთანაც ის დანიშნულება აქვს, რომ სა-

განი განტვირთოს ტლანქი მატერიალურობისაგან. მაგრამ, ისევე, ჩვეულებრივად გამოთილობისაგანაც, იგი უფრო შორსაც მიდის. — პერიფრაზს იყენებს, რათა ხავერდის თვისებებზე დაშალოს, რომლებიც სიტუაციებს განუკუთვნება. „ანთე სწავლილი მსუბუქ ციციბლში და უმნიშვნელო ოქროში უცხო ცრემლებით ტირის“. ეს სახალღების პერიფრაზია, დასაზღვრული სახეები აქ დაძლეულია რამდენიმე სიმბოლური თვისებით. — ტირილი, უმნიშვნელობა, უცხოობა, სწორედ ისინი ქმნიან საკუთრივ ლექსის შინაარსს. სულაც აღარ გახეყუნებია სანთელი, არამედ მოქმედი ქალიშვილის შინაგან მდგომარეობასა და უფრო ზოგადად — მალარმეს ძირითად თემას.

ისტორიული სქემა

ა) იდეალობა, აბსოლუტი, პარაბა

რეალობიდან გაქცევას შეეხატვიან იდეალობისაგან სწრაფვა. ზოგჯერ მალარმე თითქოს პლატონურ აზროვნებას უახლოვდება. ახე შეიძლება გავიგოთ მისი სიტყვები: „ღვთაებრივი გადასცვლება, რის გულისთვისაც ადამიანი არსებობს, სრულდება ფაქტიდან იდეალის მიმართულებით“ (გვ. 112). მაგრამ ამ მიმართულებას ქვეყდან შევითქვებ მკვეთრად არაპლატონური ხასიათი აქვს, რადგან „იდეალს“ (ისედაც ძლიერ განუხაზღვრული სიტყვით გამოხატულს) არ გააჩნია შეტაფიზიკური ეგზისტენცია. იდეალობის ყველა დანარჩენი დადებითი აღნიშვნები ისევე ბუნდოვანია რჩება, მკვეთრ ცნებას ქმნის მხოლოდ ნეგატიური აღნიშვნა. არაა, ამით გადაიდგა შემდეგი და უკიდურესი ხაზი: ამ მიმართულებით, რომელსაც ბოდლერის შემდეგ ცარიელი ტრანსცენდენტის ცნებით ვაცნობთ.

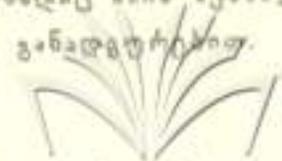
ჩვენ აქ დაწვრილებით ვერ გავანალიზებთ, თუ რა გზით მოვიდა მალარმე არაა ამ ცნებასთან, ვერც გერმანული ფილოსოფიის (შეგილი შელინგი, ალბათ, ფიხტე) და რეაგტიური თეოლოგიის შეხატლო და მხელად გამოსარჩევ ამუღსებზე შევტრდებით. დავასახელებ მხოლოდ რამდენიმე დამახასიათებელ ნიშანს. 1868 წლიდან მალარმე ძალიან თვალშისაცემად ხვამს „არაარს“ თავის ლექსებში იმ ადგილას, სადაც ამგვარ თემაზე აღრე დაწერილ ტექსტებში დგას სიტყვები: „ლაფვარდი“, „ხიშმარი“, „იდეალური“. მის ერთ, 1868 წლის იანვრით დათარიღებულ წერილში ვკითხულობთ: „არაარს არის კეშმარიტება“. მთავარი ტექსტი ჩვენს მიერ უკვე ნახსენებია (1868 წ.). იგი მიუთითებს ორივე ცნების — „აბსოლუტის“ და „არაარს“ კომპლემენტარულ როლზე. პირველი აღნიშნავს იდეალობას, რომელშიც ემპირიული ყველა „შემთხვევა“ ჩამქრალია. გზა

აბსოლუტისაკენ გადის „აბსურდში“ (საყურადღებოა თანამედროვე პოეზიის ამ ძირი ხიტიუნის დაბრუნება მალარმესთანაც). სახელდობრ — ჩვეულის, ბუნებრივობისა და ცოცხალის გაწირვით. თვითონ აბსოლუტს კი, რომელსაც ასე ეწოდება, რადგან უნდა გათავისუფლდეს დროის, ადგილისა და საგნისაგან, უკვე გათავისუფლებულს, აჩარა ჰქვია ტექსტის სათაურის ადგილობრივი უფურცა, ჩადის ქვევით, ზღვახთან, სამარცხებთან, თან მოაქვს საწამლავის ფიალა, „რომელიც შეიცავს აჩარას წვეთს. ჯერ ისევ რომ აკლია ზღვახი კამათლებს აგორებს და როცა კამათლები გაჩერდებიან, დრო შეწყვეტს არსებობას და მასთან უვლავდები, რაც დროში არსებობს — სიკაცბლერ, მგრამ სიკვდილიც, რჩება მხოლოდ უარყოფითი აბსოლუტური სივრცე, აჩარა.

მალარმე საკმაოდ ფრთხილია იმინათვის, რომ აჩარაზე სპექულაციებს აქუვენ. ამიტომ ჩვენც შევიკავებთ თავს ამ საგანზე უოველგვარი სპექულაციისგან. აღსანიშნავია ის განსაკუთრებული როლი, რომელსაც ეს ცნება მის პოეზიაში ასრულებს; აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ თანამედროვე პოეზიის ერთ-ერთ მწვერვალზე ცნებათა შორის უველაზე ნეგატიური ცნება ახეთი დაბეჭითებით ვებვდებო.

საჭიროდ მიგვაჩნია, შეითხველო გავაფრთხილოთ შეცდომებისაგან, თითქოს აჩარას მორალური ნიშნის მსგავსი გაგება ჰქონდეს. იგი უაღრესად იდეალისტური წარმომავლობის ინტოლოგიურია ცნებაა. რაც მალარმეს აინტერესებს, ესაა უოველივე რეალურად მოცემულის უქმარისობა; მისი უქმარისობად აღქმა ძალუძს მხოლოდ იდეალისტურ აზროვნებას. მაგრამ, როცა იდეალურად სპაზმირისი, რომლის მიხედვითაც მოცემულია იზომება, ისე მალარმა ატანილი, რომ მას ვერავითარი განსაზღვრა ვეღარ შესწყდება და წმინდა განუხაზღვრელობად რჩება. მაშინ სხვა ვა არ არის, მას აჩარა უნდა ერქვას. უარყოფითი იდეალურის შესახებ ბოლდერის მოსახრებებში მალარმე ამგვარად ვაგებულ აჩარას ანიკებს ამ თვისებას, რომ იგი იძულებით, ხულის ბედისწერასავით თავსდატყბილი სიძალდის ძალა-თანამედროვეობის ხერხით ხვედრიდან — არც რწმენა და არც ტრადიცია, მოდის ხურვილი, სიძალდე არა მხოლოდ უარყოფითი დატოვონ (როგორც ბოლდერმა და რემბომ ჰქნეს). აჩარად აჩარად ვაამბრაფრონ. მალარმეს ნიშნისში შეიძლება ვაფიგოთ, როგორც თანმიმდევრულობა სულისა, რომელიც უველა მოცემულობას უკუვადებს, რათა თავისი კრეაციული თავისუფლება დაიკმაყოფილოს. ამ შემთხვევაში შეიძლება იდეალისტურ ნიშნისშივე ვილაპარაკოთ. იგი ვამომდინარეობს აბსტრაქციის ლამის ზეადამიანური ვადაწყვეტილებებიდან — აბსოლუტური ვაიაზროს, როგორც უოფიერების წმინდა (უოველგვარი შინაარსისაგან დაცული) არსი, და მას საცდელად პოეზია

მოაუხლოვოს, რომელშიც ენა აჩარას იმდენად მოგვიანდობს, რომდენადაც ამის შესაძლებლობა მიეცემა რეალურის ვანადგურებით.

ონტოლოგიური ცენტრალიზმი
ბიზლიჩიშვილი
ბ) ენა და აჩარა

მალარმეს ინტოლოგიური ცენტრალიზმი კითხვა ებება აჩარასა და ენის ურთიერთმიმართებას. იგი პოეტის ეგზისტენციის საკითხია. პასუხებში იგრძნობა ბერძნული ლოგოსის იდეის ნაკვალევი. რასაკვირველია, ბერძნულ სამყაროსთან უოველგვარი ვაბლოების ვარცხენი.

სრულიად შესაძლებელია, რომ მალარმე აქ დამოუკიდებლად აზროვნებდა და ენის რომანტიკული წრახვა ბოლომდე ისე შეიყვანა, რომ არც იცოდა, თუ მასში ენის შესახებ ბერძნული აზროვნების ძალიან შორეული ვამოძახილი იყო. 1887 წლის მაისში, ერთ წერილში იგი წერს: „ამერიდან უპირავნო ვარ, აღარა ვარ სტიფანი, როგორსაც შენ მიცნობდი, აჩარედ ვონითი უნივერსუმის უნარი ვარ — ვებრეტდე საკუთარ თავს და ვითარდებოდე, თანაც იმის შეშვეობით, რაც ჩემი „მე“ იყო. მე შემიძლია ჩემს თავს მხოლოდ ის ვანვითარება დავაკისრო, რომელიც აბსოლუტურად აუცილებელია, რათა უნივერსუმმა ამ „მე“-ში თავისი თვითყოფნა ჰპოვოს“. ფორმულირება ცოტა დაუდევარია. მაგრამ აზრი მაინც ნათელია: ეშპირიული „მე“-ს ადგილს უპირავნო „მე“ იტერს, რომელიც ის ადგილსამყოფელია, სადაც „უნივერსუმი“ თავის ვონით თვით-ჩამოყალიბებას ასრულებს. ამას ადასტურებს 1895 წელს დაწერილი ერთი ფრაზა: „ჩვენს თაობას (კაცობრიობას პატივი სვდა წილად რომ შეიშ. რომელიც შეტაფიზიკურ ჩაკეტულ მარადისობას საკუთარი თავის მიმართ აქვს — და თანაც, სხვაგვარად აქვს, ვიდრე ადამიანურ ცნობიერებას, — ვულდვიძლი ჩაუდგას“ (გვ. 492). ამ წინადადების შებურვილი, სატოვანი ენა ავსებს წერილში ნათქვამს. ორავე შეიცავს აზრს, რომ ადამიანში, რომდენადაც იგი ვონია და, აშდენად, ენაც, აბსოლუტური უოფიერება ვანსრულებდა იმით, რომ იგი აქ და მხოლოდ აქ იშვეება ვონითად, აბსოლუტური ვაგებულის როგორც აჩარა უნებობს ენას — ლოგოსს რათა აქ ჰპოვოს თავისი წმინდა ვამოვლენის ადგილი.

ამ თვალსაზრისიდან, რომელსაც მალარმე არცთუ ხშირად ვამოთქვამს (მაგრამ მაინც ვამოთქვამს), მისი პოეზიის ბევრ საიდუმლოებას ებდობა ფარდა: უპირველესად საგნობრივის, ხერხითად, უოველგვარი რეალობის არმყოფობაში ვადაწევას. ეს ვადაწევა ვაცილებით მეტს ნიშნავს, ვიდრე რეალობის მხატვრულ დავგმობას. მას სურს, იგი ინტოლოგიურად ვასაგებ პარაცენად

იქცეს, კერძოდ, იმად, რისი მეშვეობითაც ენა საგანს არყოფნას მიუხედავად, რითაც მას კატეგორიულად უთანაბრებს აბსოლუტურს (არარას), და რომელიც სიტყვაში მის წმინდა (ყოველგვარი საგნობრიობისაგან თავისუფალ) ყოფნას შესაძლებელს ხდის ის, რაც ნივთიერად ნადგურდება ენის მეშვეობით, რომელიც საგნის აქ არყოფნას, გვამცნობს, იმავე ენაში იძენს — დასაბუთებით — თავის გონითს ეგზისტენციას.

ამით ონტოლოგიურად დასაბუთდა სიტყვის, მაგრამ, ასევე, შეუზღუდველი ფანტაზიის ძლიერება, სიტყვა, ასე გაგებულა, წმინდა გონითი შემოქმედების აქტია. მისი აუცილებლობა გულისხმობს ემპირიული რეალობის მიმართ სრულ ანგარიშგაუწველობას, საკუთარი დინამიკისადმი მთლიან მიწებებას, გადამწყვეტია, რომ მალარმეს ეს დინამიკა არ ესმის, როგორც ნებისმიერი სუბიექტივობა, არამედ — როგორც ონტოლოგიური მოვლენები, რომლებიც თავის უცილობლობას საკუთარ თავში ატარებენ, მიუხედავად ამისა, ისიც უპირობო გონს „ფანტაზიას“ უწოდებს, მაგრამ ასევე, „სიშვარხაც“. ორივე ეს სახელი ბევრად ადრე თითქმის თანაბარმნიშვნელოვნად იყო გამოყენებული კრეატიული თავისუფლების აღსანიშნავად, ის ფაქტი, რომ ეს მასთანაც გვხვდება, ჩვენთვის იმდენად მნიშვნელოვანია, რამდენადაც გვიჩვენებს, თუ რა გზა გამოიარა ფანტაზიის ცნებამ მე-18 საუკუნის ბოლოდან და რა მნიშვნელობით გადაეცა იგი მე-20 საუკუნეს. გავიხსენოთ ჩვენი ნათქვამი რუსოს, დიდროს, ბოდლერისა და რემბოს შესახებ ამ ცნებასთან დაკავშირებით. ამ ავტორებიდან მოყოლებული, ფანტაზია სულ უფრო გადაჭრით ხდება რეალობაზე აღმატებული, უფრო მეტიც — დიქტატორულ ძალად. მალარმეს იგი კიდევ უფრო მაღალ ხაფებურზე აქცევს, მიაჩნია რა იმ ადგილსაყოფელად, რომელსაც მოითხოვს აბსოლუტური უფიერება თავისი გონითი ეგზისტენციისათვის, თანმიმდევრულობა, რითაც უვლადფერი ეს ადრეულ ხაფებურებს უკავშირდება, პირდაპირ გაოცებას იწვევს და კიდევ ერთხელ ადასტურებს თანამედროვე პოეზიის და ასევე თანამედროვე პოეზიის შესახებ აზროვნების სტრუქტურულ ერთიანობას, მალარმეს ფანტაზიის ცნება კიდევ ერთხელ აკანონებს ასეთი პოეზიის ძირითად დამაბასიათებელ ნიშანს: რეალობის დანგრევას; მანამდე, ვიდრე ონტოლოგიურ დასაბუთებას მიაგნებდა მალარმე, ამ დამაბასიათებელ ნიშანს მიმართავდა, 1847 წელს დაწერილ ერთ წერილში იგი წერს, რომ თავის ნაწარმოებებს ქმნიდა მხოლოდ ამოძიარკვის მეშვეობით, სულ უფრო ღრმად იჭრებოდა „აბსოლუტური უკუნის“ ცოდნაში და შეშდევ: „განადგურება იქცა ჩემს ბეატრიქედ“.

მალარმეს ხავეარული სიტყვა, რომელიც საგ-

ნობრიობისაგან გამოქცეას აღნიშნავს, არის — განადგურება, გაუქმება ან სიტყვის სიახლოვეს დგას სიტყვები: შენაგრევე, უფრო სიციარიელს, არყოფნა, ეს მისი ონტოლოგიურად განსაზღვრული პოეტიკისა და კრეატიული ცნებებია. თითქოს დადებულად იქცა კრეატიული, ზოგჯერ სხვადასხვა ევანჯილის სახელებად საბერძნელი (ვარდი, შროშანა და ა. შ.), ეს სიმბოლურად აღნიშნავს ენას, როგორც ადამიანის არსებით ნიშანს, „სიტყვას აფასებდე, ნიშნავს ჩვენი თაობის ეველაზე არსებითი და უშინაგანესი თვისება მის ევანჯილში, ენაში აღიღო“ (გვ. 432). ენის უმაღლესი ქმედითი ძალა კი პოეზიაა, დასასრულ, ეველაზე მთავარი: „რისთვის ხდება ბუნებრივი ფაქტის გარდასახვა მის თითქმის სრულ გაქრობამდე ენის თამაშის მეშვეობით, თუ მისგან, — კონკრეტული სიახლოვისგან ხელშეუშლელად. — არ აღიშართება წმინდა იდეა — ევანჯილი: აუღერდება და აღიშართება და დააკლდება ეველა თაიგულს“? (გვ. 468). ყოველივე იმის შერე, რაც აქამდე ითქვა, ეს წინადადება, აღბათ, აღარ საკიროებს ახსნას, იგი პოეზიას კიდევ ერთხელ განმარტავს, როგორც საგნის განადგურებას და უშატებს შემდეგ მონაშტებას: ასეთი განადგურება იმითომ ხდება, რომ საგანი სიტყვაში წმინდა იდეად, გონით არხად, იქცეს, მაგრამ ეს „იდეა“ სხვაგან არხად შეიძლება იყოს, თუ არ შეთხზულ სიტყვაში, რის გამოც „ევანჯილი ეველა თაიგულს დააკლდება“ (უნდა აღინიშნოს, რომ ეს წინადადება პიკასოს 1955 წლის პარიზული გამოფენის კატალოგშიც იყო მოყვანილი). პოეზია იქცევა ისეთ საქმედ, რომელიც თავის სიზმარულ თამაშსა და მაგიერ ელერადობას იუღად შეანათებს განადგურებულ ქვეყანაში, ის, რასაც იგი თავის უკანასკნელ აზროვნის ფენებში გვამცნობს, აბსტრაქტული ფიგურები და დაძაბულობებია დაუსრულებელ მრავალმნიშვნელოვნებაში. ამიტომ მალარმესთან ჩნდება ჩვენ მიერ უკვე ბოდლერთან აღნიშნული არაბესკის ცნება, გაფართოებული „ტოტალურ არაბესკამდე“, რომელსაც შემდგომ კვლავ „მდუმარე დაშიფვრა“ აქვია.

(ინტერპრეტიაცია)
Ses purs ongles...

1887 წელს მალარმემ თავისი ერთი უხათიერო ხონეტის საბოლოო ვარიანტის რედაქცია დაამთავრა, იგი იწვება სიტყვებით „მისი შვეტირული ფრჩხილები“ (გვ. 88). ჩვენ მას მოვიუყვანო მისი ლირიკის ობიექტის ფარყოფელი, ენობრივად მხახველი მეთოდის ნათელსაყოფად, პირველი ვარიანტი (1888) მართალია, სიტყვასიტყვით სხვაგვარად გამოიუურება, მაგრამ თვითონ და მოტი-

ვით გვიანდელს ემთხვევა. მაღარმემ ამ სონეტს მაშინ ერთ წერილში ასეთი კომენტარა გაუკეთა: „ეს სონეტი სიტყვაზე ჩემი დაჯიქრებული მუშაობის შედეგია... იგი, რამდენადაც კი ეს შესაძლებელია, შედგება თეთრისა და შავისაგან და გამოდგება როგორც სიწმისა და სიცარიელის გრავიურა. მაგალითად, ღია, დაშვული ფანჯარა; ოთახი, რომელშიც არავინაა; ღამე, შექმნილი არმყოფობისა და კითხვისაგან; უავეჯო. მხოლოდ განუსაზღვრელი კონსოლდების მინიშნება. უკანახედში ჩამოკიდებული მოშაკედავი სარკით. რომელიც იმით, რომ, ციური მნათობებისამებრ და მიუწვდომლად, დიდ დათვს არეკლავს. ამ მიტოვებულ კერას ცახთან აკავშირებს“. ეს კომენტარი ბოლო ვარიანტისთვისაც ვარგისია.

მისი მკვირვალი ფრჩხილები ძალიან მიღწია სწირავენ ძღვნად თავის ონიქსს. შიშს ამ შუალამით ჩირალდანივით უჭირავს ფენიქსის მიერ დამწვარი მრავალი მწუხარის ოცნება რომლის ფერფლსაც არ მიიღებს ამფორა.

ბუფეტებზე, ცარიელ დარბაზებში, არავითარი ნაკეცები, მკლერი ამოებებიდან გაძეგებული უსაქმურა, (რადგან დიდოსტატი წასულია სტიქსიდან კრემლების ამოსაბაბად ამ ერთადერთი ნივთით, რაშიც არარა ზევდება).

მაგრამ ჩრდილოეთისაკენ გახსნილი ფანჯრის აბლოს, კვდება ოქრო, შეიძლება იმ დეკორაციის შესაბამისად, სადაც მარტორქები კეცბლს აფრქვევენ ზღვის ალს (ფერიას). იგი, სარკეში გარდაცვლილი ღრუბელი, ისევე როგორც, ჩარჩოში ჩაკეტილ დავიწყებაში, უმაღ ჩერდება, ვით კაშკაშის შეიღბმოვანება. (პწკარედული თარგმანი ნანა თარგამაძისა)

ორიგინალში გვეხმის უჩვეულო, დამატყვევებელი ელერადობის რითმები. განსაკუთრებულია სიტყვის მახალა, ნაწილობრივ ბერძნული წარმოშობისა, ოღონდ არა მოხალოდნელი ლოკალური ფერის გასაცოცხლებლად. არამედ იმისათვის, რომ ტექსტი გამაუცხოებელი ენის პოტენციით აღკურვოს, რა არის ეს? უპირველესად, შიში, რამდენიმე ატრიბუტით. მართალია, იგი ალფგორაული ფიგურის სახით შემოდის, მაგრამ თავად სიცოცხლე არ აქვს. იგი მთელ ტექსტში მეფობს, როგორც იდეა. ამას გარდა, აქაა ღამე და ცარიელი დარბაზი, სარკე, ღია ფანჯარა, ჩამქრალი ოქრო. მაგრამ აქ სხვა რამეცაა, ოღონდ, მხოლოდ ენაში „დამწვარი მრავალი მწუხარის ოცნება“ და მას არც ერთი ამფორა არ მიიღებს.

„ნაკეცი“ ნიშნავს არავითარ ნაკეცებს; ამას მომუხვება სტრიქონი, რომელიც ამ გაძეგებული საგანზე იტყვის, რომ იგი საკუთარ თავში უშინიშნედლოა, ზიზილ-პიპილაა, „უსაქმურა“ და მხოლოდ ელერადობაში „სიტყვის“ მწიფებაში, რადგან ეს ელერადობა „დიდოსტატი“ (რომელი?) წახულა, თან წაიღოს ნივთი, რომლის შესახებ ვიცით მხოლოდ, რომ არარა, მასში ზევდება“; დიდებას არარა სწორედ გაძეგებულ საგანში აღწევს, რომელიც რაკი არ არის, მის აღმნიშვნელ სიტყვაში წმინდად აღდგება. ფერია მესამე სტროფში სარკეში გარდაცვლილი ღრუბელია“. საგნები, რომლებიც ლექსიდან არ ქრებიან — ფანჯარა და სარკე. მაღარმეს სიმბოლოებია მიღმურის უსასურულობაში გასახედად. სხვები ნადგურდება, ენაში იმავდროული დაბადებით. ტექსტს გასდევს ქრობა, თანდათანობით, აქმყოფობიდან არყოფნამდე. დასასრულს გვეხმის, რომ „კაშკაშის შეიღბმოვანება“ „უმაღ“ შეწყდება; დრო, უკვე პირველ ორ სტრიქონში თითქმის უმოძრაო აწმყო, გადავა უფამობაში, და მხოლოდ ახლად იქცევა დროდ. ლექსს ძალუძს და სურს მხოლოდ შერშისით და ჰიპოთეტურად შეეხოს აბსოლუტს, ისე, როგორც მას ძალუძს მხოლოდ არის გაიდუმბალებით შეეხოს არარას, რომ მოეხურვა, უფამობისა და უსაგნობის აბსოლუტი სრულად აღებეჭდა, მაშინ იგი, როგორც ლექსი, ვერ შედგებოდა, მაშინ მხოლოდ დუმილი უნდა ყოფილიყო, ცარიელი ღამე, ენა უკიდურეს საზღვართან ჩერდება, სადაც ჭერ კიდევ შესაძლებელია ხაგნების მოსპობით თვითონ უარყოფელ სიტყვაში შექმნას სივრცე, რომელშიც არარას შეიძლება შემოსვლა. აქ მისი შემოსვლა შიშის თანხლებით ბორციელდება. იგია, რასაც განფენა შეუძლია, რაც რამდენიმე შემორჩენილ საგანს მსკვალავს, შემწარავს ხდის და საკუთარ შემწარაობაბ სხვათა არყოფნით კიდევ უფრო აძლიერებს, მაგრამ ეს უველაფერი უკვე ენის კმნილდება; რაც ენაში ხდება, ვერცერთ რეალურ სამყაროში ვერ მოხდება.

ონტოლოგიური დისონანსი

უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენს ცდაში — მკითხველი ამ ძნელ ავტორთან აბლოს მიგვეყვანა, მისი აწროვნების სტრუქტურა ცოტა უფრო მეტად გავაპარმონიულეთ, ვიდრე სინამდვილეშია. რადგან ამ სტრუქტურასაც ბზარი გასდევს თავიდან ბოლომდე. იგი იმავე ხასიათისაა, რაც ბოლდერსა და რემბოხთან გვხვდება. ესაა ბზარი ენასა და იდეალობას შორის, სურვილსა და შემძლეობას, მისწრაფებასა და მიწანს შორის. მაგრამ იგიც ამიერიდან ონტოლოგიურადაა დასაბუთებული.

მალარმეს ცდაში, შიგნის ამ დახატულებას, შეიძლება დავინახოთ ნიშანი იმისა, თუ რა ღრმად წახულა ეს ბზარი. აზრი და მისი გამოხატვა ლექსში გამოვლინდა როგორც თანამედროვე ხულის კიდევ ერთი სიმპტომი, თანაც იმ დამახასიათებელი ნიშან-თვისებით, არაერთხელ რომ აღვნიშნეთ, როგორც დისონანსის მბრძანებლობა. მალარმემ იგი ონტოლოგიურ დისონანსად აქცია.

მის ლექსებში ვხვდებით სიტყვებს, როგორცაა: რიფი, გემის ჩაძირვა, დაბრძობა, ვარდნა, ღამე, ამოცხება, ეს მარცხის ამონავალი სიტყვებია. მაგრამ ამ სიტყვების გარეშე, მართო ლექსის სიმბოლურ კმედებაშიც ძალუძს ამ მარცხს მეთყველება, იგი ორგვარია: ენისა აბსოლუტის წინაშე (დავარქვათ ამას მარტივად სუბიექტური მარცხი) და მეორე ობიექტური, სახელდობრ, აბსოლუტისა ენისა წინაშე.

პირველისთვის მაგალითები უკვე დავახებლეთ, დავუშაბთ რამდენიმეს. *Ignifur*-ის ერთი წინადადება გვატუობინებს: „შე ამოშვავს სიტყვა, რათა კვლავ ჩავძირო თავის ამოცხებაში“ (გვ. 131). სხვაგან ვკითხულობთ: „უველაფერი, რასაც იდეალობას თანამგზავრად ან თავშესაფარად შევთავაზებთ, მას უწინააღმდეგება“. იქვე, ახლოს ლაპარაკია „ნაწარმოებისა და მის მხატვრულ ხერხთა ურთიერთშებდაღვაზე“ (გვ. 371). სწორედ თავისი სიმალლის მეშვეობით წარმოაჩენს ობზულების იდეალური ჩანაფიქრი მარად მდებარე ენაში, რომელიც თავის მხრივ ხელს უშლის მალალი ჩანაფიქრის განხორციელებას. უფრო შორს მიდის სიკაცობის ბოლოს შექმნილი ნაწარმოები *Un coup de dés* (წინადადების ხტურქტურასთან კონტრაპუნქტული განლაგებით დახვედრილი). მისი თემა აჩარას მიუღწევლობა, რადგან აზროვნებას არ ძალუძს „შემთხვევითობაგან“ (ენისა და დროისაგან) თავის დახსნა. ადამიანს ბევრია „რიფის მწარე თავადი“ (გვ. 489).

გაუგებრობის მწვერვალად მიჩნეული ლექსის — *Prose pour des Esseintes* (გვ. 33) ვერსიფიცირებული პოეტია შეგვიძლია გავიგოთ ენის უკმარისობის თემაზე დაწერილ ლექსად! პირველი ათი სტროფი შეიცავს მიმართვას ზემალაღი მიზნისკენ მიმართული პოეზიისადმი და მისი შექმნის შესაძლებლობას დასტრიალებს, შემდეგ რკალი ეშვება, ნაწარმოებს ძალუძს მხოლოდ შექმნილ თავის მიზანს, მაგრამ ვეღარ აღწევს მას. „კამათის ხული“, რომელიც ნაწარმოებში ბინადრობს (იგ-

ულისხმება სურვილისა და მიზნის დისპარმონია) უნდა გაგრძელდეს, როგორც მტკიცუნული ცოდნა იმისა, რომ „ის ქვეყანა არსებობს“ (იდეალობის ქვეყანა) და პოეზიას მუდამ არძულდება. მისკენ ამაღლდეს, მაგრამ ასევე — მარცხი განიცადოს. ერთი წარმატებით კი უკმარისობაში იდეალობის უჩინარი მუდამ არძულდება.

ეს უველაფერი კვლავ ბოდღერის ხაზის გაგრძელებაა, ოღონდ, ონტოლოგიურად დასრულებული. ახლა შევვხვით ამგვარივე, დასრულებას სრულიად სხვა მიმართულებით. მალარმესთან დეპუშანიზაცია იხეთი ექსტრემული გაზდა, რომ მან აზროვნებისა და შემოქმედების პირველსაწყისი ადამიანიდან აბსოლუტურ უოფიერებაში გადაიტანა, ხოლო ამას ლოგიკურად მოჰყვა თანამედროვე ხულის, დისონანსის აბსოლუტური უოფიერების ნიშან-თვისებად გააზრება. ამით მალარმემ უფრო მკვეთრად, ვიდრე სხვა თემებში, ადამიანსა და ტრანსცენდენტციას შორის შეხამლებელი კონტაქტი სრულ უკონტაქტობად შეცვალა. არა მხოლოდ ენაა უკმარისი, თუ მან აბსოლუტს განითი დაბადება უნდა მიანიჭოს, არამედ აბსოლუტსაც მხოლოდ უკმარისად შეუძლია ენისკენ გადმოიხაროს, ორივე პოლუსი, როგორც ენა, ისე აბსოლუტური უოფიერება, ექვემდებარება მარცხის კანონს. თუმც მალარმესთვის პოეზია უოველთვის რჩება უკმარისობის უმაღლეს შესაძლებლობად, მაგრამ ონტოლოგიური დისონანსის გამო პოეზია მაქსიმალურად უბედურია. ის, რაც ამ პოეზიაში მიზანს აღწევს, არის სიტყვა აბსოლუტისა და ადამიანის ვერშემდგარ კონტაქტზე. ამას იგი ძალიან წუნარად გვეუბნება.

ამის ნათელსაყოფად მოკლედ შევვხვით ორ ლექსს. პირველის ხათაურია „სხვა მარათ“ (გვ. 34), აქ ორმაგი სიტუაცია გათამაშდება: ხაზრობრივი და სულიერი. პირველი ძალზე მარტივია: გახსნილ მარათს დაქნევინ და შემდეგ დაეცავენ. მაგრამ იგი სულიერის იდენტურია: თუ გავირდა, შეიძლება ვთქვათ, რომ მას სიმბოლურად გამოხატავს. კერძოდ, მარათში ცოცხლობს „წმინდა, უგზო ხურვილი“ ზემოთ აქრისა, უბოლოოდ ვანფენილი იდეალებისკენ: „შეძრწუნდება, როგორც დიდი ამბორი, რომელიც შეიშალა, რადგან არავისთვის წარმოიშვა, აღარც გამოსვლა და აღარც სიმშვიდე შეუძლია“ აბსოლუტსაც ტანჯავს აზოლირებულობა: მისი „ამბორი“ ვერ პოულობს ხულს, რომელიც მას მიიღებდა, ამიტომ იკეცება მარათ, ზემსწრაფი ხურვილიც მარცხდება, საკუთარ თავში უკუიკეცვა. აღარაფერი შერჩენია „დამარბული ღიმილის“ გარდა, მხოლოდ ცოდნა ორმაგი მარცხისა. რჩება მხოლოდ: „ვარდისფერი ხანაპიროები წუნარ სადამოთა ოქროზე“ — აბსოლუტის ციალი, იგი სიტყვის ორმაგ მნიშვნელობაში რჩება: არასოდეს წაიწვეს წინ, არახოდეს იკეცვა სრულ სი-

1 რადგან სათაურმა ბევრი თავსატეხი გაუჩინა ლიტერატორებს, გყინდა შეენიშნოთ, რომ „Prose“ სავკლესიო ლათინურს — Prosa-ს ემყარება, რაც, სხვათა შორის, ჰიბნსაყ ნიშნავს, ამას დასტურებს ის ფაქტი, რომ მეორე სტროფში წერია სიტყვა „hymne“. ლექსი დაწერილია თანამწყარისანი ჰიბნური სტროფებით.

ნათლედ. მაგრამ ჩივბა, როგორც უარყოფა ხიტუვის შეშვეობით, რომელმაც თავი შეუძლებლით გამოხატა. ხიტუვაში, იგი კიდევ რომ უკმარისი იყოს. არარას ხაკუთარი იწოდირებით აქვს დროებითი საბუროფელი. ბოლო სტროფის სიმბოლური ენა ამას ასე გამოხატავს: „იგია ეს, თეთრი ჩაკეტული ფრენა, ხამაჭურის ცეცხლს რომ შიპურდნობ“. ამ მშვენიერ ლექსს ღრმა გულგატეხილობა ვახდევს.

მეორეა სონეტი Petit Air II (გვ. 48). იგი დაწერილია გაწელილი სინტაქსით, ფრანგული ენის წინადადების ანალიტიკურ წყობას უპირისპირდება. პოეტი ქვეშედებარის წინ ხვამს ზმნიზედას. ზმნას, დანართს, რათა ხაზი გაუსვას, რომ მთავარს ისინი ამბობენ. პირველი წაკითხვისას შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ „სიმღერა“ გამოხატავს მხოლოდ ტრივილნარეც იდილიას, ისე მაღალმხატვრულად შეძლო მაღარმემ ინტოლოგიური აქტი მთლიანად დაეფარა ხატოვანი მოქმედებით. „დაუოკებელი“ ხმა გაიხმის სიმღელიდან, მკზნებარედ და მდუმარედ, იძულებით და უხასოოდ. იგი გაიხშიანებს, რა წაშხაც „ჩემი იმედი“ (ნებაბსოლუტისადმი) ფრთახ გაშლის. იგი ხმა „ფრინველისა, რომელსაც სიცოცხლეში ერთბელაც ვერ მოუსმენთ“ — აბსოლუტის ხმაა. მაგრამ, მთელი თავისი სწრაფვის მიუხედავად, დუმს, ვერ აღწევს მიზანს. მაშასადამე, კვლავ აბსოლუტის იწოდირებაა. შემდეგ კი: კვითინი გაისმა და ექვში ჩაქრა; ჩემს მკერდს ამოხკდა იგი, თუ ფრინველისა? აღბათ, ჩემი კვითინია. რადგან მისი ხმა არ გამოიგონია, ან მისია, რადგან ვერ მოაღწია ჩემამდე, რაც გადარჩება ამ კვლავ ორმაგ მარცხში, ფრინველია, რომელიც „დაგლეჯილი გლია რომელიღაც ბილიკზე“. — აბსოლუტი, რომელმაც ვერ მოაღწია სრულყოფილ გონით ეგზისტენციას. მაგრამ ლექსში უველაფერი ასე გარკვეულად როდია, ეს უფრო გუშანია, რომ უველაფერი შეესაძლოა ასე იყოს; არ არის მტკიცე ცოდნა იმისა, რომ მართლა ასეა, თავისი შემოქმედების ამ უკიდურეს წერტილში მაღარმე ვერ ხედავს ცალხაზად თქმას. იგი ხედავს მხოლოდ წარმოგვიდგინოს მოვლენების სიმბოლური განვითარება არის ბევრი შესაძლებლობით. ესეც მარცხია, განზრახ მარცხი — რადგან მხოლოდ ქარაგმულ წუნარ სიმღერას ძალუძს ძნელად ჩახაწვდომი უოფირების ტრაგედია დაიკვას იმისგან, რომ დასაზღვრულმა გაგებამ დავიწყებას არ მისცეს იგი.

1812 წელს ეან პოლი „ესთეტიკის შესავალში“ წერდა „ამჟამინდელ დროის სულისკვეთებაზე, რომელიც თავკერძულად ანადგურებს საყმაროსა და ქვეყანას, რათა ხაკუთარი თავისთავის არარაში თავისუფალი თამაშის სივრცე „შეიკმნას, იმის მაგიერ, რომ ბუნებას მიძბადოს. „პოეტური ნიჰილისტების“ ნაწევრებში თითქოს თანამედროვე

პოეზიაა (ასევე, მაღარმეს პოეზია) წარმონობი, ისევე როგორც „ტიტანის“ როგორც მრდღე-რია წინასწარ წარმონობი. განხვავებულად იმაშია, რომ მაღარმესთან „თავკერძობაში“ ადგილი დაუთმო სულის ინტოლოგიის სიმბოლურულ დამოკიდებულებას, რასაც „ქვეშედა“ ფასოთ ეს დასაბუთება, მის უეჭველ ღირსებად რჩება კეთილსინდისიერება, რითაც ამ წუნარმა, თავგანწირულმა კაცმა თანამედროვე პოეზიისათვის მიჩენილი ნეგატიური მდგომარეობა უველა შედეგით ბოლომდე განჭვრიტა და მხატვრულად განახორციელა. ასეთი პოეზია იძულებულია ძნელი და ბუნდოვანი იყოს, მაგრამ მისი არსებობის უფლება მის შინაგან ლოგიკურობაში დევს.

ოკულტიზმი, მაგია და ენის მაგია

მაღარმე ცხოველ ინტერესს იჩენდა ოკულტური ლიტერატურისადმი ვილიფ დე ლილ-ადამის შეშვეობით იგი გაეცნო ელიფას დევიან წაწერებს, მიწერ-მოწერა ბქონდა ვ. მიშლესთან, რომელიც ავრცელებდა გვიანი ანტიკური ხანის იდუმალმეტყველებას. დაკავშირებულს მერმეს ტრისმევის ტოსის სახელთან. იგი ამ იდუმალმეტყველების „ბერმეტოზმს“ უწოდებდა და მის გატანას პოეზიაში გვირჩევდა (საფრანგეთში „ბერმეტოზმი, დღესაც“ უპირატესად ნიშნავს ოკულტიზმს, ალქიმიას და ა. შ.). მაღარმე მას ხავსებით ეთანხმებოდა. სტატიაში „მაგია“ — იგი წერს: „ძველ კრეტიკოებსა და პოეზიაში მოქმედ ქადოქრობას შორის არის იდუმალი ნათესაობა“. ამიტომ, წერდე — ნიშნავს: „ბუნდოვანების დაუფარავ სურვილში, დუმილით გვერდავლილ საგნებს გრძნებით გამოუბმო ქარაგმული, არახოდენ პირდაპირნათქვაში სიტყვებით“. ბოლო პოეტი „ასოების ქადოქარია“ (გვ. 888). ამას მომუცება ისეთი ცნებები, როგორცაა ფრია, გრძნეული, მოქადოება (ამ სიტყვის ლათინური — „გრძნებით შეეკრის“ გაგებით, რასაც შემდეგ ვალერი გულისხმობდა თავისი ლექსების კრებულის სათაურში Charmes). ერთ წერილში იგი წერს: ალქიმიკოსები ჩგენი წინაპრები“. რასაკვირველია, ამაში მოჩანს უპირველესად რწმენა პოეზიასა და მაგიას შორის შესატყვისობისა და არა პოეზიის ოკულტური წრებებისადმი მიკუთვნება. უნდა ითქვას, რომ ეს რწმენა, რომელსაც მანამდეც მუავდა მიმდევრები, მაღარმესთან უფრო მკაცრ იერს იღებს. მაღარმეც თანამედროვე პოეზიის მოთხოვნების თანამონაწილეა — მაღალი ინტელექტუალური პოეზია დაუკავშიროს სულის მაგიურ, არქაულ ფენებს. მისი ლექსის ენის მაგია ქმნის საშუალებას. შინაარსების ბუნდოვანებასთან ერთად ის შთაგონება გამოიწვიოს, რომელიც თავად სურს დაუენოს მარტივი გახაგებობის ადგილას.

ენის მაგიაში შეიძლება თავი ჩინოს ლექსების უღერადობის ძალაში. ასევე — (თბილისის წარმართველ სიტყვათა იმპულსში. ცნობილია მაღარმეს ნათქვამი: „პოეტი ინიციატივას სიტყვებს უტოვებს“ (გვ. 856). სხვა წინადადებაში ვკითხულობთ: „უხასრულობის რიტმი გვეძლევა, როგორც სიტყვის კლავიშებზე თითების ფრთხილი თამაშისას, ჩვეულ, ზოგჯერ უოველდღიურ სიტყვათა გამოყენების დროს“ (გვ. 848). როგორც თვითონ აღიარებდა, მაღარმემ ბევრი ლექსი ენის იმპულსით დაწერა, ან ადრე დაწერილები ენის ზეგავლენით გადააქეთა. მისი ერთი, ზემოთ უკვე ნახსენები ლექსი ასე იწყება: „O si chère de loin et proche et blanche...“ (გვ. 81). ლექსი შეიცავს დისტანციის ორ აღნიშვნას (loin, proche) და აქვე უფროს აღნიშვნას (Blanche). ამით თითქოს სივრცის უფრო ფართო წარმოდგენის მოცდა ხერხს. მაგრამ ჩნდება სრულიად სხვა რამ, რასაც არაფერი აქვს საერთო სივრცისეულთან. „Blanche“ არ განეკუთვნება ობიექტურის შესაბამის წარმოდგენათა ქაჭვს, რადგან იგი კი არ მოქმედებს, არამედ მოქმედებს თვითონ ენა. „Blanche“-ს წარმომავლობა დევს ch ბგერაში; იგი მოდის chere და proche-იდან. რომელიც თვითმპყრობელ უღერადობად გაიხშის და იმ სიტყვას უხმობს, რომელიც მას აქმაყოფილებს. ეს მცირე მაგალითია მრავლისა, რომელთა აქ მოყვანის საპირობა არ არის. მაგრამ გვინდა აღვნიშნოთ, რომ მაღარმეს ძლიერი უღერადობის ლექსებს (იქაც კი, სადაც ისინი მჩხვლეთავი და არა კეთილშოვნანი ბგერებით მოქმედებენ) შეუვალი ძალა გააჩნიათ. რომელიც მებხიერებაში მკვიდრად რჩება მაშინაც, თუ მათი აზრი აუხსნელი რჩება. ამას ვაღერის ადასტურებდა, როცა წერდა, რომ მისმა უბადრუქმა მებხიერებამ, რომელიც შეუძლებელს ხდის ნებისმიერი რამის ზეპირ დასწავლას, სწორედ მაღარმეს „უცნაური ლექსები“ დაამახსოვრა. ეს გამოცდილება მე-20 საუკუნის ბევრ ლირიკოსზე ვრცელდება და ზოგჯერ ერთადერთ საზომად რჩება იმისა, რომ ლექსი კარგია.

წმინდა კოეზია

ამათან დაკავშირებით კიდევ ერთხელ გაკვრით შევებოთ ცნებას „წმინდა კოეზია“. საპირობის სამებრ მას მიმართავდნენ სენტბევი. ბოდლერი და სხვებიც, მას მაღარმესთანაც ვხვდებით. მე-20 საუკუნეში იგი აღნიშნავს კოეზიის თეორიას, რომელიც მაღარმეს (და „ხიმბოლისტებს“) იყრდნობა. თუ რას გულისხმობს იგი, კარგად ჩანს

სიტყვებში „წმინდა“, „ხიწმინდე“. რომლებიც მაღარმესთან ბშირად გვხვდება. ასევე კოველთვის გვევლინება როგორც „წმინდა“ და „წმინდა“. ეს საკუთარი ცნებებია, როგორც კანტთან გვაქვს ხოლმე, რომელიც წმინდას წარმოადგენებს, „რომელშიც არაფერია შეტყუებისეული“. როცა მაღარმე საგანს წმინდას უწოდებს, იგი გულისხმობს მისი არსის სიწმინდეს, მის თავისუფალ არსებობას ბედის შემწეული მინარევები-საგან, რას ნიშნავს ხიწმინდე საერთოდ მის კოეზიაში, ნათლად ჩანს ერთი, 1891 წელს დაწერილი წერილიდან: „საგნები მოხპო და დაბარტოცენტრალური სიწმინდის საბელით“. მაშინადაც, კოეტური სიწმინდის წინაპირობა საგნობრიობის საგან დაცლია. ამ ცნებაში თავს იყრის ის თანამედროვე ლირიკის სხვა თვისებებიც, როგორც ამ ცნებას მაღარმე იყენებდა და შემდგომ დროს გადახცა: უოველდღიური გამოცდილების მასალაზე, დამრიგებლურ ან სხვა რამე მიზნის შემცველ შინაარსებზე, პრაქტიკულ კემპარიტებებზე, ჩვეულებრივ გრძნობებსა და გულის აღტირებაზე უარის თქმა. მსგავს ელემენტთაგან განდგომა კოეზიაში გზას უხსნის ენის მაგიის უხასრულო ბატონობას, ენის ძალთა თამაშში, საკომუნიკაციო ფუნქციის ზემოთ და ქვემოთ. ფრთებს შლის ძალმომრეობითი აზრისგან დასული უღერადობა, რომელიც ლექსს გრძნობით შეკვრის ძალას ანიჭებს. მაღარმე, ისევე, როგორც მისი წინამორბედები, ბშირად ლაპარაკობდა კოეზიასა და მუხიკის ხიბლოვეზე. მისი ზოგი ამგვარი გამონათქვამი შემდგომ „წმინდა კოეზიის“ დეფინიციისათვის გამოიყენეს ასე მაგალითად, 1944 წელს, ა. ბერნ უოლტრა წერდა: წმინდა კოეზია „ის მაღალი წამია, როცა წინადადება პარამონიულად იფიწყებს თავის შინაარსებს, იგი ლექსია, რომელსაც აღარ ხერხს თქმა — მხოლოდღა ხიმბერა“. მაგრამ მაღარმესთან მუსიკა არ უნდა გავიგოთ, როგორც მხოლოდ ენის კეთილშოვნანება. მასში იგულისხმება უფრო კოეზიის ინტელექტუალურ შინაარსთა რბევები და მათი აბსტრაქტული დაფიხვლობები, რომლებიც უფრო შინაგანი, ვიდრე გარეგანი უურიისთვისაა განკუთვნილი. საერთოდ კი, „წმინდა კოეზია“ ლოგიკურად უკავშირდება მაღარმეს ლირიკის ძირითად შთანაფიქრს. იგი თავისი კერძო მნიშვნელობით არააას კოეტური თეორიული ექვივალენტია, რომლის გარშემოც, ტრიალებს, მაღარმეს გარდა, იგი თავის მნიშვნელობას ინარჩუნებს უოველი ლირიკისათვის, რომელიც უპირველესად გრძნობას და ხიმბეროულ შინაარსებს კი აღარ ესწრაფვის, არამედ ენისა და ფანტაზიის თამაშს

ფილოზოფია

ფილოზოფია

ნიღაბი და სული

თარგმანი მანანა ამისულაშვილი

ორმოცი წელი სენაზე

რამდენიმე თავე წიგნიდან

ჩემი ძვირფასე

წინასიტყვაობა

ამ წიგნს რომ ვაქვეყნებ, აუცილებლად მივიჩნევ იმის აზრს, თუ რომ მაიძულა მე, მომღერალი, რომელსაც არასოდეს მქონია რაიმე საერთო ლიტერატურულ საქმიანობასთან, ჩემთვის მძიმე გარჯისათვის — წერისათვის შემეღია ხანმოკლე მოცალეობის წუთები, თუმცა, ასეა მიღებული, ადამიანები, რომელთაც დიდი საბელი მოიპოვეს ცხოვრების რომელიმე სარბიელზე, ავტობიოგრაფიაში ან მემუარებში თავიანთ თანამედროვეთ უამბობენ: რომელ წელს მოველინენ ქვეყანას, ეინ იყვნენ მათი მშობლები, რომელ სკოლაში სწავლობდნენ თუ ზარმაცობდნენ, რა ერქვა იმ გოგონას, პირველი სიყვარული რომ აღუძრა მათ, და როგორ იქცნენ კაცად ლიტერატურის მოხალისეებს ერთ წიგნს ჩვეულებრივ მიუტყვებენ, მაგრამ ჩემი საქმე უფრო რთულადაა, ეს დაკანონებული პირველი ცოდვა მე უკვე მრავალი წლის წინ ჩავიდინე¹ და ეს ამბავი ცოტა მაშინებს, ბავშვობა-

ში ვაშლის მოპარვა მიყვარდა მიწა-აღოს ბალიდან. პირველი ქურდობა მეზალემ დიდსულოვნად მაპატიო, მაგრამ, როცა მეორედ წამასწრო ამ საქმიანობაზე, მაგრად მიმბეგვა, პოდა, ვშიშობ, ჩემმა კეთილისმსურველებმა არ თქვან: „რამ დააწერინა შალიაპინს კიდევ ერთი წიგნი? მაგას ურჩევნია იმღეროს...“

შესაძლოა, ეს ასეც იყოს, მაგრამ ახალი წიგნი ერთი გარემოების ძლიერი გავლენით ჩავიფიქრე, რომლისთვისაც წინამდებარეობის გაწევა გამიძნელდა, ამ ცოტა ხნის წინათ შესრულდა ორმოცი წელი ჩემი, როგორც პროფესიული მომღერლის, პირველი გამოსვლიდან თეატრის სცენაზე, ჩემთვის ამ მეტად მნიშვნელოვან საიუბილეო დღის ცოტა სანტიმენტალური შევიქენი, სარკის წინ დავდექი და სიკუთარ გამოსახულებას დაახლოებით ამგვარი, ოდნავ მაღალფარდოვანი, სიტყვით მივმარაოე:

— დიდად პატივცემულო, მსკოვანო ფილოზოფ ივანოვიჩ! მართალია, ეულისებში დიდი მოჩხუბარი ბრძანდებით, მართალია, სიციხულეს უმწარებთ დირიჟორებს, მაგრამ, რაც არ უნდა იყოს, ორმოცი წელი ერთგულად ემ-

¹ ფ. ი. შალიაპინი გულისხმობს მოგონებათა თავის პირველ წიგნს „ფურცლები ჩემი ცხოვრებიდან“.

სახურეთ სიმღერას... ორმოცი წელი სიმღერისა! ორმოცი წელი გამუდმებული შრომისა. თქვენი მოყვარული ღმერთების ნებით არცთუ იშვიათად შთაგონებით გასზივოსნებული. ორმოცი წელი გამუდმებული წვისა, რადგან წვის გარეშე ვერც წარმოგედგინათ და ვერც წარმოგიდგენიათ ხელოვნება. ორმოცი წელი ეკვისა, მღელვარებისა, ალტაცებისა, საკუთარი თავით უკმაყოფილებისა და ტრიუმფებისა — მთელი ცხოვრება... სად აღარ ყოფილხართ, რომელ გზებზე აღარ გივლიათ ამ წლების განმავლობაში. ფიოდორ ივანოვიჩ! თქვენს მშობლიურ თემშარებზეც, წარმტაცი არყის ხეები რომ მიუყვებიან აქეთ-იქიდან და თქვენთვის ძვირფასი გლეხების ქალაქებითაა გათელილი, გლეხებისა, რომლებიც ასე საუცხოოდ მღერიან თქვენს საყვარელ ხალხურ სიმღერებს: მშობლიური ქვეყნის პროვინციული ქალაქების მტკრიან ქუჩებშიც, სადაც შემჩანები გულის ამარყუებლად ატრიალებენ არღანს და გვრძინულ ტუჩის გარშონს, აწრიბინებენ; საიმპერატორო დედაქალაქების ბრწყინვალე პროსპექტებზეც, სადაც სამხედრო მუსიკა პქუბდა; მსოფლიოს დიდ გზებზეც, სადაც საძილე ვაგონის ბორბლების პანგზე მიპჭრიან ლურჯი და ცისფერი ექსპრესები, რანაირი სიმღერა აღარ მოგისმენიათ, რანაირი სიმღერა აღარ გიმღერიათ თავადაც!

როგორც ამგვარ შემთხვევებშია მიღებული, ორატორმა მომართვა სასიამოვნო სიუბილეო საჩუქარი — ოქროს ავტომატური კლამი, და მე ყოველივე ამან ისე ამალელვა, რომ საკუთარ თავს სიტყვა მივეცი გამბხსეხებინა და გამეაზრებინა ამ ორმოცი წლის გამოცდილება და ამის შესახებ შეამბნა მათთვის, ვისაც მოსმენა სურდა, უპირველეს ყოვლისა კი საკუთარი თავისა და შეილებისათვის.

უნდა გიპზრათ, რომ იოლი სავალი არ გახლდათ ჩემთვის ის გზა, რომელიც სიუბილეო სიტყვაში ვახსენე, და არც ჩემი ხელოვნება მევლინებოდა ყოველთვის ციდან, როგორც სასწაულმოქმედი მანანა, ხანგრძლივი და შეუპოვარი ძალისხმევით ვალწევდრი სრულყოფილების ჩემს საქმეში, სათუთი მზრუნველობით განვამტკიცებდი ჩემთვის მონიჭებულ ძალებს, და მე გულწრფელად ვფიქრობ, რომ ჩემი არტისტული გამოცდილება, სიმართლით მოთხრობილი, შეიძლება სასარგებლო გამოდგეს ჩემი ახალგაზრდა მეგობარი მსახიობებისთვის, რომელნიც იოლი წარმატებით არ ბრუვდებიან და მზად არიან სერიოზულად იმუშაონ საკუთარ თავზე. განსაკუთრებით ახლა, როცა თეატრალური ხელოვნება, როგორც ჩვენ ვფიქრობთ, დაკემულია და სავალალო დღე-

შია, როცა თეატრის შესახებ ამდენს ლაპარაკობენ, ტვინს იტყულებენ და რალაცას მიედმოედებიან. მე ებედავ და ვიმედოვნებ, რომ ჩემი თეატრალური შთაბეჭდილებანი ფიქრება და დაკვირვებანი გარკვეულ ინტერესს გამოიწვევენ მკითხველთა უფრო ფრთხილად.

ბოლო წლებში თეატრზე ჩემი ინტერესი მაღელვებდა სხვა თემა — რუსეთი, ჩემი სამშობლო. არ დავფარავ, რომ რუსეთზე დარდი, რითაც ავად არის (ან მრთელია) მრავალი რუსი საზღვარგარეთ, ჩემთვის საერთოდ უცხოა. შეიძლება იმის გამო, რომ დედაშიწის ზურგზე ხეტიალსა ვარ ნაჩვევი, ან შეიძლება რაიმე სხვა მიზეზის გამოც, მე, ჩვეულებრივ, სამშობლოზე არ ვდარდობ. მაგრამ მსოფლიოში მოგზაურობისას ნაუცბადევად რომ ვაკვირდები სხვადასხვა ხალხის ზნეს, სხვადასხვა ქვეყნის ცხოვრებას, ყოველთვის მაგონდება ჩემი საკუთარი ხალხი, ჩემი საკუთარი ქვეყანა, მაგონდება წარსული, კარგი და ცუდი, რაც პირადულია ან, საერთოდ, ადამიანური, და როგორც კე მომაგონდება — დაელონდება, მაშინლა ვგრძნობ ღრმა მოთხრვნილებას მოვანწესრიგო ფიქრები ჩემს ხალხზე და სამშობლო მხარეზე. ნაირ-ნაირი, ირეულ-დარეული ფიქრები, ნაირ-ნაირად შეფერილი, ზოგიერთი ძილს მიკრთობს, ზოგიც სიამაყით მინთებს თვალებს და სიხარულით მიძგერებს გულს, ისეთი ფიქრებიცა მაქვს, სრმღერასა და ტირილს რომ მანდომებს ერთდროულად. შლეგი, უაზრო, მაგრამ საოცარი სამშობლო ჩემი მე მოვწყდი მას, დავტოვე, რომ უცხოეთში მეცხოვრა. უცხოეთში ცხოვრობენ რუსეთის მოწყვეტილი ჩემი შეილებიც, მე ისინი ადრეულ ასაკში წამოვიყვანე, როცა მათთვის ჯერ შეუძლებელი იყო არჩევანი, რატომ მოვიტყევი ასე? თავს ვაღლებულად ვგრძნობ ვუპასუხო ამ კითხვას, აი რატომ დავუთმობ ამ წიგნში დიდ ადგილს მოგონებებს ჩემი ცხოვრების ბოლო წლებზე რუსეთში, რომელსაც მაშინ უკვე უბრალოდ რუსეთი კი აღარ ერქვა, არამედ სოციალისტური და საბჭოთა რუსეთი...

ის მაგიური კრისტალი, რომლიდანაც მე რუსეთს ვხედავდი, თეატრ იყო, ყველაფერი, რასაც ვავიხსენებ და ვიამბობთ, ასე თუ ისე დაკავშირებული იქნება ჩემს თეატრალურ ცხოვრებასთან, ადამიანებსა და ცხოვრებისეულ მოვლენებზე მსჯელობას ვაპირებ არა როგორც პოლიტიკოსი ან სოციოლოგი, არამედ როგორც აქტიორი, აქტიორის თვალთახედვით. მე, როგორც აქტიორს, უპირველეს ყოვლისა, მაინტერესებს ადამიანის ტიპები — მათი სული, მათი გრიმი, მათი ეესტები, ამის გამო იძულებული ვიქნები, ხანდახან დაწვრილებით მოვითხროთ

6 127/
/25

ნესტორ ლუშისი. ანტილოპზე მონადირეები.